GHEORGHE SCHWARTZ

CEI O SUTĂ
• ANABASIS •

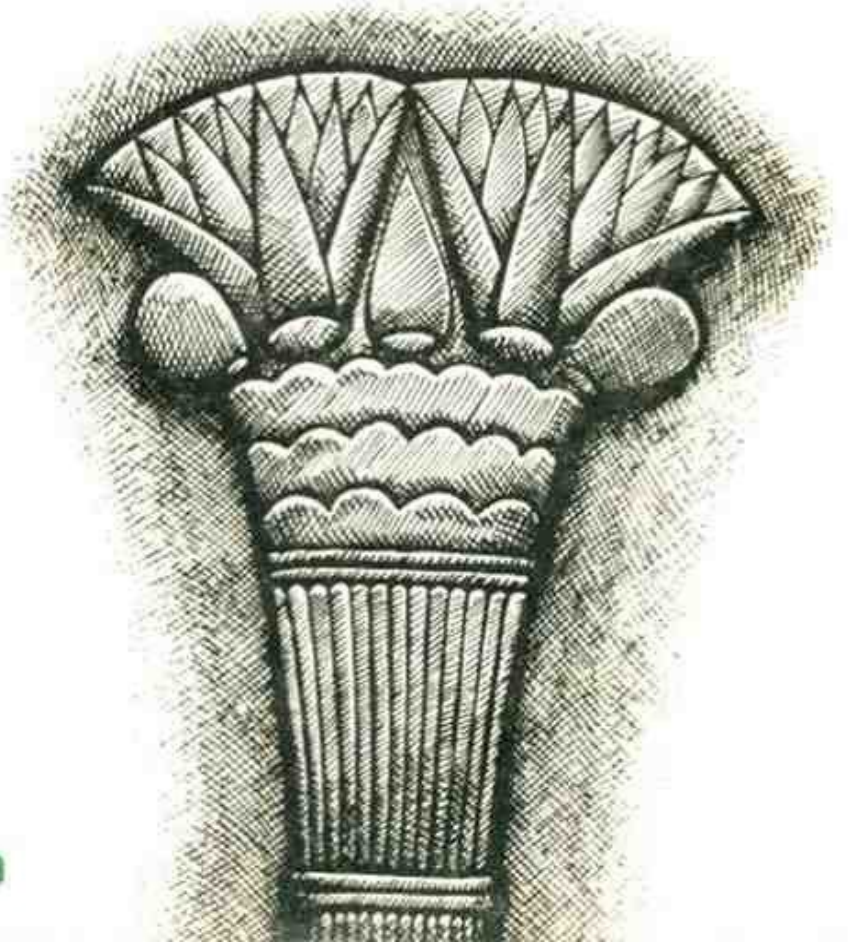

facla

GHEORGHE SCHWARTZ

CEI O SUTĂ

(Anabasis)

Versiune ebook: [1.0] hunyade

Coperta: ESTERA TAKACS

GHEORGHE SCHWARTZ

CEI O SUTĂ

(Anabasis)

— roman –

EDITURA FACLA
Timişoara, 1986

ARGUMENT

Suntem adesea tentaţi să considerăm faptele din istoria omenirii drept întâmplări petrecute în vremuri mitice, mai ales evenimentele ce au avut loc cu sute şi mii de ani în urmă. Citim despre protagonişti şi acţiunile lor şi totul ni se pare la fel de străin, ca şi ficţiunea cărţilor de aventuri. Şi chiar dacă sentimentele noastre sunt cât se poate de curate faţă de înaintaşi, aceştia cu greu reuşesc să iasă din cadrul pietăţii legendelor şi al păgânilor în care s-a scris despre ei. Istoria omenirii rămâne un imens roman şi mobilul ei, în ultimei instanţă, nu este, de milenii, altul decât aceeaşi speranţă în nemurire.

Nu numai antichitatea ni se pare un basm, dar şi vremuri mult mai apropiate. În conştiinţa noastră, trăsăturile umane ale personajelor le asociem de autorii care le-au imortalizat (fie ei istorici, scriitori, artişti plastici etc.), datele le suprapunem cifrelor rigide din manuale. Numele oamenilor de excepţie se leagă, în primul rând de eroul literar (mai nou de cel de film) şi abia apoi de cel ce a trăit în realitate, figuranţii se contopesc în masa mare a indivizilor fără nume.

Cel de-al doilea război mondial ni se pare apropiat, pentru că-l cunoaştem prea bine din descrierile părinţilor. Primul război mondial ni se înfăţişează de asemenea ca un eveniment real, deoarece ne-au povestit destule bunicii noştri despre el. Evenimentele anterioare acestora se întunecă brusc. Cine dintre noi ar mai putea să spună cum zâmbea străbunicul, data zilei sale de naştere sau culoarea ochilor lui, mai cu seamă dacă străbunicul acesta n-a făcut fapte cu totul ieşite din comun în viaţă? Cunoştinţele noastre directe se opresc, de regulă, după trei generaţii. Ele se sfârşesc la fel de neaşteptat ca şi cum din clipa aceea ar

fi vorba despre un strămoş din evul mediu sau din negura antichităţii. Chiar dacă unele date ar putea fi descoperite ceva mai uşor în legătură cu străbunicii decât cu strămoşii timpurii, sentimentul de apartenenţă este la fel de indefinit faţă de unii ca şi faţă de alţii, comparativ cu firele ce ne leagă de un bunic, care eventual a mai apucat să ne mai şi ţină pe genunchi. Iar antichitatea, antichitatea o mai poate concepe doar raţiunea. Raţiunea eventual încălzită de suflet. Cine mai păstrează azi sentimente de filiaţie faţă de, să zicem, contemporanii lui Nabonaide, ultimul rege al Babylonului?

Un calcul simplu este, însă, în măsură să apropie sufleteşte cele mai vechi timpuri de noi. Dacă un bărbat zămisleşte viaţă în medie de la vârsta de douăzeci şi cinci de ani, înseamnă că într-un secol se succed patru generaţii, într-un mileniu, doar patruzeci. Aproximativ o sută de generaţii ne despart de cucerirea Babylonului de către Cyrus. Aşadar, scurta noastră viaţă reprezintă un procent din trecerea aceasta, care până acum ne-a îngrozit prin dimensiunile ce ni s-au părut nesfârşite. Viaţa omenirii ni se relevă astfel fără de margini prin bogăţia extraordinară de evenimente istorice cu care este împănată din vremuri mai îndepărtate decât acceptăm prin instinct, dar şi mai restrânsă prin apartenenţa noastră atât de nemijlocită. Viaţa „Celor o Sută” reprezintă posibile preluări din cărţi, dar şi selecţia unor amintiri transcendentale, a unor nume în diferite ortografieri.

Poate că dacă vorbim despre ultimele noastre o sută de generaţii şi vedem cât de adânc pătrund acestea în timp, „distanţele incomensurabile” devin mai uşor de cuprins. Şi poate că întreaga măreţie şi toată josnicia cu care a umplut din belşug omul acest interval, poate că atât eroismul cât şi

laşitatea, vitalitatea şi oboseala, bunătatea şi cruzimea, inteligenţa şi prostia în acţiune, poate că tot ce a făcut el în acest răgaz istoric ne va fi mai apropiat. În fond, cele amintite nici nu aparţin cărţilor, ci cărţile le aparţin lor. Un şir, în cazul căruia ajungi la conştiinţa că tu însuţi reprezinţi un procent din el, nici nu mai este un şir nesfârşit. Şi tot ce s-a întâmplat cu ceilalţi nouăzeci şi nouă ni se pare foarte aproape. Încetul cu încetul, „trecutul nostru" şi „negura timpului" se contopesc şi visul eschatologic devine nădejdea în lumea noastră.

„Cei o Sută" reprezintă cronica nădejdii oamenilor, dar şi a celui ce a scris toate astea. Scribul a pus pe hârtie viaţa aşa cum s-a priceput, gândurile celor despre care vorbea au devenit şi gândurile lui, faptele lor şi evenimentele lui fundamentale, nemurirea lor şi nemurirea sa. Dacă au evoluat ei a evoluat şi el, ducă s-a regăsit el în excepţional, a devenit şi excepţionalul definitoriu. Aidoma destinului, şi scribul şi-a acoperit ochii: el a încercat să uite viitorul şi tot ce a ştiut că va urma a păstrat pentru el. Afundându-se în adâncuri, scribul a devenit asemenea acelor adâncuri, iar nesfârşitele întrebări şi le punea în şoaptă. Rostindu-le cu voce tare, risca să fie neînţeles de cei ce atât de greu s-au lăsat reîntruchipaţi şi atât de uşor se reîntorc în uitare.

Speranţa, ca dimensiune submersă, fundamentală a întregii istorii a omenirii, rămâne nealterată.

PRIMUL (556 î.e.n. - 538 î.e.n.)

VENIND PE APE CA SARGON, REGELE, ŞI CA MOISE, THEONOMUL

Vai de sufletul acelui bărbat, vă spun vouă, care nu are copii să-i aducă jertfe şi să-i facă libaţiuni după moarte. Sătul de întuneric, de cenuşă şi de apă stricată, umbra acelui bărbat va ieşi la suprafaţă şi va tulbura liniştea oamenilor şi a animalelor. Nenumărate sunt relele ce le va face sufletul de care nu are cine se îngriji după dispariţia acelui bărbat, fie că a fost rege, negustor sau sclav!

De aceea, nu de puţine ori s-au văzut oameni trecând pe lângă câmpurile de gunoi, căutând copii nedoriţi, aruncaţi acolo de părinţi. Însă zeii îşi au vrerea lor. S-a întâmplat ca unii copii să-şi facă apariţia pe lume într-alt chip şi minunile nu sunt puţine. Sargon, Marele Rege, singurul rege, regele legitim, a coborât, copil fiind, într-un coş de trestie pe Eufrat. Aşa şi-a făcut el apariţia în lume, iar puternicii zei Nergal şi Labartu nu l-au ucis şi nici nu i-au făcut vreun rău. Însă oricât de mare ar fi o minune, ea nu este decât repetarea unei alte minuni Numai zeii sunt unici. Evreul Moise a venit, de asemenea, într-un coşuleţ pe apă, atunci când n-avea decât trei luni şi nici animalele şi nici soarele puternic nu i-au căşunat cu nimic. Şi nici oamenii lui Faraon. Dar aceştia, amândoi, şi Sargon, regele legitim, şi Moise, theonomul, amândoi au fost oameni însemnaţi şi renumele lor a învins hotarele vremurilor. Cu atât mai ciudat pare

faptul că pe Canalul Imperial, pe Nahar-Malka, a plutit într-o dimineaţă un alt coş de paie iar în el se afla un alt copil. Cei ce l-au găsit erau oameni simpli şi nu şi-au amintit de model cum şi-au făcut intrarea în faimă Sargon, Regele, sau Moise, conducătorul. Ei doar au stat şi s-au mirat, cum de copilul n-a fost vătămat nici de soare, nici de fiare, nici de sete. Şi în coş se mai aflau nenumărate margarete, florile dragi ale Babylonului. S-au strâns oameni mulţi în jurul copilului ce dădea din mânuţe şi nu plânge a deloc, aşa cum fac pruncii cărora le este foame sau sunt bolnavi. Şi oamenii s-au mirat şi mai mult. Şi atunci a venit un preot şi l-a luat.

Ce să fie miracolul acesta, s-au întrebat oamenii, iar preotul şi-a adus imediat aminte de Sargon, regele legitim şi de Moise, aducătorul legilor, şi s-a temut că regele de atunci, regele regilor, Nabo-na'Id, ar putea să se sperie de o asemenea apariţie şi să dorească uciderea copilului. Totuşi, nici o clipă nu s-a gândit preotul să ascundă în taină minunea, pentru că ceea ce au văzut atâţia oameni au văzut şi ochii regelui. Faţa de rege nu poate exista secret. Şi preotul încredinţă copilul unui grădinar, deoarece tot unui grădinar i-a fost încredinţat şi copilul devenit apoi Sargon, Leul, regele legitim. În rest, Marduk, puternicul zeu al Babylonului, stăpânul regelui regilor avea să hotărască.

Numele copilului s-a pronunţat într-un fel şi în altul, diferit, în istorie. Şi câteodată s-a pierdut de tot. Dar nu există om fără nume: nomen et omen. Şi nici scribului ce se străduieşte cu peste două mii cinci sute de ani mai târziu să rescrie aceste evenimente nu-i putem cere să pronunţe primul nume, numele exact. Aşa că în aceste rânduri el îl va numi doar „Primul”, la fel cum cei următori vor purta numele numărului spiţei pe care o reprezintă[1].

[1] Scribul notează legenda în ton şi în concepţie. El nu crede în zeii dintre Tigru şi Eufrat, dar dacă ar sădi îndoiala în inima chaldeenilor, povestea şi-ar pierde sensul. Scribul notează şi - om fiind şi el - încearcă să

Primul a intrat, în Babylon în timp ce regele Nabu-na'Id abia urcase pe tronul marelui Nabucodonosor, regele. Iar copilăria Primului a continuat sub semnele altor noi şi noi auspicii strălucite. Preotul, care s-a îngrijit la început de el, se ocupa de hepatoscopie. Profeţiile în legătură cu copilul erau înfricoşătoare: îi era hărăzită o soartă atât de mare, încât regele însuşi avea de ce să se teamă de el. Spre deosebire de suveran, ultimul rege al Babylonului, Primului îi va fi dat să aibă urmaşi până la a o suta spiţă. Mai departe nici un oracol nu poate vedea şi orice mantică devine opacă. Tot ceea ce atingea Primul, părea să fie predestinat: Eufratul l-a adus în „Poarta lui Dumnezeu", cum pe drept cuvânt se numea oraşul, întâii ani şi i-a petrecut în grădinile suspendate, astfel încât după „Poarta lui Dumnezeu" urmase însuşi raiul. (Nu orice grădină este egală cu un rai? Şi nu sunt însăşi fragmente ale raiului cele mai superbe grădini ce s-au construit vreodată?) În al treilea rând. Nabu-na'Id, marele rege, care nu mai era tânăr în ziua când a luat sceptrul şi cârja în mână, avea deja numit urmaşul la tron. Şi cu toate că ştia despre auspiciile sub care sosise Primul, i-a cruţat viaţa şi i-a dăruit protecţia sa. Căci noul rege iubea mai mult luna decât soarele şi, atât la Babylon cât şi la Barsippa, slujitorii lui Marduk începeau să-şi piardă importanţa în favoarea celor ai lui Sin. Iar copilul, a afirmat regele, copilul fusese protejat de Marele Zeu al Lunii, altfel cum să explici lipsa oricăror arsuri? O îmbrăţişare a soarelui i-ar fi fost fatală în timp ce Sin Singurul a ştiut să-l aducă în „Poarta lui Dumnezeu" nevătămat.

Cuvântul regelui este mai presus de orice lege, pentru că zeii sunt cei ce vorbesc prin gura suveranului. Eliberat de

---

înţeleagă, păstrând însă îndoielile pentru sine.

teama pentru viitorul prea strălucit al copilului, preotul continuă să caute în ficaţii animalelor adevărul despre cetate şi despre Primul. Dar, fiindcă ştia că regii, asemenea zeilor, sunt schimbători, povestea puţine despre auspiciile copilului, atât cât să nu pară că ascunde ceva. În schimb, copilul însuşi deveni pentru o vreme un oracol şi fiecare mişcare de a sa era interpretată.

În colţul dintre răsărit şi miazănoapte, pe nişte substracţii de piatră, marele palat arăta zeilor oglinda împărăţiei lor pe pământ. Grădinile răspândeau parfumuri, umbră şi răcoare. Trunchiurile copacilor sădiţi acolo din porunca marelui Nabucodonosor pentru Amuhea, cea născută în munţii Mediei, au ajuns groase până la opt coţi şi înalte până la cincizeci de picioare, de parcă ar fi crescut dintotdeauna pe acele locuri. Arborii atleh sau tamarix, palmierii şi cedrii se înălţau pe acoperişurile încăperilor lungi şi înguste, dovedind că acela ar fi locul din universul oamenilor unde se simt cel mai bine copacii. Stând în încăperi, unde nimic din zăpuşeala de afară nu răzbătea vreodată, puteai vedea, în lumina ce pătrundea pe o singură latură, câte un nivel al grădinilor. De acolo, din încăperi, zecile de specii de flori păreau şi mai multe şi însăşi iarba arăta de parcă şerpi vii ar fi tremurat printre copaci. Cine avea fericirea să vadă o dată toate astea de aproape, trăia amintirile pădurilor din Liban şi ale preeriilor nesfârşite ale Orientului. Dar imaginile şi mirosurile depăşeau amintirile, murmurul grădinilor şi răcoarea oferind tot ce pot oferi simţurilor mai încântător. De afară, însă, venind pe sub poarta zeiţei Iştar, umblând pe lângă ziduri pe Calea Procesiunilor, privind peste îngrădituri, din grădini nu se vedeau decât coroanele copacilor şi misterul întunericului lor, iar ei, epatând prin umbră şi răcoare ofereau imaginaţiei trecătorilor loviţi de

soarele necruţător toate basmele pe care mintea omenească le putea cuprinde. (Iar, mai nou, se ştia că în fantasticul dezlănţuit în culorile grădinilor sălăşluia, de câţiva ani, un copil venit în cetate plutind într-un coş de paie. Primul devenise o parte a legendei grădinilor suspendate, într-un oraş în care Sahuru, ultimul etaj al marelui zigurat E-Temen-An-Ki, celebrul Turn al lui Babel permitea orice plăsmuire în oglinzile cerului. Primul făcea de acum parte din fantasmele ce se năşteau la umbra cătinei.)

Dar Primul a continuat să facă parte din acel loc până şi atunci când îl părăsise de mult. Faima l-a ţinut multă vreme într-un spaţiu de unde trupul său plecase. Faima Primului a rămas legată de minune, de grădini, de rai.

Chiar şi când a ajuns la vârsta necesară spre a frecventa „casa tăbliţelor”, şcoala, Primul se reîntorcea mereu între tamaricşi, privind ore în şir nenumăratele vietăţi mişunând printre ierburi. Stătea culcat, ochii îi erau la nivelul solului, iar smocurile de verdeaţă nu păreau de la înălţimea aceasta mai prejos decât trunchiurile copacilor seculari. Aşa se face că, deşi crescut într-o ţară unde lemnul era mai scump decât argintul, Primul s-a format în felul oamenilor pădurilor: gândurile i s-au obişnuit să urmărească tot ce apărea şi dispărea prin labirintul schimbător al vegetaţiei. Şi chiar dacă pădurile sale erau altele decât cele din Armenia sau din Liban, chiar dacă animalele pe care le privea şi le studia nu erau nici lei, nici elefanţi şi nici onagri, el nu se mai sătura să admire şiretlicurile vieţuitoarelor preocupate să-şi continue drumul prin labirint. Cu capul lipit de pământ şi privind în sus printre ierburi, Anu, zeul cerului, Eulil, zeul aerului şi Ea, zeul pământului, îi arătau şi acestui copil cum trebuie să se orienteze, lui, care n-a fost şi nu va

ajunge niciodată într-o pădure virgină: Primul a învăţat alfabetul junglei în acelaşi timp cu cel al scrierii akadiene şi al legilor aritmeticii. Scrijelind cu un calam de trestie tăbliţele din argilă, a ajuns la nesfârşitele liste de lucruri, învăţând că nimic pe lume nu există fără a avea o denumire şi că denumirile cunoscute şi necunoscute sunt mai multe decât cele pe care mintea mărginită a unui biet muritor le poate cuprinde.

La început, Primul a fost remarcat în ştiinţa aritmeticii. Era încă foarte mic atunci când a învăţat să numere până la şaizeci şi apoi până la o sută douăzeci şi ştia să umple cu iuţeală tăbliţe cu grupe de câte trei semne. Nici nu era mare lucru: de la unu se poate ajunge uşor până la şaizeci, apoi iar la şaizeci sau la şase sute. Pe urmă la trei mii şase sute. Primul era în stare să calculeze dobânda unor sume oricât de mari şi să determine mărimea unui triunghi, ce constituia o parte dintr-o suprafaţă oricât de complicată. Dar din clipa când termina lecţiile revenea între flori, ierburi şi copaci, se culca pe covorul de verdeaţă şi urmărea viaţa în trecerea ei imperceptibilă, în timp ce mii de vietăţi nu-şi găseau locul în veşnica lor agitaţie.

Primul era un bun ucenic de grădinar şi se pricepea să deosebească toate plantele. Ar fi reuşit să devină şi un bun preot, pentru că învăţase şi puterile miraculoase ale buruienilor şi ale frunzelor copacilor şi ştia la ce leacuri puteau fi ele folosite Dar vremurile n-au vrut să-l facă nici grădinar şi nici preot.

Bătrânul rege Nabo-na’Id plecase înspre miazănoapte, departe, căutând în deşertul Nefud nou sânge pentru Babylonul sleit. Opt ani a rămas bătrânul rege la Teima şi unii spuneau că a alcătuit acolo o armată nemăsurată, dar alţii şopteau că n-a făcut decât să se închine zeului Sin şi că

era prea bătrân şi istovit şi speriat pentru a mai îndrăzni să pornească la un drum atât de greu precum acela al întoarcerii. Cât Nabo-na'Id a rămas în oaza lui de peste nisipuri, preoţii lui Marduk au avut răgazul să spună şi mai multe despre el. Aceiaşi preoţi, care nu-i puteau ierta că a reclădit la Haran templul lui Sin şi la Sapar şi Larsa pe cele ale lui Samas, că şi-a pus propria fiică mare preoteasă în templul zeului lunii de la Ur şi că îi împingea pe ei, pe toţi slujitorii drepţi ai lui Marduk, la marginea treburilor statului şi a vieţii, îl acuzau pe Nabo-na'Id că a plecat în necuprinsul deşertului, neavând cum recita nici măcar poemul Eluma Eliş în templul lui Marduk, nemaifiind în faţa zeilor şi în faţa adevăraţilor babylonieni de drept rege. (Şi, între timp, un tânăr rege al perşilor se răscula şi îi învingea pe mezi şi apoi pe bogatul rege Cressus al Lydiei.) Iar fiul lui Nabo-na'Id Belşatzar (sau Baltazar, cum îi spuneau evreii), nu era în stare să pregătească ţara împotriva duşmanilor tot mai numeroşi din afară, dar nici măcar nu era capabil să-i împace pe preoţii care se ridicau pentru recucerirea prerogativelor pierdute. Şi nici nu încerca să potolească freamătul tot mai puternic al mulţimii de popoare ce se îngrămădeau între zidurile triple ale oraşului. Belşatzar sau şi Belşaruşur, cum îşi zicea el, aproape că nu mai ieşea dintre zidurile palatului: benchetuia, se zvonea. (Şi nimeni, niciodată, n-a ştiut că în realitate el nu făcea decât să urzească planuri de apărare, pe care le abandona încă înainte de a le pune în aplicare, fiindcă, îşi spunea el, bătrânu-i tată, dacă se va întoarce, tot nu va fi de acord cu reformele lui. Belşatzar era un melancolic: stătea întins ore în şir pe pat, în timp ce curtenii chefuiau în juru-i. Şi tot atunci Primul privea de jos în sus drumul obositor al unei gâze, ce se străduia să ajungă absolut inutil pe vârful unui fir de iarbă.)

Timpurile cruzimilor străvechi au trecut. Da, se mai găseau popoare care ucideau de dragul de a ucide, dar ceva ce semăna tot mai mult cu toleranţa începea să-i obişnuiască pe oameni. Însă vremurile erau tulburi şi Primului i se spunea că nu s-a născut într-o perioadă fericită. Regele se afla departe şi nimeni nu ştia exact de ce întârzie de atâţia ani într-o oază de la capătul lumii, fiul său benchetuia, afirmau oamenii, dar în realitate nu făcea decât să urzească planuri pe care nu îndrăznea să le pună în aplicare (şi atunci rămânea ore în şir privind înainte, fără a vedea pe nimeni şi gândea la cetăţi ce n-au existat niciodată, dar pe care i-ar fi plăcut să le cucerească şi să le conducă mai înţelept decât au fost conduse vreodată cetăţile oamenilor, mai înţelept decât au cârmuit regii de dinainte de potop, cei ce au trăit sute de ani şi au ştiut ceea ce Belşatzar încerca zadarnic să-şi mai aducă aminte).

Tânărul grădinar, Primul, fusese sortit de către preotul care-i găsise locul printre flori şi copaci să nu se distingă prin nimic, pentru că în asemenea vremuri, când se poate spune că ţara n-are rege, dar când nimeni nu se grăbeşte să ocupe tronul, este preferabil să nu te afirmi în mod deosebit. Şi, în primul rând, nu trebuie să se afirme prin nimic un copil pătruns în cetate aşa cum a pătruns Primul, tot repeta preotul ce l-a protejat şi l-a adus printre ierburi şi l-a lăsat să privească cerul printre tulpini, la răcoare şi umbră. Iar tânărul percepea atâtea, culcat fiind în grădini, încât uneori avea impresia că el însuşi a devenit o lume, un nou om primordial conţinând tot ceea ce există. Gayomart s-a născut desigur tot într-o grădină... Dar preotul acela muri şi băiatul rămăsese singur la vârsta când totul mai este încă posibil - Primul nu avea decât treisprezece ani. Şi atunci întâmplarea a vrut şi zeii au binecuvântat ca într-o zi să vină la palat un damkar, un negustor bogat, pe nume

Nabu-Daş. Acesta îl cunoştea bine pe logofătul curţii şi mai târziu Primul văzu că nu este om pe care Nabu-Daş să nu-l ştie. Un damkar bogat poate multe şi, dacă ştie ce vrea şi dacă zeii îi sunt favorabili, nimic nu este imposibil pentru el. Aşa că Primul părăsi grădinile minunate ale palatului şi-l urmă pe damkar în casa acestuia. În schimbul locurilor şi al lucrurilor visate apăreau situaţii şi posibilităţi. Primul se afla acum în putinţa de a îndeplini idealuri adevărate în locul himerelor fără contur, lăsate în liniştea dintre copaci. Imposibilul devenea tot mai posibil. Şi, prin aceasta, tot mai limitat.

Nabu-Daş nu se înşelase în legătură cu băiatul. Negustorul îşi pierduse întreaga familie: o boală ciudată cuprinsese casa lui şi în câteva săptămâni, în timp ce el lipsise plecat fiind în Munţii Amanus după lemn de cedru şi în Makan după pietre de dolerit pentru confecţionarea sigiliilor şi a statuilor zeilor, pieriseră toţi cei pentru care muncise, dar şi mulţi sclavi şi chiar şi unii dintre vecini. Dintr-o casă plină nu-i rămăsese nici o fiinţă apropiată şi Primul pătrunse acolo ca viitor unic stăpân, fiind mare golul pe care trebuia să-l umple.

Băiatul era prea puţin instruit, constată Nabu-Daş, dar se dovedea ager: asemenea unei tăbliţe de argilă; primea orice informaţie ce o scriai pe ea. Negustorul se ocupă câteva luni de el, apoi îl lăsă să se descurce singur: şi Primul cunoştea o mulţime de lucruri pe care damkar-ul nu le-a mai auzit, lucruri care nu ştia la ce ar putea fi folosite, dar care cu atât mai mult îl ridicau pe copil în ochii săi. Şi mai cunoştea ceva copilul: din anii petrecuţi în grădini şi în palat adusese cu el o mulţime de relaţii cu diferiţii dregători ai curţii - se afla cu ei ca o rudă faţă de o altă rudă (îndepărtată). Datorită acestor legături îl şi recomandase

ministrul palatului lui Nabu-Daş. Toate aceste relaţii erau mai importante decât caravane întregi de marfă: Primul adusese o zestre bogată în casa negustorului.

Tânărul ştia multe şi-l putea ajuta în multe pe noul său părinte. Calculă rapid şi fără de greşeală. Funcţionarii lui Nabu-Daş începură să-i poarte frică: Primul descoperea oricând cea mai mică greşeală în calculele lor. Noroc că se amesteca foarte rar în afacerile stăpânului şi, dacă o făcea, asta nu se întâmpla decât atunci când Nabu-Daş îl trimitea din nou şi din nou cu însărcinări în încăperile scribilor.

Primul putea obţine uşor o încuviinţare sau o asigurare de la mai marii palatului. Nici o poartă nu-i era închisă şi nici o cerere nu-i era refuzată. Acolo unde se stătea în mod obişnuit zile întregi pentru a obţine o întrevedere cu rezultate incerte, băiatul era primit pe loc şi servit imediat şi oricând, cu excepţia zilelor nefaste, desigur. Câteodată Nabu-Daş se mira cum de Primul, care n-a fost singurul dintre sutele de copii crescuţi la palat, se bucura de o asemenea trecere. Şi negustorul se îngrozea ori de câte ori găsea câte o explicaţie pentru a-şi lămuri taina succesului băiatului. Dar era mulţumit, şi punea totul pe seama bunăvoinţei zeilor. Şi, desigur, avea dreptate: un copil pătruns într-o cetate aşa cum a venit Primul pe ape în Babylon nu putea fi decât un protejat al zeilor. Cineva care poate sta privind prelung în gol, şi uneori urmărind doar nesfârşita trecere a norilor, vede altfel cerul decât oamenii din jur. Ceea ce vede el sunt idei transmise de zei. De aceea, tot ce sugera Primul se aplica în casa de comerţ a damkar-ului: în loc de lemn de cedru şi piatră pentru sigilii, Nabu-Daş începu să aducă tot mai mult doar metale şi, în afară de ele, în primul rând pietre scumpe: metalele erau încărcate pe măgari şi ajungeau prin deşert până la Eufrat,

de unde puteau fi transportate mai departe cu ajutorul „vaselor de piele”, uriaşele burdufuri trase pe râu. Şi oricine ataca vreo caravană, o jefuia de această povară preţioasă, care erau metalele. Dar se întâmpla să li se dăruiască viaţa slujitorilor şi permisiunea de a se întoarce acasă, mai ales dacă nu opuneau rezistenţă în faţa atacatorilor. Şi atunci sclavii şi servitorii veneau cu pietrele scumpe ce le purtaseră tot timpul asupra lor şi pe care jefuitorii nu le bănuiseră. E drept, mai existau şi pietre mult mai mari, mai existau şi exemplare ce nu puteau fi ascunse. Dar şiretlicul se dovedi bun şi transportul oricum mai simplu. Acum, în afară de fier din Anatolia, Nabu-Daş putea livra orice cantitate de aur adusă din Musur sau Egipt, cum i se mai spune, iar argintul, care în ţara lui Faraon se plătea prea scump, sosea din Munţii Taurus. Dar măgăruşii aduceau marfă şi din Orient şi atunci oamenii purtau în veşminte şi jasp din Azerbaidjan, beriliu din India, perle din Marea de Jos, safir din Media şi în primul rând lapislazuli din Afganistan. Sugestiile Primului se arătau a fi desăvârşite şi băiatul era ascultat nu numai asupra felului mărfii pe care să se axeze oamenii lui Nabu-Daş, dar şi asupra cantităţilor, asupra traseelor pe care să le urmeze caravanele şi asupra zilelor când să pornească acestea. Deciziile Primului erau ascultate de damkar, de parcă ar fi vorbit Iştar prin gura băiatului; dar, pe cât era de mândru de fiul său adoptiv, pe atât se ferea să facă mai mult caz de înţelepciunea cu care-l înzestraseră pe acesta zeii. Dacă jaspul şi lapislazuli trebuiau ascunse de ochii prea curioşi, cu atât mai mult trebuia să fie ascuns un giuvaier ca Primul. Sau măcar strălucirea lui trebuia ferită de ochi străini. Lucru nu peste măsură de greu în cazul Primului: băiatul nu-şi dezvăluia calităţile decât la cerere. În restul timpului lâncezea. Obişnuit în răcoarea raiului unde a crescut, tânărul suporta la fel de greu zăpuşeala Babylonului pe cum o îndurau

sclavii aduşi din munţi sau din ţările de la miazănoapte. Ieşind din grădini, era de parcă abia atunci ar fi sosit Primul în oraş. Şi nici măcar nu era o simplă moleşeală din cauza căldurii aceasta: ci mai mult o nostalgie după privelişte a gângăniilor urcând pe firele de iarbă, după luptele ce aveau loc în desişurile abia sugerate de smocurile de verdeaţă, după întâmplări şi privelişti ce n-au avut niciodată loc (după potop) decât în imaginaţia copilului. Primul suferea de dorul imaginaţiei sale.

Lucrul acesta nici nu-l putea povesti nimănui. Dar îşi făcea drum cât mai dos pe Calea Procesiunilor şi privea peste ziduri la vârfurile coroanelor palmierilor, la cedri şi atlehi, atât cât putea zări de afară. Stătea atunci ore în şir sub soarele nemilos şi nu-şi putea lua ochii de la ceea ce vedea. Nu era singurul ce privea de afară grădinile. Dar nimeni nu putea bănui ceea ce i se înfăţişa ochilor sufletului.

La vârsta de cincisprezece ani, Nabu-Daş l-a trimis în prima lui călătorie. Înainte de plecare, aşa cum orice călător merge la prezicători pentru a afla auspiciile sub care se arată drumul şi la templu pentru a implora divinitatea să-i ocrotească paşii şi să-i îngăduie să se întoarcă nevătămat şi încărcat de bogăţii la ai săi, Primul reveni în grădinile suspendate şi stătu culcat printre ierburi şi flori. Printre ramurile înalte ale copacilor, cerul părea mai mult ca oricând bolta ce limitează pământul. Această constatare îl linişti. Dacă pământul însuşi este atât de mărginit, nici drumul aşteptat nu putea fi prea lung, pentru că drumul acesta nu putea fi mai mare decât o parte din pământul întreg. Privi, deci, îndelung în cavitatea deschisă a cerului şi încercă să vadă cu o secundă mai devreme ceea ce se întâmpla pe pământ. Nu era nici curiozitate şi nici dorinţă

de a învinge o teamă. Teama nici nu mai exista. Era doar plăcerea cititorului în scrutare, tainica încântare a cunoaşterii fără scop, bucuria regăsirii unor vechi înţelesuri.

Porni a doua zi spre Susa, în Elam şi, în afară de servitori înarmaţi şi de sclavi, era însoţit în această primă (primă?) călătorie de un om de încredere de-al tatălui, Ţipor. Acelaşi Ţipor fusese şi cu Nabu-Daş atunci când aresta plecase în călătoria care l-a îndepărtat de furia demonilor, în răstimpul cât aceştia au pustiit casa lui din Babylon. Ţipor era evreu şi fusese adus încă de prunc în ţara Babylon de către învingătorul Nabucodonosor. Tatăl lui fusese negustor în Ierusalim şi tatăl lui Nabu-Daş îi folosise priceperea. Babylonul, oraşul celor o sută de seminţii, se arăta tolerant cu străinii, ca orice conglomerat cosmopolit. Dar Ţipor învăţase de mic că trebuie să se întoarcă acasă. Crescând în casa lui Nabu-Daş o dată cu acesta, îşi accepta prietenul din copilărie, acum stăpânul său, dar gândea la fel ca propriu-i tată. Dar cu cât raţiona mai altfel decât Nabu-Daş, cu atât acesta se putea mai mult bizui pe el. Poate tocmai fiindcă gândea mereu mai diferit de Nabu-Daş, era tot mai atent să nu-i căşuneze în vreun fel. Iar Nabu-Daş avea încredere deplină în el şi-l răsplătea cu generozitate.

Ieşiră din Babylon şi, pe furiş, Primul întorcea de nenumărate ori capul pentru a vedea vârful ziguratului E-Tamen-An-Ki, „Casa temeliei cerului cu pământul”, vestitul Turn al lui Babel. Când nu mai putu vedea nici ultimul cat, Sahuru, „Casa dintre cer şi pământ”, încetă să-şi mai arunce privirea spre oraşul din care plecase. Babylonul rămase o idee, drumul caravanei era concret, în el trebuia să crezi. Coborâră prin Borsippa spre apus la Nipur şi tot prin miazăzi şi apus spre Lagas, apoi folosiră malul Tigrului până la Marea de Jos. După aceea un râu dulce îi însoţi până la Susa. Drumul se dovedi obositor, deşi pentru prima călătorie a băiatului Nabu-Daş alesese un itinerar scurt şi

relativ uşor. Nu se găseau în primejdie de a suferi de sete nici ei şi nici animalele. Dar călătoria se arăta totuşi plină de riscuri. Vremurile deveneau tot mai nesigure, bătrânul rege zăbovea în continuare în oaza lui de la capătul lumii, departe în deşertul Nefud, fiul lui abia de ieşea din palat, o ţinea mereu într-un chef, se spune, regele perşilor devenea din ce în ce mai puternic, goana norilor negri se apropia încontinuu. Nabu-Daş îl trimise pe Primul şi dintr-o superstiţie intimă înspre una din direcţiile posibile ale venirii furtunii. Băiatul acesta putea să deschidă orice uşă. De ce n-ar îndupleca şi zeii să împrăştie norii?

Dar, deşi călătoria nu era dintre cele mai grele, Primul se simţea vădit istovit. Îi era sete, deschidea rar gura pentru a vorbi şi pleoapele îl apăsau tot mai grele. Grădinile palatului deveniseră o idee ce se amesteca întruna cu alte amintiri, pe care nu le mai putea localiza. Primul nu se arăta trist: unde ai fost o dată vei mai fi şi altă dată, totul se repetă în timpul cel mai mare. Nimic nu e pierdut pentru vecie, totul va fi din nou la fel cum a mai fost. Dar nostalgia era mai mare decât raţiunea şi privirile-i alunecau peste dunele de nisip, fără să le vadă.

Drumul era totuşi prea lung pentru a nu te obişnui cu cei cu care călătoreai împreună, iar când serile cădeau răcoroase - gurile se desferecau şi la cei mai tăcuţi. Ţipor îl studia fără încetare pe tânărul de care trebuia să aibă grijă ca de ochii din cap.

— Şi nisipul acesta, îi spuse într-o zi, a mai fost, dacă tu zici că şi celelalte au mai fost. De ce să-ţi fie atunci mai puţin apropiat de inimă acest drum decât oraşul de unde am plecat?

Drumul era greu ziua: soarele se topea pe cer într-o magmă fierbinte cuprinzând întreaga boltă, iar ceea ce

prisosea se scurgea asemenea lavei dintr-un crater peste pământul încă de dinainte pârjolit. Imediat, după ce caravana trebuia să părăsească malurile râului, aerul devenea uscat. Primul deschidea larg gura pentru a înghiţi cât mai mult aer, asemenea crapilor şi caraşilor pe care-i văzuse de mic în apă, scoţându-şi capetele afară pentru a bea văzduh. Copil fiind, se aplecase mereu asupra undelor, având impresia că peştii vin la suprafaţă şi-şi deschid gurile pentru a-i spune ceva şi suferea mult, fiindcă nu putea înţelege. Abia acum, în calea ce trecea printre nisipurile fierbinţi, îşi dădu seama că, la fel ca acei crapi, încearcă şi el să iasă deasupra mediului şi că se străduieşte să spună ceva, dar că, de fapt, el este cel ce nu poate (încă) vorbi şi nimeni nu e de vină că nu-l poate înţelege.

Ţipor îl privea cu îngrijorare crescândă, temându-se că băiatul încredinţat lui se va îmbolnăvi. Teama aceasta şi teama de a nu fi atacaţi îi zbârciră chipul.

În Elam au ajuns cu bine şi n-au stat decât atât cât a trebuit să stea. Însoţitorii Primului au fost dezamăgiţi de lipsa de interes arătate de tânărul lor stăpân scopului călătoriei făcute. Susa îi primi indiferentă, iar ei îşi putură încheia afacerile aproape nebăgaţi de seamă. În timp ce Ţipor se străduia să facă în aşa fel încât să se întoarcă toţi în Babylon cu cât mai mult folos, Primul rătăcea pe străzi, privea apa râului Ulai, nu vorbea cu nimeni, apoi revenea şi se culca. Dormea aproape douăzeci de ore pe zi. Şi nu voia să se întoarcă. Nici un oracol nu l-a putut convinge şi nici un sfat nu l-a putut mişca din loc. Dormea foarte mult şi abia peste de şapte ori şase zile se lăsă convins pentru drumul de întoarcere. La revenire, înainte de a ajunge să întâlnească Tigrul la vărsarea sa în Marea de Jos. Primul văzu pe cer o procesiune a unor preotese: se spune că Marile Preotese - care nu aveau voie să aibă copii - îşi puneau pe ascuns plozii în coşuri de nuiele şi le dădeau

drumul pe ape. Aşa s-ar explica şi taina venirii în cetate a marelui rege Sargon, Leul, regele regilor. Şi poate că acesta ar fi fost şi misterul propriei intrări în Babylon, gândi Primul. Dar n-avu vreme să zăbovească asupra enigmelor care altădată îl frământau. Hierodule voalate mergeau cântând şi câteva purtau harfe şi citere, altele alăute şi cavale. Totul se petrecea pe boltă şi părea totuşi foarte aproape. O femeie se apropie atât de mult de faţa Primului, încât acesta îi putu desluşi chipul prin ţesătura rară a vălului. Apoi se îndepărtă şi dispăru şi procesiunea. Primul îi povesti toate astea lui Ţipor şi acesta, deşi nu văzuse nimic din ceea ce i se istorisea, nu se miră prea tare Şi el zărise pe boltă fapte ce altora le-au rămas necunoscute, la fel cum erau şi printre slujitori şi sclavi inşi care ar fi putut povesti destule. În călătorii prin deşerturi se întâmplă des să dai de oameni şi de locuri pe care abia peste ani, sau peste mii de stânjeni, ai să le regăseşti, dacă îţi va fi dat să te mai întâlneşti vreodată cu ele. Căldura şi aburii pământului se ridică spre coaja bolţii cerului şi aceasta, ca o oglindă, reflectă ceea ce i-a fost arătat. Idei sunt toate astea, idei şi semne.

Deşi au întârziat atât de mult, Primul şi Ţipor s-au întors în Babylon exact la momentul potrivit. Marfa adusă se dovedi necesară chiar în clipa aceea şi preţul pentru care a fost vândută a arătat iarăşi că Primul era într-adevăr iubit de zei.

Ţipor îi povesti lui Nabu-Daş despre greutăţile neobişnuite prin care păruse să treacă Primul în timpul călătoriei, despre somnul prelung ce i-a fost necesar la Susa pentru a-şi reveni, despre greutatea cu care respira acesta în timpul drumului, apoi îşi arătă teama că tânărul nu va mai accepta niciodată să se depărteze de casa tatălui său. Dar, spre mirarea tuturor, băiatul insistă să plece chiar în zilele următoare într-o nouă călătorie, într-una mult mai

grea, însoţind o altă caravană de-a damkar-ului spre Ţara lui Kuş.

— Ţi-e dor de fata ce ai văzut-o pe cer, îi spuse Ţipor. Poate o vei întâlni din nou în deşert, dar n-o vei putea atinge niciodată!

Nabu-Daş nu avea energia să se împotrivească dorinţelor Primului. Tot ceea ce făcea acesta părea o poruncă a zeilor. De aceea încerca doar să amâne plecarea şi folosea drept pretext răgazul necesar consultării diferiţilor prezicători. Dar în cazul acestei călătorii, ceea ce era considerat favorabil prin haruspicină era contrazis de oniromancie, ceea ce prevestea uleiul aruncat pe suprafaţa apei de către preoţii lecanomanci venea în contradicţie cu interpretarea tresăririlor muşchilor; naşterile monstruoase şi zborul păsărilor nu puteau fi puse de acord. Zeii înşişi păreau să se certe în legătură cu auspiciile călătoriei Primului în Etiopia. Şi, în timp ce pregătirile lui Ţipor nu se mai terminau, iar Nabu-Daş zăbovea prelung asupra alegerii diferiţilor oameni sortiţi să-l însoţească pe Primul, sosi cu totul neaşteptată vestea că regele însuşi, Nabo-na'Id, cel de care aproape că se uitase de când plecase la Teima, Nabo-na’Id, Marele rege al celor patru vânturi şi al celor patru părţi ale lumii: Akkad, Elam, Amurru şi Sabartu, Nabonaide, servitorul zeilor Sin şi Marduk şi al zeiţei Iştar, poruncise să-i fie adus Primul în cetatea din îndepărtata oază.

Poruncile regelui trebuie îndeplinite, zeii vorbesc prin gura stăpânilor, iar Nabu-Daş fu obligat să se supună. Însă înainte de a porni în deşertul Nefud, Primul avea a se întâlni şi cu Belşaţar, sau Belşatzar, prinţul nevolnic.

Fiul regelui era de acum un bărbat între două vârste şi-l primi pe Primul într-o sală mare, unde se benchetuia într-adevăr, aşa cum se vorbea despre Belşaţar în afara

zidurilor palatului. Dar prinţul nu se atingea nici de băutură, nici de mâncare. Un vas de aur, cuprinzând un amestec de vin de curmale, struguri, susan, cereale fermentate şi apă, se găsea la îndemâna stăpânului întins pe un pat. Fiul regelui nu lua parte la petrecere decât prin prezenţă. Singura persoană ce se ocupa de el era un sclav care schimba din răstimp în răstimp vasul de aur cu alt vas de aur: stăpânul nu făcea decât să-şi umezească buzele în licoare, dar aceasta era înlocuită mereu cu alta rece. Audienţa Primului fu scurtă şi fără importanţă. Băiatul vorbi „în faţa regelui”, iar Belşaţar abia părea să-l vadă. Astfel amândoi au „salvat” aparenţele, iar episodul putea fi considerat încheiat. Dar Primul ceru încuviinţarea de a se mai întoarce o dată în grădinile suspendate.

— Du-te, îngădui prinţul. Acolo-i ca şi aici.

— Nu-nţeleg, şopti Primul.

— Tu ai permisiunea de a te retrage acolo. Eu n-o pot face. Însă atât timp cât toţi cei pe care-i vezi sunt aici de faţă, pot să rămân la fel de singur ca tine în grădini.

— Da, îndrăzni tânărul, dar tu nu ai voie să fii singur: un rege puternic trebuie să aibă mereu supuşii în jurul său, pentru a le putea porunci şi pentru ca aceştia să ştie că vor fi pedepsiţi în cazul că nu-i vor respecta ordinele.

— Dacă acel Kuraş, Ahemenidul, va îndrăzni să ne mai tulbure liniştea, voi pleca şi eu în fruntea oştenilor pentru a-l zdrobi. Aşa ţi-am spus să-i vorbeşti şi regelui, tatălui meu.

— Tu, cel ce ai căutat mereu singurătatea în mijlocul curtenilor, fiind încredinţat că niciunde nu poţi fi atât de singur ca printre cei ce te înconjoară, nu vei fi la fel de singur şi printre oşteni? Dar căutând printre războinici singurătatea, aceştia te vor simţi şi vor fi lipsiţi de imboldul dat de prezenţa fiecărui mare conducător

Belşaţar îl privi pentru prima oară şi băiatul simţi aţintită asupră-i sclipirea ochilor unui pardos. Vorbise prea mult,

gândi Primul, însă clipa trecu şi acolo unde îl atinsese privirea prinţului nu mai rămase decât rana urmelor unor colţi ascuţiţi. Belşaţar deschise gura să-i mai spună ceva, dar se răzgândi, iar buzele, în loc să ocrotească sunetele pe care ar fi trebuit să le sloboadă, se strâmbară într-un fel de râs.

Primul plecă şi se folosi de încuviinţarea de a se mai opri o dată prin grădini. Nici un grădinar nu întâlni la ora aceea tânărul, nici un servitor, nici o femeie: de parcă florile fuseseră răsădite şi copacii plantaţi şi crescuseră numai pentru el. Primul se culcă în iarbă, lipindu-şi un obraz de pământul rece. Nu trecu mult şi o viaţă frenetică i se înfăţişă din nou prin verdeaţă. Privi o vreme cu superioritate, dar şi cu o oarecare duioşie agitaţia gâzelor şi se simţi asemenea zeilor atunci când îşi coboară ochii asupra unui muşuroi locuit de oameni. Poate că în aceeaşi clipă şi în acelaşi chip Marduk contempla Babylonul. Stătu mai mult decât s-ar fi cuvenit în grădini. Cei ce-l iubeau erau de acum îngrijoraţi. Poate că şi adormise printre tamaricşi.

În lunga călătorie prin Nefud, în drum spre oaza Teima, unde îi aştepta bătrânul rege Nabo-na’Id, urmaşul lui Hamurabi şi al lui Sargon, Primul îi povesti lui Ţipor despre ce a văzut în grădini.

— Acolo, printre ierburi, soarele nu poate sfâşia carapacea cerului insectelor şi razele sale sunt mai blânde. Ideile ivite aici în deşert, pe boltă, mai ales atunci când setea şi căldura te sugrumă, nu sunt obişnuite acolo. Şi totuşi..., dar tânărul privi departe, fără a-şi sfârşi vorba. Căută în noapte luna şi cele cinci planete şi aşteptă un semn care nu mai venea - sau pe care se învinovăţea că nu-i în stare să-l vadă.

— Există un dregător, îl linişti bătrânul, păstrătorul de sigilii şi cel mai înţelept dintre toţi sfetnicii. Daniil se numeşte şi, la fel ca mulţi alţii, şi el visează în cetate, nu neapărat în pustiu. Apoi sfaturile şi tălmăcirile lui sunt de mirare şi de cel mai mare folos, mai zise Ţipor şi privi neliniştit cum Primul îşi mişcă buzele asemenea crapilor din Eufrat când vin la suprafaţa pentru a bea aer.

Bătrânul aşteptă în continuare cu răbdare ca tânărul să-i povestească singur ce are de spus. Drumul se arătă lung, iar în timpul zilei se dovedi aproape imposibil de înaintat prin deşert. Noaptea se făcea întuneric şi frig. Pentru că regele însuşi îl chemase pe Primul la el, acum erau însoţiţi şi de oşteni. Măcar se aflau cât de cât mai feriţi de atacurile oamenilor. Dar soarele făcea cu ei tot ce dorea.

— Acolo, printre ierburi, reluă după câteva zile Primul, acolo în rai, în grădini, tot ce am văzut se petrecea şi cu voia mea. Priveam lumea aceea mică şi puteam s-o cruţ sau s-o distrug după voie.

— Trufia nu este folositoare, şopti Ţipor.

— Nu mă gândeam atunci la aşa ceva. Abia acum îmi dau seama că aveam puterea zeilor. Şi, totuşi, n-o aveam. Nu făceam nimic pentru acele gâze şi ele trăiau. Sau mureau. Iar eu eram Omul Mare şi nu întreprindeam nimic.

— Tu nu erai decât un copil, care privea jocul gâzelor.

Dar Primul vorbea asemenea unor preoţi, ce preziceau în transă. În acea stare nu se putea conversa cu el.

Într-o zi, când soarele strălucea parcă şi mai nemilos ca înainte, când nu mai aveau decât puţin până a ajunge la fortăreaţa Teima, o iluzie se înfăţişă mai vie că oricând în faţa lor. Şi le trebui mult efort pentru a înţelege că nu era iluzie armata care parcă ar fi coborât de pe cer prin aburii fierbinţi pe nisipul pe care păşeau şi ei. Şi înţeleseră şi mai greu că era Nabo-na’Id, cel ce revenea - în sfârşit după opt ani - din oaza de la capătul lumii la Babylon, încât să poată

măcar de data asta să fie prezent la sărbătoarea anului nou.

— Vom avea timp destul să vorbim în lungul drum de întoarcere, spuse bătrânul rege, privind adolescentul care îşi deschidea gura pentru a înghiţi aer, asemenea crapilor din Eufrat.

Dar era evident că Primul nu va fi capabil să facă drumul de întoarcere. Cel puţin deocamdată. Doar după o singură zi de mers înapoi, puterile îl părăsiră cu totul. Acesta părea a fi un semn rău. Şi dacă un tânăr bărbat ca el ar fi murit în drum spre Babylon, lucrurile ar fi putut fi interpretate catastrofal. Nabo-na'Id, regele puternic, acceptă ca băiatul să plece mai departe spre Teima, la patru zile de drum, pentru a se întrema acolo şi pentru a putea veni apoi şi el în cetatea „Porţii zeilor".

Dar în noaptea când hotărâse astfel, Marele rege, stăpânul celor patru lumi, discută cu Primul. Regele îl chemase, deoarece îl considerase de la venirea în coşul de paie pe calea apelor în cetate drept un trimis al zeilor şi, fiindcă ţara era din nou ameninţată, voia să afle părerea Primului.

Tânărului, regele i se păru bătrân şi resemnat, la fel cum resemnat i se păruse şi Balşaţar, cel ce căuta singurătatea în mijlocul oamenilor. Nabo-na'Id pleca la Babylon pentru ca, recitind versurile din Enuma Eliş, să-şi redobândească şi de formă prerogativele regeşti, astfel încât, dacă zeii vor dori, ţara să aibă un conducător legal care s-o poată salva de pericolul ahemenid. Nabo-na'Id îşi făcea datoria, la fel cum şi-o va face şi Belşaţar în fruntea armatei, dacă zeii vor considera necesară o confruntare. Unelte ale zeilor şi slujitorii acestora, desigur, tată şi fiu dădeau impresia că nu încearcă în nici un fel să-i influenţeze pe stăpânii lor cereşti în hotărâri. Discutând cu Primul, regele nu voia decât să ştie cu puţin timp înainte ceea ce era deja de mult hotărât

şi scris în Marea Carte. Şi tânărului i se părea că nici curiozitatea nu mai era reală: şi ea se dovedea doar fructul unei conştiinţe obosite, ce se voia cât mai liniştită că şi-a făcut datoria. Regele şi fiul său nu mai inspirau prin ei înşişi nici un fel de elan.

La întrebările tranşante ale lui Nabo-na'Id, Primul răspunse vorbind „în faţa regelui". Nu, nici el nu mai crede într-o victorie, dar nu vede nici dezastrul imediat al Babylonului. Stăpâni şi slugi, oamenii „Porţii zeilor" i se păreau vlăguiţi, asemenea trunchiurilor ce şi-au pierdut, tăria şi care se îndoaie sub orice povară. În felul acesta nu se frâng, dar nici nu mai au puterea să stea vreo dată drepte.

Regele luă la cunoştinţa cele auzite, fără a le comenta în vreun fel. Şi nici nu puse vreo întrebare, aşa cum făceau mereu oamenii, atunci când sperau să smulgă de la prevestitor măcar ceva-ceva care să-i liniştească. Noaptea era plăcută. Tânărul se mai învioră cât de cât şi el. Sorbind apă rece, ţinută în burdufuri atârnate în bătaia vântului, Primul privi chipul bătrânului rege şi i se păru că-l vede murind. „De ce până la potop, regilor şi oamenilor li se permitea să-i slujească sute de ani pe zei şi acum toţi suntem trimişi atât de repede în împărăţia infernului? De ce suntem atât de mulţi, dacă zeii ne folosesc atât de puţin? Rostul nostru aici este să-i slujim pe zei, dar după moarte ce rost mai avem? Ce rost mai are moartea însăşi?" ar fi vrut să-l întrebe Primul, însă ştia că asemenea întrebări nu se pun. Aşa că îşi formulă altfel cuvintele:

— Ce rost mai avem noi după moarte, dacă între cele şapte ziduri ale Lumii de jos nu ni se mai îngăduie să-i slujim pe zei?

Dar nici astfel întrebarea nu-şi atinse ţinta. Bătrânul rege îl privi ca şi cum Primul ar fi încercat să-i tălmăcească un semn.

— Şi cum ai putea să explici cele ce ai spus? Nici o clipă nu crezu Nabo-na'Id că Primul pusese o întrebare care era chiar o întrebare.

— Nu ştiu, şopti băiatul. Despre aceste lucruri nu se vorbeşte.

Regele dădu mulţumit din cap. Era un răspuns care nu-l angajă la nimic.

Noaptea respira neliniştită. După puţin timp, oamenii se pregătiră de plecare.

Primul sosi la Teima la trei zile după despărţirea de rege. Oaza se resemnă să reintre în uitarea din care ieşise pentru câţiva ani. Deodată locul devenise foarte larg. Primul ar fi putut să se instaleze în fostul sediu al regelui, dacă ar fi dorit. Impresia era că foarte în curând nisipul va înghiţi şi această oază. Eroici, copacii stăteau nemişcaţi, aşteptându-şi poate moartea. Nici cea mai slabă adiere nu se simţea, aerul era greu, dificil de respirat. Regele îi luase locului şi ultima boare.

Pustiul şi boala tânărului îl făceau pe Ţipor să se aştepte în ceea ce-l privea la o pedeapsă meritată pentru toate numeroasele păcate făptuite. Pentru toate păcatele şi pentru fiecare în parte. Un singur lucru îi mai dădea curaj: după pedeapsă vine izbăvirea.

— Am auzit despre nenumărate viziuni în deşert, spuse Primul. Eu însumi am avut parte de câteva. Dar acolo, în grădinile din Babylon, am apucat să văd mult mai mult.

— Daniil, ţi-am mai spus, a văzut un leu cu aripi de vultur, un urs cu trei coaste în gură, un pardos cu patru capete şi patru aripi şi o arătare cu dinţi de fier şi zece coarne. Daniil a ştiut să-i tălmăcească fără greşeală lui Belşaţar vedeniile.

— Acolo, în grădini, continuă Primul, am văzut din nou

procesiunea preoteselor, cea întâlnită şi în drumul de la Susa. Ele duceau o piatră grea, scrisă toată cu semne. Era o piatră de dinainte de Potop şi voiau s-o înfăţişeze regelui, pentru ca acesta s-o citească.

Primul se îmbolnăvi şi năduşea cumplit în oază de la Teima. Gândindu-se la visele tânărului, Ţipor ajunse la concluzia că ceea ce-i lipseşte Primului nu este decât o femeie. Şi îi dădu una.

— De vei avea un fiu cu Primul, îi spuse, copilul va deveni moştenitorul unei mari averi...

Primul zăcea în cortul său şi dormea aproape toată ziua. Noaptea se plimba o oră, apoi stătea întins pe spate şi privea cerul.

— N-am înţeles ce scria pe stela pe care o duceau preotesele, dar din nisip apăruseră zeci de mâini trăgând de ea. Doi lei cu câte patru aripi şi cu feţe de om încercau zadarnic să menţină piatra deasupra deşertului. Mâinile din nisip o trăgeau fi eu am zărit toate astea printre frunzele de tamarisc şi de smochin, de parcă m-aş fi aflat eu însumi sub pământ şi între mine şi femeile ce duceau piatra s-ar fi aflat nisipul deşertului, iar sub deşert ar fi fost un alt cer cu verdeaţă şi miile de gângănii văzându-şi de viaţa lor. Aşa că eu nu cred că dacă în timpul vieţii nu trăim decât pentru a-i sluji pe zei, după moarte ni se opreşte orice dorinţă.

Iar fata se încolăci în jurul său, asemenea muşchilor pe trupul copacilor şi-i şopti că, în timp ce-i slujim pe zei, ne mai rămâne destul timp şi pentru alte lucruri.

În oaza Teima soarele şi stelele păreau să fi uitat să se mai învârtă în jurul pământului. Sigur, preoţii astrologi ar fi putut stabili şi de aici efemeridele şi mişcarea zodiilor, dar

zăpuşeala era în fiecare zi aceeaşi, de parcă pământul însuşi ar fi început să petreacă soarele în drumul acestuia. În primele zile, Primul încercă să facă scurte plimbări în jurul oazei, simţea nevoia de singurătate şi simţea nevoia de a se tot duce. Însă deşertul nu numai că dogorea, dar aerul nemişcat îi îngreuna respiraţia. Cu timpul începu să iasă tot mai rar din casă şi apoi tot mai rar se sculă de pe pat. Primul începu să priceapă de ce a zăbovit Nabo-na'Id atât de îndelung la Teima, iar Ţipor era fericit că zeii au cruţat viaţa tânărului bărbat, împiedicându-l să întreprindă acea mult mai lungă şi mai grea călătorie în Ţara Kuş, Etiopia.

— Locul acesta, spuse într-o zi Primul, a fost desigur uitat de zei. Aici anotimpurile nu se schimbă unul după altul şi anii stau pe loc. Mi se pare că abia am ajuns aici şi, dacă oaza aceasta nu acceptă trecutul, înseamnă că ea n-are nici prezent. N-ai cum să pleci dintr-un loc, în care nici nu ştii sigur dacă ai ajuns deja.

Cei din jur nu-i înţelegeau raţionamentul, dar auzind de veştile venite din Babylon, preferau să aştepte feriţi derularea rapidă a evenimentelor. Nabo-na'Id fusese primit cu răceală în oraşul său, sărbătorile de anul nou, desfăşurate aşa cum ar fi trebuit să se desfăşoare întotdeauna, nu reuşiră să micşoreze încordarea. Cel ce îi relatase faptele îi povestise Primului - cu care puteai vorbi ceea ce altuia nu-i puteai spune - că în timp ce bătrânul rege numea pe rând diferitele denumiri ale lui Marduk, peste mulţime trecuse ca un şoc un duh rău, adăugând fiecărui nume câte un rege al Babylonului. De mulţi dintre aceşti regi n-auzise până atunci nimeni. Ultimele două denumiri avuseseră drept ecou numele regilor Nergalsaruşur şi Labasmarduk, cei ucişi fără îndoială de Nabo-na'Id harranitul. Iar acestuia nu i s-a mai ajuns nici o denumire a marelui zeu. Totul fusese doar o impresie, dar

lumea rămăsese profund afectată de cele auzite.

Primul întrebă de Nabu-Daş. Restul părea că-l interesează prea puţin.

„Ce vor face regii morţi sau ucişi în întunericul împărăţiei de sub pământ? Gândurile oamenilor, dacă sunt bune, le sunt insuflate de zei; dacă sunt rele, de demoni. Dacă nu le mai insuflă nimeni nimic, înseamnă că sufletele morţilor nici nu mai gândesc, iar fără gânduri nu mai există nici măcar conştiinţa suferinţei fizice. Care este atunci pedeapsa?”[1] Vorbele Primului erau interpretate de cei puţini, care aveau acces la ele, drept semne. Dar nimeni nu le putea tâlcui. (Întotdeauna cel mai greu a fost de tălmăcit semnul ce nu trebuia tălmăcit.)

O floare agăţătoare era fata şi trupul bărbatului era copacul pe care se încolăcea. (Îi sugea viaţa, se îngrozea Ţipor.) Fata lucea albă ca laptele, nici părul, nici picioarele, nici mâinile nu-i erau vopsite cu henne. Nici buzele nu-i erau boite, doar genele şi sprâncenele erau fardate. Dar se dovedi alunecoasă nu numai din cauza uleiurilor cu care se ungea mereu şi cu care-l ungea şi pe el. Iar lângă pat arzătorul de parfum nu era neglijat nici o clipă. Fata lucea albă şi Primul nu-şi amintea să mai fi văzut în Babylon ca o femeie să nu se vopsească deloc. Ca să-i facă Primului o plăcere, Ţipor o compară cu o margaretă şi cu o rodie. Ea însăşi se voia asemenea unei păsări albe, capabilă să planeze în partea cea mai înaltă a cerului, de unde să se întoarcă însă des, pentru a se odihni la pieptul Primului. Dar acesta nu o compara cu nimic.

Fata venea şi pleca în înalturi, deşi se afla mai tot timpul acolo, iar arzătorul împrăştia un parfum care îl făcea pe

[1] Şi iarăşi scribul notează şi tace. Un strop de luciditate, un raţionament străin într-un raţionament străin nu naşte decât iluzii...

tânăr să uite tot mai mult. unde se află. După atâtea zile, atmosfera aceasta începu să-i convină şi respiraţia îi devenise mai regulată. Mai regulată, însă mai grea. De câte ori ieşea în noapte, lipsa de aer devenea tot mai alarmantă.

— De ce să mai ieşi de aici? îl dezmierdă femeia. Acesta este aerul care îţi convine. Şi, bineînţeles, şi mie îmi convine.

— Da, dar tu îţi mai iei zborul din când în când, planezi sub boltă în imediata vecinătate a zeilor. Tu respiri şi înălţimi.

Şi între timp veneau noi veşti din Babylon şi se povestea că un guvernator de al lui Nabo-na'Id, regele, şi-ar fi trădat stăpânul şi că acolo, la răsărit de Tigru, s-ar fi aliat cu regele Kuruş al perşilor. Gubaru se numea acel om, iar Nabu-Daş se află bine şi nu erau motive de îngrijorare din cauza lui.

— Eu zbor până sub găoacea cerului, admitea femeia, dar nu rămân acolo decât pentru a auzi poruncile zeilor, pe care ţi le aduc imediat.

— Şi ce-ţi poruncesc ţie zeii?

— Asta nu se află uşor. Acesta este secretul trupului meu.

„Ce nu-i înscris în cuvinte nu există cu adevărat" îşi aminti Primul, dar se îndoi de adevărul acelei înţelepciuni. Mirosul uleiului de susan şi al parfumurilor vorbea şi el un limbaj. Şi femeia care venea în zbor nu mai era nici pasăre, nici om şi nici pasăre-om. Femeia venea poate cu adevărat din înalturi şi-i luă lui minţile. Dar nu reuşea cu totul, nu, nu. Primul mai judeca, se mai deosebea prin aceasta în mod hotărâtor de lumea morţilor, mai avea conştiinţa plăcerii, şi cea a durerii, şi cea a nostalgiei după un lucru pe care de asemenea nu-l putea pune în cuvinte şi care, contrazicând orice înţelepciune, exista. Primul mai trăia din plin şi, chiar dacă se ridica tot mai rar de pe pat, şi, chiar dacă respira

puţin mai greu, gândurile nu-l părăseau nici o clipă. Fiindcă aflase că gândurile sunt un privilegiu al celor vii. Primul ştia că trăieşte.

„Asemenea unei flori agăţătoare, femeia asta suge şi ultima fărâmă de viaţă din el” gândi Ţipor, dar trebui să se consoleze, deoarece, încercând s-o alunge, Primul se simţea şi mai rău. „Îi ia viaţa, dar îi şi dă viaţă” mai admise omul de încredere al lui Nabu-Daş, observând paloarea tot mai neobişnuită a tânărului, atunci când femeia îşi lua zborul şi revenirea culorii naturale, la întoarcerea ei. Când se întorcea, Primul o atingea şi din corpul ei trecea parcă în corpul lui puterea. Cât era lângă el, băiatul simţea nevoia să o atingă.

— Nabo-na’Id l-a trimis pe fiul său cu armată împotriva atacatorilor, dar asemenea orzului spulberat de vânt, lângă Opis armata Babylonului s-a împrăştiat fără a mai putea fi adunată vreodată. Kuraş, cel din neamul perşilor care nu-şi îngroapă morţii ci îi dau pradă animalelor pământului şi păsărilor cerului, a ocupat şi oraşul Sinpar, sunau alte veşti, însă, ca niciodată, nimeni nu părea prea alarmat de sosirea iminentă a duşmanilor. Bărbaţii nu erau gravi, femeile nu-şi smulgeau părul, sclavii nu trebuiau potoliţi. Viaţa în „Oraşul Porţii zeilor” îşi urma cursul, iar despre Nabu-Daş nu trebuia să-şi facă griji.

— În curând vom fi trei, îi spuse femeia Primului, în timp ce ei se aflau în depărtarea deşertului. În curând vom fi trei.

Iar Primul respira parfumuri grele şi chipul îi era tot mai nefiresc de palid. „Dacă acel Kuraş, Ahemenidul, va îndrăzni să ne mai tulbure liniştea, voi pleca şi eu în fruntea oştenilor pentru a-l zdrobi!” îi spusese Belşaţar şi Primul fusese convins că în clipa aceea prinţul singuratic era chiar încredinţat că aşa va face, că va trebui să-şi părăsească pentru câteva clipe singurătatea, poate pentru câteva săptămâni sau luni, că va învinge şi se va întoarce să

rămână numai el printre curtenii ce vor benchetui.

Femeia se împlinea şi-i era tot mai greu să-şi ia zborul spre înălţimi, stătea acum mai tot timpul lângă patul Primului şi prin corpul ei dădea putere şi copilului care se năştea şi bărbatului care se stingea.

„Gândesc, îşi spunea Primul, gândesc tot mai limpede, asta înseamnă că mă îndepărtez tot mai mult de moarte!” se amăgea tânărul, dar respiraţia îl trăda tot mai des.

Ţipor ar fi vrut să cheme un medic, numai că la Taima n-avea de unde să-l ia. Şi, în afară de asta, conform principiului după care „un om ce va muri sigur nu trebuie atins de medic”, Ţipor n-ar fi găsit pe nimeni dispus să-l mai trateze pe Primul. Un servitor aduse odată un preot exorcist, dar starea bărbatului se înrăutăţea continuu.

Perşii au intrat în Babylon, sosi următoarea veste. Ştirile veneau, totuşi, greu şi cronologia lor era incertă. În loc să inunde totul în jur, Nabo-na'Id s-a retras cu fiul său în cetăţuie, iar perşii au secat Canalul Imperial şi au pătruns pe albia lui, ca pe un drum larg, în oraş. Nimeni nu le-a opus rezistenţă. Ba mai mult, Kuroş a fost primit ca un eliberator. Nabu-Daş este bine, nimeni nu s-a atins de vreun fir din barba lui.

— Zidurile Babyonului au fost atât de minunate, încât numai piramida cea mare a lui Khufu se poate compara cu ele. Iar planul de inundare şi secare strategică a canalelor a fost desăvârşit. Ce minte strălucită a conceput zidurile şi canalele? Ce braţe puternice s-au istovit să le facă? Şi de ce nu s-a folosit Regele Regilor de arma atât de perfectă? întrebă Primul. Perfecţiunea este măreţie şi se vede că măreţia îi place lui Marduk. Oamenilor ea nu le slujeşte mai niciodată într-un scop anume.

Femeia îşi alinta copilul, apoi îl dădea unei sclave să-l ducă la plimbare. Ea trebuia să rămână lângă Primul, acesta s-o simtă pentru a-şi lua înapoi măcar o parte din

puterea pe care a dat-o.

— Viaţa este pentru a-i sluji pe zei, însă moartea ne preface în animale? Ni se spune că mâncăm cenuşă şi apă mâloasă, dar ce facem toată ziua acolo? Dacă nu gândim, nu avem a ne teme de nimic.

— Nici un babylonian nu vorbeşte ca Primul, şopteau cei din jur.

— Am văzut în vis un câine cu opt capete. Şapte erau moarte, doar unul mai era viu. Capetele moarte atârnau fără vlagă şi se hrăneau cu leşie. Capul viu se uita la mine şi parcă voia să-mi spună ceva, dar nu putea întrucât nu era decât un biet cap de câine. Se vedea, totuşi, că era disperat. Din toate cele opt capete doar cel viu era disperat.

Femeia nu-şi mai lua acum deloc zborul spre cer. Copilul trebuia îngrijit, iar Primul se stingea, lipsa de aer devenind cumplită.

„Mene, mene, teqel, ufarsin”[1] a scris o mână fără corp pe zidurile palatului unde chefuiau Nabonaide şi Belşaţar. Apoi Kuroş sau Kuraş sau Cirus, cum mai e numit persul, a intrat şi în citadelă. Pe bătrân l-a surghiunit în răsărit, pe fiu l-a omorât.

— De fapt nu i-a făcut decât un serviciu, oferindu-i singurătatea după care Belşaţar a tânjit dintotdeauna, a remarcat Primul.

Apoi parcă şi fiul lui Nabu-Daş murise şi toată lumea începuse să îl plângă. Dar el văzu un pardos cu două perechi de aripi, cu trup de femeie şi cu picioare de vultur.

---

[1] *máne, thékel, fáres*, cuvinte care înseamnă cântărit, numărat, împărțit. Profeție pe care degetele unei mâini au scris-o pe pereții sălii de ospăț a lui Belșațar, regele caldeilor, pe când Cirus de afla la porțile Babilonului. Prorocul Daniel a tălmăcit-o astfel: (*mene*) zilele lui Belșațar sunt numărate, (*techel*) el cântărește puțin în balanță, (*ufarsin*) regatul său va fi împărțit între mezi și perși (Daniel, 5, 25). Fig. Avertisment împotriva unui pericol grav și iminent.

Fiara se apropia de el şi lui i se făcu frică şi căută un mijloc să scape.

— Gândesc, deci trăiesc! Sau, poate, şi printre morţi se gândeşte? strigă cel care era jelit.

Şi îşi reveni. Într-o noapte şi în îndepărtata oază Teima se simţi o uşoară boare. Primul părea că se întremează. Îşi trase femeia lângă el şi o iubi pentru ultima oară, ca pe vremuri.

Dar chiar şi în clipele acelea pardosul înfricoşător se apropia tot mai mult. Parcă încerca să comunice ceva cu disperare cu ultimul său cap viu. Primul avu impresia că e pe punctul de a-l înţelege, dar sesizând o primejdie, ca să-l salveze, femeia îşi luă zborul şi-l luă pentru prima oară cu ea în înaltul bolţii.

Mai târziu Ţipor aduse noi veşti: în Babylon legile au rămas neschimbate, doar evreilor li s-a dat drumul. Nabu-Daş se simte bine.

Însă Ţipor nu-i mai putea vorbi decât femeii şi pruncului: Primul n-a mai revenit niciodată de sub coaja cerului.

AL DOILEA (539 î.e.n. - 486 î.e.n.)

DESPRE IMPOSTURĂ ŞI MISTIFICĂRI

Al Doilea, fiul Primului, s-a născut în oaza Teima, în anul al douăzecilea al domniei Marelui Rege Kuroş al Doilea, cuceritorul Lidiei, Mediei, al Regatului Noului Babylon şi al nenumărate altor ţări şi neamuri. Primul nu mai apucă să părăsească deşertul, dar copilul fu adus de către Ţipor, omul de încredere, în „Poarta lui Dumnezeu", marea cetate a Babylonului, unde Al Doilea crescu în casa bunicului său, tot mai bogatul şi tot mai bătrânul negustor Nabu-Daş.

Scribul întoarce foaia şi se pregăteşte să istorisească viaţa următorului personaj. Şi din nou încearcă să uite tot ce depăşeşte vremea celui de Al Doilea şi să-şi amintească ştiinţa celor de atunci. Ce a fost mai târziu se acoperă de ceaţă şi ce se ştie azi dispare în negură. Necredinciosul scrib ajunge să se înfioare în faţa lui Ahura Mazda şi a Marelui Rege. Dacă n-ar face-o sau dacă ar ezita numai, nu l-ar putea urma pe fiul Primului, firul s-ar rupe sau s-ar încolăci fără nici o noimă. Aflată abia la început, povestea s-ar curma şi, o dată cu ea, şi Speranţa şi-ar pierde chipul abia întrezărit. Scribul ne îndeamnă, aşadar, să-l urmăm pe Al Doilea acum şi să nu sărim nici o treaptă. Deşi oamenii întotdeauna au dorit să facă asemenea salturi, să vadă în viitor.

lui Nabu-Daş dintre toate metodele de prezicere cea mai demnă de încredere i se părea astrologia. Poziţia celor cinci planete, a soarelui şi a lunii, a stelelor în drumul lor

realizează pe carapacea cerului o scriere infinit mai clară decât suntem noi, oamenii, în stare să săpăm cu ajutorul calamului pe tăbliţele de argilă. Sunt destui preoţi învăţaţi să citească semnele acelei înţelepciuni. Şi astrologii grăiră: bogăţie şi drumuri rodnice pentru Al Doilea, fiul Primului, izbânzi şi onoruri. Dar bătrânul îşi amintea şi de prezicerile obţinute pentru Primul: toate fuseseră favorabile, toate se adeveriseră, dar nimeni n-a pomenit despre vârsta pe care o va avea la moarte băiatul, iar acesta murise atât de tânăr. N-ai cum să te sustragi voinţei zeilor şi înţeleptul Ţipor spunea mereu că dacă prooroci ai neamului său au început să-l întrebe pe Domnul Dumnezeu de ce a făcut unele într-un fel şi nu într-alt fel, oamenii cei mulţi trebuie să se ferească de asemenea îndoieli. Căci singură îndoiala este dătătoare de suferinţă. Îndoiala şi alternativa. Dar oamenii păcătuiesc prin maleabilitatea convingerilor şi suferă. Tot ceea ce putea face negustorul era să mai întrebe şi alţi prezicători, dar atât oniromancii, cât şi lecanomancii, cititorii în fulgere şi tunete, în linia zborului păsărilor şi în valoarea cifrelor, toţi au găsit covârşitoare semnele bune faţă de celelalte semne în viaţa viitoare a pruncului. Însă cât de mult va trăi acesta, Nabu-Daş n-a mai avut îndrăzneala să se intereseze. („E chiar atât de important să ştii?” îl întrebă Ţipor.)

Cei din preajmă se uitau la copil şi se minunau cum de e atât de bogat un boţ de om, care încă nici nu ştie preţul averii. Probabil că doar inconştienţa izbândeşte, spuneau cei acri, iar cei binevoitori nădăjduiau că bogăţia, adică puterea, va da roade în fapte folositoare pentru cât mai mulţi semeni. Iar Ţipor, la rândul lui, nu făcea decât să-l observe: Al Doilea creştea într-o asemănare tot mai mare cu tatăl său, dar firea îi era alta. Primul fusese visător şi privirea îi rătăcise mereu în ţinuturi unde ceilalţi n-o mai puteau urmări. Al Doilea era mai direct, mai lacom; răsfăţul

cu care fusese înconjurat îl făcea să sufere peste măsură în faţa oricărui refuz, fie că acesta venea de la zei, fie că se datora voinţei oamenilor. Primul fusese un înţelept, Al Doilea părea să devină un luptător îndârjit pentru drepturile proprii.

Viaţa lumii şi a tuturor celor ce o populează nu este decât o repetare necontenită a unor perioade lungi. Prezicătorii de toate felurile sunt aceia ce ştiu să aşeze un ins sau o întâmplare în şirul oamenilor şi al faptelor deja trecute, putând spune astfel ce va fi mai departe, gândi Nabu-Daş. Dar tocmai pentru că trecerea aceasta veşnic repetată se întâmpla pe perioade atât de întinse, e cu atât mai de mirare şi cu atât mai înfricoşător că existenţa celui de Al Doilea urmează cu atâta fidelitate drumul vieţii tatălui său. Un lucru menit să se repete după mii şi mii de ani nu ar mai trebui să fie valabil pentru clipita unei vieţi. Cu toate deosebirile de fire dintre tată şi fiu, Al Doilea era atras de aceleaşi întrebări ca şi Primul. De foarte tânăr făcuse şi el o călătorie la Susa şi chiar dacă Al Doilea se purtase cu totul altfel decât Primul, chiar dacă se interesase de orice vedea în jur şi părea că vrea să ia totul în posesie, rezultatele călătoriei fuseseră similare: Al Doilea voise să cunoască mai multe şi mai multe şi prea bătrânul Ţipor nu-l putea struni. Veniră cu mare întârziere înapoi, la Babylon, dar aduseseră cu ei marfa care se cerea exact în clipa aceea cel mai arzător. Şi abia s-au întors, că Al Doilea ar fi vrut să plece din nou, mai departe. Şi tot foarte tânăr fiind, fu chemat în deşert de mai marele lumii, Marele Rege Kambyses al doilea. Plecând în dificila călătorie în deşert, Al Doilea avea exact vârsta tatălui când s-a pregătit pentru acelaşi drum: şaptesprezece ani. De aceea pentru Nabu-Daş despărţirea fu grea: prea s-au potrivit toate, sigur n-o să-l mai vadă nici pe nepot, aşa cum nu l-a mai revăzut nici pe Primul.

Înainte de a pleca, îşi aminti bătrânul, Primul a trebuit să

treacă pe la cel ce ţinea puterea în lipsa regelui. Şi chiar şi lucrul acesta se întâmpla şi acum: atunci Primul fusese la Balşaţar, de data asta ţara era condusă de Bardya, fratele lui Kambyses, al Marelui Rege care a plecat cu multă vreme în urmă să cucerească Ţara Kuş. Armata neînvinsă a perşilor pornise în acest nou marş triumfal prin deşert, dar nici un duşman nu îndrăznise să i se arate în faţă. Şi nici un drum. Kambyses, care n-a cunoscut înfrângerea în faţa vreunui om, fu înghiţit cu oaste cu tot de nisipurile arse de soare. Şi, să nu uităm, soarele este discul înaripat pe care călătoreşte Ahura Mazda, stăpânul stăpânilor. Deşertul se purtă nemilos cu oştenii, astrul ceresc strălucea atât de puternic încât îi împiedica pe zei să vadă din înalturi furnicarul mărunt al oamenilor rătăciţi printre dune. Nu există duşman mai perfid ca nisipul: făţarnic, el evită o confruntare directă, dar te roade făcându-te una cu el. Kambyses îşi auzi soldaţii, descurajaţi, spunând că nenumăratele boabe de nisip nu sunt altceva decât luptătorii rătăciţi pe acele locuri înaintea lor: deşertul i-a măcinat şi i-a prefăcut în nisip, la fel cum în nisip se va transforma şi teribilă oaste a Marelui Rege Kambyses al doilea. Să devii nisip veşnic năpârlit de soare: iată o năruire cumplită a tuturor speranţelor!

Al Doilea avea şaptesprezece ani când armata obosită de lupta cu pustiul se străduia să se întoarcă, iar Bardya, fratele Marelui Rege, stăpânea ţara. Nabo-na'Id, bătrânul rigă Nabonaide, îl chemase la el pe Primul pentru că originea acestuia, succesele sale şi renumele îl făcuseră o fiinţă prielnică şi bătrânul rege avea nevoie pe vremea aceea de orice semn binevoitor. Kambyses îl chemase la el pe Al Doilea pentru a-şi apropia, probabil, banii celui ce avea să devină în curând un negustor atât de bogat cum doar norocul Primului, averea lui Nabu-Daş şi energia celui de Al Doilea puteră aduna la un loc. Sau, poate, Kambyses

voia să-l scoată din Babylon nu numai pe Al Doilea, ci tot ceea ce era mai de preţ şi putea să ajungă sub influenţa bărbatului ce-i ţinea locul? Aşa s-a spus mai târziu. Oricum, la Bardya trebui să meargă tânărul înainte de a pleca în deşert şi văzându-l pe cel ce îşi spunea fratele regelui, Al Doilea întâlni un om ciudat, vorbind mai mult ca un preot decât ca un războinic, mai degrabă ca un chaldeu decât ca protectorul marii aristocraţii militare a neamului veşnic învingător al perşilor. În Ekbatana, vechea capitală, sub privirea muntelui Orontes, din spatele căruia discul solar al lui Ahura Mazda îşi arunca săgeţile în oglinda celor şapte ziduri diferit colorate, cel ce se numea Bardya îi vorbi în aceeaşi vreme celui de Al Doilea şi altor câtorva zeci de oameni despre timpul veşnic din care izvorăşte totul şi care absoarbe totul, timpul care este tatăl zilei şi al nopţii, care ne cuprinde şi ne îngăduie. Cea de a patra perioadă a timpului veşnic se deschide acum, spunea acel Bardya, perioadă când binele se va despărţi de rău, după ce până acum oamenii născuţi din sămânţa lui Gayomart, ucisul, au invadat pământul. Acum omul însuşi trebuie să hotărască dacă să fie izbăvit sau osândit, acum este cazul s-o facă.

Mai târziu, Al Doilea se reîntoarse de nenumărate ori la amintirea acelei audienţe. Avusese şaptesprezece ani, fusese tânăr, nimic nu-i născuse susceptibilitatea. Se aflase în faţa unui personaj ales de Ahura Mazda, în faţa fratelui Marelui Rege. Dar evenimentele de mai târziu îl făceau să se întrebe dacă cel ce-i vorbise despre timp şi despre omul primordial, despre dreptul nostru la opţiune fusese sau nu un impostor. În Ekbatana îndoiala nu fusese nicicum de faţă.

Însoţit de Ţipor şi de oşteni, Al Doilea plecă, asemenea tatălui, în deşert. Şi tot în deşert îl întâlni pe fiul marelui Kuroş, el, fiul Primului. Kambyses nu se simţea bine, faţa îi era mai palidă decât deşertul însuşi, o boală groaznică îl

măcina, luându-i, din când în când, sub stăpânirea ei minţile. Într-o asemenea stare se află regele la sosirea celui de Al Doilea, gândurile îi erau preluate de demoni şi doi scribi notau de zor vorbele rostite de rege, pe când sufletul îi hoinărea cine ştie pe unde. Apoi cuvintele spuse erau cercetate cu grijă de preoţi. Aceştia le căutau sensul adevărat şi calea de a-l vindeca pe regele cel puternic.

În timpul acestui popas prelung, aşteptând ca starea lui Kambyses să se îmbunătăţească, Al Doilea, un tânăr avid după tot ceea ce-i putea oferi viaţa, un flăcău hrăpăreţ şi uşuratic totodată, începu să gândească la modul cum şi-au ales oştenii altor vremuri veşnicia bobului pârjolit de nisip, lăsând sufletul să sălăşluiască în mlaştini. Dacă poţi cu adevărat să alegi - deşi până la audienţa la fratele Marelui Rege nimeni nu i-a spus aşa ceva -, atunci cine să fie atât de nesocotit încât să nu plătească orice preţ pentru un loc în timpul nesfârşit al fericirii?

Kambyses era tot mai palid şi tot mai slab, drumul spre inima imperiului i se amâna nepermis, iar fratele său, Bardya, a preluat puterea, se vorbea în tabăra regelui. Şi nu numai că a preluat puterea acel Bardya - căruia i se mai spunea acum şi Smerdis -, dar a început să deposedeze oştenii de pământuri, luând de la floarea perşilor ceea ce cuceriseră prin sânge şi în numele lui Ahura Mazda. Bardya le dădea altor popoare ceea ce de drept li se cuvenea stăpânilor. Iar un zautar venit din apus aţâţa mulţimea împotriva tuturor templelor şi împotriva tuturor datinilor strămoşeşti. Zarathustra se chema şi oamenii îl ascultau.

Agitaţia ce se produse în tabără sperie demonii care-l chinuiau pe rege, făcându-i să se retragă pentru o vreme şi lăsându-l pe suveran să le vorbească supuşilor:

— Tatăl meu a fost cel mai mare rege al tuturor vremurilor, le spuse Kambyses, el a cucerit Lidia, oraşele grecilor de pe coastă, Elamul, Akadul şi Amurru şi şi-a întins

stăpânirea până departe în miazănoapte, în Subartu. După ce Ahura Mazda i-a dat o domnie lungă şi strălucită, tatăl meu, Marele Rege, a murit ca un viteaz în luptă, departe de casă. Eu, la rândul meu, am cucerit Ţara Musur - sau Egiptul, cum i se mai zice - şi îi voi supune şi pe etiopieni. Nimeni dintre muritori nu mi-a putut sta până acum în cale şi nimeni dintre muritori nu va reuşi vreodată să-mi opună cea mai mică rezistenţă. Te-am pus, îl arătă Kambyses cu un deget costeliv pe Al Doilea, te-am pus să vorbeşti cu Bardya şi să-mi dai socoteală despre tot, despre fiecare cuvânt spus. Am pus pe mulţi să-l asculte pe omul acela, astfel încât eu să aflu şi voi să fiţi martori, ca să ştiţi. Bărbaţi importanţi, oşteni şi negustori au trebuit să se convingă în primul rând. Şi voi va trebui să-i convingeţi şi pe alţii. Eu sunt regele, Marele Rege. Apoi demonii reveniră şi îi luară în stăpânire gândurile.

Răgazul pe care i-l lăsaseră fu prea scurt şi tot ceea ce vorbise mai departe Kambyses nu mai putu fi înţeles de supuşi, doar scribii notau cu înfrigurare vorbă cu vorbă, în speranţa că preoţii vor dezlega apoi taina.

Şi, în timp ce Bardya - sau Smerdis? - domnea peste Imperiul Ahemenid, Marele Rege era cucerit de boală. Aceasta înainta implacabilă şi fără de cruţare, asemenea armatelor în veci învingătoare ale perşilor. Marele Rege, Stăpânul lumii şi slujitorul lui Ahura Mazda, Kambyses al doilea muri. Gayomart, omul uriaş în care ne aflăm cu toţii, nu simţi decât ca o mică înţepătură moartea unui rege ahemenid, dar o dată cu Kambyses se prăbuşi o lume şi în cadrul acelei lumi alte infinite lumi mai mici cuprinse.

Al Doilea reveni cu armata la Pasargadai. Aduceau cu el trupul Marelui Rege, în timp ce sufletul, eliberat din cadavru, păşea înaintea lor, căutându-i corpului un loc de odihnă. Deja Kuroş, tatăl lui Kambyses, fusese înmormântat. Nici fiul nu mai fu lăsat, ca pe vremuri, hrană

animalelor şi păsărilor. Scribului îi vine greu să vadă sufletul Marelui Rege eliberat din corp. Dar nu acuză pe nimeni de minciună. Altfel n-ar putea zări nici procesiunea şi nu l-ar putea concepe pe Gayomart. Scribul notează şi tace. (Însă nu murise numai Marele Rege. Teama profetică a lui Nabu-Daş se adeveri şi ea: bătrânul nu-şi mai revăzu nepotul, deşi acesta revenise cu bine din deşert. Nabu-Daş murise o dată cu Kambyses, după ce trăise în Noul Babylon încă de pe vremea lui Nabucodonosor cel Mare şi-l slujise pe toţi regii chaldeeni până la Nabo-na'Id; după ce-l cunoscuse pe Cyrus sau Kuroş, cum i se mai spunea, şi pe fiul acestuia, Kambyses, cel ce a cucerit Egiptul şi a murit în pustiu, Nabu-Daş şi-a pierdut familia şi l-a găsit pe Primul, l-a pierdut şi pe acesta, dar i-a rămas Al Doilea. Sufletul putea să i se odihnească în linişte şi pace: avea cine se îngriji de el.)

La Pasargadai, printre uriaşele coloane, printre taurii înaripaţi androcefali, viaţa îşi urma cursul. Devenit stăpânul de fapt şi de drept al unei averi considerabile, Al Doilea trebuia să se îngrijească de conservarea ei. Pentru aceasta avea a se bucura de protecţia zeilor, dar şi de cea a mai marilor zilei. Al Doilea iubea jocul: nu numai că ştia că trebuie să intre în graţiile marilor demnitari, dar îi şi plăcea să devină un obişnuit al palatului. Cunoscut, printre comandanţii militari, preoţi şi scribi, Al Doilea avea acces liber pentru orgoliile tinereţii, dar şi pentru vanităţile firii, la fel cum nu cunoştea oprelişti nici pentru afaceri. Bardya era într-adevăr generos cu toată lumea. Dar, împărţind la fel şi celor mulţi şi celor puţini, acei puţini suferiră pierderi. Scribii notau totul, birocraţia îşi urma şi ea viaţa, cei puţini erau puternici, unii chiar foarte puternici, cei mulţi răspândiţi în toate vânturile. Bun cu majoritatea oamenilor, Bardya începea o luptă cu zeii lor, lăsându-l pe Zarathustra să le distrugă templele. Şi nu numai că distrugea lăcaşurile

zautarul, dar strica şi credinţa, gândind altfel şi obligându-i pe oameni să aleagă ei singuri între bine şi rău, judecându-i pentru opţiunea făcută. Chiar şi Bardya, numit şi Smerdis, gândea altfel decât Marii Regi de dinaintea lui.

Dar tocmai atunci începu să se răspândească un zvon care, pe cât de uimitor păru la început, pe atât de firesc se arătă mai târziu. Dareios, comandantul gărzii regelui, pe care Al Doilea îl cunoscuse în deşert şi care-l însoţise pe Kambyses în Egipt, îi povestise şi le povestise şi altora cum că Marele Rege îşi ucise fratele deja cu multă vreme în urmă şi că Smerdis nu era decât un impostor ce profita de asemănarea cu Bardya. Nici nu se numea Smerdis falsul rege, ci Gaumata. Şi era mag. Şi abia apucase zvonul să devină dintr-un izvor un râu mai larg decât Eufratul, că s-au şi aflat amănunte despre trecutul acelui Gaumata, ce se trăgea din seminţia magilor. Apoi nimeni n-a mai putut împiedica mânia vorbelor acestui fluviu de nestăvilit: şi abia s-au revărsat, cuvintele că Dareios, în fruntea celorlalţi mari comandanţi, l-a surprins pe Bardya-Smerdis-Gaumata într-o cetate din Media şi l-a ucis împreună cu toţi cei ce au stat alături de impostor. Oriunde au fost găsiţi, magii au fost ucişi şi poate a fost omorât atunci şi cel mai crâncen dintre ei, Zarathustra. (Dar zautarul fusese prea neînduplecat şi cuvintele lui au răbufnit şi după moartea sa, mai ales după moartea sa. Învăţătura lui n-a mai putut fi oprită.) Acum, însă, valurile îşi făceau loc cu furie şi Dareios era deja rege, Darayavahuş, „Cel ce deţine binele”, nepotul lui Arsames, regele din Parsa şi fiul lui Istaspe, Dareios ahemenidul, Marele Rege.

Iar Al Doilea, fiul Primului şi nepotul bogatului Nabu-Daş, unul dintre cei mai bogaţi, dacă nu cel mai bogat negustor din Noul Babylon, fu întrebat şi trebui să răspundă: el, care-l cunoscuse pe Gaumata, care vorbise cu falsul rege, el care-l întâlnise pe Kambyses, fiul lui Kuroş, cu care de

asemenea vorbise şi al cărui leş îl însoţise pe drumul de întoarcere din deşert, el, Al Doilea, era unul dintre cei ce puteau să spună adevărul. Şi i se cerea să-l spună. Oare nu se purtase impostorul ca un mag, cum şi era în realitate? Oare nu-i povestise Kambyses că şi-a omorât deja cu mult în urmă fratele? Al Doilea n-avea decât să spună tot ce ştia.

Acesta încercă să-şi aducă aminte şi să vadă acum realitatea ca pe vremuri, când i se părea limpede şi fără echivoc. Mai întâi audienţa la Ekbatana: atunci, când s-a aflat în faţa celui ce se numea fratele regelui, tânărul de şaptesprezece ani visa gloria şi puterea şi cine altul reprezenta în lipsa regelui faima şi forţa? Bărbatul vorbindu-i lui şi celorlalţi aflaţi de faţă era încrezător în vorbele pe care le rostea şi siguranţa împrăştie îndoiala. Dar adevărul este că Al Doilea nici nu s-a gândit pe vremea aceea că acel Bardya ar putea să fie altceva decât se dădea. Nimănui nu i-a trecut prin cap aşa ceva - sau dacă au fost totuşi dintre aceia care să-l bănuiască, au făcut-o cu atâta grijă încât nimic din neîncrederea lor nu s-a simţit în preajmă. Acum, privind cu alţi ochi acea zi, căuta degeaba un semn prin care impostorul să se fi dat de gol. Oricât de suspicios era la tot ce-şi aducea aminte, faptele se aşezau firesc unele lângă altele. Atitudinea aceluia fusese ca atitudinea unui frate de rege, comportarea oamenilor nu trăda nimic deosebit, doar... doar vorbele acelui om păruseră, într-adevăr, ciudate. Poate că bărbatul acela fusese Gaumata-magul, pentru că discursul i-a sunat ca al unui mag. Şi vorbele nu erau decât expresia ochilor săi fanatici. Apoi templele distruse în perioada scurtă cât a domnit au dovedit că Bardya-Gaumata a înţeles diferit poruncile lui Ahura Mazda, diferit, de orice rege ahemenid. (Dar asta s-a întâmplat după acea audienţă, îşi aminti Al Doilea.) Ce a văzut şi ce a auzit el nemijlocit? Poate doar atât că la Ekbatana se învârteau pe atunci într-adevăr mai

mulţi magi ca oricând. Pe aceştia i-a văzut şi el. Şi pe un zoroasthi, pe cel mai faimos, cel ce îşi spunea Zarathustra.

Şi cum s-a exprimat Kambyses despre omul ce preluase puterea? În primul rând, că la început Bardya, sau Smerdis, cârmuia ţara în numele Marelui Rege. Abia mai târziu şi-a luat el însuşi titlul de suveran. În al doilea rând că pe drumul de întoarcere din deşert, lui Kambyses i-au furat tot mai mult demonii minţile. Cine să mai ştie ce spuneau demonii prin gura lui şi ce spunea el însuşi? Scribii notaseră totul cu grijă şi preoţii tălmăceau fiecare cuvânt. Nu se precupeţea nimic pentru a se ajunge la priceperea vorbelor demonilor şi pentru a-i putea alunga din trupul Marelui Rege. Dar după ce Kambyses a murit, ce rost mai aveau acele răstălmăciri în continuare? Şi din ordinul cui se făceau acum? (Dar s-a ajuns ca aşa ceva să nu fie înţelept să întrebi cu voce tare.) Al Doilea nu-şi amintea decât că regele vorbise când despre „fratele său”, când despre „bărbatul acela”. Că ar fi auzit din gura lui Kambyses că regele şi a omorât cu ani în urmă fratele, nu putea fi vorba. Deocamdată.

Dareios, Marele Rege, era înţelept şi răbdător acolo unde răbdarea era o armă mai puternică decât arcul oştenilor săi veşnic biruitori. Aducând la vechea faţă realităţile de pe vremea lui Kuroş - sau Cyrus, cum e cunoscut tot mai mult - şi ale lui Kambyses, reclădind templele distruse de impostor, plecând să se facă ascultat prin arme de către cei ce mai contestau că el ar fi Marele Rege, Unicul Rege - şi mereu se găseau destui să se îndoiască, trădători şi mincinoşi -, adunând cea mai mare armată care s-a putut contempla vreodată până la el în amintirea istoriei, slujindu-l pe Ahura Mazda şi domnind întru gloria acestuia, Dareios mai avea timp să se intereseze şi dacă Al Doilea şi-a adus, în sfârşit, aminte de adevărul întâlnirii cu Gaumata şi de declaraţiile fără echivoc ale lui Kambyses.

În viaţa oamenilor răbdarea este arma cea mai cumplită. Depinde însă de zei dacă-ţi dau răgazul s-o foloseşti. Într-o seară, în timp ce se afla în casa sa din Babylon şi bea haoma, iar în preajmă nu se aflau decât un preot şi, bineînţeles, omul de încredere parcă la fel de bătrân ca şi vremurile, acel Ţipor, Al Doilea avu impresia că tot ceea ce ar fi vrut Dareios să audă era adevărul adevărat.

— Ahura Mazda, îi explică preotul, vrea câteodată ca lucrurile să nu ni se înfăţişeze în întregime. Şi atunci unii văd un aspect al lor şi alţii altul. Deşi văd acelaşi obiect, ei cred că se află în faţa mai multora, diferite. Dar nu este aşa: un singur şi acelaşi lucru au ei înaintea lor. Este la fel ca şi cu razele soarelui, care într-un chip luminează seara şi într-alt chip dimineaţa şi ceea ce ni se pare plin de strălucire se ascunde în curând în umbră. Altă dată Ahura Mazda ne permite să vedem întregul cu ajutorul unui semn, al unui vis sau al unei amintiri. Este ceea ce ţi s-a relevat ţie acum.

Iar Ţipor adăugă dintr-un colţ:

— Semnele vin de la Dumnezeu. La fel şi obiectele. Dar înşelătoarea lor luare în posesie aparţine oamenilor.

— Depinde însă de la care zeu îşi imaginează oamenii că le sosesc toate. Unii se închină la zei mincinoşi. Răul, crima, sperjurul, greşeala mai mare sau mai mică, de orice fel, vine de la zeii mincinoşi. Şi războaiele. Războaiele vin de la trădare. Zeii mincinoşi le iau minţile oamenilor. (Preotul nu-i slujea numai pe Ahura Mazda şi pe Marele Rege: el se împotrivea şi ereziilor zautarului, cuvintelor crâncene ce nu se puteau uita.).

— Nu. Răul vine de la trufie. Şi trufia cea mai mare este chiar trufia care şi-a dat frâu liber în locul unde ne găsim noi acum, mormăi moşneagul. Bunicii mei îşi mai aminteau de povestirile bunicilor lor, ce au trăit în vremuri de pace. Şi poveştile voastre vă amintesc de o perioadă de fericire care

ar fi fost pe vremuri pe acest pământ. Iar magii lui Gaumata vorbeau chiar despre viaţa fericită a lui Gayomart. Greşeala cea mare a fost când Nabucodonosor a vrut să facă turnul până la cer şi când Dumnezeu i-a dat atâţia sclavi câţi a vrut regele să aibă, dar fiecare sclav vorbea altă limbă şi nimeni nu s-a mai înţeles cu nimeni. Trufia regelui şi trufia sclavilor a fost pedepsită pentru mii de ani. Oamenii nu se vor înţelege între timp între ei şi fiecare va gândi în alt grai şi în alt fel. Şi ceea ce numiţi voi nebunie sau trădare, sau minţi luate de demoni, nu este decât răsplata trufiei. De la trufie a pornit şi va porni întotdeauna orice păcat.

— Să ne întoarcem la impostor, la Gaumata magul, reluă preotul aflat la Al Doilea. Ochii îi sticleau uşor: şi el băuse haoma.

— Unii spun că l-ar fi cunoscut înainte de a pleca regele Kambyses să ia Egiptul, că l-ar fi întâlnit la palat şi că n-ar fi fost decât intendentul numit, pe urmă Smerdis. Dar s-ar putea ca Bardya, fratele regelui Kambyses şi fiul marelui Cyrus, Smerdis, intendentul palatului şi Gaumata, magul, să fi fost una şi aceeaşi persoană, la fel cum n-ar fi exclus să fi fost trei oameni semănând între ei la chip. La egipteni, mi-au spus oamenii ce l-au însoţit pe Kambyses în războiul împotriva faraonilor, era un lucru obişnuit ca regii să aibă la îndemână oameni care să le semene şi să le poarte straiele în anumite împrejurări, spuse Al Doilea.

— De ce te îndoieşti atât de mult de cuvântul regelui mort, răpus de demonii care i-au chinuit neîndurători minţile? Fiul lui Cyrus şi-a omorât fratele, la fel cum mai de mult şi-a ucis soţia. Tot astfel în Egipt a lovit boul sacru al oamenilor Nilului cu sabia sa ascuţită. Ăsta a fost regele Kambyses.

— Cuceritorii, trimişii Domnului pentru a ne pedepsi, obişnuiesc să se poarte aşa, întări Ţipor. Ei ard, trec prin sabie, schingiuiesc, dărâma oraşele şi ucid pruncii. Oamenii

sunt plini de trufie. Puţine sunt cetăţile ce au scăpat de pedeapsa lui Dumnezeu.

— Şi dacă şi-a omorât fratele, cum putea acest frate să se înscăuneze rege în timp ce Kambyses murea? insistă preotul.

— Kambyses sosea din deşert, atunci când l-am întâlnit eu, îşi aminti Al Doilea. Într-o seară, în vreme ce demonii puseseră puternic stăpânire pe minţile regelui, stăteam în cortul meu şi mă gândeam la Cyrus, mort departe de casă şi la fiul său, mort şi el pe un pământ ce nu-i primea osemintele, doar că tatăl murise la miazănoapte, iar fiul se prăpădea în nisipurile apusului. Şi mă mai gândeam şi la faptul că regele Nabonaide l-a chemat pe tata în Nefud, acolo unde mă chemase şi pe mine regele apus pe firmamentul prezentului meu. Şi, în timp ce gândurile acestea nu mă lăsau să mă odihnesc, i-am auzit pe sclavi vorbind. Spuneau că regele, după ce şi-a omorât regina, şi-a ucis şi fratele cu mulţi ani în urmă. Ţin minte cum vorbeau sclavii fără a se feri prea tare, viaţa în deşert era altfel decât viaţa de aici: şi aerul era altul şi vocile oamenilor se propagau altfel prin el. Cuvintele în deşert sunt ca nisipul domnind acolo pretutindeni: totul este egal pentru sine, repere să-ţi permită comparaţii nu există în acel loc. Când te uiţi în zare spui că nu vezi nimic, deşi tot locul este plin de nisip. Iar tu spui că nu vezi nimic.

— Da, zise preotul, şi ochii îi sclipeau tot mai tare: tu ai auzit, deci, cu urechile tale, cum toată lumea din preajma regelui ştia că acesta şi-a ucis nu numai soţia, dar şi fratele cu multă vreme înainte!

— Îmi amintesc, repetă Al Doilea şi haoma îi reactualiza tot mai viu ceea ce nu mai ştia, îmi amintesc seara sau noaptea aceea când sclavii şi servitorii discutau fără teama de a fi auziţi. Când oamenii vorbesc astfel, înseamnă că lucrurile rostite sunt prea cunoscute pentru a mai fi

primejdios să le pomeneşti. Dar, vă spun, cuvintele altfel cad în deşert şi altfel în celelalte locuri ale lumii.

— Aşadar, toată lumea ştia acolo, în preajma lui Kambyses, ceea ce a devenit câteva luni mai târziu evident şi în ţară! Nimeni nu se mai îndoieşte azi că Marele Rege l-a ucis pe Gaumata-magul, cel ce a minţit şi s-a dat drept fiul mai mic al lui Cyrus. Tu ai fost martor! Tu trebuie să spui! E plăcut urechilor Marelui Rege să audă asemenea adeveriri. Dareios este un rege mare şi generos, iar tu eşti un negustor bogat, plăcut stăpânului. Mărturia ta este de două ori binevenită: ea provine de la un om care l-a cunoscut pe Kambyses şi l-a însoţit pe ultimul drum şi aparţine unui negustor bogat şi important al celui mai mare şi al celui mai generos rege. Ahura Mazda a vrut să fii acolo şi Ahura Mazda a vrut ca ochii tăi să vadă ceea ce ai văzut şi urechile tale să audă ceea ce ai auzit.

— Şi cele mai mari stânci ale Munţilor Taurus au fost răscolite de vânturi, mormăi şi bătrânul Ţipor. Este de crezut că feţele muntelui, aşa cum le putem admira astăzi, n-au fost şi piscurile pe care le-au văzut strămoşii noştri - odihnească-se în pace! şi nici cele pe care le vor vedea nepoţii - Dumnezeu să-i binecuvânteze şi să le dea sănătate! Şi dacă timpurile şi vremurile cioplesc după dorinţă stâncile, dându-le înfăţişările dorite într-o anumită clipă, cum te-ai putea opune tu unei asemenea legi a firii? Dareios, Marele Rege, a avut puterea să scoată din stânca întâmplărilor această faţă. Poţi tu vedea mai bine ca regele?

— Da, confirmă preotul, Dareios, slujitorul lui Ahura Mazda şi totodată stăpânul nostru, este Marele Rege, cel mai generos dintre regi.

Iar Al Doilea îşi aminti de cuvintele servitorilor şi de cuvintele altor oameni, de cuvintele ofiţerilor şi ale preoţilor şi parcă... parcă şi de cuvintele lui Kambyses însuşi. Al

Doilea îşi aminti de cuvintele lui Kambyses şi şi le aminti tot mai clar şi le povesti şi altora, ceea ce-şi aminti.

Se mai îndoieşte azi cineva că Marele Rege Kambyses al Doilea şi-a omorât fratele încă înainte de a urca mincinosul Gaumata pe tron? Cine să se îndoiască?

Al Doilea putu într-adevăr depune mărturie că Dareios, Marele Rege, era cel mai strălucit şi cel mai generos dintre toţi regii pământului. Dareios iubea nu numai Babylonul, dar şi celelalte oraşe şi ţări ale sale. El s-a făcut iubit în Egipt şi s-a făcut temut acolo unde trebuia. Dareios, putea depune mărturie Al Doilea, era generos nu numai cu popoarele, dar şi cu oamenii. Un negustor din Babylon, fiul Primului, nepotul lui Nabu-Daş a fost chemat să asigure materialele pentru noul palat al Marelui Rege, pentru palatul din Susa.

Al doilea cunoştea Susa şi primele amintiri de adolescent erau legate de călătoria în această localitate. Şi Susa nici măcar nu era departe de Babylon, oraşul de care, dacă te legai cândva, nu te mai puteai despărţi niciodată. Susa fusese o piatră de încercare pentru Al Doilea atunci când acestuia abia îi mijiseră tuleii, acum devenea o piatră de încercare pentru cel mai important negustor al Marelui Rege.

Pentru palatul lui Dareios, nepotul lui Nabu-Daş a adus tot ceea ce era necesar meşterilor de a construi un edificiu apt de a uimi lumea. Al Doilea a adus aceste materiale şi inscripţiile au păstrat proveniența lor: cedru din Liban, lemn de Yaka din Ghandara şi Carmania, aur din Sardes şi din Bactriana, lapislazuli şi cornalină din Sogdiana, turcoaze din Chorezm, argint şi bronz din Egipt, ornamente parietale din Ionia, ivoriu din Etiopia, India şi Arachosia, piatră de Abiradus din Elam. Marele Rege era mereu plecat în lupte şi

în organizarea celui mai mare imperiu al lumii. El revenea din când în când să admire cum, pe nesimţite, se naşte marele lui palat. Şi ceea ce organiza Dareios la nivelul lumii, supraveghea Al Doilea la Susa. Aducând cărămidari din Babylon, pietrari din Sardes, aurari şi sculptori de reliefuri din Media şi Egipt, aşa cum iarăşi inscripţiile o dovedesc pentru vecie, negustorul încerca să unifice priceperea diferitelor popoare în scopul acţiunii lui. Palatul de la Susa a devenit astfel conţinutul vieţii celui de Al Doilea, după ce şi-a împărţit traiul între Babylonul unde a crescut şi de care nu dorea să se despartă şi Susa, unde i se aduna nodul afacerilor. Nabu-Daş îi lăsase o importantă casă comercială, Al Doilea o extinsese la activităţi noi, nemaiexistând material sau serviciu pe care să nu se încumete să-l pună la dispoziţia oricui avea posibilitatea de a plăti. În Babylon era creierul, dar ramificaţiile plecau departe prin sucursalele ce se înmulţeau mereu. Al Doilea era reprezentat în toate cele patru direcţii şi, dacă Ahura Mazda o dorea, putea obţine la faţa locului orice produs ieftin undeva şi căutat altundeva. Pentru că dacă, de pildă, în Ţara Nilului nu se găsea o marfă, dar aceasta era din abundenţă în Ţara Mesageţilor, oamenii celui de Al Doilea din Egipt o primeau pe un preţ de nimic de la oamenii celui de Al Doilea din Ţara Mesageţilor. Totul nu constituia decât o problemă de informare şi de organizare. Avându-şi agenţii peste tot, Al Doilea putea să dirijeze mereu marfa cea mai căutată înspre locul cel mai căutat. Şi cu cât se consolida imperiul lui Dareios, Marele Rege, cu atât se infiltra şi casa de comerţ a celui de Al Doilea mai vital. Şi, fără a uita de forţa şi de generozitatea Marelui Rege, Al Doilea fusese în stare să depăşească de multe ori şi graniţele ţării. Oameni de-ai săi apărură şi în oraşele greceşti chiar şi atunci când acestea se aflau în plină luptă cu Dareios, la fel cum oameni de ai săi au fondat sucursalele în India şi atunci

când hotarele din răsăritul îndepărtat deveniseră atât de nesigure. Al Doilea avea acum imperiul lui şi depindea numai de Ahura Mazda şi de priceperea de organizare a negustorului ca riscurile acestui imperiu nevăzut să fie tot mai mici: întreaga viaţă economică era controlată de el şi loviturile primite zilnic prin pierderea unei caravane sau prin prăpădirea unei reprezentanţe îndepărtate, o dată cu incendierea unei cetăţi devastate după înăbuşirea unei răscoale, se compensau cu profiturile zilnice intrate din ţările unde tocmai era pace. Inscripţiile lăsate de Marele Rege povestesc generaţiilor despre biruinţele lui Dareios. Nici una nu pomeneşte numele negustorului. Al Doilea a ştiut să guverneze lumea neştiut, discret, ascuns în spatele imperiului lui comercial. Fabuloasele cantităţi de aur, pe care Dareios le aducea din ţările supuse, erau fie păstrate pentru întreţinerea armatei, fie tezaurizate. Dar, între timp, o mare parte se scurgea în casa de comerţ a damkar-ului. Sucursalele din Gerrha, din Regma şi din podişul Maketa deveniseră cunoscute tuturor. Altele însă existau modeste şi cu atât mai eficiente. Asta pentru că Al Doilea a priceput că meseria lui avea şanse de succes cu cât era mai puţin pizmuită. Nu constituia un secret pentru nimeni că nepotul lui Nabu-Daş era un om foarte bogat, că se bucura de preţuirea şi protecţia atotputernică a Marelui Rege, dar nimeni nu ştia până unde merge sfera de acţiune a casei sale de comerţ, nimeni nu putea să-l acuze de speculă cu alimente şi mărfuri, nimeni nu putea să spună până unde i se întinde influenţa, dacă aceasta a depăşit domeniul strict economic sau dacă nu cumva averea a început să dicteze şi în alte ramuri ale vieţii... Nimeni nu a aflat vreodată asemenea lucruri, nimeni n-a vorbit despre ele, iar scribii nu le-au consemnat pe tăbliţele lor. Şi, neeternizându-l nimeni, Al Doilea a devenit după o vreme un personaj improbabil pentru timpul respectiv, iar mai târziu un

negustor care nici nu a existat. Imperiul subteran al celui de Al Doilea lipseşte din orice carte de istorie.

Cine mai cunoaşte astăzi organizarea economică atât de perfecţionată a regatului ahemenid? Şi cine îi mai bănuieşte originile? „Negura istoriei” a înghiţit nu numai personaje, dar şi structuri. Al Doilea, fiul Primului, cel de al nouăzeci şi nouălea strămoş al scribului acestor rânduri (şi poate şi al unuia dintre onoraţii cititori), şi-a cheltuit viaţa pentru înălţarea palatului lui Dareios de la Susa şi între timp a iubit şi a avut copii. O dată cu averea pe care a moştenit-o de la bunic, Al Doilea l-a moştenit şi pe bătrânul evreu Ţipor, cel ce avusese grijă de Primul şi-l însoţise la Teima, cel ce l-a sfătuit pe Al Doilea însuşi în prima călătorie la Susa şi în cea din deşert, când s-au întâlnit cu Kambyses. Acelaşi Ţipor, care parcă uitase să moară, îl însoţi şi pe întâiul născut al celui de Al Doilea într-o primă călătorie. Dar zeii n-au fost la fel de îngăduitori cu primul fiu al celui de Al Doilea, ca şi cu bunicul şi cu tatăl acestuia. Urcând din Babylon de-a lungul Eufratului, primul fiu al celui mai bogat negustor a intenţionat să ajungă împreună cu o caravană de-a tatălui său în cetăţile greceşti din Media. Doar că drumul îl conduse direct în miezul unei răscoale împotriva satrapului local. Era seară şi Ţipor se ruga la Dumnezeul lui în clipa când în depărtare apărură călăreţii vrăjmaşi. Ar fi trebuit să fugă imediat şi poate că ar fi scăpat cu viaţa, dar Ţipor spunea o rugăciune pe care nu avea voie s-o întrerupă. Băiatul nu îndrăzni să se despartă de bătrân şi călăreţii năvăliră peste drumeţi şi-i omorâră pe toţi. Ţipor mai reuşi să îngâne cel de al optsprezecelea cânt. Dorise atât de mult să-l poată intona şi pe acesta, încât, atunci când sfârşi, muri mulţumit. În schimb, fiul celui de Al Doilea era prea tânăr pentru ca să poată pricepe ce i se întâmpla. Şi cine ar putea

accepta în linişte să moară atunci când celorlalţi oameni abia li se deschid toate speranţele, când auspiciile sub care s-a născut au fost atât de favorabile, când Ahura Mazda a fost până atunci atât de generos? De ce tot ceea ce s-a arătat atât de luminos până în seara aceea să se întunece într-o singură clipă? Sigur, orice drum implică un risc, dar cine a crezut în mod concret până atunci în adevărul şi grozăvia acelei primejdii? Şi unde o să ajungă sufletul său, cel ce n-a avut încă timp nici să aleagă, nici să săvârşească fapte care să-l determine pe judecător să-l admită sau nu peste podul ducând pe tărâmul celălalt?

Atacatorii nu le voiau numai bunurile, ci şi sângele, poate mai mult sângele decât orice. Dorinţa descătuşată de a ucide era puternică. În timp ce Ţipor muri mulţumit că şi-a putut termina rugăciunea, fiul celui de Al Doilea privi arma aducătoare de moarte cu convingerea că o minune se va opune în ultima clipă tăişului ei, că Ahura Mazda va face singurul lucru drept şi-l va salva, că un pâlc de călăreţi ai Marelui Rege se va ivi de după o dună şi-i va pune pe fugă pe agresori. Şi, murind în timp ce privea spre duna de după care aştepta izbăvirea, tânărul mai spera ceva, un lucru pentru care vremea ce i-a fost hărăzită a fost prea scurtă pentru a-l putea numi, ceva ce nici un timp mai îngăduitor nu l-ar fi lăsat să numească, tânărul căută cu ultima-i privire Speranţa.

Al Doilea puse să se răscolească satrapiile cele mai îndepărtate pentru a-i fi găsit fiul. Nu crezu în moartea acestuia, decât atunci când, după multă vreme, i-au fost aduse obiectele lui Ţipor, descoperite întâmplător. Cunoştea prea bine aceste obiecte şi, o dată cu moartea bătrânului, ştiu că i s-a prăpădit şi fiul.

Pieirea băiatului - şi întrucâtva şi moartea bătrânului

Ţipor, cel cu care s-a obişnuit, după cum s-a obişnuit cu el şi Primul şi Nabu-Daş - au făcut ca viaţa marelui om de afaceri să devină o goană neîntreruptă în întrecerea cu timpul, de parcă o dată cu sfârşitul celor doi dispărură din viaţa sa toate haltele de popas. În afară de uriaşa-i avere pusă în slujba lui Ahura Mazda şi a gloriosului său slujitor, Marele Rege Dareios cel Mare, Al Doilea avea şi case impunătoare şi o familie care să se bucure de munca lui. Dar nu i se mai născură decât fete. Negustorul călătorea mult pentru a-şi coordona nenumăratele afaceri, însă nu pleca niciodată departe. Drumurile lungi le lăsa pe seama trimişilor speciali. El supraveghea să nu lipsească nimic la construcţia palatului de la Susa, să existe în toate depărtările imperiului o marfă pe care sucursalele să o poată vinde şi se întorcea apoi acasă, la Babylon, în speranţa tot mai puţin mărturisită de a i se mai naşte un fiu.

Stăpânul uriaşei case de comerţ devenise mai cunoscut decât un suveran, averea îi era apreciată ca a doua în lume, după cea aflată în visteriile Marelui Rege, dar viaţa i se scurgea în această întrecere disperată cu timpul care-i fusese hărăzit. Şi nu-l puteau ajuta nici preoţii din casă, nici oracolele din apus, nici urmaşii zautarului, care deveniseră tot mai ascultaţi. Fără urmaşi nu există dăinuire nici în istorie, nici în viaţa particulară. Însă nădejdea nu putea să moară. O nerăbdare cumplită palpita în sângele damkar-ului.

Vremea însăşi era în aşteptare, simţea Al Doilea, parcă nici ea nu-şi găsea locul. Cel numit de eleni Cronos - singurul care conţine totul: şi trecut şi viitor, şi speranţă şi deşertăciune, şi preadevremele şi preatârziul - timpul însuşi părea în aşteptare.

De pe vremea lui Kuroş (sau Cyrus, cum îi era numită amintirea tot mai des) Babylonul era bântuit de şi mai

multe popoare ca pe vremuri. De parcă blestemul Domnului, atunci când i-a despărţit pe oameni în vorbitori de limbi diferite, nu s-ar mai fi terminat niciodată: mereu noi şi noi seminţii îşi făceau apariţia între zidurile oraşului. Şi, ca să le facă loc, alţii plecau. Dar nu plecau nici dintre aceştia toţi. Nici mărar neamurile aduse în robie cu două generaţii în urmă de Nabucodonosor în „Poarta zeilor” nu se grăbeau cu toatele să plece. Prooroci evrei colindau străzile şi, invocându-l pe unicul lor Dumnezeu, pretindeau că au văzut chipul şi întâmplările care toate prevesteau noi şi noi nenorociri înainte ca lumea să fie izbăvită. Şi pentru că nenorocirile erau cumplite şi nu se mai terminau în strigătele oratorilor, aceştia se vedeau obligaţi să caute o cauză dreaptă pentru toate acele pedepse ce se arătau. Învinuirile curgeau gârla asupra oamenilor şi asupra popoarelor întregi, asupra regilor şi asupra sclavilor. Oameni şi cetăţi s-au purtat ca nişte dezmăţate, strigau proorocii, prevestind pedeapsa, oameni şi cetăţi au putut să aleagă şi au ales greşit, au adus jertfe care nu i-au durut şi au continuat să greşească, spuneau şi urmaşii zautarului. Pentru a nu se lăsa mai prejos, grecii, care se înmulţeau şi ei tot mai vizibil între zidurile oraşului, răspândiră ştiinţa lor despre vârstele omenirii, vârste cărora chaldeenii le aduceau împotrivă propriile denumiri. De la blestemul Turnului oamenii vorbeau limbi diferite şi, numind în mod deosebit zeii şi lucrurile, oamenii şi gândeau diferit. Până ce Ormuz nu-l va învinge pe Ahriman, spuneau perşii, nu va exista o nouă unitate lingvistică. Iar vremurile acelea nu se arătau încă. Aşa că toţi vorbeau limbi diferite; multe graiuri erau cu totul de neînţeles pentru ceilalţi. Dar toţi erau de acord că lumea trecuse de perioadele fericite, oricum s-or fi numit, acestea: vârsta de aur sau vârsta lui Cronos era de mult în urmă, pierdută era şi vârsta de argint, vârsta lui Zeus, cum o numeau grecii, rămânând doar de stabilit care

era vârsta cea mai neprielnică pentru ca aceea să fie numită vârsta contemporaneităţii, vârsta de fier sau vârsta artelor şi a războaielor, vârsta lui Poseidon sau vârsta lui Apollo. Oamenii se întreceau în a da denumiri, aşa cum se întreceau în expresii diferite de când unicul Dumnezeu i-a despărţit în urma nesăbuinţei de a construi acel turn, dar, după impresia generală, goana cu timpul este dinainte pierdută, pierdute fiind speranţele celorlalte vârste ale omenirii, vârste în care, după moarte, sufletul urca în lumea de deasupra, veghindu-i în continuare pe cei vii, în vreme ce unii aleşi coborau într-o viaţă veşnică sub pământ ori în peşteri, iar alţii îşi continuau traiul în „Insula fericirii”. Pe când acum, singura urmare a vieţii este drumul peste râul Hubur spre Ţara fără de întoarcere ferecată între cele şapte ziduri şi cele patrusprezece porţi. Cumplită este vârsta aceasta a omenirii, mai ales că ea devine şi mai cumplită după moarte.

Cât îi trăia fiul, speranţa în nemurire a celui de Al Doilea era intactă în acesta. Dar trebuie să existe totuşi întotdeauna undeva o raţiune înaltă, se încăpăţâna Al Doilea să-şi sugereze, doar că nu găsea nici un sprijin pentru gândurile sale. Nici măcar Ţipor nu mai era de faţă, pentru a-l linişti. Preoţii îi explicau indiferenţi că scopul suprem se află foarte la îndemână, că singura raţiune este aceea de a-l sluji pe Ahura Mazda. Dar după moarte? De ce să mai rătăcim sub pământ la nesfârşit, dacă nici măcar scopul acela nu-l mai putem îndeplini?

Existau oameni care au început să numere anii marelui an, cel care se afla acum în vârsta lui cea mai rea, dar cel care, împlinindu-se, va trece din nou în prima fază, când lumea va trăi îndelung fericită, iar sufletul morţilor va urca alături de zei. Mai exista, deci, măcar această speranţă, chiar dacă ea nu-i mai putea atinge pe păcătoşii aflaţi în viaţă. Al Doilea începu să întreţină oameni capabili de a

face asemenea calcule şi, găsind la el încurajare şi hrană, aceştia se grăbeau spre casele lui. Socotelile învăţaţilor, care pretindeau că sunt în stare să spună nu numai câtă vreme va mai trece până la împlinirea anului mare dar şi ce se va întâmpla după aceea, difereau foarte mult, însă toţi aveau argumente şi semne indubitabile pe care se sprijineau. 3.000 de ani spuneau unii că durează un timp întreg şi 3.333 afirmau alţii. 7.777 era cifra dată de un chaldeean şi 18.000 cea numită de un grec, Heraclit din Ephes. Cum totul se repetă şi timpul se repetă, nimic mai logic. Şi vremurile bune se vor întoarce şi ele. Existau şi mărturii trecute: pietrele cu înscrisuri rămase de dinainte de potop, pietre pe care le citeau prinţii şi care se împuţinau atât de vertiginos, de parcă cineva ar fi vrut să le distrugă cu bună ştiinţă. Vremea de aur va veni din nou şi măcar copiii copiilor vor avea parte de ea. Şi prin fiii noştri şi noi. Cu condiţia să ai parte ca fiii să-ţi trăiască şi să zămislească alţi fii, gândea negustorul, cel ce cu fiecare succes în lupta cu timpul devenea un înfrânt tot mai irevocabil. Al Doilea avea trei fete şi nici un băiat, iar speranţa îi juca tot mai departe pe boltă, asemenea stelelor cu coadă ce se apropie pentru un răstimp, ca după aceea să dispară iar.

Ţipor avusese mai mulţi fii, iar aceştia aveau la rândul lor familii. Şi fiii fiilor aveau deja copii. Înfiorat de blestemele proorocilor, care deveniseră mai mulţi şi mai înfricoşători ca oricând, neamul evreilor, după ce primise îngăduinţa lui Cyrus de a se întoarce în ţara sa, îşi începuse pregătirile de plecare. Peste patruzeci şi două de mii de suflete au părăsit Babylonul sub conducerea lui Zorobabel, dar alte multe mii au rămas în cetate. Printre ei şi Ţipor. Şi nici familia nu-i plecă toată şi bătrânul se mulţumi şi pe mai departe cu

casa pe care o avea pe lângă casa lui Nabu-Daş. Alături de el i-a mai rămas un fiu al unui nepot. Acesta crescuse laolaltă cu feciorul celui de Al Doilea, aşa cum Ţipor însuşi crescuse alături de Nabu-Daş. Tocmai pe acest tânăr nu-l luase în seamă negustorul decât atunci când află că strănepotul lui Ţipor vrea să plece pe urmele părinţilor săi. Atunci îl descoperi şi nu-i îngădui să se ducă. Băiatul vorbea la fel ca şi propriul băiat al celui de Al Doilea şi gusturile îi erau la fel. Damkar-ul, care pierduse nădejdea că ar mai putea să aibă un fiu, voi să-l păstreze lângă el şi să-i dăruiască uriaşa-i avere. Dar strănepotul lui Ţipor refuză. În ziua a treia a lunii Adar al celui de al şaselea an de domnie a lui Dareios, templul din Ierusalim fusese reclădit. Doisprezece ani mai târziu, strănepotul lui Ţipor primi încuviinţarea să plece şi el împreună cu o caravană cu vasele de aur aduse de Nabucodonosor Cuceritorul şi pe care acum Marele Rege le dădea înapoi evreilor.

Al Doilea rămase din nou singur, goana în întrecerea cu timpul devenise tot mai aprigă şi pe cât îi creşteau averile, pe atât totul i se părea mai fără rost. Stelele aduse de aiurea şi inscripţiile cu greu descifrate de pe câte un zid erau mărturiile unor oameni ce au murit demult. Sufletele unora planau deasupra lumii, altele coborâseră în mijlocul pământului, după cum povesteau grecii, deveniţi pe zi ce trecea tot mai numeroşi între celelalte popoare care s-au străduit să construiască turnul legendar. Al Doilea era convins că faima nemuritoare despre care vorbeau acele semne mai privea acum doar ideea de glorie vremelnică: sufletele celor amintiţi de ele coborâseră în cetatea ferecată de şapte ziduri groase şi aveau gurile ferecate cu mâl şi cenuşă.

Al Doilea devenise mai eficient ca oricând: lucra zi şi noapte în slujba Marelui Rege şi pentru gloria lui Ahura Mazda. Dar tot ce făcea nu era decât pentru a nu lăsa

melancolia să-l copleşească. Cine ar fi bănuit la omul acesta energic ca tocmai la vârsta deplinei maturităţi să apară deprimarea, moştenirea visătorului său tată? Şi ce fiu al Babylonului gândea aşa? (Întrebarea nu-i aparţine scribului. Acesta a învăţat prea bine lecţia semnificativă a excepţiei.)

O dată cu moartea fiului, negustorul se simţea lipsit de cel mai valoros bun: speranţa nesfârşitului. Drept urmare, puseurile de melancolie începură să apară la fel ca la Primul: la început rare şi inexplicabile, apoi tot mai dese. Călătoriile nu erau potrivite să lupţi împotriva unor asemenea duşmani: călătoriile sunt alcătuite din lungi ore de moţăială pe măgăruşi sau nopţi de veghe pe meleaguri străine şi tocmai toate acestea se dovedesc a fi prilejurile cele mai prielnice de a da frâu liber unor gânduri ce nu se mai lasă dominate. Şi nici femeile nu sunt bune pentru a alunga asemenea cugetări răsculate: la despărţirea de ele, lehamitea şi sfârşeala te fac şi mai puţin capabil să te opui plăsmuirilor neprielnice ale imaginaţiei sau, şi mai grav, arătărilor înfricoşătoare care pe Al Doilea îl duceau mereu peste râul Hubur pentru a putea contempla acolo pâcla ţării veşnice, unde nu se mai află decât încremenirea şi unde suntem sortiţi să ne afundăm cu toţii după moarte.

— Bine, îi spunea atunci Al Doilea lui Ahura Mazda, dacă tot acolo îmi este sortit să-mi ajungă sufletul, atunci măcar să uit pentru clipa scurtă a vieţii mele de acel loc înfricoşător! De ce doar eu să văd de fiecare dată chipul înfricoşător a ceea ce şi aşa nu pot ocoli?

Al Doilea începu să aibă vedenii, iar preoţii încercau să le explice. Oamenii îl priveau cu tot mai multă teamă: stăpânul marelui imperiu comercial devenea, în perioada când vorbea pradă vedeniilor, gura lui Ahura Mazda. Al Doilea devenea o forţă nu numai datorită averii nemăsurate de care dispunea şi a graţiei de care se bucura în faţa Marelui Rege, Al Doilea devenea o forţă şi datorită divinităţii

ce începuse să-l viziteze. Dar puterea aceasta, cu care fusese învestit, în loc să-l facă mai fericit, îi întuneca tot mai mult chipul, părând şi mai cumplit în ochii oamenilor: un conducător voios poate fi admirat, unul mohorât măreşte distanţa.

Al Doilea deveni ursuz: problemele sale erau de natură existenţială, iar oamenii îl sâcâiau cu tot felul de fleacuri. Nenumărate lucruri se pot obţine de la semeni, atunci când dispui de voinţa şi de forţa necesare. Dar ceea ce depăşeşte sfera de activitate a oamenilor şi se află nemijlocit în mâna lui Ahura Mazda, ceea ce nu mai depinde de conştiinţa şi de puterea de discernământ a muritorilor devine atât de dureros, încât neputinţa în faţa cotidianului ajunge ridicolă. Şi enervantă. De aceea funcţionarii damkar-ului trăiau într-o veşnică teroare: era îngrozitor să-i spui ceva stăpânului, dar era şi mai rău dacă nu-i spuneai. Contactul cu el devenise un chin. Şi nici acasă, în familie, situaţia nu era mult diferită. Fiicele îi fugeau din cale, soţia se simţea prinsă între ciocan şi nicovală, multe intervenţii care se făceau pe lângă ea de către te miri cine, dar mai ales de către fraţii ei, o obligau să trateze cu Al Doilea afaceri, ea care se dovedea prea puţin interesată de aşa ceva şi care era fericită când putea să-şi păstreze bărbatul într-o stare de relativă linişte. Când se sătura prea tare de toate, negustorul pleca în călătorii: fie la Susa, unde avea o altă casă şi unde supraveghea construcţia palatului Marelui Rege, fie la Persepolis, unde se ridica sanctuarul pentru sărbătorirea anului nou, „oraşul pentru o singură zi”, cum se mai numea, dar care cu atât mai mult avea nevoie de materiale de construcţie şi de organizarea muncii. Dar şi acolo avea parte de tot felul de cicălitori şi linguşitori. Cu nimeni nu mai putea să lege o relaţie depăşind interesul imediat al respectivului. La Persepolis se ridicau nişte coloane uriaşe, menite să susţină

un tavan de lemn. De sus, leii priveau mărunţii oameni viermuind printre construcţiile ce nu se mai terminau. Uitându-se la fiarele cocoţate pe protoame, Al Doilea simţea din nou veşnicia copleşindu-l. Atunci pleca mai departe, de data asta spre apus. Vremurile deveniseră iarăşi tulburi - şi când oare a fost vârsta de aur, când să fi fost ele cu adevărat liniştite -, Dareios era când la hotarele Indiei, când în nord, grecii începeau tot mai mult să se împotrivească ahemenidului, iar Al Doilea călătorea în Media, în Cilicia, în Lidia şi în Caria, în Frigia şi în Thessalia şi mai departe, până în Tarent. Şi în timp ce un Brutus (ce nume predestinat!) izgonea ultimul rege din Roma, Al Doilea pleca din Rhegion, traversa imperiul şi rătăcea din nou la răsărit, printre etiopienii Asiei. „O, deşertăciune a deşertăciunilor! Ce folos are omul din toată truda pe care şi-o dă sub soare? Un neam trece, altul vine şi pământul rămâne veşnic în picioare!” îl citase de multe ori Ţipor pe Ecleziast, fiul lui David. Dar la bătrâneţe Ţipor îşi mormăia cuvintele aşa cum altul îşi număra banii sau îşi mustra copiii. Apoi Ţipor a dispărut, dar nici ceea ce recitau cei din casa negustorului nu era mai vesel: „Abia am sosit în viaţă, că am şi trecut peste timpul hărăzit. M-am întors: e rău, mereu rău? Apăsarea mea a sporit, n-am găsit dreptul meu! Am strigat către zeul meu, dar el nu şi-a arătat faţa! Am chemat zeiţa mea, dar ea nu s-a întors către mine...” Un gând ca un vis i-a apărut pe când se întorcea din Kyrene: un bărbat înalt, cu barba lungă, însoţit de un câine cu şase capete, s-a ivit deodată din mijlocul mării, oprind toate corăbiile şi întrebându-i pe negustorii şi pe marinarii, şi pe oştenii de pe ele, dacă sunt mulţumiţi de soarta ce le-a fost hărăzită pentru clipa lor de viaţă. Îi asculta pe fiecare şi, după cum răspundeau, le dădea drumul să plece mai departe sau punea câinele cu multe capete să lovească puternic în corabie cu coada-i uriaşă, încât aceasta se

răsturna şi dispărea în adâncuri în mijlocul gălăgiei ţipetelor deznădăjduite ale nenorociţilor. Când a venit rândul să răspundă şi cel de Al Doilea, acesta a spus că ar fi fericit doar dacă ar avea din nou un fiu. Alţii de pe corabie au spus altele şi acum aşteptau cu toţii înfriguraţi să vadă dacă vor fi daţi adâncurilor sau dacă vor primi permisiunea de a pleca.

— Ţi-ai da viaţa ta în schimbul unui fiu? auzi Al Doilea o voce.

— Eu sunt negustor, răspunse acesta. Pentru cele câteva clipe pe care le mai am de trăit, aş obţine intrarea în nemurire. Ce negustor n-ar accepta un asemenea târg?

— Du-te atunci acasă şi aşteaptă!

Şi, într-adevăr, Al Doilea mai avu un fiu.

Toată viaţa este un basm. Şi cum să fie altfel, când zeii cu imaginaţia lor frivolă se implică atât de nemijlocit în destinul bieţilor muritori? Oamenii, sortiţi a-l sluji pe Ahura Mazda în răstimpul scurtei lor peregrinări pe pământ, se văd la rândul lor ajutaţi şi pedepsiţi, de multe ori pentru o vină pe care nici n-apucă s-o cunoască. Viaţa, această fereastră deschisă dintr-o lume într-altă lume, este bântuită nu numai de plăsmuiri văzute. Basmul este fără de sfârşit[1].

Un monstru al mării cu mii de capete este viaţa şi niciodată nu ne arată animalul acela uriaş acelaşi cap. Dar fiindcă şi el este doar o creatură, cu timpul, la intervale mari, lucrurile se repetă.

În basmul celui de Al Doilea, Ahura Mazda îi mai dărui un fiu negustorului. Dar tatăl nu se linişti. El, cel născut pe vremea regelui Nabonaide în îndepărtata oază Teima, cel ce apucase vremea lui Cyrus, cel ce revenise în deşert pentru a-l întâlni pe regele nebun Kambyses şi trăise

[1] Asemenea Speranţei.

măcelărirea magilor şi apoi penetrarea tot mai evidentă a ideilor lor, el cel ce asistase la înfrângerea nenumăratelor revolte şi nu în ultimul rând chiar la revolta Babylonului împotriva ahemenizilor, el cel ce văzuse oraşe distruse şi populaţii întregi măcelărite, dar tot el aparţinând unui oraş unde existau alături miile de seminţii, diferite unele de altele ca florile pe câmp, dar nestânjenindu-se între ele, el cel ce putea depune mărturie cum armonia aceasta se deteriora mereu, unii plecând şi plecând apoi şi alţii şi venind mereu oameni noi în loc, dar niciodată de aceeaşi calitate cu a celor plecaţi - în locul celor buni sosind întotdeauna numai aventurieri şi arivişti -, Al Doilea, cel ajuns el însuşi stăpânul unui imperiu financiar cum nu ştia să mai fi existat altul înaintea-i, acest tată trecuse prin prea multe pentru a nu se teme obsesiv pentru viaţa fiului său. Aşa încât întreţinea o armată întreagă să-i apere pruncul, un medic locuia în casa lor pentru a se afla mereu la îndemână, locuinţa îi era înconjurată şi pe dinăuntru şi pe dinafară de un zid gros de talismane cu chipurile vechilor zei binevoitori, iar preoţii primeau regulat daruri pentru a-l îndupleca pe Ahura Mazda să fie mărinimos cu urmaşul celei mai importante slugi a Marelui Rege. Nicio măsură nu fusese uitată şi, cu cât era mai ferit copilul de furia oamenilor şi a zeilor, totul i se părea negustorului prea puţin. Ochii ahtiaţi după sânge, ochii celor ce i-au ucis primul fiu şi ochii care i-a fost dat să-i vadă de atâtea ori la alţi oameni buni şi răi ai vârstei de fier în care se aflau, ochii aceia îl chinuiau zi şi noapte.

— Al Doilea a înnebunit, şopteau funcţionarii şi servitorii, preoţii şi sclavii.

— Al Doilea este bântuit de un duh rău, trebuia să admită şi soţia lui şi acelaşi lucru îl şopteau şi fiicele sale, dintre care două se măritaseră deja de mult.

— Al Doilea îşi va ruina marele imperiu, se temeau

ginerii, angajaţi pe posturi importante în întreprinderile socrului.

Dar cel puţin în această privinţă nu era cazul să-şi facă nimeni griji. Palatul de la Susa creştea şi se împodobea datorită muncii şi organizării celui de Al Doilea. Capitala pentru o singură zi, Persepolis, îi putea mulţumi rapida înflorire, filialele din răsărit şi din apus funcţionau fără oprire, indiferent de era pace sau război. Şoselele construite de Dareios, Marele Rege, simplificau transporturile, iar poşta transmitea cu repeziciune ştirile. (Al Doilea avea însă şi o poştă personală, mai rapidă decât cealaltă, astfel încât afla înaintea tuturor ceea ce se întâmpla în cea mai îndepărtată satrapie. Şi tot ceea ce era important afla în acelaşi timp prin intermediul celui de Al Doilea şi Cel Mai Mare dintre Regi. Doar veştile pur comerciale, cum ar fi de pildă lipsa unui produs sau surplusul altuia, distrugerea unui oraş şi, deci, dispariţia unor anumite materiale, rămâneau ştiri în proprietatea exclusivă a damkar-ului şi nimeni nu a aflat niciodată că arma cea mai teribilă a marelui negustor era sistemul rapid de informaţii, cu ajutorul căruia conducea lumea.) Cât timp a fost bântuit de demoni, cât timp a terorizat o lume cu grija-i bolnăvicioasă pentru fiul său, Al Doilea şi-a adus imperiul financiar la apogeu.

Pe urmă i s-au născut primii nepoţi. Într-o noapte ofrandele aduse zeilor l-au făcut pe Ahura Mazda să-i îndepărteze pe demonii cei răi, sugerându-i damkar-ului că de acum, orice s-ar întâmpla cu fiul lui, sângele tot i se perpetuează prin nepoţi. Aşa că Al Doilea se linişti. Îşi împrăştie neamurile în aşa fel, încât nepoţii să se afle la mari depărtări unii de alţii şi de propriu-i fiu. Asta pentru că dacă s-ar întâmpla vreo nenorocire, o molimă sau un război

nefericit, să supravieţuiască măcar unii[1].

Al Doilea se linişti. Dareios, Marele Rege, era mereu plecat să-şi potolească supuşii: oamenii sunt instigaţi de rău: nu era cetate, nu era popor care să nu-l supere, mai ales cetăţile greceşti deveniseră nesigure. Apoi războaiele s-au ţinut lanţ. (De trei ori la fiecare masă avea poruncă un servitor să-i amintească să nu-i uite şi să nu-i ierte pe atenieni...) Eşecul expediţiei împotriva sciţilor, victoria împotriva ciprioţilor, moartea ambiţiosului Aristagoras, înfrângerea cetăţilor răsculate din Asia, lupta de la Marathon, împlinirea proorocirilor, revolte după revolte, victorii mari şi înfrângeri umilitoare, cuvintele oracolelor elene, ecourile tot mai numeroase ale vorbelor zautarului, faptele de eroi şi faptele de trădare alimentau fără răgaz zvonurile, iar cetăţile n-aveau vreme să-şi revină dintr-o veste, pentru că alta nouă îi lua deja locul. Conducându-şi uriaşele armate peste fluvii şi continente, asemenea leului care se plimbă prin propria-i pădure, Marele Rege revenea doar din când în când pentru a se mira de înfăptuirile fidelului dregător, dregător fără nici o funcţie, dar cu atât mai puternic. Al Doilea, văzându-şi doar de ale sale, devenise un mit din mitul Marelui Rege. Unde era vremea când a depus mărturie pentru Dareios împotriva impostorului Bardya - Smerdis - Gaumata? Unde-i era primul fiu, ucis în pragul tinereţii de fiara doritoare de sânge? Unde erau proprii ani de peregrinări în căutarea Speranţei? Doar urmaşii zautarului au rămas vii dintre acele plăsmuiri ale trecutului. Dar, iată, un alt fiu de-al celui de Al Doilea trăieşte!

La Persepolis scara ce urca spre apadana era ornată cu reliefuri înfăţişând popoarele sosind cu tributurile de anul nou. Printre gărzile medo-persane, cei din Susa vin cu o

[1] Damkar-ul a fost un negustor genial şi a ştiut să-şi gospodărească şi speranţele pe măsură. Scribul nu poate decât să-l admire.

leoaică îmblânzită şi cu puiul acesteia, armenii cu un cal şi cu o cană, ale cărei toarte înfăţişează grifoni înaripaţi, arienii vin cu cămile cu două cocoaşe şi cu blănuri, sakii aduc brăţări ce se termină cu capete de animale, arabii aduc un dromader, etiopienii din Sudan se înfăţişează cu un okapi. Aceasta se va şti şi peste secole şi va fi consemnată în cărţi. Dar Al Doilea spera să supravieţuiască prin sângele său şi nu prin prezentul trecător, pe care era obişnuit să-l organizeze şi de care, la vremea procesiunilor solemne, se entuziasma şi era copleşit, la fel ca toţi ceilalţi contemporani. El însuşi se ştia o biată adiere trecătoare.

În anul al treizeci şi şaselea de domnie, Marele Rege Dareios, stăpânul lumii şi slujitorul lui Ahura Mazda, muri pe neaşteptate în timp ce pregătea pedepsirea egiptenilor şi a grecilor. Câteva zile mai târziu, la fel de neprevăzut, muri şi Al Doilea.

AL TREILEA (503 î.e.n. - 479 î.e.n.)

DESPRE NECRUŢĂTOAREA LUPTĂ CU SPAIMELE

Imensă trebuie să fie o avere pentru a transforma în glorie strălucirea talanţilor de aur. Dar voinţa bărbaţilor este nesfârşită şi niciodată bogăţia cea mai strălucitoare n-o poate satisface în întregime.

Şi iată că în Noul Babylon a trăit un damkar, un negustor bogat, care şi-a pierdut familia urgisită de demoni, primind, în schimb, de la zei un fiu pe care i l-a adus apa Eufratului. Apoi l-a pierdut şi pe acesta, dar i-a rămas fiul fiului. Nici Al Doilea, cel ce pe vremea Marelui Rege Dareios a înmulţit averea moştenită de la bunicul său la dimensiunile unui imperiu comercial, nici Al Doilea deci n-a apucat să se bucure de primu-i născut, omorât pe drumurile Mediei. Însă Ahura Mazda i-a făcut cadou mai multe fete şi gineri şi la urmă s-a milostivit de el şi i-a îngăduit să mai aibă un fiu. Iar pruncul a crescut şi a devenit stăpânul celei mai mari averi, exceptând desigur tezaurele ahemenizilor. Al Treilea n-a trebuit să lupte pentru imperiul moştenit şi, astfel, fie că nu i-a cunoscut valoarea, fie că era plămădit dintr-un material diferit de cel al tatălui său, visele i s-au îndreptat în alte direcţii.

Scribul tace şi notează, dar gândeşte în sinea lui: „În lumea aceasta, unde nu se moştenesc numai averi, dar şi talent în meşteşuguri, se pare că doar cei neînsemnaţi sunt

sortiţi a perpetua timp de veacuri aceeaşi meserie. De cele mai multe ori cei cu adevărat mari se sting o dată cu ei înşişi, nemaiavând forţa de a zămisli urmaşi pe măsură. Şi, în aceeaşi vreme, decade şi casa de comerţ pe care au extins-o, şi meşteşugul pe care l-au făcut nemuritor, iar ei nu devin decât epigonii propriilor descendenţi direcţi. După ce au dat cu atâta generozitate, zeii obişnuiesc să se culce pe cealaltă parte. Câte mari averi s-au perpetuat mai mult de două-trei generaţii la umbra aceleiaşi glorii? Câţi mari artişti au avut copii pe măsura geniului lor? Ferice de taţii celor mari! Cei dăruiţi vor trebui să vadă zadarnica trudă a fiilor lor”.

Imperiul celui de Al Doilea a fost împărţit, de fapt, între ginerii săi, chiar dacă o vreme în familia negustorului, de ochii lumii, în fruntea treburilor se mai afla încă voinţa celui de Al Treilea. Dar împărţirea devenea tot mai evidentă şi zeii au refuzat să-şi mai întoarcă faţa spre opera pe care au desăvârşit-o pe vremea marelui damkar. Şi nu se află nimic de mirare în aceasta: cui i-ar place să admire ruinele construcţiei sale? Iar zeii nu se ocupă în nici un caz cu peticitul!

Cât timp a mai trăit Al Doilea şi cât timp a mai trăit Dareios, multe popoare s-au închinat rând pe rând de voie sau de nevoie Marelui Rege şi în urma armatei veneau mereu oamenii negustorului. Iar cetăţile, care se răsculau sau care nu puteau fi înfrânte, omorau ocupanţii şi atacatorii şi păstrau legăturile cu damkarul. Viaţa fără serviciile celui de Al Doilea devenea mai dificilă. Se spune că doar focul, apa şi tâlharii nu aleg. Unele caravane cu marfă şi unele sucursale ale negustorului căzură, într-adevăr, pradă atacurilor unor bandiţi. Nu fusese decât ca şi cum dintr-un sac uriaş s-ar fi scurs câteva boabe printr-o gaură de mărimea unui vârf de ac.

Apoi, cu vremea, ruptura s-a mărit şi ginerii celui de Al

Doilea n-au ştiut s-o astupe şi nici s-o coasă. Brusc, pierderile au început a se face simţite şi, cum nu era nimeni dintre moştenitori să poată spera să dobândească întregul, fiecare nădăjduia că paguba îi va atinge doar pe ceilalţi.

Al Treilea se căsători devreme şi femeia îi făcu un monstru mort înainte de a se naşte. Ghicitorii studiară avortonul şi găsiră că pentru Al Treilea toate căile erau încă deschise. Dar imaginea înspăimântătoare a acelui făt - nici om, nici animal, nici altceva avea să se alăture chipurilor umflate ale spaimelor tânărului bărbat. Un an mai târziu nevasta, născând un fiu sănătos, îşi răscumpără greşeala dintâi. Însă, alături de o anume femeie violetă, amintirea acelui boţ infirm populă toate coşmarurile tatălui, până ce acesta putu să le mai perceapă, mult timp după aceea.

Asigurând continuitatea, fiul celui de Al Doilea consideră că şi-a făcut datoria faţă de ai săi. Celebra firmă a familiei nu-l interesa, iar pruncul abia se născuse; cumnaţii erau cei ce administrau uriaşa avere. O administrau şi o împărţeau. Iar pierderile, tot mai numeroase, treceau în partea copilului. Tatăl acestuia plecă să-şi urmărească visul. Bogăţiile fiului se topeau vertiginos. Copilul gângurea şi dădea din mânuţe.

Al Treilea se îndreptă spre apus.

Odată, să fi avut vreo şase ani pe atunci, tatăl l-a dus la Marele Rege. Dareios tocmai venise dintr-una dintre expediţiile strălucite, din gloria cărora s-au umplut apoi miturile. Dar Al Treilea, copil fiind, apucă să vadă un rege supărat. Imperiul ahemenid, cel mai mare imperiu al lumii, se zdrenţuia pe margini: graniţele îi erau nesigure şi ţara se deşira ca o pânză netivită. În cazul că-şi aruncau privirile spre pământ, zeii n-aveau ce vedea în afara unui linţoliu necuprins, unde peticele se învecinau cu alte petice. Ca să

nu se descompună în întregime ţara ţărilor sale, Marele Rege era obligat să fie mereu peste tot sau să-şi trimită cei mai buni generali să astupe fisurile, care apăreau una după alta. Fiecare campanie victorioasă, fiecare război câştigat aducea cu el averi imense - necesare pentru finanţarea viitoarelor izbânzi. (Doar că reuşitele alternau şi cu expediţii în van şi chiar cu înfrângeri... Dar, indiferent de deznodământ, fiecare război îşi cerea banii, pe lângă victime.)

Totuşi, ostile nu se întorceau încărcate numai cu prăzi, ci şi cu povara orbitoare a gloriei. Băiatul de şase ani putu intra în corturile de purpură ale generalilor, putu vedea armamentul greu strălucitor al comandanţilor, putu admira atitudinea de zeu implacabil în înfăţişarea celui ce dă ordinele, putu remarca eleganţa şi forţa pe care le degajau călăreţii, componenţii acelei cavalerii persane temute în toate colţurile lumii, putu să se mire de traiectoria săgeţilor, asemănătoare cu însăşi traiectoria necruţătoare a fulgerelor lui Ahura Mazda. Copilul zări atunci altfel de oameni decât cei cu care era obişnuit: sub ochii săi arcaşii de pe multele monede văzute în casa lor se transformau în bărbaţii neînduplecaţi, ce băgau groaza în duşmani, iar în locul numeroaselor rude, în locul funcţionarilor tatălui, al diferiţilor meşteşugari, al preoţilor şi al înţelepţilor, al medicilor şi al rapsozilor, în locul sclavilor şi al nenumăraţilor pierde-vară, întâlni pentru întâia oară oşteni aspri şi superbi, coborâţi parcă din poemele aezilor şi din legendele zeilor, bărbaţi ce nu se împăcau cu soarta şi care luptau cu sabia şi cu lancea împotriva ei, puternici şi viteji, gravi şi apţi de a-şi face singuri dreptate, dacă zeii le-o îngăduiau, curajoşi şi minunaţi, murind exemplar, bărbaţi intrând direct în nemurire.

În corturile comandanţilor găsi paturi de aur şi cupe de argint, arme de bronz şi petreceri zgomotoase, femei

frumoase şi sclavi gata de a înfăptui orice poruncă la cel mai mic semn al stăpânului. Al stăpânului erou, desigur, al bărbatului conştient că i se cuvin toate bucuriile, pentru că le-a obţinut prin vitejie.

Acela fu momentul când, copleşit de strălucirea gloriei nemuritoare a oştenilor, trăi copilul experienţa vieţii sale. Ispita era copleşitoare. La vârsta de şase ani, Al Treilea decise că negustoria este pentru bătrâni şi pentru slăbănogi. El va deveni general şi va învinge duşmanii. Îi va zdrobi pe cei ce cred în zei mincinoşi, pe cei ce-l profanează pe Ahura Mazda, pe cei ce i se opun Marelui Rege, pe cei ce, vorbind în alte limbi, atacă graniţele imperiului şi rătăcesc minţile supuşilor. Şi îi va învinge mai cu seamă pe eleni: pe cei din Grecia - din Atena şi din Sparta, în primul rând -, dar şi pe cei din Marea cu Nenumărate Insule, pe cei ce au trecut de partea duşmanilor, pe egeeni, dar şi pe acei eleni care şovăie după cum bate vântul şi sunt când de partea Marelui Rege, când de partea inamicilor, pe cei din cetăţile din Mezia.

Al Treilea fusese un copil răsfăţat, ce creştea voinic şi sănătos. Era puternic pentru vârsta lui şi, pentru a-i face o plăcere tatălui său, toţi cei care-l vedeau îi lăudau calităţile. Doar că Al Treilea suferea neştiut de oameni şi numai de zei: vise îngrozitoare, monştri cumpliţi îi vizitau nopţile, chinuindu-l. Iar ziua, căutând disperat să-şi dovedească forţa în jocuri războinice, copilul încerca să fugă de amintirea acelor demoni ai tenebrelor. Zadarnic însă. Spaima i se accentua întruna şi povara ei trebuia s-o ducă mereu cu el, povară invizibilă, dar cu atât mai înfiorătoare. De unde, din a cui memorie şi pentru ce vină veneau demonii care îl însoţeau fără odihnă? În adevărul naşterii propriei forţe căuta copilul izbăvirea de frica neîntreruptă ce-l măcina.

Când află cu precizie cine sunt duşmanii imperiului, Al

Treilea învăţă numele generalilor învingători şi obţinu de la tatăl său, care nu-i putea refuza nimic, să i se facă un echipament militar complet: coif de aur, cuirasă de aur şi pietre preţioase, jambiere asemenea şi scut din bronz, după modelul celor mai viteji luptători. Şi arme pe măsură, primi băiatul pe când n-avea încă nici şapte ani, doar că armele erau boante şi trei sclavi, care trebuiau să se joace toată ziua cu el de-a războiul, îi supravegheau fiecare mişcare. (Fără a mai aminti că medicul bogatului negustor era şi el mereu de faţă.) Copilăria războinică a celui de Al Treilea s-a desfăşurat asemeni a unui basm: băiatul putea realiza orice, dar nici o *primejdie concretă* nu-l putea atinge pe el. Nici un efort real nu-i era necesar, nici o privaţiune, nici un sacrificiu. Nu exista copil în tot imperiul care să trăiască atât de ferit de adevăr, nu exista părinte care să-şi crească în asemenea mod odrasla... Dar nici nu există primejdie mai cumplită decât teama ce nu poate fi pusă în cuvinte. Şi teama aceasta se dezvolta mult prea repede, mult mai repede decât copilul.

Îndelung premeditată, despărţirea de casă fusese uşoară şi Al Treilea plecă în lume cu inima plină de speranţă. Abia după săptămâni de drum, dorul începu să-l macine. Dorul şi privaţiunile. Nădejdea că, departe de casă, demonii nu-i vor mai tulbura somnul şi nu-i vor mai otrăvi zilele se risipi curând.

Bogatul negustor, tatăl celui de Al Treilea, trăise să-şi vadă cinci nepoţi, dintre care trei băieţi, copiii fiicelor sale. Pe fiul fiului său nu l-a mai apucat. Al Doilea trăise toată viaţa în cultul urmaşilor. Bogăţiile şi succesele îl copleşiseră întotdeauna, dar atât bogăţiile cât şi succesele oamenilor sunt trecătoare, asemenea oamenilor înşişi. Doar speranţa este veşnică şi speranţa trebuie să aibă un suport: acesta

nu poate fi constituit din nimic altceva decât din descendenţii pe care am fost învredniciţi să-i avem şi pe care ne-am priceput să-i creştem, repeta mereu Al Doilea. Invidioşii spuneau cu ciudă că oamenii îşi doresc întotdeauna doar ceea ce nu au. Ce altceva decât nemurirea zeilor îi mai lipseşte cumplitului negustor? Pentru că, datorită averii şi datorită prestigiului de care se bucura în faţa Marelui Rege, Al Doilea era atât de puternic, încât se făcuse temut pretutindeni. Vai de omul ce greşea în faţa fiului sau a nepoţilor negustorului!

Deşi Al Doilea obişnuia să repete că prevederea este cheia înduplecării zeilor în privinţa oricărui succes, deşi, continuându-şi ideea, el susţinea că niciodată nu trebuie să te încrezi numai într-o singură şansă, deşi având un fiu şi trei nepoţi speranţa îi creştea în mod proporţional, negustorul tremura pentru fiecare dintre acei copii. Şi îi apăra despotic.

Marele negustor murise. Dar Al Treilea găsise intactă concepţia de viaţă a familiei. Când i se născuse fiul, acesta fusese învestit din prima zi cu cele mai înalte potenţe. Şi chiar dacă dintre toţi ai lui Al Treilea era mai puţin interesat de toate astea, spaimele neîntrerupte, tinereţea-i invidiată şi visul gloriei militare făcându-l să-şi ordoneze altfel scara valorilor, restrângând-o la viaţa sa, pe care încă o mai vedea nesfârşită, prima împunsătură a dorului venise tot din partea copilului. Îşi amintea de fiul său şi-şi amintea în clipele acelea de el însuşi prunc şi, confundând mişcările încă neputincioase şi gânguritul copilului cu propria-i fiinţă, cu propria-i speranţă şi cu propriile-i temeri, dorul i se transforma în duioşie şi duioşia în tristeţe. Drept remediu nu-i mai rămânea decât să-şi caute vechiul entuziasm, strălucirea şi gloria ostăşească. Dar acestea se lăsau aşteptate. Marşurile lungi însemnau, în primul rând, transpiraţie multă şi oboseală; nici un duşman nu i se arăta

încă în faţă, iar atunci când au ajuns la punctul de ţintă al călătoriei, n-au dat decât de o cetate deja devastată, unde răsculaţii fuseseră răpuşi de foame, sete şi boli şi unde asediatorii n-au găsit decât nişte jalnice epave umane. Împrejurarea ţinuse şapte luni, iar Al Treilea sosise pentru a lua parte la asaltul final. Dar luptele glorioase visate drept preţ al mizeriilor drumului nu s-au constituit decât într-un măcel lipsit de îndurare, însă şi de slavă.

— Răsculaţii aceştia nici măcar nu ştiu să lupte!, se revoltă dezamăgitul. Ei nu fac decât să moară de foame şi mizerie, arătând învingătorilor cea mai dezgustătoare parte a vieţii, sperând ca aceştia, scârbiţi, să-şi întoarcă privirea de la ei, cruţându-le astfel mizerabila viaţă! Dar se înşelă amarnic!

Şi tânărul, în fruntea oamenilor săi, trecu primul la pedepsirea fără milă a cetăţii, după principiul straniu că nu zeii adevăraţi ar fi cei care şi-au întors supăraţi faţa de la răsculaţi, în vreme ce zeii mincinoşi ai acestora au fost ei înşişi înfrânţi, ci conform credinţei personale că acela care ajunge într-o asemenea stare de decădere jigneşte nu numai frumosul şi armonia, dar chiar şi raţiunea luptei, a confruntării cinstite deci. Aşa că acela trebuie să moară. Şi, după moarte, să dispară! Nici un om din cetatea devenită incapabilă de luptă nu trebuie să supravieţuiască, nici un bărbat nu trebuie dus în sclavie, nici o femeie nu trebuie lăsată să mai zămislească alţi copii de aceeaşi calitate dezgustătoare! Asemenea inamici, se convinse Al Treilea, nu erau în stare să i se opună spaimelor. Dimpotrivă: asemenea duşmani nu făceau decât să-i îmbogăţească vedeniile. Aşa că Al Treilea a condus represaliile cu o cruzime nemaiîntâlnită de pe vremea groaznicilor regi legendari ai Asiriei. Până şi soldaţii, cuprinşi de beţia prăpădului, dar nemulţumiţi că totul fusese distrus fără a mai avea ei timp de a prăda, până şi oştenii aspri,

participanţi la atâtea războaie de pedepsire, îşi amintiră mai apoi cu groază de ziua măcelului. Populaţia fusese omorâtă până la ultimul prunc, clădirile dărâmate, făcute una cu pământul, ceea ce s-a putut arde s-a ars, iar sclavii aduşi din alte locuri intrară cu plugurile în teritoriul destinat să dispară pentru vecie din istorie. O vreme s-a mai povestit despre soarta acelei cetăţi, apoi Al Treilea a poruncit ca nici numele să nu-i mai fie pomenit vreodată. N-a fost nevoie de o asemenea interdicţie. Timpul, ca de atâtea ori, a rezolvat totul. Vremurile erau ele însele cumplite; după groaznicele timpuri ce păreau apuse, istoria intra din nou într-un coşmar. Evenimentele se succedau cu repeziciune, amintirea cetăţii făcută una cu pământul, fiindcă n-a mai fost în stare să se apere, se şterse şi ea, numele acelui loc pierzându-se pentru totdeauna în uitare. Şi furia nimicitoare a dezamăgirii celui de Al Treilea, de asemenea.

(Scribul se simte câteodată vinovat de faptele eroilor săi, de parcă acelea ar fi fost chiar greşelile sale. Atunci când i se născuse soţiei celui de Al Treilea un avorton, scribul a sperat ca fiul damkar-ului să se fi eliberat prin el de tot răul dintr-însul. Dar nu s-a întâmplat aşa şi, scoţându-l din uitare pe ucigaş, se simte şi scribul părtaş la crimă. Şi doar Speranţa îl linişteşte şi-i îndepărtează scrupulele, dându-i forţa să continue.)

Dar Al Treilea uitase şi năzuinţele ce l-au făcut oştean. Visele, zămislite în cortul generalului lui Dareios şi alimentate de elanul rapsozilor, i-au devenit tot mai străine. Acum totul nu era decât o luptă cruntă cu spaima. Însă dezamăgirea creştea pe zi ce trecea şi legendele grecilor,

unde eroii se înfruntă în bătălii exemplare între ei, dar şi cu zeii, i se păreau de fiecare dată doar provocări la adresa speranţelor rănite. Grecii, care nu mai încetau cu asemenea poveşti, deveniseră o obsesie. Zeii lor erau mincinoşi, fiindcă grecii înşişi erau mincinoşi. De aceea nici războaiele lor nu erau adevărate, atunci când erau purtate de acel popor. Înfrângerile suferite de Dareios, stăruind încă atât de vii, i se păreau celui de Al Treilea de neînţeles. Dezastrul lui Xerxes de la Salamina nu putea fi decât o născocire a duşmanilor ahemenizilor. Doar o răzbunare cumplită ar fi fost în stare să şteargă o amintire improbabilă, readucând lucrurile în matca lor firească. După ce vor fi nimiciţi lacedemonienii, tegeaţii, athenienii, corintienii, potideaţii, orehomonienii, sicyonienii, epidaurienii, troizenienii, lepreaţii, tirynthienii, mycenienii, phleiaşii, hermionienii, erethryenii, styrienii, calcidienii, ambrakioţii, anactorienii, leucadienii, paleenii, egineţii, plateenii şi megarienii, Al Treilea visă să se dezbare şi de aliaţii conjuncturali - beoţieni, locrieni, melieni, thesalieni, focidieni şi pe urmă, bineînţeles, şi de macedoneni, în care avea cea mai puţină încredere.

— Dacă nu-i vom nimici noi pe macedoneni, ne vor supune ei pe noi!, striga tânărul cuprins de delir. Şi nu-l ascultă nimeni, decât - mult mai târziu - istoria.

Deşi încă foarte tânăr şi cu puţine războaie în urmă, de fapt cu nici unul cu adevărat important, Al Treilea visa, şi o şi pretindea în gura mare, să ajungă conducătorul unei satrapii, care să se întindă de la Sestos şi până la Corcyra, cuprinzând întreaga Grecie continentală şi puzderia de cetăţi din Marea cea Plină cu Insule. Răzbunând accidentele istoriei şi colonizând tot acel teritoriu cu oameni adevăraţi, Al Treilea pretindea că putea oferi Marelui Rege un punct sigur de plecare pentru expediţiile de peste Istru, înfrângându-i pe traci, răzbunând vechile eşecuri şi având

apoi drumul deschis pentru a transforma marea acelora într-un lac al Imperiului Ahemenid. Grecia era punctul cheie, tot repeta Al Treilea şi nu precupeţi zeci de drumuri la Marele Rege, pentru a-l convinge de aceasta. Nu reuşi totuşi decât să-l încredinţeze pe Xerxes că fiul marelui negustor este cel mai fanatic vrăjmaş al elenilor, că furia acestuia devenise nebunie şi că un asemenea om nu era în stare să conducă o oaste cu luciditatea trebuitoare. Însă putea să insufle ura în oşteni. Pentru aceasta, da. Pentru aceasta putea fi folosit.

Al Treilea devenise general al Marelui Rege, deşi toate isprăvile sale, despre care au aflat oamenii, se limitau la pedepsirea unor cetăţi, iar cele neaflate de nimeni cuprindeau bătălii şi mai pustiitoare, în care înfrântul era mereu Al Treilea. Şi pentru că nici o campanie cu adevărat însemnată nu i s-a încredinţat, printre oşteni ajunse să fie considerat o hienă flămândă a deşertului, căreia i s-a dat drumul printre oameni. Numele îi era rostit cu groază, dar şi cu un uşor dispreţ: „comandantul care distruge cetăţile înfrânte”, „comandantul fără bătălii”.

Prea puţini l-au cunoscut pe fiul lui Nabu-Daş, bogatul damkar din Noul Babylon. Primul murise suficient de tânăr, pentru ca persoana sa să nu apuce să stânjenească mitul. Dar Al Doilea fusese una dintre figurile cele mai des întâlnite în vremea lui. Al Treilea nu le semăna cu nimic ascendenţilor săi, spuneau oamenii. Aceia se arătau tot timpul interesaţi să construiască, să-şi desăvârşească propria lucrare, pe care de multe ori o confundau cu opera suveranilor şi, în orice caz, cu gloria zeilor. Al Treilea era preocupat doar să distrugă. O glorie cumplită îi însoţea toate manifestările: pentru că a fost mult prea răsfăţat, spuneau unii, pentru că demoni neînduplecaţi îl măcinau,

spuneau alţii. Despre ce demoni era vorba, n-a cercetat nimeni. Oricum, demonii aceştia purtau chipul imenselor dezamăgiri: gloria soldăţească, pe care până şi grecii o cântau atât în poemele lor eroice, părea să nu-i fie îngăduită tocmai lui, cel ce o căuta cu atâta dor. El, fiul celui de Al Doilea, fusese crescut de la vârsta de două ori şapte ani asemenea fiilor Marilor Regi: patru dascăli, cel mai învăţat, cel mai drept, cel mai virtuoz şi cel mai viteaz îl pregătiseră pentru fapte nemuritoare. În loc de acestea, nici o întâmplare deosebită nu i se arătase, nici un prilej pentru marea jertfă nu i se ivise, mereu doar mizerie, boli, duşmani epuizaţi şi nevolnici, răsculaţi înspăimântaţi. Ce fapte să sperie în aceste condiţii cumplitele spaime, făcându-le să se mute cât mai departe? Dacă grecii vorbesc atât de mult despre eroi trecuţi în nemurire, dacă şi ei cântă atâtea pilde ale unor bătălii legendare, în care un bărbat a reuşit să întoarcă el singur soarta unei confruntări, dacă aceiaşi greci răspândiseră mitul unor lupte proaspete la fel ca şi al altora din timpurile înghiţite demult de uitare, atunci de ce nu-i apar şi lui în faţă asemenea viteji? Al Treilea era dispus să plătească orice preţ pentru o înfruntare adevărată, fiindcă el ştia că oricât ar plăti, chiar şi cu viaţa aceasta vremelnică, răsplata va fi nesfârşită: gloria armelor părându-i-se singura în stare să-i liniştească sufletul şi să-i prelungească viaţa în nemurire. Unde este Achile? Unde este Hector? Unde sunt Miltiades şi vitejii lui, cei care recent au fost numiţi eroii de la Marathon? Unde este Leonidas, aşa-numitul erou de la Thermopylai? Unde sunt grecii acoperiţi de glorie la Artemision şi la Salamina? Ce zei potrivnici îl împiedică pe el, pe Al Treilea, să întâlnească şi să se confrunte cu asemenea personaje? Sau nu este mai degrabă totul o mare minciună? Cum să fie elenii în stare să opună astfel de eroi, atunci când toţi duşmanii întâlniți de el nu erau decât nişte creaturi jalnice,

apte nu să ofere cheia spre poarta nemuririi, cât neputincioase şi de a umple demn mizerul trăi pe care l-au primit ca pe un cadou nemeritat? O scârbă imensă îl cuprindea atunci şi manifestările îi erau pe măsură!

Şi se întâmpla ca şi Marele Rege Chşajarşa - sau Xerxes, cum îl numeau cu groază popoarele, dar şi Aşhaverus, după cum îl binecuvântau evreii -, se întâmpla ca şi Marele Rege să fie tot mai dispus la răzbunări cumplite împotriva unor neamuri ce refuzau să contribuie la îndeplinirea soartei sale glorioase. După dezastrul armatei lui din Europa, suveranul, retras rănit în bârlog, nutrea gânduri de răzbunare şi, atunci când se ivea un prilej, punea aceste gânduri în faptă. Zeii vor de multe ori ca aceleaşi vremuri să dea acelaşi soi de oameni. Bătrânul Nabu-Daş, a cărui amintire abia dacă mai pâlpâia, avusese parte de un rege tolerant asemenea lui Cyrus cel Mare, Al Doilea trăise şi lucrase sub Dareios şi firea îi era la fel de energică; dar Al Treilea suferea umilinţa nemăsurată şi dornică de răzbunare a celui care nu primeşte totul gratis şi imediat, aşa cum e încredinţat că ar trebui să aranjeze soarta în cazul său. Iar Xerxes - bântuit şi el de spaime - era la fel. După ce a reprimat cu o cruzime uitată răscoalele, Marele Rege a măcelărit oraşe întregi; la fel ca unealta sa, Al Treilea, a făcut una cu pământul cetăţile ce i-au căzut în mână. Nici Babylonul n-a scăpat de furia Marelui Rege, marele zigurat a fost distrus, iar statuia de aur a lui Marduk topită. Retras la Persepolis, ocupându-se cu interminabila construcţie a palatului şi ascuns după taurii uriaşi cu cap de om şi păzind intrările, aştepta momentul prielnic pentru a-şi răscumpăra înfrângerile în numele lui Ahura Mazda. Răzbunarea dezamăgirilor Marelui Rege era cumplită şi cădea implacabilă, ca un trăsnet. Dar, interzicându-l pe Marduk şi cultul tuturor celorlalţi zei, pe care îi considera mincinoşi, Ashaverus îi tolera, datorită Esterei şi a marelui dregător Mordehai, pe cei ce credeau în

Iahve. Teroarea din extremităţile imperiului era neînduplecată. În centru, însă, la Susa şi la Persepolis, cei aflaţi mai aproape de stăpân îi puteau influenţa voinţa.

Printre magii, mişunând acum prin palat, Al Treilea părea o figură la fel de neînduplecată. Fiul marelui negustor devenise în sfârşit ostaş, chiar dacă nu ostaşul visat de copilul de şase ani într-unul dintre corturile unui general de-al lui Dareios. Figura lui încruntată de copil bosumflat, pe care nici bar tea n-o putea face mai matură, la început obiectul ironiilor şi al bătăii de joc făţişe, începu să câştige o tristă notorietate în răzbunări şi cruzimi. Cei ce glumiseră pe seama lui făceau acum tot ce puteau pentru a li se şterge de pe feţe urmele zâmbetelor, cei ce nu l-au luat în serios se fereau să-i mai iasă în cale, cei ce i se împotriviseră pe faţă, o făceau acum doar pe ascuns. Regele însuşi îl primea tot mai des şi se aştepta doar un moment nefericit când Xerxes va trece peste sfaturile dregătorilor şi-i va încredinţa nebunului Marea Armată pentru ca Al Treilea s-o îngroape într-o nouă expediţie dezastruoasă în apus.

Marele Rege, din dispreţu-i suveran, nu se mai numea şi stăpân al Babylonului, dar domnea peste o sută douăzeci şi şapte de ţinuturi şi putuse aduna înainte de Salamina o armată formată din şaizeci şi unu de popoare. Marele Rege mai credea într-o victorie rapidă şi răzbunătoare împotriva grecilor. Abia întors în capitală, Xerxes fu asaltat de insistenţele celui de Al Treilea. Acesta, sprijinindu-se pe eficienţa sa în expediţiile de pedepsire pe care le comandase, cerea nici mai mult nici mai puţin decât să îl înlocuiască pe Mardonios în fruntea Marii Armate rămase să cucerească ţinuturile de peste mare.

Câteodată cea mai neruşinată pretenţie formulată limpede are şanse mai mari decât un drept îndelung şi pe deplin meritat. Perspectivele celui de Al Treilea nici măcar

nu erau lipsite de orice sorţi de izbândă. Îmbrăcat în cel mai scump echipament de luptă, cu coif şi cu cuirasă, Al Treilea intra în Marele Palat ca şi cum s-ar fi pregătit de a da un atac decisiv pe câmpul de bătălie. Pe cei mai slabi de înger lucrul acesta îi impresiona. Şi mai ales pe tineri şi pe femei. Era însă singurul atu firesc posedat de tânărul veşnic furios - în rest totul nu era decât fanfaronadă, ameninţări şi implorări pentru o rapidă parvenire ierarhică.

Veştile din apus soseau tot mai alarmante şi oastea lăsată sub comanda lui Mardonios nu reuşise încă să şteargă inexplicabilele înfrângeri ale Marii Armate. Xerxes era prea a ofensat pentru a mai asculta de orice sfaturi înţelepte. Al Treilea se apropia cu paşi repezi de comanda supremă şi, tocmai pentru a nu se întâmpla aşa ceva, dregători înţelepţi au făcut să fie trimis în ultima clipă cu un mesaj în Elada. Mardonios, care se dezvinovăţise acuzându-i pe fenicieni, egipteni, ciprioţi şi cilicieni drept autorii reali ai înfrângerii, rămase în funcţie. Atunci Al Treilea, nemaiavând răbdare ca Marele Rege să se decidă să-l pună în fruntea armatei cumplitei răzbunări şi, folosindu-se de misiunea formal primită, plecă spre mare. Dar nu singur: toată averea care îi mai rămăsese o investi în formarea unei oşti proprii. Plecă, aşadar, în fruntea unei gloate de mercenari, indivizi ce trebuiseră să fugă de greci sau de aliaţii acestora, aventurieri, oameni nevoiaşi, trădători. Atât povesteşte cronicarul. Iar deznodământul acestei armate s-a contopit cu deznodământul de la Plateea şi Mycale. În piesa aceea mare, Al Treilea n-a jucat decât rolul unui figurant. Autorul l-a pierdut pe drum. Nemurirea pe câmpul de luptă părea să-i fi rămas celui de Al Treilea refuzată. Dar Al Treilea a constituit veriga unui lanţ între generaţii.

La Abdera, la graniţa fermă a imperiului, unde se spune

că Marele Rege în drumul de întoarcere şi-ar fi scos pentru întâia oară centura, în semn că de abia de acolo se simţea în siguranţă, călătorind în sens invers, la Abdera Al Treilea avu un vis: se făcea că se află într-o sală mare, pe care o recunoscu a fi lângă apadana încă neterminată de la Persepolis. Chşajarşa - Marele Rege Xerxes - lipsea şi toată lumea îl aştepta, de parcă urma să dea glas unei decizii importante. Marele Eunuc şi alţi câţiva eunuci importanţi stăteau într-un grup şi discutau în şoaptă. Din când în când întorceau capetele şi se uitau spre Al Treilea. Într-un colţ erau strânşi Mordehai şi dregătorii. Şi ei şuşoteau preocupaţi şi celui de Al Treilea i se părea că şi dregătorii îl privesc pe furiş. Şi, în sfârşit, într-alt colţ se aflau mai mulţi magi: aceştia tăceau, dar îl priveau făţiş, cu ochi de foc. El însuşi se afla în mijlocul încăperii, îmbrăcat în echipamentul strălucitor de luptă. Dar nu se simţea în largul lui: o dată pentru că ştia că este ţinta unor discuţii şi priviri, al căror conţinut nu-l cunoştea, a doua oară pentru că ar fi trebuit să sosească şi adjuncţii armatei sale, dar aceştia întârziau şi, în sfârşit, deoarece se făcea că a venit nechemat şi nu ştia dacă suveranul va întinde toiagul spre el, în semn că-l va ierta.

Aşteptarea devenea tot mai dificilă, Marele Rege nu mai sosea, iar el se simţea tot mai nesigur, singur în mijlocul acelei săli. Când nu mai răbdă şi vru să plece, intră Mardonios în chip de prizonier al lacedemonienilor. Generalul se smucea năprasnic, dar câţiva hopliţi vânjoşi îl ţineau strâns.

— Soldaţi ai Spartei, se auzi vocea Marelui Rege, cum îndrăzniţi să intraţi în palatul meu? Şi de ce l-aţi adus aici pe comandantul armatei mele?

Vorbind „în faţa regelui”, un bărbat, pe care Al Treilea nu-l cunoştea, îmbrăcat din cap până în picioare în argint, răspunse în numele noilor veniţi:

— Rămas în fruntea armatei, Mardonios ni s-a părut demn de a muri în locul Marelui Rege.

— Şi ce va primi Mardonios în schimb?

— Nemurirea.

Dar Mardonios se smucea sălbatic şi hopliţii abia puteau să-l ţină. Între timp se făcu iarăşi linişte şi se aştepta cuvântul lui Xerxes. Doar că acesta tăcea. Al Treilea privi spre eunuci şi-i văzu reluându-şi şoaptele şi privi spre dregători şi aceştia discutau din nou. Şi magii se aflau la locul lor. Adjuncţii celui de Al Treilea continuau să întârzie şi Mardonios îl întrebă:

— Tu, care ţi-ai pus toată averea şi toată viclenia în joc numai pentru a-mi lua locul, de ce nu mai schimbi acum rolurile cu mine?

— Ai fi de acord să-mi cedezi locul?

— Nu vezi că voi muri?

— Da, dar pentru ce preţ!

Însă bărbatul în cuirasă şi coif de argint îi întrerupse:

— Mardonios este un mare general. El poate muri în locul regelui său. Dar tu?

— Ce-ai de spus la aceasta? se auzi vocea lui Xerxes.

Iar şuşotelile eunucilor deveniră asemenea zgomotelor talazurilor mării.

Al Treilea vru să răspundă, dar nu-i veneau cuvintele potrivite în minte. Şi cu cât se gândea mai mult la ce să spună, cu atât îi era mai imposibil să deschidă gura. Himere cumplite dansau în cerc în jurul lui, iar cercul se strângea tot mai mult. Mardonios se smucea între hopliţi, discuţia eunucilor se transformase într-un zgomot îngrozitor, într-un colţ, printre alte personaje, abia vizibilă, femeia voalată făcea gesturi largi, iar Al Treilea se simţea atât de singur fără adjuncţii săi! Şi nu ştia ce să răspundă!

Totuşi, graba rămâne un atribut al tinereţii. Al Treilea, abia împlinise douăzeci şi trei de ani, dar constată că timpul

lucrează în defavoarea lui: nesăvârşind decât fapte mărunte, nu va avea niciodată şansa de a primi comanda unei mari armate. Neprimind comanda unei mari armate, nu va putea face decât fapte mărunte. Regele, atât de nestăpânit şi de influenţabil totodată, era prea speriat de înfrângerile suferite în faţa grecilor pentru a mai risca un nou dezastru mergând pe mâna primului venit.

Abdera constituia un fel de anticameră spre Europa. Pornind mai departe, spre vest, ajungeai în ţinuturile aliaţilor vremelnici, gata oricând să te trădeze. Şi, perseverând în înaintare, ajungeai în faţa duşmanilor declaraţi. Aceştia se aflau jur împrejurul imperiului, asemenea buzelor încinse ale unui crater. Dacă reuşeai să treci şi de ţinuturile duşmanilor, ajungeai în teritorii nesfârşite, bune de câştigat. Brâul acela îngust de inamici trebuia străpuns şi înlăturat. De brâul acesta îngust depindea nu numai cucerirea lumii, dar şi cucerirea nemuririi personale, se încăpăţina să repete Al Treilea.

Înainte de a traversa marea împreună cu propria-i armată, pe care era obligat s-o pună în subordinea lui Mardonios, Al Treilea mai privi o dată spre depărtările în care trebuia să se afle undeva şi Babylonul, oraşul unde s-a născut, unde a copilărit şi unde, în marele şi frumosul centru al lumii, i se afla fiul. Plecând acum la lupta cu athenienii şi lacedemonienii şi cu toate celelalte seminţii netrebnice, Al Treilea ştia că părăseşte nădejdea firavă, dar concretă, de a pătrunde în nemurire prin perpetuarea garantată de fiul său în favoarea aventurii unei ipotetice victorii istorice şi a unei morţi pe măsură. Fiul celui de Al Treilea fusese asigurat material, astfel încât pe viitor din orice câştig al fostelor întreprinderi ale celui de Al Doilea, rămase acum împărţite între ginerii acestuia, fiecare beneficiu se calcula ţinându-se cont ca a zecea parte să-i ajungă fiului celui plecat în luptă. În schimb, Al Treilea

renunţa la pretenţiile sale asupra moştenirii părinteşti. Finanţându-şi armata proprie, se considera că el şi-a cheltuit partea. Dar Al Treilea ştia prea bine că fiul îi va fi tras pe sfoară mereu şi mereu de către unchi. Al Treilea, tatăl şi bunicul trăiseră feriţi de griji materiale datorită averii unui negustor chaldeean, Nabu-Daş. Al Patrulea va trebui să se descurce singur. Părintele său mai privi în direcţia vechiului oraş al familiei, îşi imagină că-şi vede în depărtări mama, soţia şi fiul, apoi corabia se pierdu după un promontoriu şi această înălţime se interpuse celorlalte înălţimi ce-i despărţeau de Babylon. Toată armata pornită pe drumul apelor îşi întoarse atunci privirea de la năluca trecutului, la care se uitase cu dor, pentru că şi cel mai ticălos dintre oştenii tocmiţi avea pe cineva pe care ar mai fi vrut să-l revadă. Şi, intuind că la toţi le era inima grea, Al Treilea începu să intoneze un cântec de ură împotriva duşmanilor şi ceilalţi i se alăturară, astfel încât în curând de pe o corabie pe alta trecură strigătele războinice şi pline de furie. Nu se întâmplă pentru prima oară ca dorul să fie transformat în ură, dar şi de data asta toţi se simţeau mai uşor.

Nu se va şti niciodată care dezastru l-a precedat pe celălalt. Tradiţia susţine că Plateea a fost anterioară sau cel mult simultană înfrângerii de la Mycale. Herodot pretinde că ambele bătălii ar fi avut loc, printr-o potrivire a soartei, în aceeaşi zi: cea de la Plateea dimineaţa, iar cea de pe podişul de la Mycale după-amiază. Dar ce importanţă are? Veştile au ajuns în ordinea aceasta la Marele Rege, aflat în oraşul sfânt, Persepolis. Oricum, din clipa aceea poarta intrării cu forţa în Europa s-a închis pentru vecie în faţa ahemenizilor, iar Xerxes se dedică în continuare exclusiv guvernării materiale şi spirituale a casei sale. Restul îl

interesa tot mai puţin. Venise din nou vremea marilor negustori, vreme care nici n-a dispărut vreodată. Doar că atunci când a aflat Marele Rege despre prăbuşirea armatelor sale în Elada, Al Treilea nu l-a mai putut sluji nici prin puterea armelor şi nici prin casa de comerţ moştenită.

Dorul de casă se lăsase uşor învins de cântecele de luptă. Dar nu urmase decât debarcarea pe o insulă, ospăţul în cinstea venirii, plecarea pe insula următoare, petrecerea de aici, a treia insulă, un sol stâncos şi multă sărăcie, orizontul îndepărtat al mării - întindere de ape impenetrabilă ochiului, nesfârşită, deşi gândul ştia că nu departe se află a patra insulă, a cincea şi toate celelalte până în Eubeea şi apoi până la pământul întins al continentului. O nelinişte nouă îi transmitea această minciună a mării şi inima îi era grea şi n-o putea alina nici ura şi nici visul de glorie. Neputinţa oamenilor şi neputinţa naturii deşteptase întotdeauna în el o furie nimicitoare, un dispreţ devastator. Acum urma să întâlnească, în sfârşit, duşmani pe măsură, singurii inamici apţi de a opune o rezistenţă dârză. Aceasta ar fi trebuit să-i liniştească vechiul dispreţ. Dar corăbiile înaintau prea încet, popasurile i se păreau prea lungi, distanţele oscilau după voia lor. Nici urmă de duşmani, săgeţile rămăseseră în tolbe, săbiile în teci, urile nesatisfăcute în suflete. Se apropia pe zi ce trecea de Atena pustiită şi atenienii rămâneau pentru el la fel de departe ca şi pe vremea în care pedepsise sate răsculate în Mezia sau cetăţi necredincioase din apropierea Indului. Grecia se afla în preajmă, era pretutindeni şi se încăpăţâna să rămână totuşi la fel de inaccesibilă ca ţara sciţilor de peste Istru. Atena nu se mai ivea.

Şi totuşi! Înainte de Plateea, Al Treilea a avut parte de o scurtă întâmplare prevestitoare. El, care părea urmărit de

blestemul de a nu da niciodată de duşmani adevăraţi, îi întâlni pe pământul Eubeii, după ce rătăcise drumul cu întreaga-i armată.

Dealurile, odată împădurite, golaşe şi inutile acum, păreau puse pe creasta insulei doar pentru a împiedica vederea să se poată orienta în depărtări. Oamenii celui de Al Treilea, înşiruiţi într-un şarpe lung, ce se târa zdrăngănindu-şi solzii, înaintau pe un pământ unde nu-i aştepta nimeni. Cei ce trebuiau să-i întâmpine nu veniseră şi, neştiind unde se afla Mardonios cu grosul trupelor şi unde se aflau adunaţi duşmanii, şarpele înainta la întâmplare. Drumul era gol şi Al Treilea gândea cu ciudă că unii bărbaţi trebuie să alerge o viaţă întreagă în căutarea destinului lor şi mor înainte de a-l fi aflat, în timp ce alţii merg drept la ţintă, fiind obligaţi să-şi cheltuiască atenţia şi energia doar pentru a învinge, nu şi pentru a-şi căuta obiectivele. Şi, în vreme ce Al Treilea confunda destinul cu scopul vieţii sale, de după un deal apărură, strigând îngrozitor, luptători străini. Atacul lor fu atât de neaşteptat, încât şarpelui îi trebuise timp să-şi revină. Duşmanii loveau în primul rând capul reptilei şi Al Treilea, în armură strălucitoare şi cu calul cel mai frumos împodobit, deveni în curând ţinta atacului. Dar se vădi că agresorii erau totuşi prea puţini, iar şarpele, adunându-se dinspre coadă, reuşi degrabă să-i dea înapoi pe duşmani. Când aceştia începură să se retragă, arcaşii perşi putură să-i lovească de la distanţă. Cât fuseseră angajaţi în lupta corp la corp, grecii se dovediră cel puţin la fel de puternici ca şi perşii. Retragerea le fusese însă dezastruoasă. Urmărindu-i, şarpele putu constata cu uimire că drumul pe care se târâse ducea direct la mare şi că doar dealul de după care apăruseră atacatorii îi mai despărţise de ea. O corabie aştepta grecii ce mai rămăseseră în viaţă şi se depărtă în grabă de la ţărm, în vreme ce ultimii fugari înotau în valuri

pentru a se refugia pe ambarcaţiune. Unii se înecară, alţii fură loviţi de săgeţi. Corabia se îndepărtă, până ce deveni cât o măslină. Atunci se opri. Şarpele privi de pe mal prada ce-i scăpase, apoi reveni să-şi lingă rănile. În locul unde fusese atacat se aflau leşurile celor căzuţi: douăzeci şi opt perşi, şaisprezece greci. (Pe drumul spre ţărm mai fuseseră găsiţi şi alţi douăzeci şi unu duşmani). Aceia dintre greci ce nu muriseră fuseseră înjunghiaţi pe loc, cu excepţia unuia, care ar fi trebuit să dea relaţii despre poziţia trupelor beligerante. Doar că bărbatul întrebat nu răspundea şi când fu ameninţat că i se vor tăia urechile şi i se vor scoate ochii dacă nu va vorbi, muri brusc, de parcă s-ar fi prefăcut doar. Însă murise cu adevărat.

Era prima oară când războiul şi moartea trecuseră pe lângă Al Treilea. O lovitură de sabie i se oprise deasupra genunchiului stâng, alta, superficială, îi crestase obrazul drept. O bucurie sălbatică îl copleşi. Luptase.

După aceea se tot analiza dacă simţise cu adevărat bucurie atunci când fusese atacat de greci în Eubeea, dacă nu i se făcuse cumva frică, dacă procedase aşa cum trebuia să procedeze un comandant. Dar totul se petrecuse atât de repede şi multe lucruri pe care şi le impuse în interminabilele zile şi nopţi de aşteptare nu mai avuse timp să le pună în aplicare. Oricum, clipa concentrându-se, izgonise vechii monştri ce-l chinuiau. Mai târziu, aceştia reveniră. Sau nici n-au plecat şi doar iuţimea clipei l-a făcut să-i poată ignora? Bine şi aşa!

Până atunci Al Treilea n-avusese curajul să ceară lămuriri despre viitor de la un astrolog: asta ar fi însemnat să recunoască şi amănuntul că el n-a luptat încă niciodată. Acum, însă, întrebă prezicătorul ce-i însoţea armata. Era o lună uriaşă, e oglindă de aur a întregului pământ şi acolo

poate că un alt tânăr comandant voia să afle, cu o secundă mai înainte, soarta pe care i-o pregăteau zeii. Dar vorbele astrologului nu-l lămuriră. Trebuia să ai deprinderea de a descifra tâlcurile, iar el nu o avea. Singurul lucru ce-l înţelese era că următoarea luptă ar putea să-i fie foarte nefavorabilă. (Nu era nimic neobişnuit în asta: de foarte multe ori comandanţii unor mari armate primeau asemenea răspunsuri şi atunci ei se conformau şi amânau să declanşeze ostilităţile, până ce astrele îşi vor fi schimbat poziţia iar semnele se vor dovedi mai bune.) Dar Al Treilea nu era de acord cu aşa ceva: un viteaz trebuie să accepte lupta în orice condiţii, gândea el, dându-se pe sine drept exemplu în forul său interior, amintindu-şi că destul i-a fost dat să se războiască cu nişte seminţii depopulate atunci când apucase să le întâlnească el. Vitejie înseamnă, afirma Al Treilea, să înfrunţi o situaţie ce pare potrivnică şi s-o obligi să ţi se supună. Vitejia se arată la greu, la imposibil chiar. Al Treilea îşi spunea că vitejia înseamnă o luptă făţişă cu un adversar puternic, dar, evident, un adversar pe care-l vezi şi pe care-l văd şi ceilalţi oameni. Învingându-l pe el, pe inamicul cel puternic, uiţi de adevăratul inamic, cel ce-ţi alimentează teama din cea mai fragedă copilărie, cel regăsit mereu în privirile locuitorilor cetăţilor învinse. Da, privirile acelea erau ca nişte oglinzi: toată groaza ce o arătau nu era decât reflectarea propriei spaime. De aceea punea mereu Al Treilea să fie orbiţi duşmanii nevolnici, pentru a sparge oglinda, de aceea ordona ca înfrânţii să fie omorâţi fără milă, trecuţi prin fier şi foc, bătuţi pe scânduri sau sugrumaţi. De aceea nu voia să le mai pomenească numele şi de aceea îi socotea pe toţi nişte neputincioşi. De aceea le dărâma cetăţile şi-i făcea dispăruţi, să nu-i mai vadă nimeni niciodată. Propria-i spaimă trebuia ferită de orice priviri. Chiar şi de propria-i privire reflectată în oglindă.

Amăgirea victoriilor asupra unor duşmani în carne şi oase dura cât victoria însăşi. La Plateea, deoarece ostile se aflau orânduite de luptă, dar auspiciile nu se arătau favorabile nici uneia dintre armate, cavaleria persană era singura ce nu aştepta bătălia hotărâtoare, hărţuindu-i mereu pe greci, izbindu-le trupele care aduceau provizii, lovindu-le marginile, atacându-i pe cei ce voiau să li se alăture. Printre aceşti călăreţi, luptând mai tot timpul, se aflau şi cei trei mii de oameni conduşi de Al Treilea. Mardonios însuşi trebui să-l oprească în câteva rânduri, pentru că nu constituia o simplă hărţuială ce făcea Al Treilea, ci era ca şi cum ar fi ordonat el, de capul lui, declanşarea bătăliei pe întregul front.

Doar că Al Treilea nu-l asculta: pe faţă îi acceptă propunerile şi răbda dojenile, dar peste câteva minute o lua de la capăt. Există o disciplină militară şi acesteia trebuie fiecare să i se supună, repeta Al Treilea oricui voia să-l asculte, de aceea îl şi respectă el pe Mardonios, ginerele lui Dareios, dar este la fel de evident că acela este un comandant depăşit de situaţie, adăuga apoi în şoaptă, ca pentru sine. Şi pornea din nou la atac.

(Scribul are explicaţia lui, pe care, poate, ar trebui s-o păstreze pentru el: în decursul timpului prea mulţi oameni au crezut că viaţa lor se va îmbogăţi din viaţa luată altor oameni, chiar dacă majoritatea n-au fost conştienţi de acest crez atât de dăunător. Speranţa însă nu se lasă înşelată, astfel încât repetatele suferinţe rezultând de aici au fost zadarnice.)

Al Treilea era atât de pornit, încât le transmise şi oamenilor lui furia ce-l cuprinsese. Şi fiind atât de puternică această stare, oamenii săi luptau fără teama de a putea păţi ceva: raidurile le erau mereu încununate de succes, pierderile - rare, panica pe care o produceau de fiecare dată îi îmbăta şi mai mult. Încetul cu încetul, comandantul

lor nu mai era adolescentul cu faţă de copil îmbufnat, despre care se vorbeau atâtea, devenise inima armatei iar oştenii îl urmau fără crâcnire, contaminaţi de beţia lui.

Şi grecii îl cunoşteau de acum: faima dobândită în înăbuşirea diferitelor răscoale, cruzimea dovedită, încăpăţânarea cu care apărea de fiecare dată cu oamenii săi în cele mai neaşteptate locuri, ucigând, dând foc şi retrăgându-se înainte de a apuca oricine să-i opună o rezistenţă reală, toate creaseră un tablou ce se amplifica pe zi ce trecea, completându-se cu fapte colosale şi cu multe monstruozităţi ce n-au avut (totuşi) loc niciodată. Îi devenise atât de îngrozitoare faima, încât comandanţii grecilor ordonară ca nici numele să nu-i mai fie pomenit: Al Treilea ajunsese să fie un factor de descurajare al unei întregi armate.

Şi, într-adevăr, o linişte grea, ca un blestem, acoperi din zilele premergătoare bătăliei de la Plateea numele celui de Al Treilea. Raidurile lui continuară, dar grecii începură să înveţe să li se opună. Nimic nu există fără nume, spune vechea înţelepciune şi, de fapt, eficacitatea acţiunilor Celui-fără-Nume începu să scadă. Apoi deveni cu totul neînsemnată.

După aceea, Al Treilea nu şi-a mai găsit liniştea nici în lupta cu grecii: era ca şi cum după ce ţi-ai fript mâinile cu ulei fierbinte, ţi le-ai fi băgat în apă rece ca să-ţi potoleşti arsurile. Durerile se linişteau doar preţ de câteva secunde, pentru a apărea apoi mai cumplite. Aşa că veni vremea să dorească mai mult, marea spaimă nu se mai lăsa potolită doar cu câţiva morţi luaţi în tăişul sabiei din goana calului. Al Treilea reîncepu intrigile printre comandanţi, asmuţindu-l pe unul împotriva celuilalt şi pe toţi împotriva lui Mardonios. Bătălia decisivă se amână mereu, prezicătorii se încăpăţânau să găsească semnele neprielnice, însă era la fel de adevărat că şi grecii aşteptau răbdători ca auspiciile

lor să devină favorabile.

— Şi dacă zeii nu ne vor fi binevoitori încă o lună sau două? întreba ameninţător Al Treilea şi glasul său subţire trecea pe deasupra întregii oştiri. Şi dacă semnele noastre vor rămâne şi pe mai departe astfel, iar grecii vor ataca totuşi? Nu este mai bine ca într-o situaţie lipsită de noroc să-ţi alegi totuşi tu singur posibilităţile, nelăsând duşmanul să profite după bunu-i plac de o realitate vremelnică? Niciodată două armate n-au stat atâta vreme faţă în faţă fără a lupta! În felul acesta nu realizezi altceva, decât că faci oamenii să-şi piardă elanul de luptă!

— Întotdeauna, de când există armate, comandanţii au ascultat de semnele date de Ahura Mazda, îi replicau cei mai bătrâni şi cei mai căliţi în bătălii. Un război nu se poate purta cu şanse de izbândă fără asentimentul zeilor!

— Rândurile grecilor se îngroaşă pe zi ce trece, insista Al Treilea şi avea dreptate. Şi altă dată încerca altfel: Dar dacă ticăloşii or să atace peste o oră? Atunci voi nici nu vă veţi apăra? Veţi aştepta să vă taie nelegiuiţii, până veţi obţine aprobarea de la zei pentru a lupta?

— Zeii nu ne transmit să nu luptăm, în cazul că am fi atacaţi! Zeii ne interzic doar să atacăm noi. Deocamdată!

Şi alţii completau:

— Şi cum o să ne atace grecii? Sunt şi mult mai puţini decât noi şi nici nu vor face imprudenţa de a intra direct în vârfurile săgeţilor arcaşilor noştri! Vor să atace? N-au decât! Dar n-o vor face!

Iar alţii nici nu discutau subiectul: cine a mai auzit să ignori semnele zeilor?

Dar insistenţele tânărului nerăbdător erau tot mai insinuante. Al Treilea colinda tabăra pe tot frontul şi îl acuza în faţa unui comandant pe Mardonios de indecizie, apoi îi

explica altuia că grecilor le sosesc mereu întăriri şi că pe zi ce trece armata lor devenea tot mai puternică. Dar Mardonios nu putea fi acuzat în nici un caz de laşitate. El, autorul atâtor victorii, ar fi fost gata să atace şi în clipa aceea. Alţi comandanţi importanţi, şi în primul rând Artabazos, fiul lui Pharnakes, tărăgănau lucrurile, sperând într-o victorie sigură prin cumpărarea duşmanilor. Aur aveau destul pentru aceasta... Poate cineva afirma că viaţa unui pers e mai puţin importantă ca aurul? Dar un soldat adevărat nu gândea astfel. Un soldat trebuie să lupte!

Al Treilea folosi toate mijloacele de a-i ponegri pe cei ce erau în măsură să dea semnalul bătăliei. Astfel, le spuse comandanţilor perşilor că imperiul lor se află în faţa unui zid care trebuia străpuns şi făcut una cu pământul. Acel lucru realizat, nu vor mai exista piedici în faţa aservirii întregului pământ celor mai puternici oameni ai lumii, singurilor slujitori ai lui Ahura Mazda, bărbaţilor născuţi să fie stăpâni. Şi sciţii? Mai înainte grecii, pe urmă vor urma sciţii! O socoteală veche a rămas scadentă! Apoi le vorbi altfel comandanţilor mezilor, comandanţilor bactrionilor şi celor ai beoţienilor, ai locrienilor, ai melienilor, ai thessalienilor, ai focidienilor şi ai macedonenilor. Fiecăruia îi promise supremaţia asupra întregii Grecii. Fiecăruia în parte îi oferea această supremaţie şi tuturor la un loc. Iar indienilor şi comandanţilor sakilor le făgădui tot ceea ce se mai află pe pământ, dincolo de orizontul de răsărit. Nu exista aliat căruia să nu se fi priceput Al Treilea să-i promită un lucru important, iar atunci când era întrebat de către cineva mai bănuitor în numele cui făcea acele propuneri tânărul începea să vorbească învăluitor, aşa cum indirect vorbise mai tot timpul. Aluziile la legăturile bunicului său cu ultimul rege al Babylonului, precum şi relaţia binecunoscută dintre Al Doilea şi Dareios le formula şi le amintea în aşa fel, încât să fie limpede pentru toată lumea că în familia lui aceste

raporturi faţă de marii suverani se perpetuau şi că, deci, trecerea de care se bucura el însuşi pe lângă Xerxes ar fi fost pe măsura influenţei strămoşilor proprii pe lângă stăpânii acelor vremuri... Pentru cine îi cunoştea strănunii, lucrurile acestea nici măcar nu erau lipsite de credibilitate. Şi cine nu-i cunoştea strănunii? Şi nici n-ar fi fost uşor să-l contrazici pe tânărul general: în faţă în nici un caz, pentru că omul era profund periculos, vestit prin cruzime, notoriu prin plăcerea intrigilor şi bănuit de delaţiune. Dar nici în lipsa lui nu era uşor să fii de altă părere: Al Treilea nu spunea niciodată ceva sigur, totul era doar supoziţie ori insinuare, fiecare cuvânt era doar sugerat, chiar dacă această sugestie venea dintr-o superioritate enervantă, dar care părea să pornească de pe nişte suporturi certe. Tot timpul Al Treilea dădea de înţeles că nu spune, din raţiuni bine stabilite, decât o mică parte din ceea ce ştie şi că vorbele lui nu voiau decât să fie sfatul unui prieten care doreşte în ceasul al doisprezecelea să te salveze. A fost delator individul? Cu ce l-ai putea acuza? Nimic concret din vorbăria tânărului nu supravieţuia întâlnirilor pe care le provoca. Cel mult doar îndemnul la luptă neîntârziată. Iar lucrul acesta părea gândit spre fala lui Ahura Mazda şi a Marelui Rege. Asta nu e în nici un caz o crimă. Chiar din contră. Instigare la luptă? Păi, Mardonios însuşi dorea să pornească atacul. Dacă n-o făcuse încă, era doar fiindcă nu putea trece făţiş peste sfaturile celorlalţi mari. Oricât de sigur ai fi pe o victorie, nu se ştie niciodată ce gânduri au zeii. Şi, dacă deznodământul ar fi nefericit, ai putea să fii apoi acuzat că n-ai ascultat de sfaturile înţelepte ale celorlalte căpetenii. Mai ales că unele dintre acestea (de pildă, chiar Artabazos) comandau ele însele mii şi zeci de mii de oameni. Era important ca toţi generalii să fie încredinţaţi că momentul atacului a fost bine ales. Dacă o cred comandanţii, o cred şi oştenii. Şi nu există armă mai

eficace decât dorinţa de victorie! Dar, dacă ar fi fost după el, şi Mardonios ardea de nerăbdare să dea semnalul de luptă!

Nu, Al Treilea nu trăda pe nimeni în demersurile-i neîncetate pe lângă ceilalţi comandanţi. El nu voia decât să lupte. Insinuările şi lăudăroşenia puteau fi puse pe seama tinereţii. Iar delaţiunea? Care delaţiune? Al Treilea nu făcea decât afirmaţii pozitive. Dar lucrurile pe care le spunea erau atât de evidente, încât tocmai accentuându-le deveneau persuasive. Insinuări în locuri niciodată bănuite. (Dacă se accentuează ostentativ că un lucru firesc este aşa cum este, nu de puţine ori apare tentaţia de a se cerceta şi contrariul.)

În noaptea de dinaintea dezastrului persan de la Plateea, Al Treilea a avut două vise. Concrete şi legate de situaţii fireşti, chiar dacă visele acestea erau aproape total diferite obişnuitelor semne bune, (total nefavorabile la o primă interpretare de profan - pentru că Al Treilea n-avea de unde să cunoască legile de aur ale oniromanţilor), ele, visele acestea, îi măriră dorinţa de luptă. Duşmanii aveau chip.

În primul vis se făcea că se află iarăşi în apadana neterminată a palatului Marelui Rege. Tocmai venise zvonul despre marea înfrângere de lângă templul Demetrei Eleusine. Dar nu era vorba despre templul de la Plateea, ci despre cel de la Mycale. Oamenii vorbeau în şoaptă şi îi mulţumeau lui Ahura Mazda că Xerxes nu s-a aflat în fruntea armatei: Cyrus cel Mare a murit în bătălie, Dareios a scăpat ca prin minune de urmărirea alianţei scite condusă de Idanthyrsos, atunci când ionienii au refăcut podul peste Istru. Probabil, spuse cineva, buzele arzânde ale craterului nu sunt în măsură să-i căşuneze unui Mare Rege ahemenid şi că doar popoarele de la miazănoapte au puterea aceasta.

Dar taurii, agatârşii, neurii, androfagii (cei care-şi amestecă în carnea ospeţelor carnea strămoşilor), melanhleeni, gelonii, budinii şi sauromaţii, toţi tracosciţii erau departe. Al Treilea îşi aminti că-l văzuse pe Mardonios adus în acea apadana de către hopliţi, însă cineva îl asigură că ginerele lui Dareios se afla în fruntea Marii Armate şi se pregătea să cucerească definitiv Grecia. Tânărul posac era derutat: el îşi amintea perfect celălalt vis, acela în care un luptător în armură de argint spusese că Mardonios era un general suficient de viteaz pentru a putea muri în locul Marelui Rege, primind în schimb nemurirea. În loc de aceasta, acum se zvonea în apadana că perşii ar fi suferit o înfrângere îngrozitoare la Mycale; lui Mardonios nu i se oferea de către nimeni nemurirea, aşteptându-se de la el doar o victorie şi atât. Femeia violetă din colţul întregului tablou stătea cuminte la locul ei. Dregătorii şi negustorii, printre care Al Treilea îi recunoscu undeva în rândul al doilea şi pe cumnaţii săi, discutau despre un nou drum comercial. Toată lumea vorbea în şoaptă şi, neînţelegându-i prea bine, Al Treilea vru să se apropie de ei, dar constată că nu se poate ridica de pe patul unde era întins şi legat cu lanţuri grele. El strigă, ceru explicaţii, dar nimeni nu-i dădea nici o atenţie. Până la urmă, un sclav plictisit, aranjându-i lanţurile cu care era prins de pat, îi explică indiferent că soarta îi era legată de bătălia ce urma să se dea undeva departe, în apus. Atunci începu să se agite şi femeia violetă. Un eunuc regal se apropie de ea şi, cu o mişcare bruscă şi neaşteptată, îi smulse voalul de pe faţă. Al Treilea o privi, scoase un urlet şi se trezi. Oniromantul armatei sale, probabil un şarlatan ca şi acel Deiphonos, fiul lui Euenios, chemat în grabă, nu fu în stare să dea o dezlegare satisfăcătoare tâlcului visului. Nici măcar nu s-a dovedit capabil să stabilească dacă smulgerea vălului violet de pe chipul femeii reprezenta un semn favorabil sau dacă, dimpotrivă, prevestea fapte cu

totul neprielnice.

Al Treilea se culcă înapoi şi dormi din nou. De data asta îşi visă soţia şi primul născut, cel de dinaintea celui de Al Patrulea. Femeia violetă se găsea tot într-un colţ, însă de data ăsta stătea cu faţa întoarsă, astfel încât Al Treilea nu-i putea vedea chipul, acum probabil descoperit. Partea groaznică era că se făcea că primul născut al celui de Al Treilea, acea fiinţă nici om, nici porc, nici alt animal n-ar fi murit, ci ar fi crescut devenind un monstru nemaivăzut. Râtul ca de porc era înzestrat cu nişte dinţi mărunţi, capul rotund era acoperit cu păr, corpul ca de om se sprijinea pe picioarele-copite. Mâinile i se terminau în câte patru degete legate între ele cu o pieliţă groasă. Când umbla, îşi mişca într-o parte şi-n alta o coadă lungă, ca de vacă. Arătarea era dizgraţioasă şi, când îşi amintea pe cine reprezenta de fapt, lucrurile deveneau şi mai greu de suportat. Dar monstrul acela avea măcar nişte contururi clare. În jurul lui se mai agita într-o viermuială nedefinită ceva, ceva despre care nu se putea şti mai mult decât că este de faţă. Şi tocmai această prezenţă misterioasă tortura cumplit. Încercând să se agaţe de un lucru ferm, o văzu din nou pe femeia violetă. Aceasta se roti infinit de încet spre el. Vălul îi fusese de acuma smuls de pe faţă şi, văzând-o, Al Treilea strigă din nou în somn şi se trezi. Iar.

Nu mai adormi. Armata se pregătea, în sfârşit, de ziua bătăliei. Dar, spălându-se, mâncând ceva, echipându-se şi luându-şi locul stabilit în dispozitiv în fruntea oamenilor săi, Al Treilea mai avu timp să se tot întrebe cum fusese chipul femeii violete, cea care l-a speriat de două ori atât de tare în noaptea ce abia trecuse. Nu-şi amintea nimic, dar parcă nu fusese nici hidoşenie şi nici grimasă ceea ce văzuse, ca şi cum altceva îl făcuse să ţipe de groază.

Da, ziua adevărului, iată, sosise! Rând pe rând, comandanţii îşi aruncau trupele în încăierare. În fruntea celor trei mii de călăreţi ai săi, Al Treilea aştepta să intre în luptă. Se anunţa o zi caldă de vară şi fiecare combatant îşi spunea că dacă va apuca să mai guste din răcoarea serii, va fi mântuit de două ori.

Tot încercând să-şi învingă spaimele ani şi ani, Al Treilea a aşteptat cu nerăbdare să schimbe duşmanul fără chip cu unul real! Acum, când acesta se arătă la câteva sute de metri de el, când bătălia devenise iminentă, nălucile începură să danseze în locul care mai despărţea cele două oşti. Până să ajungă să-şi înfigă sabia în primul duşman, va trebui să treacă printre toate acele spaime fără chip şi acestea îl vor înghiţi, gândi îngrozit şi primi ca pe o izbăvire semnalul de atac. Strigă ceva către oamenii săi, îşi obligă în timpul acesta calul să se ridice pe picioarele dindărăt, apoi porni primul, cu dreapta înarmată întinsă înainte. Fusese un călăreţ foarte bun Al Treilea, în curând se afla cu multe lungimi înaintea celorlalţi; intrase ca într-un nor printre spaimele ce-l despărţeau de duşmani, parcă nici nu-l mai urma oastea, parcă nici nu-l mai urma cineva, parcă nici nu mai exista o altă oaste să-l aştepte cu ascuţişurile pregătite ale suliţelor. Doar norul era totul. Şi spaimele care-l formau. Într-un colţ al imaginii femeia violetă îşi întoarse din nou faţa spre el: strigă ca în somn şi se prăbuşi - trezire nu mai exista. Femeia violetă n-avea chip.

La Plateea, printre mii de cadavre, în seara de după bătălie fu găsit şi trupul neînsufleţit al celui de Al Treilea. Lupta sa mult aşteptată nu durase decât puţine clipite. Cei ce l-au văzut murind, ar fi putut povesti că Al Treilea nici n-a mai ajuns să parcurgă cele câteva sute de metri care-l despărţeau de adversari. Fusese într-adevăr măreţ când, cabrându-şi calul, îi îndemnase pe ostaşi la luptă. Mulţi îşi aminteau acea clipă. Apoi, desprins în goană cu mult în faţa

călăreţilor săi, la un moment dat şi-a pierdut splendidul coif de argint, după care s-a prăbuşit şi el de pe cal. Murise fără să-l fi atins nici o armă duşmană. Dar, printre atâţia morţi, cine să mai numere rănile fiecăruia?

AL PATRULEA

Philopater (484 î.e.n. -?)

DESPRE LEGENDĂ ŞI VREMELNICIE

Un singur dar le este dat oamenilor pe pământ şi acela e viaţa. Averea trecătoare a unui legendar negustor babylonian, care după unii se numise Nabu-Daş, se consolidase şi crescuse, trecuse în mâinile urmaşilor şi continuă prin a fi transmisă altor stăpâni. Averea aceea vremelnică se fărâmiţase şi se unise iarăşi, asemenea aluviunilor strânse de un fluviu puternic: azi ele formează în peisaj o insulă, mâine sunt smulse de valuri şi risipite pe fundul apei; apoi revin sub forma unui promontoriu. Sunt aceleaşi firişoarele de pământ? Sunt altele? Cine să le mai ştie? La fel şi muritorii: şi ei apar pentru o clipă la suprafaţă, apoi sunt înghiţiţi de greutatea valurilor ce îi succed. Speranţa menţine continuitatea oamenilor şi întăreşte mâna scribului.

Unul dintre cei mulţi, Al Treilea, ultimul stăpân al acelei averi, nu-şi pierduse numai bogăţiile vremelnice, pierdută pentru el era şi liniştea sufletului. Degeaba a căzut ca un viteaz pe câmpul de luptă, degeaba amintirea lăsată era a unui oştean ce n-a cunoscut niciodată teama, degeaba se spune că numărul duşmanilor ucişi de el a fost imens,

trupul i-a rămas undeva pe iarba bătătorită a unui câmp, nu departe de liziera unei păduri şi de un templu al Demetrei Eleusine. Printre atâtea mii de leşuri îngrămădite după bătălie, amănuntele acestea sunt totuşi prea puţine pentru ca să poată cineva reconstitui cu precizie locul. După ziua nenorocită a dezastrului, perşii n-au mai călcat niciodată cu armele în Europa. Cine să se fi îngrijit de sufletul unuia din puzderia celor căzuţi? Este adevărat, au existat fii care şi-au recăpătat părinţii morţi, au existat părinţi care s-au putut ocupa de funeraliile fiilor lor, dar despre Al Treilea zvonurile erau prea multe şi, până să se fi aşezat aceste zvonuri în făgaşul unei amintiri concrete, eforturile de recuperare a trupului celui căzut s-au risipit în amânări şi în proiecte evaziv fanteziste. Soţia celui de Al Treilea n-a fost în stare să dea o faţă concretă acestor planuri, fiul său era încă prea mic iar cumnaţii prea ocupaţi cu reorganizarea unui imperiu economic ce trebuia aşezat în limitele unor frontiere politice noi.

Da, nenorocirea consta în faptul - şi lucrul acesta devenea tot mai evident - că lupta în care a căzut Al Treilea a făcut parte dintr-un război ultim. Aliaţii vremelnici ai ahemenizilor au revenit să-şi adune morţii, iar până la urmă şi dintre trupurile neînsufleţite ale perşilor multe au ajuns să fie recuperate. Dar nenumăraţi oşteni nu şi-au găsit mormântul şi sufletele le rătăceau înspăimântate într-o ceaţă profundă, înfometate, însetate şi lipsite de orice speranţă. Şi, cu cât trecea vremea, nenorocirea acestor suflete disperate devenea tot mai implicabilă: nimeni şi niciodată nu va fi găsit învelişul lor vremelnic. (Ceea ce n-au prădat învingătorii, ceea ce n-au jefuit tâlharii de cadavre, ceea ce n-au stârpit animalele şi păsările, ceea ce n-au valorificat negustorii de leşuri a făcut una cu pământul timpul. Până să înţeleagă Al Patrulea datoria neîmplinită faţă de tatăl său, trupul acestuia s-a întors desigur în

nimicnicie, obligând sufletul să rătăcească înfometat în pustiu. Cum era să scape de la distrugere de atâta vreme trupul, cum era să mai rămână un semn distinctiv în urma uneia dintre cele mai bogate armuri, una dintre primele ce au fost duse, probabil, în triumf de către învingători?).

Averea acelui legendar Nabu-Daş fusese mare şi a urmaşilor săi şi mai mare şi tot ce a prăpădit Al Treilea a mai rămas, desigur, undeva risipit. Dar Al Patrulea a reuşit să se menţină pe picioare, să-şi facă un rost nu numai de pe urma faimei strămoşilor. Strămoşi care tocmai ei nu-l lăsau să se liniştească, orice ar fi realizat. Tatăl îi murise undeva în Grecia, trupul i se odihnea cine ştie unde, sufletul dădea târcoale casei părinteşti, tânguindu-se şi ameninţând neputincios. Anii treceau, dar, atâta vreme cât acel suflet hoinar nu-şi va fi găsit liniştea, viaţa celui de Al Patrulea şi a întregii lui seminţii va rămâne neîmplinită.

Pe vremea cumplitelor înfrângeri de la Plateea şi Mycale, Al Patrulea nu împlinise decât cinci ani. Pe tatăl său nu şi-l mai amintea decât în frânturi de imagini: plecând călare de acasă în echipament strălucitor de argint; antrenându-se dimineaţa devreme în curtea din spate; trăgând cu arcul în băşici de peşte prinse pe pari, repetând de zeci de ori şi din zeci de poziţii acele ţintiri; întotdeauna singur, întotdeauna poruncind să nu-şi mai facă nimeni apariţia în locul acela dosnic până ce nu-şi termină el exerciţiile; lăsându-l şi pe copil să se joace cu armele, punându-i-le în mână; bătând sălbatic un sclav bătrân, până ce au intervenit alţi oameni să-l salveze pe nenorocit. Şi parcă nici nu se legau în acelaşi tablou toate acele crâmpeie de imagini, parcă tatăl lui fusese mai multe persoane, parcă omul care ieşise într-o după-amiază caldă din casă îmbrăcat în armură de argint şi cel ce lovise sclavul bătrân au fost două personaje cu totul

diferite, astfel încât depindea şi de starea sufletească a fiului care imagine îi revenea atunci când îşi rechema în memorie părintele. Dar lucrurile acestea nici măcar nu puteau fi exprimate cu voce tare: sufletul îndurerat al celui de Al Treilea dădea târcoale casei strămoşeşti şi, atunci când suferea mai mult, în amintirea fiului apăreau scenele acelea pe care ar fi vrut să le uite. Câteodată sufletul tatălui era mai liniştit pentru foarte scurte răstimpuri şi un călăreţ în armură de argint ieşea iarăşi dintr-o anumită casă a oraşului Babylon. Scribul ascultă tânguirea şi o notează.

Anii au trecut ca o adiere de nisip peste pustiuri: orizontul vieţii celui de Al Patrulea dispărea în cele patru puncte cardinale după mereu alte dune nou formate. Deşi egal cu sine însuşi, deşertul traiului său era veşnic schimbător - parcă nu s-a întâmplat nimic şi parcă totuşi drumurile au fost înlocuite de atâtea ori. Pustiul e cel mai periculos labirint: totul este la fel şi nici un loc nu seamănă cu altul.

Devenit funcţionar în fostul teritoriu exclusiv al familiei, Al Patrulea era acceptat prin tradiţie. Un funcţionar conştiincios a ajuns Al Patrulea şi, deşi statutul îi era incert în cadrul vechii firme strămoşeşti, cu trecerea anilor locul lui devenise o constantă. Şi fiindcă dădea dovadă de atâta bunăvoinţă, fiindcă era atât de şters, orice temere în privinţa-i era exclusă şi era tolerat ca un vechi obiect al casei, cu care te-ai obişnuit şi care - de ce să nu recunoşti? - îşi mai face datoria cu prisosinţă. Al Patrulea n-a moştenit de la tatăl său nici intoleranţa, nici ambiţiile. Şi nici spiritul de iniţiativă şi autoritatea înnăscută a celui de Al Doilea nu-i erau proprii. Nici pe departe! Când devenise major, unchii l-au primit cu suspiciune în mijlocul activităţilor familiei. Firea tatălui putea foarte bine să se fi transmis în mod disimulat fiului, nimeni nu prea avea încredere în aerul de

cumsecădenie al tânărului bărbat. Şi, ca să nu-i vină idei revendicative, unchii au înfiinţat o sucursală în Grecia Mare, departe, la capătul lumii, în Heracleea. Dar Al Patrulea n-a plecat să stăpânească acea posesiune de peste mări a imperiului financiar al familiei. A fost singura dată în viaţă când a stârnit bănuieli. De ce n-a vrut să primească? Doreşte mai mult? Câinele, care refuză osul ce i se aruncă, este capabil să sfâşie animalul întreg. Dar timpul trecea şi neîncrederea adevăraţilor conducători ai firmei se dovedi neîntemeiată. Nici măcar în rivalităţile dintre unchi nu voise să se bage Al Patrulea. Se părea că el e hărăzit unui loc din rândul al zecelea unde, este adevărat, îşi făcea sârguincios datoria. Dar să nu-i ceri mai mult!

Şi ce s-ar fi întâmplat dacă Al Treilea n-ar fi fost nebun? Dacă nu şi-ar fi risipit şansele pentru o glorie atât de efemeră? Dacă ar fi cârmuit nava cu aceeaşi tenacitate ca şi tatăl său şi dacă ar fi trebuit să-şi lase averea imensă la dispoziţia incapabilului moştenitor? Cine ştie ce intriganţi ambiţioşi ar fi intrat cu labele în domeniul familiei? Dar, se vede, zeii au fost mărinimoşi încă o dată şi l-au mânat pe Al Treilea în lupte, văzând că acesta nu s-a dovedit în stare să zămislească un fecior care să poată deveni conducător. Un fecior care n-a fost capabil nici măcar să găsească rămăşiţele pământeşti ale părintelui său, astfel încât să le poată aşeza la locul potrivit, permiţând sufletului celui de Al Treilea să se poată odihni.

Al Patrulea se căsători cu cine i s-a sugerat, avu un băiat şi mai multe fete, continuă să lucreze în insignifiantul loc pe care şi l-a ales. (Sau care l-a ales pe el.) Firma se fărâmiţa, vremurile nu erau dintre cele mai bune, însă Al Patrulea îşi păstra postul de care nimeni n-ar fi crezut că se va despărţi vreodată. (Iar în timpul liber colinda străzile şi le împărţea copiilor întâlniţi prăjiturele. De parcă aceea i-ar fi fost cea mai importantă bucurie şi menire.)

Şi, când din imensul imperiu financiar, clădit în vremuri aproape mitice de un chaldeean, despre care se spune că s-ar fi numit Nabu-Daş[1], n-a mai rămas aproape nimic, Al Patrulea, trecut şi de cea de a doua tinereţe, împlinind cincizeci de ani, îşi luă pe neaşteptate familia, părăsind pentru vecie casa strămoşească şi îndreptându-se spre apus.

Surpriza fusese mare pentru toţi cunoscuţii: Al Patrulea obişnuia să repete că bătrânul oraş, unde se născuse şi unde trăise o jumătate de veac fără a-l părăsi vreodată, este singurul loc pe lume în care, ocrotit de zeii străbuni, eşti ferit de surprize neplăcute: orice drum a devenit nesigur pe pământ, iar pe mare călătoriile au constituit dintotdeauna o aventură. În Grecia însăşi, acolo unde piraţii mării erau răstigniţi fără milă, existau până şi în cetăţi hoţi de copii. Despre atenieni vorbind astfel, ce să mai spui despre laconienii care îşi puneau tinerii să omoare sclavii surprinşi pe drumuri? Şi cât de uşor puneai deveni sclav dacă plecai imprudent de acasă, dacă părăseai o capitală pe care n-au reuşit s-o distrugă nici asirienii, nici perşii şi pe care, iată, elenii, victorioşi în ţara lor cu atâta amar de vreme în urmă, nici măcar nu au visat s-o cucerească şi nici nu o vor cuceri. În schimb, n-a fost distrusă Atena cea victorioasă de învinşii de mai târziu? Şi câte oraşe din Grecia n-au fost făcute una cu pământul de grecii înşişi? Atunci ce l-ar putea determina pe un om raţional să părăsească un loc atât de binecuvântat de zei ca Babylonul, acea grădină înfloritoare în plin deşert? Aşa vorbise întotdeauna Al Patrulea, un om modest, dar fericit, apt să savureze fiecare curmală pe care o mesteca, să admire

[1] Şi câţi oameni în afara scribului - iertată fie-i lipsa de modestie - ar mai putea depune mărturie despre bogatul negustor ?

încântat un apus de soare şi să urmărească mulţumit modul cum îi cresc copiii. Fericirea nu-i este dată decât acelui om liber şi sănătos ce ştie s-o aprecieze, mai repeta el. Şi atunci, de ce să plece? Şi de ce a plecat?

Al Patrulea le-a explicat alor lui că se apropie de vârsta când o călătorie va deveni în curând de neconceput, iar datoria tot amânată, aceea de a găsi rămăşiţele pământeşti ale tatălui său, a trecut deja şi aşa cu mult de scadenţă. Pe de altă parte, firma strămoşească s-a fărâmiţat cu totul, rivalităţi mărunte ducând-o la ruină. Acum conducerea unei sucursale îndepărtate ar fi devenit o soluţie, dar reprezentanţele erau pierdute una după alta, nici vorbă să se mai înfiinţeze una nouă. În Răsărit comerţul devenise şi el o aventură, iar în Apus marea trecuse în întregime sub stăpânirea grecilor. Marele Rege Artaşchatra - numit de greci şi Artaxerxes - îşi restrânse preocupările la evenimentele palatului, împărţirea lumii devenise înspăimântător de stabilă, lava bătăliilor spumega departe, aproape că nu se mai ştia nimic despre cercurile nenumărate ce înconjurau satrapiile de la fruntarii. Unde sunt vremurile bune de altădată? Poate că un om de energia bunicului ar fi putut să mai facă avere şi acum, dovadă că multă lume se mai îmbogăţea în timp ce imperiul celui de Al Doilea dispărea, dar Al Patrulea ştia că nu este el cel chemat să redreseze averea decăzută. Zeii înşişi i se părea că îl îndemnau să părăsească vechea metropolă şi să-şi ducă familia într-un loc unde păreau să se fi adunat toate posibilităţile. Economiile îi ajungeau să-şi cumpere o corabie. Fiul, doi gineri, sclavii familiei, alţi sclavi şi câţiva prieteni doritori şi ei să plece să-şi încerce norocul au înjghebat un echipaj căruia nu-i mai lipseau decât câţiva marinari de meserie şi câţiva soldaţi. Au fost găsiţi şi aceştia. Iar până să ajungă la mare fuseseră şi mai mulţi. Artaşchatra, cunoscut de apuseni drept Artaxerxes, era

numit de evrei Artachşasta. El îngăduise multor oameni să se întoarcă în ţara lor. După Ezra a plecat şi Nehemia, paharnicul Marelui Rege. Dar urmaşii bătrânului funcţionar Ţipor n-au primit aprobarea alor lor de a se alătura marelui convoi al lui Ezra. Nu i-a luat nici Nehemia cu el. Acum au primit şi ei dezlegarea de a se întoarce la Ierusalim. Şi se mai găsi şi o familie numeroasă de armeni, care îngroşă şi ea caravana. S-au adunat mulţi acum cei ce mergeau spre apus. Neliniştile celui de Al Patrulea păreau că se vor amâna până la călătoria pe mare. Deocamdată nu trebuia să-i fie frică de un atac al altor muritori.

În ziua când zeii îi dăruiseră fiului celui de Al Treilea cea de a cincizecea aniversare a zilei de naştere, în al treizeci şi unulea an al domniei Marelui Rege Artaşchatra, Al Patrulea plecă pentru totdeauna din Babylon.

Pentru prima oară căpetenie a unei colectivităţi, Al Patrulea se achită în chip firesc de îndatoriri. Vârsta şi calmul - numit până atunci moliciune, dacă nu lipsă de personalitate - îi dădeau prestanţa necesară să poată călăuzi întregul convoi într-un mod şi natural şi eficient. Nimeni nu se îndoia că lui i se cuvine acest rol, toţi îl ascultau fără crâcnire: fiii, nepoţii, sclavii, ginerii, vechii oameni ai casei, dar şi asociaţii mai mult sau mai puţin întâmplători de drum: armenii şi evreii. În omul acela blajin s-a deşteptat, în sfârşit, aptitudinea de conducător, îşi spuneau cei din juru-i, amintindu-şi de stirpea din care se trăgea bătrânul, de străluciţii săi străbuni şi sperând că duhul neîmblânzit al tatălui era cel ce i-a redat celui de Al Patrulea energia: dacă fusese molâu în primii cincizeci de ani ai vieţii, aceasta s-a datorat faptului că n-a întreprins nimic pentru a găsi osemintele părintelui său; acum, îndreptându-se spre Europa, spiritul neliniştit al celui de Al Treilea putea spera în izbăvire şi îşi îndruma protector fiul spre propria-i salvare.

Părăsindu-şi casa cu patru caturi din Babylon, Al Patrulea pătrundea într-o lume scundă, unde aşezările erau mărunte, clădirile joase, necunoscute, cu oameni străini, cu care nu ştiai cum să te porţi şi la ce să te aştepţi. În anii ce i-au fost dăruiţi până atunci, Al Patrulea nu s-a depărtat niciodată de pământurile cuprinse între zidurile nemuritoare ale metropole legendarului Nabucodonosor, a rămas întotdeauna în imperiul celor patru mari ape: Fison, Gihon, Tigru şi Eufrat, n-a coborât nici măcar până la Marea de Jos, nu s-a iniţiat prin călătorii asemenea strămoşilor. Viaţa i s-a desfăşurat în grădini, în rai. Faţă de toate astea, acum peisajul reflecta alte culori, oamenii respectau alte obiceiuri, drumul îl făcea chiar şi pe el însuşi să adopte alte deprinderi. O călătorie înseamnă mult mai mult decât schimbarea unui loc în favoarea altuia. O călătorie înseamnă mult mai degrabă o ruptură şi de ruptura asta s-a ferit el în anii ce i-au fost dăruiţi până atunci. Dar acum accepta totul fără să se tânguiască, tot ceea ce se întâmpla trebuia să se întâmple: era voinţa zeilor şi efectul întârziat al datoriei ce o avea de împlinit.

Drumul de-a lungul Eufratului nu era greu, iar armenii cunoşteau peste tot hangii care să-i găzduiască. Dar după ce au părăsit malurile râului, au început să călătorească mai ales noaptea, pentru a evita căldura soarelui. Însă întunericul redeştepta în toţi nu numai zvonurile despre tâlhari, vânători de comori şi vânători de sclavi, ucigaşi din vocaţie, indivizi mânaţi de duhurile răzbunării, dar şi duhurile înseşi luând înfăţişarea unor sălbatici, mâncători de oameni, torţionari ai sufletelor. Ei erau încă mulţi, faţă de un atac al oamenilor se mai puteau apăra; în schimb spiritele nopţilor şi sufletele morţilor ce nu şi-au găsit locul nu puteau fi îmblânzite de armele muritorilor. Şi, în afară de asta, mai existau amintirile nenumăraţilor monştri naturali, animale cu cap de pasăre, pardoşi şi lei cu gheare de

vulturi şi aripi pe măsura corpului lor uriaş, turme de onagri cu colţi de tigri şi cu agilitatea felină a acestora, dihănii cu mai multe capete cărora oamenii n-au apucat încă să le precizeze specia. Cele mai periculoase erau însă temerile care nu se puteau pune în cuvinte, ameninţările care nu veneau nici din cer, nici din ape şi nici de sub pământ, spaimele pe care le ducea fiecare în el însuşi. Necunoscutul îi pândea de peste tot. Şi poate de aceea se arătau atât de înfricoşaţi evreii din convoi: când era supărat, unicul lor dumnezeu, devenea cu atât mai cumplit, cu cât nu avea chip. Şi, ori de câte ori vedea cineva un monstru apărând de după o dună, încerca să-şi ascundă consternarea până ce nu va fi simţit şi la vecin aceeaşi teamă, până ce nu va fi dat de o confirmare. Dar, spre noroc, între timp monstrul dispărea.

Ajunşi la mare, s-au despărţit de evrei şi de armeni. Dar o tradiţie dăinuia nescrisă: unul dintre urmaşii uitatului Ţipor îşi continuă drumul cu familia celui de Al Patrulea. Nu-i fusese îngăduit să se întoarcă în ţara alor săi? Nu-i fusese originea destul de curată? Urmase altor îndemnuri? Nimeni nu-l întrebă nimic.

Corabia să desprinse de ţărm şi porni în lungu-i drum spre apus, navigând ziua şi acostând seara în câte un golf al Mării Pline de Insule, acest pod accidentat între Asia şi Grecia Continentală. Pentru familia celui de Al Patrulea trecerea era nimerită: corabia lor rămăsese supusă lui Marduk, aşa cum le fusese şi locuinţa din Babylon, atunci când asupra oraşului se pogorâse spiritul lui Ahura Mazda. Corabia reprezenta acum casa lor şi călătoria le dădea voie să se adapteze încetul cu încetul altor oameni, pe care îi cunoşteau deja în parte, despre care ştiau atâtea din convieţuirea paşnică de zi de zi de acasă, dar care le arătau

acum o cu totul altă faţă. Aici elenii erau localnicii, cei mulţi, iar ei, cei veniţi, erau străini, barbarii care le stâlceau limba şi care erau mai mult sau mai puţin acceptaţi. Credincioasă, corabia nu-i trecea numai apa, dar şi prăpastia ce-i despărţea de o altă lume. Zeii şi obiceiurile grecilor, tolerate în unele case din Babylon, tolerau, la rândul lor, în mod diferit credinţele purtând alt nume. Trecerea pe mare a devenit astfel o iniţiere, desele popasuri s-au constituit în examene. Părăsind ultima satrapie, supuşii Marelui Rege pierduseră orice drept politic, deveniseră străini. Libertăţile fireşti, câştigate prin naştere, aveau o altă pondere în lumea în care intrau Al Patrulea şi tovarăşii lui de drum. Nu întâlniră în calea lor nici piraţi şi nici hoţi de oameni, n-au fost atacaţi în nici un fel - zeii şi duhul protejându-i de grozăvii -, însă terenul pe care păşeau era un teren mişcător, pe el trebuia să înveţi că umbli. Mai toţi dintre ei ştiau destule lucruri despre greci, dar, văzută de aproape, partea se delimitează de întreg. Între rodosieni şi cnidieni, între delosieni şi androsieni, între atenieni şi spartiaţi, între arcadieni şi epirieni, ca să nu mai vorbim şi despre cei din Grecia Mare, sicilienii şi lucanienii şi toţi cei ce n-ar încăpea într-o listă lungă, între toţi grecii deosebirile erau la fel de mari ca şi asemănările. Cu fiecare dintre ei trebuia să ştii cum să tratezi, ce vorbe să spui, ce să ceri şi ce să eviţi să ceri, ce să oferi şi la ce să te abţii să dai. Grecii, despre care se vorbeau atâtea încă de pe vremurile fericite ale lui Dareios, despre care se ştiau tot mai multe, se arătau cu mult mai diferiţi decât lăsa depărtarea să se observe. Urmând prudenţi orizontul ţărmurilor, noii barbari se străduiau să desluşească imaginea particulară a fiecărei cetăţi, a fiecărui popor. Dar pentru aceasta trebuia să te apropii mai mult, trebuia să atingi cu mâna ceea ce atingeau şi aceia cu mâna, trebuia să încerci şi să greşeşti - ştiind că fiecare greşeală se

plăteşte şi învăţând preţul local al respectivei greşeli -, trebuia să rişti. Iar Al Patrulea era învăţat să rişte cât mai puţin.

După ce au ajuns la Pireu într-o lună purtând numele unor sărbători străine lor, într-un an indiferent la durata domniei Marelui Rege şi într-o lume despre care ştiau prea multe doar din povestirile călătorilor şi din cântecele luptătorilor, după ce au părăsit corabia în port şi au urcat spre Atena, căutând casele unor meteci pe care-i cunoşteau, după ce au stat câteva zile acolo şi au constatat că n-are nici un rost să plece în apropiere, la Mycale şi la Plateea pentru a căuta ceea ce de mult nu mai era de găsit, după ce li s-a spus că totuşi n-ar fi imposibil ca măcar o parte din rămăşiţele pământene ale celui de Al Treilea să mai poată fi recuperate (dar cum, asta nu putea să precizeze nimeni), după ce au văzut că sunt prea mulţi pentru scopul venirii lor, Al Patrulea îşi luă tovarăşii de drum, îi conduse înapoi pe corabie şi plecă mai departe: spre apus. În primul rând urmaşii săi trebuiau să aibă din ce trăi.

Ocoliră Peloponesul şi opriră puţin câte puţin în diferitele cetăţi pe lângă care treceau. Drumul pe ape este mult diferit faţă de cel pe uscat. Orizonturile nelimitate îţi dau senzaţia de posesie nesfârşită, de independenţă totală faţă de oameni şi totodată de jucărie măruntă oferită capriciilor nemuritorilor. Ochii, neavând de ce să se agăţa, permit privirilor să scruteze interiorul, astfel încât călătoria devine dublă: pe coamele valurilor şi în împărăţia imaginaţiei fiecăruia. De aceea, indiferent de calendarul adoptat, şi vremea se scurge altfel pe mare decât pe uscat. Iar trecerea aceasta continuă, de pe corabie pe pământul cetăţilor întâlnite, avu darul să învălmăşească timpul cu

totul. Greşit fac cei ce numără în apusuri de soare lungul drum al lui Ulise spre casă: calea de întoarcere este identică doar cu trăirile înlesnite. Amintirile se şterg, intrând în posesia unui al treilea timp. Scribul stă şi le notează.

În Corciră au ajuns la capătul satrapiei pe care visase Al Treilea s-o fondeze şi s-o stăpânească. Dar în locul unei ţări din Marea Ţară a Ţărilor clădită pe ruinele polisurilor greceşti, Al Patrulea părăsi o lume a cărei vitalitate îl înspăimânta, aşa cum îl înspăimânta tot mai mult egoismul revendicativ şi plin de sine al tinereţii. Forţa are întotdeauna nevoie de ceva să înfrângă şi Al Patrulea privea fără regret de la pupa corăbiei cum ţărmurile Greciei devin tot mai neclare şi dispar apoi şterse cu totul de valuri.

Acum, până în Calabria, nu mai există popasuri, podul de insule s-a terminat. Dar drumul pare - surprinzător - mai scurt. Un prim popas pe un ţărm aparent pustiu. Apoi o nouă etapă până la Metapont. De aici şi până la Heracleea mai este numai un pas. În Lucania căutară funcţionarii trimişi de Al Doilea pentru a organiza comerţul din apus. Şi dacă nu-i mai întâlniră pe funcţionarii respectivi, îi întâlniră pe urmaşii acestora. Sucursala din Heracleea, care n-a mai dat de atâta timp nici un semn de viaţă, mai exista, fiinţând ca o casă de comerţ de sine stătătoare. Trădare? Revoltă? Nici vorbă! Imposibilitate operativă de a mai funcţiona sub comenzile rupte în apele greceşti. Întreprinderea se ramificase şi grosul ei se mutase la Poseidonia. Dar Al Patrulea renunţă să-şi mai ducă în Marea Tireniană corabia. Zvonul furtunilor din jurul Siciliei îl înspăimântă. Zeii i-au îngăduit să-şi călăuzească în pace familia şi tovarăşii până la Heracleea, l-au ferit de orice incident în greul drum până în Grecia Mare; n-ar fi fost înţelept să le forţeze nemuritorilor mai mult mâna. Hotărî să se oprească şi aceiaşi zei îl lăsară să intre în port tocmai la timpul potrivit, atunci când în toată întreprinderea nu se mai ştia cine este

şeful şi când subordonaţii ajunseră la conflicte pe care doar o autoritate de afară le mai putea stinge.

În nepotul celui de Al Doilea se redeşteptă funcţionarul pedant şi conştiincios. În câteva săptămâni puse în ordine întreaga firmă, dar pentru a o conduce nu era timp şi nici nu o dorea. Îşi trimise un ginere la Poseidonia, înfiinţă o sucursală cu drepturi egale la Metapont, pentru ca să nu se ivească un rival postat în faţa Heracleei; îşi instală fiul într-un loc şi un alt ginere în celălalt, după care consideră încheiată datoria faţă de urmaşi. Acum trebuia să se ocupe de sufletul neliniştit al tatălui.

Dar înainte de a se întoarce în Grecia Continentală, mai amână călătoria ba pentru un amănunt, ba pentru altul. În rapidul drum efectuat la venire, fusese prea tare izbit de vitalitatea neobosită a popoarelor elene: după tabieturile moleşite de căldura de-acasă, năzuinţele ambiţioase, nedisimulate şi neîncetate ale grecilor nu puteau decât să-l deruteze. Toată lumea dorea ceva, până şi cel mai neînsemnat ţăran întâlnit, fiecare îşi revendica locul, oamenii se credeau mai independenţi chiar decât magii întâlniţi pe acasă, nu există om care să nu încerce să-l convingă pe unul sau altul dintre zei. Da, grecii se tocmeau şi cu nemuritorii, încercând să-i convingă de drepturile lor.

Totuşi, Al Patrulea ştia că, dacă va mai amâna mult, nu va mai ajunge să se întoarcă deloc pe pământul îngust, unde-i murise tatăl. Însă chiar cu o zi înainte de a se îmbarca iarăşi, îi sosi din Poseidonia vestea că acolo ar exista un bătrân care îşi aminteşte de Al Treilea, că fusese martor ocular al vitejiei „luptătorului de argint”, cum fusese numit acela din cauza echipamentului strălucitor de luptă, că ar putea să ofere indicii suplimentare în legătură cu împrejurările ultimei zile din viaţa eroului. Şi poate că ar

putea spune încă şi mai multe.

Ca să nu se întoarcă la Atena, aşa cum hotărâse, pentru Al Patrulea orice pretext părea bun. În afară de aceasta, era indicat din toate punctele de vedere să treacă prin Poseidonia înainte de a părăsi Grecia Mare. Un ginere prea independent tindea să înjghebeze acolo o întreprindere cu totul de sine stătătoare.

Străbătu, aşadar, pe uscat toată Lucania şi, cum se ştie, călătoriile acestea nu sunt lipsite de griji şi primejdii. Oroarea de necunoscut, ce l-a ţinut în oraşul natal timp de cincizeci de ani, reveni cu atât mai mult cu cât peisajul străbătut acum aparţinea unui pământ cu totul străin, unor zei ale căror pofte nu le cunoştea deloc. Nu cunoştea nici fiarele acelor locuri, despre care se povesteau atâtea grozăvii, nu cunoştea nici oamenii, nici măcar nu ştia la ce să se aştepte din partea lor. Aventura îl copleşi, aproape că regretă că nu a făcut drumul cu corabia, în ciuda furtunilor veşnice despre care se vorbea că ar bântui între Scylla şi Caribda. Dar se vede că duhul neliniştit al tatălui veghea cu speranţă asupra destinului său: sosi cu bine în Poseidonia, admiră verdele Mării Tireniene şi se plimbă pe străzile drepte, parcă trase cu calamul pe o tablă cerată. Ginerele, obişnuit deja cu locul şi părând să trăiască acolo de cine ştie câtă vreme, îl plimbă pe strada principală orientată nord-sud, acolo unde se înşiruiau marile temple. Temple mai văzuse Al Patrulea destule şi de fiecare dată trebuise să admită că mândria localnicilor este justificată. Şi, asemenea unui om de-al locului, ginerele îi explică detalii pe care oaspetele putea să le piardă din vedere: iată, de exemplu, cel de al doilea templu al Herei, cel construit după victoria de la Jocurile Olimpice: el pare scund faţă de primul sanctuar al Herei, cu care se învecinează, dar adevărata dimensiune o dă doar scara umană, fiind astfel construit încât masivitatea să-i confere dimensiunile adecvate faţă

de zei, păstrându-şi însă măreţia când un om se află în faţa şi în interiorul său.

Poseidonia îi plăcu negustorului: sistemul hippodamic îi conferea oraşului o măreţie ordonată, cum nu văzuse alta în Grecia. Iar ordinea pentru unii oameni înseamnă siguranţă.

În întreprinderea comercială, Al Patrulea se purtă ca un oaspete, nu ca un stăpân, iar sfaturile îi erau doar sfaturi. Poate de aceea au şi fost aplicate imediat. Pe urmă află că omul căutat, cel ce ar fi fost în stare să-i dea amărunte despre ultima zi a tatălui nici nu locuia în Poseidonia, ci la Eleea, în apropiere totuşi. Dar Al Patrulea era sătul de călătorii. Ginerele trimise după străin.

Plimbându-se prin faţa templului Demetrei, cei doi stătură îndelung de vorbă. Şi, spre mirarea ginerelui, spre mirarea tuturor celor ce credeau că-l cunosc atât de bine, Al Patrulea acceptă să plece la Eleea.

N-a trecut prin locul acela fantastic şi pe parcursul drumului de la Heracleea spre Poseidonia? Poate, însă localitatea ţi se relevă doar adăstând în ea. Un aer ireal îl copleşi pe măsură ce se acomodă cu oamenii. Eleaţii nu se deosebeau numai de populaţiile în mijlocul cărora trăise până atunci, ei păreau să se deosebească şi de grecii dintre care făceau, totuşi, parte. Dar proveniența lor parcă venea mai degrabă din legendă. Dintr-o legendă unde Al Patrulea avea impresia că oamenii nu numai că se tocmesc cu zeii, dar chiar se şi luptă cu ei: o luptă fără început şi fără sfârşit, o luptă ce constituie chiar substanţa existenţei. O luptă în nemişcare.

Aici muritorii nu aduceau ofrande unor chipuri, asemănându-se în această privinţă celor din neamul lui Ţipor. Dar zeii lor sălăşluiau în toate, deşi nu s-ar fi putut

spune despre eleaţi că ar trata cu prea multă evlavie lucrurile şi fiinţele din jur. Sau poate că doar altfel se manifesta credinţa lor, credinţa unor oameni în zeii cei mai înspăimântători: zeii fără chip. În timp ce îşi îndeplineau muncile zilnice, un aer dens părea că le învăluie trupurile. O tradiţie încă prea recentă îi lega pe toţi ca într-o fratrie trainică şi tainică şi nimeni, nici măcar tiranul local, nu-i putea despărţi de ea. Prestigiul bătrânului Xenofon şi al lui Parmenide îi subjugase şi nimeni nu era destul de bogat pentru a-şi permite să renunţe la frântura de ecou din faima ce se răsfrângea şi asupra sa. Parmenide şi ucenicii trebuiseră să plece, dar atmosfera creată de ei a rămas suspendată deasupra oraşului, învăluindu-l şi protejându-l ca un voal.

Thimeon se numea omul care-i vorbise şi care-l dusese la Eleea. El nu era un sophoi, un înţelept precum Zenon şi Melissos, discipolii lui Parmenide. Participase însă la discuţiile şi demonstraţiile acestora şi credea în tot ceea ce credeau aceia. Ascultându-i, era şi imposibil să nu-i crezi. Datorită lor, la Eleea se mutase creierul lumii, după ce Pythagora l-a fixat pentru o vreme la Crotona. Focul central numit de samosat devenise, datorită înţelepţilor locali, însăşi Eleea. Risipirea acestora nu i-a putut încă stinge căldura. De ea mai beneficia toată lumea.

Da, Thimeon era bătrân, sosise în Grecia Mare mult după ce Xerxes renunţase la visele-i de cucerire. Însă şi dintre înţelepţi mulţi au venit de aiurea. Părinţii îi fuseseră meteci la Atena, iar distrugerea cetăţii îi ruinase. Părăsiră Atica şi trecură în Beoţia, cu intenţia de a căuta nişte rude în Epir. Dar au trebuit să-şi întrerupă drumul. Thimeon fusese un copil pe vremea aceea. Pericolul persan schimbase faţa Greciei. Tatăl lui Thimeon, aflat de două generaţii ca metec la Atena, se aşteptase la fel şi fel de greutăţi în încercarea de a-şi găsi un nou rost. Greutăţi întâlnise, însă cu totul

altele decât cele prevăzute: ţara se modificase şi oamenii se adaptau după puteri. Prin itinerariul său mereu ocolit, mereu întârziat fostul metec amânase să ajungă la o destinaţie. Plateea şi Mycale îi surprinsese familia în apropiere. Thimeon aproape că fusese martor ocular al ultimelor înfrângeri suferite de perşi şi de aliaţii lor în Elada. Atmosfera victoriei o resimţise oricum puternic, copilul din el hrănindu-se cu visele eroice ale celor din jur.

— Au trecut aproape cincizeci de ani de atunci. Îi spuse Thimeon, privindu-l pe bărbatul din faţa lui. Cincizeci de ani este o vreme îndelungată. Unii ar spune că nimic nu rămâne la fel atâta amar de timp. Şi cele văzute atunci s-au schimbat, desigur, nu numai în mintea mea, dar şi în propria lor consistenţă. Asta dacă ne-am lua după ceea ce ne zic amintirile şi simţurile...

Calmul şi răbdătorul fiu al Călăreţului de Argint se obişnuise cu modul acosta de vorbire. În Eleea simţurile nu se bucurau de nici un credit: prestigiul inteligenţei unor Melissos şi Zenon era mai puternic decât percepţiile oamenilor. Aceasta făcea ca şi individul cel mai umil să gândească altfel în acele locuri, iar străinii simţeau imediat că dacă nu se adaptează, trebuie să plece deîndată. Tiranul din Eleea guverna peste un loc unde oamenii erau, la rândul lor, guvernaţi de nişte legi ce nu puteau fi influenţate de nici o putere vremelnică. Această dublă subordonare făcea din eleaţi nişte somnambuli în timpul zilei şi nişte treji în plin vis. Amândouă aceste stări existând în acelaşi timp. Pentru că fiecare dintre ei ducea o viaţă dublă: pe de o parte, mergând să-şi câştige pâinea, îndeplinind ritualurile diurne şi solemne, făcând exerciţii de gimnastică pentru a-şi menţine corpul sănătos, luând parte la viaţa cetăţii pentru a se simţi bărbat, iubind şi ocrotindu-şi pruncii, murind; pe de altă parte, admiţând că niciodată o broască ţestoasă nu va putea fi ajunsă din urmă de către

sprintenul Achile şi că niciodată o săgeată nu-şi va atinge ţinta, fiindcă mişcarea nu există decât în oglinda înşelătoare a simţurilor noastre, iar timpul s-a sfărâmat nereuşind să iasă din această încremenire generală, anulând în realitate toate strădaniile inutile ale oamenilor.

— De aceea, continuă Thimeon, ceea ce-ţi pot spune eu despre tatăl tău este încă pe deplin actual, chiar dacă aparenţele sunt împotrivă. Multă vreme după înfrângere, perşii s-au interesat de morţii lăsaţi pe câmpurile de luptă. Unii oameni mai bogaţi şi mai întreprinzători au reuşit să-şi recupereze rudele apropiate. Profitând de aceasta, au existat oameni - şi în special fenicieni - care îi îmbrobodeau pe străini, pretinzând că pot recupera osemintele oricărui luptător căzut în bătălie. Nu au fost puţini cei ce au cumpărat cu bani mulţi şi cu riscuri infinite cadavrele descompuse ale unor necunoscuţi, fără să ştie. Perşii ofereau semnele particulare ale celor căutaţi şi escrocii se specializau în fabricarea acelor semne. Cu cât trecea mai mult timp de la moartea personajului - admiţând că timpul s-ar deşira asemenea unui ghem de aţă - şansele de a se demasca vreodată falsurile erau tot mai mici. Dar, e adevărat, şi cererile deveneau de acum tot mai rare. Aceia care au avut bani ca să-şi facă datoria faţă de cei apropiaţi, şi-o făcuseră deja. Cavalerul de argint fusese ridicat imediat după bătălie: s-au găsit oameni convinşi că un asemenea oştean provine dintr-o familie suficient de bogată, pentru a face totul ca să-i recupereze osemintele. Dar nimeni nu s-a arătat dornic să afle ceva despre Al Treilea. Astfel încât au început să se intereseze fenicienii dacă nu cumva caută cineva un cadavru într-o armură aşa şi aşa.

— Asta s-a întâmplat de mult, replică Al Patrulea. Între timp s-a schimbat raportul de forţe, raportul de interese. Atunci când grecii n-au mai fost atacaţi de afară, s-au bătut între ei. Ajunge să mergi acum prin Atena pentru a simţi că

pacea de azi este mai fragilă ca pânza unui păianjen, dar la fel de înşelătoare: pe cei mici şi neprevăzători ea-i orbeşte şi-i pierde. Între ziua când a căzut tatăl meu şi ziua de azi a trecut o veşnicie.

— De ce te-ai mai obosit până aici, dacă gândeşti astfel? Eu m-am oferit să te ajut să-ţi găseşti osemintele părintelui, tocmai pentru că m-a impresionat că un barbar este în stare să admită că timpul s-a oprit timp de cincizeci de ani.

Al Patrulea tăcu şi-l lăsă pe celălalt să continue. Tatăl său, îşi aminti el, murise într-o perioadă istorică atât de îndepărtată, încât copiii nici nu puteau s-o mai conceapă: unde mai încape azi în moleşeala şi-n tihna din Babylon agitaţia şi idealul de vitejie de pe vremea Marelui Rege Dareios sau din timpul bătăliilor lui Xerxes? Arcaşii primului deveniseră nişte simboluri ale averii, nemaiprivind lumea decât de pe monezile conducătorului legendar. Timpul nu s-a oprit în loc, ar fi vrut Al Patrulea să spună, timpul a devenit cu totul altul. Dar nici nu voia să-l contrazică pe Thimeon. Şi aşa trebuia să aprecieze că acela a ajuns la o soluţie de compromis cu el, străinul, numai pentru că Al Patrulea a conces că vremea s-a oprit, vremea care nu a fost în ideea eleatului niciodată schimbătoare.

— Cartaginezul, cel ce mi-a vorbit despre oşteanul în armură de argint căzut în lupta de la Plateea, poate fi găsit în Elida. Când am auzit de tine şi am aflat că ai venit, am vrut să te însoţesc acolo. Din păcate, azi nu pot să te mai duc la acel om.

— A murit?

— Nu; dacă m-a întrebat despre urmaşii tatălui tău, înseamnă că e tot acolo.

Al Patrulea renunţă să observe că întrebarea a fost pusă cu aproape cincizeci de ani în urmă...

— Da.

— Iar eu, dacă nu pot să plec azi din Eleea, înseamnă că

nu voi putea pleca nici mâine, chiar şi în cazul că am admite că mâine urmează după azi.

— Ştiu, ştiu... Cunosc învăţătura voastră. („Dacă Achile cel iute de picior nu va putea ajunge niciodată din urmă o broască ţestoasă, pentru că niciodată nu va putea parcurge mai mult de jumătate din jumătatea precedentă a distanţei pe care o are de recuperat, înseamnă că timpul îndeplinirii oricărui act eşuează de asemenea.” Probabil că numai zeii pot îndeplini cu adevărat acţiuni şi pot deci trăi scurgerea timpului, sugerase Al Patrulea, atunci când făcuse primul contact cu această teorie. Dar nici asta nu i se admisese: zeii, priviţi ca nişte oameni ideali, i s-a explicat, nu sunt decât nişte ejecţiuni ale gândirii noastre imperfecte şi robite de tirania simţurilor.) Dă-mi totuşi un reper, ceva care să mă ajute să ajung la acel fenician.

Chipul eleatului se destinse:

— Nu ştiu ce se întâmplă acum cu tine, nu ştiu ce ai înţeles din tot ceea ce afirmi că ştii..., „că ştii...” Dar pari un om cinstit.

Şi Thimeon îi dărui un sclav bătrân să-l conducă la Olympia, şi de acolo la omul căutat.

La plecarea din Eleea, oraş ce i se păru celui de Al Patrulea înfricoşător în toată vremea în care l-a adăpostit, simţind Al Patrulea impactul cu gândirea străină, de care se lovea la fiecare pas, dar şi o ameninţare mult mai concretă din partea oamenilor, a tiranului local, a tuturor celor ce - în mod surd - i se împotriveau, la plecarea din Eleea, Al Patrulea nu se putu reţine să nu-l întrebe pe Thimeon:

— Zenon este totuşi de aici, de la voi, nu?

— Zenon este un înţelept, veni răspunsul.

— Eu te-am întrebat dacă este de aici? Pentru că dacă este originar din Eleea şi a reuşit totuşi să plece, să atingă Grecia şi să ajungă la Atena, arunci înseamnă că este mai iute de picior decât săgeata lui Ulise, săgeată care n-a

izbutit să se îndepărteze niciodată de arc.

— Ştii tu unde este acum Zenon?

— Mi s-a povestit că a plecat împreună cu maestrul său, Parmenide, la Atena.

— Dar ştii tu unde este el acum? Ţi-ai pune capul în joc, capul tău sau al vreunui membru al familiei tale pentru această afirmaţie?

Al Patrulea cumpăni o clipă, apoi admise:

— Nu, nu mi-aş pune capul în joc. Şi cu atât mai puţin aş risca viaţa vreunui membru al familiei mele pentru aşa ceva.

Apoi, lăsându-se călăuzit de sclavul primit în dar, plecă pentru totdeauna şi din Eleea. Pe măsură ce se îndepărta, simţea cum poate respira din nou normal.

„Poate că duhul neliniştit al tatălui meu m-a călăuzit la Eleea, îşi spuse Al Patrulea în timp ce corabia să părăsea Metapontul. Sigur că duhul tatălui meu m-a trimis acolo! Spaima ce m-a copleşit în Eleea mi-este martoră. Cum altfel, dacă nu ar fi acei oameni, aş putea crede că după atâţia ani aş mai fi în stare să-i regăsesc osemintele?”

Iar peste ani, auzind de sfârşitul îngrozitor hărăzit lui Zenon, cel ce-şi va înghiţi limba pentru a nu-şi trăda complicii şi va muri zdrobit într-un mojar fiindcă a vrut să-l înlăture pe tiranul Eleei, în dorinţa de a redeştepta acolo o cetate a înţelepţilor, asemenea Crotonei lui Pythagora, auzind de toate astea, Al Patrulea se va consola spunându-şi că un om ca Zenon nici n-a putut muri: piuliţa care trebuia să-l zdrobească nu ar fi putut parcurge niciodată mai mult decât jumătatea jumătăţii precedente a distanţei ce o despărţea de oasele înţeleptului. Un om care şi-a trăit atât de intens convingerile, probabil că nu le-a putut abandona nici în clipa morţi, clipă exclusă, de altfel, de

aceleaşi convingeri ale sale.

Un bosporan din Pantikapaion, refugiat din patrie o dată cu căderea Archaianactizilor, al căror umil sfetnic fusese, se oferi să-l ajute pe Al Patrulea să-l găsească pe fenicianul ce furase cadavrul şi armura Călăreţului de argint. Spartokos îşi spunea bosporanul, dar oamenii ştiau că nu acela era numele său, ci că el adoptase chiar denumirea regelui care i-a îndepărtat protectorii.

Spartokos era şi el deosebit de ceilalţi muritori, dar Al Patrulea, intrând într-altă lume, încerca să nu se mai mire de nimic. Fiul Călăreţului de argint avusese parte de mulţi ani de viaţă liniştită, zeii au fost darnici cu el, i-au îngăduit să se bucure de copii şi de nepoţi, venise vremea să plătească pentru aceste favoruri: toate neplăcerile călătoriei, pe care el le simţea mai cumplite decât alţi oameni, făceau parte din această plată. În cazul când ar reuşi să-i înduplece pe zei să mai facă o minune şi să-i permită să îndeplinească funeraliile după datină pentru tatăl său, Al Patrulea nu şi-ar mai dori decât să-i fie îngăduit să se întoarcă în Babylon, oraşul părăsit din obligaţie, dar singurul loc unde se simţea liniştit.

Spartokos nu se miră de cele spuse de Thimeon. Împărtăşea şi el, bosporanul, învăţătura eleată? Nu, el avea alte preocupări. Dar posibil este orice. Totul nu depinde decât de zei. Şi, fiindcă puterea acestora este nesfârşită, de ce să se abţină oamenii de a face tot ce le trece prin cap? Dacă ar întrece măsura, zeii şi aşa i-ar întoarce la condiţia lor bicisnică. Aşa că Spartokos îşi permitea orice, nu-şi punea oprelişti de nici un fel - în afara semnelor de tot soiul pe care le vedea te miri unde şi care, ele singure, erau în măsură să-i schimbe o hotărâre sau alta. Trebuia găsit un cadavru vechi de cincizeci de ani? Dacă se poate trage un

profit de pe urma acestuia, de ce să pornim de la ideea că leşul s-ar fi pierdut de mult în elementele primare? De ce să înlăturăm o şansă pe care doar zeii o pot înlătura? Trebuia doar căutat fenicianul. Pe vremuri orice om putea fi găsit în Babylon. Acum, se spune, toate drumurile duc la Atena. Dar nu numai. Cine n-a fost la templul lui Zeus de la Dodona? Dar la cel al lui Apollo din Delphi? Şi, pentru că se aflau în Elida, dar nu numai de aceea, cine nu merge la Olympia, patria Jocurilor? Spartokos avea dreptate. La Olympia se putea găsi oricine şi orice: chiar şi un fenician ce încercase cu aproape cincizeci de ani în urmă să vândă trupul unui comandant persan mort în bătălia de la Plateea.

Drumul pe mare se mai terminase o dată. Fusese o călătorie stranie, în timpul căreia pragmaticul bosporan îi vorbise despre elemente, despre paradoxuri şi despre învăţătura înţelepţilor. Un om atât de avid de concretul imediat profitabil poate fi interesat şi cunoscător în astfel de subiecte? Nu mai există lucru de mirare pe cilindrul pe care ne aflăm cu toţii şi care pluteşte liber şi nesprijinit de nimic altceva decât de puterea echidistanţei faţă de marginile lumii, după cum spune Anaximandros. Pe suprafaţa bazei unde ne găsim noi este aproape totul posibil, atâta vreme cât zeii o doresc, dar pe suprafaţa celeilalte baze, acolo stau într-adevăr oamenii cu capul în jos şi, drept consecinţă, sclavii îi asupresc pe stăpâni? Ceea ce este aici atât de departe se comprimă dincolo, asemenea pietrei provenite din aerul supracomprimat? Va trebui până la urmă să încerce Al Patrulea să coboare pe acea suprafaţă opusă a cilindrului, în speranţa că acolo ar mai putea găsi intacte rămăşiţele pământene ale tatălui său? De unde provin aceste speculaţii?

Drumul pe mare fusese o iniţiere: el îl pregătise pentru

diferitele perspective. Şi, fiindcă apucase să călătorească atâta cale de la plecarea de acasă şi până la sosirea la Olympia fără să întâmpine nici cea mai neînsemnată oprelişte, fără să fie aruncat încoace şi încolo de furtuni, fără să fi fost atacat de piraţi şi fără să fi fost înşelat de escroci cu faţa prietenoasă, era o dovadă că zeii doreau ca el să-şi îndeplinească misiunea amânată.

În drumul său, poate chiar mai mult ca la Babylon, opera de distrugere a înţelegerii între vorbitorii diferitelor limbi, opera legendarului Ahriman, i se înfăţişase mai evidentă ca oriunde. La Olympia, greci de pretutindeni, dar şi străini din toată lumea se înghesuiau între terenurile unde se întreceau în mod solemn sportivii o dată la patru ani, între templul lui Zeus şi pritaneu, între Buleuterion şi Teocaleon, între tezaurele aduse de diferitele cetăţi şi nenumăratele şantiere ale acestui pământ în veşnică edificare de la poalele muntelui Kronion.

Şi, într-adevăr, dacă poţi găsi pe cineva undeva, atunci acel loc nu poate fi decât pământul care o dată la patru ani este în stare să oprească prin ceremonii şi întreceri toate luptele, pământul ce stabileşte numărătoarea timpului pentru toţi grecii, pământul mai mănos în glorie decât orice câmp de bătălie.

La Olimpia vremea se opreşte într-adevăr în loc. Jocurile par să nu aibă alt scop decât încordarea muşchilor într-o clipă veşnică, arătând celor patruzeci şi cinci de mii de spectatori din Stadion performanţa de perfecţiune posibilă de atins de corpul şi voinţa omenească. Urmează uralele, apoi nu se întâmplă nimic, timpul nu mai există până la scurgerea celor patru ani când, din nou, precedat de concursurile poeţilor, spectacolul de pe Hipodrom şi de pe Stadion se repetă. A fost el întrerupt în răstimp? N-a fost?

O mulţime de oameni mişună printre statui şi sanctuare, printre edificiile de pe Altis până dincolo de albia râului

Alfeu. Totul nu pare decât repetiţia unei secunde. Sau ecoul ei. Dar desăvârşirea în piatră a acestei eternităţi, Al Patrulea o descoperi într-o clădire situată în afara Altis-ului: în atelierul sculptorului Fidias.

Olympia este a grecilor, străinii nu sunt admişi la jocuri - la fel ca toţi cei socotiţi aici impuri. Dar Olympia nu este nici oraş, nici târg, nici fortăreaţă. Ea este mândria naţională şi merită să fie admirată şi de cei ce, neştiind limba localnicilor, pot vedea cu ochii imensul sanctuar în răstimpul dintre jocuri. Vremea stă în toată perioada aceea în loc şi nu există o lege care să îngăduie sau să interzică la intervale ceva. Înainte de a veni la Olympia, cineva i-a recomandat celui de Al Patrulea să încerce să găsească soluţia fie în Epir, din gura lui Pelias, la oracolul lui Zeus din Dodona, fie mai departe, în Beoţia, din gura Pythiei, în cel al lui Apollo din Delphi. Sau chiar de la defunct, existând şi această posibilitate: sângele, după cum se ştie, le dă morţilor pentru scurtă vreme iar viaţă, însă în trupul celui de Al Patrulea curgea sânge chaldeean şi o asemenea practică nu-i era îngăduită. În loc de toate acestea, Al Patrulea se lăsă purtat de straniile idei auzite în Grecia Mare. Doar timpul infinit şi comprimat într-o singură secundă, mai puternic decât cea mai dură rocă, doar sfera perfectă fără de început şi fără de sfârşit, doar fiinţa ce nu poate muri pentru că nu se poate naşte, deoarece dacă s-ar naşte ar însemna că ar fi fost zămislită din nimic, iar din nimic nu se naşte decât tot nimic, doar încremenirea în imobilitate îi mai poate îngădui speranţa în reuşita căutărilor sale. Senzaţia era stranie: mai important era să nu te gândeşti, deşi totul nu este decât emanaţia gândirii, dar ori de câte ori cugeta prea mult la toate astea, simţea un vertij cuprinzându-l şi rotindu-l tot mai puternic, până ce

risca să-şi piardă cunoştinţa. Dar dacă nu se gândea prea mult la asemenea lucruri, dacă le accepta doar noutatea (în ceea ce-l privea) totul devenea încă posibil, iar el rămânea liniştit. Şi, cum cel de Al Patrulea venise din sud şi iubise întotdeauna tihna, gândurile-i curgeau alene şi împăcate cu ele, ignorând scopul călătoriei întreprinse.

În interiorul atelierului lui Fidias găsi confirmarea concretă a tuturor teoriilor auzite şi pe care voia să le creadă: colosal, şezând pe tron, încremenit în nemişcare, copleşind asemenea ideii, venind parcă din infinit şi dăinuind până la nesfârşit, stăpân asupra clipei la care s-a hotărât, un Zeus imens - ce ironie! - îi confirma din plin pe înţelepţii şcolilor din apus.

— Un zeu antropomorf să-l adeverească pe Parmenide? se întrebă cu voce tare Al Patrulea, iar Spartokos, aflat mereu prin preajmă, îi sugeră că am putea admite că forma aceasta nu este decât înfăţişarea oferită privirii omului: poate că un câine l-ar vedea ca pe un câine uriaş, iar un cal ca pe un cal al cailor.

Spartokos era perseverent: afacerea lui era să-i livreze barbarului nişte oseminte; dacă eleaţii i-au sucit mintea clientului său, n-avea decât să vorbească şi el, Spartokos, aceeaşi limbă. Precum şi limba celorlalţi înţelepţi din Grecia Mare. Omul care nu se adaptează nu poate supravieţui, dar acest adevăr provine dintr-o altă sursă şi este mai bine să nu-l rosteşti cu voce tare.

Celebrul sculptor nu se afla în atelier, doar Panaenos, fratele său şi gravorul Colotes şedeau prin preajmă, mâncând struguri şi măsline. Oricine putea intra aici ca la el acasă, sau mai bine spus ca în orice loc public, dar prezenţa imensei statui nu-i lăsa decât pe cei obişnuiţi cu ea să adaste acolo mai multă vreme. În curând, Zeus va fi mutat

în locul ce i-a fost hărăzit de la început: în templul terminat de peste douăzeci şi cinci de ani de către Libon. Fidias însuşi supraveghea ultimele pregătiri din clădirea care trebuia să-i primească pentru vecie opera.

— Zeus, îi şopti Spartokos celui de Al Patrulea, Zeus este peste toate nimicniciile oamenilor. Până acum cincizeci de ani, Olympia fusese în grija pisanilor Ei au organizat concursurile şi au clădit sanctuarele. După înfrângerea voastră, după bătălia în care a căzut tatăl tău, au început să ridice templul lui Zeus. Dar apoi Pisa a fost supusă de elieni. Şi templul s-a ridicat în continuare. Nici n-a fost încă terminat şi i-a mers deja vestea şi au început şi alte cetăţi să-i folosească modelul. Pisa sau Elis, pentru Zeus este indiferent cine-i clădeşte sanctuarul.

— Şi Fidias?

— Fidias? Fidias e cel ce face legătura dintre zei şi oameni. Câteodată este mai mult de-al lor. Câteodată mai mult de-al nostru.

— De ce depinde asta?

— I s-a întâmplat deja să se rătăcească şi printre frize, apărând acolo în piatră printre zei şi eroi. Eu cred că el e mai aproape de oameni atunci când se află printre noi şi mai aproape de zei atunci când îşi caută modelele în Olymp.

— Oricum, când vrea, ştie să revină cu totul printre noi, mormăi Colotes, dar ceilalţi nu-i dădură importanţă, individul fiind puţin cherchelit. Dacă şi eu sunt om, Fidias poate să vină foarte aproape de alţi oameni, continuă să chicotească gravorul brusc înveselit.

— Oamenii aceştia, îi spuse Al Patrulea lui Spartokos, în timp ce părăseau atelierul, rezistă în preajma statuii doar fiindcă au văzut-o născându-se şi pentru că tot ei vor fi cei ce o vor demonta în curând bucată cu bucată în vederea mutării ei în templu. Pentru noi, care am zărit totul dintr-o

dată, senzaţia a devenit de nesuportat pentru mai multă vreme. Aici sau mă voi mai întoarce des, sau nu voi mai avea curajul să revin.

— Până când vor începe jocurile, statuia va fi pe locul ei. Până atunci va trebui să-l găsim şi pe cartaginez.

— Nimeni, dintre cei pe care i-am întrebat, n-a auzit de el. Tu mai speri să-l găsim?

— Bineînţeles, răspunse Spartokos, dar Al Patrulea nu era convins de sinceritatea bosporanului: în schimbul promisiunilor, acesta primea cam de multă vreme mâncare şi adăpost.

Al Patrulea zăbovea de două veri la Olympia. La un moment dat vru să plece însoţit de bătrânul sclav primit în dar de la Thimeon şi de urmaşul lui Ţipor până la fâşia aceea îngustă de pământ, unde i-a fost ucis tatăl. Dar n-ajunsese decât până în Corint. Se îmbolnăvise şi trebuise să rămână pe loc mai multe luni. Apoi reveni la Olympia. Spartokos, care-l însoţise şi el tot timpul, pretindea că ar fi aflat veşti despre cartaginez. Câtă vreme fusese bolnav, fiul Călăreţului de argint devenise influenţabil. Pentru ca să nu-l piardă, Spartokos folosi momentul spre a-l aduce înapoi în Elida.

Legenda celui de Al Treilea se stinse treptat, o dată cu trecerea anilor. Grecia era un pământ mai roditor în eroi decât în cereale, fiecare loc năştea câte o bătălie şi fiecare bătălie câte un erou. La Plateea, Călăreţul de argint fusese cunoscut mai ales ca un exponent al răului, al distrugerii, al cruzimii; intrând în uitare, i s-au pierdut şi însuşirile definitorii. Mica vâlvă stârnită de fiul său, atunci când a venit să-i caute osemintele, a avut darul de a-l trezi pe Călăreţul de argint din nou la viaţă, dar, aşa cum se întâmpla de multe ori, eroul îşi însuşi alte atribute, trăsături

ale unor luptători cu care se contopise în negura uitării. Legenda mai nouă a celui de Al Treilea se năştea o dată cu cercetările fiului său, o legendă ce povestea despre un oştean de o frumuseţe răpitoare, îndrăgostit, de o femeie din Athena, dar care stârnise gelozia zeilor şi fusese ucis de o săgeată trasă nu dintr-un arc grecesc ci dintr-una provenind chiar din tolba lui Apollo. Deja un gusan, un menestrel armean, îi cântase ceva asemănător celui de Al Patrulea, însă trebuiră să mai treacă ani destui până ce legenda să prindă contururi exacte şi până ce Al Treilea să intre în pielea personajului pomenit în cântec.

Pentru râvna cu care fiul îşi căuta după atâta vreme tatăl, o parte din legendă începea să se răsfrângă şi asupra acestuia, Ai Patrulea fiind numit mai nou de toată lumea Philopater. Oricum, tot mai mulţi oameni pretindeau că ar şti ceva despre Călăreţul de argint, fiecare auzise ceva, fiecare cunoştea pe cineva ce-şi amintise şi istorisise din primă sursă. Scribul, mereu avid de mărturii, îl găsise pe cel de Al Patrulea ca pe o primă verigă explicită în şiragul Speranţei. Sentimentul atât de puternic de apartenenţă s-a perpetuat prin cognomen, demonstrând ceea ce primii doi au prezentat în simţăminte şi comportament. Fiul Călăreţului de argint - Philopater - devenise un personaj cunoscut şi numeroşi greci veneau să-i povestească bărbatului ceea ce ştiau sau aveau doar impresia că ştiau.

Şi, într-o zi, Spartokos sosi cu vestea cea mare: că apăruse şi fenicianul la Olympia, că aşteptarea lor nu fusese zadarnică. Acum era vorba doar de bani şi nu de puţini bani: fenicianul putea să restituie armura de argint şi rămăşiţele pământene ale celui de Al Treilea, dar acestea deveniseră acum legendare şi preţul le crescuse. Dar Philopater se trăgea dintr-o veche familie de negustori. În plus el era cunoscut pentru prudenţă. Spartokos trebui să constate că va fi greu să obţină şi doi oboli, până ce nu va

putea dovedi autenticitatea osemintelor. Iar fenicianul apărea şi dispărea.

Al Patrulea aştepta răbdător: cine are cu adevărat ceva de oferit, nu va întârzia să vină la întâlnire. Mai ales că alt cumpărător fenicianul nu va mai putea spera să găsească.

Fidias îşi transportase opera în locul ei predestinat. Philopater n-o văzuse încă în templu, dar tocmai acela fusese locul pe care-l alesese fenicianul pentru realizarea afacerii.

Lupta lui Pelops cu Oinomaos, dar mai ales bătălia centaurilor cu lapiţii de pe frontonul templului se potriveau cu legenda Cavalerului de argint. Imaginile erau derutante: nu în oglindă, ca pe orice templu din toată lumea, ci, diferite, cele două scene îşi răspundeau totuşi una alteia. După ce privi îndelung friza, Philopater intră în sanctuar ca în legenda însăşi. Un artificiu imposibil de descris mai târziu făcu să audă şi ecoul bătăliei în care tatăl său săvârşise minuni de vitejie înainte de a muri ucis de săgeata aruncată din arcul lui Apollo. Poarta masivă se închise în urma sa şi Philopater urcă scările de lemn, pentru a ajunge la registrul superior al cellei. Tropotul cailor luptătorilor persani îi zvâcnea în tâmple, ca pe vremea când oştenii ahemenizilor erau încă neînvinşi şi nemuritori. Un miros de încins stăruia în aer şi, încă înainte de a apuca să vadă imensă statuie, îi zări umbra unduindu-se în bazinul pentru uleiuri din faţă. Reflexele grele ale marmurei, ce oglindea aurul, fildeşul şi pietrele preţioase, făcură realitatea din jur să ajungă la el doar ca ecoul unui ecou. Şi atunci, brusc, aşteptată, dar totuşi depăşind orice aşteptări, epifania lui Zeus în oglinda tuturor acestor oglinzi. Din locul unde se afla, Philopater privea suprema zeitate pe deasupra bazinului descoperit, în care se mai oglindeau cerul şi norii, pe lângă toate cele ce

se reflectau în el, iar privirea ajungea până la statuia aflată sub un acoperiş prea strâmt, pe care urma să-l sfarme oricând dorea.

— Doar acum nu! Doar acum nu! vru să strige Al Patrulea, însă nu putu striga şi voi să fugă, dar nu putu fugi. Asemenea lui Achile, îi era imposibil să străbată un spaţiu, dar nici n-avea când s-o facă, timpul nu mai exista. Viaţa e un vis. Stătea de sute de ani acolo sau poate abia de o clipă şi trebui să mai treacă o veşnicie până să-şi poată întoarce privirea şi să vadă pe o acroteră a coloanei, lângă care tocmai se afla, un coif de argint şi un scut şi restul armurii. Şi o urnă cu oseminte.

Luându-le în braţe şi părăsind templul, vraja s-a rupt. Dar îi luă locul o altă vrajă: sufletul recunoscător al tatălui plângea - afară, pentru prima oară în viaţă, negustorul venit din Babylon văzu cazând zăpadă.

Bosporanul n-avu de ce se căina, fiul Cavalerului de argint îşi ţinu învoiala - încă în aceeaşi zi Spartokos îşi primise plata pentru strădaniile-i încununate de succes. El fusese totodată şi ultimul om care-l mai văzu pe chaldeean: Philopater se îndepărtă printre fulgi cu armura şi cu urna în braţe.

AL CINCILEA

Persanul (459 î.e.n. - circa 376 î.e.n.)

DESPRE LOCUL FIECĂRUIA ÎN LUNGA SCURGERE

La fel cum numeroase stele n-au fost văzute niciodată de ochii unui pământean, dar drumul altor corpuri cereşti ne spune că ele trebuie să se afle într-un anume punct din univers, se află şi oameni a căror existenţă se poate deduce doar din golul bănuit şi din semnele de întrebare pe care le-au iscat. Nimic nu ne oferă o dovadă pozitivă că ei au fiinţat într-adevăr, dar, neimaginându-ni-i într-un anumit loc, nu mai există explicaţii suficiente pentru numeroase enigme brusc ivite. Să fie doar penuria noastră de cunoştinţe de vină şi să fie această cauză subiectivă a naşterii unor personaje ce poate nici n-au existat în realitate, fără de care însă întâmplările refuză să se succeadă firesc? În unele cazuri, poate. Dar Al Cincilea reprezintă totodată şi un nod în lungul şir al Celor o Sută. Din această succesiune el nu poate fi în nici un mod exclus. Chiar dacă faptele-i se menţin la nivelul ipotezei, scribul ar face mai bine, poate, dacă i-ar scrie întreaga viaţă la modul optativ, existenţa lui rămânând o certitudine: între tatăl său şi fiul său, Al Cincilea - sau Persanul, cum a fost numit de către greci -

este un reper ce nu poate fi dislocat.

Al Cincilea a moştenit de la bunic dorinţa nemăsurată de glorie şi nerăbdarea aproape dureroasă în a o obţine, iar de la tată firea cumpătată, pe care mulţi au numit-o chiar molâie. Cu greu ar fi putut alege zeii o combinaţie mai potrivnică de caractere: ceea ce un impuls împingea înainte, trăgea imediat înapoi cea de a doua faţă a firii.

Despre tată legenda spunea că şi-ar fi dedicat întreaga viaţă mântuirii sufletului Cavalerului de argint şi conservării legendei acestuia. De aceea tatăl celui de Al Cincilea era amintit printre greci cu numele de Philopater, nume mai uşor de pronunţat decât cel cu care venise din Asia Mică. Şi, deşi în Elida sosise din apus, din Grecia Mare, toată lumea ştia că Philopater se trăgea dintr-o veche familie aflată în imediata apropiere a Marelui Rege. De aceea Al Cincilea, venit pe urmele dispărutului său părinte, se bucura de multă trecere şi de toate onorurile la care se putea ridica un străin, mai ales că elenii se aflau în război între ei, iar un arbitraj al Marelui Rege era întotdeauna o ultimă soluţie posibilă. Ceea ce în vremurile străvechi ale Cavalerului de argint ar fi părut o glumă, acum devenise evident: oricine, chiar şi ahemenidul, era binevenit, cu condiţia să-i facă rău duşmanului. Iar duşmanul nu mai era un barbar, ci tocmai barbarul era cel chemat de către greci să ajute la nimicirea grecilor.

Drept urmare, Al Cincilea făcea caz de strămoşi, sperând că aceştia îi vor deschide mai uşor calea spre mai marii zilei. Dar, asemenea tatălui, porni şi el târziu în căutarea realizării ambiţiilor, părăsind casa strămoşească din Babylon la vârsta când legendarul bunic murea acoperit de glorie. Până atunci nu făcuse decât să se desolidarizeze în gând de cenuşiul său tată, încercând prin intrigi timide şi leneşe să intre în anturajul Marelui Rege. (Cei ce şi-ar mai fi putut aminti de Cavalerul de argint erau departe sau morţi

demult. Ei ar fi fost singurii care ar fi putut depune mărturie că Al Cincilea moştenise firea ascunsă a bunicului, temerile şi spaimele, ambiţiile şi frustrările acestuia. Ca de obicei, nepotul moştenea din a doua spiţă mai mult decât de la tată, de parcă toate calităţile şi defectele omului ar fi fost unice, trebuind să dispară posesorul lor pentru a putea fi preluate de altul.) Dar Al Cincilea, spre deosebite de strămoşi, era handicapat şi de lipsa de bani. Încercând să pătrundă în societatea tinerilor bogaţi, nu reuşea să facă faţă material, iar calităţi deosebite, cu care să compenseze această limită, nu avea. Şi chiar şi energia îl părăsea de prea multe ori. Strădaniile-i erau ciclice şi se manifestau în puseuri: ele izbucneau cu violenţă, dar se stingeau înainte de a apuca să ajungă la orice rezultat. Bătrânii îngăduitori spuneau despre fiul lui Philopater că este un timid: că din cauza timidităţii răbufneşte de multe ori necontrolat.

Până la plecarea spre apus, Al Cincilea nu înfăptuise încă nimic în viaţă, nimic cunoscut şi de alţi oameni. În vis reunise însă mai mult şi, tainică, suferinţa îi era cu atât mai dureroasă cu cât realitatea se încăpăţâna să rămână atât de departe de dorinţă. Scurta trecere prin Atica, înainte de a-şi continua drumul spre Motapont şi Heracleca, îi lăsase o speranţă ca o rană niciodată cicatrizată: ceea ce n-a reuşit să realizeze în Babylon şi în celelalte capitale persane i se părea posibil la Atena. Cât timp tatăl s-a interesat de Cavalerul de argint şi de itinerariul viitor al călătoriei, Al Cincilea se plimbase prin metropola grecilor şi-şi jurase că va veni o vreme când o va cuceri. Apoi, însă, drumul i-a purtat spre Italia, tatăl a recâştigat acolo vechi posesiuni comerciale pierdute, iar el s-a pomenit brusc o figură importantă: Al Patrulea plecase; redobândită, sucursala din Heracleea devenise de sine stătătoare, înfrăţită doar cu cele din Metapont şi din Poseidonia; el însuşi era acum conducătorul unei firme, ambiţiile nestăpânite îşi găsiră o

îndestulare, chiar dacă nu pe măsura măreţiei viselor sale de taină. De undeva, din fiinţa strămoşilor, în Al Cincilea renăscu negustorul temeinic şi chibzuit, iar memoria transcendentală îi aminti procedeele cele mai importante pe care trebuia să le pună în aplicare. Pentru un răgaz mica glorie îl sătură: în legătură cu marea glorie nu-l putea trage nimeni la răspundere. Ea părea să devină un secret uitat.

Fiul lui Philopater avea acum avere şi poziţie, pentru prima oară în viaţă se simţea şi în realitate important, oamenii îl respectau ca atare şi el se dovedea în stare să se pună deasupra vremurilor. Himerele trecutului păreau uitate. Dar cine a fost ros atâţia ani de vanitate, nu se mai poate vindeca de tot: boala odată intrată în corpul omului, nu mai există preot, nu mai există medic s-o poată îndepărta: răbdător, răul roade de la miez, din locul unde s-a cuibărit, până ce răzbate iarăşi la suprafaţă. Al Cincilea era unul dintre oamenii mânaţi de demoni răi: aceştia te implică în acţiuni, pe care apoi onoarea trebuie să le ducă la îndeplinire împotriva evidentei nemulţumiri a individului însuşi. Cu cât înainta în lăudăroşenii, fiul lui Philopater era tot mai nefericit: ceea ce în visul tău tainic nu te angajează cu nimic, odată făcut public te sileşte la eforturi de multe ori neplăcute. Şi, după fiecare asemenea pas, îşi jură să fie mai prudent data viitoare: după fiecare asemenea jurământ, îi era tot mai greu să se stăpânească atunci când i se ivea un nou prilej de a se angaja în discuţii.

Astăzi scribul poate afirma că plecarea din Grecia Mare fusese o adevărată catastrofă: ea nu se întâmplase decât ca o urmare firească a imposibilităţii celui de Al Cincilea de a nu divulga încetul cu încetul marile-i ambiţii, cele ce îl satisfăcuseră întotdeauna în imaginaţie şi care riscau tot mai mult să se spulbere în realitate, cele care nu-l lăsau să trăiască aşa cum, la urma urmei, îi plăcea. Al Cincilea părăsi Heracleea după ce se desproprietări de întreaga

avere, împărţind-o între cei doi fii ai săi. Un om cu intenţiile lui nu poate decât sărac să fie liber, afirmase el, iar afirmaţia îl costase averea. Un om cu ademenea planuri nu poate acţiona decât eliberat de orice obligaţii, de orice legăminte, de orice sentimentalisme, mai declarase şi, drept urmare, se despărţi de familie, de prieteni şi de traiul pe care-l iubise atât de mult. Privind către ţărmurile Italiei, tot mai îndepărtate, Al Cincilea se îndrepta spre o sclavie impusă de firea-i imposibilă. Disperarea personajului poate părea tragicomică, însă scribul ştie că Al Cincilea era atât de îngrozitor de nefericit, încât la un moment dat îi trecuse prin cap ideea de a se automutila, pentru ca să se întoarcă acasă şi să restabilească situaţia trecută, având scuza unei nenorociri ce l-a împiedicat să-şi urmeze calea, argument în faţa căruia nu l-ar fi putut acuza nimeni că una spune şi alta face. Dar nu s-a automutilat, ci a plecat mai departe, valurile îl legănau şi o cruntă dezolare, transformată în curând în melancolie, îl însoţi în lungu-i drum. Nimeni şi nimic nu l-ar fi putut împiedica să-şi reintre în vechile-i drepturi. Nimeni în afară de el însuşi.

Grecia - sau mai bine spus Greciile, pentru că nu era petic de pământ în acest loc să se asemene cu alt petic de pământ, nu era om al unei cetăţi să se considere egalul altui om al unei alte cetăţi, nu era piatră pe care Al Cincilea să n-o binecuvânteze şi să n-o blesteme de atâtea ori într-o singură zi -, Grecia însăşi părea o capcană pentru firea-i tainic îndrăzneaţă şi concret atât de comodă. Grecia putea să-ţi ofere totul şi putea să-ţi ia şi ceea ce nu ţi-a dat, Grecia putea să te înalţe şi să te arunce în cele mai adânci prăpăstii, totul într-un ritm necunoscut în Asia, într-o succesiune ce nu te lăsa niciodată să-ţi revii. Războaiele neîncetate, ridicând azi un polis pentru ca mâine să-l

nimicească, distrugându-i zidurile fortăreţelor şi măcelărindu-i fiii, duceau în mod firesc la concluzia că zeii homerici au obosit să se tot implice în joaca smintită a oamenilor, lăsând regi şi sclavi să se stârpească singuri: cetăţile erau ca bulele de aer apărute din nimic la suprafaţa mlaştinilor - se umflau, străluceau câteva clipe în lumina razelor soarelui şi dispăreau înghiţite de alte bule. Cele mai mari aveau puterea să mai revină încă o dată şi încă o dată la suprafaţă, pentru a reflecta în lumină cele mai minunate culori, pentru a excita ambiţiile şi pentru a se nimici iarăşi şi iarăşi între ele. Şi chiar dacă fiecare cetate murea de mai multe ori, oamenii nu se năşteau decât o singură dată. Cât de înţeleaptă i se părea acum celui de Al Cincilea prudenţa de multe ori batjocorită a lui Philopater şi cât de mult putea el acum regreta oaza din Heracleea, atunci când se afla cu gândurile sale, dar numai atunci când se afla doar cu gândurile sale! Dorinţa de a-şi ascunde sentimentele îl făceau pe cel de Al Cincilea să fie privit ca un aventurier de către toţi cei din jur. Omul acesta ascuns inspira puţină teamă, puţină neîncredere, dar şi puţin respect. De multe ori nu se recunoştea nici el în personajul în care intrase. Erau momentele când acţiona conform himerelor. Un erou uitat îşi făcea atunci apariţia spre nemulţumirea celuilalt personaj cuprins de fiul lui Philopater.

— Cine eşti tu? îl întrebau, de pildă, nişte călători al căror drum se interfera cu al lui.

— Un străin, răspundea Al Cincilea circumspect.

— Dacă ai vrea, ai putea să ne fii de folos, insistau ceilalţi.

— Mi-e greu să-mi fiu mie însumi de folos, darămite altora, se eschiva fiul lui Philopater şi se grăbea să-şi urmeze drumul.

Pe urmă îşi spunea că în întâlnirea aceasta a stat poate şansa de a intra în istorie - acel unic prilej pe care zeii îl

oferă oricui, dar pe care prea puţini muritori se pricep să-l recunoască. Îşi făcea amarnice remuşcări şi clădea în imaginaţie edificiul gloriei pierdute. Dar când calea i se încrucişa din nou cu cea a altor oameni şi când aceştia încercau să intre în vorbă cu el, răspundea invariabil:

— Eu? Eu nu sunt decât un străin. Şi se grăbea să dispară.

Al Cincilea zăbovi puţin în Elida, la Olympia. Acolo îi fusese văzut pentru ultima oară tatăl cu mulţi ani în urmă, însă acum nu mai era nimeni care să şi-l amintească. Şi chiar dacă ar mai fi trăit, fiul celui de Al Patrulea pornise prea târziu să-l caute: bătrânul trebuia să aibă spre optzeci de ani. Dacă ar mai trăi, îşi spunea Al Cincilea, o nouă modificare a vieţii i-ar fi desigur fatală. El supravieţuia în urmaşi şi urmaşii vieţuiau deja în el. Oricum, pretextul căutării era bun: vrăjit de scurtă amintire a Atenei, Al Cincilea străbătu în grabă polisurile învrăjbite şi, sfidând războaiele şi primejdiile de tot felul, se grăbi să ajungă în Atica.

Scribul ştie: cei ce nu se tem au parte de mult mai puţine suferinţe decât ceilalţi - ei nu trec prin toate nenorocirile aduse de spaime în faţa noastră. Purtat de valurile viselor, Al Cincilea călători fără incidente şi străbătu fostele şi prezentele câmpuri de bătaie fără ca vreun demon rău să-i asmuţă în cale vreo ceată de refugiaţi disperaţi sau vreun pâlc de soldaţi porniţi după prădăciuni. Drumul pe căile de uscat a fost întotdeauna periculos în Grecia, cu atât mai mult cu cât războiul fusese declarat şi nu mai ştiai ce cetate de partea cui se află, cine pe cine are de răzbunat şi ce alianţe tocmai s-au sfărâmat. Trebui să pătrundă în miezul evenimentelor, pentru a afla că diferitele cetăţi şi popoare ce nu demult fuseseră aliate au ajuns acum să se asedieze

reciproc şi, uitând de vechea prietenie la greu, nu se cruţau de cele mai cumplite lovituri.

— Chiosul, Lesbosul şi Miletul au părăsit Liga maritimă tocmai atunci când aveam mai mare nevoie de aliaţi şi când spartiaţii primesc subsidii de la satrapii persani, se tânguiau atenienii.

— Nu mai ştii de partea cui se află locurile prin care tocmai treci, nu mai ştii ce e bine să spui şi ce constituie o crimă, gândea al Cincilea.

— Situaţia se schimbă chiar la Atena de pe o zi pe alta, eroii de ieri sunt azi în surghiun, eroii de azi vor fi mâine executaţi, comentau cei întâlniţi plecând din metropolă.

Al Cincilea intră în cetate în zilele când Cei patru sute preluaseră puterea, rămase acolo în perioada răscoalei flotei aflate la Samos şi apucă entuziasmul rechemării lui Alcibiade osânditul. Rechemat şi ales strateg! (Alcibiade era cel ce obţinuse pentru atenieni expediţia din Sicilia, cel ce o nimicise în favoarea Spartei şi cel ce trădase şi Sparta şi uneltise cu satrapul Tissapherne.)

Ritmul aflării veştilor era de nesuportat pentru adevărata fire a celui de Al Cincilea: Mindaros se îndreaptă cu grosul flotei spre Hellespont, atenienii sunt înfrânţi la Erythrai, ştirile sosesc într-un iureş care le răpeşte adevăratele dimensiuni: bătăliile de la Kynossema, de la Abydos, de la Cysicos. Şi, între timp, Cei patru sute sunt deja răsturnaţi. Iar asta doar în câteva luni. Al Cincilea nu se putea obişnui cu un asemenea ritm: atenienii treceau de la extaz la disperare de la o zi la alta, de la o oră la alta. Chiar şi omul cel mai dăruit de zei, Alcibiade, obţine victorii pentru Atena, fiind arestat de vechiul lui partener de urzeli, Tissapherne. Marele aventurier, drept care se dăduse în forul său interior Al Cincilea la sosirea la Atena, trecea prin toate chinurile: el nu mai era nici tânăr, ba dimpotrivă, se îndrepta spre bătrâneţe; nu mai era nici bogat, nu mai avea nici neamuri,

nici prieteni. Noile cunoştinţe stabilite trăiau într-un alt timp, aveau alte valori morale. Din străinul semeţ venit din apus n-a mai rămas în curând decât un metec oarecare, un individ abia putând să-şi plătească impozitul celor douăsprezece drahme pe an, un ins acceptat mai mult datorită felului său straniu de a fi, dar şi pentru că nu se putea uita că fiul lui Philopater se trăgea dintr-o familie ai căror membrii s-au aflat mereu în preajma Marilor Regi. Aşa că din nou trecutul era cel ce-i înlesnea traiul, devenit acum cu totul inutil, trecutul de care se despărţise atât de brutal şi de necugetat, în favoarea unui prezent care se încăpăţâna să nu se lase cucerit doar în scurtele şi violentele puseuri de ambiţie şi orgoliu.

De ce a venit Al Cincilea la Atena? Printre atâtea victorii şi înfrângeri succesive, oamenii mai aveau vreme să se intereseze şi de acest străin ciudat, îmbrăcat întotdeauna în acelaşi statos, păstrat însă mereu curat, despre ai cărui strămoşi se vorbea mult şi care părăsise o avere pe care imaginaţia atenienilor o confundă cu bogăţiile demult divizate şi pierdute ale legendarilor săi străbuni. Politeţea lui orientală - ce n-a apucat să se tocească nici după atâţia ani de trai în Italia - mărea misterul personajului. Iar zvonurile erau contradictorii ca individul însuşi: Al Cincilea ba venise din însărcinarea personală a Marelui Rege, ba era o iscoadă a lacedemonienilor, ba trebuia să ajute Liga maritimă, chiar şi atunci când satrapii trecuseră, de ochii lumii fireşte, făţiş de partea Spartei. Al Cincilea zâmbea enigmatic, nu aproba şi nu nega nimic, dar încuraja asemenea vorbe, iar atitudinea capricioasă a persanilor şi ezitările lor erau puse la Atena ba pe seama uneltirilor lui Alcibiade, ba pe seama prezenţei în cetate a acelui individ misterios, a cărui legendă creştea mereu, proporţional cu

deznădejdea de taină a omului însuşi. Acceptat cu prudenţă de toată lumea, având orice poartă deschidă, fiul lui Philopater era incapabil să exploateze aceste avantaje. Orgoliul îi cerea o glorie palpabilă şi imediată, dar felul de a fi îl împiedica să preia orice riscuri. În crizele tot mai dese de descurajare neagră, stând singur acasă, făcea din nou şi din nou bilanţul lunilor şi apoi al anilor petrecuţi la Atena, ani lipsiţi de succese, în care singurele momente plăcute se desfăşurau atunci când se abandona unei societăţi mari de meseni, unde printre discuţiile şi distracţiile ce se încingeau - şi care nu-l pasionau defel - cineva îşi aducea aminte şi de el. Atunci se constituiau alt fel de jocuri de societate, fiecare povestea câte o legendă a familiei lui Philopater, fiecare termina legenda dându-i un rol precis şi celui de Al Cincilea. Acesta însuşi era chemat arbitru în diferitele ipoteze ale ipostazelor sale. Era plăcut să auzi atâtea lucruri despre tine, era plăcut că înţelepţi recunoscuţi, demagogi şi oratori să-şi întreacă elocinţa în jurul propriei tale persoane. Era plăcut şi-ţi dădea sentimentul că n-ai pierdut toţi aceşti ani de pomană, că n-ai ales uşuratic atunci când ţi-ai tăiat toate căile de întoarcere spre o bătrâneţe tihnită şi anonimă într-un oraş îndepărtat, unde se petrec atât de puţine evenimente reale...

Străine pentru Al Cincilea nu erau numai locurile şi obiceiurile, străin îi era sculatul în zori şi agitaţia fără întrerupere pe tot cuprinsul zilei. De aceea dimineaţa se simţea de regulă şi mai disperat şi doar seara, câteodată, când nu-i venea să se culce şi când găsea tovarăşi de petreceri sau rămânea singur în locuinţă, seara doar reveneau din când în când planurile de penetrare. De pătrundere cu orice riscuri printre cei iubiţi de zei. Dar după asemenea momente de exaltare urmau iarăşi dimineţile obosite, crizele de luciditate arătându-i că şi cei mai răsfăţaţi copii ai destinului nu erau sortiţi în această cetate

măreaţă şi nebună decât la o scurtă ridicare în slăvi, pentru a avea de unde să se prăbuşească mai virtuos. Cei mai buni fii ai Atenei trebuiau să plece în surghiun chiar şi atunci când nici o vină concretă nu-i acuza, doar de teama că personalitatea lor deosebită să nu influenţeze prea puternic voinţa celor mulţi; datorită aceleiaşi temeri alţii plăteau mai scump, nu puţini cu viaţa. În apus, la Heracleea, Al Cincilea reuşise să instituie, în oaza lui de linişte, vechile obiceiuri orientale: tihna de care se bucura nu era tulburată de nimic în afară de veşnicele zvonuri. Acele zvonuri însă au fost vinovate de plecarea sa: dacă tot ne aşteaptă atâtea nenorociri, îşi argumentase fiul lui Philopater decizia, atunci de ce să nu umplu măcar timpul scurt ce îmi mai este hărăzit cu fapte de neuitat?

Şi de ce nu făcea într-adevăr faptele pe care şi le-a propus? Îşi mai amintea el măcar ce şi-a propus? Lunile treceau, anii treceau... Războiul între greci nu se mai termina. Sparta ceruse o pace refuzată de data asta de Atena, pentru moment învingătoare. Surghiunitul Alcibiade a devenit din nou „speranţa Atenei”. Cei patru sute au fost răsturnaţi. Alcibiade a cucerit Selymbria şi Byzantionul. Ceea ce se schimba cu atâta repeziciune în lume, se schimba şi mai repede în starea celui de Al Cincilea: dimineaţa fricos, la prânz deznădăjduit, seara viteaz, apoi din nou deznădăjduit, întrebându-se dacă nu-şi pune false probleme: „Cine este el ca să-şi poată alege singur soarta? Degeaba toate frământările, din moment ce destinului nici măcar nu-i trece prin cap să-i ofere vreo şansă! El, dinspre partea sa, a făcut tot ceea ce i-a stat în putinţă, nimeni nu l-ar putea acuza că nu a venit în întâmpinarea şansei”. Şi, ceea ce era mai neplăcut, nimeni nu-l acuza de nimic. Prea puţin îi păsa deşertului de frământarea unui firişor de nisip.

Dar soarta nu poate fi nici ispitită, nici respinsă. Atunci când „Persanul” nu mai trăgea nici o nădejde, evenimentele s-au întors pe neaşteptate cu faţa spre el. În anul arhontelui Euctemon, vara, în timpul sărbătorii Plynteriilor, Alcibiade fu primit în triumf la Atena. Întoarcerea eroului a fost consemnată de scriitori şi, datorită lor, urmaşii au aflat că triremele atice au revenit cu multe scuturi şi prăzi de la duşmani, că Alcibiade a adus cu el nu mai puţin de două sute corăbii capturate şi dintre ele doar multe fragmente de corăbii, „iar Chrysogonos, învingătorul de la jocurile pythice, le cântă vâslaşilor, în timp ce comanda le-o dădea Callippides, actor de tragedii, îmbrăcat cu statosuri şi xystide şi cu toată podoaba tragică”, iar corabia amiral mergea prin porturi cu pânză de purpură. Aşa povestesc istoricii, dar Al Cincilea avu parte să vadă cu ochii lui întoarcerea celui osândit la moarte de exact cei ce acum îl primeau în triumf. Şi nu este adevărat că, aşa cum relatează un autor, Alcibiade n-a avut îndrăzneala să coboare de pe corabie până ce nu i-au dat de ştire vechii prieteni şi rudele apropiate că nu este nici o primejdie. Tot ceea ce simţea Alcibiade, atunci când se afla faţă în faţă cu poporul, era exact ceea ce simţea şi poporul însuşi. Dacă i-ar fi fost frică, poporul l-ar fi sfâşiat pe loc. Dar aşa, trăind el măreţia clipei şi izbânda-i desăvârşită, cetăţenii Atenei onorau această victorie ca pe propria lor victorie şi-l aclamau pe comandantul reîntors ca pe speranţa strălucitoare a cetăţii. Entuziasmul era sincer şi nimeni nu-şi mai amintea că Alcibiade s-a pus cu puţini ani în urmă în slujba duşmanilor, uneltind cu lacedemonienii şi atrăgându-i de partea acelora pe perşi. Totul era uitat, doar eroul era de faţă, eroul care a cucerit pentru cetate atâtea victorii, care a visat pentru Atena atâtea izbânzi şi care îi putea oferi satisfacerea tuturor orgoliilor rănite. Alcibiade era nu numai „cel mai frumos dintre eleni”, dar şi cel mai

nimerit pentru a-i conduce. El n-a fost doar nepotul lui Pericle şi elevul lui Zopyr tracul, dascălul dat de tutorele său, ci şi elevul lui Socrate, prietenul lui cel mai iubit, cel pe care s-a angajat să-l apere aşa precum puii de barză le apără pe berzele bătrâne, mai ales că pe cei doi îi lega deja din tinereţea lui Alcibiade frăţia de arme: magistrul salvându-i viaţa la Potideea, pentru ca mai târziu elevul să-l salveze pe Socrate în bătălia de la Delion. Şi cum să nu fie un erou „cel mai frumos dintre eleni”, când se trăgea dintr-o familie de eroi şi când propriul tată căzuse ca un erou pentru cetate? Cine şi pentru ce fapte să mai fi avut puterea să se îndoiască de fiul lui Cleinias, cel care şi-a găsit moartea în bătălia de la Coroneea? Şi cine să-i fi putut sta atunci, în ziua aceea, în faţă?

Al Cincilea, „Persanul” (un persan venit din Apus!), un personaj atât de straniu, nu putea să nu se întâlnească în scurt timp cu eroul Atenei. Şi s-au întâlnit, două zale importante a două lanţuri fără de sfârşit - una strălucitoare, cealaltă ştearsă. Dar amândouă la fel de neînlocuit.

— Cine eşti tu? l-ar fi întrebat „cel mai frumos dintre eleni”.

— Un străin, ar fi răspuns, ca de obicei, Al Cincilea.

— Un străin? Un metec, care va să zică. Dar nu eşti singurul străin în Atena.

— Nu, i-ar fi răspuns Persanul, sigur că nu. Însă aici nu-i vorba nici de a fi metec, nici de a fi cetăţean, nici de a fi sclav.

— Să nu amestecăm lucrurile!

— Să nu le amestecăm, ar fi admis Al Cincilea.

Alcibiade entuziast, de o energie nestăvilită, îşi savura succesul, primea toate linguşirile ca pe nişte plăcute nimicuri, se purta - aşa cum o făcuse întotdeauna - nedrept cu cei ce îi arătau atâta dragoste. Persanul era, dimpotrivă, tăcut, îmbrăcat sever, curat, modest, un oriental părând că

dispreţuieşte luxul (!). Enigmatic, dând impresia că posedă nenumărate taine de cea mai mare importanţă, distant, sugera că oferă o favoare celui ce i se adresează. Nimeni n-ar fi putut ghici vreodată că privirea-i glacială ascunde o invidie sfâşietoare faţă de toţi cei ce au reuşit să-şi lege numele de o faptă cât de cât demnă de a intra în analele istoricilor. Însă oricât de înşelătoare ar fi aparenţele, înţelepţii vremii ştiau că marilor înfrânţi invidioşii zei nu le-au luat întâmplător puterea: ei sunt oameni slabi şi dacă fac vreun rău, atunci acesta adună în el forţa păstrată ani de zile pentru un scop nici măcar de ei prevăzut. Aceiaşi zei pot orândui şi altfel, după poftă, evenimentele şi simţămintele muritorilor. Persanul, care suferea pentru succesul oricui, văzând în victoria altuia o înfrângere personală fu subjugat şi el de farmecul debordant al lui Alcibiade. Iar faptul că se ascundea de atâţia ani în spatele atitudinii sale rezervate, asemenea melcului neajutorat în cochilia lui, îl făcu să nu se repeadă să-şi depună sentimentele la picioarele Speranţei Atenei, aşa cum o făcea mulţimea de linguşitori sinceri cu toţii la început, calculaţi unii câteva zile mai târziu. Atitudinea demnă şi avansurile reţinute l-au aşezat într-o poziţie singulară. Alcibiade însuşi deveni curios şi începu să-l caute. În vara aceea, când evenimentele s-au succedat parcă şi mai rapid ca în toţi acei ultimi infernali ani, cel mai frumos dintre eleni găsea mereu prilejul de a-l căuta pe Persan. Zorii mulţumirii se arătau şi pentru cel de Al Cincilea: gloria neîntrecută a lui Alcibiade începea să se răsfrângă şi asupră-i.

De la întoarcerea eroului la Atena şi până la nefericita înfrângere a lui Antiochos, Al Cincilea s-a întâlnit aproape în fiecare zi cu favoritul cetăţii. Şi dacă nu se întâlneau, nu trecea încă o zi şi Alcibiade însuşi îl căuta sau trimitea pe

cineva să-l invite pe Persan la el. Şi când venea, Al Cincilea era poftit să stea pe acelaşi pat cu gazda şi oricare dintre vechii prieteni şi tovarăşi de-ai lui Alcibiade se aflau de faţă, locul acesta de cinste şi prietenie îi revenea tot Persanului. Doar atunci când se nimerea să se afle şi filosoful Socrate printre comeseni, locul celui de Al Cincilea devenea incert, dar Alcibiade se pricepea întotdeauna să găsească o soluţie care să nu-l jignească pe nici unul dintre cei doi şi, datorită farmecului său, toată lumea se simţea cât se poate de bine.

Cel ce nu este răsfăţat de soartă, devine suspicios faţă de zei când i se deschid brusc uşile spre toate bucuriile care până atunci i s-au părut interzise, iar altora date din belşug. Suspiciunea aceasta îi strica de obicei celui de Al Cincilea şi clipele prezentului. Dar ea avea şi însuşirea de a-l face mai prudent, de a-l ţine tot timpul cu ochii larg deschişi. De aceea, Persanul îşi păstră răceala atitudinii şi în continuare şi ori de câte ori îi venea să chiuie de fericire, se abţinea şi-şi lăsa marginile buzelor şi mai în jos. Căci dacă până acum tăcerile i-au conservat misterul, nu cumva o frecventare prea deasă a celebrităţilor zilei îl va târî în banal? Şi cum va reuşi să-şi păstreze legenda, când lumea va începe să se intereseze cu adevărat de relaţiile, de averea şi de trecutul său? Şi ce va spune atunci când se va descoperi că relaţiile sale abia acum se înfiripau, că averea îi era risipită de urmaşi undeva în Italia, iar trecutul va dovedi că Persanul n-a realizat nimic deosebit în toată viaţa. Nici măcar legăturile tradiţionale ale familiei sale cu Marii Regi n-a fost în stare să le reia, nici măcar pe satrapii ce se amestecau în războaiele grecilor nu-i cunoştea personal, nici măcar pe conducătorii cetăţilor din Grecia Mare nu i-a influenţat în vreun fel, chiar şi atunci când n-ar fi fost exclus să fi putut s-o facă. Şi cum va reacţiona dacă toate astea vor deveni clare pentru toată lumea sau dacă doar într-o singură noapte, după ce va fi băut cineva prea mult vin amestecat

cu prea puţină apă, îl va jigni întâmplător şi îi va nărui dintr-o dată tot şubredul renume? Ce arme de apărare va mai avea el atunci? Aşa că Al Cincilea începu să evite întâlnirile prea dese cu Alcibiade, chiar şi cu ceilalţi oameni care se învârteau în jurul Speranţei Atenei. Al Cincilea era prudent şi în realitate, nu numai în legendă: el ştia că un om ce a răbdat atâta vreme de sete nu poate bea dintr-o dată o amforă chiar şi din apa cea mai curată, fără a se îmbolnăvi apoi, riscând poate chiar a muri. Al Cincilea se atingea de „apă” parcă dispreţuind-o, iar acest lucru nu putea decât să le impună atenienilor.

Persanul nu era curtat acum doar de cetate, pentru ca prin el să fie atrase forţele ahemenizilor de partea Ligii, Persanul era inclus şi în intrigile particularilor. Alcibiade, „cel mai frumos dintre eleni”, a fost disputat încă din prima tinereţe de nenumăraţi admiratori, care-i cerşeau prietenia, neezitând unii să-i pună toată averea lor la picioare. E drept că aceiaşi şi alţii n-au pregetat, mai târziu să-l alunge şi să-l condamne la moarte, dar nu s-au ridicat niciodată în prezenţa lui împotrivă-i. Şi nu se revoltau în prezenţa lui Alcibiade, pentru că întreg poporul era cucerit de el, astfel încât, văzându-l, fiecare grec se credea un pic asemenea lui. Nu degeaba a spus poetul Aristofan: poporul „îl doreşte, îl urăşte şi vrea totuşi să-l aibă”. Alcibiade era ca vinul: cine a băut din el prea mult îşi jură a doua zi, atunci când se trezea din beţie, să nu mai pună niciodată licoarea înşelătoare în gură fără a o mesteca vârtos cu apă. Dar seara, la o nouă întâlnire cu prietenii, în prezenţa vinului, prea puţini îşi mai aduc aminte de legământul făcut doar cu câteva ore în urmă. La fel şi cu Alcibiade: pe cât de adulat atunci când se afla de faţă, pe atâtea rele a trebuit să contase din partea prietenilor, atunci când vraja îi pâlpâia

de la distanţă.

Dar, deocamdată, „cel mai frumos dintre eleni” se găsea la Atena, iar aceia dintre cetăţeni şi meteci care-i căutaseră tovărăşia cu douăzeci de ani în urmă, dacă nu muriseră sau nu trebuiseră să părăsească cetatea, au început din nou să-şi dispute tovărăşia celui ce acum a devenit mai puternic, aureolat de victorii strălucite şi de faima de a putea învinge pe oricine şi oricând, depinzând doar de voinţa sa să-i înduplece pe zei să-i stea întruna alături. Însă zilele petrecute în metropolă se anunţau numărate pentru Alcibiade: abia s-a întors în triumf, că lumea aştepta de la el noi victorii şi în primul rând câştigarea definitivă a războiului. De aceea eroul avea mult de lucru, timpul se scurgea mai repede decât norii mânaţi de furtună, Alcibiade era prea ocupat să convingă poporul că tot ce a făcut în activitatea-i contradictorie n-a fost decât pentru a sluji Atena, pretinzând că atunci când lucrurile au decurs altfel, aceasta nu s-a putut întâmpla decât din cauza unor neînţelegeri trecute, a pripelii cetăţenilor, a neîncrederii arătate cu anumite prilejuri. Prea puţine ore mai rămâneau pentru prieteni, dar ce om politic al cetăţii nu-şi pierde cea mai mare parte din vreme tocmai în disputele cu alţi bărbaţi, stând la taclale sub coloane sau petrecându-şi jumătate din noapte bând vin, ascultând muzică şi întrecându-se în a convinge în cele mai diferite dispute: despre adevăr, despre bine, despre frumuseţe sau despre necesitatea recuceririi uneia sau alteia dintre cetăţile pierdute? De aceea lunile petrecute acasă au fost şi extraordinar de scurte şi foarte lungi. Oamenii cu adevărat mari au întotdeauna timp pentru toate.

Numeroşii scribi, numindu-l mai târziu mai făţarnic decât camelionul însuşi, n-au avut dreptate: Alcibiade a rămas de fiecare dată acelaşi, chiar dacă aparenţele au înşelat câteodată şi cele mai atente spirite. Dar mulţi autori sunt

interesaţi numai de fapte, neglijând sufletul şi amănuntul că întâmplările se datorează de prea multe ori unor împrejurări al căror rost poate doar zeii ar fi în stare să-l descifreze. La fel de adevărat fiind însă că, pentru cei mulţi, într-adevăr oamenii se măsoară doar după efectul lucrării personajelor. Dar pentru cei ce i-au stat în apropiere, Alcibiade a rămas acelaşi risipitor cu darurile cu care a fost înzestrat, oferindu-şi bunăvoinţa cui avea chef şi nepunând în balanţă ceea ce i se dădea cu atâta dragoste de către alţii. De aceea nu puţini se simţeau neîndreptăţiţi de purtarea sa şi, chiar dacă sub influenţa vrajei nimeni nu-l acuza direct, toţi considerând doar o nedreptate a soartei că faţă de unii eroul se poartă într-un fel şi pe alţii abia de-i priveşte, între numeroşii admiratori s-au iscat şi s-au redeşteptat aversiuni, multe stând la baza unor fapte teribile de mai târziu. Dacă scriitorii ar fi pus şi întâmplările născute din certurile oamenilor geloşi unii pe alţii pe seama lui Alcibiade - el fiind, la urma urmei, într-adevăr motivul prim al respectivelor nenorociri - probabil că „cel mai frumos dintre eleni” ar fi primit încă multe nume puţin măgulitoare şi istoricii nu l-ar fi numit doar „mai făţarnic decât însuşi camelionul”, ci încă mult mai rău.

Cel mai jignit dintre toţi cei ce se simţeau defavorizaţi în faţa lui Alcibiade era Persanul, chiar dacă era singurul ce nu-i căuta ostentativ prezenţa, nu exterioriza cu nici un prilej şi nu făcea nici cea mai mică aluzie în legătură cu ceea ce simţea. De aceea, ignorându-i suferinţa, născută doar din firea-i imposibilă, numeroşi greci veneau la el să se plângă şi, văzându-l mereu căutat de Alcibiade, mulţi se străduiau să i se bage şi celui de Al Cincilea sub piele. Printre aceştia se afla, de pildă, Anytos, fiul lui Anthemion, cel care nu s-a putut supăra niciodată în faţă pe „cel mai frumos dintre eleni” dar care era cu atât mai pornit împotriva celor ce se bucurau de mai multă trecere în faţa

Speranţei Atenei. Anytos apucase obiceiul de a-l căuta zilnic pe Persan.

Pe urmă, venind Anytos şi venind şi alţii întruna la el, fiul lui Philopater începu să se bucure de o faimă după care a tânjit atâta vreme. Acesta a fost poate primul moment şi primul motiv al notorietăţii sale. Dar l-a mai ajutat un lucru: la Atena bogăţia reprezenta un considerent important în calificarea şi aprecierea cetăţenilor. Dar multe vise eroice, precum şi exemplul unor învăţaţi a ridicat şi sărăcia la rang de virtute. Şi chiar dacă vremurile au decăzut atât de mult, încât s-a ajuns ca înţelepţii să-şi transmită ştiinţa pe bani, asemenea acelui Hipocrate din Chios, cel ce a dat pentru prima oară nume de litere cifrelor, chiar dacă, deci, instrucţia costa tot mai mult, aşa încât fără avere era tot mai greu să ajungi la învăţătură, nu erau puţini oameni nevoiaşi care-şi purtau sărăcia ca pe un trofeu de preţ. Aşa că Persanul nu trebuia să-şi facă griji nici din cauza modestelor resurse financiare, de care dispunea. (De aici poate şi legenda cum că Al Cincilea ar fi fost foarte bogat, că ar fi posedat averea firească a unui mare demnitar de pe lângă curtea Marelui Rege, dar că, din motive necunoscute, preferă să trăiască în modestie şi cumpătare la Atena. Iar originea acelor motive constituia însăşi subiectul legendei.)

Neputând să-i primească pe toţi aceşti mulţi oameni care-l căutau şi mai ales neavând cu ce-i trata şi cunoscându-se acest lucru, în fiecare zi Persanul era luat de acasă şi dus ba la unul, ba la altul dintre cetăţeni, unde i se punea casa la dispoziţie şi unde era investit cu atribuţiunile unei gazde autentice. (Iniţial, mai mulţi greci au vrut să-i dăruiască sclavi, însă Persanul i-a refuzat cu demnitate lui i-a fost teamă că nu va avea din ce să-i întreţină, ceilalţi au înţeles refuzul acesta cu totul altfel...)

Şi, pentru că nimeni nu ştia când va porni „cel mai frumos dintre eleni” din nou pe mare, de data asta în

fruntea celor o sută de trireme pe care adunarea i le votase, fiecare folosea prilejul de a se întâlni cu Persanul, ştiind că în prezenţa acestuia îl vor putea găsi mai devreme sau mai târziu şi pe Alcibiade însuşi şi netrebuind să le fie frică că or să dea acolo şi de Socrate, în prezenţa căruia parcă nici eroul nu mai era el. A contribuit gelozia pentru Alcibiade la nenorocirea ce se va abate nu peste multă vreme asupra lui Socrate? Prea puţini amintesc acest lucru. Oricum, întorcându-ne la Persan, în casele în care primea acesta, ştiind că-l va găsi acolo, Alcibiade venea mai elegant ca altundeva şi purtarea îi era în general mai aleasă şi mai binevoitoare, de parcă Al Cincilea l-ar fi reprezentat pe însuşi Marele Rege. Netrebuind să se teamă de vreo grosolănie din partea favoritului ei, mulţimea de linguşitori nu mai ştia cum să-i facă pe plac. Iar Speranţa Atenei, care altădată îţi întorcea spatele când îţi era lumea mai dragă, accepta acum să asculte toate vorbele şi să participe la toate jocurile.

Dar nici rolul Persanului nu era cu nimic mai prejos la acele întruniri.

— De ce oare, insinuau atenienii, de ce oare îi ajută în continuare Marele Rege pe lacedemonieni?

— Unii satrapi îşi încalcă prerogativele şi acţionează de capul lor, spunea cineva şi toţi priveau spre Persan, aşteptând din partea lui o confirmare.

Dar cum acesta nu schiţa nici o mină, un altul continua discuţia.

— Marele Rege nu face decât să-i încerce pe duşmanii noştri. Până la urmă el îi va răsplăti pe toţi după faptele săvârşite.

Şi iar se uitau cu toţii la Al Cincilea şi iar încercau să ghicească de pe faţa acestuia răspunsul.

— Ziua este aproape, urma replica altui comesean. Ahemenidul va trece în curând cu toate forţele de partea

noastră.

Chipul Persanului era nemişcat, asemenea unui oracol. Nenumărate semne se puteau citi pe el. Trebuia doar să te pricepi la oameni.

După ce a asigurat procesiunea spre Eleusis de atacurile spartiaţilor, făcând posibil ca oamenii să păşească din nou pe vechiul drum pe uscat pe la poalele munţilor Aigaleon şi Poicilos, Alcibiade a reuşit să le închidă gura şi celor mai înrăiţi dintre cei ce mai şovăiau să vadă în el pe salvatorul Atenei. Nu numai că a potolit supărarea zeilor - atâta câtă o fi fost - pentru că a debarcat la întoarcerea din pribegie exact în a şasea zi a sfârşitului lunii Thargelion, atunci când Praxiergizii iau toate podoabele zeiţei şi-i acoperă statuia, astfel încât Atena, supărată, n-a dorit să-l vadă, dar a dovedit încă o dată şi soldaţilor că, atunci când se află sub comanda lui, nimeni nu are curajul să-i atace.

Într-adevăr, faima lui Alcibiade a sporit la culme printre zei şi muritori şi în prezenţa Persanului mulţi s-au grăbit să-l roage pe erou să accepte să cârmuiască el singur cetatea, fiind cel mai norocos, cel mai merituos, cel mai dăruit de zei. Ce rol a avut Persanul însuşi în aceste îndemnuri şi cum a căutat să-l influenţeze pe Alcibiade este greu de spus, mai ales că fiul lui Philopater a învăţat că singura lui şansă este masca purtată de atâta vreme la Atena, iar masca aceasta îl obliga să nu se angajeze la nimic, să nu dea sfaturi explicite, dar să ofere tot timpul impresia că se află stăpân pe hăţuri. Pe de altă parte, ridicarea şi mai sus a Speranţei Atenei ar fi folosit şi ambiţiilor lui. Probabil însă că Persanul nu l-a influenţat în această privinţă în nici un fel: el ştia să fie convingător doar în frazele depreciative. Frazele cu care-şi cucerea auditoriul erau de acest fel: despre beoţieni repeta încontinuu cuvintele lui Hesiod, care-şi

pomenea tatăl arând un pământ unde „e frig în timpul iernii, arşiţă în timpul verii, dar bine niciodată”, iar despre spartiaţi zicea că nu sunt capabili decât să mărşăluiască de la naştere şi până la moarte. Vorbele acestea se potriveau şi sentimentelor atenienilor. Dar alt efect nu aveau.

Printre multele semne bune pe care a reuşit Alcibiade să le adune în jurul fiinţei sale de când s-a întors la Atena, faptul că Al Cincilea s-a hotărât să plece împreună cu flota era interpretat, de asemenea, ca o victorie a „celui mai frumos dintre eleni”. Pentru că, îşi spuneau oamenii, urcând pe o triremă atică, Persanul le arăta duşmanilor Ligii maritime că oscilaţiile ahemenidului s-au terminat şi că Marele Rege s-a decis să-i ajute de acuma pe faţă pe aliaţii Atenei, întorcându-şi, în sfârşit, faţa de la Sparta, pe care a sprijinit-o destul. Sub auspicii mai bune şi cu o credinţă mai puternică într-o victorie zdrobitoare şi foarte apropiată n-a plecat niciodată o flotă din Pireu.

Ce s-a întâmplat însă mai departe cu Alcibiade şi cu războaiele dintre greci cunoaştem din prea multe surse şi unele diferă între ele doar prin amănunte, în vreme ce altele sunt cu totul contradictorii. Fapt este că în vară când s-a întors Alcibiade la Atena, în casa Persanului s-a înfăţişat şi fiul mai mare al acestuia. Iniţial, celui de Al Cincilea i-a fost teamă ca întâiul său născut, venit tocmai din Heracleea, îi va spulbera mitul, mit ce se baza în primul rând pe ambiguitate şi insinuări. Dar fiul trecea el însuşi prin probleme dificile şi fu atât de surprins de ceea ce auzea despre tatăl lui, încât în cel mai sincer mod era cu totul incapabil să răspundă întrebărilor mai mult sugerate. Cu atât mai mult cu cât Al Şaselea prefera cât mai puţine discuţii în jurul persoanei sale, mai ales că plecarea lui precipitată din Italia nu era un subiect de comentat cu

oricine. Dar fiul Persanului avea bani, în orice caz mult mai mulţi decât tatăl. Nu s-au mutat împreună, însă de întâlnit s-au întâlnit des şi de multe ori fiu şi tată veneau amândoi la întrunirile cu celebrităţile cetăţii, cu oratori vestiţi, sofişti şi conducători ai poporului. Plecând Persanul cu Alcibiade, primul lui născut a rămas mai departe la Atena. Dar, în mod ciudat, legenda tatălui nu s-a transmis defel fiului: curând cei mai mulţi parcă au şi uitat că Persanul era tatăl celui de Al Şaselea. Poate de aceea ceea ce a povestit mai târziu fiul n-a stârnit mai multă crezare decât flecăreala oricărui bărbat ce se credea informat - şi cine nu s-a crezut vreodată informat la Atena?

Al Şaselea povestea despre tatăl său următoarele: după ce Alcibiade i-a înfrânt pe andrieni şi pe spartiaţii aflaţi la Andros şi nu a cucerit şi cetatea - spre indignarea ulterioară a cetăţenilor Atenei, care cum îl pierdeau din ochi, cum erau gata să-l acuze din nou de tot felul de lucruri -, a plecat cu Persanul pentru a strânge împreună bani pentru soldele corăbierilor şi pentru hrană. În Caria ei ar fi stat mai mult decât se cuvenea. Cei doi au argumentat că n-au găsit decât cu greu ceea ce au căutat, dar nici după atâta vreme destul, însă se mai spunea că Persanul l-ar fi amestecat pe Alcibiade în practici misterioase şi că, drept urmare, Alcibiade l-ar fi lăsat de cele mai multe ori pe Al Cincilea să-i meargă înainte. Se mai povesteau şi alte lucruri despre acele zile, lucruri pe care scribii nu le-au notat: Al Şaselea pretindea că tatăl i-a rămas mai mult decât a intenţionat iniţial să stea în Caria, întrucât ar fi primit o solie de la Artaxerxes, cel ce ar fi vrut să contrabalanseze printr-o alianţă cu Atena ajutorul dat de fratele său Spartei. Despre o întâlnire a celui de Al Cincilea în prezenţa lui Alcibiade cu oamenii lui Artaxerxes au mai vorbit şi alţii. Dar Al Şaselea pretindea că tatăl său ar fi fost primit în taină de Marele Rege însuşi.

După înfrângerea flotei, care în lipsa lui Alcibiade a fost condusă prost şi cu îngâmfare de către Antiochos, epimeletul, s-au găsit destui să-l acuze pe „cel mai frumos dintre eleni” că ar fi neglijat îndatoririle avute pentru a se distra cu hetairele (pe care le-ar fi înveşmântat în ţesături de Milet, acele pânze atât de subţiri încât, cu cât puteai acoperi un cal cu călăreţ cu tot, intra în întregime prin gaura unui inel). Şi când Thrasybulos, fiul lui Thrason, îl acuza la Atena de toate relele şi obţinea ca în locul lui Alcibiade să fie aleşi alţi comandanţi, când află de toate astea, Al Şaselea pretinse că Persanul ar fi spus, nu chiar ca un persan, cum că totul nu se trage decât de la zborul unei prepeliţe. (El se referea la faptul că lui Alcibiade, în tinereţe, i-a zburat de sub himation o prepeliţă, prepeliţă care a fost prinsă de un cârmaci pe nume Antiochos. Acelaşi cârmaci bucurându-se apoi de întreaga prietenie a eroului, a pierdut prin nesăbuinţă mai multe corăbii în bătălia cu spartiaţii, fiind principalul vinovat al dizgraţiei lui Alcibiade.) Întrebat şi ce legătură are zborul unei prepeliţe cu toate faptele de care fusese învinuit Alcibiade, Persanul ar fi răspuns că lucrurile din lume şi din univers se leagă între ele, dar că rostul unora putem să-l ghicim şi să-l aflăm şi al altora nu. Iar, printr-o întâmplare, povestea cu prepeliţa s-a lăsat răstălmăcită.

Alcibiade nu şi-a părăsit patria nici după ce a fost din nou aruncat în dizgraţie. Puţini oameni nu se bucură de necazurile şi umilinţele celor cu care au fost înlocuiţi. O satisfacţie omenească vine întotdeauna din partea celui ce vede cum cei preferaţi lui se dovedesc a nu fi demni de încrederea şi speranţele acordate[1]. Câte exemple contravenind acestei atitudini cunoaştem fie că privim în

[1] Iar scribul poate depune mărturie şi in acest sens.

istorie, fie că ne aruncăm ochii în jur? Doar Alcibiade a fost mai presus de asemenea sentimente, reperele prea i se deosebeau de reperele celor mulţi. Poate că tocmai acest lucru nu i l-au putut ierta nici contemporanii şi nici urmaşii. Când noii comandanţi ai flotei se îndreptau spre o înfrângere cu adevărat catastrofală, Alcibiade şi-a călcat pe mândrie şi s-a grăbit călare spre cei ce l-au substituit, prevenindu-i asupra greşelilor pe care erau pe punctul de a le săvârşi. Şi a continuat să le dea sfaturi şi atunci când noii comandanţi l-au jignit şi l-au izgonit din jurul lor.

Dar Persanul? Destinul lui se pierde din clipa aceasta cu totul în istorie. El se împletea însă cu soarta „celui mai frumos dintre greci", formând partea nevăzută a acestui produs şi oferindu-i celui de Al Cincilea zestrea de nemurire dată apoi urmaşilor. Scribul reproduce doar informaţiile despre Alcibiade provenind din cărţile istoricilor. Aceste pagini sunt decor din punctul de vedere al Celor o Sută. Dar atunci când replicile personajelor lipsesc, decorul însuşi poate vorbi pentru ele.

Întâmplările groaznice ce au urmat i-au dat perfectă dreptate lui Alcibiade, Lysandros zdrobind flota ateniană şi măcelărind peste trei mii de prizonieri, bărbaţi ai Atenei cei mai mulţi. Şi din nou în cetate, când a venit vestea, toţi s-au căit că l-au îndepărtat pe „cel mai frumos dintre eleni", chiar dacă unii se îndoiau şi acum că Alcibiade ar fi izbândit să-l înfrângă pe Lysandros, crezând ei că ar fi reuşit numai să evite dezastrul - ceea ce şi aceasta ar fi constituit, în condiţiile date, echivalentul unei mari victorii. Şi nici măcar despre asemenea lucruri n-a mai fost prea mult timp de discutat, pentru că Lysandros a ocupat în curând şi cetatea. Pierdut era totul, pierdut datorită intriganţilor.

Acum nimeni nu se mai îndoia că Alcibiade, cel de două ori renegat de atenieni, a rămas singura speranţă a cetăţii îndoliate. Şi nu e nimic de mirare în aceasta:

— Un comandant demis de două ori înainte de a fi pierdut vreo bătălie este un fapt ce nu se întâmpla în orice zi, spuneau unii.

— Dacă după fiecare dizgraţiere a urmat câte un dezastru, înseamnă că zeii înşişi sunt supăraţi pe modul cum s-a procedat cu acel strateg, îşi manifestau şi alţii regretele târzii.

— Şi cum să nu se fi supărat zeii, când Alcibiade a fost înzestrat cu toate darurile, pe care doar ei le pot da vreunui muritor? Cine l-a nedreptăţit pe Alcibiade, nu i-a nedreptăţit chiar pe zei? se îngrozeau tardiv atenienii.

Cetatea, după ce a greşit atât de amarnic de două ori, nu voia să greşească şi a treia oară.

Iar faptul că Alcibiade plecase prin Bitinia la Pharmabazos, satrapul, dar mai ales că era în continuare împreună cu Al Cincilea dovedeau că Persanul n-a stat degeaba la Atena, că rangul îi era mare şi că misiunea îndeplinită în tot timpul şederii sale în cetate a fost de cea mai mare importanţă. Dacă a mijlocit într-adevăr o întrevedere cu Artaxerxe în Caria sau dacă abia acum era pe punctul s-o facă, nu mai avea până la urmă nici o însemnătate. După Alcibiade, şi alături de acesta, Persanul devenise ultima nădejde a Atenei. La pritaneu ar fi trebuit să-l ducă proxenul pe Persan!

Pe de altă parte, toţi istoricii sunt de acord că Alcibiade era văzut, ca ultima speranţă a Atenei şi de către duşmani. Altfel nu ar fi depus aceia atâta zel pentru a-l pierde. Dar despre modul în care a trecut Pharmabazos pe seama altora uciderea „celui mai frumos dintre eleni” toţi şi-au dat numai cu presupusul. Cum şi-a petrecut el ultimele săptămâni, de când a ajuns în Frigia, sunt prea puţini cei ce o ştiu cu adevărat. Şi mai puţini cei interesaţi să povestească lucrurile aşa cum s-au întâmplat ele. Tucidide însuşi se opreşte din istorisit atunci când se apropie cu

naraţiunea de a doua dizgraţie a lui Alcibiade. Asta este tot ce ne spun istoricii şi mai mult nu.

O senzaţie ciudată simţi Al Cincilea în Frigia, pe pământul Asiei, întinderea nesfârşită prin depărtarea căreia trecuse venind în Europa cu atâţia ani în urmă împreună cu tatăl său. Nu era nici mai acasă ca în Italia, nici mai acasă ca în Grecia propriu-zisă. Fusese metec la Atena şi cuvântul acesta i se potrivea de minune: rămânea un străin, oriunde l-ar fi aşezat soarta. Se spune despre cineva, care se mută de multe ori dintr-un loc într-altul, că îşi găseşte uşor obiceiurile peste tot sau că se adaptează atât de bine încât preia rânduielile celorlalţi ca pe ale lui. Numai că acest lucru se potriveşte cu adevărat la prea puţini oameni; iar Persanului mai puţin decât celor puţini. De obicei altele sunt cauzele pentru care se mută oamenii: speranţa născută din deznădejde sau numai din vise.

Şi, totuşi, Frigia se afla aproape de locul copilăriei sale. Dintr-un om tăcut, Al Cincilea devenise acum aproape mut, iar barba albă şi tenul palid îi dădeau cu adevărat un aer distins. Alcibiade, plin de speranţe şi convins că va mai putea întoarce o dată soarta cu faţa zâmbitoare spre el, găsea o înţelegere solemnă la prietenul său, o nouă siguranţă în multe privinţe, dar şi o stare de nelinişte cu totul stranie în altele. Poate că, dacă ar fi ştiut câte furtuni se ascund în spatele răcelii Persanului, ar fi putut să-şi explice mai uşor tulburarea ciudată ce-l cuprindea alături de toate celelalte sentimente degajate de Al Cincilea.

Nenumărate zvonuri contradictorii îi urmau pe cei doi asemenea cozii unei comete. Şi mult după ce ei n-au mai fost, zvonurile acestea au continuat să le înflorească amintirea. De aceea, în Atena înfrântă nimeni nu se îndoia că Persanul a prevăzut victoria temporară a Spartei ca pe o

pedeapsă pentru nestatornicia cetăţenilor faţă de Alcibiade, dar fiecare atenian era convins că tot Persanul, după mulţi ani şi după ce s-a mai îmbunat, a fost cel ce a contribuit la mult mai importantul „război corintic”, la înfrângerea Spartei şi la renaşterea Ligii maritime. Credinţa aceasta era atât de puternică, încât, multă vreme după ce Persanul murise, oamenii îl mai pomeneau nu ca pe o persoană care a existat, ci ca pe un principiu care îşi are căile ascunse, dar întotdeauna ducând la un deznodământ drept. După atâta vreme evenimentele intră în ceaţă şi contururile se estompează, astfel încât depăşesc uşor graniţele rigide ale unor anumiţi ani. Să fi murit Alcibiade înaintea lui Dareios al Doilea sau să fi fost omorât pe vremea când Marele Rege mai trăia? Să fi plecat spre Babylon doar Persanul singur pentru a discuta cu tatăl lui Artaxerxes? Să fi fost necesare pentru a da mai multă greutate poziţiei Persanului aceste întâlniri nu numai cu tânărul rege, dar şi cu tatăl acestuia aflat în pragul morţii? Să fi fost necesară legenda întâlnirii la regele bătrân, cel ce cu greu s-ar mai fi putut deplasa el pentru a se ajunge în apropierea haremului, locul de unde era condus, de fapt, imperiul ahemenid? Şi dacă persanii îi erau atât de binevoitori lui Alcibiade, de ce a fost ales de către spartiaţi satrapul Pharnabazos spre a-i aranja uciderea? În unele puncte legenda a devenit contradictorie, dar, ca orice legendă, oamenii o povesteau în continuare, pentru că aşa le fusese povestită şi lor, nemailuând în considerare şi amănuntele care, întâmplător, ar fi necesitat o analiză separată. Dar, pe vremea când această legendă abia se năştea, în zilele când Alcibiade şi Persanul se mai aflau efectiv în Frigia, viaţa celor doi trebuia, oricum, să ţină încă seama de faptele concrete din jurul lor. Atena nu capitulase încă, zidurile lungi se mai aflau în picioare, norii negri se profilau în zare, însă nu acopereau încă tot cerul Aticii. Şi, pentru că veni vorba despre nori, oricine stă culcat

pe spate în iarbă şi vede cirezile cereşti apropiindu-se, nu poate aprecia cu precizie cât sunt norii de negri decât atunci când ajung nemijlocit în dreptul soarelui, ascunzându-l. Abia atunci, când se află deasupra noastră, îi putem vedea în toată grozăvia lor. Până atunci se mai pot face tot felul de calcule. Şi fiindcă pronosticurile cetăţenilor se legau tot mai mult de Alcibiade, cu cât acesta era mai departe în răsărit, cu atât realitatea semăna mai mult cu dorinţa: „cel mai frumos dintre atenieni” se întorcea cu o armată uriaşă, Alcibiade reuşea să-i determine pe perşi să nu mai sprijine Sparta, războiul se afla în faţa ultimei cotituri.

Iar Alcibiade însuşi se pregătea să ajungă la Arthaşatra, se lăsa ospătat de oamenii lui Pharnabazos, marele servitor al Marelui Rege, se vindecă de dezamăgiri, spun scribii, şi devenea tot mai nerăbdător pe măsură ce plecarea i se amână mereu.

Şedeau sub un cort şi noaptea era răcoroasă. Hetairele cântau din harpe şi chitre şi Alcibiade trecea dintr-o stare în alta: ba simţea nerăbdarea de a pleca mai departe pentru a-şi urma treburile, ba îşi spunea că, în ceea ce-l priveşte, victoriile şi înfrângerile, onorurile şi dizgraţia n-au avut niciodată vreun efect - întotdeauna a găsit un loc unde să-i fie puse în faţă mâncăruri şi băuturi, întotdeauna a avut bărbaţi de nădejde în preajmă, întotdeauna femei frumoase au fost gata să-i îndeplinească orice dorinţă, întotdeauna i s-a mai arătat în zare un nou munte de cucerit. Pentru el clipa, clipa propriu-zisă, nu s-a deosebit niciodată, fie că reprezenta urmarea unor zile faste, fie că s-a succedat unor zile neprielnice. De parcă acelea toate n-ar fi constituit decât plăsmuiri ale povestitorilor: o secundă veşnică ar fi fost insuportabilă gândului, nălucile trecutului permit şi o

speranţă în viitor. De multe ori Alcibiade îşi spunea că alt rost aşa-numitul trecut nici nu are. Sortit de a dărui plăceri şi de a fi răsfăţat de moment, Alcibiade i-a oferit în felul acesta şi sufletului o explicaţie pentru scurgerea iluzorie a timpului. El asculta de sentimente acolo unde eleaţii nu au dat credit decât raţiunii.

Oricum, Alcibiade nu era mai încrezător în soartă în acele ultime zile pe care le mai avea de trăit şi nu era nici mai trist ca altădată. Tot ceea ce povestesc scribii în această privinţă nu este decât pentru a condimenta istorisirea lor.

Persanul, la rândul lui, se amăgea într-alt fel: adânc îngropatele momente de deznădejde îi spuneau cât se poate de limpede ca importanţa ce i se dădea în sfârşit acum de către semeni nu avea şanse să dureze; ceea ce e clădit pe nimic, ceea ce nu se exprimă în nici un fel decât în părelnice zămisliri ale chipului, ceea ce n-a lăsat şi nu va lăsa urme n-are cum supravieţui; speranţa intrării sale în legendă i se părea mai neînsemnată decât era ea în realitate; trăindu-şi aşadar înfrângerea, Al Cincilea căuta dezastre şi în jur - Atena fusese învinsă, zidurile lungi distruse -, din falnica metropolă mai mult ca sigur că se va alege praful şi uitarea; comandanţii Ligii maritime, fie victorioşi, fie biruiţi au fost repudiaţi în cea mai mare parte tocmai de către cei pe care i-au slujit; Alcibiade însuşi nu-şi va supravieţui. Nu degeaba a exclamat Pindar, cântăreţul: „Fiinţă de o zi! Cine poate fi considerat a fi cineva? Şi cine nu? Umbra unui vis e omul!” Acelaşi Pindar, care a cântat gloria învingătorilor atâtor mari competiţii, a rămas tot timpul cu capul pe umeri şi cu picioarele pe pământ, îşi repeta Persanul. Înseamnă, deci, că nici cele mai strălucite fapte nu oferă cheia porţii nemuririi. Concluzia aceasta îl făcu să devină mai rezervat faţă de oameni, mai ciudat în ochii acestora, mai disperat în abisurile proprii. Din clipa când speranţa i-a dispărut cu totul, Persanul nu mai găsea

mulţumirea. Doar nenorocirile din jur îi mai ofereau jalnice satisfacţii: ele nu reprezentau decât confirmări ale deşertăciunii generale. Deşertăciune, a cărei taină se considera el unic proprietar.

Al Cincilea se aflase în preajmă atunci când Alcibiade a fost omorât într-un cort, undeva departe, într-un sat din Frigia. Legendele sunt multe: ba că ucigaşii s-au temut să-l vadă pe „cel mai frumos dintre eleni” în viaţă şi au săvârşit fapta fără a-l zări la faţă, incendiind cortul; ba că l-au omorât de departe cu săgeţi; ba că Alcibiade ar fi scăpat, că, de fapt, nici n-ar fi vrut nimeni să-l omoare şi că doar el, obosit de glorie şi de nerecunoştinţa cetăţilor, a hotărât să dispară străbătând cu o femeie întreaga Persie şi pierzându-se în întinderile nesfârşite ale Indiei, căutând acolo ceea ce oamenii i-au refuzat la el acasă. Că Alcibiade n-a murit aveau nevoie atenienii să mai creadă multă vreme: ce alt vis le-ar mai fi putut oferi măcar nădejdea de a mai ieşi vreodată din nemernicia situaţiei în care se găseau?

Persanul se aflase în preajmă, dar n-a intervenit. Să-şi ofere viaţa pe altarul prieteniei, nici măcar nu s-a gândit vreo clipă. El era cu totul absorbit de satisfacţia proorocului, văzând întâmplându-se nenorocirile prevăzute. E adevărat, n-a intervenit nici pentru a-şi sprijini realizarea anticipaţiilor, dar desfăşurarea acestora de la sine i se părea cel mai dulce nectar.

Viaţa lui Alcibiade s-a sfârşit. Al Cincilea a văzut cu ochii lui privirile temătoare ale ucigaşilor, legenda însă continua să plutească în jurul „celui mai frumos dintre eleni”. Poate o zeiţă să se fi îndrăgostit demult de el şi să fi intervenit acum pentru a-l duce să trăiască împreună într-o insulă îndepărtată - poate drumul întreprins de erou la răsărit de Gange n-ar fi fost decât reflectarea în oglindă a imaginaţiei muritorilor. Poate că nici n-au plecat spre răsărit,

înamoraţii, ci spre apus şi doar acea reflectare inexactă, ca orice reflectare a simţurilor noastre, i-a făcut pe oameni să creadă ceea ce o vreme au mai crezut.

Persanul suferea îngrozitor: Alcibiade a murit şi totuşi continua să trăiască în vorbele grecilor. Poate l-ar fi consolat amănuntul că autorii contemporani lui, precum şi autorii veacurilor următoare, au ascultat blestemele invidiei. „Cel mai frumos dintre eleni”, eroul ce oferă atâta substanţă narativă şi moralizatoare prin faptele sale, a fost ignorat pentru vecie de poeţii şi dramaturgii, care însă nu i-au uitat pe alţi greci mai mărunţi. Nici un mare tragedian al veacurilor următoare, nici un poet al Renaşterii, nici un compozitor nu va imortaliza numele lui Alcibiade. Iar viaţa şi lucrările lui au căzut sub acelaşi blestem: s-au pierdut, de parcă nici n-ar fi fost. Dar persanul n-avea de unde să ştie toate astea, iar puterea-i de a prooroci nu era alimentată decât de propriile-i umori răzvrătite. Ce s-a ales din urmaşii direcţi ai „celui mai frumos dintre eleni”? (De urmaşii celui de Al Cincilea vom mai auzi în mod concret, iar el va fi, prin ei, mereu de faţă.).

Orice durere, oricât de sfâşietoare, încetează după ce forţa ce a declanşat-o oboseşte şi ea. Dacă se poate totuşi trăi vreme îndelungată cu orice suferinţă - chiar dacă suferinţa este o jignire pentru trup şi pentru suflet -, există o deznădejde ce omoară mult mai repede decât boala: lipsa speranţei. Sau scapi la timp de această nenorocire sau îţi doreşti moartea, chiar şi atunci când sfârşitul întârzie. În privinţa Persanului, zeii doriră altfel: deznădejdea îi fu atât de mare, încât se înecă în sine. Atât timp cât mai există cel mai mic grăunte de lumină, ochiul se obişnuieşte să vadă. După o vreme, Al Cincilea începu să caute iarăşi înfrigurat speranţa.

De la moartea lui Alcibiade şi amănuntele vieţii Persanului intrară direct în legendă, dovedindu-se şi el doar

un mic nod din firul încâlcit al trecerii pe pământ a „celui mai frumos dintre greci”. Nimeni şi nimic nu ne îngăduie să afirmăm cu tărie una sau alta dintre faptele de mai târziu ale celui de Al Cincilea. Un blestem al tăcerii s-a abătut asupra activităţii şi asupra fiinţei lui ulterioare. Dar pentru cel ce urmăreşte cu atenţie faptele, golul lăsat este evident şi orice încercare de a găsi o explicaţie adevărată a imixtiunii persane în următoarea decizie a conflictului dintre greci, fără a aşeza la locul ei figura dispărută a celui de Al Cincilea, duce la întrebări fără răspuns. Desigur, nu este adevărat că Persanul ar fi urmărit din umbră şi ar fi determinat toate întâmplările până la moartea lui Epaminonda la Mantineia, dată când ar fi împlinit aproape o sută de ani, dar există elemente ale destrămărilor şi ale reconstituirilor diferitelor alianţe ce s-au datorat unei singure influenţe. Cel puţin între capitularea Atenei şi desfiinţarea Primei ligi maritime şi până la constituirea celei de A doua ligi, itinerariul Persanului poate fi într-o oarecare măsură dedus. Nimic nu ne-a rămas despre acest drum încâlcit şi totuşi fără el lucrurile nu se pot reaşeza în succesiunea lor firească. Trecerea prin lume a Persanului a rămas ca o dâră: „umbra unui vis”, dar o umbră care trebuie să fi aparţinut cândva cuiva.

Să fi ales Persanul intrigile efective şi atât de puţin cunoscute de cei mai mulţi ca pe o sursă încercată de familia sa întru dobândirea speranţei pierdute? Să fi uitat că în Atena îl aşteaptă un fiu, iar în Heracleea nepoţii? Să nu-şi mai fi adus aminte că înşişi urmaşii şi urmaşii urmaşilor constituie garanţia suficientă a perpetuării? Intrat pentru totdeauna în coada cometei lăsate de strălucirea lui Alcibiade, numele i-a dispărut din mulţimea numelor oamenilor cu care te puteai întâlni. Şi chiar şi legenda l-a fost înghiţită de strălucirea legendei „celui mai frumos dintre eleni”. Până la sfârşitul lungii sale vieţi, Al Cincilea a

continuat să rătăcească prin lume asemenea acelor aştri de pe boltă care, neputând fi văzuţi cu ochiul liber, fac totuşi imposibile calculele fără ca ei să fie luaţi în seamă. Certitudinea existenţei sale stă tocmai în evidenţa acestei absenţe. Dispărut din conştiinţa oamenilor, raţiunea celor puţini ne spune şi astăzi că Al Cincilea, Persanul, trebuie să fi existat. Iar scribul, urmându-i obsesiile, crede că l-a găsit şi pe el.

AL ŞASELEA

Philadelphul (434 î.e.n. - 347 î.e.n.)

DESPRE FAŢA ÎNGROZITOARE A GENIULUI (Un dialog pierdut al lui Platon)

Copiii chiar dacă seamănă cu părinţii lor, cele mai pregnante însuşiri se spune că se transmit de la bunici la nepoţi. E la fel de parcă zeii, ca să-i recunoască pe oameni, i-ar înşirui într-un lanţ alternativ: o verigă albă, una neagră, apoi din nou alb şi din nou negru. O continuitate omogenă e greu de urmărit: poate de aceea şi pe ceramică motivele negre se oglindesc pe un fond alb sau cele roşii pe un fond negru. Şi, pentru că nu se poate picta cu aceeaşi culoare pe acelaşi fond, zeii au alternat şi verigile generaţiilor. Dar, desigur, dacă voinţa lor ar fi fost alta, părinţii şi copiii, bătrânii şi strămunii ar semăna ca două picături de apă între ei. Probabil, însă, acest lucru ar fi fost prea plictisitor pentru zei. Or nemuritorilor le place să se distreze. Iar scribul trebuie să păstreze o mină serioasă.

Strămunicul celui de Al Şaselea a fost o figură legendară. Despre el nu mai ştia nimeni cine i-a fost tatăl, care-i erau gusturile şi cum îi suna vocea. Poveştile, învăluindu-l, îl plasau într-un teritoriu unde eroii se întâlneau cu tradiţia. Călăreţul de argint nu mai era strămunicul celui de Al

Şaselea, el devenise un strămoş al tuturor celor ce au luptat cu spada pentru gloria lui Ahura Mazda şi a ahemenizilor. Fiul său, Philopater, fusese un om liniştit, fără ambiţii de mărire, găsindu-şi unica fericire în viaţă în familie. Dacă zeii ne-ar fi dăruit o memorie mai bogată, Al Şaselea ar fi putut să-l compare pe Philopater cu un foarte bogat negustor din Babylon, bunicul bunicului, care de asemenea şi-a închinat întreaga viaţă familiei. Dar Al Şaselea n-avea de unde să mai ştie că bunicul bunicului său îşi manifestase aspiraţiile spre fericire în chipul plin de energie a calităţilor deosebite ce i-au fost dăruite, forţă care nepotului îi lipsea. Doar dragostea pentru ai săi a rămas aceeaşi. Mai puternici sau mai slabi, apartenenţa la acelaşi şir le-a dat tuturor, şi fiecăruia în parte, imboldul de a continua precum şi un sens eforturilor acestui drum.

Pe Philopater, Al Şaselea abia l-a cunoscut, iar amintirile i se învălmăşeau. Bunicul şi-a scos familia din Babylon pe vremea când nepotul se obişnuia să privească lumea. Lungul drum pe uscat şi pe ape se confunda mai târziu cu unul dintre numeroasele vise avute de copil în acea perioadă când, obosit de călătorie şi de nesfârşitele noutăţi, totul devenise posibil. După atâţia ani nu era uşor de despărţit, ceea ce s-a întâmplat de ceea ce ar fi putut să se întâmple. Şi cine şi în ce fel ne mai poate asigura astăzi că măcar o parte din ceea ce ar fi putut avea loc nu s-a întâmplat aievea undeva şi cândva? Şi dacă s-a putut petrece o parte, cine ne mai poate lămuri despre ce parte anume este vorba?

Toate aceste amintiri nesigure ale memoriei se amestecau şi cu cele ale dorinţelor. Philopater, cel ce s-a dedicat în întregime salvării sufletului tatălui său, şi-a câştigat şi o dulce legendă de om mărinimos, blând iubitor de copii. Cât fusese mărunt slujbaş în casa de comerţ, pe care un altul, mai ambiţios, ar fi putut să şi-o revendice, Al

Patrulea fusese cunoscut de toţi copiii oraşului pentru obiceiul de a purta tot timpul dulciuri la el - prăjituri şi fructe în glazură de zahăr -, dulciuri dăruite pruncilor întâlniţi în cale. Iar de cele mai multe ori aceste întâlniri erau provocate chiar de el. Mulţi adulţi îl considerau uşor ţicnit, alţii zâmbeau, dar nimeni nu-şi bătea joc. Despre acest obicei al bunicului, ca şi despre alte ciudăţenii ale aceluiaşi, Al Şaselea ştia prin intermediul celor auzite mai târziu, amintirile proprii nu-l puteau sluji în legătură cu Philopater. Amintirile şi aşa ne înşală de prea multe ori. Ele sunt capricioase ca şi simţurile noastre, ale oamenilor. Chipul şi personalitatea lui Philopater au devenit tot mai greu controlabile, dar şi tot mai fabuloase. Însă ce1 puţin un lucru e sigur: bunicul a trebuit să aştepte împlinirea a cincizeci de ani de viaţă, pentru a se decide să pornească în prima aventură însemnată a existenţei sale - drumul spre apus. Da, n-a mai fost tânăr, au trebuit să treacă ani mulţi până să se deştepte în el calităţile (moştenite) de conducător, necesare nu numai pentru a organiza plecarea, dar şi pentru a readuce la viaţă sucursalele uitate din Grecia Mare, pentru a le asigura un viitor urmaşilor şi pentru a putea pleca, în sfârşit eliberat, în căutarea vestigiilor Călăreţului de argint. Şi n-a mai fost tânăr nici fiul lui Philopater, atunci când a părăsit, la rându-i, firma din Heracleea şi când a venit şi el în Grecia Continentală. Persanul şi-a făurit propria legendă, de asemenea, la vârsta când cei mai mulţi oameni se resemnează să trăiască în virtutea unor obiceiuri îndelung stabilite: revenirea din apus la Atena s-a produs după împlinirea vârstei de cincizeci de ani. Acestea sunt semne bune, îşi spunea Al Şaselea: dacă şi Philopater şi Persanul au trăit atât de mult, încât au fost în stare să-şi înceapă viaţa la o vârstă când alţii au părăsit deja această existenţă, înseamnă că zeii doresc ca spiţa neamului lor să fie viguroasă şi le îngăduie bărbaţilor ce o

compun să trăiască îndelung şi să aibă puterea de a trece la întâmplări decisive chiar şi mai târziu. Această convingere, precum şi calmul şi accesibilitatea aspiraţiilor moştenite de la bunic, l-au făcut pe Al Şaselea să trăiască în linişte şi mulţumire la Heracleea, după ce dobândise brusc sucursala tatălui. Se căsătorise şi avu un fiu. Fratele şi sora îşi făuriseră, la rândul lor, familii şi Al Şaselea încerca să păstreze relaţii strânse cu toate rudele. De altfel, tocmai datorită firii sale blânde, raporturile cu verişorii fiind la fel de lipsite de asperităţi ca şi cele cu fraţii, între casele de comerţ din Heracleea, Poseidonia şi Metapont existau cele mai folositoare legături, astfel încât succesele unei firme sprijineau şi trăinicia celorlaltor două, iar pierderile erau suportate mai uşor de fiecare. Dacă după moarte Al Patrulea era amintit sub numele de Philopater, dacă Al Cincilea fusese cunoscut drept „Persanul” încă din timpul şederii la Atena, Al Şaselea fusese numit - datorită puternicului său simţ al familiei şi în special al relaţiilor calde faţă de fratele şi sora lui - drept Philadelphul. Dar acest supranume i-a devenit cu adevărat nume abia în Atica. Poate şi pentru că şi originea celui de Al Şaselea era atât de neclară: era fiul Persanului, dar vorbea cea mai curată limbă grecească, exprimându-se asemenea unui orator sau unui poet; era, se spunea, născut undeva în răsărit, dar venise la Atena din apus, unde i-a rămas familia şi unde ar fi trăit mulţi ani. Cineva a presupus că Philadelphul s-ar trage din Philadelphia, străvechiul oraş din Lidia, despre a cărui glorie nu se mai ştie aproape nimic. Misterul se potriveşte cu misterul. Legenda celui de Al Şaselea a fost legată de un oraş pe care nu l-a călcat niciodată şi de dragostea de fraţi care...

Poate de aceea prea puţini mai făceau legătura dintre

Persan şi Al Şaselea, poate de aceea prea puţini mai ştiau că Philadelphul a fost fiul celui de Al Cincilea.

Viaţa fericită din Heracleea n-a fost decât un vis. O nălucă a văzut Al Şaselea, o altă nălucă au văzut cei ce l-au întâlnit pe fiul Persanului. Al Şaselea a ajuns un om învăţat, el a cunoscut mulţi fisiologi şi mulţi filosofi, nu era puţină lume ce-l considera şi pe el unul dintre înţelepţi. Iar faptul că venise de undeva din Asia îi consolidase faima: din răsărit sosiseră învăţaţii ionieni, din Samos, din Chios sau din Milet s-au ivit cei mai mulţi dintre cei care au făcut posibilă viaţa elevată din Grecia Mare. Din răsărit au venit şi către răsărit s-au întors prea mulţi: dar n-au mai ajuns în Asia, ci s-au oprit în Grecia Continentală. Asemenea Philadelphului. Viaţa acestuia se potrivea atât de bine imaginii încetăţenite, încât, prin asimilare, numeroase amănunte au fost aşezate la locul prestabilit. Aşa trebuia să arate năluca pe care au văzut-o oamenii, aşa trebuia să arate Philadelphul.

Şi totuşi viaţa fericită din Heracleea existase aproape şi în realitate. Nenumăratele războaie şi agresiuni ce pustiau împrejurimile soseau aici doar sub formă de ecou. Era ca un vânt scuturând când mai tare, când mai domol coroanele copacilor. Câteodată se vedeau chiar şi norii. Dar furtunile propriu-zise rămâneau departe de acest loc. Aşezată în marele golf, Heracleea primea toate veştile, însă avea timp să se ferească de cele mai rele dintre ele. Cu toate astea, fiindcă zvonurile totuşi existau, fiindcă reuşeau să tulbure liniştea oamenilor, unii dintre aceştia au găsit şi un alt miraj în tainele învăţaţilor - drumul cunoaşterii putea duce la realităţi şi la iluzii mult mai atrăgătoare decât spaimele cotidianului. Philadelphul era parcă făcut pentru acel drum: vorbirea-i limpede şi simţul înnăscut pentru elocinţă, stăpânirea perfectă a mai multor limbi - în care se exprima în fiecare aproape la fel de uşor ca în celelalte -, inteligenţa-

i speculativă, năzuinţa spre contemplare, de unde şi o oarecare teamă în faţa necesităţii de a acţiona, situaţia materială bună care nu numai că i-ar fi permis, dar îi şi cerea (în zadar) să călătorească, răbdarea şi perseverenţa, toate îl conduceau spre înţelepţi. Şi, cum omul aparent atât de calm care fusese Al Şaselea trăia mereu în taină spaima unor nenorociri ce puteau să-l lovească nu atât pe el, cât pe cei dragi lui, temele înţelepţilor se alcătuiau - pe lângă toate celelalte - şi într-un bun instrument de diversiune în faţa lui însuşi. Viaţa fericită din Heracleea existase aproape şi în realitate: Philadelphul era cunoscut nu numai ca un important negustor local şi cu trainice legături în alte centre, dar el îşi câştigase şi o bună faimă din înţelepciunea ce o poseda.

Despre bunicul ştia că a fost la Elea. Că i-a cunoscut personal pe Parmenide, pe Xenofan sau pe Zenon era după atâta timp mai greu de precizat. Zvonuri circulau şi în această privinţă destule. Dar înţelepţii eleaţi au părăsit de mult cetatea şi sfârşitul groaznic al lui Zenon era cunoscut. Elea s-a făcut vinovată de pierderea celebrităţilor ei, acela nu era un loc să-l caute Philadelphul. Şi motive pentru a nu călători deloc se găseau pentru fiecare caz în parte. Heracleea rămăsese o insulă despărţită de uscat şi de mare, de răscoale şi de războaie, unde liniştea şi cultivarea gândirii mergeau mână în mână.

Mulţi susţineau că Philadelphul, un om atât de dăruit de zei, atât de înzestrat de fericire, nu va mai pleca niciodată nici măcar până la Metapont. Îndeletnicirile-i elevate, conducerea casei de comerţ, o nu lipsită de importanţă influenţă exercitată şi între mai marii cetăţii (printre care se număra), precum şi grija faţă de ai lui păreau să-i răpească tot timpul. În locul său călătoreau funcţionarii,

administratorii, oamenii de încredere Şi, câteodată, fratele lui. Din Metapont şi din Poseidonia veneau destul de des rudele. Şi, mai nou, şi din Siracuza. O competiţie complicată depuneau întreprinderile prietene pentru extindere în Sicilia. Philadelphul nu era încântat de acest lucru. Siracuza şi Naxos, spre care îl îndemna şi fratele, ofereau avanposturi importante, unde posibili rivali puteau deveni posibili asociaţi sau, de ce nu?, filiale ale casei din Heracleea. Dar Philadelphul ştia că fiecare rai îşi are limitele lui: zvonurile venite din sud şi din vest, ameninţările cartaginezilor, însă şi ale altor tirani locali, făceau riscurile mai mari decât perspectivele.

— Niciodată nu s-a putut reuşi fără să îndrăzneşti! îl îndemna, de fiecare dată fratele.

Nici zvonurile venite din nord şi din est nu erau mai bune.

— Aici am totul, răspundea Al Şaselea. Am avere destulă, linişte... şi vă am şi pe voi. Ce aş putea obţine mai mult?

— O casă de comerţ pe măsura strămoşilor.

— Pentru ce?

— Am putea avea sute de corăbii.

— Într-adevăr. Dar pentru ce?

— Dacă am avea atâtea corăbii, am putea înzestra şi nişte trireme să le apere de piraţi.

— Asta neapărat! Fără pază totul n-ar fi decât o aventură, admitea Philadelphul. Dar de ce să ne complicăm şi cu o armată de întreţinut?

— Dacă am avea o oaste a noastră şi bani atât de mulţi, ce ne-ar mai putea împiedica să devenim conducătorii de fapt şi de drept ai acestor locuri?

— Cred că nimic. Însă ce nevoie avem noi de acea conducere?

— Dar tu n-ai nici un fel de ambiţii?! se mira fratele.

— Ba da. Sigur că am şi eu ambiţii. Totuşi tot ceea ce spui tu n-ar face decât să avem cu trudă mai multă, cu

riscuri infinite şi trecând peste cine ştie câte cadavre, exact acelaşi lucru pe care-l avem acum în siguranţă.

— Cum aşa?

— În conducerea cetăţii sfatul meu este ascultat, în satisfacerea bucuriilor voastre şi alor mele banii nu ne sunt o stavilă în cale, iar timpul, măcar o parte din el, îl pot petrece cu fisiologii şi cu înţelepţii. Să cer mai mult? N-aş face decât să-i supăr pe zei. Dacă m-aş grăbi să te ascult, aş putea obţine - poate - cantitativ mai mult. Însă nu şi calitativ. În schimb, am putea pierde totul. Şi, nu uita, un om nu poate mânca decât o bucată de carne şi nu o cireadă întreagă de vite. De la un punct încolo, este indiferent dacă ai în faţă un crater cu vin sau zece butoaie pline.

Al Şaselea era numit Philadelphul pentru dragostea de fraţi şi pentru puternicul simţ al familiei, pe care a reuşit să-l consolideze în toate rudele sale. Dar - oricât am vrea - fraţii nu se aseamănă întotdeauna între ei: unul este mai ambiţios, altul mai înzestrat. De aci invidii şi mici nemulţumiri. Pe urmă mari nemulţumiri. Sigur, n-a depins decât de voinţa zeilor ca unul să fi reuşit, cu trudă puţină ceea ce celălalt n-a putut realiza în ani de eforturi. Dar nu te superi pe zei, ci te enervezi pe celălalt. Tot ceea ce face el, ţi se pare că se desăvârşeşte doar în ciuda ta. Încetul cu încetul pizma se întinde ca o ciupercă. Philadelphul rămânea la fel de calm, la fel de cald cu ai lui, iar când îl supăra cineva se afunda în discuţii despre originea vieţii, despre forma pământului şi despre cerurile ce ne înconjoară. Atunci când te preocupi de aşa ceva, uiţi toate micile mizerii ale celor din jur şi este pur şi simplu caraghios să te tulbure un cuvânt nepotrivit spus de unul, sau chiar un necaz real al altuia. Gândind la spaţii mari şi la timpuri nesfârşite, ajungi la adevărata dimensiune a grăuntelui

uman şi priveşti toate cele din jur cu o nesfârşită duioşie: cât pot să sufere în micimea lor!

Forţa întreprinderilor din Heracleea, Metapont şi Poseidonia consta şi în aceea că ele se ajutau reciproc şi că, lovind într-una dintre ele, trebuia să fii pregătit să primeşti riposta din trei locuri deodată. De aceea pierderile n-au venit decât de la asemenea oameni care nu gândesc şi care acţionează îmbătaţi de superioritatea lor de moment. Însă astfel de oameni nu pot avea decât o forţă temporară. Şi, chiar dacă în vremea aceea sunt capabili să facă mult rău, câteodată să aducă prejudicii ireparabile, să ucidă şi să incendieze, din partea lor primejdia este întotdeauna de scurtă durată. Cei cu adevărat puternici, tiranii şi ceilalţi conducători evitau conflictele cu o familie care a reuşit să creeze o asemenea reţea de interese în sudul Italiei. Chiar şi în războaiele dintre oraşe, averile şi integritatea rudelor celui de Al Şaselea n-au avut niciodată de suferit. O asemenea forţă vine din armonia deplină a unei familii, admiteau cei ce-i cunoşteau. Şi îi dădeau de exemplu.

Doar că Al Şaselea, cu faţa lui de copil bosumflat, s-a născut bătrân, spuneau cei ce l-au văzut crescând. Înalt şi deşirat, umblase de timpuriu uşor aplecat de spate. Mişcările îi erau încete, şovăielnice. Niciodată nu s-a interesat de jocurile celorlalţi copii, niciodată nu a exteriorizat vise de mărire eroică, asemenea oricărui băiat, niciodată n-a participat la iniţiativele şi la distracţiile tinerilor. Lipsa de vlagă, de care era acuzat, se compensa din plin de eficienţa-i deosebită. Deşi vitregită de spectaculozitate, fiecare acţiune de a lui, odată începută, se finaliza cu siguranţă conform intenţiei iniţiale. În cazul Philadelphului totul era previzibil, nimic nu punea probleme, fiecare lucru se dovedea firesc. Oamenii de felul acesta pot impune respect, însă rareori sunt iubiţi: prea par perfecţi, prea par lipsiţi de necazuri, prea ne oferă o imagine sfidând

propriile noastre suferinţe. De ce suntem noi atât de ameninţaţi oricând şi de orice şi de ce sunt ei mereu atât de fericiţi? Imaginea atât de strălucitoare a coeziunii familiei Philadelphului era ea însăşi o minune şi se datora capacităţii celui de Al Şaselea de a respinge, asemenea unei oglinzi, orice vorbă, orice gând ce i se părea potrivnic. În clipele acelea el devenea cu totul lucios: vorbele parcă nici nu-l ajungeau, ci se întorceau răsfrânte spre cel care le-a rostit. Era imposibil să provoci până şi o discuţie: oglinda reflecta totul, în spatele ei parcă nu pătrundea nimic.

Scribul notează: timpul zeilor este unul şi nesfârşit. Cel al muritorilor se schimbă după ciclurile lungi ale existenţei universale. Şi puţini sunt prezicătorii care, inspiraţi de cunoaşterea repetiţiilor marelui ciclu, pot prevedea deciziile de multe ori atât de neaşteptate ale oamenilor. Philopater plecase din Orient după ce o viaţă lucrase pe un post umil, îşi cultivase micile tabieturi şi împărţise prăjituri cu miere copiilor special căutaţi în acest scop pe uliţe. Persanul îşi părăsise, de asemenea, mult după vârsta celei de a doua tinereţi, traiul secret pentru o viaţă cu totul şi cu totul nouă. Existenţa Philadelphului, care se născuse bătrân, se schimbase în mod neaşteptat şi radical la o vârstă mai tânără decât aceea a tatălui său a bunicului. Totuşi am putea spune şi altfel: Al Şaselea era un om fără vârstă, o parte a vieţii şi-o petrecuse la Heracleea, alta la Atena.

Persanului îi fuseseră dăruiţi cinci copii, dintre care trei au trăit. Philadelphul era primul născut. În Heracleea, alături de casa lui, se afla cea a fratelui său, iar în Metapont locuia familia surorii. Sora moştenise de la un unchi fără copii firma din celălalt oraş din marele golf, în vreme ce în nord, în Poseidonia, casa de comerţ era condusă de un verişor de-al Philadelphului. Însă şi acel verişor avea fraţi,

care şi ei făceau parte din familie, la fel cum şi Philadelphul avea un frate pe lângă el. Ani de zile a rămas un miracol pentru toţi cei ce priveau lucrurile din afară cum poate exista o asemenea armonie într-o familie unde un frate juca un rol mai mare decât celălalt, unde unul conducea prin moştenire o firmă şi altul nu, unde, practic, unul era subordonat altuia. Marea familie a Philadelphului era dată peste tot drept exemplu şi dacă voia cineva să vorbească despre o armonie perfectă între rude, la Syracuza sau la Tarent, sau oriunde altundeva clanul celui de Al Şaselea constituia modelul clasic. Şi devenise atât de încetăţenită exprimarea acestui model, încât el rămăsese valabil şi după ce Philadelphul trebuise să părăsească în mod atât de grăbit Grecia Mare.

Nu există om fără necazuri, nu există familie fără coşmarurile ei. Unii reuşesc să-şi ascundă mai bine părţile umbrite, alţii simt o adevărată uşurare în a-şi etala rănile personale în văzul tuturor. În familia Philadelphului, cea dată peste tot drept exemplu de armonie şi dragoste, s-a produs o nenorocire, ca o lovitură de trăsnet. Dar chiar şi cei ce au aflat de eveniment, au preferat să-l ignore, pentru a nu strica un etalon de perfecţiune cu care se obişnuiseră. Într-o zi albastră, când marea şi cerul parcă înghiţiseră cu totul oraşul, Al Şaselea îşi pierdu fratele.

De la o vreme Philadelphul trebui să se retragă tot mai mult în discuţiile cu înţelepţii, un iubitor sincer de înţelepciune fiind şi el, un filo-sophoi, un filosof. Că şi-a găsit acest refugiu ca unic loc în care deznădejdea să nu-l poată urma sau că dragostea faţă de problemele superioare ale lumii îi era scrisă de la început în viaţă, e greu de precizat. Oricum, scrierile pe care reuşise să şi le procure - şi nu erau puţine - îi dădeau siguranţa că accidentul reprezentat de el însuşi în scurgerea nesfârşita a timpului este cu totul neînsemnat, iar mizeriile de care se loveşte

sunt cu atât mai mărunte. O hartă a lumii desenată de Anaximandru devenea şi ea relativă, dacă o oglindeai în harta cerului desenată de acelaşi.

Cicălelile fratelui deveneau tot mai insistenţe, iar sora, ce venea tot mai des de la Metapont, se încăpăţâna să ţină partea fratelui mai mic. Cumnatul celui de Al Şaselea era un om înţelept, dar călătorea mult. În perioadele când se găsea singură, soţia lui şi cu fratele mai mic complotau împotriva Philadelphului. Acel frate mai mic era şi el înalt, avea şi el o privire de copil ce venea dintr-o faţă de zeu, vorbea uşor peltic - lucru ce-i mărea şarmul -, se dovedea ambiţios şi nerăbdător. Anii treceau, iar ei rămânea tot mai mult în urma primului născut al familiei. În planurile-i îndrăzneţe nu făcea decât să-şi arate iniţiativele, în contrast cu conservatorismul şi închistarea celui ele Al Şaselea. Acesta refuzase orice intervenţie în toate conflictele dintre cetăţi, chit că fratele său angajase deja de capul lui înţelegeri secrete, ale căror rezultate păreau mai mult decât promiţătoare; Al Şaselea refuzase asocieri cu neguţători fenicieni şi finanţarea unor armatori cartaginezi, pe motiv că nu doreşte să-şi rotunjească veniturile din piraterie; Al Şaselea refuză din principiu toate investiţiile propuse şi angajate de mezin. Şi, pentru a nu se certa, evita o discuţie decisivă.

Însă diferendele dintre fiii celui de al Cincilea erau şi de alt ordin: cel mai mare se arăta adeptul unei familii unite. „O familie, spunea Philadelphul, este un cadou al zeilor, făcând ca fiecare să trăiască doar în folosul celorlalţi. Numai aşa - zicea - se poate bucura omul de propria-i viaţă.” Însă fratele mai mic iubea prea mult plăcerile şi nu-i mai rămânea timp şi pentru familie. Că îşi petrecea o mare parte din viaţă cu hetairele - care-l adorau şi-l socoteau drept cel mai atrăgător bărbat de pe malurile golfului - nu constituia nici o problemă. Bani avea destui, femeile erau

frumoase şi învăţate, multe dintre ele. Dar fratele Philadelphului îşi pierduse sentimentele fireşti faţă de familie, iar acesta se dovedi un păcat pe care Al Şaselea nu-l putea ierta. Şi, fiindcă avea nevoie de tot mai mulţi bani şi mai ales pentru că nu vedea nici o perspectivă de emancipare din poziţia de veşnic al doilea om, pretindea tot mai insistent scindarea firmei. Ceea ce nu era nici drept, nici conform vreunui antecedent, nici folositor vreuneia dintre părţi. Divizată, întreprinderea din Heracleea n-ar fi putut decât cu greu - sau mai degrabă deloc - face faţă concurenţei. Clătinându-se casa din Heracleea, s-ar fi clătinat şi cea din Metapont, iar trepidaţiile s-ar fi simţit decisiv şi în Poseidonia. Şi, în afară de asta, toate argumentele pledau pentru convingerea că fiul mai mic al Persanului îşi va toca partea în puţine luni şi că soţia şi copilul îi vor rămâne pe drumuri. Astea erau părerile Philadelphului, dar nici fratele său nu mai putea aştepta: viaţa trecea pe lângă el şi nu se arăta nici un semn că va reuşi să stea vreodată pe propriile-i picioare.

Situaţia devenea tot mai încordată şi lupta surdă măcina ca o durere de dinţi. Într-o zi Al Şaselea constată că discuţiile despre apă, ca element primordial, despre naşterea pământului sau despre calcularea eclipselor nu mai puteau ajuta. Un prezicător îi arătase Philadelphului că fratele lui - aşa cum era de aşteptat - îţi va prăpădi averea imediat ce va pune mâna pe ea. Însă decât să rămână o văduvă sau un orfan pe drumuri, mai bine să aibă măcar aceştia partea lor asigurată. Totuşi, deşi ştia ce are de făcut, Philadelphul continua să lase timpul să decidă şi ori de câte ori fratele său îl exaspera, pleca la un alt ghicitor. Şi fiecare îi prezicea nenorociri de pe urma mezinului.

Într-o seară, cumnatul din Metapont fiind din nou călătorit, cei trei fraţi stăteau pe superba terasă de unde se puteau admira valurile până departe. Discutau iar despre

acelaşi şi acelaşi subiect. Atunci Philadelphul lansă o propunere ce părea să-i fi scăpat pe loc, în focul aţâţat de ceartă, dar şi sub influenţa valurilor ce veneau din adânc, se zbăteau zadarnic, se sfărâmau de stânci şi se întorceau în larg.

Peste două săptămâni, mezinul plecă spre Naxos cu trei corăbii pline cu mărfuri, corăbii ce constituiau partea lui de moştenire. Negustorii - sau piraţii - cartaginezi, care trebuiau să-l ia din drum, nu şi-au făcut apariţia. În schimb, au apărut alţi piraţi. Corăbiile au fost duse spre Africa. Când le-a „răscumpărat", conform înţelegerii de dinainte, Philadelphul recuperă aproape toată marfa, îşi primi înapoi corăbiile şi oamenii, se alese cu acest prilej şi cu un profit bun, deoarece cu acelaşi drum îi sosiră şi produse nou încărcate. Doar fratele nu şi l-a mai putut recupera. Acesta, încercând să fugă din „captivitate", sărise de pe corabie şi se înecase în prezenţa oamenilor cu care plecase din Heracleea.

Veştile, ca toate veştile venind în legătură cu această întâmplare, erau contradictorii, dar conţineau, fiecare în parte, amănunte picante. Familia şi hetairele îl plânseră după datină pe cel dispărut. Piraţii, cei ce fac atât de primejdioasă călătoria pe mare, fură aspru condamnaţi de toţi oamenii de bună-credinţă.

Al Şaselea se refugia de pomană în discuţii cu fisiologii şi cu filosofii. El ştia că, atât timp cât va rămâne în Heracleea, nu va avea strop de linişte. Şi mai ştia că în Grecia Mare putea să apară oricând cineva să ofere noi amănunte despre „răpirea" fratelui său. Philadelphul, care trăia sincer în primul şi în primul rând pentru marea lui familie, înţelese că trebuie să părăsească Italia, iar o dată cu aceasta să se despartă - cel puţin pentru o vreme - şi de ai săi. O pedeapsă mai cumplită nici nu exista pentru el. Se luptă câteva luni cu gândurile şi cu sentimentele, întrebă - mai

mult din obişnuinţă - prezicătorii. Apoi plecă pe urmele bunicului şi ale tatălui spre Grecia Continentală. Chiar neintenţionată, moartea fratelui îl apăsa ca o crimă. Pedeapsa pe care şi-a dat-o, plecând din Heracleea şi din mijlocul familiei, era cel mai cumplit lucru ce îl putu imagina.

Când ajunse la Atena, Al Şaselea aproape că nu-şi mai recunoscu părintele. Al Cincilea devenise „Persanul”, o replică posibilă a iluziilor atât de improbabile ale bărbatului dus de mult, cel ce-şi părăsise, la rându-i, familia şi averea. Poate că aşa arătau visele tatălui, poate că, într-adevăr, atunci când îndrăzneşti, visele se transformă în realitate. Philadelphul, care îl considerase pe Persan oaia rătăcitoare a familiei, începu să-şi privească acum cu alţi ochi părintele. Trebuie să crezi în oameni, îşi spunea, în fiecare lăudăros există un visător, în fiecare visător se află un posibil erou, în fiecare erou se regăseşte copilul care a visat. Philadelphul îşi reîntâlni tatăl şi vru să se agaţe de el, ca de unica părticică din familie ce i-a mai rămas, însă nu-i fu dat nici asta: Persanul începuse să trăiască asemenea idealului purtat atâta vreme închis în el, devenise tăcut, sobru, sarcastic, rece. În tot acest personaj nu mai încăpea şi rolul de tată. (Poate că personajul nici nu era atât de complex, pe cât părea.) Şi mai exista un motiv pentru a nu-i suporta Philadelphul prezenţa multă vreme: bătrânul prea semăna la chip cu mezinul său, mort într-un accident neprevăzut al unui plan prea complicat conceput. Al Şaselea avea mereu senzaţia că îşi vede fratele ajuns la vârsta deplinei maturităţi. Nu la fire, ci la înfăţişare.

Persanul îşi construise totuşi foarte bine personajul. Philadelphului i s-a povestit că atunci când i s-a adus tatălui vestea despre nenorocirea întâmplată fiului mai mic, a

strâns doar din dinţi fără a face nici o remarcă, fără a cere nici o lămurire suplimentară asupra împrejurărilor în care s-a produs tragedia. Să fi devenit atât de nesimţitor sau să-şi fi dat seama că tot nu mai are nici un rost să întrebe? Oricum, pentru Al Şaselea comportarea aceasta semăna mai mult a dezumanizare. Apoi, renunţă la asemenea gânduri, spunându-şi că el este ultimul muritor care are dreptul să-şi judece tatăl, el care a stat la originea întregii catastrofe. Dar a avut de ales? Şi a vrut el să se întâmple ceea ce s-a întâmplat? N-a fost mai degrabă voinţa zeilor ca averea familiei să rămână intactă, pentru ca urmaşii să se poată bucura de stimă şi posibilităţi? Căci ce înseamnă un om care se vede azvârlit în viaţă fără bani şi fără experienţă? Şi chiar dacă zeii au voit deznodământul regizat, atât de nemilos, după cum se ştie, vina cade întotdeauna asupra oamenilor. Nu era prima şi nici ultima dispută tragic încheiată între descendenţi din cauza împărţirii moştenirii părinteşti. Nu era nici prima şi nici ultima oară când unul sau altul dintre fraţi nu se dovedea în stare să accepte diviziunea făcută şi, ridicându-se împotriva ei, se ridica împotriva soartei. Iar zeii îl pedepseau. Pe Al Şaselea nu l-a acuzat nimeni de nimic, nici zeii nu aveau ce să-i reproşeze, nu el fusese cel ce se împotrivise situaţiei date. Abia acum se răzvrătea el: dacă nu jucase decât rolul de unealtă a nemuritorilor, atunci de ce trebuie să fie şi el pedepsit? Şi nu există osândă mai cumplită de ispăşit decât osânda nemeritată. Dar firea Philadelphului nu-i îngăduia să se revolte prea multă vreme împotriva zeilor, aşa că sfârşi prin a se răscula împotriva lui însuşi - de aceea plecase de acasă.

Al Şaselea nu s-a mutat la tatăl său. Nu suporta să-l vadă întruna mai mult de câteva ore. Şi nu în fiecare zi. Dar nici nu voia să lase sentimentele nepotrivite să se înfiripe între ei. Şi în nici un caz din partea-i.

Mai târziu şi-a dat seama că n-a greşit procedând astfel: în Atena, ca niciunde în lume, înţelepciunea era un lux la îndemâna tuturor. Nu trebuia decât să-ţi deschizi ochii şi să-ţi desfunzi urechile şi puteai auzi într-o singură noapte mai multă cugetare decât în ani de zile într-alt loc. Pentru Philadelph simţul familiei constituia o datorie sfântă, dar dragostea faţă de înţelepciune un viciu. Şi, alături de tatăl său, vedea oameni celebri, totuşi nu cei pe care ar fi vrut el să-i întâlnească. Mai bine spus, nici măcar nu era vorba despre oameni diferiţi de idealul lui, ci despre situaţii diferite: cu bărbaţii aceia puteai discuta despre orice, însă Persanul căuta în special disputele legate de prezent şi de un viitor apropiat, de parcă bătrânul n-ar fi fost decât un tânăr ambiţios, preocupat de intrigi pentru a putea pune cât mai curând mâna pe un ciot de putere. Visele celui de Al Cincilea au fost întotdeauna foarte concrete, ele îşi cunoscuseră forma încă de pe vremea îndepărtatei plecări din casa părintească din Babylon, ele încercau să-şi facă acum loc în trupul ce le-a fost de atâta vreme zămislit os cu os, cută cu cută. În vremea aceasta Philadelphul tânjea după altceva: Al Şaselea era mult mai obişnuit cu gândirea îmbătătoare a pythagoricienilor şi cu raţionamentele seci dar stupefiante ale eleaţilor. Sigur, şi aceia, şi unii şi alţii, au făcut politică, au învins şi au plătit amarnic pentru puterea avută sau dorită. Dar una este să-ţi placă mâncarea şi alta să vorbeşti toată ziua despre ea şi numai despre ea. Pe când disputele elevate făceau parte în Heracleea din tabieturile celui de Al Şaselea. Ele ţineau de confort, la fel ca şi încăperea umbroasă pentru odihnă sau ca plimbările de seară de-a lungul râului Aciris. Disputele din Italia erau nevinovate: scopul lor se închidea în ele însele.

Uimitor i se părea însă că aceiaşi oameni, care de cele mai multe ori, la simpozioanele unde participa Persanul, nu vorbeau decât despre cine merită să conducă o expediţie şi

cine ar trebui să fie ales strateg, terminând apoi petrecerea întrecându-se în cotab sau în alte jocuri de societate, aceiaşi oameni se arătau a fi în stare altă dată să desluşească tâlcurile cele mai adânci, să aducă dovezile cele mai ingenioase şi să se contrazică folosind argumentele provenind dintr-o dezarmantă cunoaştere a tot ceea ce s-a spus, gândit şi demonstrat până la ei. Erau nopţi acelea când Al Şaselea nu mai îndrăznea nici măcar să respire şi nu era supărat decât pe el însuşi că nu poate fi atent până la capăt, lăsându-se furat de întrebări ce n-ar fi avut decât să şi le pună altă dată: când au putut oamenii aceia învăţa atâtea lucruri, când au reuşit să cugete atât de profund asupra altora şi asupra lor înşişi, astfel încât între două cupe de vin să fie capabili să emită judecăţi pe care altul ar fi trebuit să le întoarcă zile în şir pe toate feţele, până să le priceapă rostul.

Iar când, nu multă vreme după venirea la Atena a Philadelphului, îşi făcu şi Alcibiade intrarea triumfală, întrunirile la care lua parte Persanul deveniră tot mai puţin interesante pentru Al Şaselea. „Cel mai frumos dintre eleni” era şarmant, era inteligent şi spiritual, se pricepea ca nimeni altul să prepare cele mai potrivite proporţii de vin în crater, putea seduce şi un bolovan, dar era interesat în primul şi în primul rând de ziua de azi - pentru el şi, eventual, şi pentru cetate. Alcibiade era cuceritor şi era nobil. Însă Philadelphul avea nevoie de altceva. Asemenea prietenului său, Aristipp, el ştia că imixtiunea în treburile conducerii cetăţii contravine fericirii, virtuţii, în ultimă instanţă.

E foarte greu de spus ce anume dorea Philadelphul. Odată, în prezenţa tatălui şi a lui Alcibiade, Al Şaselea îi atrase atenţia lui Socrate. În discuţia ce a urmat şi în care

fusese vorba despre dragostea de familie, şi în special de aceea faţă de fraţi. Socrate îl făcu pe Philadelph când să nege rostul simţămintelor fraterne, când să le ridice la cea mai înaltă preţuire. Şi toate astea într-o succesiune ameţitoare de argumente, în care logica se lăsa cu totul în voia bătrânului afurisit. Cei ce au asistat, nu au izbucnit în hohote de râs. Spre deosebire de alte victime ale tiraniei gândirii lui Socrate, Al Şaselea s-a arătat tot timpul docil şi sincer doritor de a învăţa. Neumflându-se în pene, n-a devenit ridicol însă, la urmă, nici concluzia pe care ar fi trebuit s-o tragă de pe urma dialogului nu i se păru clară. Pentru că Socrate însuşi n-a apucat să-i inspire o consecinţă logică, nereuşind ei să termine disputa din cauza unui mărunt incident survenit, incident ce l-a făcut pe bătrân să plece în grabă împreună cu toţi cei de faţă. Al Şaselea nici măcar nu mai ştia dacă este îngăduit, din punct de vedere moral, să-ţi preţuieşti mai mult fratele numai pentru că-ţi este frate sau, dimpotrivă, doar pe alţi bărbaţi, cu care nu eşti în relaţii de rudenie.

Lumea pretindea, în general, pornind de la vorbele lui Socrate, că acesta scoate adevărul din om la fel cum a extras mama lui fătul din pântecul femeilor gravide. Dar Philadelphul credea altfel, el era convins că Socrate a moştenit mult mai degrabă calităţile meseriei tatălui său - aceea de sculptor. Şi asta nu fiindcă la intrarea spre Acropole puteau fi admirate cele trei graţii ivite din mâna lui Socrate, ci pentru că Al Şaselea se simţea el însuşi a fi fost un simplu bloc de marmură, din care meşterul a putut să cioplească, după bunu-i plac, tot ce a vrut. Desigur, bătrânului afurisit nu i-ar fi convenit această definire, el pretindea că scoate din om doar ceea ce se găseşte acolo ascuns şi ceea ce n-a avut puterea să se nască singur. De aceea Al Şaselea îşi păstră impresia pentru el. La fel cum credea şi că prezenţa lui Alcibiade şi Socrate nu-i ajunge

pentru că din triada Adevăr-Bine-Frumos, cerută de tânărul Platon şi care i se părea o exprimare ideală, pe lângă cel mai frumos şi cel mai înţelept lipsea cel mai bun. Scurtă vreme a încercat să-l asimileze pe Persan cu cel mai bun, dar oricâtă bunăvoinţă ar fi avut în intenţie, alăturarea era forţată. Mai târziu îşi făcu remuşcări: oare nu frumosul este cel ce atrage şi binele, la fel cum şi binele atrage frumosul până la identificare? Dar o îndoială tot i-a rămas.

Pe urmă, după plecarea lui Alcibiade (şi a Persanului), Philadelphul îşi reproşa că nu profitase măcar de rarele momente când ar fi putut sta în acelaşi timp în preajma celui mai frumos şi a celui mai înţelept om al lumii. Fusese un privilegiu pe care l-a primit şi pe care nu a ştiut să-l preţuiască.

Alcibiade plecase, dar rămase Socrate. Pe acesta ar fi putut să-l vadă oricât de des. Însă evenimentele prin care trecea Atena erau grave şi puneau în pericol însăşi supravieţuirea cetăţii. Lăsându-se furat de curent, Al Şaselea se interesa şi el de întâmplările cumplite ce se succedau asemenea picăturilor mari de apă căzute pe timp de furtună. Totuşi, ce l-a împiedicat să vorbească şi despre evenimentele zilei cu Socrate? În loc de aceasta, Philadelphul prefera să stea de vorbă cu discipolii: cu Aischine din Sphettos, cu Euclid din Megara, cu Phaidon din Elis sau cu Antistene. Sau cu Aristipp din Kyrene. Şi încă şi cu alţii. Şi chiar dacă toţi încercau să vorbească la fel ca maestrul lor, ceea ce îi dădea celui de Al Şaselea impresia că îl ascultă chiar pe Socrate, discuţia părea mai omenească şi condusă cu tactul mai uşor de acceptat. De Socrate, Philadelphului îi era frică. Îi căuta apropierea şi se simţea fericit când îl vedea, însă după doar câteva clipe o oboseală cumplită îl făcea să dorească să plece. Socrate se

dovedea prea puternic pentru el: se comporta ca un vin care nu se putea bea decât cu multă apă, iar bătrânul nu se lăsa diluat. Se ajungea într-o situaţie tot mai rea: unii, asemenea celui de-al Al şaselea, doreau sincer să-l întâlnească, să-l asculte şi să se adape de la înţelepciunea lui, dar se arătau de fiecare dată prea slabi pentru a-i putea suporta prezenţa; alţii se lăsau vrăjiţi de demonstraţiile sale, dar se îndoiau de Socrate în lipsă. Chiar şi ucenicii făceau parte din cele două categorii: fiecare îl simţea pe Socrate ca pe un anestezic, din care te trezeai tot mai buimăcit.

Socrate se manifesta cumplit, ca oricine depăşea cu mult obişnuitul. Philadelphul era mândru ori de câte ori se afla în prezenţa lui, totuşi se simţea şi complexat de propria-i micime. Fără a avea resentimentele celor ce s-au fript la dogoarea inteligenţei bătrânului, Al Şaselea îi pricepea totuşi prea bine şi pe aceia. Socrate îţi dădea sentimentul că disputa este doar apanajul unora, foarte puţini. În felul acesta te frustra pe tine de un lucru ce până atunci credeai că ţi-a aparţinut. Şi bătrânul era şi mult prea obositor prin intensitatea la care te solicita şi prea enervant prin faptul că avea întotdeauna dreptate şi prea cumplit prin demonul pe care pretindea că-l are încontinuu în preajmă. Un demon numai al lui.

Philadelphul cutreiera Atena şi nu-şi găsea rostul. Atunci îl căuta pe Socrate şi nu îndrăznea să se apropie de el. În ciuda faptului că îi declarase bătrânului că, neîmplinind patruzeci de ani, nu face deocamdată decât să acumuleze cunoştinţe, nu-l răbda inima să stea mereu numai să asculte. Iar bătrânului îi plăcea modestia şi firea deschisă a Philadelphului şi văzu în el un posibil discipol. Al Şaselea avea o exprimare îngrijită şi, atunci când deschidea gura,

se făcea şi el ascultat. Doar vorbind îţi cultivi aptitudinile intelectuale, doar aşa ţi le verifici, doar aşa ţi le poţi dezvolta. Philadelphul nu putea lăsa să-i scape toate ocaziile. Se angaja deci şi el în discuţii cu te miri cine - deşi la Atena şi cel mai umil lucrător era de cele mai multe ori un polemist de temut - şi nu scăpa prilejurile care nu se mai întorceau, acelea de a-i asculta pe cei cu adevărat mari. Probabil că orgoliul de a ieşi câştigător în dispute, desigur acel orgoliu îl mâna. Apoi, trezit la realitate, Philadelphul îşi făcea noi scrupule şi alerga să-i asculte pe marii înţelepţi. Şi-l asculta şi pe Socrate. Şi era fericit.

Ori de câte ori revenea de la un simposion, după ce admirase cele mai strălucite minţi ale timpului, după ce - câteodată - se angajase el însuşi în vorbele acelora, mergând spre casă, simţea un gust sălciu în gură. Cu cât îşi astâmpăra mai mult curiozitatea, aceasta creştea şi, încetul cu încetul, ajungea la aceeaşi concluzie ca şi Socrate: ajungea la conştiinţa a cât de puţin ştia. Dar nu aceasta îl nemulţumea în primul rând: cu simţul speculaţiei te naşti, câteva metode ale vorbirii frumoase şi convingătoare poţi învăţa repede, cunoştinţe ai prilejul de a acumula cu timpul, dacă zeii îţi dăruiesc destule zile, Însă - împotriva convingerilor sale din Heracleea - din ştiinţă nu poţi primi decât rare satisfacţii - rare din toate punctele de vedere -, dar nu şi fericirea. Spuse acest lucru şi unuia şi altuia dintre convivii săi, iar aceştia întorceau problema pe toate feţele, ajungând la concluzii de mare rafinament. Însă Philadelphul nu făcea decât să sugereze că fericirea locuieşte pe alte meleaguri decât cunoaşterea şi avea motive să creadă că omenirea s-ar fi putut îmbogăţi cu nenumăraţi filosofi şi fisiologi de prima mână, dacă mulţi dintre cei dotaţi nu ar fi găsit la timp alte satisfacţii, mai palpabile. Cunoaşterea este asemenea focului: strălucitoare şi mistuitoare. Puţini sunt cei ce rezistă la dogoarea ei şi cei ce totuşi se

încumetă să-i stea în preajmă pierd pentru totdeauna fericirea călduţă a celor mulţi. Sigur, omul îşi etalează virtuţile şi rostul doar în starea de veghe, dar cât de dulce este somnul şi cât de dureroasă este scularea din aşternutul cald, chiar dacă disciplina de o viaţă ne face să trecem peste această zilnică deziluzie. Şi, să nu uităm, somnu-i cel care îngăduie atâtea vise - unele chiar tainice adevăruri. Pe cine să învinuieşti?

Philadelphul îşi amintea tot mai mult de zilele şi nopţile petrecute la Heracleea, de cerul la fel de albastru ca şi cerul Atenei, de clipele de fericire pe care le simţea ori de câte ori stătea serile întins pe un pat, admira de pe terasă întinderea nesfârşită a mării şi întârzia la vorbe cu nişte prieteni - desigur mult mai puţin dotaţi ca aceia cunoscuţi aici -, ştiind că fiul îi doarme liniştit într-una din încăperi şi că soţia îl aşteaptă senină şi răbdătoare în patul ei. Îşi mai amintea de zilele de sărbătoare când se întruneau la el toate rudele, nu numai familia fratelui şi a cumnatului din Metapont, ci şi alte neamuri mai îndepărtate, cum mulţimea lor şi mulţimea copiilor îi dădeau întotdeauna o senzaţie de siguranţă, asemenea unui comandant aflat în mijlocul armatei sale, cum îşi găsea în clipele acelea nu numai liniştea, dar şi rostul şi nădejdea. Sentimentul de confort fizic şi psihic, trăite de atâtea ori la Heracleea, nu l-a mai regăsit niciodată. Şi nu fiindcă nu ar fi dispus de mijloacele materiale necesare pentru a-şi putea permite orice mică bucurie. Ci mult mai degrabă - şi lucrul acesta îl simţea tot mai clar - fiindcă nu era făcut pentru elocinţă, în ciuda vorbelor lui îngrijite, fiindcă nu era în stare să-şi imagineze viaţa călătorind dintr-un loc într-altul şi luminându-i pe alţi oameni fie pentru bani mulţi, asemenea sofiştilor, fie renunţând la orice pretenţii, precum Socrate. Pentru că simţea că nu aceasta este vocaţia lui. Şi nici starea de vagabond. Dacă vrei într-adevăr să păşeşti numai şi numai

pe drumul înţelepciunii, învăţase Philadelphul la Atena, atunci trebuie să te limitezi să trăieşti ştiinţa. Ceea ce pentru cei mari înseamnă, de cele mai multe ori, despărţirea de cealaltă lume a satisfacţiilor. Aceasta poate să însemne chiar sacrificarea familiei. Are cineva acest drept? Poate doar cei mari de tot. Al Şaselea nu se amăgea că se numără printre aceia şi le mulţumea şi pentru aceasta zeilor. Grija faţă de ai lui fusese o fericire, ce i-a fost îngăduită în Heracleea. Şi spera să o poată obţine încă o dată.

Dacă Socrate îşi spunea filosof, adică iubitor de înţelepciune, atunci Philadelphul trebuia să se numească philophilosof. El îi iubea sincer pe înţelepţi, pe învăţaţi şi pe strălucitii vorbitori, dar nu era în nici un caz unul dintre ei. Şi, dacă au fost într-adevăr mulţi oameni ce au părăsit de bunăvoie drumul învăţaţilor sau dacă n-au fost decât puţini aceştia, Philadelphul s-a numărat sigur printre ei. El a optat din tot sufletul pentru iubirea de frumos, de înţelepciune şi a fost un philo-sophoi, un filosof în cel mai strict sens al noţiunii. Pasul care l-a despărţit de înţelepţii propriu-zişi nu a putut, dar nici n-a dorit să-l facă.

Dar poate cineva afirmă că în felul lui şi la nivelul lui n-a fost şi el un înţelept?

Nu putea să vorbească nimănui despre asemenea lucruri. Fiecare îl înţelegea în mod diferit. Cum? Ceilalţi nu se ocupă şi cu alte îndeletniciri? N-au fost atâţia filosofi negustori destoinici în viaţa de toate zilele? Nu se pot da suficiente exemple de minţi cu totul remarcabile puse şi în slujba binelui statului? N-a luptat însuşi Socrate pe câmpul de luptă cu arma în mână pentru gloria Atenei? Nu sunt suficiente exemplele de comercianţi stimaţi, oameni de stat iluştri, proprietari de ateliere bogaţi care au fost şi învăţaţi

remarcabili? Sau poate se referă Philadelphul doar la sofiştii ce umblau din loc în loc, pentru a-şi expune învăţătura? Aceştia da, aceştia trăiesc într-adevăr doar din învăţătura lor. Se referă Philadelphul la aspectul moral al vânzării învăţăturii de către un om liber către alt om liber? Problema nu-i nouă, s-a dezbătut îndelung şi avem şi părerea lui Socrate în această privinţă. Sau, l-ar fi iscodit, e cumva nemulţumit Philadelphul că înţelepciunea unora nu s-a tradus în fapte pe măsură? Şi întrebarea aceasta ar fi fost legitimă, şi subiectul acesta a fost discutat de atâtea ori.

Philadephul nu excludea nici una dintre aceste întrebări, dar problema lui era alta. Şi n-o punea în discuţie nu fiindcă n-ar fi fost capabil s-o expună suficient de clar şi de convingător în cuvinte, ci fiindcă îl reţinea un fel de pudoare: pe de o parte simţea că sunt unele lucruri pe care nu le poţi declama în gura mare, pe de altă parte nu voia să-i jignească pe alţii ce, eventual, nu gândeau ca el. Şi nu în ultimul rând, Philadelphul făcea parte dintre oamenii inteligenţi şi de treabă care sufereau din cauză că sofiştii au început să despartă posesia cunoştinţelor şi a înţelepciunii de celelalte îndeletniciri: încântătoarele dispute între amatori erau tot mai net înlăturate de logica exersată şi rigoarea studiată a argumentelor profesioniştilor. Cei mulţi îşi pierdeau un tabiet, cei puţini câştigau întreaga admiraţie în materie. Desigur, nu chiar oricine poate ajunge la cultura şi la elocinţa unui sofist autentic, dar - revenea Philadelphul la ferma lui convingere - şi mai puţini sunt dispuşi să trăiască filosofia. Iar pe cei ce erau capabili s-o facă, el, care avusese o familie şi se bucurase de toate plăcerile unui cămin tihnit, el, care spera să mai ajungă o dată la toate astea, el nu-i putea decât compătimi. Mulţi dintre înţelepţi se vor bucura de admiraţia sinceră a contemporanilor şi de onorurile generaţiilor viitoare. Vorbele lor vor dăinui şi peste timpuri şi de multe ori doar

amintirea alături de numele lor a cetăţii natale va face posibil ca această cetate să mai fie cunoscută de oamenii ce vor trăi peste sute de ani. Dar ei, îşi spunea Philadelphul, devin deja din viaţă un fel de statui nu mult diferite de cele expuse în pieţele publice. Nu posedă nici un fel de viaţă în plus, nu posedă nici un fel de bucurii omeneşti, nu se bucură de tot ce poate bucura omul de rând. Că mai folosesc şi ei tertipuri pământene, pentru a-şi atinge scopurile? E adevărat. Dar zeii înşişi nu uzează de multe ori de asemenea şiretlicuri? Şi, pe urmă, care sunt acele scopuri? Euclid din Megara vine în straie muiereşti, pentru că megarienii nu au voie, sub pedeapsa cu moartea, să pătrundă în Atena. Dar de ce o face? Pentru a-şi salva familia? Pentru a aduce mântuire cetăţii sale? Pentru a se întâlni cu femeia care l-a vrăjit? Nu! Doar pentru a-l auzi pe Socrate. Că au mai rămas sentimente umane în ei? Că Socrate însuşi a intervenit pentru eliberarea lui Phaidon din Elis, atunci când acesta a căzut prizonier în războiul împotriva Atenei? Dar pentru câţi prizonieri de război vânduţi ca sclavi a mai intervenit Socrate? Scopurile, tocmai alegerea scopurilor sunt cele mai grele momente din viaţa unui muritor. Despre acestea vorbesc înţelepţii prea puţin, deşi ele sunt cele ce determină întreaga activitate a oamenilor.

După plecarea lui Alcibiade şi după plecarea Persanului, după o scurtă perioadă când Philadelphul se îmbătă cu participarea nemijlocită în dispute, înţelepciunea şi simposioanele începură să i se pară un lucru tot mai străin. Iar dorul de ai săi devenea tot mai mistuitor. Pe vremuri visase ca fiul să-i ajungă unul dintre marii învăţaţi ai timpului, manuscrisele adunate în casa lor din Heracleea, precum şi educaţia îngrijită trebuiau să conlucreze în acel scop. Acum, însă, îl îngrozea tot mai mult ca şi Al Şaptelea să fie mai interesat de idei decât de fiinţe şi, apreciind

aproape de justa ei valoare însemnătatea înţelepţilor, Philadelphul intuia şi suficienţele şi privaţiunile visate pentru fiul său. Şi, în special, îndepărtarea de satisfacţiile cele mai simple, cele mai mărunte, cele mai directe, cele mai umane. O vreme, Philadelphul îşi propuse să facă din fiul lui un mare campion, un învingător la jocurile din Olympia. Sportul dă şi sănătate, şi frumuseţe, şi disciplină, şi cumpătare. Dar un sportiv dus în triumf de o cetate întreagă, dispusă să-l facă nemuritor pe învingătorul care a făcut-o şi el pe ea nemuritoare, un sportiv eternizat într-o statuie îşi termină şi el viaţa pământeană extrem de repede. Mai repede chiar decât un înţelept. Căci ce altceva decât un vis frumos rămâne la nici treizeci de ani un bărbat care cu câtăva vreme în urmă a ieşit învingător la marile jocuri? Gloria lui nu se va stinge niciodată. Viaţa însă i se sfârşeşte prea devreme, într-o singură amintire. Şi cât timp poate trăi un om dintr-o singură amintire?

Nici acest subiect nu-l putea discuta Al Şaselea de faţă cu oricine. Nimeni nu gândea astfel, nimeni nu se îndoia de gloria veşnică a atleţilor, nimeni n-ar fi fost încântat să audă cum viaţa unui erou poate fi terfelită în zădărnicie. Există îndoieli pentru un străin, pentru un metec, îndoieli pe care acesta nu şi le poate exprima cu voce tare fără a se pomeni acuzat de impietate şi de lipsă de recunoştinţă faţă de polisul ce l-a adoptat. Mai lipsea ca Philadelphul să se îndoiască şi de zeii Atenei şi de conducătorii ei vremelnici, mulţi demni de a fi eternizaţi printre eroi, şi cetăţenii s-ar fi putut întreba, pe bună dreptate, ce îi mai rămâne respectabil acestui străin ? Philadelphul vorbea atrăgător limba cetăţii, era admis la simposioanele cele mai selecte, ce rost avea să-şi strice poziţia, ce rost ar fi avut să apară întrebări despre originea lui, întrebări care până atunci nu s-au pus de nimeni niciodată? Dar în gând şi doar în prezenţa zeilor săi, Philadelphul avea voie să-şi pună orice

problemă, avea voie să aibă orice fel de îndoieli. Numai că el nu dispunea de un daimon asemenea lui Socrate, un daimon care, chiar dacă nu te învaţă ce să faci, îţi interzice măcar să comiţi fapte regretabile mai târziu. Al Şaselea nu avea un asemenea daimon şi pentru orice greşeală trebuia mai înainte să sufere şi să plătească şi abia apoi să afle că opţiunea nu i-a fost cea mai nimerită şi să caute s-o înlocuiască apoi cu alta. Dacă se mai putea. Philadelphul bâjbâia în întuneric şi - pe undeva - era jignit la gândul că alţi muritori sunt scutiţi de asemenea corvoadă. Dar se consola uşor: de la distanţe uriaşe, Speranţa îi lumina drumul. Din cauza depărtării lumina cădea blândă, iar rănile i se închideau sub balsamul ei.

Tot gândindu-se la calea sa, Philadelphul îşi spuse că a devenit asemenea cucului care-şi pune ouăle într-un cuib ce nu-i aparţine şi aşteaptă apoi indiferent ca puii să-i crească printre străini. El le-a oferit alor lui un cuib, însă a plecat de acolo, lăsându-i la voia întâmplării. Pentru el întoarcerea în Italia era imposibilă, iar să-şi aducă toată familia la Atena n-avea cum. Şi nici n-avea vreo posibilitate rezonabilă să-şi mute întreaga avere împreună cu firma, ce născuse şi mai năştea venituri. Înainte de toate va trebui să-şi croiască o situaţie în Atica sau altundeva. Dar în nici un caz la „beoţienii greoi la minte” sau la „tebanii refractari la cultură”. Philadelphul visa o situaţie sigură, asemenea celei din Heracleea - în peşterile din preajma căreia se spune că trăiau viaţa fericită veşnică o mulţime de eroi -, însă nu dorea să renunţe nici la tabieturile, din care nu puteau lipsi câteva discuţii elevate cu nişte oameni plăcuţi.

Întâmplarea a vrut, şi zeii au consfinţit, ca Philadelphul să cunoască la Atena un medic, un om cu o cultură la nivelul învăţaţilor pe care Al Şaselea nu numai că-i admira, dar cu

care mai putea să stea de vorbă fără frica resimţită în faţa celor mari. Aceia prea îl făceau să-i fie, de fiecare dată, teamă că s-ar putea să nu mai fie sigur nici măcar de propriul nume. Philadelphul nu avea încă nici treizeci şi cinci de ani, toate drumurile îi erau deschise, medicina era o meserie onorabilă te nu cerea investiţii de capital. Şi totuşi „*Un medic*, a spus Homer, *valorează singur cât mai mulţi oameni*”. Al Şaselea învaţă mai întâi la Atena, apoi plecă să deprindă meşteşugul la Cnidos, dar după şcoala medicilor sofişti cu care se obişnuise în Atica, cei din Cnidos i se păreau prea seci. Cunoscători şi seci. Atunci se hotărî să înveţe medicina în insula Cos, unde, pe lângă sanctuarul lui Asclepios, exista o tradiţie renumită în acel meşteşug. În afară de aceasta, la Astypalä se găseau vinuri admirate în toată Elada, amfore pe măsura conţinutului şi manufacturi celebre. Într-o asemenea ambianţă puteai nu numai învăţa, ci şi sta de vorbă cu oameni plăcuţi. Vechi lentori orientale renăscură în Philadelph şi, dacă nu i-ar fi lipsit atât de mult familia, s-ar fi simţit poate mai bine chiar decât în Heracleea.

Ca să devină un medic priceput şi pentru a fi admis să fie iniţiat de către dascălii din Cos, Philadelphul trebui să dovedească aptitudinile pe care Hipocrate le-a formulat în capitolul al doilea din „Legea” sa: „să aibă predispoziţie, învăţătură, loc favorabil, instruirea din copilărie, dragoste pentru efort, timp”... Ceea ce i-a lipsit din toate astea a fost instrucţia din copilărie, dar bunăvoinţa, ba chiar zelul dovedit l-au făcut să fie acceptat şi îndrăgit.

În timp ce învăţa arta medicinei, la Atena puterea fusese luată de cei treizeci; apoi fuseseră înlăturaţi şi aceştia. Oraşul trecuse dintr-o conducere într-alta şi cu toate astea Philadelphului îi era prea dor de Acropole şi de străzile

înguste din Cerameicos, de grădini şi de stadioane. El nu avea vocaţia medicului vagabond; din Heracleea se pedepsise să plece, din Atena nu-l va mai putea scoate nimeni. Şi familia şi-o va aduce aici, unde umbrele atâtor mari oameni erau prezente. Şi amintirile discuţiilor se dovedeau decisive.

Când reveni, după ce depuse jurământul de medic, Al Şaselea mai apucă să asiste la procesul lui Socrate şi să-l viziteze pe marele filosof la închisoare - asemenea atâtor altora. (Neluat în seamă printre cei mulţi, scribul apucă să noteze şi acest moment.) Philadelphul îşi dorise cu ardoare să mai ajungă să stea de vorbă cu bătrânul învăţat, îi fusese dor de el, spaima ce i-o inspira de aproape se dizolva în aburii depărtării. Acum Socrate se afla mai tot timpul înconjurat de ucenici şi de curioşi, de prieteni şi de foşti adversari. Printre ei şi acel Anytos, cel ce l-a acuzat sub impulsul vechii gelozii în legătură cu Alcibiade, dar pe care, de data asta, nu dorea să-l mai vadă nimeni. Discuţiile purtate în preajma înţeleptului se dovediră la fel de elevate, şi în închisoare, pe cum fuseseră şi afară. Şansele ca unul care nu se număra printre cei mari să apuce să dialogheze cu maestrul, se întâlneau tot mai rar: timpul alerga nemilos.

Iar prezenţa lui Socrate îl înspăimânta din nou. O forţă teribilă se degaja din bătrân, o forţă pe care Al Şaselea simţea că nu e în stare s-o suporte multă vreme. Prezenţa lui Socrate îl ardea. Şi totuşi, într-o seară, venind vorba despre medicină, iar Philadelphul fiind singurul om de meserie prezent acolo, i se ivi şi lui prilejul de a vorbi. Fuseseră atunci mai mulţi bărbaţi în preajmă şi Platon a notat mai târziu ceea ce s-a discutat cu acel prilej, dar n-a păstrat cu fidelitate fiecare cuvânt şi, după un alt răgaz, în Academie a mai circulat un dialog despre medicină. Se pare însă că Platon însuşi nu s-a arătat prea mulţumit de acel dialog, fiindcă o nouă variantă avea să le concureze pe

primele două. Apoi alta. Oricum, primele trei urmau să treacă în uitare. Şi, o dată cu ele, şi Philadelphul.

Discuţia porni de la Empedocle, de la puterea aceluia de a săvârşi minuni în contactele cu bolnavii. Sufletul lui, asemenea sufletului lui Hermotimos din Klazomenae, cel despre care se spune că ar fi fost profesorul lui Anaxagoras, putea să sălăşluiască liber de închisoarea trupului la mii de stânjeni depărtare pentru ca, întorcându-se şi readucând corpul la viaţă, să poată povesti cele mai nemaiauzite lucruri despre locurile unde fusese. Socrate ar fi întrebat despre natura puterii lui Empedocle, Philadelphul ar fi răspuns că aceasta ar fi fost asemănătoare chiar cu cea a zeilor, motiv ce l-ar fi făcut pe Empedocle însuşi să se arunce în craterul Etnei, cu scopul de a-şi pecetlui acolo pentru vecie forţa. Dar n-ar fi deloc imposibil ca peste o vreme să apară din nou, poate după şapte ani, sau după trei sute patruzeci de ani, aşa cum reapare întruna Aristeas din Prokomnesos, cel care în timpul vieţii se ivea te miri unde şi revenea după răstimpuri în locurile cele mai neaşteptate printre muritori. Empedocle, continuă Philadelphul, susţine că, acela ce nu ştie ce este omul, nu este capabil să ştie nici ce este medicina. Dar, asemenea lui Hipocrate, Al Şaselea credea mai degrabă că respectiva este spusă unui filosof şi nu a unui medic. Deoarece tămăduitorul numai prin artă sa va putea cunoaşte, într-adevăr, natura. Apoi se aminti şi despre getul Nikos din Histria, cel care îi îngrijise pe traci în timpul războaielor cu perşii şi care, capturat şi ucis de arcaşii lui Dareios, reapărea de fiecare dată pe câmpurile de luptă, ocupându-se de răniţii duşmanilor ahemenizilor.

Apoi s-a vorbit despre cele patru lichide, despre sângele roşu provenit din foc, despre fierea galbenă venită din aer, despre mucozitatea albă asemenea apei, din care s-a născut, şi despre fierea neagră zămislită din pământ.

Philadelphul lăudă această învăţătură, amintind că ea conţine atât cele patru elemente, cât şi cele patru umori şi cele patru culori sacre. Totodată, el lăudă logica acestei învăţături pentru stabilirea diagnosticului şi de aici pentru conceperea tratamentului adecvat. Ce poate fi mai înţelept şi mai rezonabil decât realizarea echilibrului cuvenit al elementelor prin controlul celor două perechi de calităţi contrare: cald şi rece, umed şi uscat? Focul este cald şi uscat, aerul este cald şi umed, apa este rece şi umedă, iar pământul este rece şi uscat. De aici concluzia limpede că, dacă un om are febră, îi trebuie mai multă răceală, iar dacă este răcit are nevoie de mai multă căldură. Ţinându-şi tot timpul geanta de medic în mână, Philadelphul făcu o expunere amănunţită şi a multor percepte de bază, învăţate, despre influenţa locurilor asupra comportamentului corpului oamenilor, aşa după cum a arătat atât de limpede şi de convingător Hipocrate, iar cei din preajmă îl ascultau politicoşi, deoarece acesta era obiceiul locului. Însă pentru nimeni nu era nou ceea ce medicul relata în vorbe atât de fluente. Toată lumea avea voie să-şi spună liber cuvântul în preajma lui Socrate, dar o făcea pe propriul risc. Deşi în ultima vreme maestrul era parcă mai uşor suportabil pentru cei mai puţin dotaţi, amestecându-se tot mai rar în discuţie, supraveghindu-i doar pe ceilalţi, ca şi cum ar fi vrut să vadă cum se vor descurca în curând în lipsa-i. Totuşi, fiindcă în seara aceea dialogul nu se lega nicicum, întrucât Philadelphul continua să aşeze lucruri de mult stabilite în fraze frumoase, Socrate puse câteva întrebări despre rostul medicului, despre cât de departe are voie să meargă acţiunea acestuia, despre voinţa tămăduitorului şi voinţa pacientului. Erau întrebări scurte şi directe, ce nu intenţionau decât să dea o direcţie discuţiei. Philadelphul apucă să vorbească despre eugenie şi eutanasie, despre dreptul bolnavului de a accepta în

numele libertăţii personale ajutorul medicului, dar şi despre dreptul cetăţeanului de a refuza în limitele aceleiaşi libertăţi asistenţa. De aici s-a trecut la diferite situaţii particulare, cum ar fi de pildă cea născută în clipa când bolnavul nu mai era în stare să judece singur sau când judecata lui era alterată de boală. Se vorbi despre concepţiile pythagoricenilor despre reîncarnare, dacă un medic priceput are dreptul să întârzie acest proces. Mai ales în cazurile în care trupul vremelnic nu mai este unul corespunzător.

Cineva denunţă şi un alt aspect al lucrurilor şi o făcu poate pentru a arăta absurditatea acuzaţiei de impietate ce i s-a adus lui Socrate: mulţi vraci şi şarlatani, care numai medici nu sunt, asociază diferitele boli, diferitele simptome chiar, anumitor zei. Astfel, Hipocrate din Cos, cel amintit aici, arată că „dacă bolnavul (atins de *boala sfântă*) imită capra sau dacă rage şi îşi contractă partea dreaptă, pricina ar fi mama zeilor; dacă vorbeşte mai ascuţit şi mai apăsat (unii) îl aseamănă cu un cal, spunând că pricina este zeul Poseidon; când scapă materii, fapt frecvent la cei stăpâniţi de o asemenea boală, atunci (aceiaşi) le aplică supranumele de Enodia. Dacă materiile sunt mai dese şi mai subţiri, ca la pasăre, vinovat ar fi Apollo Nomios. Dacă îi iese spumă pe gură şi agită picioarele, pricina ar fi Ares. Despre cei cuprinşi noaptea de spaimă, frică şi halucinaţii, ca şi despre cei care sar din pat şi fug afară, ei spun că sunt urmăriţi de Hecate şi de vedeniile celor răposaţi”. Şi toate astea doar pentru cei loviţi de *boala sfântă*, de epilepsie, despre care maestrul din Cos ne învaţă că nici nu-i atât de sfântă cum i-a fost dat numele. Ca să nu mai spun că tot Hipocrate arată că, prin purificări şi descântece, se face un lucru total potrivnic intenţiei de cucernicie şi evlavie, deoarece „purificarea prin sânge şi mijloace similare a celor care au boala, ar da de înţeles că bolnavii ar fi pătaţi de

sânge sau ar fi stăpâniţi de duhuri sau vrăjiţi de oameni, sau ar fi făptuit un lucru necucernic”.

Apoi s-a revenit la medic, la rolul lui în viaţa cetăţii, la obligativitatea de a pretinde un onorariu, la obligaţiile faţă de cetate şi la obligaţia cetăţii de a-i înlesni posibilitatea de a se putea autoîntreţine, spre a-i ajuta pe alţi oameni, indiferent de condiţie socială şi de sex. Şi, în vreme ce se discuta despre toate astea şi se aduceau argumente mai mult sau mai puţin convingătoare, Socrate încheie discuţia cu o întrebare finală: se ştie că un medic nu are voie să intervină într-un caz în care nu mai există nici o nădejde, atunci când trupul nu mai este în stare să-i ofere sufletului un adăpost convenabil: dar este medicul chemat să acţioneze numai asupra trupului? Este medicul un simplu meseriaş al materiei, asemenea olarului sau cioplitorului în lemn ori în piatră? Aici şi tânărul Platon ar fi vrut să spună ceva, dar se abţinu şi se mulţumi să zâmbească. De ce se spune atunci, continuă Socrate, că de multe ori simpla prezenţă a medicului - reprezentând speranţa - constituie o jumătate din puterea leacurilor? Însă materia nu se bucură de speranţă, ci doar sufletul. Şi atunci de ce este chemat medicul doar în ajutorul manifestărilor trupului? De ce şi atunci când este evident că sufletul se află bolnav se procedează, de asemenea, tot asupra trupului? Or singura stare de sănătate a sufletului e virtutea. Medicul trebuie să fie la fel de bun filosof, concluzionă Al Şaselea şi Socrate se arătă mulţumit.

Cei mai mulţi dintre cei ce au asistat la acea din urmă discuţie a celui de Al Şaselea cu Socrate s-au autoexilat la moartea învăţatului. Printre cei care au plecat erau şi prietenii Philadelphului. Plecă şi Aristipp.

Dar Philadelphul, obţinând să fie ales medic de către

cetăţenii Atenei, îşi aduse familia în cetate şi aşteptă ca fiul fratelui său să ajungă matur, pentru a-i ceda firma din Heracleea. Doar tatăl nu şi l-a mai văzut niciodată.

Al Şaselea, care îşi spunea filosof, continuă să colinde mereu străzile înguste ale Atenei, cu nelipsita-i geantă de medic la el. Privirea-i era cea a bunicului, cel ce împărţise dulciuri copiilor. (Pe acela cine să şi-l mai amintească? El trăia acum în privirea nepotului.)

Eliberat de prezenţa copleşitoare a învăţatului, Philadelphul putea acum discuta în tihnă cu amintirile. Era ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi sub supravegherea lui Socrate. Un Socrate descărnat şi totuşi mult mai uman. O amintire cu adevărat iubitoare de înţelepciune, o amintire pe putinţa puterii de cuprindere a Philadelphului.

Acesta devenise un om ciudat, cu care însă toată lumea se obişnuise de mult. Nimeni nu ştia că, în timp ce umbla în căutarea bolnavilor, nu înceta nici o clipă să stea de vorbă cu un Socrate de care, în sfârşit, nu se mai simţea strivit. Şi, prelungindu-şi vizitele la fiecare suferind, se avânta în lungi discursuri despre virtute. Dar, cu timpul, cuvântările celui de Al Şaselea semănau prea tare cu nişte idei fixe. Poate că, aflând despre aceasta, Platon şi-a modificat de atâtea ori dialogul despre medicină, până ce a renunţat cu totul la el. (La acest dialog.) Philadelphul muri la optzeci şi şapte ani. Între timp însă devenise la Atena un simbol între atâtea simboluri, a căror origine s-a pierdut demult.

ANEXĂ

„CHIRCIT PE BUCATA LUI DE PĂMÂNT”

„*Vine întotdeauna o clipă în care principiile, dacă sunt adevărate, cer să fie trăite*.”
(Adevăr atribuit lui Socrate)

Chircit pe bucata lui de pământ, un om îşi dezmorţea în dimineaţa aceea frumoasă de martie degetele de la picioarele-i amorţite. Umbla desculţ de când se ţinea minte şi îi plăcea agilitatea şi independenţa fiecărui os. Îşi pipăia degetele cu mâinile şi le îndoia rând pe rând - învăţase să le mişte cum dorea, fără a-l apuca vreodată vreun zgârci.

Era bătrân şi urât. Dar urâţenia lui nu se datora degradării pricinuite de timp; era urât de când devenise om şi se obişnuise de mult cu asta. Câteodată demonstra cui dorea să-l asculte că este de multe ori mai preferabil să ai un nas lipsit de eleganţă, cârn şi răsfrânt, negrecesc, cu nările mari, dilatate în toate vânturile, capabile să recepţioneze oriunde şi orice, decât un splendid nas elen ce nu e în stare să miroasă decât boarea nu întotdeauna curată a pământului. Altă dată îşi bătea şi el joc de urâţenia sa, pe care nu o dată o compara cu înfăţişarea acelor animale urechiate, obişnuite să fie ponegrite. Avea păr acolo unde nu era şic să fie, şi îi lipsea acolo unde se cuvenea; sprâncenele erau necuviincios de stufoase, în timp ce barba crescuse prea rară în atâta amar de vreme,

cât nu fusese niciodată deranjată în alungirea ei firească. Cu toată vârsta, corpul îi rămăsese vânjos, însă picioarele scurte se grăbeau să restabilească dezordinea acestei figuri de satir.

Era singur încă, dar ştia că în curând va fi deranjat. Acest lucru nu-i displăcea: iubea prezenţa oamenilor, ca şi singurătatea, de altfel. În legătură cu singurătatea, avea el ideile lui. Şi despre ce nu avea unchiaşul ideile lui? Îl deranja doar că îi veneau pe cap prea de dimineaţă; lui îi plăcea să doarmă până ce somnul se satură de la sine. Nu cădea niciodată în lene, mai ales că nici vârsta nu i-ar mai fi permis o tândălire lungă în pat. Dar măcar atât cât îi era îngăduit îi plăcea să doarmă, să vorbească niţel cu visele şi cu „zeul lui”, pentru că el, nici în timp ce dormea, nu era singur: gândurile, care mişunau seara în juru-i ca un stol de fluturi, i se cuibăreau şi noaptea într-un ungher al capului şi nu stăteau nici acolo întotdeauna liniştite. De multe ori se certau şi luau diferite înfăţişări, iar el le asculta chiar şi atunci cu plăcere, până ce venea zeul lui şi făcea cu autoritate ordine.

Acum, în alte împrejurări, ar fi ieşit şi s-ar fi amestecat cu lumea, ar fi căutat o figură prea sigură de ea, un individ cât mai salutat, l-ar fi oprit şi ar fi însăilat împreună o convorbire. În jurul lor s-ar fi strâns un cerc de curioşi, el şi-ar fi întărâtat interlocutorul, i-ar fi pus tot felul de întrebări şi ar fi extras din corpul acela prea sigur ghemotocul mototolit şi rău mirositor al ignoranţei. Aşa, în situaţia în care se află, nu poate ieşi să scormonească în sufletele oamenilor, însă asta nu schimbă prea mult problema deoarece acei cărora le lipseşte s-au obişnuit de câteva zile să-l viziteze ei pe el. Nu vin toţi, dar vin destui. Îi pare rău doar că nu poate să vadă meşteşugarii lucrând în atelierele lor: pantofarii făcând aceleaşi mişcări sigure, pe care le repetă cu fiecare sandală, fierarii lovind fără a greşi

vreodată cuiul din potcoava calului strunit doar cu câteva degete şi i-ar plăcea să-i vadă chiar şi pe sculptori lucrând, cu toate că aceştia mai greşesc din când în când.

Până să vină să-l vadă, va şlefui încă niţel imnul dedicat lui Apollo. „Dedicat”, vorba vine..., zâmbeşte bătrânul strâmb.

Iată sunt introduşi primii vizitatori; nişte figuri cu care s-a obişnuit de mult, dar oamenii stau stânjeniţi pe lângă pereţi. Aşa se întâmpla în fiecare dimineaţă. Bătrânul îi lasă în voia lor şi-şi continuă gimnastica falangelor.

Încetul cu încetul se strânge o mulţime apreciabilă în lăcaşul unde-şi duce unchiaşul ultimele-i zile. Sunt oameni de toate vârstele, mulţi tineri, dar şi mulţi bătrâni. Sunt bărbaţi cu care a fost prieten şi alţii pe care a încercat să-i înveţe din neştiinţa lui. Însă pe mulţi nu-i cunoştea şi asta îl mulţumeşte, oricât ar lupta să-şi învingă vanitatea. Acum se gândeşte totuşi la altceva: îi vede adunaţi aici, vorbind unii cu alţii, respirând iuţi acelaşi aer, cu toate că mulţi se urăsc între ei şi abia aşteaptă un prilej să se ia la harţă, să-şi plătească o poliţă mai veche.

Nu îndrăznesc să-l conturbe. Îşi fac curaj şi vorbesc între ei, plonjează în discuţii pentru a uita situaţia, încearcă să se înfierbânte în dispută, se străduiesc să ia poziţii cât mai degajate, - însă nu ştiu unde să-şi ţină mâinile, unde să-şi arunce privirile. Gorgias, care e atât de bătrân încât a uitat să mai fie stânjenit, se aşază pe pământ şi nu spune nimic. E cel mai bătrân dintre toţi cei de faţă. Antistene e mai tânăr, la fel şi Euclid, dar şi tinereţea lor a trecut de foarte multă vreme. Aristipp din Cirene şi Platon sunt oameni în floarea vieţii. Alţii sunt şi mai tineri, iar câtorva adolescenţi abia le-au mijit mustăţile.

Acum vorbeşte Antistene cinicul. Toată lumea îl ascultă, mulţumită că aude un orator inteligent şi uşurată că a scăpat de un moment penibil. Antistene, conştient de

situaţie, încearcă să aţâţe spiritele. Se află pentru ultima oară în prezenţa celor doi maeştri ai săi şi nu vorbeşte pentru a străluci - de astă dată -, ci pentru a-i face o plăcere unchiaşului, ce parcă nici nu-l vede, şi celuilalt moşneag, atât de bătrân, încât abia cu greu l-au putut aduce doi discipoli la această discuţie din urmă. Antistene vrea să le facă pe plac la amândoi, dar e greu să-ţi dai seama când le faci unor asemenea oameni un hatâr. Aşa că măcar încearcă să-şi atingă celălalt scop, să-l provoace pe Platon. Vorbeşte despre virtute şi, ca de obicei, începe s-o întoarcă pe toate feţele. Virtutea singură şi numai ea poate duce la fericire, restul este balast şi trebuie privit ca balast; virtutea este fericirea şi scopul vieţii, ea este zeul la care trebuie să te închini. Singurul zeu.

Socrate îşi vede de treabă, chircit mai departe pe bucăţica lui de pământ. Nimeni nu-l opreşte şi nu-l interpelează pe Antistene. Ceea ce vorbeşte acesta nu reprezintă încă nimic nou: sunt doar cuvintele rostite de atâtea ori. Se aşteaptă noua faţetă pe care desigur că o va dezvălui şi care va fi punctul atacului lui Platon. Nu, deocamdată nu-l întrerupe nimeni. Lucrurile acestea sunt prea cunoscute. Încă nimeni nu s-a scandalizat de ateismul lui Antistene şi asta nici măcar în celula condamnatului la moarte pentru - printre altele - aceeaşi culpă. Nici Melatos nu clipeşte, nici măcar Anytos.

Cu câteva săptămâni înainte, Melatos, acelaşi Melatos, se scandalizase profund şi afişase în porticul arhontelui rege un text acuzându-l pe Socrate de o triplă vină: nu crede în zeii recunoscuţi de stat şi introduce alte zeităţi în cetate; de asemenea, prin activitatea sa, corupe tineretul Atenei.

Anytos şi Lycon şi-au pus şi ei semnătura. Acum Melatos şi Anytos ascultă vorbele lui Antistene, uitând că Atena nu

are nici un zeu numit virtute, iar că, în schimb, respectă alte zeităţi, de care se pare că vorbitorul a uitat sau - mai rău - le neagă conştient. Antistene a spus: „Am văzut o nedreptate strigătoare la cer, dar nici un cer nu a văzut şi nu a auzit nimic. Zeii au rămas muţi şi nu numai că nu au încercat să împiedice nimic, dar nici măcar n-au vrut să răzbune nimic”. El, Antistene, i-a conjurat şi i-a implorat până ce a înţeles că acela ce nu există nu poate acţiona, sau că acela ce nu e bun nu e zeu, ceea ce în cazul de faţă e totuna. În schimb, zeul Virtute nu poate face niciodată o nedreptate.

Atât Melatos cât şi Anytos au mai auzit de prea multe ori asemenea vorbe pentru a lua vreo atitudine împotriva lor sau pentru a fi cel puţin conştienţi că împotriva unor asemenea cuvinte se poate lua o atitudine. Sunt propoziţii scandalizând doar în context la Atena, şi un asemenea context şi-a creat Socrate atunci când a apărut posibilă incriminarea sa.

A fost un proces care n-a pornit din ură, ci din necesitate, aşa cum, de altfel, au loc toate procesele la Atena, încercă să dovedească Anytos cu ocazia primei vizite făcute lui Socrate la închisoare. În clipa aceea Anytos era sincer în ceea ce gândea şi spunea. În clipa aceea, da. Văzând moşneagul urât, practic aproape mort, nu mai aveai pe cine fi gelos. Anytos arătă că, dacă ar mai fi existat o cale pentru un proces ostrascizant, este sigur că aceasta ar fi fost procedura pe care ar fi urmat-o lucrurile. Numai părerea oracolului cum că Socrate ar fi fost cel mai înţelept om din lume şi ar fi fost suficientă cu puţini ani în urmă. Între timp vremurile s-au schimbat, iar cererea pedepsei capitale de pe acuzarea afişată în porticul arhontelui rege nu reprezenta decât ceva pur formal. Câţiva ani de exil ar fi mulţumit pe toată lumea. Nimeni nu s-a îndoit nici o clipă de adevărul şi de bună credinţă a lui Anytos, atunci când pe

apucase acesta să-şi înşire părerile - ca un fel de scuză, totuşi. Prezenţa lui însă nu mai fu dorită şi Anytos nu mai veni la închisoare în vizită la bătrânul dascăl. În ziua aceea o făcuse totuşi, pentru că ştia că nimeni n-o să i-o mai ia în nume de rău. Oricum, victoria câştigată împotriva lui Socrate după atâţia ani de planuri ce păreau fantastice, începea să semene tot mai mult cu o înfrângere. Cu un dezastru.

În schimb, Melatos venise la început deoarece toată lumea mergea la închisoare să-l vadă pe Socrate şi pentru că nu dorea să iasă în privinţa aceasta în evidenţă; se simţea tot timpul stânjenit, dar îi era şi mai penibil să nu revină în fiecare zi. Nimeni nu-l lua în seamă - nu ostentativ, ci fiindcă nu aveai ce să iei în seamă la el - şi Melatos depunea cel mai mare zel pentru a rămâne în cel mai veşnic anonimat. În ceea ce priveşte ateismul lui Antistene, Melatos nu pricepea nimic, nu sesiză nici faptul şi nici crima.

Într-o zi, Socrate, bătrânul urât şi murdar, îl acostase pe stradă. Este adevărat că Melatos se rugase de multă vreme la zei ca Socrate să-l sesizeze odată şi odată în Agora, să-l interpeleze şi pe el, şi bineînţeles să răspundă atât de bine la întrebările afurisitului cârcotaş încât să-şi atragă cea mai mare stimă din partea cetăţenilor. Zeii i-au auzit ruga, dar i-au îndeplinit-o numai în parte. Socrate l-a oprit într-o dimineaţă, în timp ce Melatos ieşise într-o palestră împreună cu alţi câţiva tineri gata de a se întrece între ei. Melatos îl văzu de departe, însă se prefăcu absorbit în pregătirile pentru începerea exerciţiilor şi, privind la tovarăşii săi, se avântă într-o lungă tiradă. Ştia că bătrânul va muşca „nada”; nu se aştepta, totuşi, s-o facă atât de repede. Socrate fu foarte politicos. Declară, ca de obicei de faţă cu toată lumea, că nu cunoaşte şi nu înţelege frumoasele cuvinte ale tânărului poet. Rugă pentru câteva

explicaţii şi, deşi toţi cei de faţă îi cunoşteau jocul, Melatos nu putea să nu se simtă măgulit de faptul că *omul cel mai înţelept din lume* vine să-şi arunce ignoranţa la picioarele lui, ale unui tânăr înţelept ce era. Se lăsă linguşit de vanitate şi încercă să răspundă cât mai bine la toate întrebările, nelăsând să-i scape niciodată prilejul de a etala şi cunoştinţe suplimentare, spre admiraţia celor de faţă. Sau cel puţin aşa i se părea. Totuşi, fiecare răspuns era mai puţin sigur ca precedentul şi Melatos se pomeni la un moment dat în faţa unor oameni, tineri ca şi el, care şedeau pe jos în jurul lui şi râdeau pe înfundate. Moşneagul a rămas între timp afurisit de serios, doar în ochi îi sclipea din când în când o licărire şmecheră. Zeii au ascultat numai pe jumătate rugămintea lui Melatos, pentru că efectul a fost departe de a fi cel scontat.

Apoi se întâmplă ca, peste câteva zile, să audă în Agora o discuţie între un orator renumit pe nume Lycon şi un negustor de piei, Anytos. Melatos, care nu se dezobişnuise încă să se bage când trebuia şi când nu trebuia în vorbă - asemenea lucruri odată intrate în sânge mai dăinuie oricum destulă vreme - se pomeni ispitit cu o propunere ce îi oferea prilejul unei revanşe. Melatos era un tânăr frumos, îndrăzneţ şi ambiţios. O minte oarecum opacă, precum şi trecerea în faţa femeilor, aveau darul să-l scutească de o serie întreagă de complexe. Eşecul în faţa bătrânului cârcotaş a rămas în urmă, mai persista ca orice altă amintire neplăcută, în timp ce convoiul de succese mondene i-au ridicat suficient moralul unui Melatos, convins că-şi poate plăti în mod avantajos o poliţă nefericită.

În schimb, Anytos era un politician abil. Averea şi patriotismul lui sincer îl făceau stimat în ochii cetăţenilor, în vreme ce mărginirea îl făcea util unei cetăţi aflate după treizeci de ani de războaie şi nenorociri. Convingerile sale sincere şi probitatea l-au făcut să semneze denunţul. Şi

poate că şi o veche rivalitate în legătură cu un Alcibiade demult dispărut. Dar chiar dacă au trecut atâţia ani, imaginea „celui mai frumos dintre eleni” nu se stingea atât de uşor. Şi nici rana de-acum cicatrizată... Dar ceea ce a uitat cetatea, a uitat şi cronicarul...

Prin discursul la proces, Anytos avea să-şi arate public oprobiul faţă de Socrate. Totuşi în porticul arhontelui rege a plecat Melatos, sau oricare altul pe care Anytos l-ar fi trimis acolo.

Lycon s-a hotărât mai greu să semneze. El era orator şi trebuia să se gândească bine înainte de a se arunca într-o luptă atât de dificilă. Trecuse bine de tinereţea lui Melatos şi nu era nici politician bogat ca Anytos lui i s-ar fi iertat mult mai greu o înfrângere. Şi chiar dacă ştia că adversarul porneşte la luptă cu multe răni vechi, chiar dacă acesta ar fi fost dinainte răpus, s-a mai văzut de destule ori ca fiara muribundă să moară luând cu ea şi viaţa unui luptător imprudent.

Lucrurile şi-au urmat apoi cursul. Melatos n-avea astâmpăr, se simţea ca o fecioară înaintea nunţii şi se ştia privit de toată lumea ca atare. Sâmburele de raţiune, care sălăşluieşte până şi în adâncurile celei mai umile minţi, îl preveni că este poate unica dată în mărunta-i viaţa când se poate bucura de asemenea priviri. Îşi pregăti cu sârguinţă discursul şi găsi neaşteptat de mulţi binevoitori să-l ajute; el stătea ore în şir cu ochii în gol şi savură cum va fi „după aceea”; îşi făcea planuri şi castele în nisip.

În timp ce Anytos şi Lycon se pregăteau mult mai serios pentru această încercare, de cealaltă parte prietenii şi discipolii lui Socrate, fără a fi prea uimiţi, dar şi fără a se fi aşteptat cu adevărat la acuzările afişate de Melatos, încercau să pună astfel la cale lucrurile, încât să-l scutească pe maestru de eventualele neplăceri. Desigur, nimeni nu citi prea atent pedeapsa propusă pe afişul delator, însă

existau şi alte mizerii la care Socrate putea deveni vulnerabil. Îi pregătiră, aşadar, apărarea, angajară pe cel mai bun logograf şi vegheară asupra discursului lucrat de acesta. Sarcina lor era totuşi mai dificilă, deoarece procesul cel mai greu îl constituia acela de a-l câştiga pe bătrân la propria-i apărare, de a-l face să colaboreze sau cel puţin să nu încurce şi mai mult lucrurile.

Zilele treceau calme, răvăşite doar de noutatea unui fapt monden: procesul lui Socrate prevestea o dispută interesantă, un spectacol aproape sportiv şi, în orice caz, sarea şi piperul unei perioade, în sfârşit, liniştite după ani când tot ceea ce se întâmplase n-adusese decât nenorocire. O dată cu primăvara, renăştea şi metropola după un somn de treizeci de ani, somn agitat de coşmaruri şi respiraţii neliniştite.

Singur dintre toţi, Socrate îşi vedea mai departe liniştit de treabă. Primi calm acuzaţiile, se ferea să facă vreun comentariu şi schimba vorba imediat ce aducea cineva discuţia despre ele. Zilele sale se scurgeau asemenea celor dinainte, discuţiile îi erau la fel de iscoditoare, faţa la fel de senină: o faţă senină de om urât.

Cu ani în urmă, auzise ceva din gura unui negustor iritat de disputele filosofilor: „Vorbele, flecăreala despre virtute şi dreptate, toată pălăvrăgeala asta abstractă nu se face niciodată decât de către oameni sătui şi odihniţi. În momentele cu adevărat grele, nimeni nu se mai aşază la asemenea poveşti”. Observase atent oamenii şi trebui să recunoască, în mare, dreptatea negustorului şi faptul, într-adevăr trist, după care tocmai atunci când lumea ar avea mai mare nevoie de raţiune, în clipele când o loveşte o nenorocire sau când toată soarta îi atârna de o hotărâre, tocmai atunci încetează cei mai mulţi să gândească şi se lasă pradă impulsurilor, anulând astfel, dintr-o smucitură, tot ceea ce au vorbit cu strălucire ani în şir. Mai mult chiar,

Socrate avu în decursul anilor prilejul să observe nu o dată cum gânduri sincere erau în asemenea cazuri pervertite de fapte ce le contraziceau, în loc să le materializeze. Văzuse nu o dată fraţi dezicându-se unii de alţii în momente de restrişte, după ce o viaţă întreagă îşi etalaseră semnele afecţiunii; prieteni ce şi-au jurat credinţă veşnică ajungeau în asemenea prilejuri să se înjunghie pe la spate; soţi să se părăsească. Ce să mai aştepţi atunci din partea unor vorbe, unor biete vorbe, jurăminte făcute nimănui altuia decât ţie însuţi? Există mii de scuze şi nimeni nu vine să te tragă vreodată la răspundere: o dată cu vorbele, a murit şi cel care le-a rostit.

Cu puţin timp în urmă, un alt negustor vorbi la fel. Se aflau în perioada imediat următoare dezastrului, Atena nu mai avea flotă, îşi pierduse prestigiul, era cu economia ruinată şi cu suveranitatea siluită. Ceea ce trebuia făcut acum nu se reducea în nici un caz la veşnica vorbărie deşartă, ci pretindea salvarea cioburilor rămase din gloria trecută. Prin muncă şi virtute trebuia să se reclădească vechea măreţie. Negustorul chema poporul la reconstruirea atelierelor, a corăbiilor, la refacerea comerţului şi a plantaţiilor, la combaterea foametei prin cultivarea ogoarelor. Flecăreala fără rost este de nescuzat atunci când copiii mor de foame şi cetatea întreagă e pradă pieirii. El era pielar, dar un om cu capul pe umeri. Era patriot şi îşi iubea cu pasiune cetatea, însă nu se ruinase o dată cu ea ci, dimpotrivă, averea lui sporise în timpul dezastrului.

Sentimentele păreau a-i fi curate şi îndemnurile prielnice unei cetăţi bolnave, totuşi activitatea lui îi slujea în primul rând lui însuşi, la fel cum cuvintele sale n-au împiedicat nici înfrângerea de la Agospotamoi. Reconstrucţia economiei putea să sature din nou câteva mii de guri, dar avea să refacă şi negoţul cu piele şi, cine ştie, poate peste zece sau douăzeci de ani, o altă mare - sau aceeaşi - urma să înghită

flota renăscută. În schimb, cuvintele lui Socrate aveau să ridice sufletul cetăţenilor; nu le vor da de mâncare copiilor, însă îi va creşte mai drepţi pe cei sortiţi să treacă încercarea. Acum, în aceste momente grele, sunt necesare a fi puse în aplicare „vorbele”. Poporul Atenei este încă un convalescent după o boală a copilăriei. El nu trebuie mânat repede să recucerească tot ce a pierdut în acele câteva zile, în care a zăcut. Din contră, trebuie educat încet şi cu răbdare, pentru a nu se îmbolnăvi din nou. Deoarece orice boală trece tot mai greu o dată cu anii. Oamenii să fie lăsaţi să acţioneze cu tot ceea ce au mai bun, cu toate forţele lor şi nu puşi să trudească folosindu-se de un singur deget. Adevărul şi forţa stau în virtute, iar aceasta este îngropată în oameni adânc, sub o mie de învelişuri de rutină şi răutate, de constrângeri şi ambiţii; virtutea se află învelită în straturi de obiceiuri şi chiar în straturi groase de carne, în ultimă instanţă. De aceea este atât de greu - şi de dureros câteodată - să fie eliberată virtutea din ascunzişul ei. Însă de după atâtea veşminte, iese curată şi pură, nealterată, ca noul născut. Spre o asemenea naştere trebuie să fie îndreptate eforturile în clipele acestea grele, pentru ca, după ce s-a desăvârşit, abia atunci pruncul să crească liber şi viguros. De aceea sunt necesare în clipele de-acum - ca, de altfel, întotdeauna - „vorbele”, discuţiile pe care negustorul Anytos le condamnă în graba lui de a reclădi cetatea. De a o reclădi aşa cum era.

Nu, într-adevăr sunt zadarnice cuvintele aruncate în după-amiezile călduţe, când doar spiritul şi nu faptele le reclamă. Acum, când lipseşte încă grâul, acum însă e util să fie repetate, deoarece doar acum îşi pot arăta adevărata utilitate, chiar dacă eficacitatea lor se va dovedi peste mult timp. Măslinul sădit cu drag şi chibzuinţă nu rodeşte decât peste ani şi ani.

Socrate continuă să se plimbe pe străzi, îndemnând

oamenii să-şi cultive în primul şi în primul rând sufletul şi abia apoi grădina. El nu-i sfătuia să nu lucreze, după cum îl acuzau politicienii, dar încerca să-i facă să nu devină sclavii unei munci destinate doar îngrămădirii de bunuri. Anytos şi ceilalţi spuneau: „Lucraţi, lucraţi fără să vă pese de nimic, lucraţi pentru a reclădi cetatea, pentru a o face prosperă, pentru a vă îmbogăţi în ultimă instanţă voi!” Socrate striga în acelaşi timp, dar cu douăzeci de paşi mai încolo: „Nu lucraţi pentru a vă îmbogăţi, bogăţia nu aduce nici o satisfacţie! Amintiţi-vă de cârtiţa care şi-a săpat toată viaţa galerii sub pământ şi n-a apucat să vadă niciodată soarele! Ce folos că avea de toate în cămările ei?” Vorbea apoi despre munca oarbă care strânge bogăţii şi omoară sufletul. Le amintea despre tânărul plin de aspiraţii nobile, nedorind decât un singur lucru: să-şi salveze concetăţenii de mizerie şi ignoranţă. Le povestea cum acest tânăr s-a lovit de atâtea ori de perfidia şi interesele meschine ale altor oameni, ce îl atingeau mereu cu bogăţia şi puterea lor; cum tânărul a ajuns să confunde puterea cu averea şi cum a hotărât să se îmbogăţească mai întâi pentru a putea apoi deveni suficient de tare, ca să-şi realizeze intenţiile nobile; cum tânărul a început să adune averi şi cum niciodată nu i s-a părut că a strâns destul pentru a-şi putea pune în aplicare planurile generoase; cum a îmbătrânit, uitând de mult pentru ce a stocat atâtea bogăţii.

Oamenii întorceau buimăciţi capul când la îndemnurile celor tari, când la cuvintele lui Socrate. „Amintiţi-vă ce a spus Aristofan despre un anumit phrontisterion!” spuneau cei mai perfizi, dar ceilalţi reuşeau şi prin cuvinte mai simple să-şi impună părerea: „Copiii vă mor de foame! Ce vreţi să le daţi de mâncare? Cuvinte ? Nu uitaţi: virtutea e bună, n-o neagă nimeni, dar nu poate fi virtuos decât cineva care trăieşte. Cu virtutea singură o să muriţi de foame şi, murind voi, o să moară şi virtutea din voi!”

Socrate îi întreba atunci dacă n-au văzut încă vii ticăloşi şi morţi acoperiţi de cinste. Nu le dorea să moară, dar îi întreba dacă străbunii lor sunt lipsiţi de virtute numai fiindcă sunt morţi. Nu le cerea să fie săraci, dar le amintea de cinstea unor sărăciei de hrăpăreala şi lipsa de scrupule a unor bogaţi. Vorbea foarte bine Socrate şi mai ales asculta foarte bine ceea ce i se răspundea, oamenii nu găseau în prezenţa lui argumentele cu care să-l combată şi rar cuteza chiar să încerce cineva să se măsoare cu bătrânul afurisit, care putea să umple pe oricine de ridicol. Apoi, seara sau după un timp când, singuri, în linişte, încercau să-şi pună în ordine ideile în urma şocului resimţit ori de câte ori le vorbea Socrate, când încercau să transforme în raţiune ceea ce au recepţionat mai mult ca o impresie, atunci reînviau din nou contraargumentele cărora le lipsea maestrul care să le combată. Şi, în lipsa lui, nu mai puteau pricepe cum de este mai bine să rabzi de foame pentru un simplu principiu, cum să dai din mână ceva palpabil pentru ceva ce poate nici nu există. Iar vorbele lui Socrate ce sunt dacă nu nişte biete cuvinte? Mulţi vorbesc într-un fel în Agora şi altfel în adâncul fiinţei lor. Şi chiar dacă sunt sinceri, evenimentele îi învaţă adesea să procedeze cu totul altfel. Câţi nu vorbesc despre dezinteres în numele interesului? E drept, Socrate nu ascunde nici avere şi nici funcţii după cuvinte. E drept că bătrânul n-a încercat niciodată să devină altceva decât este. E drept că nu primea niciodată bani pentru învăţătura oferită şi refuza retribuţia pe care sofişti nu se sfiau s-o pretindă. Însă, pe de altă parte, Socrate ştia că are suficienţi prieteni şi discipoli cu atât mai mult îndatoraţi, gata să-i satisfacă orice dorinţă. E adevărat că prin elocinţa lui nu şi-a strâns nici un fel de avere, dar oare n-a reuşit în acest fel să-şi aservească mult mai mult? Adică averea tuturor celor care-l stimau! Aşa vorbeau gurile rele şi nu numai ele, pentru că nereuşind să-

l cuprindă, mulţi preferau să-l denigreze, chiar dacă o făceau inconştient.

Şi, pe urmă, mai exista şi un alt argument la îndemână: nu trebuie luat ca exemplu acest moşneag ironic şi cam şui. Erau şi alţi oameni înţelepţi la Atena, deşi oracolul l-a ales pe Socrate. Erau şi alţii care însă preferau să-şi câştige şi să-şi păstreze rangul de oameni deosebiţi. Nimeni nu-l condamna pe Socrate că nu primeşte bani pentru învăţătură, dar cui îi ajută că umblă vara şi iarna cu aceeaşi manta ruptă şi soioasă, că-şi lasă barba şi părul neîngrijite, că-şi ponegreşte soţia luând-o în derâdere unde şi cu cine se nimereşte, că atinge cu aroganţă subiectele interzise şi nu se sfieşte să recunoască un zeu străin, un zeu numai al lui? Au şi acestea vreo legătură cu virtutea trâmbiţată mereu, pe toate drumurile?

„Şi, apoi, bătrânul ăsta ţicnit prea ne dă lecţii la toţi. Sub masca - asemănătoare ipocriziei - după care tot declară că nu ştie nimic, ne tot învaţă pe noi ce e bine şi ce este rău. Un altul măcar se mândreşte cu cunoştinţele lui. Hipias din Elis nu făcea nici o taină din faptul că pretindea că se pricepe în toate domeniile şi că lucrurile cele mai abstracte şi cele mai concrete nu mai au secrete în faţa lui. Nu, hotărât lucru, Socrate este un original, un orator excelent, dar numai un orator. Tot modul lui de viaţă, toate ciudăţeniile lui nu sunt decât pentru a arunca şi mai mult nisip în ochii celor pe care reuşeşte de fiecare dată să-i vrăjească prin vorbe şi prin inteligenţă.”

Aşa gândeau oamenii atunci când bătrânul nu era de faţă şi nu se găsea prin preajmă un discipol dintre cei valoroşi, pe care maestrul a reuşit să şi-i formeze. Iar el, Socrate, ştia toate acestea, le ştia, dar îşi cunoştea şi drumul propriu, pe care voia să meargă până la capăt. Nu se supăra pe nimeni. Cei ce-l judecau aşa, o făceau din ignoranţă sau asmuţiţi de alţii. Nu te poţi supăra pe câinele

ce mârâie când vede că te apropii de el cu o bucată de carne şi cu atât mai puţin pe copilul ce plânge şi dă din mânuţe în timp ce-l hrăneşti. El nu putea decât să lase poporul Atenei să dea din mânuţe. Ceea ce-l preocupa era să găsească o nouă metodă sau, mai bine zis, să-şi îmbunătăţească deprinderea de a scoate virtutea la suprafaţă. Trebuia să găsească o dovadă prin care să le arate oamenilor că nu le oferă doar vorbe în locul mâncării celei de toate zilele, că modul lui de viaţă nu e dictat de originalitate, că vanitatea şi deşertăciunea există într-adevăr şi că singurul remediu împotriva lor nu se află decât în noi înşine. Le-a spus de atâtea ori că nu primeşte bani pentru ceea ce îi învaţă pe alţii pentru simplul motiv că, de fapt, nu-i învaţă nimic, nu le dă nimic de la el şi, în primul rând, nu le vinde nimic. Ceea ce face este doar că încearcă să le arate ceea ce AU EI, ceea ce păstrează fără să valorifice şi pentru care nu se cuvine să plătească nimănui nimic. A venit vremea să le demonstreze că acest ceva, pe care nu-l cunosc încă, valorează într-adevăr mai mult decât mulţimea lucrurilor ce le sunt cunoscute, din care au gustat şi la care le cere să renunţe.

Încetul cu încetul văzu tot mai clar şi deja cu mulţi ani în urmă hotărârea îi fu luată. În ciuda faptului că prietenii îl previn câteodată că vremurile sunt vitrege şi oamenii înrăiţi de necazuri - sau poate chiar de aceea -, el umblă mai încăpăţânat pe străzi, limba i se ascute mai tare, obiectul înfierat devine mai larg. De aceea nu-i provocă nici o surpriză denunţul lui Melatos, de aceea îşi continuă în linişte discuţia despre guvernare cu Criton, în timp ce un discipol vine să-l anunţe vestea pe care, tânăr iubitor, o crede atât de rea. Nu, vestea aceasta nu e nici rea şi nu e nici bună. Melatos n-a pus în fapt decât ceea ce trebuia să se întâmple, ceea ce era drept să se întâmple. Departe să-l surprindă vestea. Mai bine să continue cu bătrânul prieten

Criton disputa despre obligativitatea statului de a nu-i lăsa pe cetăţeni să facă orice vor. Statul trebuie să-i dirijeze, să-i stimuleze şi să le îngrădească pornirile necinstite. Nu are voie să-i lase să crească în voia lor, după cum nici grădinarului nu-i este permis să-şi lase grădina neîngrijită. Şi iarăşi ajunge Socrate la virtute. Statul - şi în primul rând conducătorii statului - sunt cei chemaţi să cultive virtutea cetăţenilor, să creeze toate condiţiile pentru stimularea ei, pentru ferirea ei de numeroasele buruieni ce n-o lasă să iasă la suprafaţă. Dar, e adevărat, trebuie avut grijă înainte de a eticheta ceva drept buruiană, fiindcă şi în ultima iarbă poate sta un leac tămăduitor. Statul trebuie să se priceapă să scoată din fiecare ceea ce are mai bun în el. El trebuie să-şi iubească toţi cetăţenii în egală măsură şi trebuie să încerce să-i pună pe toţi în valoare, fără a încerca să-l stârpească pe vreunul.

Discipolul a rămas cu gura căscată şi a mai repetat încă o dată vestea adusă. Nu, bătrânul a înţeles despre ce este vorba. A ştiut, de altfel, acest lucru chiar înainte de a-i fi fost anunţat. A aşteptat de mult această veste.

Ştirea nu este nici bună, nici rea, îl asigură el pe discipolul neliniştit de ceea ce avea să se întâmple. Poate fi numită o veste bună când cineva, după ce nu doreşte decât să sădească binele şi cinstea, este chemat în faţa judecăţii? Dar poate fi rea o veste anunţând o punere faţă în faţă între omul lucid şi cei pe care acesta vrea să-i ajute? Poate să se plângă Socrate că i s-a ivit prilejul de a-şi aduce argumentele în faţa întregii cetăţi? Trebuie să se teamă de o confruntare între el şi cetăţeni, între principiile promovate o viaţă întreagă şi copilăria celor din jur, între credinţa sa şi el însuşi? N-ar avea dreptate cei ce numesc originalitate şi vorbărie goală întreaga-i viaţă, dacă el s-ar arăta înfricoşat în faţa unui asemenea examen hotărâtor?

Din nou, când îl aud vorbind, prietenii şi discipolii,

precum şi toţi cei ce se nimeresc să fie de faţă trebuie să-i dea dreptate. Şi din nou, atunci când rămân singuri, se nasc îndoielile. (Socrate ştie acest lucru şi este convins că ceilalţi n-au învăţat încă să raţioneze în suficientă măsură singuri, fără ajutorul unor jaloane pe care el încearcă încontinuu să le pună la îndemână.) Aşa că, rămaşi singuri, prieteni şi discipoli îşi amintesc de răutatea oamenilor şi de nesiguranţa vremurilor, de mărginirea unora şi de conjunctura existentă, şi hotărăsc să-l caute pe logograful cel mai bun al cetăţii, îl plătesc şi îi veghează munca şi obţin o apărare corectă şi demnă, ceva ce, chiar dacă nu dezice vechile convingeri ale bătrânului, le atenuează cel puţin, le face mai acceptabile pentru masa de heliaşti, le pune mai pe înţelesul acestora, amintindu-le totodată meritele celui incriminat, viaţa lui cinstită şi bătrâneţea-i albă. Îl pregătesc de asemenea cu precauţie şi pe maestru pentru a-i putea pune în faţă acest discurs bun al unui om de profesie şi în acelaşi timp as în elocinţă, al celui mai vestit specialist al timpului - Lysias.

Bătrânul pare la început înduioşat de grija lor, le mulţumeşte pentru osteneală şi ascultă politicos discursul. Dă de câteva ori aprobator din cap pentru o întorsătură fericită a frazei sau pentru un cuvânt ales pus la locul potrivit. Apoi laudă cuvântarea, dar o refuză în cele mai cuviincioase cuvinte. Şi pe măsură ce toţi cei de faţă încearcă să-l convingă, devine tot mai trist şi mai întunecat.

Cum, n-au înţeles nici măcar apropiaţii lui că acest proces este încercarea vieţii SALE, a ideilor SALE, că EL ŞI NUMAI EL ESTE CEL CARE TREBUIE SĂ SE AFLE FAŢĂ ÎN FAŢĂ CU POPORUL ATENEI, cu toţi discipolii? Oare nu pot ei să înţeleagă, după atâtea ceasuri petrecute împreună, că el este cel ce aşteaptă în primul rând această confruntare,

care i se arată aproape ca o recompensă? Cum ar mai putea să apară în faţa cetăţenilor dacă în această rară favoare ar abdica, dacă ar da bir cu fugiţii şi ar repeta ca un papagal cuvintele - e drept foarte frumoase, poate prea frumoase, scrise de un altul?

Ne aflăm în faţa unui proces unde se pune problema vieţii şi a morţii, îndrăzni cineva. Da, este adevărat, dar acest proces este al întregii Atene şi Atena n-are dreptul să se eschiveze din faţa examenului ei de maturitate! Cum, chiar le este frică pentru soarta lui? Pentru Atena să se îngrijoreze! Pentru ea să spere! lui ce i s-ar putea întâmpla?

Ce-ar fi avut să-i mai spună? Poate doar că Atena este încă un copil şi că unui copil nu este bine să-i dai voie să se joace cu focul. Dar, orice i-ar fi spus, ştiau că-i zadarnic. Stăteau cu toţii trişti, cu capetele plecate.

Bătrânul fu mărinimos şi-i linişti, ghicindu-le gândul. Copilul nu va fi lăsat să se joace nesupravegheat. El, Socrate, va fi de faţă şi îi va veghea mişcările. Dacă totuşi se va arde copilul, va fi sau pedagogul de vină, şi în cazul acesta va fi indicat să fie pedepsit, sau copilul acesta este inapt de a primi orice educaţie. Au ei oare dreptul moral de a crede că poporul în mijlocul căruia trăiesc şi din care fac parte nu poate fi educat? Au ei oare dreptul să se autoinsulte atât de grav? Iar îndrăzni cineva: nu poţi să-i predai unui copil mersul stelelor sau geometria. Dar maestrul consideră discuţia încheiată şi reluă firul întrerupt al disputei cu Criton, convorbirea despre guvernare.

Prietenilor şi Atenei nu le-a mai rămas decât să aştepte desfăşurarea evenimentelor, să se afle în zorii zilei hotărâte în piaţă, să se înghesuie ca să încapă cu toţii în spatele barierelor, să-şi întindă gâturile pentru a vedea şi să aştepte lunga ceremonie de tragere la sorţi a heliaştilor, ce

trebuiau să reprezinte poporul cetăţii. Şi astfel, în zorii zilei, cinci sute şi unu bărbaţi, toţi cetăţeni liberi, marinari şi negustori, meşteşugari şi simpli pierde-vară, într-un cuvânt cei mai diferiţi cinci sute şi unu cetăţeni ai Atenei se aşezară pe băncile acoperite cu stuf cu scopul de a-l judeca pe bătrânul învăţat Socrate şi pentru a primi jumătatea de drahmă care îi se cuvenea după lege pentru această treabă. Bătrâni respectabili se înghesuiau pe aceste bănci alături de bărbaţi în floarea vârstei şi apropiaţii lui Socrate nu-şi putea reţine un zâmbet – cu toată gravitatea momentului - când îşi aminte au că aceşti bravi cetăţeni, taţi şi bunici, au fost numiţi de către maestru „Copilul Atena”. Dar totodată îşi dădeau şi mai limpede seama de seriozitatea situaţiei, de încăpăţânarea lui Socrate de a trăi în universul visurilor sale, de primejdia rezultând din acest lucru în legătură cu apropiata judecată. Dar nu mai era nimic de făcut. Privindu-i pe heliaştii aleşi - la fel de buni sau de răi ca toţi ceilalţi din rândul cărora au fost traşi la sorţi -, prietenii şi discipolii maestrului puteau cu greu spera că se va stabili puntea necesară pentru măcar jumătate din cei cinci sute şi unu oameni flămânzi sau sătui, dar toţi cu micile lor necazuri şi bucurii, abia scăpaţi de alte necazuri mai mari. Cu greu,. spun, putea exista speranţa că aceşti oameni să găsească brusc calea spre calmul maestrului, spre sila ce o avea el faţă de orice vanitate, spre realitatea lui abstractă - ei cei obişnuiţi cu cel mai cenuşiu concret. Socrate le-a repetat de atâtea ori: „Atenianul nu e nici bun şi nici rău. Nu e bun pentru că n-a învăţat încă să fie bun, dar de aceea nu trebuie denigrat”. Într-adevăr, atenianul nu era decât un om obişnuit, chiar dacă se lăuda cu o tradiţie de glorie seculară. Dar el nu învăţase încă în nici un caz să ofere o lipie pentru un principiu moral, care nu era inclus în ceremonialul tradiţional; alegea întotdeauna ulciorul cu cidru pentru o entitate ce trebuia explicată ore în şir, fără a

fi de cele mai multe ori lămurită. Erau mici speranţele, zic, ca aceşti oameni să se lase brusc convertiţi. Ştiau acest lucru prietenii şi discipolii maestrului şi o ştia chiar Socrate. Dacă ar fi mărturisit-o, l-ar fi acuzat de risc nebunesc, de aventură. Dar el era singurul care era conştient că e atât de bătrân, încât riscul stă în a aştepta. El trebuia să afle ce a realizat în această viaţă, să afle ce moştenire le-a lăsat celor ce i-au fost discipoli, fiind formaţi pentru a-i continua opera. El însuşi ar mai putea insista cinci, zece, poate douăzeci de ani. Dar poate că moartea îl va întrerupe mai devreme şi poate că o va face brusc. N-ar vrea să plece legat la ochi - i se cuvine să ştie.

Între timp, judecătorii depuneau jurământul solemn că vor fi imparţiali şi drepţi, că se vor lepăda de orice patimă sau ură personală şi invocară zeii, rugându-i să le lumineze înţelepciunea şi să-i călăuzească în judecată.

Însă lumea era prea nerăbdătoare şi nu-i asculta. Melatos avea trac. În calitate de principal acuzator, lui îi venea rândul să ţină prima cuvântare, discursul de incriminare. Se pregătise cu mult zel, fusese ajutat cu multă pricepere în întocmirea discursului, aşteptase cu nerăbdare această zi, dar acum avea emoţii şi nu putea decât să-şi repete mecanic primele propoziţii, învăţate pe de rost împreună cu gesturile cu care le va acompania. Se temea că va uita un cuvânt, că se va bâlbâi din cauza emoţiei, că nu va deschide destul de larg braţul sau că îl va întinde prea mult, că îi va tremura mâna. Era incapabil să se mai gândească şi la conţinut. De altfel, nu a fost prea atent nici când i-a fost întocmit acest conţinut. Atunci gândurile i-au zburat înainte, depăşind ziua procesului şi nelăsându-l să se concentreze.

Se simţi pe neaşteptate în mijlocul atenţiei generale şi nu trebui să se mai concentreze mult, discursul îi porni singur de pe buze, gesturile învăţate de atâtea ori se articulau de la sine şi, privind întruna în gol, ţintind un punct fix pentru a

nu i se distrage atenţia, cuvintele, lipsite pentru el de orice sens, se aliniară cuminţi unele după altele pe un fir nevăzut, suspendat în aer.

Veni rândul lui Socrate să se apere. Dar nu urmă nici un discurs din partea acestuia. Bătrânul nu-şi pregătise nici o cuvântare! Ce preliminarii să-i fie necesare lui, care a trăit o viaţă pentru această confruntare? Tot ceea ce a făcut şi a spus până acum, toate discuţiile lui întâmplătoare din Agora, convorbirile cu discipolii, controversele purtate la umbra măslinilor sau afirmaţiile făcute cu diferite prilejuri, toate acestea constituie discursul ce-i reprezintă apărarea. Şi dacă acestea nu sunt suficiente, ar fi el oare capabil să compună într-o zi sau o lună ceva care să însemne mai mult? În loc de a ţine o cuvântare, bătrânul i se adresă lui Melatos pe cel mai firesc ton cu putinţă, un ton de conversaţie, de parcă în jurul lor n-ar fi fost adunată toată Atena ci doar cercul obişnuit de curioşi ce se strângea de obicei, atunci când pornea o dispută pe una din străzile oraşului. Nici vocea nu-i era diferită faţă de o ocazie de rând; doar în timpul zilei glasul îi deveni mereu mai grav. Totuşi, dacă ar fi venit cineva dimineaţa, ar fi lipsit în timpul zilei şi l-ar fi ascultat din nou seara, şi-ar fi dat seama de diferenţa netă de registru dintre cele două momente diferite ale procesului.

Heliaştilor nu le-a făcut o impresie favorabilă felul firesc cum s-a apărat Socrate. Nici judecătorii nu erau prea încântaţi de omul acela aproape indiferent la situaţia în care se afla. Ei erau obişnuiţi ca acuzaţii să ceară permisiunea de a depune pentru ei şi rudele, de obicei soţiile cu copiii agăţaţi de poale sau mamele plângând. Acuzaţii încercau să facă impresie şi să-şi dovedească o nevinovăţie cât mai zgomotoasă, cereau clemenţă şi compătimire, linguşeau judecătorii şi heliaştii, impresionau publicul şi zgândăreau vanitatea tuturor. Şi tocmai faptul că

nu erau priviţi în poziţia lor privilegiată de magistraţi nemulţumea... Judecata trebuia să aibă aspectul unui spectacol, trebuia să fie gravă şi solemnă cu un ritual, cel judecat şi cel ce judecă trebuiau să trăiască momentul ca pe un act decisiv. Or moşneagul acesta, întotdeauna sigur pe el, dădea impresia că se află în piaţă şi că obiectul discuţiei n-ar fi decât tot unul dintre veşnicele-i subiecte abstracte. Nu, de data asta judecători şi juraţi nu se aflau în faţa plăţii pe care vanitatea lor era obişnuită să o primească cu fiecare proces. Şi ei se simţeau frustraţi.

Pe de altă parte, trebuiră să admire simplitatea cu care spulberă bătrânul toate acuzaţiile aduse de tânărul poet. Este drept, Melatos şi-a spus cuvântul, pentru acest lucru s-a pregătit el, dar, pus în faţa întrebărilor unei vulpi bătrâne ca Socrate, trebui să dea îndărăt şi o făcu într-un mod atât de nedibaci, încât intervenţia nu numai că-i fusese redusă la zero, dar aduse şi grave prejudicii întregii acuzări. Dar, în aceeaşi măsură, apăru remarcabilă iscusinţa cu care bătrânul, fără a face o singură afirmaţie, doar cu ajutorul întrebărilor, reuşi să demonstreze ceea ce dori şi chiar mai mult decât atât. Căci Socrate nu se mărgini să spulbere acuzaţiile ce-i fuseseră aduse, dar dovedi ca ridicol discursul de încriminare chiar şi prin logica lui. Dovedi că albul este negru şi că negrul este alb, pentru ca apoi să demonstreze că nu este nici alb şi nici negru ci gri sau maro şi după ce toată asistenţa păru convinsă, reveni pentru ca să demonstreze că totul nu este decât albastru sau orange. Sfârşi prin a-i zăpăci în asemenea măsură pe toţi cei de faţă, încât a depins numai de voinţa sa când să pună capăt acestei vrăji.

Doar el ştia că n-a făcut tot acest lucru din plăcere. N-a vrut decât să le dea o lecţie şi să le deschidă ochii: „Oamenilor, copiilor, de ce nu vreţi să înţelegeţi? Puteam să fac ce voiam cu voi! N-am vrut. Am dorit să vă ajut să

înţelegeţi ceea ce faceţi şi pentru ce o faceţi. Nu m-am amestecat niciodată în treburile voastre. Am încercat doar să vă feresc de greşeli! De altfel, ceea ce am făcut eu acum putea realiza oricine are cât de cât experienţă în sofistică. Vedeţi dar: eu pot, dar nu vreau!" Nu le-a spus însă aceste lucruri. Se opri din întrebat, lăsă bietul tânăr din laţurile în care-l prinsese şi tăcu, cuprinzând sub sprâncenele sale prea stufoase întreaga Atenă. Dar Atena n-a înţeles nimic.

Până una alta, Melatos trebuia să iasă din joc. Felul cum o făcu n-a fost mai puţin jalnic decât restul: la fel cum s-a găsit vorbind în faţa oamenilor adunaţi pentru a-l asculta, la fel s-a pomenit dispreţuit de toţi, aruncat undeva alături de evenimente, în timp ce planurile şi visele i se prăbuşeau trosnind sub râsul dispreţuitor al celor dezamăgiţi.

Cu atât mai rău pentru Melatos ... Se ştia însă că Socrate nu înlăturase deocamdată decât cea mai mică stavilă, un foarte mic Interpus, în timp ce armele grele ale inamicului abia urmau să fie scoase în luptă. Melatos nu reprezentase decât colbul stârnit înaintea vijeliei.

Discursurile lui Anytos şi Lycon erau mai simple, dar la fel de lucrate, nelipsindu-le nici lor o înfloritură, acolo unde era cazul. Se deosebeau de cuvântul lui Melatos în primul rând prin modul cum au fost susţinute în instanţă. În timp ce tânărul, paralizat de trac, vorbea ca prin transă, atent doar să nu uite cuvântul ce urmează şi gestul ce-l însoţeşte, Anytos şi Lycon acuzau cu vorba, cu mâna, cu mintea şi cu întreaga lor făptură. (Iar în Anytos reînvia clipă de clipă gelozia uitată, dar niciodată stinsă. În inima lui, Alcibiade nu murise niciodată. Acum cuvintele deveniseră pumnalele visate în nopţi de nesomn şi de ură.) Anytos şi Lycon îşi gândiseră singuri discursul şi erau capabili să-l discute: erau conştienţi de cele ce spuneau. De aceea Socrate

renunţă în disputele cu ei la arma cu care-l spulberase pe tânărul Melatos. Dar o făcu nu pentru că nu ar fi avut nici o şansă în faţa lor cu metoda aceea - învinsese de nenumărate ori vorbitori mai aleşi; niciodată nu-şi căutase el adversari modeşti în dispute. Renunţase să-i zăpăcească prin întoarceri de frază; nu apelase la ajutorul tehnicii sofiştilor, pentru că a fost acuzat şi dorea să spulbere acuzaţiile, nu să-i facă pe incriminatori pur şi simplu să tacă; s-a comis o greşeală ce trebuia îndreptată şi nu numai potolită. Atena se afla în faţa unei încercări, trebuia să-i arate calea, nu s-o lege şi mai mult la ochi.

Socrate se apucă să discute toate acuzaţiile. Nu se disculpă. A o face, înseamnă a-ţi recunoaşte pe jumătate vina. El interpretează acuzaţiile ca pe nişte învinuiri teoretice şi pune doar problema dacă asemenea învinuiri se pot aduce sau nu cuiva. Este adevărat că uneori acel cineva căruia i s-ar putea (sau nu) aduce aceste acuzaţii seamănă destul de mult cu Socrate însuşi, dar aceasta n-are mare importanţă, nefăcând altceva decât să slujească drept exemplu concret pentru o mai uşoară înţelegere.

Anytos îl învinuieşte de impietate la adresa zeilor. Îl acuză că ar cerceta aştrii. Socrate întreabă dacă zeii trebuie să fie mai neliniştiţi fiindcă există cineva care observă stelele, decât leul pădurii pentru că gâzele calcă aceeaşi iarbă pe care păşeşte şi el. Este adevărat, recunoaşte Socrate, oamenii au PARCĂ lucruri mai urgente de făcut decât să citească în stele: virtutea trebuie căutată în noi şi nu în afara noastră, dar de aici şi până la concluzia de impietate este un drum foarte lung.

Socrate este acuzat de criticarea faptelor zeilor, de bagatelizarea unor întâmplări sfinte, spune Lycon. Socrate nu crede în zeii cetăţii, strigă Anytos. Bătrânul ignoră cu totul numele amintit: este cineva care îi recuză pe vechii zei locali? La cine se referă oare cei ce spun asta? La poetul

povestind despre furia oarbă a unei zeiţe care, cică, ar fi declanşat un dezastru? La celălalt cântăreţ având de pătimit deoarece îndrăznise să se ia la întrecere cinstită cu un alt zeu? La bărbaţii şi femeile luând fără frică zeii drept martori la faptele pe care nu le-au săvârşit? La cei ce jignesc zeii printr-o veşnică cerşeală? Putem noi oare acuza toţi poeţii, în frunte cu Homer, pentru impietate în faţa zeilor?

Ce zei sunt aceia - îi învăţă el - dacă sunt capabili să jignească, să se înfurie, să riposteze şi să se certe între ei după chipul şi asemănarea oamenilor? Zeii sunt zei, de ce trebuie să ni-i imaginăm ca pe vecinii noştri? De ce să nu recunoaştem că, la fel cum nu ştim nimic despre noi, nu ştim nimic nici despre ei? De ce să le cerşim tot felul de bunuri şi avantaje? Nici virtutea n-ar trebui s-o cerşim de la ei, deoarece şi aceasta este în noi. Să lăsăm zeii şi să nu mai vorbim despre ei, să ne vedem de ale noastre!

Socrate aduce divinităţi străine, zbiară acuzatorii.

Pentru prima oară trebuie să admită bătrânul că este vorba despre el şi nu despre un împricinat imaginar. O face însă cu mândrie, pentru că divinitatea străină este „divinitatea lui”, cea sălăşluind în el, în Socrate, omul devenit conştient de zeul pe care-l conţine - sau de care este conţinut. (În privinţa aceasta pare cu totul stranie acuzaţia cum că zeul, „demonul” lui, ar fi străin cetăţii - în măsura în care este el, Socrate, cetăţean al Atenei, în aceeaşi măsură este „autohton” şi zeul lui; şi, pe urmă, de unde şi până unde „zei” când este clar că este vorba doar de unul? Şi cum, adică, l-a introdus el în cetate pe Zeul venit acolo cu Socrate însuşi? Dar acestea sunt lucruri neesenţiale şi bătrânul le atinge doar în treacăt.) Principalul că acest „demon” există, departe de Socrate gândul de a-l tăgădui, din contră, este mândru de privilegiul de care se bucură, este mândru că Zeul îi vorbeşte. Nu, nu „demonul”

e cel ce-l influenţează în acţiuni, nu „demonul” este cel ce-i dictează gândurile şi nici cel ce-i mână paşii. El, Socrate, hotărăşte singur asupra acţiunilor sale! Dar „demonul” îl împiedică să greşească, să facă o faptă de care apoi i-ar putea părea rău. Demonul reprezintă sfetnicul care-l veghează. Dacă se referă Anytos la faptul că el, Socrate, în discuţii i-a îndemnat pe tineri să-şi caute propriul demon, atunci nu-i nimic de negat: el, Socrate, a încercat să introducă aceste zeităţi, care însă nu sunt străine de cetate, ci aparţin Atenei şi ar trebui să fie recunoscute de Atena! Dar - continuă mai potolit bătrânul - se vede că nici măcar discipolii săi n-au reuşit încă să fie demni, demni de propriul lor demon.

Însă Lycon nu lăsă cuvintele maestrului să se sfârşească într-un ecou ce ar putea păşi liniştea spre minţile heliaştilor. El sfarmă acest început de tăcere şi aduce noi învinuiri: Socrate corupe tineretul, îi insuflă dragostea pentru speculaţii sterpe, pentru interminabile discuţii, răpindu-l de lângă ateliere, de pe ogoare sau chiar din viaţa publică. Când cetatea se află în plină reconstrucţie, tineretul e îndemnat la trândăvie de către un bătrân, nici el prea harnic.

Este adevărat, spune Socrate, nici el şi nici discipolii lui nu fac altceva decât să umble şi să vorbească. Ca, de altfel, şi oratorul Lycon. Numai că în timp ce Socrate face această treabă, denumită aici „lenevie”, pe gratis, Lycon mai cere şi bani pentru ea, deşi tot ce vorbeşte Socrate nu se poate confunda cu ceea ce spune Lycon. El, Socrate, nu tăgăduieşte nici acest lucru. Dimpotrivă, se mândreşte cu el. (Iar se mândreşte, observă fără plăcere judecătorii.) Se mândreşte cu spusele sale, în numele său şi al cetăţii care are privilegiul de a dispune de un asemenea cetăţean. Pentru că oratori... o văd toţi cei de faţă, de oratori nu duce lipsă cetatea.

Şi iar revin tunetele vorbelor grele ale lui Anytos: Socrate reţine tinerii excesiv pe lângă el. În afară de influenţa nesănătoasă pentru cetatea greu încercată, tânărul se alege prin preajma învinuitului şi cu dispreţul faţă de părinţi, cu punerea sub întrebare a puterii acestora, a dreptăţii acestora. Socrate nu face altceva decât că încearcă să distrugă familia. Socrate îşi ponegreşte propria soţie, ce exemplu ar putea da el tinerilor discipoli? Dar - şi asta este încă şi mai grav - Socrate nu vorbeşte numai despre familie cu învăţăceii. Îndemnurile lui nu se ridică numai împotriva puterii paterne. De multe ori pune sub semnul întrebării chiar şi statul atenian, chiar şi puterea judecătorească, obiceiurile, totul! Şi ce nu pune Socrate la îndoială? Există oare vreun subiect sfânt, pe care să nu-l răscolească, pe care să nu-l mânjească prin veşnica-i îndoială? Mai trebuie să ne întrebăm asupra eficacităţii învăţăturii lui? Mai trebuie să-i căutăm influenţele? Mai trebuie să fim şovăitori înainte de a considera aceste influenţe dăunătoare pentru Atena, când avem în faţă exemplul unor discipoli hrăniţi din aceleaşi înrâuriri? Este adevărat, pe morţi să nu-i tulburi, dar atunci când trebuie să depună într-o cauză atât de grea ca aceasta, poate că este permis să se facă o excepţie. Să ne amintim doar de doi dintre cei mai „buni” discipoli ai lui Socrate! Să ne amintim de copilul Alcibiade jucându-se în mijlocul drumului şi întrerupând circulaţia carelor şi a oamenilor, toţi trebuind să aştepte să le facă hatârul de a se scula pentru a-i lăsa să treacă! Să ne amintim de adolescentul ce îşi declama noaptea discursurile, de multe ori neruşinate, dar întotdeauna cu o voce tunătoare, prin nişte locuri unde cetăţenii doreau să doarmă. Să ne amintim ce gusturi avea Alcibiade în timp ce toţi ceilalţi cetăţeni liberi ai Atenei flămânzeau! Să ne amintim cum a batjocorit Alcibiade zeii înaintea unei bătălii şi cum a adus oprobiul divinităţilor

jignite asupra întregii cetăţi! Să ne gândim la acest fapt, la amănuntul că poate nu este întâmplător că şi discipolul a trebuit să dea socoteală pentru impietate tot în faţa unui asemenea tribunal şi poate că vom putea trage câteva concluzii! Să ne gândim că şi discipolul a fost foarte popular şi să ne gândim şi la efectele tragice pe care a trebuit să le suporte Atena în urma acestei popularităţi! Să ne gândim la morţii semănaţi de Alcibiade printre atenieni ca urmare a acţiunilor sale! Să ne gândim la discipol şi să ne gândim şi la maestru!

Anytos tăcu. Şi el l-a iubit pe Alcibiade şi ştia că Atena a văzut până în ultima clipă în „cel mai frumos dintre eleni” scăparea ei. Folosise exemplul fără plăcere, doar fiindcă în luptă orice armă e bună. Şi poate fiindcă a-l acuza pe Socrate prin faptele lui Alcibiade conţinea în ochii lui Anytos un sâmbure de dreptate. Dar până şi lui acest sâmbure îi lăsase un gust amar.

Sau să luăm şi un alt exemplu, completează Lycon, să luăm şi un alt exemplu, dacă pilda de tristă amintire a lui Alcibiade nu este suficientă pentru a convinge! Să luăm un exemplu şi mai zguduitor, deoarece sunt destule la îndemână. Să ne amintim puţin de trădătorul Critias! Mai e necesară remarca, pentru a preciza, că ne aflăm în faţa unui alt discipol al lui Socrate? Mai e necesar să amintim activitatea lui Critias în fruntea aristocraţilor spartofili? Mai e necesar să amintim motivele pentru care a fost nevoit Critias să plece în exil? A uitat cineva modul cum s-a întors Critias la Atena, felul cum i-a tratat pe cetăţeni? Nu a fost oare un semn al zeilor sfârşitul lui Critias? Să ne gândim puţin la ideile lui Socrate şi la faptele discipolului său, Critias! Mai poate cineva să refuze concluziile?

Bătrânul luă din nou cuvântul: nu mai vorbi prin întrebări, gura nu-i mai schiţa rânjetul senin de mai înainte, era trist şi mâhnit. Era mâhnit că s-au adus morţii spre a se judeca

un om viu pentru crimele lor. Era mâhnit că aceşti morţi au ajuns să fie priviţi după modul cum au fost descrişi şi că nimeni n-a protestat. Era mâhnit că s-a uitat că Lysandros a ezitat să atace flota Atenei atât timp cât în fruntea acesteia a fost Alcibiade, eroul aici ponegrit. Oare Anytos a uitat atât de repede că, atunci când Alcibiade n-a mai comandat flotă, a căzut şi unicul scut împotriva Spartei? Dar el, Socrate, nu va mai aminti în acest loc numele celor doi discipoli, acum morţi. Zeii şi eternitatea îi vor judeca. Nu şi-a putut imagina că se vor găsi acuze împotriva sa, continuă Socrate. Dacă a fost necesar să fie învinuit prin ceea ce au săvârşit alţii, nevinovăţia îi e dovedită prin lipsă de acuze. Este la fel cum ai târî în faţa tribunalului un olar pentru că oala făcută de el a servit drept ulcior unui asasin care a turnat otravă în ea. Dacă s-a pornit pe această cale, de ce nu este acuzat şi de lipsa de pietate a lui Anaxagoras, sau a lui Protagoras, sau a lui Diagoras din Melon, a lui Hipias din Elis sau a atâtor altora care au compărut şi ei în faţa unui tribunal asemănător? De ce este acuzat că le spune tinerilor că trebuie să fie mai deştepţi şi mai buni decât părinţii lor? Se numeşte atac împotriva puterii paterne dacă sădeşti credinţa în ideea că tineretul trebuie şi poate să depăşească tot ceea ce e vechi şi rău în sufletul înaintaşilor? Este cineva aici de faţă, părinte al unui copil, care n-ar dori ca odrasla să-l întreacă în virtute? Nu este oare vinovată de crimă tocmai cetatea unde se îngăduie asemenea acuzaţii împotriva unui om ca el? Vouă, cei ce credeţi în zeii pe care mă acuzaţi că îi desfid, nu vi se pare un dar ceresc să primiţi un cetăţean capabil să-şi jertfească viaţa pentru a încerca să vă facă mai buni? Cu ce drept jigniţi voi zeii refuzând un asemenea dar? Nu sunteţi, oare, voi profanatorii? Acuzaţi că ar fi adus prejudicii cetăţii un om al cărui singur scop este slujirea unui popor, pe care refuză să-l jignească prin a se apăra! Nu vă daţi seama de

circumstanţe? Nu vă daţi seama de măreţia unui om ce-şi sacrifică viaţa pentru a vă dovedi vouă singurul principiu de progres: virtutea ? Cum credeţi că aţi putea judeca voi un astfel de om? Şi, mai ales, cum credeţi că i-aţi putea face vreun rău? Numai vouă vă puteţi strica, doar pe voi vă prejudiciaţi!

— Atunci de ce te mai aperi, Socrate?

— Nu pe mine mă apăr. Pe voi vă apăr!

Printre oameni pluteşte rumoarea. Heliaştii vor trebui să îşi depună votul, dar mai ezită. Melatos a dispărut undeva, nimeni nu-şi mai aminteşte de el. Anytos şi Lycon s-au aşezat şi ei, obosiţi. Doar Socrate a rămas mai departe în picioare, încercând să cuprindă Atena toată sub două sprâncene prea stufoase.

Prietenii se apropie şi-l sfătuiesc: a vorbit minunat, dar acum este momentul în care se hotărăşte totul, heliaştii sunt nehotărâţi. De un singur fir atârnă procesul. Maestrul a vorbit mai mult decât demn. Nimeni nu-i va putea reproşa vreodată că s-a terfelit în faţa judecătorilor. Acum, însă, ar trebui să mai atenueze cele spuse. Acum ar trebui să le vorbească simplu, ca orice cetăţean. Judecătorii şi heliaştii nu sunt decât nişte simpli oameni cu micile lor vanităţi: o dată la multă vreme au şi ei ocazia să pară importanţi. Nu câştiga nimeni şi nu pierde nimeni nimic, dacă li se lasă această mică vanitate de oameni mărunţi. Aici lor le place să fie priviţi drept cei ce hotărăsc, drept nişte mici zei, drept nişte învăţători. Nu le uzurpa această vanitate! Şi dacă mai au cumva vreo îndoială asupra nevinovăţiei tale, fă-le această mică favoare, dovedeşte-ţi cinstea imaculată! Tratează-i ca pe nişte judecători de circumstanţă, dar totuşi ca pe judecători! Este singurul lucru pe care-l cer. Ei nu-ţi vor răul, însă în mărginirea lor, tratându-i altfel, se vor simţi frustraţi şi te vor condamna.

Socrate, însă, priveşte drept înainte, în picioare, cu capul

aruncat pe spate, cu mâinile încrucişate pe piept. Cine nu e vinovat n-are pentru ce să ceară clemenţă! Poate fi condamnat cineva pentru această omisiune? Floarea de pe câmp se revoltă împotriva vitei ce se pregăteşte s-o smulgă? Ea rămâne cel mai pur semn al câmpiei. Seminţele pe care vântul a apucat să i le împrăştie vor da şi pe mai departe strălucire locului. Chiar dacă şi dintre ele multe vor avea soarta florii din care au venit. Pentru toată lumea această floare rămâne semnul ce ne îmbogăţeşte viaţa şi nu buruiana veninoasă ce poate ucide botul îndreptat s-o muşte.

El, Socrate, îşi iubeşte concetăţenii şi prin atitudine aduce cetăţii cea mai caldă dovadă de dragoste. Dar îi iubeşte pe atenienii visaţi şi nu îi va schimba niciodată pe chipul întâmplător al unor oameni încă inconştienţi. Îi iubeşte pe atenieni, dar nu-i va răsfăţa, deoarece este primejdios să linguşeşti un copil. În primul rând pentru copil.

În timp ce cei cinci sute de heliaşti se perindau prin faţa urnelor, lumea se moleşi obosită. Istoviţi de lungile discursuri, de personalitatea bătrânului - întotdeauna personalitatea autentică oboseşte -, istoviţi de procesul desfăşurat fără pauză, flămânzi, saturaţi de subiectul pentru care mizaseră într-un fel sau altul, tăceau cu toţii, aproape indiferenţi la cele ce aveau să se întâmple. Nici heliaştii nu făceau excepţie, se îndreptau spre urne fiindcă trebuiau să-şi onoreze solda şi fiindcă era cel mai simplu lucru ce-l puteau face; majoritatea îşi definitivau hotărârea abia după ce se ridicau de la locul unde şezuseră şi în timp ce aşteptau ca acela din faţă să-şi depună conţinutul discului. Jigniţi în onoarea lor de heliaşti pentru că nu li se recunoscuse demnitatea juridică de către acuzat, dar şi

cuceriţi de acesta, îşi lăsau votul hotărâţi puţini, la întâmplare câţiva şi majoritatea se decideau în funcţie de o impresie întâmplătoare de moment. („E bătrân, săracul!” îşi zise unul, privind la sprâncenele stufoase, dar albe, ce îi aminteau de sprâncenele bunicului, aşa că nu-l putea decât achita. „Şi acum stă în picioare în poziţia aceea sfidătoare!” constată altul şi orgoliul rănit îi hotărî verdictul. „Are o nevastă bătrână...” stabili altcineva, achitându-l. „Până şi pe nevastă-sa o înjoseşte cu gura-i spurcată!” gândi altul în timp ce-l condamna.

Unul se străduia să-şi amintească o frază spusă de Lycon şi al cărei sens îi rămăsese neclar, iar altuia nu-i plăcuse atitudinea lui Melatos, a cărui stânjeneală o luase drept aroganţă. Prea puţini se concentrară asupra ideilor lui Socrate în timp ce-i hotărau soarta. Şi astfel, cei care-l condamnară nu erau nici măcar împotriva principiilor bătrânului, iar cei care-l achitară o făceau fără să fie de acord cu el. Pur şi simplu ideile au fost în întregime omise.)

„281 voturi împotriva a 220 voturi îl condamnă pe Socrate, găsindu-l vinovat!” anunţă magistratul, trezind la realitate o mulţime istovită, deja aproape indiferentă.

„Spectacolul s-a terminat” gândiră oamenii, puţin trişti ca la orice sfârşit. Însă deoarece delictele pentru care a fost condamnat Socrate nu se încadrau într-un paragraf anume, osânditul însuşi se cuvenea să-şi aleagă pedeapsa şi să-i convingă pe juzi de echitatea alegerii.

Prietenii se adună şi-l sfătuiesc să aleagă o amendă, o sumă oricât de mare. N-are să-l coste nimic. Toţi vor fi bucuroşi să contribuie la achitarea ei. Are prieteni mulţi, amenda împărţindu-se în atâtea părţi, nici ei n-or să fie prea loviţi.

Dacă nu vrea să accepte acest ajutor din partea lor, să aleagă exilul. Mai mult ca sigur că nici una, nici cealaltă dintre aceste propuneri nu va ridica obiecţii. Procesul a fost

început, întrucât unii cetăţeni de vază consideră că momentul nu este prielnic pentru ideile pe care maestrul se încăpăţânează să le răspândească oriunde şi faţă de oricine... Dacă, pentru un timp, Socrate va fi îndepărtat, nimeni nu va mai avea nimic de obiectat. De altfel, un exil în Tesalia n-ar fi decât o răsplată binemeritată. Încercau să-l convingă cu argumentele la modă şi pornind de la un mic viciu de raţionament şi mascându-l cât mai bine, clădeau o concluzie, în rest, cu totul şi cu totul logică. De data aceasta argumentele lor erau stufoase: din cauza emoţiei şi a gravităţii momentului, fiecare voia să-l convingă, fără a mai avea răbdarea de a-i asculta şi pe ceilalţi. Până la urmă însă două concluzii trebuiau să-l hotărască pe Socrate să le asculte sfatul: dacă pleca în Tesalia, cetatea ce-l stima pentru marile-i merite, putea să-şi continue nestingherit activitatea pe un câmp pregătit de el însuşi. Se ştie că Socrate îşi alegea de obicei elevii în funcţie de cât erau de dotaţi. De ce se cramponează de Atena, care la ora asta nu este decât un copil necopt încă - sunt vorbele maestrului -, un copil necopt şi răsfăţat, în loc să se ocupe de Tesalia cea atât de receptivă şi doritoare să-l primească. Da, se cunoaşte patriotismul lui Socrate, dar de la Tesalia influenţa lui ar putea fi, în condiţiile date, mai masivă decât din Atena însăşi.

Celălalt fir, prin care încercau să-l convingă, era de alt ordin: el se referea la de curând dispăruta practică a ostracismului. Dacă un cetăţean se bucurase de o prea mare influenţă - pentru a se preveni tirania - fusese exilat pentru zece ani din cetate. Ceea ce nu reprezentase o măsură represivă, ci doar una preventivă, astfel încât cel căruia i se aplicase ostracismul rămânea şi în continuare demn de toată stima cetăţenilor, iar la întoarcerea la Atena îşi găsise intacte averea şi toate drepturile. Nu este oare identic cazul maestrului cu această practică din timpul

gravelor evenimente din ultimele decenii? Nu este mai degrabă ostracismul o recunoaştere decât o pedeapsă? Ce apreciere mai evidentă ar putea aştepta un înţelept atât de lipsit de ambiţii publice asemenea lui Socrate?

În sfârşit, îşi schimbă şi bătrânul poziţia.

„Să vedem" zice „să vedem dacă am dreptul să-mi aleg o pedeapsă de orice fel. În primul rând i-aş dezamăgi pe cei 220 de heliaşti ce au votat pentru achitarea mea, oameni ce m-au găsit nevinovat şi care nu merită să fie dezorientaţi tocmai de mine. Dar nu este vorba numai despre aceştia. Cei ce au votat împotriva mea ar fi induşi şi mai mult în eroare dacă eu însumi le-aş da dreptate, alegându-mi o pedeapsă. Voi mă sfătuiţi să mă «salvez». Cum de mă sfătuiţi tot voi să influenţez heliaştii să condamne pe cineva pe care atât voi cât şi eu îl socotim nevinovat?"

Prietenii încercară să-i mai arate că tocmai fiindcă este nevinovat trebuie să diminueze printr-un verdict mai uşor o nedreptate mai mare. Dar Socrate a rămas neclintit: dacă se află în faţa unor judecători, atunci aşteaptă din partea acestora dreptatea. Or, după părerea lui, dreptatea n-ar trebui să dicteze nici un fel de pedeapsă împotriva unui nevinovat. Dimpotrivă, ar trebui să-l răsplătească la bătrâneţe pentru meritele sale. O sentinţă blândă nici nu l-ar condamna pe Socrate, nici nu l-ar răsplăti. El aşteaptă un verdict din partea Atenei.

Urcă din nou la tribună şi ceru ospitalitate la Pritaneu - cea mai mare cinste publică. El le ceru heliaştilor să se pronunţe clar şi nu printr-o soluţie de compromis. Le ceru o răsplată pentru serviciile aduse Atenei sau moartea pentru aceeaşi activitate. Hotărârea lor trebuia să fie clară.

În timp ce heliaştii trec pentru a doua oară la vot - de data asta puţini mai ezită, pe aproape toţi i-a hotărât

aroganţa băţoasă a acestui smintit bătrân -, prietenii părăsesc încetul cu încetul adunarea. O fac nu pentru a se dezice în felul acesta de Socrate - dimpotrivă, vor încerca şi pe mai departe tot ce vor putea pentru a-l salva -, dar acum va fi prea dureros să-i vadă înfrângerea, să vadă feţe imbecile satisfăcute, să vadă ambiţii săturate şi orgolii liniştite. Şi mai greu le-ar fi să privească faţa maestrului atunci când va afla rezultatul numărătorii voturilor, pe care şi acum se mai încăpăţânează să şi le creadă favorabile. „Voi îmi cereţi, le-a spus maestrul, să mă dezic de şaptezeci de ani de credinţă în ceva, pentru a salva câţiva ani netrebnici. Nici măcar cantitativ nu-mi rentează târgul!”

Nici acum, când află sentinţa de condamnare la moarte rostită de aproape toţi heliaştii, nu poate da înapoi. Într-o ultimă alocaţiune, îşi acuză judecătorii care deliberează impresia primitivă a faptelor şi nu faptele înseşi. Îi întreabă pe acei heliaşti, ce iniţial l-au găsit nevinovat, cum de au fost capabili să condamne un om curat chiar şi după părerea lor? Se întreabă în faţa lor în legătură cu soarta tuturor celor chemaţi să răspundă, îi compătimeşte nu numai pe acuzaţi şi pe judecătorii lor, dar pentru întreaga Atenă este îngrijorat, pentru cetatea care, sub un impuls sau pentru o vanitate, este capabilă să se sinucidă moral, cum de altfel s-a dovedit şi în ziua aceasta. *Supravieţuirea morală este condiţia indispensabilă supravieţuirii fizice*, le explică el. În condiţii obişnuite este posibil să trăieşti pur şi simplu, dar în momentele grele fără virtute nu poate exista forţa pentru supravieţuire. *Virtutea este, până la urmă, condiţia indispensabilă vieţii*. El n-a făcut decât să pregătească lumea pentru momentele într-adevăr grele, când vor fi în joc nu vieţile unor cetăţeni sau ale unor cetăţi, ci viaţa omenirii întregi. Va veni vremea ca numai printr-un puternic simţ moral să se mai poată supravieţui şi vai de omenire dacă acesta îi va lipsi tocmai atunci!

Apoi, înainte de a coborî de la tribună, le mulţumi celor câţiva cetăţeni ce au votat în favoarea lui, arătându-le că îl consolează pentru toţi ceilalţi: oare ce poate să-l satisfacă mai mult decât faptul că n-a trăit totuşi degeaba atâţia ani? Iată că n-a vorbit în vânt. Apoi coborî. Socrate atât a avut de spus.

Dar lumea nu-l mai asculta. Întrecerea s-a sfârşit. Puţin importă circumstanţele. Unchiaşul acesta obraznic şi-a primit până la urmă pedeapsa. Nu te poţi măsura cu o întreagă cetate, mai ales dacă aceasta se numeşte Atena.

Satisfacţia le era totuşi umbrită de un regret ce nu-l puteau defini. Nimeni nu făcu glume, nimeni nu se bucură, nimeni nu se grăbi să-i felicite pe Anytos sau pe Lycon, iar pe Melatos toată lumea îl uitase demult. Deja sentimentele oamenilor se mai schimbară faţă de condamnat.

Deoarece a doua zi după proces trebuia să plece corabia pregătită pentru a duce la Delos cortegiul menit sărbătoririi zilei de naştere a lui Apollo, execuţia fusese amânată - după datină - până la întoarcerea vasului sacru. Drumul pe mare până la Delos e lung şi doar intensitatea vântului putea să-i hotărască durată. În zilele următoare, oamenii - a căror vanitate nu mai avea acum pentru ce să sufere - găsiră, rând pe rând, sentinţa prea aspră. La început fiecare o sesiză în gând, pentru ca apoi s-o spună cu voce tare. Acesta a fost momentul când l-a vizitat şi Anytos pe Socrate la închisoare, disculpându-se în faţa celui condamnat. Vina lui apăru însă prea evidentă - pe când, de fapt, contribuţia nu i-a fost decât întâmplătoare -, încât lumea prefera să-l ocolească pe sicofant, cel puţin în aceste zile, să-l înconjoare atât pe el cât şi pe Lycon cu stânjeneală, atitudine pe care, întrebaţi, n-ar fi putut-o motiva.

În aceste condiţii, fusese destul de uşor pentru Platon,

Criton şi ceilalţi prieteni să pregătească evadarea bătrânului. Temnicerii se lăsară mituiţi aproape pe faţă, iar cei ce n-ar fi trebuit să afle cu nici un chip despre această activitate subversivă se grăbeau să le dea conspiratorilor tot felul de sfaturi pentru bunul mers al quasi-evadării.

Fusese aleasă şi cetatea unde să se refugieze evadatul şi se obţinură toate asigurările că bătrânul va fi primit acolo bine. Se pregăti corabia cu care să părăsească Socrate, prietenii şi discipolii credincioşi, Atena şi fură angajaţi corăbieri destoinici cu sclavi vânjoşi, toţi oameni de încredere ai unuia sau altuia dintre cei ce se pregăteau să fugă o dată cu Socrate. Până şi toiagul i l-a adus cineva la închisoare bătrânului şi, la întrebarea uimită a lui Socrate, i se dădu o explicaţie de ordin afectiv. Maestrul se bucură de toiag, dar nu spuse nimic. Totul era pregătit pentru fugă. Mai lipsea un singur amănunt: nu fusese încă determinat Socrate să accepte să evadeze. Şi doar acest singur amănunt nu se încumeta nici unul dintre apropiaţii săi să-l ducă la îndeplinire. Însă zilele treceau şi corabia era aşteptată să revină de la Delos. Prietenii ţinură sfat şi-l însărcinară pe Criton - cel mai vechi camarad al maestrului - să-l convingă. Până atunci se făcură unele aluzii în prezenţa bătrânului, se spuseseră unele lucruri, însă Socrate, de obicei atât de curios, rămânea impasibil chiar la aceste vorbe, de parcă ar fi ştiut totul, de parcă nu l-ar fi interesat propria-i evadare. Criton bănui inutilitatea intervenţiei şi era aproape convins că nu are ce să-i spună nou bătrânului. Dar tocmai de aceea se pregăti cu şi mai multă atenţie pentru această discuţie decisivă.

În ziua când corabia este semnalată la Capul Sunion, Criton, nemaiputând amâna, porneşte atacul. Nu este atât de naiv, încât să-i prezinte lui Socrate evadarea ca pe o noutate. Discută ca despre un lucru despre care au amândoi cunoştinţă şi în legătură cu care mai e nevoie să

se stabilească doar fundamentarea pur teoretică. Dar nu este nici atât de imprudent pentru a-i vorbi maestrului despre evadare ca despre ceva gata stabilit. Ei discută o problemă teoretică, pentru care caută argumente teoretice. Socrate se arată de acord cu jocul şi Criton pricepe că a obţinut un prim câştig: acela că Socrate acceptă cel puţin să discute această temă. În prealabil s-au frământat cu toţii asupra modalităţii de a-l face pe bătrân să ia măcar în seamă propunerea lor. Fusese bine că l-au trimis pe Criton să discute. Socrate admitea barem, din punct de vedere teoretic, posibilitatea evadării.

(Scribul stă şi se miră: există într-adevăr şi stele atât de strălucitoare încât ele însele să constituie speranţa întruchipată într-un lanţ întreg? Orbit de aureola atât de intensă, scribul mai are totuşi resurse să se întrebe dacă desăvârşirea se poate dispensa de certitudinea continuităţii? Şi iar i se pare puţin tristă aura luminoasă pe care o vede.)

Apoi începură disputa. Criton aminti meritele maestrului în educarea morală a unui număr mare de atenieni şi faptul că mai sunt şi mulţi alţii ce ar avea nevoie de sprijin. Îi vorbi despre imperativul ce stă în faţa creatorului de a nu precupeţi nici o posibilitate pentru a-şi valorifica harul cu care a fost înzestrat de zei. Aminti despre o balanţă pe care trebuie puse valorile şi mijloacele de realizare, balanţa urmând să hotărască dacă un efort merita să fie făcut sau nu. Încercă să-l convingă în legătură cu faptul că, mergând pe drumul unei greşeli, măreşti greşeala respectivă, după cum, dacă eşti de acord să colaborezi cu o ilegalitate înfăptuită de către cei ce ar trebui să păzească legea, nu faci decât să agravezi această ilegalitate. Îi arătă că nu are dreptul să ajute la realizarea erorii săvârşite de judecători, deoarece astfel ar recunoaşte în mod tacit această eroare ca pe un lucru legal, asta pe de o parte, iar pe de altă parte

n-ar face decât să agraveze şi mai mult nedreptatea respectivă, sprijinind punerea ei în practică. În concluzie, îi spuse lui Socrate că, prin decizia ce o va lua, nu va face decât să-şi fie propriul judecător: el singur îşi hotărăşte în această clipă viaţa sau moartea, acceptarea sau refuzarea unei ilegalităţi.

Socrate nu se apucă, la fel ca-n alte dăţi, să-i caute fisuri în raţionament. La început, din obişnuinţă, nu se putu reţine să nu disece puţin vorbele prietenului. Apoi, însă, tăcu fără să-l mai contrazică.

Criton crede că totul a fost în zadar: tăcerea se prelungeşte şi Socrate refuză să mai discute, lăsând subiectul să se piardă undeva în văzduh. Dar, într-un târziu, maestrul revine şi începe să-i explice de ce nu poate să evadeze. Este adevărat, vorbele lui Criton conţin o mare cantitate de judecată şi de bun simţ. Dar numai pentru aceste motive nu va putea renunţa la hotărârea sa. Sunt momente în viaţă când, în pofida oricăror scuze, trebuie să ne urmăm drumul. Şi, apoi, când ar fi mai uşor să convingi pe cineva decât atunci când în joc stă tocmai viaţa sau moartea persoanei respective? Dar pentru ca această persoană să rămână ea însăşi, trebuie să fie surdă la orice influenţă, fie aceasta oricât de binevoitoare, în caz că-i contravine propriilor principii. Toată viaţa a preconizat un drum drept, o spinare neîndoită. Ce rost ar mai avea să trăiască dezicându-se de toţi aceşti ani frumoşi, de care a avut parte? A militat întotdeauna pentru libertate fără constrângere şi de aceea nu s-a ridicat niciodată împotriva legilor. Legile pot îngrădi pe cei ce încearcă să le calce, pe cei ce încearcă să le întindă, să le modeleze după necesităţile lor, pe cei ce sunt mânaţi de ambiţii, într-un cuvânt pe cei ce sunt conştienţi de existenţa dispoziţiilor. Virtutea nu cunoaşte legi. El, Socrate, nu pretinde că ar şti ceva, dar crede că, în limita puterilor şi a simţămintelor lui,

a încercat să se lase mânat mereu numai de virtute. De altfel, chiar dacă nu l-a sfătuit niciodată nimic, demonul său l-a împiedicat întotdeauna atunci când era să facă un pas pripit.

— Bine, dar nu admiţi că pot exista şi legi rele?

— Virtutea nu cunoaşte legi: nici bune, nici rele. Virtutea însăşi este legea.

— Ar trebui să fie, îndrăzni să-l corecteze Criton. Dacă legea ţi-ar cere să ucizi un copil numai pentru că are urechile ceva mai mari, ceva mai lungi sau ceva mai scurte, l-ai ucide?

— Legea nu-mi cere să ucid copii!

— Şi dacă ţi-ar cere?

— Dacă mi-ar cere aşa ceva legea Atenei, aş pleca în altă parte. Nici n-aş ucide copiii, dar nici n-aş călca legea.

— Şi ai lăsa pe alţii să ucidă copiii Atenei?

— Ai dreptate. Atena nu va cere niciodată aşa ceva!

— Dar legea după care te-au condamnat pe tine ţi se pare pornită din virtute?

— Nu despre asta este vorba acum! Am trăit o viaţă lungă cu un anumit ideal despre oameni. Vreau să şi plec cu acest ideal. Cei ce m-au condamnat n-au greşit, pur şi simplu au fost inconştienţi. N-am pentru ce să-i pedepsesc, fugind de ei. Cred totuşi că va veni o vreme când unul, ca mine sau ca oricare altul, va apuca ziua când nu va fi dezamăgit la ora încercărilor de cei în care şi-a pus toată speranţa. Asta se va întâmpla atunci când oamenii vor fi ieşit deja din starea aceasta a orgoliului pueril. De altfel, atunci vor fi desfiinţate şi legile.

— Dacă nu cumva copilul orgolios, de care vorbeşti, va face până la urmă o greşeală atât de mare, încât să-l coste existenţa înainte de a apuca să crească mare.

— Tocmai pentru a preîntâmpina acest lucru s-au creat legile: să se câştige timpul necesar ca omenirea să crească.

Şi de aceea nu voi fi eu cel ce va călca legea, numai pentru că m-a dezavantajat pe mine.

Socrate îşi lăsă mâna pe braţul bătrânului său prieten:

— La vârsta noastră trebuie să ne preocupe moartea. Ea este un fapt inevitabil. Problema se pune cum s-o primim. Şi, mai ales, să nu pângărim pentru o iluzie tot ceea ce am creat până atunci. Prin ceea ce gândim şi facem, ne ridicăm deasupra morţii. Ceea ce am gândit, am vorbit şi am crezut eu mă face să nu-mi fie frică de ceea ce va urma. Renegându-mă acum, aş pleca şi fără această consolare.

Criton pricepe că a pierdut lupta.

— Şi nu-ţi pare rău?

— Nici acest drept nu-l am. Şi aceasta ar însemna o dezicere. Dar nu pot să mă plâng: *soseşte o clipă când ideile pe care le trâmbiţam mereu îşi cer viaţa lor - şi atunci nu ne mai rămâne decât să le trăim*. Nu ştiu de ce ar trebui să-mi pară rău că am ajuns să-mi trăiesc propriile-mi idei, că am fost suficient de tare să le dau viaţă şi în condiţii dificile.

— Ideile tale îţi cer să mori?

— Acum da.

Criton înţelege şi iese. Mai priveşte o dată în urmă şi-şi întreabă prietenul:

— Şi... eşti mulţumit?

— Am compătimit întotdeauna pe aceia care pretind că merg mai bucuroşi la moarte sau la închisoare decât să facă un anumit lucru. Nu poţi merge bucuros la moarte sau în sclavie, acolo poţi să mergi sau să nu mergi, dar n-o poţi face nicidecum bucuros. Lucrurile nici nu sunt atât de complicate. Cel puţin pentru mine. Eu şed acum aici şi mă simt bine, în clipa asta nu mă dor nici măcar oasele, nu sufăr de foame sau de sete, mă îndeletnicesc cu ceea ce m-aş fi îndeletnicit şi în alte condiţii. Şi imnul, dedicat lui Apollo, nu cred că e mai rău decât dacă l-aş fi scris aiurea.

Acum stă şi-l ascultă pe Antistene cinicul, care susţine că virtutea nu există decât în noi, că ea nu are nevoie de artificii pentru a fi scoasă la iveală; din contră, diferitele noastre preocupări şi mulţimea de necesităţi ce ne preocupă nu ne fac decât să ne îndepărtăm de virtute, care ea singură ar trebui să fie unică noastră preocupare şi necesitate.

Platon tăcea. Cineva simţi nevoia să pună discuţia în mişcare şi-i obiectă lui Antistene că există o mulţime de preocupări pornite chiar din virtute, că există o serie de necesităţi ce nu exclud virtutea, că doar în viaţa aceasta complexă putem să ne aflăm în situaţiile în care virtutea să-şi spună cuvântul; că virtutea este subordonată vieţii şi nu viaţa virtuţii.

Această ultimă observaţie era tocmai ceea ce contesta Antistene. Dar în locul lui, interveni un băieţandru ce stătuse tot timpul fără să vorbească nimănui şi fără ca să i se adreseze cineva. Era din Sinope şi îl chema Diogene. (Poate că un altul, care va fi numit mai târziu Nihilistul, ar fi spus aceleaşi cuvinte, dacă ar fi avut şansa de a fi fost de faţă. Sau poate că timpul deformează lucrurile şi că Nihilistul a fost cel ce a vorbit atunci şi nu Diogene.) Băieţandrul îl asculta cu atenţie pe Antistene ori de câte ori îl auzea şi, dacă acum acesta era prea copleşit de moment, era de datoria lui să-i ia apărarea ideilor, care erau totodată şi ale lui. Dar Diogene nu ştia încă să vorbească în perioade îngrijite, aşa cum o făceau toţi cei de faţă; după cum a spus de la început, chiar şi elocinţa se pune împotriva virtuţii. Diogene se dovedi a fi un fanatic al ideii pe care o apăra şi, pentru câteva clipe, reuşi să-i facă pe toţi să-şi uite de stânjeneală. Tânărul le vorbi despre laţurile constituind obiectele pentru ambiţii şi acestea, la rândul lor, pentru

orgoliu, demonstrând cum, în ultimă instanţă, chiar şi cele mai obişnuite lucruri se opun virtuţii, dacă sunt lăsate prea slobode.

Platon tăcea în continuare. Privea din când în când la Socrate şi încerca să-i cuprindă personalitatea, folosind din plin prilejul cât îl mai putea vedea. Îşi amintea, între timp, de bătrân ca despre cel mai cuceritor om pe care-l cunoscuse, atunci când maestrul dorea să fie drăguţ, şi ca pe unul dintre cei mai afurisiţi aroganţi din Atena, atunci când filosoful nu dorea să placă.

Nu doar el retrăia trecutul alături de persoana care a marcat o întreagă epocă. Erau de faţă mulţi oameni, printre ei foarte mulţi tineri şi nici unul nu a putut rezista fascinaţiei de a-l mai vedea pe bătrân; pe Platon îl impresiona tocmai numărul mare al tinerilor, ştiut fiind că ei, de obicei, evită asemenea momente mai degrabă neplăcute. Dacă ar fi dorit, gândi Platon, acest bătrân condamnat ar fi putut să se afle cu destulă uşurinţă în fruntea cetăţenilor, aşa cum s-au perindat la conducerea cetăţii mulţi dintre discipolii săi. Chiar şi de aici, din închisoare, ar fi putut prelua puterea. Şi, se întreba Platon, unde i-ar fi condus Socrate pe oameni, dacă şi-ar fi îngăduit o asemenea misiune?

Adânciţi fiecare în propriile-i gânduri, oamenii n-au remarcat discuţia înfiripată între maestru şi Euclid, cel ce după această întrevedere va pleca pentru totdeauna la Megara. Cei doi vorbeau despre Bine ca despre ultimul scop al lucrurilor, despre Binele absolut, cel care nu mai suportă relaţii. Oamenii îi ascultau şi, încetul cu încetul, simţeau cum se molipsesc de liniştea lor. Fără referiri, firesc, discuţia alunecă spre moarte.

— Moartea, ca de altfel totul, nu este decât repetiţia la altă scară. Nu există început şi sfârşit. Totul renaşte la proporţii noi. Până şi timpul nu este decât funcţia

dimensiunilor sferei la care se referă, spuse cineva.

Vorbiră despre diferitele proporţii conţinându-se unele pe altele, despre infinitatea lumilor din interiorul acestor proporţii. Cineva vorbi despre finitul conţinut în infinit şi propuse o teorie a atomismului universal: noi nu suntem decât atomi ai unor atomi mai mari, conţinând la rândul nostru alţi atomi, şi astfel la nesfârşit şi în toate direcţiile, diferind doar formele şi întruchipările care sunt infinite.

Vorbiră despre geneză şi apoteoză ca despre stări intermediare ale existenţei şi ajunseră astfel iar la moarte, ca la starea ce descompune totul în elementele componente, răsfirând întregul întâmplător, astfel încât să se învălmăşească mereu cu alte elemente, mereu la o altă scară, mereu sub un nou chip şi un alt timp. În felul acesta moartea încetează să mai fie reprezentarea unui sfârşit, iar naşterea un început, deoarece, fugărindu-se întruna una pe cealaltă într-un cerc închis, se ajunge ca doar timpul să le mai despartă, împiedicând suprapunerea lor, pentru că numai timpul şi nimic altceva mai este în stare să le deosebească.

În contrast cu alte dăţi, nu mai discutară în contradictoriu, îşi spunea fiecare punctul de vedere, în vreme ce ceilalţi tăceau solemn. Şi Socrate asculta ca toţi prietenii şi discipolii săi de pe urmă şi aceştia ascultau ca şi el. Încetul cu încetul o rază de soare se mută de pe un perete pe zidul de pe partea opusă, făcându-i să înţeleagă că a sosit sorocul să se despartă.

Îşi luară rămas bun ca înaintea unei călătorii serioase, dar nu neobişnuite, având credinţa că îi aşteaptă pe toţi acelaşi drum şi, în timp ce lumina se coborî pe podea, Socrate se întinse la loc pe bucăţica lui de pământ, străduindu-se să înveţe versurile scrise în ajun.

Se spune că temnicerul, intrând să vadă cum îşi petrece prizonierul ultimele ore, îl găsi pe Socrate învăţând aceleaşi

versuri.

— De ce mai înveţi acum această poezie, dacă tot ştii că ai să mori peste atât de puţină vreme?

— Dacă o să mor în curând, când să o mai învăţ? ar fi răspuns maestrul.

Apoi mai stătură o vreme prieteneşte de vorbă, în timp ce cupa cu cucută aştepta umilă într-un colţ al încăperii. Abia când ziua se istovi, bătrânul întinse braţul după ea, pregătindu-se să doarmă.

Privind spectacolul acestui astru arzând atât de intens, undeva la malul mării, mărunţi în depărtare, Cei O Sută s-au reîntors la nesfârşita lor ştafetă.

AL ŞAPTELEA

Nihilistul (408 î.e.n. - 353 î.e.n.)

ÎN CĂUTAREA CELUI MAI PROST OM DIN LUME

„**Oamenii tot aleargă după nişte scopuri iluzorii**, spunea Al Şaptelea, uitând că singurul lucru care le este hărăzit constă tocmai în această zbatere, până la urmă unicul fapt real, adevăratul scop al scopului.” „Nihilistul” privi dezamăgit în jur, scuipă în praful drumului şi plecă mai departe.

Despre Al Şaptelea ne-au rămas o mulţime de anecdote, parte plauzibile, parte provenind de la alte personalităţi ale epocii sau ale unor epoci învecinate în timp. Câteva dintre faptele sale îi sunt azi atribuite în mod greşit lui Diogene din Sinope, cel ce l-a urmat pe Nihilist atât de fidel. De aceea un istoric scrupulos ar găsi o mulţime de anacronisme printre faptele puse azi în seama unuia sau altuia dintre cele două personaje. Totuşi, oricât s-ar strădui, scribul nu poate face abstracţie cu totul de acele mici povestioare notorii, pe care - în fond - i se bazează relatarea. Pe de altă parte, „Nihilistul” reprezintă o descoperire de graţie a scribului: atât de rar se întâmplă ca de sub un strat gros de convenţii consolidate în mii de ani să mai apară faţa reală a lucrurilor! O asemenea revelaţie

răscumpără lungile eşecuri şi înnobilează şi vanitatea cea mai discretă. Pentru scrib, scoaterea la iveală de sub colb a „Nihilistului” reprezintă un moment apt de a-l face să depăşească rolul său de martor şi, oglindindu-se în nemurirea lungului şir, are impresia că - într-un fel - chiar face parte din acesta. Este momentul când Speranţa i se pare universală, răsărind şi pentru el.

Zeiţa Elpis, zeiţa nădejdii veghează pentru toţi muritorii.

N-avusese probabil nici şapte ani atunci când, stăpân pe o mulţime de animale cioplite în lemn sau arse în lut, se văzuse pentru prima oară jefuit în viaţă. Averea îi provenea nu numai din jucării primite în dar, ci şi din multe, figurine meşterite de el însuşi. Al Şaptelea fusese un copil deosebit de iscusit în a născoci şi realiza nenumăratele creaturi, odoarele sale. Lumea i se îmbogăţea încontinuu cu noi şi noi plăsmuiri, fie păsări şi animale cunoscute, fie jivine zămislite din imaginaţie sau erori. Lumea copilului era nesfârşită şi dragostea faţă de obiectele adunate, de asemenea. Până ce, într-o zi nefastă, un băiat mai mare şi mult mai vânjos îi prădase averile, distrugându-i unele jucării şi furându-i altele.

Jalea copilului fu de necuprins. Tatăl care văzuse multe în calitatea lui de medic, se îngrozi la gândul că băiatul s-ar putea îmbolnăvi pe viaţă: micuţul privea în gol ore în şir, nu mai mânca, refuza orice contact. Din când în când, accese spasmodice de plâns spărgeau această izolare. Al Şaselea asista neputincios cum starea se prelungea, cum devenea o a doua natură a copilului. Mama, disperată, consultă mai multe oracole şi dormi împreună cu fiul ei în diferitele peşteri, în speranţa că somnul o să aducă izbăvirea, iar visele indiciile de urmat. Până şi amuletele de pe pieptul băiatului fuseseră schimbate de mai multe ori la indicaţiile

diferiţilor vraci. După aproape un an, care trecuse ca o noapte lungă în viaţa celui de Al Şaptelea, acesta începu să revină încetul cu încetul între oameni. Dar multă vreme contactul se manifestase doar prin distrugerea a tot ce i se dădea în mână. Jucăriile noi, cele ce trebuiau să le înlocuiască pe cele pierdute în acea zi nenorocită, când se declanşase boala, erau distruse cu cea mai mare furie. Dar şi cu o satisfacţie care pe cei din jur îi îngrozea. Însă zeii, prin intermediul timpului, îi îngăduiră fiului medicului să se vindece. La început comunică doar prin semne şi prin crize distructive, apoi, încetul cu încetul, reînvăţă să vorbească. Părinţii au vrut să-i grăbească reintegrarea prin calităţile-i atât de pregnante înainte de a se îmbolnăvi: îi lăudau îndemânarea şi încercau să-l convingă să cioplească din nou obiecte sau să modeleze animale din lut. Dar în curând şi-au dat seama că insistenţele acestea mai mult stricau. Reînvăţând să vorbească, Al Şaptelea parcă redobândi alt glas; şi privirea îi era alta, şi plăcerile. Dacă n-ar fi stat tot timpul lângă el, mama ar fi putut pretinde că pur şi simplu cineva i-a înlocuit copilul.

Al Şaptelea îşi amintea peste ani cu precizie de ziua nefericită când fusese lipsit de jucării, simţea mereu o împunsătură în inimă şi un vertij puternic în clipele acelea, dar nu-i mai reveneau deloc în memorie lunile lungi ce au urmat. De ceea ce îşi aducea aminte se petrecea deja într-un loc precis, perfect încadrabil în timp: întâmplările se derulau la Atena, după ce s-au mutat în metropolă şi după ce tatăl său fusese numit medic. Dacă ar fi trebuit să-şi povestească viaţa, de aici ar fi început naraţiunea. Tot ceea ce ştia că s-a întâmplat înainte, parcă privea pe altcineva. Parcă şi durerea adâncă, resimţită la amintirea zilei nefaste a jafului, s-ar fi datorat unei răni mai degrabă

transcendentale. Iar mama, după ce suferise atâta în timpul bolii fiului, privea cu speranţă la vindecarea acestuia, deşi pe undeva îl regreta pe cel ce-l pierduse pentru vecie: pentru că un alt băiat creştea acum sub ochii ei. Cineva, un vraci, îi explicase că în jucăriile distruse şi furate fusese o parte din sufletul copilului şi că această parte nu mai exista. Însă, la fel cum dintr-un copac, căruia i se taie o creangă, mai cresc nenumărate alte ramuri, aşa şi sufletul băiatului se va reîntregi, dacă zeii o vor dori şi dacă băiatul însuşi va respecta sfaturile primite. Doar că reîntregirea sufletului celui de Al Şaptelea s-a produs cu îmbinări din sufletul cine ştie cui. Copilul drăgălaş şi îndemânatic s-a transformat treptat într-un flăcău capricios, mai degrabă leneş, supărăcios şi gata întruna să facă câte o criză de furie. Oamenii nu mai întorceau de la el privirea când îl zăreau, aşa cum o făcuseră atunci când mama disperată îl plimbase pe vremea când fusese bolnav şi impur. Dar spiritul rău, care sălăşluise în el, nu-l părăsise pe de-a întregul. O ştiau cei ce-l cunoscuseră înainte de a i se fi declanşat criza, o bănuiau cei ce-l întâlneau acum: un băiat înalt, cu un veşnic zâmbet mai degrabă neplăcut, incapabil de prietenii, incapabil de a colabora cu cineva. Se părea că toată priceperea sa de a se face agreabil, de a se putea integra regulilor unui grup, de a putea înţelege şi necesităţile şi suferinţele altora s-ar fi pierdut o dată cu jucăriile ce-i fuseseră jefuite de mic copil, de parcă în acele obiecte s-ar fi păstrat întreaga lui putinţă de solidarizare cu ceilalţi oameni. Pe măsură ce creştea, începea să şi verbalizeze această stare, cultivată nu numai datorită teribilismului vârstei, dar şi din nişte convingeri ce se adânceau tot mai mult. Inteligenţa precoce îl ajuta să teoretizeze ceea ce simţea şi o suficienţă cu totul nesuferită îl făcea să afirme un lucru fără a îngădui replică. Pe de altă parte, nefiind destul de bogat, fiul medicului nu se putea întrece în multe

privinţe cu odraslele familiilor marilor aristocraţi, dar putea să le dispreţuiască pe faţă pentru posibilităţile lor exclusive. Poate că mici jigniri în orgoliul prea sensibil, poate că fronda timpurie la marile averi, care lui i-au rămas interzise, poate că ceea ce i se părea pe vremea aceea singura replică posibilă împotriva aglomerării de bogăţii aveau să adauge o a doua treaptă drumului său de negare a oricărei proprietăţi. Jucăriile distruse în prima copilărie au fost doar începutul. Lipsa de acces la cele mai scumpe obiecte ale altor tineri a venit ca un noul argument.

Se spune că la vârsta când ar fi trebuit să-şi aleagă o profesie, fie să studieze meseria tatălui, în speranţa de a-l urma în praxă, fie de a porni pe un alt drum, Al Şaptelea începu să se afle într-o veşnică polemică teoretică, dar de multe ori şi într-o ceartă făţişă cu părintele său. Philadelphul, care se considerase întotdeauna un filosof, încerca să-i explice fiului că unica datorie a omului este aceea de a-şi iubi şi sluji zeii şi, în lipsa acestora, semenii. „Iată, argumentă el cu cele mai diferite pilde, individul singur nu se poate opune în nici un fel stihiilor şi şansa de supravieţuire rămâne colectivitatea, cea care împarte nu numai munca, dar şi bucuriile şi necazurile, făcându-le pe primele accesibile celor mulţi, iar pe ultimele mai suportabile fiecăruia.” La care fiul răspundea că doar animalele nu sunt capabile să decidă singure, că doar ele simt mereu nevoia turmei; ele şi cei ce li se aseamănă. De altfel, pe baza deosebirilor, găsite acestea sau inventate, pe baza deosebirilor dintre om şi dobitoace se bazau cele mai multe dintre disputele tatălui cu fiul. Medicul, de pildă, pretindea că şi Al Şaptelea trebuie să-şi aleagă o meserie, pentru că omului i-a fost dăruită de zei munca, pe când animalele nu lucrează decât dacă sunt puse la treabă de

către stăpân. Băiatul răspundea că aceeaşi forţă ce i-a îngăduit omului dreptul la muncă i-a dat şi posibilitatea de a nu se folosi de acest dar. Prin urmare, dacă există destui indivizi lucrând nu din plăcere ci din obligaţie, la fel ca şi boii ce trag la jug numai fiindcă stăpânul i-a pus s-o facă, sunt alţi oameni care ştiu să se sustragă acestei îndeletniciri, deoarece nu recunosc o autoritate dispusă să-i oblige la un lucru ce nu-l doresc. Şi dacă nu ar lucra nimeni, ce-ar fi? Păi, Al Şaptelea nu sfătuia pe nimeni nici să lucreze, nici să nu lucreze. Însă pretindea că şi el, la rândul lui să fie lăsat în pace. Dar nu e nici un pericol: există destui care să nu-şi pună în felul acesta problemă. Ei vor lucra în continuare. „Nu cred că un om poate trăi cu adevărat fără să lucreze” insista medicul, iar fiul se mulţumea să dea din umeri. Apoi discuţia se extindea asupra serviciului militar şi concluziile erau aceleaşi. Urmau diferitele liturghii, obligaţiile asumate de cetăţeni faţă de cetate. Exemplele erau de fiecare dată altele, dar argumentele se schimbau rar şi dintr-o parte şi din cealaltă.

Se spune că Al Şaptelea i-ar fi adus într-o zi medicului un bătrân orb şi smintit.

— Iată, i-ar fi spus tatălui, ţi-am adus un om ce a avut plăcerea de a împărţi cu toţi semenii lui necazurile lumii. Acum rămâne să împartă cu tine şi bucuriile. Dar te anunţ că mai are acasă vreo doi fraţi şi nu ştiu câţi plozi. Ăia nici măcar nu se pot mişca. După ce se va împărtăşi din bucuriile oamenilor, va trebui să aibă ce le duce şi celor ce-l aşteaptă.

Şi cu acelaşi text începu să ducă la diferiţi aristocraţi pe nenorociţii cetăţii. Nu se potoli decât atunci când găsi pe cineva suficient de bogat, pentru a-i adopta - pentru un timp - pe nefericiţi. Asta îl descumpăni şi renunţă la alte asemenea iniţiative filantropice.

Cu ani în urmă, tatăl îl întâlnise la Atena, printre atâţia alţi filosofi, şi pe Aristipp din Kyrene. Omul era cam de o vârstă cu Philadelphul şi cei doi au petrecut timpuri de neuitat împreună. Cu Aristipp, Al Şaselea putuse discuta fără complexe: deşi se certau pe teme teoretice, se înţelegeau de minune ca oameni. După moartea lui Socrate, atunci când cei mai mulţi dintre cei ce-l cultivaseră pe moşneag părăsiseră în mod demonstrativ metropola, plecase şi Aristipp. O vreme colindase în calitate de sofist oraşele lumii civilizate, pe urmă, obosit de hoinăreală, se retrăsese în localitatea natală şi întemeie acolo o şcoală de înţelepciune. Relaţiile dintre medicul din Atena şi filosoful din Kyrene au rămas însă aceleaşi şi ele se bazau pe amintirea anilor frumoşi ai tinereţii.

La vârsta la care tinerii îşi încep marile iniţieri, medicul îşi sfătui fiul să călătorească. Al Şaptelea porni într-adevăr pe mare şi ajunse, nu întâmplător, la Kyrene. Cea de a treia treaptă a devenirii sale fusese prilejuită de întâlnirea cu Aristipp. Ceea ce auzi aici nu-i era necunoscut, dar confirmarea este cu atât mai eficientă, cu cât se suprapune pe un teren avid s-o primească. Ce putea să vină mai în întâmpinarea gândurilor unui nonconformist decât învăţătura conform căreia virtutea ar fi capacitatea de a avea plăceri? Preamărirea prezentului, ca singurul timp al plăcerilor, era un precept ce i se potrivea celui de Al Şaptelea ca turnat. Nu susţinuse el întotdeauna că obiectele şi-au pierdut valoarea de utilizare şi că au devenit mult mai degrabă mijloace de tezaurizare a stărilor şi sentimentelor? Şi asta numai fiindcă obiectele nu mai sunt de mult privite drept ceea ce sunt, ci mult mai degrabă drept repere ale unui trecut sentimental sau poliţe de asigurare a viitorului. Privite doar în prezent, obiectele şi-ar pierde utilitatea particulară: ele ar deveni un bun public, de

care s-ar putea folosi toată obştea.

Tânărul nu era prost şi ideile i se potriveau în mare măsură cu cele ale lui Aristipp însuşi, chiar dacă el le dăduse alte interpretări şi alte consecinţe. Ura faţă de proprietate nu-i era proprie Kyrenianului, însă premisele ei teoretice da. Tânărul se arăta inteligent, mai era şi fiul unui bun prieten din tinereţe, dar prezenţa sa era greu de suportat. Al Şaptelea se comporta arogant cu toată lumea, suficient şi lipsit de orice respect faţă de nume ilustre. Preferinţele lui se îndreptau spre Aristofan, cel ce în „Norii" îi dă foc şcolii lui Socrate, lăsându-l şi pe maestru să ardă o dată cu ea. Şi cu cât ponegrirea lui Socrate provoca mai multă stânjeneala printre auditori, cu atât mai mult insista Nihilistul asupra acestui subiect. Simpatiile i se îndreptau mereu spre oricine defăima pe altcineva. Aristipp constată că Al Şaptelea iubeşte doar distrugerea şi observă cu groază că dacă virtutea înseamnă plăcere şi dacă plăcerea poate fi egală cu distrugerea, ar însemna că virtutea ar fi plăcerea de a distruge. Silogismul acesta trebuia însă să aibă pe undeva o fisură. Doar că nici kyrenianul nu o căută acolo unde trebuia, ci în Al Şaptelea însuşi.

La vârsta de douăzeci şi cinci de ani, Ai Şaptelea începu să fie cunoscut în toată Grecia, dar şi în ţările din jur. Pe de o parte faima câştigată, pe de altă parte lunga-i hoinăreală prin lume îi sporiră popularitatea. Itinerarul drumurilor sale este imposibil de reconstituit, mai ales că pe măsura trecerii timpului literatura acaparează tot mai mult realitatea. Pe de altă parte, aşa cum am mai precizat, anecdotele care circulau în legătură cu Al Şaptelea s-au contopit cu vremea cu întâmplări atribuite altor personaje. Viaţa lui atât de ieşită din comun, atât de fantastică prin gusturile celor mulţi, a rămas captivă pentru totdeauna în poveste. Generaţiile următoare nici n-au mai putut s-o conceapă altfel.

La vârsta de douăzeci şi cinci de ani, convingerile celui de Al Şaptelea încă nu erau definitive. Pe vremea aceea acceptase plăcerea ca pe singura virtute, aşa cum o propovăduiau kyrenienii, adăugând la învăţătura acelora şi ura făţişă faţă de obiecte. Obiectele erau pentru el cele ce transformau oamenii liberi în sclavi, cele ce stăteau la baza celor mai multe false aspiraţii, cele ce făceau din om neom. Dar pe vremea aceea nu se ridica atât împotriva obiectelor înseşi, ci mult mai degrabă împotriva proprietăţii asupra lor. Era perioada când Al Şaptelea accepta încă necesitatea obiectelor şi admitea drept posibilă o societate unde toate lucrurile să fie comune, dispărând astfel simţul nociv al proprietăţii. Şi tot atunci ura sa împotriva trecutului şi a viitorului luase forme extreme, deşi mai accepta încă şi existenţa altor timpuri în afara prezentului.

La Kyrene, unde în calitate de oaspete al lui Aristipp, se bucura de oarecari privilegii, se plimba pe străzi şi ţipa întruna că, în schimbul unei clipe plăcute a prezentului, este dispus să se vândă ca sclav pentru restul vieţii. Cântărind flăcăul zdravăn din faţa sa, se zice că un negustor ar fi fost dispus să accepte târgul. Făcură înţelegerea în toată regula, în faţa martorilor, apoi negustorul îl întrebă ce doreşte să-i ofere pentru „clipa prezentului”. Al Şaptelea cumpăni puţin, apoi se culcă în mijlocul drumului.

— Mă simt bine, spuse.

Negustorul se aşează la umbră şi aşteptă. După o vreme îl întrebă din nou pe Al Şaptelea dacă nu doreşte nimic.

— Nu, mă simt bine, veni răspunsul.

Spre amiază flăcăul ceru nişte portocale. Pe care le primi îndată. Spre seară negustorul începu să se plictisească.

— Cât să mai stau aici lângă tine?

— Nu ştiu.

— Sunt dispus să-ţi fac orice hatâr, dar să se termine

odată.

— Acum cred că am să mă duc să fac baie.

— Şi când ai de gând să-ţi ţii făgăduiala?

— Tot timpul. Trecutul şi viitorul meu îţi aparţin, dar prezentul meu niciodată.

— Atunci, peste trei zile, când o să sosească în port marfa pe care o aştept, o să faci bine să mi-o aduci acasă.

— Aşa voi face! conveni Al Şaptelea şi plecă să se scalde.

Iar peste trei zile îl dădu în judecată pe negustor că nu-şi ţinuse promisiunea, că nu-i oferise mereu un prezent plăcut.

— Dar tocmai tu eşti cel ce ar fi trebuit să faci un lucru pe care nu l-ai făcut, se revoltă negustorul. De ce nu descarci marfa?

— O s-o descarc.

— Când?

— Mâine.

Iar a doua zi răspunse:

— Acum? „Acum” face parte din prezent şi atâta timp cât ţine prezentul, eu sunt stăpânul şi tu trebuie să mă slujeşti pe mine. În rest, desigur că-ţi voi fi sclav supus.

Până la urmă negustorul constată că el este robul şi, ca să se salveze de un proces imprevizibil, plăti o sumă mare pentru a scăpa de pocinog. (Cui i-a dat până la urmă Nihilistul banii, el pentru care averea reprezenta o pedeapsă, nu se mai ştie.)

Cum de nu s-a rupt firul seminţiei celui de Al Şaptelea, este tot o minune pe care doar zeii au putut-o pune la cale. Oricum, Al Optulea s-a născut la Atena, pe când tatăl îi hoinărea prin lume. Mama şi fiul trecură în casa medicului şi făcură parte din familia acestuia.

— Fiul meu? s-ar fi mirat Al Şaptelea, atunci când l-a

întrebat cineva despre copil. Cum, adică, fiul MEU? Nu există nimic al meu. Şi haina ce o port am primit-o împrumut de la cineva. Dacă acela mai ţine la proprietatea sa, poate să mi-o ia înapoi oricând va dori, doar legile voastre sunt făcute în scopul de a vă apăra proprietăţile. Eu n-am proprietăţi, deci nici legi să mi le apere. Eu n-am nimic.

— Dar fiul tău? Tu eşti cel care i-a dat sămânţa!

— Da, la asta m-am gândit şi eu şi m-am tot mirat. Iată: deşi eu n-am nimic, dar absolut nimic, sunt totuşi capabil să mai dau şi altora. Nu este aceasta o adevărată minune? Nu spune şi poetul că multe minuni sunt pe pământ, dar minune mai mare ca omul nu-i?

Se mai povesteşte că, reîntâlnindu-se peste ani, fiul i s-ar fi adresat tatălui:

— Vreau să te îmbrăţişez, acum când, în sfârşit, te-am regăsit!

— Îmbrăţişează-mă, i-ar fi răspuns Al Şaptelea, îmbrăţişează-mă şi pe urmă îmbrăţişează şi copacul acesta şi după aceea şi stânca de colo!

— Dar tu eşti tatăl meu!

— Sigur că da. Sunt al tău, deci mă poţi îmbrăţişa. Dar, fii liniştit, dacă vei dori foarte mult, nu-ţi va lua decât puţină osteneală şi puţină viclenie şi vei putea obţine şi copacul şi chiar şi stânca. Atunci vor fi şi ele ale tale şi nu va mai existat nici un impediment ca să le poţi îmbrăţişa cu plăcere oricât vei pofti.

Dar la Kyrene prezenţa celui de Al Şaptelea era tot mai puţin dorită. Antipatii personale, precum şi o opinie generală împotriva tânărului nesuferit l-au silit să plece în curând mai departe. Se spune că, pe când se îndrepta spre port, însoţit de Aristipp şi de mai mulţi ucenici, sosi vestea

că un val uriaş, venit din larg, ar fi lovit corabia cu care ar fi trebuit să plece şi ar fi sfărâmat-o de stânci. Lucrurile celui de Al Şaptelea, aflate deja pe vas, fură astfel pierdute. Aflând de aceasta, Nihilistul s-ar fi dus la proprietarul corăbiei şi i-ar fi mulţumit din inimă că l-a scăpat de jugul obiectelor care-i aparţinuseră.

Dar nici Aristipp şi nici ucenicii nu-l crezură. (Răuvoitorii pretind că le-ar fi fost frică să nu fi găsit Al Şaptelea un nou pretext de a-şi amâna plecarea.) Oricum, kyrenienii ar fi făcut o colectă şi i-ar fi cumpărat fiului medicului alte obiecte, alte lucruri în locul celor prăpădite o dată cu corabia. Văzându-le, Al Şaptelea ar fi început să plângă, să-şi smulgă părul şi ar fi ieşit în stradă pentru a căuta pe cineva cu cine să se certe. Sigur este că lui nu-i era prea greu să întâlnească un prezumtiv duşman. Provocând încă o dată un cetăţean, acesta nu se mai putu stăpâni şi-l lovi pe tânărul obraznic. Ceea ce Al Şaptelea abia aştepta. Plecă de îndată de la locul incidentului, dar reveni câteva minute mai târziu cu toate lucrurile primite de la kyrenieni.

— Tu, îi spuse celui ce l-a lovit, eşti cel mai mare duşman al meu! Tu eşti primul om ce a ridicat mâna asupra mea. Nu am altă armă cu care să-ţi răspund decât groaznicul cadou ce ţi-l voi face: ale tale să fie aceste obiecte şi să te stăpânească până la moarte!

Se pare că la plecarea din Kyrene ar fi renunţat pentru prima oară Al Şaptelea la orice proprietate. Alţii însă pretind că ar fi venit deja la Aristipp lipsit de avere şi că obiectele pierdute pe vas ar fi fost tot un cadou al kyrenienilor. Dar, aşa cum am mai spus, scribului îi este imposibil să realizeze o cronologie exactă a vieţii şi a isprăvilor acestui personaj.

Totuşi, şederea în preajma lui Aristipp a lăsat urme adânci în viaţa celui de Al Şaptelea. Însă, mai mult ca sigur, şi el a influenţat tradiţia Şcolii de la Kyrene. Azi în literatura antică abia dacă se mai găsesc referiri la cel ce a fost Al

Şaptelea, iar o dată cu pierderea puţinelor texte numele Nihilistului a intrat în umbră. Pe de o parte, multe dintre anecdotele, care i-au perpetuat pentru câteva secole viaţa, i-au fost atribuite lui Diogene din Sinope şi altor figuri - unele nici măcar contemporane cu Al Şaptelea! -; apoi, personajul nici n-a scris nimic, nici n-a avut o şcoală care să se ocupe, prin discipoli, de popularizarea gândirii maestrului şi nici măcar n-a ţinut la faimă. Cu peste două mii de ani mai târziu, când termenul de „nihilist” va fi reinventat de către Turgheniev, primul purtător cunoscut al acestui nume va fi dispărut definitiv, la fel cum o cetate distrusă are şanse şi mai mici să revină vreodată la lumină, dacă pe suprafaţa ei trecută, se construieşte un nou edificiu. Chiar şi porecla purtată de Al Şaptelea în timpul vieţii ne-a rămas necunoscută, cognomenul „Nihilistul”, sub care s-a făcut cunoscut la romani, înainte de a dispărea cu totul, fiind o invenţie târzie. Oricum, pentru că „Nihilistul” este singura vocabulă atestată ce ne-a rămas în legătură cu Al Şaptelea, scribul - făcând abstracţie de accepţiunea dată de scriitorul rus termenului - îl va numi şi el astfel pe fiul Philadelphului, pentru că „Acel ce ura obiectele” sau „Cel ce n-a acceptat decât prezentul” sunt nume bănuite, dar ele n-ar acoperi decât o parte din personalitatea personajului.

Despre importanţa trecerii celui de Al Şaptelea prin Kyrene nu se poate vorbi decât acordându-i acestei influenţe şansa timpului. Probabil că Aristipp a fost o personalitate prea puternică pentru a permite în timpul vieţii devierile care au urmat mai târziu, în special după ce şcoala a fost preluată de Thodosos Ateul sau de nepoata magistrului, Arete. Dar înrâurirea devine evidentă pe vremea unui discipol de mai târziu, Hegesias, cel ce avea să fie numit şi Peisithanatos, adică cel care te sfătuia să optezi pentru moarte, drept singura ipostază ce nu te

frustrează de plăceri. Pe vremea când Ptolemeu Lazi îi interzise învăţătura lui Hegesias şi-l alungă din Alexandria (fapt ce nu pare să fie decât o exagerare), numele Nihilistului se afla în plină vogă. Şi nu întâmplător a plecat Peisithanatos din Kyrene. La fel cum nu întâmplător ne-a rămas dictonul latin *Nihil habenti nihil deest*[1], deşi din nou se face greşeala - preluată de la romani - de a-i atribui lui Diogene din Sinope ceea ce, de altfel (şi) Nihilistul şi-a însuşit drept mod de viaţă.

Poate că tocmai asumarea unui asemenea fel de trai, fără nici un fel de concesii, l-a făcut pe Aristipp să pregătească îndepărtarea cât mai grabnică a celui de Al Şaptelea din Nordul Africii. Să fi presimţit şeful şcolii hedonice că ideile care nu s-au născut totuşi din nimic şi aveau o tradiţie bine acceptată vor fi radicalizate prin contribuţia nepoftitului la o filosofie aptă să împiedice însăşi viaţa? Despre rolul plăcerii fizice şi al plăcerii psihice vorbise încă Socrate şi câţi alţii înaintea lui; că virtutea are valoare doar ca o cale spre plăcere este încă o consecinţă uşor de urmărit. Dar negarea posesiunii oricăror obiecte sau neacceptarea trecutului şi a viitorului, pentru că acestea sunt - şi în realitate - izvorul celor mai multe necazuri şi nelinişti, iată idei ce depăşeau cu mult intenţiile lui Aristipp. De aceea - se pare - kyrenienii au pregătit cu multă grijă îndepărtarea Nihilistului şi au răsuflat uşuraţi când l-au văzut pierzându-se cu corabia la orizont. Dar poate că Aristipp n-a procedat bine: Nihilistul era profund antipatic prin prezenţă şi atât de intolerant în felul de a fi, încât devenea şi mai nesuferit. Pe deasupra, limba-i ascuţită şi inteligenţa-i rea îl făceau să batjocorească mereu cu intenţie şi să învârtă cuiul în rană. Păstrându-l de faţă, personalitatea i-ar fi micşorat mai mult ca sigur influenţa ideilor. Al Şaptelea era un om ce nu putea fi urmat

[1] Celui care nu are nimic, nu-i lipseşte nimic.

de nici un prieten, de nici un cetăţean, de nici un discipol. Al Şaptelea era un om singur, respingând orice apropiere. Numai în lipsă ideile sale puteau face prozeliţi.

Plecând din Kyrene, Nihilistul cutreieră mai departe cetăţile, propovăduindu-şi ideile - care, încetul cu încetul, începură să primească o consistenţă demnă nu numai de o teorie, dar şi de destinul trăit al unui om, al autorului ei. Doar datorită firii sale imposibile, Nihilistul n-a încercat să-şi facă ucenici şi nici n-a căutat o tovărăşie de durată. Mai mult, se pare că unul dintre principiile lui era tocmai acela de a respinge orice legătură înfiripată deja (conform ideii că şi o relaţie umană duce până la urmă la sentimente de proprietate: „Nu degeaba, susţinea Nihilistul, se spune: *prietenul meu, soţia mea sau discipolul meu*). Faţă de Aristipp, de pildă, s-a purtat lipsit de orice consideraţie, râzându-şi de întâlnirea acestuia cu Platon în Sycilia, la curtea lui Dionysos. Şi, fiindcă eşecul oricui venea ca o dovadă în sprijinul ideilor sale, Nihilistul şi-ar fi extins râsul batjocoritor de la Aristipp şi la himerele politice ale lui Platon, la dezastrul încercărilor utopice ale acestuia în Grecia Mare. În realitate lucrurile nu stau chiar aşa: Al Şaptelea nu s-a bucurat şi nu s-a întristat de insuccesele altora - pentru el orice încercare de realizare a unui scop, ce ar putea reuşi în viitor, era un lucru lipsit de orice sens. Orice strădanie încununată de succes sau devenită inutilă era o strădanie aducătoare de suferinţe, în măsura în care se adresa unui alt timp decât prezentului şi fără rost, în măsura în care prezentul este unul singur. Dar Nihilistul a fost un caz tipic: felul de a fi al personajului se răsfrângea în mod monstruos asupra întregii lui fiinţe, înzestrându-l în conştiinţa contemporanilor (şi cu atât mai mult a urmaşilor) cu interese şi preocupări ce pur şi simplu îl contraziceau în convingeri. Şi cel puţin acest lucru nu i-l putea nega nimeni: convingerile îi erau nu numai gândite, dar şi trăite.

Înverşunarea împotriva utopiilor politice ale lui Platon se explica mai curând astfel: singurul dintre „cei mari” pe care, se pare, l-ar fi acceptat pe faţă ar fi fost Aristofan. Multe dintre ideile şi manifestările Nihilistului pot fi recuperate tocmai prin filiera marelui comediograf. Nu fiindcă Aristofan ar fi fost şi el ceea ce înţelegem noi astăzi prin „nihilist” şi nici asemănător cu ceea ce a fost Nihilistul însuşi la vremea lui. Nu. Dar Aristofan face o descriere în negativ, adresându-se unor fapte şi personalităţi concrete ale timpului lui. Lucrul acesta trebuia să-i slujească unui om asemenea celui de Al Şaptelea.

O anecdotă povesteşte modul cum a ştiut Nihilistul să preia o situaţie dintr-o piesă a comediografului: în „Păsările” Aristofan vorbeşte despre „Nephelokokkygia”, adică despre „Cucăria din nori”. Aceasta trebuia să fie un stat într-un teritoriu intermediar; nici printre muritori, nici printre zei. Undeva pe drum. După ce l-ar fi întâlnit într-o zi pe Platon la Atena şi după ce ar fi avut o dispută cu acesta, Nihilistul s-ar fi urcat într-un copac, de care ar fi atârnat o tablă. Pe tablă era scris: „Academia din Nephelokokkygia”. După aceea Al Şaptelea ar fi început să se maimuţărească, imitându-l pe Platon. Apoi, în faţa mulţimii adunate să privească spectacolul, Nihilistul ar fi dovedit că omul care se bucură de stimă la Atena şi care încearcă să-i convingă pe nişte tirani pământeni să facă orânduiri, fie şi ideale, pentru muritori, n-are ce căuta în statul păsărilor şi cu atât mai puţin în „Academia din Nephelokokkygia”. Aşa că Al Şaptelea începu să scrijelească pe cioburi din ceramică numele lui Platon, pregătindu-i ostracismul din copacul unde se afla cocoţat. Ca de pe o tribună, îi întreba pe gură-cască dacă sunt de acord cu izgonirea lui Platon. Şi pentru că unii ar fi spus da, iar alţii nu, Nihilistul le-ar fi dat dreptate celor din urmă, motivând că dacă nu e cazul să fie izgonit, înseamnă că toate acuzaţiile sunt false. Şi cum de

pot fi false toate acuzaţiile? Numai admiţând că Platon nici nu este capabil să facă lucrurile pe care le spune şi că lucrurile pe care le spune nu au nici o strălucire. Deci este un prost. E cazul să ţinem un prost printre noi? Păi, câţi proşti nu sunt printre noi? Unul mai mult sau unul mai puţin, ce mai contează?

Nu prea elevat, dar de mare succes acest spectacol, ca şi atâtea altele date de Nihilist. De altfel, „prostia" a devenit unul dintre subiectele sale preferate. Purta la el mereu câteva buruieni, pe care susţinea că le-ar fi adus din Anticyra, oraş în Focida, unde se spunea că ar creşte o iarbă bună împotriva prostiei. Dar nu dădea nimănui aceste buruieni, fiindcă pretindea că nu a găsit încă pe cel mai prost om din lume, iar rezervele lui tămăduitoare sunt limitate. Dar, până la urmă, pretextul peregrinărilor şi l-a transformat în această căutare ipotetică.

Se pare că tot atunci s-a produs şi întâlnirea cu Diogene din Sinope. Oricum, dintre toate întâmplările din viaţa sa, din punctul de vedere al posterităţii, aceasta a fost cea mai nefericită: Diogene ajungând să i se substituie aproape cu totul în memoria omenirii, cea mai mare parte a anecdotelor ce ar trebui să dovedească originalitatea Sinopeanului, fiind preluate din viaţa Nihilistului. Până la urmă jaful acesta de apartenenţă - de care Diogene probabil că nu este vinovat cu nimic, mult mai degrabă un alt Diogene, Diogene Laertes, încurcând peste secole adevărul -, până la urmă, deci, jaful acesta avea să se sfârşească prin excluderea în întregime a Nihilistului din tradiţia culturală.

Peste alte multe veacuri, scribul nu va mai întâlni decât oameni convinşi că Diogene din Sinope a fost cel ce locuia într-un butoi şi că umbla cu felinarul aprins ziua în amiaza

mare „căutând prin târg un om”. Cine mai ştie despre un alt personaj, vagabondând cam în acelaşi timp cu Diogene, dar căutând nu un om oarecare, ci pe cel mai prost om din lume?

Nihilistul s-a întâlnit cu Diogene la Atena şi între ei au avut loc mai multe discuţii purtate în public. Aceasta este sigur, chiar dacă între timp atestările scrise ale respectivelor dispute s-au pierdut. Dar referiri se mai păstrează. Cei doi nu se puteau pune de acord în multe privinţe, însă se pare că poziţiile lor erau atât de apropiate, încât cearta şi motivele invectivelor, pe care şi le aruncau, au fost prea puţin înţelese de public. Cineva, ajutându-l pe scrib în munca de documentare, i-a sugerat că n-ar fi fost exclus ca tocmai această divergenţă în unitate să fi stat la baza dispariţiei Nihilistului din conştiinţa umanităţii, învinuindu-l pe Diogene şi pe partizanii acestuia de atentat istoric, de distrugerea cu bună ştiinţă a tuturor dovezilor trecerii prin lume a celui de Al Şaptelea, mai ales că Diogene din Sinope i-a supravieţuit Nihilistului cu treizeci de ani. Scribul restrânge din imensul material ce-i stă la dispoziţie şi nu notează ceea ce i se pare improbabil. Şi, într-adevăr, cum să arunci întreaga vină pe un personaj contemporan Nihilistului, dacă personalitatea i-a fost cunoscută şi apreciată atâta vreme după moarte, dacă popularitatea a început să-i pălească doar în timpul împăraţilor Romei, fiind treptat substituită cu aceea a lui Diogene din Sinope? Acesta din urmă era de mult absolvit de orice contribuţie.

Una din disputele dintre cei doi ar fi fost cea legată de obiectul căutării: cine trebuie găsit? Cel mai integru sau cel mai prost om din lume? În timp ce Diogene susţinea că proştii sunt la tot pasul, dar că oamenii de o integritate deosebită se întâlnesc infinit mai rar, Nihilistul, care, spre deosebire de cinicul Sinopean, îşi înjghebase şi un sistem

propriu coerent de gândire unitară a lumii, pretindea că „prostia este a doua natură a oamenilor, ea mulându-se inseparabil pe cele trei mari obsesii ale muritorilor: trăirea trecutului şi a viitorului în dauna prezentului, construirea unui sistem nesfârşit de alternative şi foamea de posesie”. (Restrânsă la maximum, aceasta ar fi şi esenţa gândirii celui de Al Şaptelea.)

Nihilistul aducea argumente nenumărate în sprijinul acestor idei şi scribul va mai avea posibilitatea de a reproduce câteva. Dar partea comună a tuturor argumentelor era aceea că nici unul nu era „pozitiv”, toate subliniind doar prostia ce însoţea cele trei mari obsesii amintite. Pentru el proprietatea, asemenea alternativelor, şi gândirea în alt timp decât prezentul acţiunii, distrug calitatea de a fi fericit şi se află în funcţie de prostia individului. Aşa că Nihilistul mergea pe stradă şi se răfuia cu toată lumea, după care agita „buruienile sale din Anticyra” pe sub nasul preopinenţilor, retrăgându-le însă la timp, sub pretextul că respectivii nu sunt suficient de proşti pentru ca să strice leacurile preţioase pe ei, fiind desigur alţii care - incredibil! - au mai mare nevoie de ele. Întrucât, repeta Nihilistul, nu există pericol mai mare în lume decât prostia agresivă, iar cel mai prost om de pe pământ este, aşadar totodată şi cel mai periculos. Astfel devine evident că prostul cel mai desăvârşit trebuie tratat în primul rând. Cel mai înţelept, dacă există şi aşa ceva, nu are nevoie să fie depistat şi arătat cu degetul: dacă este cu adevărat deştept, atunci ştie să se ferească din calea celor care-l caută. Prin urmare, întreprinderea acelora este şi inutilă, prin lipsa ei de logică şi neavenită, creând doar confuzii.

Mai multe dispute dintre cei doi ar fi fost notate de Opsimos din Corint, dar dialogurile acestuia nu ni s-au păstrat. Pe baza datelor, rămase nemijlocit de la Diogene din Sinope, ne este greu să reconstituim ce a putut el

răspunde.

Nici la Atena prezenţa celui de Al Şaptelea nu a fost resimţită ca o binecuvântare de către cetăţeni. Ba, dimpotrivă: şi ei au căutat, se pare, să facă totul ca Nihilistul să părăsească cetatea. Vorbele lui au fost socotite periculoase deoarece îşi băteau joc de cei ce se străduiau pentru binele cetăţii într-o perioadă atât de grea ca aceea în care se nimereau să trăiască: diferitele alianţe se prăbuşeau una după alta şi foştii prieteni se întorceau cu armele împotriva Atenei. Vremurile erau fără îndoială foarte grele şi ar fi fost o greşeală să fie lăsat un pierde-vară să sucească minţile tinerilor. Ceea ce a fost posibil în eroicele timpuri ale războiului peloponeziac, devenise acum o primejdie prea mare. Dar popularitatea Nihilistului creştea şi, ostracismul fiind o practică a trecutului, ar fi fost o greşeală şi mai mare să fie îndepărtat cu forţa, mărindu-i-se astfel mitul şi autoritatea. Însă nici să-i oferi ceva nu puteai: el neavând nimic şi nedorind să aibă nimic, nu putea să fie cumpărat.

Şi, între timp, Al Şaptelea rătăcea pe străzile metropolei, mai zăbovea din când în când în casa tatălui, îşi privea fiul şi îi dădea poveţe, pe care apoi toţi cei ai casei se grăbeau să le taxeze drept glume, încercând să convingă copilul să le uite. Philadelphul, care la început fusese fericit la întoarcerea fiului său şi care încurajase din tot sufletul apropierea acestuia de Al Optulea, trebui şi el să admită că pentru băiat influenţa tatălui este cu totul şi cu totul dăunătoare. Concluziile Nihilistului erau foarte uşor de confundat: ceea ce Al Şaptelea numea stare de fericire (acordând-o exclusiv în prezent şi luându-i deci orice viitor), putea fi înţeles de altcineva drept zădărnicie; ceea ce era taxat de Al Şaptelea drept efort inutil, aducător de griji şi

perturbator de fericire (deoarece trădează prezentul, prin aceea că îşi are scopul în viitor) era socotit de alţii drept îndemn făţiş spre trândăvie; ceea ce numea el pericolul alternativelor era socotit drept justificarea tiraniei; ceea ce era definit de Al Şaptelea drept prostie, şi deci cauză a tuturor relelor, era considerat de alţii atac la persoană şi lipsă de respect faţă de autorităţi. Mulţi tineri au ajuns să-şi motiveze lenea prin aderenţa la ideile *greşit înţelese* ale Nihilistului. Însă acesta nu era nici leneş şi nici nu încuraja trândăvia. De pildă, dacă era întrebat de ce face şi el zilnic gimnastică, dacă tot nu-i pasă de viitor şi dacă deci nu este interesat să-şi păstreze sănătatea pentru timpul ce va veni, Nihilistul răspundea că practică gimnastica din plăcere.

— Şi dacă nu ţi-ar produce plăcere, n-ai mai face gimnastică?

— Nu.

— Şi ai lăsa să ţi se-nmoaie muşchii şi să ţi se vlăguiască întreaga putere?

— Nu, întrucât nu mi-ar putea oferi nici o satisfacţie o asemenea stare.

— Dar dacă ţi-ar produce plăcere să stai toată ziua culcat, ai sta?

— Nu mi-ar putea produce plăcere aşa ceva.

— Dar să presupunem că ai fi totuşi încântat de o anume moleşeală, care-i cuprinde pe cei slabi de multe ori dimineaţa, înainte de a trebui să se scoale.

— Nu putem presupune aşa ceva. În primul rând, fiindcă eu nu sunt slab.

— Bine, nu eşti slab, însă ai putea să găseşti şi tu o plăcere în a sta mai mult dimineaţa în pat.

— Atunci aş sta.

— Toată ziua?

— Doar atât cât mi-ar produce plăcere.

— Dar dacă ţi-ar produce plăcere să stai culcat toată

ziua?

— Mă ferească zeii! Asta ar însemna să nu mai am somn noaptea. Dar dacă s-ar întâmpla şi acest lucru, n-ar fi nicio nenorocire. Ceea ce mi-ar mai place să fac aş face noaptea.

— Deci n-ai putea să stai toată ziua culcat?

— De putut aş putea.

— Dar nu te-ar satisface?

— Nu. Pentru că între timp m-aş frustra de alte lucruri.

— De exemplu, de ce?

— Habar n-am! Numai proştii îşi pun alternative şi devin apoi robii acestora. Ajunge să-ţi pară rău că n-ai făcut ceva în loc de altceva, pentru ca apoi să nu te mai poţi opri din regrete. Dar de câte ori mă plimb, dau de nenumărate ocazii de a mă simţi fericit.

— Atunci de ce le ceri altora să fie fericiţi doar stând culcaţi lângă un zid?”

Am reprodus un fragment dintr-un dialog care circula cu două secole mai târziu şi care trebuia să-l infirme pe Nihilist. Începutul acestui dialog - a cărui reconstituire ar fi prea lungă pentru a o reproduce aici în întregime - pornea de la o situaţie concretă, şi anume de la o întâmplare: Al Şaptelea ar fi trecut pe la închisoare într-una din hoinărelile-i zilnice şi ar fi dat acolo de un bărbat stând culcat, sprijinit de un zid şi smulgându-şi părul de deznădejde. Întrebându-l de ce este atât de nefericit, omul i-ar fi răspuns că este firesc să se afle în cea mai neagră disperare, de vreme ce este osândit la moarte şi nu mai aşteaptă decât ora când va trebui să se despartă de viaţă.

— Te gândeşti la un lucru ce o să se întâmple? Dar dacă n-o să se întâmple?

— Sigur se va întâmpla. Osânda a fost dată.

— Bine. O să se întâmple. Dar acum tu stai aici la răcoare, văd că ai lângă tine un ulcior cu apă rece - şi nu orice ulcior: o amforă de Corint meşteşugit lucrată şi

splendid ornamentată cu înfăţişarea lui Satyr şi a unei sirene! Şi aerul este aici curat. În loc să te jeleşti, ar trebui să le mulţumeşti zeilor pentru clipa minunată ce ţi-o oferă.

— Ce clipă? întrebă condamnatul zăpăcit de vorbăria Nihilistului.

— Cum? Tot nu pricepi, ar fi continuat acesta: stai tolănit la umbră, ai cu ce-ţi astâmpăra setea, poţi să te gândeşti la ce vrei şi între timp poţi admira o minunată lucrătură de bronz. Dar o durere nu simţi cumva?

— O durere? Nici vorbă! Sunt perfect sănătos.

— Poftim! se enervă Nihilistul. E şi perfect sănătos pe deasupra şi tot nu e mulţumit! Crezi că un rege - oricât de bogat - are mai multe satisfacţii într-o anume clipă? De multe ori suveranul trebuie să umble prin căldură sau prin frig în fruntea armatei, pentru a potoli răzmeriţele. Eşti om în toată firea, înseamnă că ai fost soldat şi ai luptat. Poţi compara mizeriile unei campanii cu binecuvântata linişte de care te bucuri acum? Şi nu eşti tu în clipa aceasta mai fericit chiar decât un rege?

— Dar...

— Şi nu ţi-am spus decât una dintre posibilele mizerii prin care s-ar putea găsi acum regele cu pricina. Sau altul, dacă vrei...

Acesta ar fi începutul dialogului, dar prin fragmentul redat iniţial autorul voia să demonstreze că vorbele Nihilistului ar fi fost gratuite, că nimeni nu poate fi fericit doar pentru că stă la umbră lângă un zid. Însă şi această scriere, pierdută azi şi ea şi reprodusă cu oarecare aproximaţie după aluziile ce le-am compilat din alte texte, trebuie să se bazele pe un dialog mai vechi. Şi Scribului nu i se pare hazardat să atribuie textul din care s-a inspirat autorul mai târziu lui Opsimos din Corint, cel ce a notat disputele dintre Nihilist şi Diogene din Sinope, chiar dacă partea acuzatoare nu putea să fie în nici un caz Diogene.

Dar stilul şi subiectul ni-l îngăduie să-l considerăm pe Opsimos drept autor al acestui dialog şi astfel putem găsi şi un final reconstituirii corecte a textului, bazându-ne pe un fragment păstrat prin citarea unui intermediar. Deci: „Dacă tu nu poţi fi fericit stând toată ziua culcat lângă un zid şi simţindu-te în tot acest timp frustrat de alte bucurii, admiţând chiar că ai reuşi să faci abstracţie că-ţi aştepţi execuţia, atunci de ce-i ceri altuia acest lucru?” ar fi esenţa întrebării la care ar fi trebuit să răspundă Nihilistul în finele dialogului. Dar fiindcă acesta se termină aici, suntem lăsaţi să credem că Al Şaptelea, dezarmat, şi-ar fi recunoscut prin tăcere înfrângerea. Numai că iată ce ne spune Opsimos altundeva, un lucru absolut în spiritul Nihilistului:

„Să presupunem că un om stă la închisoare şi-şi aşteaptă osânda. El are la îndemână un ulcior cu apă rece şi se bucură de răcoare, în vreme ce toată cetatea este invadată de o căldură asemenea aceleia dintr-un cuptor pentru topitul metalelor. Poate considera osânditul clipa aceea drept prielnică şi se poate bucura de ea? Dacă o socoteşte la absolut, atunci sigur, dacă îi dă o valoare relativă, atunci niciodată. Pentru că, dacă o priveşte la absolut, starea sa este bună şi are toate motivele să fie fericit. Dacă o priveşte însă în legătură cu alte lucruri pe care ar putea să le facă în timpul acela, dacă ar începe, cu alte cuvinte, să pună alternative, fericirea sa s-ar sparge în mii de cioburi şi, chiar dacă ar mai avea timpul necesar, niciodată n-ar mai putea-o lipi la loc. Ceea ce i-ar distruge fericirea acelui om n-ar fi osânda atârnându-i asupra capului, ci alternativa, această fiară cu mii de chipuri care este cea mai mare duşmancă a fericirii şi a mulţumirii. Şi împreună cu alternativa ar veni şi asumarea viitorului să-i strice prezentul omului, amintindu-i încontinuu de execuţia prevăzută pentru un timp viitor. Acel om, deci, nu are capacitatea virtuţii de a fi fericit. Cu atât mai mult se poate

afirma aceasta cu cât împrejurările externe, indiferente de voinţa lui, i-au oferit o situaţie unde tocmai alternativa a fost înlăturată. În loc să profite de un asemenea dar neaşteptat, omul a căzut pradă deznădejdii. Omul acela n-a avut virtutea de a fi fericit”.

Aceasta ar fi fost încheierea logică şi corectă a dialogului. Logică din punctul de vedere al gândirii Nihilistului şi corectă din punctul de vedere al probităţii autorului târziu. În loc de aceasta, textul a fost ciuntit, replici importante au fost înlăturate, cuvinte cheie au fost transcrise greşit. Dar de câte ori s-a procedat altfel? Acel autor târziu n-a fost nici el mai mult decât un scrib, chiar dacă, desigur, mai priceput şi mai plăcut decât cel ce aşterne acum aceste rânduri. Dar tot scrib. Şi ce scrib poate să pună în litere chiar totul?

Plecarea Nihilistului din Atena se leagă de asemenea de o anecdotă, dar este sigur că această plecare a fost dorită de cetăţeni, întrucât Al Şaptelea sucea minţile tineretului, fiind un permanent factor de discordie. În afară de aceasta, limba ascuţită a Nihilistului şi capacitatea sa de a-şi susţine opiniile fără a lăsa loc la dubii a făcut ca mulţi oameni să ajungă a se teme de neplăcerile unei eventuale întâlniri pe străzi sau în agora cu cel ce era oricând în stare să te pună într-o lumină neplăcută. Toată lumea cunoaşte azi că Diogene din Sinope obişnuia să colinde oraşul cu un felinar aprins ziua în amiaza mare, pretextând că se află în căutarea unui om adevărat. Dar o dată cu Nihilistul s-a pierdut şi povestea conform căreia el ar fi obişnuit, de asemenea, să cutreiere oraşele pentru a găsi omul... cel mai prost din lume. Şi, după cum am văzut, pentru aceasta obişnuia să intre în vorbă cu diferiţi cetăţeni, în special dintre cei mai de vază, să le pună întrebări, să-i facă de râs şi să se depărteze susţinând că preopinenţii n-au fost totuşi

suficient de proşti. Astfel nimeni nu se putea plânge că a fost jignit, dar incidentele se terminau de regulă cu punerea într-o lumină dezavantajoasă a victimelor. Dar şi succesul Nihilistului era tot mai limitat: mulţimea de gură-cască nu se mai grăbea să-l aplaude, nimeni neştiind când îi va veni vremea de a fi interpelat şi făcut la rându-i de râs. De obicei disputele se învârteau în jurul proprietăţilor oamenilor şi se terminau prin aceea că Nihilistul demonstra că acela cu care a vorbit este sclavul propriilor bunuri şi cu cât este - aparent -; mai bogat, cu atât este - mai implacabil - prins în lanţurile averii. În mod logic, concluzia era că un armurier ar trebui să-şi tragă singur toate corăbiile pe uscat, că un negustor ar trebui să-şi părăsească marfa şi să fugă noaptea pe întuneric cât mai departe în lume, pentru ca să nu fie depistat şi reîmproprietărit cu forţa, că fin meşteşugar ar trebui să-şi încuie atelierul şi să toarne smoală peste intrare, pentru ca nimeni să nu-l mai poată obliga să se întoarcă. Şi toate acestea zugrăvite în culori vii, de parcă scenele ar fi fost reale şi iminente, Nihilistul având grijă să dea sfaturi amănunţite cum să procedeze respectivii cât mai eficient. Şi toate astea pornind de la o discuţie aparent nevinovată, în care erai târât pe nesimţite în vârtejul unor aberaţii.

Nihilistul plecă din Atena după ce a jignit tot ceea ce se putea jigni: de la oameni la zeităţi, de la tradiţie la perspectivele viitorului, de la instituţii la personalităţi. Dar nimeni nu putea ridica formal vreo pretenţie de daune, fiindcă de fiecare dată Al Şaptelea avea grijă să spună că încă nu şi-a găsit omul, cel cu care vorbise nefiind suficient de prost pentru a binemerita buruienile din Anticyra.

Aşa că plecă în lume şi cutreieră iarăşi polisurile, oprindu-se din loc în loc, pentru a demonstra şi pe pielea altora ideile sale despre fericire. Şi nu ştim dacă şi el, asemenea lui Diogene, dormea într-un butoi şi dacă şi el a renunţat la

orice obiect, până şi la vasul de băut apa, atunci când a văzut că operaţia aceasta se poate face şi din căuşul palmei. Dar, dacă despre sinopean se spun asemenea lucruri, probabil că ele au fost valabile şi pentru Nihilist. Cu remarca scribului, că este greu de crezut că Al Şaptelea să fi dus cu el un butoi pentru a dormi în el, când putea să se odihnească şi într-o scorbură de copac sau, când permitea vremea, direct pe covorul de iarbă.

Printre nenumăratele anecdote, reale sau apocrife, viaţa Nihilistului se pierde în necunoscut. Nimeni nu ne mai poate spune azi dacă Al Şaptelea a spus cutare lucru la Theba sau la Byzanţ, dacă a fost mai întâi în cetăţile din Asia Mică şi pe urmă la curtea lui Dionysios în Sicilia, sau dacă - poate - o fi fost de mai multe ori în toate acestea şi încă în multe alte locuri. Cert rămâne doar faptul că Nihilistul a încercat să-şi isprăvească hoinăreala la Ephes.

Dacă demonstraţia logică, adică potrivirea unui efect anumit la o cauză determinată a fost întotdeauna arma temută a Nihilistului, tot o consecinţă logică este şi aceea că la Ephes ar fi vrut el să-şi încheie zilele. În Asia Mică acesta era oraşul ce trebuia să-l atragă asemenea Atenei: metropolă a Răsăritului, cetatea era strălucitoare ca puţine altele, bogată, loc de întâlnire a nenumăraţi oameni. După ce s-a bucurat aproape o sută de ani de libertate, Ephesul a căzut de un sfert de veac din nou sub perşi. Dar oraşul a rămas la fel de prosper ca şi înainte, bancherii săi, în legătură cu cei lydieni, ţineau în mâna lor interesele şi echilibrul diferitelor state, iar bogăţiile strânse de Artemisa în templul ei erau la fel de mari precum legendele străvechi. Însuşi Xerxes, cel ce n-a cruţat atâtea şi atâtea sanctuare, a venit la Ephes s-o cinstească pe zeiţă şi să-i facă daruri. Oraşul, care s-a numit Alopea pe vremea

războiului troian, apoi Ortigia, Smirna, Tracheea, Samornion, Pteleea şi cine mai ştie cum încă, dar care a rămas pentru vecie Ephes, se bucura de o mulţime de mituri, ce nu puteau să nu-l atragă pe un om atât de curios ca Nihilistul. Legenda îngăduie minţii să hoinărească în voie. Ea fereşte omul de capcanele aparenţelor. Pe vremea aceea mormintele amazoanelor şi monumentul lor le mai dovedea încă străinilor originea oraşului şi-i ofereau celui de Al Şaptelea nenumărate prilejuri de speculaţii. Dar Ephesul se bucura şi de cea mai binecuvântată climă şi de cerul cel mai frumos. Unde altundeva puteai fi atât de fericit, unde altundeva aveai şansa să te bucuri de o sănătate mai înfloritoare, unde altundeva ai fi dorit să trăieşti dacă nu pe malurile Caistrului, pe pantele Muntelui Pion?

Nihilistul - care binecuvânta mereu oraşul - fusese primit cu bunăvoinţă: omul era celebru şi original, iar Ephesul avea nevoie de filosofi. Nihilistul e dificil? Dacă ţi-e frică de ridicol, n-ai decât să eviţi o discuţie cu el. Antecedente erau destule, nimeni nu putea pretinde că nu fusese prevenit. Al Şaptelea hoinărea prin oraş, era mereu invitat ba în casa unuia, ba în casa altuia, astfel încât nu ducea lipsa mâncării şi a băuturii. De altfel, Nihilistul se obişnuise să şi postească la nevoie: „Mâncarea, susţinea el, nu trebuie să fie o plăcere decât atunci când o ai în faţă. Atunci ea poate să se constituie într-un deliciu. În rest, ea nu va fi decât o necesitate. Încă hedonicii din Kyrene susţineau că necesitatea rar dă plăcere. Aşa că, în lipsă, mâncarea nu trebuie să fie dorită de mintea omului, ci doar de simţurile sale”. Dar în legătură cu aceasta, Nihilistul repeta de fiecare dată că înţeleptul poate face în aşa fel, încât mintea să prevadă şi să dozeze plăcerile simţurilor, ca să le poată obţine şi să le poată preţui pe măsură, în timp ce prostul lasă simţurile să aleagă, mintea nemaifiind capabilă să ţină

pasul cu ele. Discursul Nihilistului se dovedea greu de urmărit: în special pentru aceia care ştiau că Al Şaptelea refuza să facă orice nu-i producea plăcere. Era greu de înţeles, de aceea, cum de un asemenea om se arăta dispus să se supună unei discipline atât de severe.

— Înseamnă că nici tu nu faci numai ceea ce-ţi place, îi spuneau cei care l-au urmărit până aici.

— Ba da, le răspundea, dar eu reuşesc să mă bucur tot timpul. Recunosc că acest lucru nu este simplu şi că a trebuit să învăţ îndelung pentru a-l putea realiza.

— Să înveţi? Ce-ai învăţat?

— Un singur lucru am învăţat: să nu ştiu nimic şi să nu am nimic care să-mi conturbe gândurile de la contemplarea acestui prezent atât de frumos.

— Şi, dacă, să presupunem, acest prezent nu este tocmai atât de frumos?

— De ştii să-l priveşti, e frumos.

— Dacă, de pildă, te-a înţepat o viespe şi urli de durere, nu mai poţi pretinde că trăieşti o clipă plăcută.

Nihilistul tăcea la o asemenea remarcă.

— Vezi, continua atunci celălalt, fiind convins că a câştigat disputa, vezi că nu poţi fi întotdeauna fericit?

— Luaţi omul acesta de aici, se întorcea Al Şaptelea spre cei aflaţi de faţă, sau, dacă vreţi, n-aveţi decât să-l lăsaţi să vorbească oricât o vrea. Doar că nu face decât să pomenească alternative. Şi viespile lui, care nu ştiu de ce nu l-au înţepat până acum de o mie de ori, reprezintă tot o alternativă, dar una negativă. Acestea sunt la fel de periculoase ca şi ispitele celorlaltor alternative, numai că, în loc să devii nefericit tânjind, devii nefericit prăpăstios. Dar spuneţi-i să fie liniştit, până la urmă tot o să-l muşte şi viespile.

— Şi de ce nu te-ar înţepa acelea şi pe tine?

— Fiindcă pentru mine viespile nu există, la fel cum nu

există nici împunsătura unei broaşte cu coarne. Ceea ce nu există, nu se poate întâmpla.

Locul unde-l puteai întâlni oricând pe Nihilist era cel din faţa templului Artemisei. O vreme se stabilise în jurul fântânii Calipia, pentru a avea apă la îndemână, dar apoi îşi mutase sediul. Însă nu venise aici nici fiindcă în interiorul templului era răcoare, nici pentru că acesta era centrul serbărilor panionice, nici amăgit de mulţimea de picturi, sculpturi şi alte obiecte frumoase. Nu l-a atras nici perspectiva de a fi întreţinut de templu, asemenea atâtor pictori, poeţi, oracole, hierodule şi a diferiţilor urmăriţi de lege ce se bucurau în incinta sacră de drept de azil. Şi nu era atras nici de tezaurul bancar pe care-l adăpostea templul şi pe care-l administrau numeroşii preoţi şi funcţionari. (Fiul Nihilistului venise de două ori la Ephes pentru a-şi vizita tatăl, însă de fiecare dată a zăbovit mai mult în jurul acelui tezaur.) Pe Al Şaptelea toate astea nu-l interesau. Ceea ce îi plăcea lui aici era că întâlnea foarte multă lume sosită din cele mai diferite colţuri ale pământului şi că avea deci mai multe şanse ca, sub pretextul căutării celui mai prost om, să poarte dispute cu cât mai mulţi indivizi. Şi mai era ceva: coloanele de la capetele templului şi cele patru din antis aveau partea inferioară sculptată. Plastica aceasta reprezenta, după model oriental, personaje postate în picioare, în mărime naturală şi dispuse la nivelul privirii vizitatorului. Atunci când voia să încheie o discuţie cu cineva, Nihilistul se întorcea spre soclul dublu al coloanelor sculptate şi-şi continua discuţia cu ele. Altă dată îşi atrăgea interlocutorii astfel: oamenii se adunau în jurul lui şi-l ascultau în timp ce el, întors spre una dintre sculpturi, îi demonstra acesteia tot felul de lucruri. (Scribul a găsit o referire la Nihilist, în care

era numit „Cel ce vorbeşte cu coloanele” - „Stylologul”? -, dar nu s-a folosit de această poreclă, fiindcă personajul era celebru încă înainte de a ajunge la Ephes.)

Printre cei ce veneau tot mai des să-l asculte se afla şi un localnic, pe numele său Erostrat. Acesta îi asculta cu multă bunăvoinţă vorbele, dar nu le putea pricepe. El avea alte convingeri: „Prezentul, spunea, dă nimicnicie, doar perspectiva viitorului îngăduie speranţa”.

Partizanul viitorului şi Nihilistul au purtat nenumărate dispute în faţa unei mulţimi de gură-cască. Erostrat nu era un nătărău, deşi Nihilistul ameninţa încontinuu că-i va face cadou buruienile sale din Anticyra. Nu era un nătărău şi ştia să-şi pledeze punctul de vedere. Doar că se dovedea egocentric: lumea începea şi se termina o dată cu el. Chiar dacă mai recunoştea că există şi alţii, aceia nu se bucurau de fiinţare decât pentru ca el să aibă un decor, în care să se poată mişca. Solipsismul lui Erostrat - cunoscut celui de Al Şaptelea deja de la Kyrene - era bine pus la punct şi disputele cu Nihilistul ajunseseră în curând punctul de atracţie din faţa templului Artemisei. Dar gloria aceasta era prea puţină pentru tânărul ambiţios: Nihilistul avea totdeauna dreptate şi, când se plictisea de interlocutor, se întorcea spre tamburul unei coloane sculptate şi îşi continua dialogul cu figura de acolo. Era limpede că Erostrat nu reprezenta mai mult decât oricare dintre acele personaje neînsufleţite.

— Uite, îi spunea Nihilistul, aceste picturi şi aceste sculpturi nu se află în nici un moment al zilei; pentru ele nu este nici dimineaţa, nici seara, nici noaptea. Nici un zeu, nici un erou de pe frontonul vreunui templu nu are nici trecut şi nici viitor. Prezentul lor este veşnic şi de aceea şi sunt nemuritori.

Cu asta Erostrat nu putea fi de acord. Cum adică să concepi că prezentul te poate face nemuritor şi nu viitorul?

Prezentul acesta care este atât de efemer, atât de vulnerabil!

— Prezentul acesta poate fi distrus de oricine! strigă el.

— De oricine? De cine, de pildă?

— Chiar şi de mine! Doar viitorul nu poate fi distrus.

— Fără prezent nu există nici viitor, ar trebui să spună individul ăsta, se întorcea Nihilistul spre una din figurile sculptate. Dar noi, cei pe care nu ne interesează viitorul, n-o să distrugem în nici un caz prezentul pentru ceva ipotetic

— Ascultă, îi spuse într-o zi Erostrat Nihilistului, aici, în Asia Mică s-au construit demult, încă înainte de prima venire a perşilor, trei temple care au făcut celebre aceste locuri: Heraionul din Samos, templul lui Apollo din Didyma şi Artemisionul nostru. Ele reprezintă gloria şi nemurirea Ioniei. Dacă aş distruge un asemenea templu, aş intra eu în istorie, în vreme ce el ar dispare pentru totdeauna. Sanctuarul acesta este acum aici, spuse Erostrat, lovindu-l cu mâna. El reprezintă prezentul. Dacă-l nimicesc, îi iau viitorul. Şi cu aceasta şi nemurirea fizică şi ideatică. Deoarece tot ceea ce nu mai există până la urmă se uită. Iar dacă supravieţuieşte, aceasta nu se mai petrece decât în mit. Lucrul propriu-zis dispare cu atât mai mult.

— Dacă-l distrugi azi, înseamnă că prezentul contează.

— Dar viitorul va consemna şi va pecetlui nemurirea! Sau o va anula...

— Distruge Artemisionul! îi propuse Nihilistul.

— Artemisionul? Asta niciodată! Artemisa ne-a salvat de două ori oraşul: o dată când au năvălit cimerienii, a doua oară pe vremea asediului lui Cresus. Dar pot incendia oricare dintre celelalte două mari temple.

— Şi care ar fi deosebirea?

— Ephesienii nu mi-ar ierta niciodată fapta!

— Cu atât mai mult ai avea şansa să intri într-un viitor. ipotetic ! Dar viitorul acesta nu ţi-ar sluji la nimic.

Se dovedi totuşi că speranţa lui Erostrat era foarte mare, că mintea îi era cu totul subordonată ambiţiei.

După ce i-a dat foc Artemisionului (totuşi!), Nihilistul - care iniţial fusese atât de bine primit la Ephes - trebui să fugă. Prea multă lume îl auzise îndemnându-l pe Erostrat să dea foc templului. Nimeni n-a crezut că disputa celor doi ar putea avea asemenea consecinţe dezastruoase concrete, nimeni n-ar fi crezut că un edificiu construit într-o perioadă de aproape o sută douăzeci de ani va fi distrus într-o noapte de un nebun. Şi cum altfel l-ar mai fi putut numi oamenii pe cel ce a pus focul, cel osândit la moarte şi al cărui nume nu mai avea voie să-l pomenească nimeni?

Nihilistul plecă din Ephes, dar înainte de aceasta reuşi să se strecoare în închisoare la Erostrat. Până a-şi primi osânda, condamnatul primi în dar de la Nihilist buruienile din Anticyra.

— Iată, i-ar fi spus Nihilistul, iată aceste buruieni. Le meriţi cu prisosinţă.

— Nu-i adevărat, s-ar fi apărat incendiatorul. Oricât mi-ar interzice ephesienii numele, el tot va intra în istorie şi va învinge veacurile.

— Păi, tocmai asta este, ar fi răspuns Nihilistul. În afară de prostie, tu posezi şi o mare cantitate de ambiţie. Ambele la un loc dau combinaţia cea mai stupidă ce ne-a fost dăruită vreodată de zei. Nici tu şi nici altul nu poate schimba nimic: în noaptea când ai incendiat tu Artemisionul, desigur că undeva pe Terra s-a terminat un alt mare edificiu sau s-a născut un om care va schimba lumea. Doar viitorul ipotetic şi trecutul relativ se pot schimba. Prezentul rămâne întotdeauna egal cu sine însuşi. La el nimic nu se adaugă şi nimic nu se pierde.

(Şi, într-adevăr, exact în noaptea în care Erostrat a distrus una dintre minunile lumii, la Pela, în Macedonia, se năştea un copil. Acesta va deveni cel ce în istorie a fost

cunoscut sub numele de Alexandru cel Mare. De parcă dintr-o glorie a lumii se năştea nemijlocit o alta.)

Al Şaptelea continuă să colinde lumea, însă, prezenţa nu-i mai era niciunde dorită. Muri la puţini ani după ce părăsise Ephesul, fără a fi reuşit să se mai stabilească undeva. Alături de celelalte idei propagate întotdeauna, în această ultimă perioadă adăugase repertoriului său şi numeroase discursuri împotriva ambiţiei, pe care o vedea drept cea de a patra duşmancă a fericirii.

Nihilistul n-a scris nimic, din viaţa lui ne-au rămas doar anecdotele şi mărturiile altor filozofi. Şi, poate că blestemul promulgat de ephesieni împotriva lui Erostrat, acela de a nu i se mai pomeni niciodată numele, l-a lovit mult mai puternic pe Nihilist, deoarece încă multă vreme generaţii de greci îl considerau pe el incendiatorul moral al templului Artemisei din Ephes, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice şi nu şi personajul pitoresc ce a îmbogăţit cu viaţa sa o filosofie şi cu amândouă portretul postum al lui Diogene din Sinope.

Însă nici blestemul cetăţenilor dezolaţi nu l-a atins decât pe jumătate. El, e adevărat, a dispărut din istorie, dar locul lui n-a putut fi luat de nimeni. Între Al Şaselea şi Al Optulea, „Nihilistul” va dăinui, atâta timp cât va dăinui urmaşul ultimului său urmaş. Iar norocul scribului de a-l fi descoperit în adâncurile timpului îi dau acestui loc strălucirea individuală, viaţa pe pământ.

AL OPTULEA

Philantropul (384 î.e.n. - 341 î.e.n.)

DESPRE LIMITELE MORŢII

Vlăstar al Nihilistului şi nepot al Philadelphului (medicul din Atena), Al Optulea trebuia să fi avut în jur de douăzeci şi opt de ani când s-a nimerit să se afle şi el în cetatea Ephesului. Era pe vremea când tatăl său a fost atât de implicat, cel puţin moral, în incendierea de către afurisitul Erostrat a Artemisionului. Când Nihilistul a trebuit să părăsească în grabă cetatea, fiul s-a găsit în situaţia total neplăcută de a fi ajuns la o vârstă când alţii au făptuit deja numeroase isprăvi însemnate, în timp ce el continua să oscileze între dorinţa bunicului de a urma meseria de medic - în care Philadelphul sperase să întemeieze o dinastie - şi între viaţa grea acceptabilă a Nihilistului, pe care - cu toate strădaniile - n-a reuşit s-o înţeleagă niciodată. Al Optulea avea pe vremea aceea o familie întemeiată la Atena şi rămasă în grija bunicului, o soţie de care era timpul să aibă grijă personal. Şi mai era timpul să se ocupe şi de asigurarea unui moştenitor. Vremea trecea. Era timpul... Dar Al Optulea, numit mai târziu Philantropul, nu avea un meşteşug propriu-zis, n-avea bani şi nici nu vădea vreun talent deosebit. După plecarea precipitată a tatălui din

Ephes, fiul a înţeles că nici el nu va putea să rămână pe mai departe pe malurile Caistrului, dar că de data aceasta opţiunea va trebui să-i fie mai adâncă decât o simplă călătorie într-o altă cetate sau într-o altă zare: era necesar să-şi definească, în sfârşit, şi modul de viaţă. Şi, fiindcă tinereţea începea să-i apună, opţiunea aceasta se arata tot mai îngrădită de raţiuni practice: nu se mai punea problemă ce meserie, ce sursă de venituri să-şi aleagă, ci, mult mai degrabă, trebuia să stabilească posibilităţile concrete pe care le mai avea. Vârsta omului se măsoară în potenţele ce i-au mai rămas.

Când cineva trebuie să cumpănească atâta vreme în căutarea unei îndeletniciri, înseamnă că nu are nici o chemare specială pentru o anumită profesie, dar mai înseamnă şi că resursele materiale îi îngăduie să taie frunze la câini. Concluzia aceasta, spusă, pe un ton nu prea măgulitor, îi era dat s-o audă de prea multe ori, fără a se putea obişnui cu ea şi fiind totuşi obligat s-o lase să i se scurgă pe lângă urechi, de parcă nici n-ar fi fost. Ce-ar fi putut să răspundă?

Îmbarcarea pe o corabie, trebuind să-l ducă din Ionia peste podul de insule acasă, în casa bunicului său din Atena, s-a produs datorită inerţiei împrejurărilor, cea care l-a condus întotdeauna şi până atunci. Dar de data aceasta moralul nu-i era prea ridicat. Dorea să-şi revadă familia, soţia şi pe Philadelph, însă dependenţa materială faţă de bunic, un om atât de bătrân, şi privirile prost mascate ale celorlalte rude îi dădeau impresia că drumul este prea scurt.

— Călătoriile îşi au rostul lor, comentă el în prezenţa prietenilor, în timp ce îşi petreceau o noapte pe una dintre insule, bând vin şi discutând. De aceea a durat întoarcerea

lui Odiseu atâţia ani şi de aceea durează drumul altora toată viaţa.

— Drumul cui, de pildă?

— Drumul tatălui meu.

Exemplul nu era bun. Prietenii celui de Al Optulea, nerăbdători ca toţi tinerii, puteau cu greu accepta ca drumul lor să-i pară cuiva prea scurt. Ei, dimpotrivă, ardeau de nerăbdare să ajungă cât mai repede. Pe de altă parte, pomenirea Nihilistului producea o stare de jenă - prea se spuneau multe despre influenţa maladivă a acelui om ciudat asupra incendiatorului templului. Despre asemenea indivizi mai bine să nu vorbeşti şi Al Optulea ar face mai bine să accepte convenţia tacită, conform căreia toată lumea a uitat al cui fiu este.

— O călătorie are menirea de a te duce dintr-un loc într-alt loc, răspunse într-un târziu unul mai pragmatic.

— Da, acesta este drumul, dar nu şi călătoria, insistă cel care mai târziu va fi numit Philantropul. Omului i-a fost dăruit timpul pentru devenire şi spaţiul pentru iniţiere.

— Unii... unii filosofi tăgăduiesc timpul, spuse altul, ezitând să-i amintească că şi Nihilistul făcea parte dintre aceia.

— Da, fiindcă nu admit devenirea. În călătorie, însă, este vorba despre iniţiere. Dacă n-ar fi aşa, lumea ar avea o dimensiune mai puţin.

Iniţiere? Ei stăteau întinşi, ronţăiau fructe zaharisite şi urmăreau, în vreme ce vorbeau, drumul stelelor. Noaptea cerul este la fel pretutindeni. Despre ce iniţiere putea fi vorba în întoarcerea lor din Asia în Europa? Şi noaptea aceasta semăna izbitor cu atâtea alte nopţi din Atena, din Ephes, din Halicarnas.

— Satrapul Cariei, spuse unul, a strâns în jurul lui tot ce are lumea mai de preţ: sportivi, filosofi, artişti şi bogăţii. Dacă tatăl meu n-ar fi atât de bolnav, într-acolo m-aş

îndrepta eu acum.

— Într-acolo, da, spuse şi altul, privind cu regret în direcţia de unde veneau.

Al Optulea dorise iniţial şi el să plece la Halicarnas, oraşul ce aduna mai nou toate privirile, însă teama de a nu auzi noi şi noi aluzii la tatăl său în legătură cu incendierea templului Artemisei din Ephes l-a făcut să ia o corabie spre Atena. Caria era totuşi prea aproape de Ionia, considerase. Dar poate că greşise. Al Optulea încă nu se putea decide la nimic, iar atunci când evenimentele hotărau în locul lui, nu era în stare să se convingă dacă a procedat bine sau rău. O oboseală leneşă îl cuprindea ori de câte ori trebuia să-şi aprecieze acţiunile: rămânea atunci în contemplaţie până ce gândirea părăsea hăţişul în care se încurca. Nimeni n-ar fi putut ghici la ce meditează în asemenea momente Al Optulea, iar clipele respective nici nu erau puţine. Pe mulţi, însă, privirea visătoare a fiului Nihilistului îi cucerea.

— Nenorocirile vin pe neaşteptate, îl auzi ca prin vis Al Optulea vorbind pe tânărul întins alături de el. Uneori ai impresia, continuă acela, că e mai bine să te ascunzi de privirea pătrunzătoare a zeilor, numai ca aceştia să te uite. Fiindcă nu numai bucuriile, dar şi necazurile tot de la nemuritori vin.

— Da, şi moartea, completă altul. Numai că de privirea zeilor nu te poţi ascunde în nici un fel...

— Măcar să nu li te arăţi mereu şi cu obstinaţie. Incendiatorul de la Ephes a fost el însuşi un blestem trimis de nemuritori.

— Nenorocirile vin pe neaşteptate şi oamenii n-au cum le repara, fie că este vorba de un război, de tâlhari, de un incendiu sau de o boală.

Gândurile celui de Al Optulea hoinăreau printr-un deşert, în care n-aveau de ce să se agaţe. Din când în când, ca o boare, ajungeau şi la el frânturi din propoziţiile din jur. Dar

era prea puţin, ca el să le poată urmări. Doar ultima spusă îl izbi fără de veste. „Oamenii primesc bucuriile şi necazurile de la zei, îşi rezumă el cele auzite, iar ei, oamenii, n-au nici o posibilitate de a compensa în vreun fel nenorocirile ce se abat pe neaşteptate asupra lor.”

— Nu putem să ne apărăm, întrucât, prea vin pe neaşteptate acele lovituri, se întoarse şi el în discuţie.

— Nu numai de aceea, l-au contrazis, nu numai de aceea. Nici de o boală care apărând încet şi măcinându-te ani mulţi nu te poţi apăra.

— Bunicul meu, care este medic, mai vindecă totuşi numeroşi bolnavi. Dacă zeii o vor şi suferinzii vin la el la timp, pe mulţi îi însănătoşeşte. Poate că... „Poate că şi eu voi vindeca oameni” era să spună, dar n-avu curajul să se angajeze faţă de martori. Altminteri ar fi fost obligat să considere hotărârea definitivă. Iar el nu era decis defel.

Gândurile îi zăboveau iar prinse în propria lor capcană, fără a mai fi influenţate de vorbele ce cădeau în jur. Un medic poate ajuta mulţi bolnavi, dar cine e în stare să salveze un nenorocit care şi-a pierdut întreaga avere într-un incendiu sau al cărui fiu a dispărut într-o călătorie pe mare, răpit de piraţi sau vândut - cine ştie unde? - într-un târg de sclavi? Se spune că zeii au puterea de a face un lucru de parcă nu s-ar fi întâmplat, de parcă nenorocirea s-ar fi desfăşurat doar într-un vis urât. Numeroase dintre catastrofele ce au avut loc aievea sunt doar simple încercări la care îi supun nemuritorii pe oameni şi, ca atare, se întâmplă ca acele încercări, odată trecute, să dispară din amintirea generală. Câteodată, atunci când zeii sunt neatenţi, când şterg la repezeală cele ce au avut loc, se nimereşte să rămână câte un amănunt, pe care au omis să-l facă uitat. Nimeni nu mai este apoi în stare să explice originea şi raţiunea acelui amănunt. Atunci acesta este considerat un lucru sau un fragment de întâmplare ce, pur

şi simplu, n-ar trebui să existe. Şi iar ne întoarcem la voinţa zeilor... Căci, dacă ei n-o doresc, atunci orice strădanie de îndreptare a lucrurilor este inutilă. Cum altfel? Dacă zeii au voit ca incendierea templului Artemisei din Ephes să aibă loc, cine va putea vreodată să compenseze pierderea? Exemplul acesta este cel mai la îndemână, însă poate nu şi cel mai potrivit: Artemisionul se vorbeşte că va fi construit şi mai strălucitor de către ephesieni, dar şi de către suveranii şi cetăţenii din ţările prietene. Dacă, însă, ambiţia incendiatorului s-ar fi dovedit mai mică, dacă n-ar fi dat foc acelui edificiu sacru, ci s-ar fi ocupat doar de casa unui om, cine i-ar mai fi recuperat aceluia paguba? Cărui cetăţean, cărui rege, cărui satrap i-ar fi păsat de nenorocirea întâmplată? Poate că unii cunoscuţi l-ar fi căinat şi poate că făptaşul ar fi fost pedepsit, poate chiar pus să plătească o parte din pagube (în cazul că ar fi avut din ce), însă destinul celui lovit ar fi fost, cel puţin pentru o vreme, pecetluit.[1]

— Dacă s-ar da o lege, cum că toţi cetăţenii ar fi obligaţi să suporte în mod solidar necazurile fiecăruia dintre ei, probabil că nenorocirile n-ar mai fi atât de cumplite, se pomeni Al Optulea spunând cu voce tare.

Între timp discuţia părăsise de mult acel făgaş, în care a curs atunci când fiul Nihilistului mai participase la ea.

Ceilalţi l-au privit uimiţi, apoi unul a spus că ideea nu este câtuşi de puţin nouă, dar că şansele ei de aplicare sunt nule, ceea ce vine în favoarea celor mulţi, fiindcă dacă toată lumea ar trebui să ia parte la nenorocirea unuia, toate relele s-ar împărţi, lovind un număr infinit mai mare de cetăţeni, iar binele ar rămâne tot apanajul unuia. Unde mai pui că printre muritori se găsesc destui netrebnici şi destui leneşi: aceştia ar provoca ei cu bună ştiinţă o nenorocire, de pe urma căreia ar putea trăi apoi fără nici un efort.

[1] Scribul stă şi notează; el nu poate crede în buretele cu care nişte zei atotputernici ar fi în stare să corecteze faptele si istoria oamenilor. Însă de multe ori regretă că un asemenea burete n-a existat cu adevărat.

— Nu se pot împărţi numai nenorocirile în mod egal, fără să se împartă şi bucuriile şi câştigurile.

— Şi nici asta nu este câtuşi de puţin nou.

Aşa că discuţia a alunecat în mod firesc spre o formă de stat, unde toţi să fie egali. Lucru cu care prea puţini dintre aceşti fii de aristocraţi puteau să fie de acord, iar argumentele personale, dar mai ales preluate de la marii gânditori, curgeau gârlă. Zeii înşişi au împărţit fiinţele în oameni şi animale, în bogaţi şi săraci, în harnici şi leneşi, în viteji şi în laşi. Dar Al Optulea părăsise iarăşi discuţia, gândurile împotmolindu-i-se iar în fraza tot de el rostită. Despre diferitele cetăţi utopice auzise destul, iar cei ce le-au descris s-au încurcat care mai de care la contactul direct cu statele unde le-a fost dat să trăiască. Nu la cărţi, nu la teorii şi idei îi era acum mintea, ci la o posibilitate practică de a ajuta oamenii aflaţi în nenorocire. Sigur, zeii trebuiau să fie de acord cu acel ajutor, dar Al Optulea dorea o intervenţie eficientă a oamenilor în sprijinul oamenilor.

— Bine, să admitem că este mai greu să-i faci pe toţi să-şi împărtăşească unul altuia bucuriile. Şi, în afară de invidie şi de alte câte şi mai câte, poate că nici n-ar fi bine că toţi să se bucure de aceleaşi roade, mai spuse şi-i lăsă pe ceilalţi să laude împărţirea oamenilor în avuţi şi sărmani, în aristocraţi şi sclavi. Dar tocmai necazurile, mai adăugă el, ar putea să şteargă dintr-o dată aceste diferenţe adânc statornicite.

— Nenorocirile sunt voia zeilor, repetară ceilalţi şi Al Optulea se retrase iar în gândurile lui.

Însă dimineaţa hotărârea i-a fost deja luată. În loc să se îmbarce împreună cu tovarăşii săi, aşteptă o corabie să-l ducă înapoi în Asia Mică. Nu la Ephes se va întoarce, ci la Halicarnas. Adică destul de departe ca să fie uitat faptul că era fiul celui implicat în incendierea Artemisionului, dar şi

suficient de aproape pentru ca oamenii să fie încă zguduiţi de fapta întâmplată. Şi, îşi spuse, Caria e acum locul unde se strângeau atâtea minţi luminate, oameni ai ideilor, dar şi oameni ai faptelor. Mai ales aceştia din urmă au întotdeauna ce pierde. Un loc şi un prilej mai nimerit nici n-ar fi putut găsi. Era de parcă zeii însăşi l-ar fi trimis într-acolo.

Şi zeii l-au ajutat într-adevăr: pe drumul de întoarcere întâlni printre călători exact pe cine trebuia, iar la Halicarnas fu primit după cum nici nu sperase. Pe corabie mai călătorea şi un tânăr aristocrat din Atena, pe care Al Optulea îl cunoscuse pe vremuri în casa bunicului. Se numea Leucip şi făcea parte din familia sacerdoţială a Praxiergizilor. Însă era al treilea şi cel mai mic dintre fraţi şi dorea să-şi facă iniţierea în lume, pentru a se putea întoarce cu cunoştinţe printre ai lui. Fusese în Grecia Mare, dar Italia şi, în special Sycilia îl dezamăgiră, trecuse în Libia şi-l măcinase dorul de casă. În Africa se îmbolnăvise, revenise în Atena şi acum gândea să-şi încerce norocul în Asia. Era dezamăgit şi dezorientat. Cu câţiva ani mai mare ca el, Al Optulea i se păru tocmai tovarăşul de care ducea lipsă. Renunţă uşor să meargă la Ephes, după cum plănuise iniţial şi acceptă imediat să-şi însoţească prietenul la Halicarnas. Planurile acestuia i se păreau uşor utopice, însă se găsea într-un moment când orice iluzie se dovedea bună lui Leucip i se arătase un ţel. Viaţa avea iar un rost imediat.

Pe de altă parte, în Halicarnas, Al Optulea fu primit drept nepotul venerabilului medic din Atena. Nimeni nu-şi amintea de Nihilist; mai mult decât peste incendiatorul propriu-zis, blestemul numelui părea să-l fi ajuns pe iniţiator. Singura dată când venise vorba despre el în prezenţa celui de Al Optulea, cineva a afirmat că Erostrat a fost condamnat la moarte fizică de către ephesieni, fără a i se putea lua viaţa (de tristă amintire) postumă, în timp ce

de persoana Nihilistului nu s-a atins nimeni, luându-i-se însă posteritatea. Cel ce a spus toate astea a avut gură de aur.

Într-o cetate unde era binevenit oricine avea ceva de spus sau de făcut, sosirea celui de Al Optulea păru de la început firească. Şi planul adus cu sine fu primit fără mirări.

Ajuns la Halicarnas, cetatea stăpânită de Mausol şi de Artemisa, Al Optulea ştia cu precizie modul cum pot fi reparate unele dintre nenorocirile ce-i lovesc pe oameni pe nepregătite. Desigur, voia zeilor e necesară, dar nu sunt puţine cazurile când nemuritorii nu au vreme să se ocupe direct de fiecare om în parte. În Caria, nici greacă, nici persană (şi amândouă la un loc - şi nu numai atât), incendierea Artemisionului de la Ephes a produs aceeaşi consternare ca pretutindeni, dar într-un mod nici elen şi nici oriental, ci doar contopindu-se ambele influenţe şi încă unele pe deasupra; lumea a ajuns să afirme că în Ionia chipul Artemisei a fost pentru o vreme acoperit cu un văl, pentru ca să reapară la Halicarnas sub înfăţişarea celeilalte Artemise, a surorii şi soţiei regelui celui mai puternic pe care l-a avut vreodată această ţară. Pe lângă mulţimea de filosofi, artişti şi pierde-vară veniţi la curtea lui Mausol, ceata de curteni de profesie era greu de separat. Iar blasfemia nici nu se mai sesiza. O minune s-a pierdut la Ephes, spuneau ei, chiar dacă se pare că va fi restaurată şi mai bogat, o altă minune trebuie să apară la Halicarnas. Doar că, dacă un descreierat a putut să distrugă într-o singură noapte ceea ce a fost ridicat într-o sută douăzeci de ani, cine să se mai încumete la asemenea munci?

Al Optulea a înţeles din prima clipă că lucrarea sa va trebui să pornească de la puţin, pentru a ajunge la mult. Prietenia cu Leucip îi oferea o oarecare putere financiară, însă Al Optulea ştia că este mult mai uşor să investeşti bani

decât să-i înmulţeşti. În afară de asta, împrumutarea unor bani cu camătă era un lucru mult mai lesnicios şi părea o afacere mult mai sigură. Numai prin intenţii filantropice nu pot fi interesaţi cei dispuşi să investească. Şi totuşi de aici simţea Al Optulea că trebuie pornit[1].

Pentru început, avea nevoie de un pretext şi de o opinie largă. Nu trebui să aştepte prea mult. Nepotul cunoscutului medic din Atena îşi însuşise unele deprinderi ale meşteşugului bunicului, însă nu suficiente pentru a practica pe cont propriu meseria. Dar obişnuia să însoţească un medic din Halicarnas în drumurile acestuia pe lângă bolnavi. În cursul unei asemenea vizite, nimeri la un fabricant de mărunţişuri care, pe lângă faptul că a fost pedepsit de zei cu o boală ce-l împiedica să-şi mai mişte picioarele, fiind obligat să stea toată ziua aşezat sau culcat, fu lovit şi de un incendiu ce-i mistuise casa şi în care aproape că-şi pierduse chiar viaţa.

Cu tact, dar şi cu multă perseverenţă, Al Optulea începu să povestească acest caz la întrunirile cu prietenii. Şi, datorită renumelui său bun, nu era invitat la puţine petreceri iar la ele se potriveau să participe, de obicei, oameni de cea mai bună condiţie. De pe urma unor asemenea discuţii, celui de Al Optulea a început să i se spună „Philantropul”. Cu el se putea sta de vorbă despre orice, nu degeaba era fiu de filosof şi nepot de medic, dar principala-i calitate rămânea bunătatea. A devenit, notorie ştiinţa lui de a asculta cu interes ore în şir vorbele altora, aruncând doar din când în când în conversaţie observaţii şi întrebări, dovedind nu numai că a fost tot timpul atent, dar şi că subiectul nu-i este câtuşi de puţin străin şi că discuţia

[1] Încurcat de slabele-i cunoştinţe de economie politică, scribul este tentat să vorbească despre investiţii de capital şi rulare de fonduri. Oricum, Al Optulea, prin îndrăzneală şi inventivitate, îi anticipează pe un mult mai rapace descendent al aceleaşi familii. Scribului nici nu-i vine să creadă că între cei doi se află două milenii de istorie!

îl pasionează la culme. Un auditoriu mai plăcut şi mai competent în toate nu puteai găsi şi, pe lângă firea-i cuceritoare, această calitate îi deschidea orice uşă. Încetul cu încetul, din nenorocirea negustorului de mărunţişuri, Al Optulea reuşi să creeze un caz menit să intereseze toată cetatea. Necazul aceluia putea să lovească pe oricine, destinul e orb, insinua mereu Philantropul, iar ascultătorii se lăsau treptat convinşi că, năpustindu-se nenorocirea de data asta asupra altuia, au mai scăpat ei încă o dată. Dacă până atunci oamenii treceau pe lângă necazuri indiferenţi sau compătimindu-i doar din mers pe cei loviţi, *pe ceilalţi*, acum trăiau şi sentimentul de uşurare că ei înşişi erau cei ce mai obţinuseră o amânare. Sentimentul acesta s-a insinuat surprinzător de repede şi i-a făcut pe oameni să se privească între ei cu alţi ochi. Dacă toţi suntem în situaţia de a fi victimele unor mari necazuri, fiind doar o chestiune de hazard momentul când va iovi trăsnetul, înseamnă că această amânare ne scuteşte *aproape pe toţi*, doar pentru a ne lovi după bunu-i plac mai târziu. Da, nimeni nu este scutit de suferinţă şi fiecare victimă nu este decât un avertisment pentru ceilalţi. Fiindcă potenţiale victime suntem cu toţii.

După o cină plăcută şi după ce minţile au început să se înfierbânte ajutate de vin, într-o seară Al Optulea le-a făcut celor de faţă o propunere, ce semăna mai mult cu un joc de societate.

— Dacă, le-a spus el comesenilor bine dispuşi, dacă să presupunem că fiecare dintre voi îmi dă cinci drahme, eu m-aş obliga să-i restitui aceluia - sau acelora - a căror locuinţă ar suferi până într-un an un incendiu o mină[1].

Cineva se porni să-i numere pe cei de faţă şi constată că

[1] Adică o sută de drahme.

erau în total doisprezece prieteni (împreună cu Al Optulea).

— În cazul acesta, chiar şi dacă ar trebui să-i plăteşti doar unuia singur dintre noi, tu ai irosi patruzeci şi cinci de drahme, calculă respectivul.

— Cel care şi-ar pierde casa în incendiu ar suferi o pagubă mult mai mare, dar s-ar alege măcar cu consolarea acestui ajutor.

— Şi care ar fi câştigul tău?

— Câştigul meu ar fi acela că, dacă nu s-ar întâmpla nici un incendiu în casele voastre timp de un an, mi-ar rămâne mie cele cincizeci şi cinci de drahme.

— E un joc de noroc, se bucurară câţiva.

— Dar dacă şi-ar da singur cineva foc casei, numai pentru ca tu să pierzi jocul?

— Cine este atât de nebun, să-şi dea foc casei pentru o mină?

— Cinci drahme nu e mult, acceptară toţi, am putea încerca.

— Dacă vreţi, putem dubla miza. Dacă fiecare îmi dă o monedă de un decadrachmon, sunt dispus să risc în caz de nenorocire două mine.

— Bine, fie şi câte un decadrachmon, acceptară tinerii. În clipa aceea abia aşteptau să vadă cum se va scurge răstimpul de un an: va pierde Al Optulea două mine sau se va alege cu un câştig de peste o sută de drahme?

Însă, până să treacă anul, Al Optulea mai făcu şi alte asemenea înţelegeri. Prietenul lui nedespărţit, Leucip, putea să-l ajute în caz de nevoie cu aproape o jumătate de talant, adică nu mult mai puţin de treizeci de mine. Aceasta îi dădea celui de Al Optulea o oarecare libertate de mişcare şi el miză în total aproape un talant întreg, zicându-şi că dacă s-ar ivi nişte incendii, acestea nu i-ar putea afecta pe

toţi cei cu care s-a înţeles conform propunerii sale şi, chiar şi în cazul unei nenorociri mari, va putea să compenseze dintr-un loc ceea ce ar pierde într-altul. Dar zeii n-au vrut să-l distrugă şi lunile treceau liniştite şi fără a se anunţa nici un foc în cetatea Halicarnasului. După o jumătate de an nimeni nu mai era curios să participe la jocul celui de Al Optulea, după încă un anotimp celor mai mulţi începuse să le pară rău că au dat bani pentru un lucru atât de plictisitor. Acum Al Optulea ruga în taină zeii să arunce o scânteie pe casa unuia dintre cei cu care se înţelesese el, pentru ca lumea să-şi recâştige interesul faţă de afacerea sa. Şi zeii, cărora Philantropul le era drag, au hotărât să-i facă şi în continuare jocul. Într-o noapte s-a iscat un foc într-un cartier din apropierea portului mare şi două dintre casele mistuite de flăcări au fost ale unora dintre prietenii celui de Al Optulea. Acesta s-a grăbit să le plătească banii cuveniţi. Casele distruse valorau mai mult de două mine, dar compensaţia primită a venit ca o alinare minunată. Faptul a stârnit senzaţie în oraş. Philantropul s-a oferit să le asigure şi altora clădirile în aceleaşi condiţii. Dar de data asta a făcut şi însemnări scrise, importantă pentru el fiind în primul rând data tranzacţiei. Prevederea n-a fost inutilă, fiindcă mai târziu au apărut şi alţii care cereau despăgubiri, dar care plătiseră banii cu peste un an în urmă, pierzându-şi, deci, orice drepturi.

Acum fiul Nihilistului avea un capital propriu. Însă având siguranţa banilor lui Leucip, putea să se avânte şi în alt fel de asigurări: împotriva înecului, împotriva morţii unui sclav şi, bineînţeles, împotriva focului. Iar peste încă un an şi împotriva molimei ce ar omorî animalele.

Societatea de asigurări a Philantropului devenise cunoscută în toată Caria, dar Al Optulea se eschivă deocamdată să trateze şi cu oameni de altundeva. Pentru aceasta îi era frică să nu fie tras pe sfoară: ceea ce se

întâmplă prea departe este mai greu de controlat. Dar cererile veneau şi din Milet şi din Ephes, de pretutindeni unde se aflau greci în Asia Mică. Şi nu numai din partea grecilor.

Cam în perioada aceea s-a îmbolnăvit grav Nihilistul, boală din care nu şi-a mai putut reveni. Fiul său îşi avea familia încă departe, în Atena, încă nu se îngrijise de asigurarea unui moştenitor, dar posibilităţile îi deveniseră de acum reale şi, ceea ce era mai important, el îşi găsise un rost în viaţă. Ştia că nu se va face niciodată medic, la fel ca bunicul, şi nici filosof (de nici o nuanţă), asemenea tatălui. Viitorul lui era societatea de asigurări înfiinţată şi pe care o dezvolta tot mai mult, dar şi copiii ce îi va avea.

„E de mirare, ziceau mulţi, văzându-i priceperea şi inventivitatea, e de mirare cum dintr-o familie unde nimeni n-a mânuit în meseria lui banii să se nască un asemenea afacerist!” Nimeni nu mai ştia de vremurile când Al Doilea întemeiase un imperiu financiar demn de bogăţiile unui Mare Rege. Nici măcar Al Optulea nu-şi cunoştea obârşia până atât de departe. „Bancheri ar fi trebuit să fi fost strămoşii lui” mai spuneau oamenii, clătinând din cap cu admiraţie şi nimănui nu i-ar fi spus nimic numele lui Nabu-Daş, cel ce finanţase odată o lume.

În curând, Al Optulea simţi nevoia să devină independent. Îi restitui lui Leucip banii şi îl sfătui să-i investească în împrumuturi cu camătă. De despărţit nu s-au despărţit, prietenia lor era prea adâncă, însă în felul acesta banii mlădiţei din neamul Praxiergizilor erau în siguranţă şi puteau să constituie la nevoie şi un ultim refugiu pentru Philantrop. Dacă s-ar fi ajuns cumva ca acesta să devină insolvabil, banii prietenului, neinvestiţi în aceeaşi afacere, puteau să-i vină oricând în ajutor.

N-au trecut decât foarte puţini ani de când, într-o noapte, în urma unei cine plăcute, ca între prieteni, Al Optulea a lansat pentru prima oară invitaţia de participare la „jocul” său. Pe vremea aceea trăise mai mult de pe urma veniturilor lui Leucip. Acum averea personală i se ridica la mai mulţi talanţi. Iar aceştia erau investiţi cu toţii în alte şi în alte asigurări.

Era plăcut pentru un om să se amăgească la gândul că, în cazul când s-ar abate o nenorocire asupră-i, se va găsi totuşi o alinare în banii primiţi de la Philantrop, bani de zece ori mai mulţi decât a investit şi care nu puteau decât să reprezinte dovada prudenţei şi semnul înţelepciunii. Şi, devenind o consolare în faţa destinului neprielnic, aceste asigurări depăşeau moral cu mult valoarea sumelor aflate în joc.

Şi, totuşi, opinia generală era că Al Optulea nu putea să-i ajute decât pe particulari. După incendiul Artemisionului din Ephes, cei în stare de a învesti bani mulţi în edificii impozante începeau să se teamă: dacă într-o singură noapte un nebun a putut distruge munca a o sută şi douăzeci de ani de trudă şi sacrificii, cine să se mai încumete cu inima uşoară la o nouă asemenea construcţie? Sigur, incendii au fost şi vor mai fi, la fel cum şi războaie au fost destule, dar parcă e cu totul altceva să vezi un templu sau un palat distrus de duşmani şi altceva de unul dintre concetăţeni. Până şi entuziasmul regelui Mausol a mai slăbit în a face din Halicarnas o perlă a lumii. Dar fratele satrapului şi al soţiei acestuia, Hidricus, devenise unul dintre cei frecventaţi în mod obişnuit de Al Optulea. Optimismul Philantropului a ajuns până la stăpânii Cariei. Totuşi, nici Hidricus nu-şi putea convinge fratele de cum ar putea un particular să asigure o lucrare de dimensiuni mari. Un templu, ale cărui averi se ridică la sute, chiar mii de talanţi, nu poate fi nicicum despăgubit de un particular.

— Un templu are grădini şi ogoare, spunea Hidricus, împărtăşind îndoiala lui Mausol.

— De acord, admitea Philantropul, dar acelea nu se distrug în timpul unui incendiu.

Iar Hidricus mergea şi-i ducea răspunsul fratelui său. Apoi revenea cu alte obiecţii:

— Un templu are vite şi sclavi, care de asemenea se pot salva, însă nu acelaşi lucru s-ar întâmpla cu darurile primite de zeitatea tutelară din partea suveranilor şi a cetăţenilor, nu acelaşi lucru s-ar întâmpla cu statuile, cu tablourile, cu uneltele din aur şi din argint, cu podoabele din metale şi pietre scumpe, cu priceperea încastrată în edificiul însuşi. Ai putea tu sau un altul să despăgubeşti chiar şi numai în parte o asemenea pierdere?

— Nici negustorul căruia îi arde casa nu se poate duce să-şi cumpere alta la fel din suma primită de la mine pentru banii investiţi. Dar o alinare tot simte.

— Da, dar ceea ce reprezintă pentru un particular o consolare cât de cât, venea din nou răspunsul adus de Hidricus de la rege, aceea nu este pentru o investiţie mare nici cât un strop într-un lac secat brusc. Nimic nu reprezintă o asemenea despăgubire.

Atunci Al Optulea îi ceru lui Hidricus să-l ducă să stea personal de vorbă cu regele.

— E adevărat şi înţelept tot ce mi-ai transmis, dar din cauza unuia al cărui nume nu mai este voie să fie pomenit, nu se va opri lumea în loc. Şi în continuare se vor construi cetăţi importante, şi în continuare se vor ridica palate pentru stăpânitorii lumii, şi în continuare zeii îşi vor primi edificiile cuvenite de la servitorii lor. Şi chiar dacă nemuritorii nu-i vor mai îngădui unui nevolnic să zădărnicească dintr-o pornire bolnăvicioasă ceea ce a fost făcut pentru desfătarea veacurilor, însăşi vremurile vor fi acelea ce vor readuce în pulbere ceea ce s-a clădit din

pulbere. Unde mai sunt acum luminile de dinainte de potop? Dar să venim mult mai aproape: unde mai este azi Akadul? Unde mai sunt splendorile şi strălucirea lui Sargon cel Mare? Unde mai este fastul Elamului şi câte ne mai aduc azi aminte de măreţia hititilor? Tot mai puţin se mai ştie despre amintirea Mediei. Peste doar câteva sute de ani despre Regatul Mării nu vor mai şti nici măcar învăţaţii.

— Învăţaţii cunosc tot ceea ce amintirea ta a uitat.

— Dar nici învăţaţii nu mai ştiu unde începe şi unde se continuă succesiunea lumii.

— Oricum, tu nu pledezi decât pentru zădărnicie!

— Eu nu spun decât că orice lucru are un început şi un sfârşit.

— Fie. Unii înţelepţi nu recunosc nici măcar atât.

— Eu nu sunt filosof. Eu nu sunt decât un om, a cărui menire este de a asigura alţi oameni împotriva nenorocirilor, atât cât zeii sunt de acord cu alinarea pe care o aduc puţinii mei bani.

— Tocmai! Şi atunci crezi că puţinii tăi bani i-ar putea ajuta şi pe alţii, nu numai pe particulari?

— Pe alţii, adică pe suverani? Cred că da.

— Cum ai putea tu să-i despăgubeşti, de pildă, pe ephesieni pentru răul făcut de cel ce azi nu mai are nume?

— În nici un fel. Dar dacă templul ar fi fost asigurat la mine, aş fi putut plăti suficient de mult pentru ca să se poată începe reconstrucţia.

— De unde ai tu atâţia bani?

— Pentru aceasta, însă, ar fi trebuit, repet, să se asigure la mine. Banii pe care mi i-ar fi dat ar fi fost mulţi, iar cei pe care ar fi trebuit să-i plătesc eu ar fi fost cu mult mai mulţi. Eu n-am bani mulţi, totuşi banii mei sunt băgaţi cu toţii în asemenea afaceri. Zeii ar trebui să fie prea nemulţumiţi de mine pentru a trimite în acelaşi timp nenorociri asupra asiguraţilor mei, asupra tuturor asiguraţilor mei. Aşa, din

cât îmi plătesc cei mulţi, cei ce nu au avut parte de calamităţi, pot să-i despăgubesc şi pe cei puţini, pe cei pedepsiţi de nemuritori.

— Încă nu mi-ai răspuns cum ai putea plăti sumele atât de mari cât le-ar reveni, să spunem, templelor asigurate.

— Un om îmi dă, de exemplu, două tetradrahme. Eu mă oblig să-i înapoiez de douăsprezece ori suma avansată, în caz că s-ar abate asupra lui nenorocirea pe care am convenit s-o asigurăm. Asta dacă nenorocirea respectivă îl loveşte pe asigurat în timp de un an de când mi-a achitat cele două tetradrachme. Dacă vrea să-i stau şi pe mai departe alături, atunci trebuie să plătească în acelaşi mod şi în continuare, târgul nostru pornind de la zero şi având aceeaşi valabilitate ca şi data trecută şi fiind eficient în funcţie de cum ne înţelegem din nou. Dar dacă un templu mi-ar da o sumă de bani, să presupunem, de dragul pildei, trei taleri, eu mă voi obliga să plătesc, în caz de incendiu, treizeci şi şase de taleri. Dacă timp de doisprezece ani ar rămâne totul în regulă cu sanctuarul, din cei treizeci şi şase de taleri primiţi aş putea oferi uşor şi despăgubirea. Acum încă nu am averea aceasta, dar din cei trei taleri pe care i-aş primi, aş putea să plătesc o parte unor oameni să păzească templul. În prezenţa acestora n-ar mai avea cum să vină un nevolnic să-i dea foc.

— Şi de ce să-ţi dea ţie administraţia templului trei taleri, când cu a o suta parte şi-ar putea angaja aceiaşi paznici pe care i-ai tocmi şi tu?

— Eu nu fac asigurări numai împotriva incendiului, ci şi împotriva molimei animalelor, împotriva morţii sclavilor şi, mai nou, şi alte câteva asigurări; riscul, oricum, există şi nu e mic. Riscul acesta mi-l asum.

Mausol nu păru prea convins şi rămase la părerea că prietenul lui Hidricus nu este decât un aventurier.

— Dar dacă zeii ar trimite un cutremur?

(Philantropul n-a pomenit de seisme, dar regele ştia că Al Optulea nu s-ar fi dat în lături nici de la asigurări de acest soi.) În amintirea lui Mausol perseverau destule calamităţi îngrozitoare, în urma cărora nici măcar el nu ar fi putut despăgubi victimele Era de-ajuns să se gândească la cutremurele groaznice, apucate şi de el: nu cu mulţi ani în urmă, unul dintre ele a distrus complet oraşele Helike şi Bursa. Şi aceasta n-a fost o simplă întâmplare. Se mai ţin minte de la părinţi şi alte cutremure la fel de năprasnice: de pildă, cel ce a transformat Locrida în ruine. Sau cel pomenit din strămoşi, din timpul răscoalei hiloţilor din Sparta. Nebun cel ce crede că poate să se pună de-a curmezişul voinţei zeilor, concluzionă regele, nebun sau şarlatan!

Între timp, sfera de acţiune a casei de asigurări a celui de Al Optulea crescuse şi depăşise hotarele Cariei. Un regulament foarte sever stabilea cazurile de nenorociri pentru care se puteau face asigurări - iată deci că Philantropul nu era atât de nebun pe cum îl credea Mausol -, condiţiile ce trebuiau îndeplinite de părţi, cotele şi posibilităţile operative de calcul ale despăgubirii. O contabilitate riguroasă supraveghea întreaga afacere şi Philantropul se văzu silit să angajeze la început doi funcţionari, apoi patru, apoi zece. Un sclav eliberat înfiinţă o agenţie similară la Milet şi, ca să nu se pomenească ameninţat de un concurent, Al Optulea cumpără întreaga afacere, transformând-o într-o sucursală a propriei întreprinderi. Alte asemenea rivalităţi nu mai avu de înfruntat, fiindcă, în continuare, a învăţat să ofere mereu o primă dublă faţă de posibilităţile celor ce mai cochetau timid cu ideea. În curând deveni evident că monopolul asigurărilor îi aparţine.

Acum capitalul nu i se mai rezuma la câteva mine, casa

de asigurări se dezvolta mai repede decât vegetaţia luxuriantă a unei grădini din belşug udate de ploaie. Philantropul putea asigura nu numai o casă, dar şi o corabie împotriva naufragiului, un câmp împotriva invaziei lăcustelor, un negustor împotriva atacului caravanei sale de către bandiţi. Lumea trebuia să ţină cont mai nou de posibilităţile oferite de cineva dispus să rişte averi Dar, în viaţă, fiecare gând nu este nici bun şi mei rău: nu este bun, pentru că numeroşi profitori încearcă imediat să-l acapareze cu orice mijloace; nu este rău, fiindcă se găsesc întotdeauna şi oameni cinstiţi pregătiţi să încerce să-l folosească în scopuri utile. Philantropul, ajuns în scurt timp la avere şi prestigiu, era acum ameninţat de către escroci. Numeroşi indivizi încheiau asigurări cu bani mulţi la agenţii săi pentru nişte valori practic inexistente: o casă gata de a se prăbuşi se aprindea din senin, o corabie, a cărei marfă era descărcată pe ascuns într-un port mărginaş, se scufunda pe nesimţite într-un mod misterios, un sclav bătrân, care era asigurat, murea de o boală necunoscută. Brusc, pierderile celui de Al Optulea au început să devină îngrijorătoare. Atunci acesta a înfiinţat o armată de supraveghetori de asigurări, nişte oameni ce-şi vârau nasul în afacerile clienţilor Philantropului, dându-se de multe ori drept altceva decât erau pentru a afla totul, exasperând prin curiozitatea lor nesătulă. „Şoarecii din Halicarnas”, după cum au fost numiţi, au avut darul de a frânge entuziasmul multora de a se mai asigura, afacerile Philantropului intrând într-o perioadă de regresiune. Însă oamenii au început să se obişnuiască şi lucrurile au intrat pe vechiul făgaş.

Acum nepotul Philadelphului putea să-şi aducă soţia la el. Sosise momentul să-şi înjghebeze o familie în adevăratul sens al cuvântului. Poziţia îi era suficient de puternică, pentru a le putea oferi viitorilor copii tot ce şi-ar fi dorit.

(Spre deosebire de Nihilist, Philantropul trăia deja din viaţă pentru şi prin urmaşii săi. Speranţa continuităţii n-a fost identică la toţi Cei o Sută: unii au ars mai puternic, alţii cu o flacără abia pâlpâindă. Dar acelaşi foc l-a mistuit până la urmă pe fiecare din ei.)

Deşi relaţiile Philantropului cu Mausol au rămas incerte, prietenia cu Hidricus îi deschidea porţile palatului regal. Însă satrapul se arăta nu numai suspicios, dar şi obosit. Energia, care l-a împins să mute capitala de la Milassa la Halicarnas şi l-a ajutat să adune în juru-i tot ce era mai valoros printre oameni şi materiale, se epuizase. Mausol suferea de o boală ce-i sleia forţele şi-l făcea circumspect nu numai asupra eficienţei unei acţiuni, dar şi asupra rostului ei. Privind de la înălţimea palatului marea scăldând cetatea în radele porturilor, el vedea spectacolul valurilor ca de pe băncile unui teatru. Oraşul era construit în terase şi fiecare om îşi avea locul lui în acest stadion, de unde putea zări la orice oră din zi spectacolul mării. Privitorii însă mai plecau, mai mureau, priveliştea rămânea aceeaşi.

Şi pietrele se aflau mereu prezente şi indiferente, la fel ca şi marea. Dar materialele sculptate capătă nemişcarea nemuritorilor. O imobilitate aparentă, desigur, deoarece ritmul zeilor este nesfârşit, el nefiind legat de efortul de o clipă între naştere şi moarte. De aceea mişcarea nemuritorilor şi a pietrei e atât de lentă, încât ochiul oamenilor nu-i în stare să o surprindă. Poate doar în operele celor mai importanţi meşteri. Mausol chemase la Halicarnas pe primii sculptori ai lumii: Praxiteles, Scopas; Leochares, Bryaxis şi Timotheos. Le oferise adăpost, mâncare şi glorie. Niciodată parcă n-au fost atâţia maeştri de primă mână adunaţi în acelaşi loc. Ei erau cei ce puteau, fiecare în parte şi toţi la un loc, să deschidă cu dalta lor un orificiu spre

lumea zeilor. Cine în afara lor mai era capabil de aşa ceva?

Regele le admira puterea, însă nu mai era dispus să le ofere prilejul executării unor opere importante. Artemisa şi Hidricus încercau să-l convingă să-şi continue acţiunea de făurire a unei cetăţi unice prin frumuseţe şi măreţie în lume. Dar coincidenţa dintre îmbolnăvirea abia perceptibilă a regelui şi incendierea de către Erostrat a templului din Ephes îi făcea să umble pe o pistă falsă: ei încercau să-l convingă de compensaţiile pe care ţi le poate oferi, în caz de nenorocire, un om ca Al Optulea. Totuşi Mausol se îndârjea împotriva acestuia, fiindcă se îndârjea de acum împotriva oricărei acţiuni. Boala avansa implacabilă şi îşi cerea ofranda, ajungând motivul central în restul de viaţă al regelui. Pentru alte obiective, atenţia sa nu mai avea puterea să se concentreze. Gândurile îi deveniseră uşoare, pluteau la înălţimi uriaşe, nu mai reuşeau să coboare pe pământ. Mausol începea să aparţină mai mult vieţii de după moarte şi raţiunea îi pornea tot mai des în căutarea drumului pe care-l va parcurge în curând şi sufletul. Regele murea încetul cu încetul, bucată cu bucată. Parte din el trecuse deja Hotarul.

Când s-a stins de tot, disperarea Artemisei depăşise orice aşteptare. Toată lumea era pregătită pentru eveniment, doar ea nu. În schimb, era gata să urmeze calea lunecoasă a soţului ei, cel ce a avut puterea să mute o capitală şi să construiască un oraş asemenea unui stadion: din el, privind spre mare, vedeai toată măreţia lumii. Sculptorii puteau din nou să-şi dovedească măiestria, arhitecţii puteau angaja lucrări, cioplitorii, negustorii de materiale, pietrarii, cărămidarii, meşterii în ceramică şi toţi ceilalţi aveau iarăşi de lucru. Artemisa oscila între momente de deznădejde violentă şi planuri de construcţii măreţe. Dar nu era nimeni s-o poată determina să-şi canalizeze energia mai mult de câteva ore într-una şi aceeaşi direcţie. Obişnuită să

stăpânească, regina nu ştia să guverneze. Printre numeroşii profitori, nimeni nu se arăta interesat de marile ei vise constructive.

Însă, ca de atâtea ori, a fost nevoie ca puterea să întâlnească o iniţiativă clară, pentru ca roadele să înceapă să apară. Al Optulea, apt de acum să încheie contracte de asigurare cu mii de cetăţeni, dorea să-şi dovedească şi să-i dovedească dispărutului Mausol că orice investiţie îi este posibilă. Agenţii săi, care în atât de puţin timp reuşiseră să împânzească toată Asia de Apus, de la Mare şi până dincolo de marile fluvii Tigru şi Eufrat, au început să se ocupe şi de asigurări colective. Ceea ce a devenit realitate, trebuia să-i convingă şi pe ultimii neîncrezători. Hidricus l-a dus pe Philantrop în preajma reginei, iar Philantropul a reuşit s-o convingă cu propriile-i argumente: moartea fratelui şi a soţului ei a lovit-o mai puternic decât poate suporta un muritor, dar ea mai trăia, aşa că era de datoria ei să-i perpetueze amintirea. Vorbind doar în insinuări şi lăsându-i de fiecare dată impresia că hotărăşte singură, ba, chiar mai mult, tăcând, Al Optulea a convins-o pe Artemisa să-i ridice lui Mausol un monument funerar cum altul nu a mai fost. Şi pentru ca investiţia fără precedent să fie cât mai scutită de riscuri, Philantropul va fi cel ce o va asigura împotriva incendiului, dar şi împotriva cutremurelor.

Mormântul lui Mausol a început să fie construit la jumătatea pantei, între palatul regal şi templul Afroditei, dominând terasele oraşului, făcând călătorii să descopere de departe, cu mult înainte de a atinge ţărmurile, un monument menit să le amintească de la început de cel ce a înălţat acest oraş, capitală a Cariei, a gândirii, şi a frumosului.

Mausoleul din Halicarnas, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice, a fost, se ştie, omagiul Artemisei pentru iubitul ei soţ. Ridicând acest monument, regina îi asigura lui

Mausol speranţa dăinuirii şi, punându-se alături de soţul ei, trăgea ea însăşi nădejdea că trecerea nu-i va fi uitată. Şi fie că unii au văzut în Mausoleul din Halicarnas răzbunarea durerii soţiei, fie că au intuit mai adânc şi au descoperit în el întruchiparea Speranţei, nimeni, puţină vreme după ce monumentul a fost gata, strălucind până în depărtări, nimeni nu a ştiut că un oarecare agent de asigurări, al cărui nume s-a pierdut, ar fi fost cel ce ar fi iniţiat construcţia şi că Mausoleul avea menirea nu numai să satisfacă nevoia de speranţă a celor două personaje aflate în cvadriga de pe acoperiş, ci şi speranţa uitatului Philantrop, cea investită de creator în opera sa, chiar dacă prezenţa îi va rămâne de-a pururi anonimă. Dar parcă de ctitoriile lui Cyrus, ca realizări ale celui de Al Doilea, îşi mai aducea aminte cineva? Nici măcar Philantropul, a şasea spiţă a celui de Al Doilea, nu-şi mai cunoştea strămoşul, nu mai bănuia cine a fost şi cu ce s-a ocupat în vremurile acelea îngrozitor de îndepărtate. Dar amintirea fiului Primului coboară de multe ori din văzduh şi, odihnindu-se pe pietrele puse de el în picioare, mulţumirea îi este deplină. Pentru cei ce au lucrat pentru ea, Speranţa se plimbă veşnic prin lume. De aceea se spune că Speranţa este nemuritoare.

Mausol a murit în acelaşi an cu Al Şaptelea. Pentru Nihilist şi Philantrop, pentru tată şi fiu, gestul disperat al lui Erostrat a avut consecinţe diametral opuse: pe când Nihilistul a trebuit să fugă din Ionia şi să-şi caute adăpostul într-o lume ce îi întorcea înfricoşată spatele, Al Optulea a extras din întâmplarea din Ephes ideea ce l-a dus la un rost, la bogăţie şi la influenţă. Pentru amândoi calea a fost foarte rapidă. Al Şaptelea a murit la trei ani după incendiul Artemisionului. O viaţă asemenea celei dusă de el cere o convingere fără fisuri. Dar poate că fapta lui Erostrat să-i fi

strecurat şi lui îndoieli, mai ales că se spune că incendiatorul i-a fost elev. Dar poate că moartea sa, la numai trei ani după ce a părăsit Ephesul, nu este decât o coincidenţă. Despre ultimii ani ai Nihilistului nimeni nu mai ştie nimic şi este de mirare că i s-a putut stabili cu precizie până şi anul morţii. Să fi murit împăcat cu viaţa dusă? Nimeni nu l-a întrebat dacă şi-ar fi dorit un alt trai, în caz că ar fi putut-o lua de la capăt. Şi nimeni nu şi-a pus problema că şi pe un om ca el l-au încercat momente de disperare şi că motivul cel mai concret al acestora îl constituia faptul că fiul său se lăsa măcinat de ambiţii şi succese, uitând că anii trec şi că datoria cea mai sfântă e să te îngrijeşti de continuitatea familiei. Să-i fi păsat Nihilistului de aşa ceva, n-avea nimeni cum bănui. Când muri Al Şaptelea, Philantropul nu avea copii.

Al Optulea, în schimb, a reuşit în foarte scurt timp ceea ce alţii nu pot să dobândească nici într-o viaţă. Nu numai că averea şi influenţa îi erau mari, dar armata pe care a pus-o în picioare pentru a afla cu precizie cauzele lumeşti ale fiecărei nenorociri, astfel încât nici un asigurat să nu-l poate trage pe sfoară, acei „Şoareci din Halicarnas” l-au făcut să cunoască extrem de multe lucruri despre extrem de multă lume. În curând, în afara veniturilor imense încasate din asigurări, începu să vândă şi informaţii diferitelor servicii secrete. Până şi „ochii şi urechile” Marelui Rege aveau ce afla de la el. Dar tot succesul nu i se baza decât pe două însuşiri: pe firea-i plăcută şi pe îndrăzneală. Al Optulea a rămas în continuare la fel de modest, fiind unul dintre oaspeţii cei mai învăţaţi atât la întrunirile prieteneşti, cât şi ori de câte ori avea nevoie cineva de un sfat. Philantropul ştia să asculte ca nimeni altui, putea pur şi simplu să „vorbească” prin tăcere şi, după ce discuta cu dânsul, oricine se simţea mai uşor. Un simţ de organizare, moştenit de la străbunii uitaţi, dădea impresia că Al Optulea nu

supraveghează decât în treacăt imensa afacere, cea pe care nimeni în afara sa n-o putea evalua. Pentru toată lumea, el n-a rămas decât bărbatul zâmbitor, gata oricând să-ţi vină într-ajutor. Nu degeaba a fost numit bunicul Philadelphul, nu degeaba i se potrivea lui atât de bine numele câştigat - Philantropul.

Monumentul lui Mausol se înălţa cu iuţeală. Arhitecţii Pitios şi Satiros au terminat mai repede decât se putea spera nu numai construcţia propriu-zisă, dar au izbutit să înfrunte cu tact şi cu o răbdare supraomenească revendicările reginei, care îşi schimba preferinţele de pe o zi pe alta. Amăgind-o încontinuu cu decoraţia, constructorii îi făgăduiau de fiecare dată că ansamblul va arăta exact aşa cum doreşte ea şi că modificările vor fi efectul muncii meşterilor ceramişti şi în primul rând a sculptorilor. Artemisa formula o pretenţie şi cei doi se grăbeau să laude în cuvinte entuziaste obiectul dorinţei reginei, vorbind mereu în aşa fel de parcă respectiva problemă le-ar fi stat lor de la început în intenţie, urmând doar să fie realizată într-o etapă al cărei timp încă nu a venit. Zăpăcită, regina asculta vorbele lor înflăcărate şi nu mai găsea motive să fie nemulţumită. Atunci o cuprindea jalea la amintirea soţului ei şi îl chema pe Philantrop să i se plângă. Al Optulea o asculta cu răbdare, mai lăuda o dată iniţiativa văduvei de a-i face defunctului un ademenea mormânt cum n-a mai avut nimeni şi pleca ducând cu el încă o rată a asigurării.

Doar că regina îşi pierdea şi ea prospeţimea. Era de parcă Mausol, murind, i-ar fi transmis surorii sale boala ce l-a răpus pe el. Artemisa începea şi ea să petreacă tot mai mult timp privind spectacolul valurilor mării, discutând despre viaţă şi despre moarte, mirându-se că oamenii se mai pot înflăcăra în faţa te miri cărei acţiuni. Melancolia se

pregătea s-o răpună şi pe ea.

Degeaba nu conteneau unii linguşitori blasfematori să-i explice că zeii au dorit ca Artemisa să-şi piardă pentru o vreme templul la Ephes doar pentru ca o altă Artemisa să-l poată construi pe al ei la Halicarnas, degeaba i s-a sugerat ca monumentul funerar să nu-i fie dedicat numai lui Mausol ci şi ei însăşi - fapt care, într-adevăr, o făcu să-i sclipească ochii ca pe vremuri -, degeaba i se repeta că o suverană, a cărei ţară parcurge un asemenea drum de izbânzi paşnice fără a se vedea la orizont nici urmă de nor, este o stăpână binecuvântată de nemuritori, momentele când regina îşi mai recâştiga privirea de odinioară erau tot mai rare şi tot mai scurte. Boala lui Mausol pogorâse şi asupra ei, ucigând-o.

La doi ani după soţul ei, muri şi Artemisa. Monumentul funerar se afla de acum ridicat, doar decoraţiunile urmau să mai fie terminate. Dar se părea că nu mai este nimeni dispus să preia patronarea unui asemenea proiect. Venind de pe mare, călătorii puteau admira un edificiu mai înalt decât toate celelalte oferite de panorama Halicarnasului, un edificiu enigmatic, ruină înainte de a fi fost terminat, de o utilitate misterioasă, o fantomă în mijlocul uneia dintre cele mai frumoase panorame urbane. Până la urmă însăşi amintirea lui Mausol şi a Artemisei era ponegrită de acel monstru, reprezentat de clădirea abandonată. Dar boala care-i ucise pe cei doi se dovedi a fi de o nesăţiozitate fără de sfârşit. Hidricus, fratele celor doi, dădea impresia că ar fi şi el atins de acelaşi morb. Însă maladia şi-a schimbat în cazul lui chipul: nu mai era melancolie ceea ce măcina din Hidricus ci neîncredere, o susceptibilitate ce creştea într-una, riscând să atingă proporţii îngrozitoare. Al Optulea intui că dacă monumentul nu va fi terminat repede, nu va mai fi desăvârşit niciodată. Şi atunci, spre groaza prietenilor săi, îi făcu lui Hidricus o propunere care pe el, pe agent,

putea oricând să-l coste averea şi viaţa: îi oferi lui Hidricus să asigure construcţia la întreaga ei valoare, admiţând nişte rate mult sub nivelul încetăţenit şi obligându-se să-l despăgubească pe rege, după caz, de toate investiţiile făcute pentru ridicarea şi terminarea fastuosului mormânt. O asemenea propunere reuşi să-i adune lui Hidricus şi ultimele energii. După o foarte scurtă întrerupere, lucrările la Mausoleu au fost continuate. Arhitecţii putură angaja pe cei mai importanţi sculptori ai lumii: Scopas, în primul rând, Leochares, Bryaxis şi Timotheos, despre care se spunea că nu aveau egal în meşteşug, fiind întrecuţi doar de Scopas însuşi, iar la urmă reuşiră să-l convingă şi pe Praxiteles să lucreze cu toţi aceştia. Artiştii aduşi la Halicarnas încă de Mausol puteau, în sfârşit, să-şi arate în voie geniul. La îndemnurile Philantropului care, depăşindu-şi cu mult interesele financiare, a ajuns să se identifice în speranţa oferită de monument, sculptorii începură munca în acelaşi timp, fiecare lucrând câte o latură a pteronului ce închidea cella. Pe urmă, după ce au fost aplicate pe clădire strălucitoarele cărămizi smălţuite şi când călătorii de pe mare puteau vedea deja un edificiu sclipind în soare mai puternic decât o oglindă, sculptorii au putut trece şi la decorarea frizelor.

Al Optulea avea acum în subordine o armată de funcţionari şi de agenţi, o mulţime de şefi de filiale şi, mai ales, numeroşi „şoareci de Halicarnas”. Această oaste era cât se poate de discretă şi tindea să se transforme într-o dublură a serviciilor oficiale. Noroc că Philantropul nu făcea mai niciodată uz de informaţiile deţinute, iar când o făcea nu uita ca de fiecare dată să-l anunţe în acelaşi timp şi pe suveranul local. Dar cea mai mare bătaie de cap i-o solicitau contabilii, cărora le pretindea o cinste desăvârşită şi multă rigurozitate în ţinerea datelor. Nu de puţine ori aceştia asistau uimiţi cum Philantropul era capabil să le

spună de rost cifre privind o afacere despre care fusese informat doar în treacăt. Evidenţele lor erau aproape inutile şi cu atât mai de prisos părea orice încercare de a-l induce în eroare pe şef.

Cu toate acestea, Al Optulea îşi permitea să-şi petreacă o mare parte din timp pe şantierul mormântului lui Mausol.

— Vii aici atât de des de frică să nu-ţi pierzi banii? îl întrebau de multe ori meşterii, obişnuiţi să discute cu el în timpul lucrului.

— Dacă ar veni un cutremur, degeaba aş sta eu aici. Zeii nu m-ar întreba mai înainte pe mine dacă să dezlănţuie sau nu stihiile.

— Un cutremur n-ai putea opri, dar un incendiu da.

— Mausoleul nu va cădea niciodată pradă flăcărilor, răspundea el, pipăind cu mâna subansamblul de piatră verde şi marmura care îl placa. Un incendiu n-are cum mistui această lucrare, iar un om fără nume, asemenea celui ce îi dat foc Artemisionului, nu se naşte - spre fericire - decât o dată la mai multe secole.

— Dacă zeii ar dori-o, s-ar putea naşte şi acum, îi răspundeau meşterii, mai mult ca să-l aţâţe. Dar nu reuşeau.

— Dacă zeii ar dori-o, incendiatorul n-ar fi un om fără nume, ci un conducător. Lui nu m-aş putea opune. Dar zeii au dorit să ajut la ridicarea acestui monument.

— Şi dacă va veni cineva sau ceva care să-l dărâme peste douăzeci de ani?

— Dacă voi mai trăi douăzeci de ani, voi fi încasat destule rate de asigurare pentru a putea fi în stare să reconstruiesc din ele Mausoleul.

Apoi, dându-şi capul pe spate şi privind cvadriga ridicată pe gradienele de pe acoperiş, continuă:

— Când sculptorii vor termina statuile lui Mausol şi Artemisei, după ce acestea vor domina peisajul, nimeni

nicicând n-o să mai poată scoate din amintire existenţa lor. Şi nici a voastră, cei ce aţi făcut lucrarea.

— Şi nici a ta, îi răspundeau aceia cu politeţe.

— A mea?! Eu nici măcar nu sunt ctitor.

Dar Philantropul tăgăduia un fapt devenit evident. El se grăbea să termine monumentul, de parcă i-ar fi fost frică de o boală care se pregătea să-l omoare, ştiind că în lipsa sa lucrarea ar rămâne neisprăvită. O maladie misterioasă era răspândită de Mausoleu, ca şi cum monumentul funerar al regelui ar fi perpetuat nu numai memoria suveranului, ci şi forţa stihiei ce l-a doborât mai înainte pe Mausol, apoi pe sora şi soţia lui. Pe urmă, abia de se terminase lucrarea, muri şi Hidricus. Apoi boala păru să se transmită Philantropului. Energia îi rămase acestuia aceeaşi, dar el nu mai acţiona decât datorită inerţiei. Al Optulea dădea impresia că şi-ar fi îndeplinit deja misiunea în viaţă. Bunicul, bătrânul medic din Atena, depăşise optzeci şi cinci de ani de viaţă. Philantropul îşi aduse, în sfârşit, soţia la Halicarnas şi aici i se născură cei doi fii. O dată cu naşterea mezinului se prăpădi şi Philadelphul, ca şi cum n-ar fi putut să moară până ce n-a apucat dovada că stirpea nu i se va stinge. Copiii se născură la Halicarnas, însă au rămas prea puţin acolo. Ei şi-au urmat soarta şi soarta i-a dus pe alte meleaguri[1].

Philantropul, în schimb, nu s-a mai despărţit de Caria şi îşi supraveghe funcţionarii până în ultima clipă. Nu împlinise decât patruzeci şi trei de ani, dar parcă nu avea nici o vârstă. Nu simţea nici o durere şi oasele şi mintea îi erau la fel de agere ca oricând. Şi felul plăcut de a fi şi-l păstrase. Dar venea tot mai des la mormântul funerar al lui Mausol şi al Artemisei, care priveau din cvadriga de pe acoperiş nesfârşitul spectacol al mării, cel ce prin

[1] Aceasta este legenda, dar datele nu concordă : Philadelphul a murit în 347 î.e.n. în timp ce mezinul Philantropului s-a născut în 342 î.e.n. Dar ce contează cinci ani într-o veşnicie?

nemărginirea sa le răpise forţele încă din timpul vieţii. Acum Philantropul admira indiferenţa apelor şi valurile îi aminteau tot mai mult de strămunii pe care nu i-a cunoscut şi despre care nu i s-a povestit, îl făceau să înţeleagă tot mai puţin rostul asigurărilor.

Poate că ar fi trebuit să plece de lângă Mausoleu, poate că ar fi trebuit să fugă cât mai departe din Caria. „Se cuvine, a spus Hipocrate, maestrul bunicului, se cuvină să nu agravăm suferinţele, ci să le anihilăm, administrând fiecărei boli ceea ce îi este cel mai neprielnic, iar nu ceea ce i se potriveşte, căci boala se dezvoltă şi creşte prin ceea ce i se potriveşte, dar piere şi se stinge prin ceea ce îi este potrivnic”. Şi nu tânjea toată simţirea Philantropului spre starea de melancolie dulce, pe care i-o inspira priveliştea mării văzută de la Mausoleu? Hipocrate poate să fi avut dreptate, dar Al Optulea nu mai era în stare să plece şi nu se afla nici un medic suficient de priceput în preajmă, nimeni să-i sesizeze boala, să depisteze ce îi este „prielnic” şi ce îi este „potrivnic” pentru a aplica anantioza în vindecarea sa. Aşa că, tot mai aservit stării în care se găsea, Philantropul continua să privească talazurile şi încerca să vadă chipul celor din care se trăgea şi al celor care îl vor urma. De sus, de la Mausoleu, moartea era constrânsă să-şi arate limitele, efigia schimbătoare a mării oferea orice privelişte. Cu timpul, începu să desluşească - vag - imaginile căutate. Apoi, pe măsură ce se stingea, contururile deveniră tot mai clare. Muri cu ochii deschişi, sprijinit de monument, privind marea şi recunoscând în agitaţia nesfârşită a apelor chipul material al generaţiilor numeroase ce au fost şi al celor şi mai numeroase ce vor veni. Şi avu impresia că recunoaşte concret mai multe decât poate un om suporta.

AL NOUĂLEA

Nausiphoros (342 î.e.n. - 262 î.e.n.)

ULTIMA LIMITĂ A CUCERITORULUI

Cât de puţin cunosc oamenii cei mulţi munca scribului! Începând această lungă relatare despre Cei o Sută, unii au afirmat că nu va avea multe de povestit: câţi din lungul şir au făcut fapte însemnate, demne de a intra în poveste? Şi iată că, uitat fiecare în parte, vlăstar după vlăstar a avut partea sa importantă în imaginea pe care doar întregul o poate oferi. Nici unul dintre ei nu trebuie expediat în câteva rânduri, chiar şi cei despre care nu se mai ştie aproape nimic ne-au lăsat urmele faptelor lor. Mai mult sau mai puţin pierdute, dovezile trecerii, odată ignorate, ar întrerupe iremediabil firul. Şi nici un nod nu l-ar mai putea realcătui la fel cum a fost înainte, la fel cum ar fi putut fi în realitate. Şi ar fi păcat!

Şi iar ar putea unii obiecta că realitatea are mai multe feţe şi că scribul nu poate să le reînvie pe toate. E adevărat. De aceea lunga relatare nu este decât un memento. Dar, oricum, mai mult decât o simplă ipoteză.

În legătură cu cel de Al Nouălea, numit mai târziu Nausiphoros, la fel ca şi în cazul altor câtorva, scribului i-ar

fi fost mult mai uşor să încerce o exegeză a operei, decât o descriere a vieţii. Şi totuşi:

Philantropul a avut doi fii, pe care i-a adus de la Atena, unde au copilărit în fosta casă a străbunicului lor. Dar băieţii n-au rămas nici la Atena şi nici la Halicarnas prea mult. Istoria, nestând nici o clipă adormită, îşi prezenta răsăritul unui nou chip. Al Optulea, având destui bani, dori ca feciorii să profite de schimbările ce se întrevedeau.

Totuşi, nu ajung doar bunele intenţii ale părinţilor. Philantropul s-a împăcat cu gândul că soarta copiilor, ca a tuturor oamenilor, este orânduita de nemuritori. Aşa i-au spus părinţii, aşa ştia şi el. N-a mai apucat să se convingă încă o dată de acest lucru, însă desfăşurarea întâmplărilor a fost de aşa natură, încât pentru prima oară scribul este cel ce s-a pomenit într-o mare încurcătură: cine a fost, de fapt, Al Nouălea? În mod normal, întâiul născut al tatălui său, dar cel în cauză, după cum vom vedea imediat, a avut parte de-o moarte năprasnică şi n-a mai apucat să aibă urmaşi. Fratele mai mic, în schimb, a trăit şi a dus mai departe şirul străbunilor. Dar oare chiar pentru prima oară este pus scribul într-o asemenea situaţie? Iată că până şi el era să uite de un întâi vlăstar al unui negustor legendar, întâi vlăstar ce avea să moară ucis de tâlhari în deşert. Poate că fiindcă povestea abia debutase pe atunci, poate fiindcă între timp şirul Celor o sută n-a mai cunoscut asemenea accidente, repetiţia a fost uitată. Să-l numim, deci, pe fiul celui de Al Optulea „Falsul Al Nouălea?” N-ar fi drept. El a fost cel ce a perpetuat seminţia alor săi, el le-a oferit speranţa confirmării în urmaşi. El a fost AL NOUĂLEA.

Dar să spun mai înainte ce şi cum s-a întâmplat cu fratele mai mare şi de ce nu şi-a putut face el datoria faţă de străbuni şi faţă de urmaşi. Ambii băieţi s-au întors de mici,

la dorinţa tatălui lor, la Atena. Mama i-a crescut şi s-a îngrijit ca fiii ei şi ai Philantropului să primească de timpuriu o educaţie corespunzătoare. Al Optulea, mort în Halicarnas de o boală misterioasă, n-a apucat să mai participe la creşterea copiilor, dar banii câştigaţi de el au constituit baza materială atât de îmbelşugată pentru viaţa familiei. După moartea Philantropului, afacerea cu asigurările a fost vândută de bunul prieten Leucip, iar banii daţi până la ultima monedă soţiei defunctului. Cumpărătorii agenţiei au avut în curând mai multe pierderi şi, neştiind să le facă faţă, au desfiinţat întreaga afacere, investindu-şi restul de bani în împrumuturi cu camătă. Soţia Philantropului se recăsători şi nici avu şi alţi copii. Istoria Celor o Sută putea foarte bine să se încâlcească suficient în acest punct, pentru ca nimeni să nu se mai încumete s-o desluşească. Dar nici dispariţia firmei Philantropului, nici moartea primului fiu, nici copiii născuţi mai târziu n-au putut abate evenimentele. Iar şirul s-a păstrat întreg.

Se întâmplase ca cel doilea soţ al mamei fiilor Philantropului să fost macedonean, dintr-o familie cu trecere la curtea regelui Filip. Cum, după obiceiul timpului, demnitarii macedoneni îşi trimiteau băieţii ajunşi la vârsta adolescenţei să slujească drept paji la curtea suveranului lor şi cum omul acela nu avusese până atunci copii, cei doi băieţi ai Philantropului au urmat această cale, ce părea plină de promisiuni. Încă din Halicarnas, Al Optulea prevăzuse schimbări decisive în lume şi fiii lui aveau acum ocazia de a se afla chiar în miezul evenimentelor şi şansa de a profita de ele după sârguinţă şi priceperea ce le vor arăta. Recăsătorirea mamei lor cu un macedonean părea, cel puţin la început un noroc pentru cei doi băieţi. O dată cu asasinarea lui Filip şi urcarea pe tron a lui Alexandru al III-lea - care în curând va deveni Alexandru cel Mare -, băieţii au ajuns paji pe lângă noul rege. Mai tineri cu doisprezece,

respectiv patrusprezece ani decât suveranul, cei doi îi purtau o admiraţie fără margini şi ar fi fost gata să se sacrifice oricând pentru el, fiind doar disperaţi că mulţimea de primejdii în care se băga Alexandru nu le oferea niciodată şansa de a-şi putea dovedi suprema abnegaţie. Niciodată, fie că soseau prea târziu, fie că norocul îl ajuta prea repede pe rege, prilejul visat nu li s-a ivit.

Dar, fii adoptivi ai unui macedonean venit la Atena, cei doi băieţi fuseseră crescuţi prea mult în respectul învăţăturii teoretice pentru ca să se mulţumească să-şi umple viaţa doar veghind somnul regelui, aducându-i calul său, întrecându-se cu el la vânătoare. Străbunicul lor, medicul în a cărui casă soţia Philantropului trăise atâţia ani, fusese un om învăţat, studiase la Cnid şi la Kos, îl cunoscuse personal pe Socrate şi fusese prieten cu Aristipp din Kyrene; bunicul reprezentase o figură, se spunea, deosebit de pitorească, nefiind cu nimic mai prejos decât acel Diogene din Sinope, unul dintre cunoscuţii filosofi ambulanţi ce nu-şi găseau liniştea niciunde; tatăl trăise la curtea lui Mausol, la Halicarnas, exact în perioada când acolo s-au adunat pentru scurtă vreme făuritorii de frumos. Cei doi băieţi au moştenit dragostea pentru cunoaştere şi pentru armonie, pentru înţelepciune şi pentru măsură. Amândoi vorbeau şi scriau de mici în mai multe limbi. Amândoi avuseseră parte de dascăli buni, care i-au găsit precoce în aptitudini şi amândoi sperau ca în preajma lui Alexandru să aibă ocazia să înveţe şi de la profesorul aceluia, de la Aristotel. Dar avură prea puţin parte de aceasta. Alexandru plecă în marile-i expediţii şi Stagiritul se întoarse la Atena. În calitate de paji ai regelui, băieţii Philantropului trebuiră să-l urmeze pe stăpânul lor. Totuşi, nu se poate spune în nici un caz că ar fi făcut-o de nevoie şi că nu i-ar fi încântat perspectiva unor campanii glorioase. Dacă nu de alta, dar şi cei mai mari gânditori şi învăţaţi ai

tradiţiei s-au acoperit în tinereţe de strălucire în bătăliile la care au participat nemijlocit. Un bărbat ce nu a luptat pentru patrie, nu se poate bucura de stima concetăţenilor şi a urmaşilor, oricâte alte merite ar avea în activitatea sa, continuau băieţii să gândească şi o făceau nu numai datorită vârstei, ci şi în conformitate cu educaţia primită. Dacă ar fi fost după ei, ar fi trebuit să participe şi Aristotel la marşurile tânărului elev-rege, amintindu-şi băieţii de modul cum şi-au salvat viaţa reciproc Alcibiade şi Socrate cu aproape o sută de ani înainte. Paralela aceasta între perechile Alcibiade-Socrate (nume devenite legendare) şi Aristotel-Alexandru, băieţii au făcut-o de multe ori şi în public, dar în curând trebuiră să renunţe la asemenea vorbe, pentru că regele îşi iubea sincer dascălul, dar pentru sine avea planuri mult mai mari decât să realizeze cât a reuşit în viaţă „cel mai frumos dintre eleni”.

Băieţii Philantropului erau foarte tineri, când au început să-şi urmeze suveranul în drumurile-i nesfârşite. Crescuţi în cultul blândei atmosfere din casa bătrânului medic de o mamă iubitoare, obişnuiţi cu rigorile studiului şi cu respectul fală de marile virtuţi morale, trebuiră să treacă pe neaşteptate la o viaţă mult mai simplă, dar cu atât mai dură, în care oboseala de după învăţătură era cu totul înlocuită de istoveala eforturilor unei vieţi militare neobişnuit de solicitante chiar şi pentru veteranii cu mulţi ani de campanii în spate. Energia fără seamăn a tânărului rege se manifesta câteodată şi în scurtele pauze ale marşurilor: atunci se organizau petreceri fastuoase, întreceri sportive şi de recitări. Dar până şi aceste momente, abia aşteptate de băieţii Philantropului, se desfăşurau în ritmul impus de Alexandru în toate, încât chiar şi dacă ar fi fost timp şi pentru studiu sau pentru discuţii mai elevate, tihna necesară acestora lipsea cu desăvârşire.

Dar nici în asemenea condiţii pajii nu se plângeau. Ceea ce vedeau şi ceea ce le era dat să trăiască era o şansă avută de puţine generaţii în lume. Şi, pe măsură ce se aduna victorie după victorie şi se prăbuşeau neputincioase regate ce păreau statornicite pentru vecie, prilejul de a te afla în imediata apropiere a unui om ca Alexandru devenea un dar tot mai de preţ. Ceea ce trăiau acum pajii se depunea, iar peste ani faptele acestea vor deveni nu numai amintirile vieţii lor, dar şi titlul de glorie al urmaşilor. Şi material destul de unde să poată extrage apoi ei înşişi învăţături, pe care nici o carte nu le-a notat încă. Chiar şi Alexandru îi trimitea lui Aristotel specii rare din plantele şi din animalele găsite în drumurile-i lungi, ceea ce dovedea că din expediţiile acestea nu numai că puteau să înveţe nişte tineri discipoli, ci şi cel mai învăţat om al pământului - adică Stagiritul. Pentru că, din modul cum primea darurile regelui, era limpede că multe erau necunoscute chiar şi pentru el. Iar Alexandru nu numai că păşea pe drumuri neumblate încă de vreun grec, dar făcea ca ţinuturi prea puţin ştiute să devină parte integrantă a imperiului său.

În viaţa această nouă, pe meleaguri cu totul noi, tinerii aveau nevoie de un sfătuitor, de un prieten printre adulţi. Într-o hărţuială permanentă, cum era viaţa de campanie, băieţii căutau un sprijin de care să se poată prinde atunci când se simţeau prea obosiţi, prea înfricoşaţi sau, dimpotrivă, prea lucizi. Căci marşurile neîntrerupte îi ţineau într-o permanentă stare nici de euforie, nici de disperare, un fel de amorţeală în care cele mai dificile erau momentele de trezire.

Fiul mai mic al Philantropului se orientă o vreme spre Pyrrhon din Elis: acesta era un om în toată firea - ba, pentru copil părea chiar bătrân - şi avea obiceiul de a vorbi aşa cum îşi imagina băiatul că vorbise pe vremuri Socrate. Pe urmă drumurile li s-au despărţit, mai ales fiindcă tinereţea îi

cerea flăcăului acţiune şi opţiuni clare, iar Pyrrhon susţinea că „nimic nu este într-un anumit fel mai curând decât în alt fel, că toate lucrurile şi contrariile lor au un drept egal de a fi considerate ca adevărate, că motivele pentru a înclina judecata noastră într-o direcţie mai curând decât în direcţia contrarie sunt cu totul egale, şi această atitudine de abţinere cu privire la judecata pe care o emitem asupra lucrurilor ne dă conştiinţa care duce la fericire”. Şi aşa mai departe. Dar sângele băiatului clocotea prea tare, el nu vedea motive pentru a se abţine mai de la nimic. Fiul cel mic al Philantropului s-a despărţit de Pyrrhon, dar relaţiile dintre ei au rămas şi pe mai departe bune: un fel de nostalgie a amintirii unor vremuri fabuloase îi unea.

În schimb, unul dintre cei ce părea să le aducă aminte de vremurile normale de acasă era Callisthene, fiul lui Demotimos şi nepotul lui Aristotel. Callisthene, deşi nu uita nici o clipă că e în primul rând elen şi nu ezita să le-o spună tuturor pe un ton nu prea politicos, era un om învăţat. Spre deosebire de Pyrrhon, scrisese o carte despre greci şi devenise cronicarul oficial al lui Alexandru. Cunoştea multe Callisthene, însă calitatea sa principală era aceea că aducea în discuţie temele cu care băieţii erau obişnuiţi din perioada studiilor lor de la Atena. De aceea, pentru ei nepotul lui Aristotel constituia una dintre puţinele prezenţe palpabile ale locului numit odată „acasă”. Acesta e omul de care s-a ataşat fiul mai mare al Philantropului. Dar nu era singurul ce îi căuta tovărăşia. Se zice că Hermolaos, fiul lui Sopolis era favoritul lui Callisthene. Însă nepotul lui Aristotel rămânea nedespărţit şi de Sostratos, fiul lui Amyntas, cel ce la rândul lui avea şi alţi prieteni intimi. Astfel, câştigarea unui loc în preajma acestui învăţat printre oşteni nu reprezenta un lucru atât de facil nici măcar pentru adolescenţii obişnuiţi să se învârtă mereu în jurul regelui. De aici un complicat joc de intrigi printre băieţi, alianţe

spontane şi jurăminte pe viaţă. Ţesătura aceasta se arăta atât de complexă, încât nu-i de mirare că fiii Philantropului începură să-şi caute fiecare în parte un loc în pânza încontinuu schimbătoare a relaţiilor. Şi cum o asemenea pânză cere apropieri exclusive, era firesc să se nască şi o mulţime corespunzătoare de antipatii. Totuşi, cei doi fraţi nu s-au situat niciodată în tabere făţiş adverse, chiar dacă au început să se deosebească tot mai mult cercurile lor de prieteni.

Ei n-au reprezentat singura pereche de fraţi între paji: Epimenes şi Eurylochos, fiii lui Arseos, de pildă, au ajuns nu numai în tabere opuse, dar ultimul a fost şi cel ce şi-a dus fratele şi prietenii la pierzanie. Asta s-a întâmplat aşa: Hermolaos, favoritul lui Callisthene, a fost jignit crunt în cadrul unei vânători de către Alexandru şi macedoneanul a pus chiar ca băiatul să fie bătut în public. Hermolaos căută sprijin la Callisthene, însă acela era el însuşi în clipa aceea într-o poziţie nu prea avantajoasă faţă de rege, din cauza limbii lui ascuţite şi poate şi pentru că se bazase prea mult pe descendenţa din neamul lui Aristotel, dascălul faţă de care regele redevenea discipolul ascultător de demult. Dar Alexandru se schimbase în ultimii ani şi, cu cât se depărtau mai mult de patrie, cu atât schimbarea se adâncea: în sprijinul marii sale toleranţe faţă de popoarele cucerite, era gata oricând să le accepte zeităţile, fapt binecuvântat de către învinşi, care din clipa aceea îl vedeau pe Alexandru drept stăpânitorul lor legitim, dar cu atât mai puţin era bine văzut macedoneanul de către cei cu care şi-a început marşurile victorioase. Şi, printre aceştia, Callisthene, cel ce, aşa cum am spus, nu uita niciodată să amintească oricui şi oriunde că el este grec, era cu atât mai nefavorabil impresionat de transformările prin care-i trecea suveranul. Degeaba se străduia Callisthene să descrie ţinuturile barbarilor, văzute în timpul campaniilor, drept locuri unde

plante fantastice erau devorate de animale de neînchipuit, degeaba îi descria chiar pe oamenii din alte locuri cât mai diferiţi până şi fizic de cetăţenii polisurilor greceşti, Alexandru aproape că nu făcea nici o deosebire între diferitele populaţii, împărţind funcţii la barbari, ba chiar preluându-le în multe cazuri nu numai zeităţile, dar şi obiceiurile. Printre acestea şi pretenţia introdusă de ahemenizi ca supuşii să se prosterneze în faţa lor, la fel ca înaintea chipurilor nemuritorilor. Callisthene a protestat, însă a vorbit foarte dibaci şi regele n-avea decât să se înfurie, de învinovăţit n-avea cu ce să-l învinovăţească. Numai că în punctul acela Callisthene a trecut şi dincolo de vorbe, refuzând să facă ceea ce toţi cei de faţă au făcut. Aşa că atunci când Hermolaos i-a venit să-i ceară ajutorul, Callisthene era el însuşi într-o situaţie în care ar fi trebuit să se ridice făţiş împotriva regelui sau să se ascundă cât mai departe de orice ochi ce ar fi putut să-l vadă. Dar fiul lui Demotimos şi nepotul lui Aristotel n-a făcut nici una nici alta: el a continuat să-şi ducă viaţa ca înainte, de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, fiind poate prea sigur pe gura lui şi pe poziţia pe care credea că şi-a câştigat-o.

Viaţa la curtea unui conducător este legată de o mulţime de reguli, ce trebuie desluşite pe rând. De multe ori însă nu ajunge nici cunoaşterea la perfecţie a acelor norme. Calităţile de curtean se învaţă şi cei ce au calităţi au şanse să parvină. Poate că de aceea au şi fost trimişi adolescenţii din familiile bune ca paji la curtea regilor macedoneni: spre a învăţa din timp această meserie complicată - ce-i aştepta apoi pentru întreaga viaţă. Doar că acei aproape copii apucau să se joace prea repede cu focul. Intimităţile la care ajungeau între ei se transformau de multe ori în alianţe pe viaţă, dar duceau şi la invidii crunte. Simţămintele lor totale erau în contradicţie flagrantă cu ceea ce trebuiau să înveţe, cu mobilitatea în sentimente, cu luarea unor decizii bruşte

la timpul potrivit (şi numai atunci), cu uitarea anumitor întâmplări şi cunoştinţe, în cazul când respectivele deveneau un balast primejdios. Cei doi fii ai Philantropului intrară în tabere diferite, fiecare găsindu-şi prieteni „pentru vecie”, fiecare nutrind vise ale unor fapte pentru viitorime, fiecare fiind convins că apropiaţii săi sunt singurii pentru care merită să mori. Solul păşit, era prea fierbinte şi adversităţile trezite prea puternice. Depindea doar de voinţa Soartei care dintre acele grupări va trebui să plătească pentru ca altele să poată realiza pericolul îngrozitor al jocului în care au intrat. Iar soarta a vrut ca primul fiu al Philantropului să fie prietenul lui Philotas, fiul tracului Carsis. Acesta, la rândul lui, făcea parte dintr-un grup din care nu lipsea nici Hermolaos. Şi cum tocmai Hermolaos fusese jignit de suveran şi cum adolescenţii erau legaţi prin jurământul de a-şi împărţi nu numai bucuriile, dar şi nenorocirile, cum Hermolaos nu reuşi să primească pe nici o cale nici cea mai modestă satisfacţie din partea lui Alexandru - cel ce mai mult ca sigur că şi uitase incidentul -, grupul a hotărât să-l omoare pe rege. „Conjuraţia pajilor”, după cum se ştie, n-a reuşit şi, după trădarea lui Epimenes, rând pe rând ieşiră la iveală şi numele celorlalţi complotişti. Condamnaţi la moarte, acei adolescenţi reuşiră să intre împreună în amintire, fiind poate singurul grup de tineri rămas pentru vecie compact, chiar dacă, înainte de a fi condamnaţi, s-au mai deconspirat unii pe alţii. Printre cei ce au fost numiţi atunci drept complici, s-a numărat şi primul fiu al Philantropului. El muri fără să ştie valoarea reală a celor mai multor lucruri pentru care a fost mereu gata să-şi dea viaţa. În felul acesta deziluziile i-au fost mai mici. Iar setea de cunoaştere a dus-o cu el în moarte. Doar că misiunea în continuarea spiţei a rămas pe umerii fratelui mic, ajuns astfel Al Nouălea.

Acesta arătase încă de copil un interes deosebit pentru corăbii, iar mai târziu îşi va investi o mare parte din bani într-o flotilă proprie. De aceea el a fost numit Nausiphoros, adică posesorul de corăbii şi aşa o să-l numim şi noi.

O vreme şi viaţa celui de Al Nouălea a fost în primejdie. Nu puţine sunt cazurile când vinovăţiile copiilor au costat, şi capul părinţilor, cele ale unui frate viaţa altui frate, cele ale unui nepot au dus la pierzanie întreaga-i familie. Exemplele prea recente erau grăitoare: n-a fost ucis Parmenion, comandant acoperit de glorie şi binecuvântat de prietenia şi stima lui Alexandru, pentru că fiul lui, Philotas, ar fi conspirat împotriva regelui? Şi n-au fost judecaţi împreună Amnytos, Polemon, Attalos şi Simmias, fraţii care au reuşit până la urmă să se dezvinovăţească? Numărul celor ce se bucură de onoruri este limitat, dar nu şi al acelora ce doresc să le dobândească. Asta s-a întâmplat întotdeauna aşa şi nici n-ar putea fi altfel. Fiindcă dacă ambiţiile unuia ce vrea să parvină printre conducătorii unei colectivităţi nu s-ar lovi de ambiţiile celorlalţi şi ar trebui să se confrunte doar cu talentul şi perseverenţa proprie, multe divergenţe dintre oameni ar fi de neînţeles. Aşa, însă, Al Nouălea trebui să înveţe din nenorocirile fratelui său preţul posibil al carierei pe lângă Alexandru.

Deşi au crescut împreună şi s-au înţeles atât de bine, deşi condamnarea şi moartea fratelui mai mare a însemnat pentru copilul care mai era Nausiphoros cea mai grea lovitură ce l-a putut atinge, deşi s-au bucurat de aceeaşi creştere şi s-au înălţat din respectul aceloraşi valori, deja de la vârsta aceea preferinţele au început să le difere. Poate că aceasta i-a şi salvat viaţa celui de Al Nouălea. Al doilea fiu al Philantropului nu numai că şi-a îndeplinit misiunea de sa indispensabilă lungului lanţ pe care scribul s-a încumetat să-l descrie, dar a reuşit să avanseze în

onoruri şi să îndeplinească fapte dintre cele mai lăudabile. Vorbind despre viaţa şi lucrările sale, scribul s-a simţit tentat, asemenea autorilor vechimii, să facă o paralelă între el şi un alt bărbat legat (şi) de viaţa lui Alexandru Macedon, Flavius Arrianus, chiar dacă guvernatorul Capadocciei de pe vremea lui Hadrian a trăit cu peste trei sute de ani mai târziu. Dar dacă alţii l-au comparat pe acel Flavius Arrianus cu Xenofon numai din cauza unor afinităţi comune şi circumstanţe de viaţă asemănătoare, paralela propusă de scrib este mai uşor de iertat. Şi iată de ce: deoarece amândoi (Nausiphoros şi Arrianus) s-au legat de câte un suveran ce i-a ridicat la onoruri şi putere, pentru ca apoi, puţin înaintea morţii protectorului lor, să se retragă din funcţii (e drept că Al Nouălea abia depăşise vârsta unui băieţandru, pe când Arrianus era om în toată puterea), amândoi au iubit şi preţuit cultura, chiar dacă au înţeles să-şi jertfească o parte a vieţii campaniilor militare; amândoi au scris (şi) despre Alexandru Macedon, atunci când, renunţând la demnităţi şi stimaţi de concetăţeni, au putut să-şi elaboreze opera. Paralela aceasta este atât de la îndemână, încât, dacă scribul a fost obligat să amintească mai devreme despre un „dialog pierdut al lui Platon”, de data asta ar fi tentat să bănuiască existenţa pierdută a cărţii paralelei care nu numai că nu ni s-a păstrat, dar despre care nici nu ne mai aminteşte nimeni nimic. Intuiţiile istoricului sunt de multe ori asemănătoare cu cele ale astronomului: şi acela „vede” un corp ceresc într-un loc unde trebuie să se afle „ceva”, fiindcă atât calculele, cât şi experienţa şi simţul său special o cer. Dar dacă astronomul este apoi confirmat în afirmaţii de calcule, istoricul nu poate vorbi decât despre relicve. Or despre cele mai multe fapte petrecute de-a lungul timpului relicvele lipsesc. Este şi firesc să fie aşa: altfel pământul ar fi un imens muzeu. Sau un cimitir. Şi au existat destui oameni şi destule perioade

când această imagine a fost împinsă în planul al doilea, a fost considerată neconvenabilă sau n-a fost considerată deloc.

Al Nouălea şi-a continuat viaţa pe lângă Alexandru. „Conjuraţia pajilor” era de acum uitată, dar memoria oamenilor este capricioasă, incriminarea fratelui putând să iasă oricând la iveală. Însă lucrurile nu s-au petrecut totuşi aşa, aceasta datorându-se poate şi faptului că Nausiphoros s-a înconjurat de un grup care fusese departe de evenimentele ce au dus la osândirea „conjuraţilor” şi că anii au trecut mai repede ca de obicei, astfel încât tânărul a ajuns în curând, la nici şaisprezece ani, să fi trăit atâtea, încât experienţa dobândită îl făcea egalul unor oameni mult mai vârstnici. Şi statura îl avantaja, Al Nouălea moştenind de la strămoşi corpul înalt, capul rotund, dar nu şi fizionomia de veşnic copil păstrată tot timpul vieţii de mai mulţi dintre cei din care se trăgea. Şi dacă Platon a spus că un cap rotund este reflectarea imaginii universului - care şi el este rotund -, Al Nouălea oferea, nu numai prin aceasta, privirilor un model de armonie. Doar uitătura melancolică îl mai trăda din când în când, deşi traiul sever dus de atâta vreme îi dădea de obicei un aer dur pe o faţă bronzată de vânturi, arşiţe şi frig. Cu atât mai de neînţeles părea de aceea momentul când pentru un răstimp atât de scurt privirea îi deschidea ferestre spre lumi, pe care ceilalţi nu le puteau zări.

Şi poate că l-a mai salvat încă un fapt pe cel de Al Nouălea: în cel mai cumplit moment al campaniei, la traversarea munţilor Hinducuş, calmul şi dârzenia-i potolită i-au impus lui Alexandru. Macedoneanul îl numea un înţelept precoce şi nu se sfia să-i ceară sfatul în multe privinţe. Regele, un om destul de superstiţios, era

încredinţat că Al Nouălea are darul prezicerii şi, chiar dacă răspunsurile pajului nu erau ambigue, totuşi, prin simţul măsurii şi formularea voit ipotetică, au avut calitatea de a putea fi considerate ulterior, de obicei, drept corecte. La aceasta s-a adăugat şi împrejurarea că, aflat în apropierea lui Ptolemaios, a ştiut să dea un sfat care să grăbească capturarea lui Bessos, satrapul Bactriei, cel ce şi-a trădat stăpânul, a încercat să-i ia locul şi l-a ucis. Preţuit într-un mod special de Alexandru din clipa aceea, Al Nouălea a devenit un fel de „piază bună” a regelui. Şi, neprofitând mai mult decât se cuvenea de această poziţie, tânărul n-a ajuns să deranjeze pe nimeni. Memoria celorlalţi în legătură cu moartea fratelui moţăia nestingherită

Dar dacă de atunci drumul i-a fost presărat cu razele luminoase ale speranţelor, acela este şi momentul când misiunea scribului a devenit cât se poate de dificilă în legătură cu descrierea în continuare a vieţii sale. Dacă în alte nenumărate ocazii a păcătuit plângându-se de lipsa informaţiilor concrete, în privinţa lui acestea au devenit prea numeroase şi prea puţin demne de crezare. În primul rând, este imposibil de acceptat ca într-o perioadă atât de scurtă Al Nouălea să fi putut realiza atâtea fapte câte i se atribuie. Fiindcă, să nu uităm, la moartea lui Alexandru, Nausiphoros nu avea încă nici douăzeci de ani, iar la retragerea din funcţia cu care a fost învestit nu număra în mod sigur nici nouăsprezece. Pe de altă parte, la data condamnării şi executării fratelui său, băiatul era de paisprezece ani şi desigur că nu se bucura de nici o influenţă deosebită şi nici de vreo importanţă oarecare între oamenii printre care i-a fost dat să trăiască, astfel încât a putut trece neobservat. Şi, oricum, până la cel puţin vârsta de şaptesprezece ani nu a putut fi considerat mult mai mult decât un copil, chiar dacă între timp trecerea i-a crescut şi dacă traversa o vârstă când maturizarea nu se număra

după numărul anilor de viaţă. Se pare că Alexandru, urcat de tânăr pe tron, iubea la rându-i oamenii tineri. Ridicat la înalte demnităţi, Al Nouălea s-a retras cu puţin înaintea morţii regelui din funcţia de locţiitor militar al satrapului Siriei sau, după cum afirmă alţii, chiar din cea de satrap (în orice caz după Bessos şi înaintea lui Arcesilaos). Dacă ar fi să-i dăm crezare lui Cornelius Palla, dar şi multor altora care au scris despre vremurile acelea şi, deci, şi despre el, ar trebui să admitem că Nausiphoros ar fi făcut adevărate fapte de eroism încă în timpul campaniei din Bactriana şi Sogdiana, că s-ar fi acoperit de glorie la Hydaspes în luptele cu Poros, că ar fi fost cel ce l-ar fi convins pe Alexandru să revină din India şi să-şi îndrepte atenţia spre apus, că în timpul întoarcerii lui Nearchos, amiralul regelui, l-ar fi uimit şi pe acesta cu cunoştinţele-i marinăreşti şi cu soluţiile ce le propunea. Şi, dacă faptele brute, enumerate doar astfel, ar mai fi putut să se fi întâmplat, modul cum este plasat Al Nouălea în cadrul acestor evenimente frizează de cele mei multe ori fantasticul.

Nu este întâmplător că viaţa lui Nausiphoros se confundă cu un basm. Callisthene, cel ce a fost atât de aproape de fiii Philantropului şi şi-a găsit sfârşitul tot în urma „conjuraţiei pajilor”, a apucat să-i mai influenţeze pe tinerii din preajmă, moartea lui tragică venind în favoarea legendei ce se alcătuia. Dar, Callisthene, dizgraţiat, a trebuit să piară cel puţin pentru o perioadă din amintire. Alţii i-au luat locul. Printre aceştia şi Nausiphoros. Pe urmă, după multă vreme, când Callisthene a fost din nou acceptat la sute de ani după ce-a trăit, opera sa a fost îmbogăţită cu aceea a celor pieriţi între timp în uitare. Un val se ridică, altul dispare. După modelul acesta, de multe ori în istorie, faptele şi lucrările oamenilor s-au învălmăşit în asemenea măsură, încât este

imposibil de a mai pune la locul său ceea ce a aparţinut numai unuia sau altuia. Şi, deoarece de cele mai multe ori un prestigiu dobândit pentru mai multă vreme înlătură îndoiala, pe timpul împăraţilor romani opera lui Callisthene „s-a îmbogăţit” în aşa măsură, încât a asimilat şi lucrări ale altor autori. Şi încă o dată spun: nimic de mirare în toate astea, nimic de mirare şi nimic ieşit din comun. Doar că, aşa cum vom vedea mai târziu, Al Nouălea avea să fie asimilat de două ori şi de către două persoane cu totul diferite. Păstrând însă ordinea cronologică, vom spune că „Pseudocallisthene” a fost Nausiphoros. El a descris expediţiile lui Alexandru cel Mare într-o formă ce s-a pretat la numeroase interpolări şi compilaţii târzii, făcând din „Alexandria” o scriere cu totul fabuloasă. Şi nu-l vom numi în continuare „Pseudocallisthene”, pentru simplul motiv că în cazul acela ar trebui să-l amintim în aceeaşi măsură şi drept „Pseudopytheas”. Dar şi pentru că apelativul „Pseudo” pus înaintea originalului ar fi cu totul şi cu totul fals şi ilogic. Nu-l voi numi pentru acelaşi motiv nici „Pseudocallisthene” şi nici „Pseudopytheas”.

Cei care-şi mai amintesc de Al Nouălea, îl pomenesc ca pe unul dintre martorii ultimelor ore ale lui Alexandru. De ce l-a chemat regele la Babylon este (de asemenea) în mod diferit explicat. După unii autori, Alexandru ar fi aflat de faptul că Nausiphoros a început să scrie o relatare a expediţiilor şi ar fi vrut să-l facă istoricul său unic, la fel cum i-a învestit cu ani în urmă pe Lisip şi pe Apeles drept singurii săi artişti plastici. O numire cu drepturi exclusive în domeniu, i-ar fi asigurat istoricului nu numai o răsplată materială mai mult decât împărătească - dacă ne gândim la modul cum îşi plătise regele sculptorul -, dar şi privilegiul oficializării. Acuza firească de care ar fi trebuit să ţină cont

Al Nouălea din partea posterităţii, aceea că funcţia l-ar fi făcut părtinitor în aprecieri, ar fi trecut pe planul doi, dacă reţinem că elementul fantastic, interpolările numeroase târzii şi nenumăratele transcrieri greşite i-au transformat şi aşa mărturia într-o operă literară şi în nici un caz de obiectivitate ştiinţifică.

Alţii pretind însă că Al Nouălea ar fi fost chemat de către Alexandru în legătură cu dizgraţierea sa, Nausiphoros fiind învinovăţit că ar fi încercat să-l influenţeze pe Aristotel împotriva regelui.

Oricum, la sosirea celui de Al Nouălea în Babylon, Alexandru era bolnav şi nu puţini cred că regele - care singur, doar el, îşi presimţea moartea - l-ar fi adus în liniştea grădinilor pe fostul paj, pe cel pe care fusese obişnuit să-l numească „piaza sa bună”, în speranţa că prezenţa benefică a acestuia i-ar mai putea salva viaţa. Dacă ar fi fost aşa, atunci Alexandru ar fi trebuit să-şi presimtă de luni de zile sfârşitul, deoarece nu dura puţin să chemi pe cineva de la Atena şi acela să vină de acolo până în Babylonia. Or boala ce l-a răpus, se ştie, a durat doar câteva zile. Alexandru a mai fost bolnav, dar de fiecare dată medicii au putut să-l pună pe picioare. Şi comploturile împotriva lui au ieşit mereu la iveală înainte de a se împlini. Pe câmpul de luptă a trecut de nenumărate ori pe lângă moarte, fără ca aceasta să-l fi putut atinge. Iar faptul că şi-a îndeplinit îndatoririle de rege, preot şi strateg până în ultima zi, nerenunţând până în clipa din urmă la planul campaniei ce trebuia să înceapă peste două zile, dovedeşte că nici el nu credea cu adevărat că va muri atât de curând. Dar, ţinând cont de cât era de superstiţios, n-ar fi fost totuşi imposibil ca o presimţire sau o proorocire a cuiva să-l fi neliniştit deja cu multă vreme în urmă. Ceea ce se ştie sigur este că - asemenea lui Cimon şi a lui Argesilaos - şi Alexandru a fost prevenit prin mantică de o moarte

iminentă, deoarece ficatul păsării cercetate cu scopul aflării viitorului său era lipsit de un lob. Şi este sigur că regele punea preţ pe asemenea avertismente.

Al Nouălea a intrat în grădinile suspendate, pentru a se întâlni cu regele muribund. El nu bănuia că paşii îl purtau pe locul unde crescuse primul său strămoş, cunoscut de scribul acestor rânduri. Babylonul trecuse între timp sub stăpâniri diferite, dar senzaţia, care i-a făcut pe oameni să numească grădinile cu acelaşi cuvânt, ca şi raiul, a rămas intactă.

Vegetaţia luxuriantă îi aducea aminte de ţările necunoscute prin care trecuse, fără s-o poată recunoaşte cu precizie de niciunde. Şi era cu atât mai impresionantă această vegetaţie, cu cât venea imediat după contactul nemijlocit cu arşiţa şi ariditatea mediului înconjurător, astfel încât, văzut din Calea Procesiunilor, tabloul nu părea decât o amăgire. Printre tamaricşi şi cedri, dar mai ales printre tufele ale căror numeroase nume constituie ele însele o desfătare, printre florile mai multe decât stelele de pe cer şi printre ierburile bogate, Alexandru însuşi îi părea celui de Al Nouălea o apariţie dintr-o lume unde muritorilor nu le este îngăduit să pătrundă decât în cazuri rare, şi cu atât mai privilegiate. Ajuns în ultima clipă în apropierea regelui, Nausiphoros fu întâmpinat din nou ca „piază bună” în care credea Alexandru. Iar fiul Philantropului văzu în suveran nu un om ce murea, ci pe urmaşul lui Heracles şi al lui Neoptolemos, fiul lui Achile, strămoşii legendari la care se întorcea Alexandru.

— Oare n-au crescut aceste grădini numai pentru ca Alexandru Macedon să primească un cadou demn de el pentru când va reveni între eroi, între strămoşi? ar fi întrebat Al Nouălea.

Aşa că, în cazul că regele va muri, gândi el în continuare cu voce tare - şi-l auziră şi cei de faţă şi prin aceştia şi toţi

ceilalţi -, chiar dacă regele va muri, deci, el nu va face decât să-şi încheie periplul printre muritori. În Insulele Fericiţilor viaţa eroilor este veşnică şi plină de lumină şi prospeţime. Alexandru se va întoarce printre ei, după ce a învins întotdeauna şi pretutindeni printre oameni. Toate lucrările i-au fost încununate de succes, toţi paşii l-au dus doar spre victorii, toate armatele ce au îndrăznit să-l înfrunte au căzut nimicite. Şi nici una dintre săgeţile îndreptate împotriva lui nu şi-a atins ţinta. Toate drumurile i-au fost deschise şi atât de mare i-a fost succesul, încât zeii nici n-au găsit de cuviinţă să-i trimită măcar o singură înfrângere, pentru a-l face să înţeleagă preţul victoriei. Care muritor - în memoria păstrată a omenirii - a trecut din izbândă în izbândă, fără a cunoaşte măcar şi o singură înfrângere? Drept recunoştinţă, Alexandru a împrăştiat în lume respectul faţă de zei; primii budhişti nu admiteau statui şi închinarea în faţa lor; la fel şi în vechea religie vedică; drept urmare, au apărut nu primele statui ale lui Budha, ci ale lui Apollo. Şi, fiindcă el însuşi se trăgea din neam de nemuritori, Alexandru a pretins şi prosternarea. Şi toate le-a obţinut şi cuceririle sale au depăşit cu mult hotarele cunoscute ale lumii, de parcă ar fi depins numai de voinţa lui să se ivească întruna noi şi noi teritorii alţi şi alţi oameni care să cadă sub stăpânirea sa. Totul i-a fost permis şi toate ambiţiile admise: Alexandru a trăit ca un erou printre muritori. Unica limită pe care n-a reuşit s-o depăşească nici el, a fost limita timpului ce i-a fost îngăduit să şi-l petreacă pe pământul oamenilor.

Şi Al Nouălea ar fi repetat:

— Iată moartea, ultima limită a cuceritorului! Totul i-a fost îngăduit cât a trăit: victorii fără şir, stăpâniri fără de margini, fapte de nemurire şi de orgoliu. Doar moartea nu şi-a putut-o planifica. Iată ultima limită a cuceritorului! ar fi exclamat Al Nouălea, după ce viaţa s-a scurs din trupul lui

Alexandru. Iar în continuare s-ar fi referit la drumul miraculos spre viaţa veşnică.

Este uimitoare regresiunea din legendă a personajului care a fost Al Nouălea. Discursul funerar lângă trupul neînsufleţit al lui Alexandru s-a păstrat multă vreme ca venind din partea unei mari autorităţi, chiar şi atunci când numele acesteia a dispărut. Era de parcă un tabú păgân ar fi interzis numai rostirea numelui, dar nu şi a faptelor omului. De aceea „Pseudocallisthene" sau „Pseudopytheas" par să fie denumiri inventate doar pentru a se respecta cumva acea interdicţie misterioasă de pronunţare.

După moartea lui Alexandru, Nausiphoros a trebuit să părăsească în curând Atena. Plecând Aristotel, au simţit şi mulţi alţii că prietenia regelui, prietenie ce până nu de mult constituise o garanţie, a devenit acum, din contră, o ameninţare tot mai mare. Al Nouălea, cel ce se pare că a jucat într-adevăr un rol pe lângă Nearchos, navarhul lui Alexandru, a plecat cu mai multe vapoare din Pireu, luându-şi şi familia cu el: soţia şi un băiat. Soţia era o persană cu care se căsătorise la cererea regelui, atunci când acesta a dispus nunta a zece mii de oşteni de ai săi cu fete din Persia. În Massalia i s-au mai născut două fete

Din marea avere a Philantropului a mai rămas destul şi, prin moartea întâiului născut, toată moştenirea trecuse asupra celui de Al Nouălea. În afară de aceasta, tânărul - care se bucurase de afecţiunea lui Alexandru şi îndeplinise însărcinări importante - şi-a făurit el însuşi o situaţie materială remarcabilă. O nouă etapă începea în viaţa sa şi nu avea nici un motiv să se teamă de viitor: era încă foarte tânăr, era bogat şi se bucura de o experienţă de viaţă cum puţini oameni aveau chiar la bătrâneţe.

Acum Al Nouălea se afla în faţa alegerii locului unde să se

aşeze. La început gândul l-a dus să-l caute pe Nearchos, pe lângă care avusese o mare influenţă în timpul când amiralul lui Alexandru adusese flota înapoi din India. Apoi i se păru mai uşor să ajungă la Ptolemaios Lagos. Dar acesta era prea ocupat în a-şi consolida partea din moştenirea lăsată de macedonean. Când împreună cu alţi câţiva diadohi fu amestecat în asasinarea lui Perdicas, regentul imperiului, Nausiphoros îşi dădu seama că omul de cultură ce fusese Ptolemaios va fi pentru multă vreme din nou înlăturat de oştean şi intrigant. Fiul Philantropului nu s-a înşelat: luptele dintre diadohi au spulberat şi urmele graniţelor nimicite de Alexandru. Toată întinderea imensă de pământ cucerită de marele rege devenise obiect de împărţeală între generali. Geografia cunoscută, rămasă în afara acestui joc sângeros, era relativă.

O scurtă vizită la Elis îl conduse la vechea-i cunoştinţă, Pyrrhon. Dar scepticismul s-a dovedit un lucru inacceptabil pentru Nausiphoros. În venele celui de Al Nouălea curgea prea mult sânge al unor negustori întreprinzători şi, chiar dacă şi ceilalţi strămoşi mai reapăreau câteodată în privirea-i melancolică, el a rămas omul opţiunilor ferme. Cel puţin în acţiune, dacă nu şi în gândire. Vagi amintiri de familie se redeşteptară abia simţite la Elis. Dar asta era tot. Corăbiile sale îl purtară mai departe. Al Nouălea se mută cu familia la Massalia.

Fosta colonie foceeană, devenită la rândul ei metropolă, se găsea izolată de etrusci şi, în special, la apus, de cartaginezi, iar la răsărit de situaţia haotică a imperiului ce nu-şi găsea conducătorul. Era exact locul căutat de Al Nouălea: o cetate sigură, neimplicată în luptele unei lumi atât de schimbătoare ca aceea a momentului respectiv, unde în locul armelor se foloseau ştiinţele şi artele. Numai că Massalia nu avea timp nici pentru acestea: ea lupta din greu să supravieţuiască în condiţiile în care trăia de pe

urma comerţului şi comerţul îi era gâtuit din toate părţile de drumurile controlate de duşmani. Pentru căutarea adevărului rămâneau prea puţini bani.

Nelinişte era destulă şi în Massalia, dar aceasta se măsura aici în pierderile sau câştigurile în oboli şi drahme, pe care cetatea le avea de pe urma unuia sau altuia dintre evenimentele contemporane. În felul acesta teama lua un chip concret şi devenea mai umană, mult mai uşor de suportat. Într-un asemenea loc s-a aşezat Al Nouălea, fiind imediat binevenit datorită navelor şi averii aduse cu el. Viaţa se arăta într-adevăr mai lipsită de riscuri aici, dar şi mai limitată. Şi orizonturile erau mai joase, precum şi visele şi posibilităţile. Dar Nausiphoros străbătuse destulă lume şi trăise suficient de intens, pentru a avea din ce-şi umple viaţa până la adânci bătrâneţi. Pentru el acţiunea se terminase, începea vremea contemplaţiei. Aceasta ar fi o ipoteză, se pare că şi cea mai rezonabilă. Despre Al Nouălea nu mai ştim aproape nimic din momentul sosirii la Massalia.

Dar şi acest oraş din vestul populat de greci a cunoscut oameni dispuşi să-şi depăşească temerar condiţia. În vremea când Alexandru se lupta cu ultimul ahemenid, doi navigatori îndrăzneţi - despre care am amintit -, Pytheas şi Euthymene, forţând blocada punilor, au reuşit să iasă în Ocean şi să ajungă primul până în misterioasa Thule şi mai departe până în Tanais, iar celălalt să cerceteze ţărmul vestic al Africii. Euthymene a încercat nu numai să ajungă în locurile de pe coastă necolonizate de cartaginezi, dar a nădăjduit să le smulgă acestora şi taina pe care o deţineau de veacuri, de când navigatorii fenicieni, împreună cu cei ai lui David şi ai lui Solomon, în expediţii comune, au atins „Ţara Ofir”, cea bogată în aur. Dar, chiar dacă a reuşit să se

strecoare printre cele două stânci, Kalpe şi Abyla, cum numeau punii Coloanele lui Hercule, a trebuit, să constate, în momente pline de primejdii, că speranţele i se restrâng mereu: coloniştii cartaginezi se aflau peste tot, iar „Ţara Ofir” nu şi-a trădat taina.

Nici Pytheas n-a izbutit să găsească drumul de ape ce înconjoară Europa pe la răsărit, astfel încât să poţi aduce din extremul hiperboreean cositorul şi ambra pe vase. Drept urmare, descoperirile lui nu mai interesau pe nimeni. Nici Europa, care desigur că se află (şi ea) înconjurată de Ocean, nu se arată dispusă să-şi împărtăşească secretele toate: locurile unde mările din răsărit se vărsau în nesfârşitul Ocean, a rămas şi pe mai departe o enigmă atât de costisitoare[1]. Din călătoria lui Pytheas se întruchipa tot mai mult legenda. Descrieri fabuloase se adăugau întâmplărilor adevărate şi Al Nouălea, cel ce a descris şi drumul lui Alexandru Macedon, a devenit şi participant şi erou la călătoriile massaliotului. Anacronismul ar fi trebuit să devină evident pentru oricine: un muritor nu poate fi în acelaşi timp în armata marelui cuceritor, plecată în extremul orient, dar şi în expediţia lui Pytheas, căutând în alt colţ al lumii culcuşul soarelui, plămânul lumii şi un nou drum comercial. Şi, pentru ca lucrurile să-şi găsească totuşi o rezolvare, tradiţia a asimilat cele două expediţii într-un singur itinerar fabulos.

Legenda a devorat în curând cu totul adevăratul atestat. Fiul Philantropului, cel pornit ca paj în suita lui Alexandru şi devenit înalt demnitar în Siria, „piaza bună” a regelui, a ajuns să fie înlăturat de propriul personaj. „Pseudocallisthene” şi „Pseudopytheas” s-au contopit într-una şi aceeaşi persoană, iar operele s-au amestecat şi ele. Partea massaliotă, fiind mai izolată de lume, avea să fie la

[1] Aceleaşi locuri n-au reuşit să !e găsească nici oştenii lui Alexandru cel Mare. Însă credinţa că Europa ar fi o insulă plutind pe Marele Ocean, a rămas intactă.

rândul ei înghiţită de epopeea lui Alexandru. Descrierea datorată celui de Al Nouălea, redactată pe baza mărturiilor lui Pytheas însuşi şi ale altor membri ai expediţiei, s-a pierdut. Compilaţiile ulterioare au îmbogăţit-o cu noi amănunte fantastice. Când cu sute de ani mai târziu Strabon nu conteneşte să-l numească pe Pytheas mincinos şi în punctele unde afirmaţiile denaturate ale lui „Pytheas" erau cu totul aberante, dar şi atunci când era vorba despre intuiţii corecte, dar încă nedovedite unanim, el nu mai vorbeşte decât despre ecouri târzii ale cărţii celui de Al Nouălea. Acesta, însă, a dispărut cu totul: el devenise doar „Pseudopytheas" şi „Pseudocallisthene" şi apoi doar unul dintre cei ce s-ar fi ascuns sub ultima denumire.

Nu numai Strabon, dar şi alţi autori şi-au arătat, scepticismul în legătură cu multe descrieri ale lui Pytheas, precum şi cu unele precizări din *Alexandria*, care tocmai se năştea. Nausiphoros a arătat mereu un interes deosebit pentru natura locurilor pe unde a trecut. El a descris cu lux de amănunte plantele şi animalele ce i-a fost dat să le întâlnească. În opera pierdută a lui „Pseudopytheas" apăreau o sumedenie de ierburi şi arbori zăriţi de Nausiphoros în campaniile lui Alexandru. Influenţa inversă este încă la îndemână: în pustiul (?!) în care Alexandru îi urmărea pe gadronieni s-ar fi aflat foarte mulţi arbori de smirnă, „mai înalţi decât arborii de smirnă obişnuiţi". Fenicienii, buni afacerişti, urmau armata lui Alexandru şi adunau răşina, „o răşină cu atât mai bogată, cu cât ramurile arborilor erau neobişnuit de mari"... Tot acolo se vorbeşte şi de parfumata rădăcină de nard, de asemenea valorificata de negustorii fenicieni. Amănuntul este certificat şi de Arrianus şi de Aristobul. Dar nostalgia ambrei, a cărei supremaţie o aveau cartaginezii în apus, este evidentă la această recoltă a fenicienilor în răsărit. Ictis - patria cositorului şi Abalo (sau Aba Alo) - locul de

„unde ambra poate fi încărcată cu lopata” îşi găsesc corespondenţa în legenda despre Alexandru. Fenicienii, care obţin supremaţia în răsărit, sunt rudele cartaginezilor din apus. Descrierea este obsesivă şi negustorul massaliot nici n-o putea resimţi altfel. „Pseudopytheas” nu vorbeşte numai despre utricularii şi proprietarii de catâri, cei ce aduc cositorul şi ambra, şi despre corăbiile folosite pentru transportul cositorului de la Ictis până la gurile Sequanei, şi despre corăbiile ce aduc ambra de la Basileia, ci şi despre arborii de smirnă şi despre rădăcinile parfumate de nard. Şi, pentru ca să nu i se pună informaţiile la îndoială, Nausiphoros, alias „Pseudopytheas”, îşi ia ca măsură de siguranţă argumentul că niciunde nu se face aluzie la cele spuse de el, doar fiindcă utricularii celţi folosesc o limbă „în care nu se poate scrie”, iar mărturia expediţiei massaliotului este singura dovadă. Singură şi suficientă, afirmă „Pseudopytheas”, şi de aceea nu se sinchiseşte nici de faptul că vara, pe insulele Baaltis, expediţionarii dau de mărăcini cu spini atât de puternici încât „dacă se întâmpla ca un călăreţ să-şi agaţe veşmintele de ei, spinii nu se rupeau de tulpină, în schimb călăreţul era tras jos de pe cal”. Şi ce dacă aceşti spini ar fi fost întâlniţi de oamenii lui Alexandru cel Mare în timpul urmăririi aceloraşi gadronieni? Şi ce dacă massalioţii n-aveau cai cu ei? „Lumea este oglinda armoniei zeilor” pare să spună Nausiphoros şi ceea ce este în răsărit trebuie să fie şi în apus şi ceea ce este sus se găseşte reflectat şi jos. Iar drumul lui Alexandru şi drumul lui Pytheas sunt doar explorări ale acestei lumi atât de simetric de armonioase.

Biografia celui de Al Nouălea se opreşte aici. Însă deoarece este în afara discuţiei că el a sosit în Massalia cu un număr de corăbii şi întrucât, ţinând cont de averea

moştenită de fiul său, alături de preocupările-i scriitoriceşti, este de presupus că şi-a condus în continuare afacerile cu aceeaşi pricepere şi eficienţă ca şi tatăl lui, scribul îşi permite să persiste în a-l numi Nausiphoros. În Massalia sunt atestaţi mai mulţi „Nausiphoros”, dar unul dintre ei, desigur, a fost cel de Al Nouălea.

Biografia lui Nausiphoros se termină aici, însă opera sa abia începe. Dintre cărţile scrise de Al Nouălea, scribul îi poate atribui cu o marjă mare de siguranţă trei: o descriere a expediţiei lui Alexandru în India, o descriere a călătoriei lui Pytheas în ţinuturile hiperboreene şi o carte pentru uzul corăbierilor. Prima se pare că a început-o încă în Siria, a doua şi a treia au fost scrise în întregime la Massalia. Totuşi, în cazul celui de Al Nouălea biograful nu numai că nu duce lipsă de date, ci este pur şi simplu sufocat de informaţii - care însă, din păcate, sunt false, în cea mai mare parte a lor. Este cu atât mai greu de scos bobul de adevăr din bulgărele mare de steril. E şi motivul pentru care nu pot fi adăugate acestor scrieri şi *Tratatul despre stele*, şi lucrarea despre animalele lumii, şi *Istoria drumului cositorului, al blănurilor şi al ambrei*, precum şi alte câteva titluri ce au fost atribuite unui (unor) personaj(e) care poate (pot) fi lesne asimilat(e) lui Nausiphoros, fără a exista însă nici o dovadă certă în acest sens. Informaţiile sunt stufoase, chiar şi lucrările despre expediţia lui Alexandru şi cea despre călătoria lui Pytheas sunt diferit şi anacronic datate, fiind atribuite unei perioade de creaţie de peste o sută de ani... pentru unul şi acelaşi autor.

Ţările se nasc şi dispar, alte nume apar în locul celor uitate. Iată ce se spune în Alexandria despre împărţirea imperiului: nu diadohii s-ar fi luptat între ei şi ar fi făcut diviziunea prin puterea sabiei, a intrigii şi, de multe ori, a

trădării, ci Alexandru însuşi şi-ar fi împărţit ţara încă mult înainte de a fi murit. Dar numele ţărilor se schimbă în decursul vremurilor şi compilatorii târzii au ajuns să înlocuiască vorbele care celor mulţi nu le mai spuneau nimic cu altele ce-şi găseau o acoperire în realităţile contemporane lor. Iată, de pildă, versiunea prelucrată de Mihail Sadoveanu: „ ...începu a împărţi împărăţiile şi domniile şi ţările pe rând; adică lui Antioh îi dete India, împărăţia lui Por, la răsărit; lui Filon îi dete Persia, a marelui Darie împărat: lui Antigon îi dete ţara Mersidonului, împărăţiile lui Evimitrie împăratul; lui Filip îi dete toată Asia, şi Marea Chilichiei cu ostroavele; lui Potolomei îi dete Egiptul, Ierusalimul şi Pelagonitul; lui Selevchie îi dete Rîmul; lui Leomedus îi dete Inglitera şi Veneţia şi Ţara Leşască, iară lui Finec îi dete Ţara Nemţească şi Ţara Franţuzească de la apus şi toate ţările pe rând”. Este evident că numele acestor locuri sunt formulele pentru cei ce au apucat vremuri mult, mult mai apropiate nouă decât lui Alexandru cel Mare. Dar, purtând alte denumiri, multe dintre aceste meleaguri sunt pomenite ca teatru de acţiune al diadohilor încă de „Pseudocallisthene”. Ceea ce înseamnă că tradiţia a dorit ca Alexandru să fi făcut şi cuceririle spre apus şi spre miazănoapte, pe care moartea l-a oprit să le încerce. Mai ales trimiterile înspre „Inglitera”, precum şi celelalte teritorii din nord-vestul continentului ne duc - vrând-nevrând - la călătoria lui Pytheas. După mii de ani se mai poate vedea că Nausiphoros pare să-şi fi încurcat câteodată hârtiile. Sau, mai degrabă, cei ce au avut acces la ele.

Dar nu este singura dată când dorinţa autorilor este trecută pe răbojul faptelor.

O dată cu scurgerea timpului şi cu transmiterea prin viu

grai a descrierii expediţiei lui Alexandru, pe măsură ce personajul căpăta dimensiunile mitice care l-au fixat în istorie, contribuţia lui Nausiphoros este tot mai nesigură. Pe de altă parte, scăderea tot mai accentuată a prestigiului lui Pytheas a dus la înghiţirea povestirii expediţiei acestuia de către mult mai populară legendă a regelui macedonean. Şi, oricât ar părea de ciudat, legătura dintre cele două lucrări, odată distincte, se poate face tocmai în acele fragmente unde exagerările par cele mai sfruntate şi unde basmul tindea să ia cu totul locul realităţii istorice. Iată doar trei exemple dintr-un şir foarte numeros, variabil însă şi acesta în funcţie de ediţia la care ne referim: printre zmei, oameni cu mai multe capete şi alte fiinţe aparţinând unei anumite credinţe populare, trupele cuceritorului întâlnesc în multe variante ale *Alexandriei* şi o populaţie de oameni albaştri, oameni cu picioare de cal („hippopozi") şi oameni cu urechi mari („panoţi"), aceştia din urmă dormind înfăşuraţi în propriile lor urechi. Or nici una dintre respectivele trei specii n-avea cum să fie văzută în apropierea Indului, dar... au fost întâlnite toate trei de către corăbierii lui Pytheas. „Oamenii albaştri" erau războinicii din Britania, care-şi vopseau trupul şi faţa în această culoare. Este cert că Pytheas i-a întâlnit în drumul lor spre Thule (Islanda de azi) şi, chiar dacă este probabil că el a reuşit să lege contacte mai strânse cu alte populaţii mai paşnice din AL-Fion (cum numeau pe vremea aceea cartaginezii insulele britanice, ei care aveau supremaţia drumului de dincolo de Coloanele lui Hercule), este sigur nu numai că i-a zărit pe acele meleaguri, dar că a şi povestit despre ele. Iar hippopozii şi panoţii n-au fost decât nişte populaţii observate tot de către Pytheas în extremul nord, atunci când încerca să găsească, pentru cei ce l-au finanţat - timuhii Massaliei - o cale să-l ducă pe la nord-est în ipoteticul Ocean ce înconjoară Europa. Pe ţărmurile actualei Mări Baltice se găseau triburi

obişnuite să acopere distanţele pământurilor înzăpezite cu ajutorul unor scânduri asemănătoare schiurilor. Iar urechile lungi ale panoţilor nu erau decât formele pliurilor pelerinelor, pe care le purtau. Dar iată că toţi aceşti locuitori tipici ai împărăţiilor îngheţate, abia atinse pentru o secundă de privirile străinilor, se pomenesc pe neaşteptate răsărind din vegetaţia luxuriantă a pădurilor de la miazăzi, străbătute de armatele cuceritorului lumii. Nu este singura trecere dintr-o legendă într-alta. Dar liantul se trădează uşor: deoarece oamenii lui Pytheas (şi ai lui Euthymene) au fost unicii greci ce au reuşit să străbată blocada punilor şi deoarece acest lucru s-a întâmplat aproximativ în acelaşi timp cu momentul drumurilor oştilor lui Alexandru, Massalia rămâne singura cale de introducere a unor personaje din extremitatea cealaltă a lumii în legenda despre cuceritorul macedonean. Era de parcă ar fi amestecat cineva manuscrisele lui Nausiphoros în aşa fel încât, nemaiputând fi separate, s-a născut o singură şi unică poveste. Şi este încă o dovadă că lui Alexandru zeii i-au îngăduit totul, până şi includerea pentru vecie în cuceririle sale a unor popoare şi locuri pe care nu le-a zărit şi nu le-a vizitat niciodată. Şi iar spun, asemenea lui Nausiphoros: „Doar moartea este singura limita a cuceritorului!”

Ca la atâţia alţi autori, după ce scriitorul şi-a dat opera, aceasta l-a acoperit cu desăvârşire, astfel că nu mai avem nici un fel de date certe despre biografia lui Nausiphoros după ce s-a stabilit la Massalia, dar putem încerca anumite speculaţii care să ne ajute să facem drumul îndărăt - de la pagina scrisă la viaţa celui ce a aşternut semnele. Însă chiar şi atunci dăm de rezultate discutabile. Sulul de papirus, ce se odihneşte cine ştie unde în cilindrul său de bronz, a înfăşurat în el şi pe autorul scrierii. Al Nouălea, fiul

Philantropului, a fost paj al lui Alexandru cel Mare, şi-a pierdut fratele într-o conjuraţie eşuată, l-a însoţit pe rege până pe malurile Indului, este menţionat de câteva ori în treacăt de unii autori ce s-au ocupat de expediţiile macedoneanului, se pare apoi, că a fost locţiitor militar sau chiar satrap al Siriei, a fost aproape sigur de faţă în Babylon la moartea lui Alexandru, după ce (probabil) a renunţat mai înainte la demnităţi, s-a căsătorit. Împreună cu alţi zece mii de greci, atunci când regele a organizat acea nuntă grandioasă între oşteni de-ai săi şi fete persane, s-a reîntors la Atena şi s-a stabilit cu familia la Massalia, aducând aici o avere considerabilă şi mai ales mai multe corăbii; s-a ocupat în continuare cu negoţul, în special cu Egiptul, date fiind legăturile lui vechi cu Ptolemaos, încă de pe vremea campaniilor din Asia; a scris în restul timpului şi a trăit fără să se mai ştie nimic sigur despre el. Data morţii nu i se mai poate fixa cu certitudine, însă după indiciile cele mai rezonabile este de apreciat că a încetat din viaţă la începutul primului război punic. Aceasta deoarece Alexandru din Syracusa, care-l aminteşte cel mai des, afirmă la un moment-dat că Nausiphoros, exponent al intereselor Massaliei, ameninţată să fie sufocată pe mare de blocada cartagineză, ar fi fost principalul politician ce ar fi încercat să pună în mişcare o putere contra punilor, dar că n-a apucat să mai vadă decât trecerea lui Hieron al doilea, regele Syracusei, de partea Romei, cel ce până atunci contase ca aliat al Cartaginei. În acelaşi context, Alexandru din Syracusa adaugă că Nausiphoros n-a mai putut vedea prima flotă puternică romană, cea pe care a visat-o de atâta timp ca pe o stavilă în faţa supremaţiei corăbiilor punilor, duşmanii comerţului massaliot. Deci, dacă e să dăm crezare acestor surse - în lipsa altora mai detaliate -, trebuie să situăm moartea celui de Al Nouălea înaintea victoriei romane de la Mylae, însă după debarcarea

romanilor în Sicilia. La data aceea Nausiphoros împlinea tocmai vârsta venerabilă de optzeci de ani.

Viaţa celui de Al Nouălea pare poate seacă şi e ciudat: un om cu asemenea contemporani, cu o asemenea istorie este un personaj ideal pentru o „biografie romanţată”. Cu puţină imaginaţie, introducând în poveste şi o fată frumoasă, şi o intrigă convenţională, şi două cugetări ironice romanul de succes ar fi fost gata. Dar... fiindcă tot restul a fost înghiţit de povestea cărţilor sale, scribul, cel ce l-a numit pe al Nouălea „Nausiphoros” şi l-a fixat în locul potrivit din lanţul Speranţei Celor o Sută, scribul, deci, se mulţumeşte să spună despre el doar atât.

AL ZECELEA

Leukos (323 î.e.n. - 292 î.e.n.)

DESPRE CHIPUL MONUMENTAL AL DRAGOSTEI

Pentru scrib, aşezarea vieţii acestui personaj la locul potrivit în şirul seminţiei lui a reprezentat o problemă mai complicată decât era de aşteptat. Între Al Nouălea şi Al Unsprezecelea nu a mai găsit pe nimeni. Cel puţin multă vreme. La Massalia, Nausiphoros a venit cu un fiu, iar Al Unsprezecelea s-a născut şi a crescut în casa bogatului său bunic. Dar cine a fost tatăl Astronomului, nu se spune niciunde. Un supranume fără noimă ascunde totul. Să fi făcut Al Zecelea un lucru atât de incriminant, încât toate dovezile trecerii lui prin lume să fi fost dinadins şterse din anale pentru a salva o cetate şi o familie de ruşine? Despre acel Astronom nu se vorbeşte ca despre fiul lui Leukos, ci doar ca despre nepotul lui Nausiphoros. Aceasta i s-a părut scribului, în prima clipă, o dovadă suficientă.

Totuşi, îndoiala rodea mai departe: dar dacă Al Unsprezecelea s-a născut ca fiu din flori al unei copile de-a lui Nausiphoros? Astfel era normal ca bunicul să-i fie pomenit în calitate de strămoş cel mai apropiat pe linie masculină. Iată că avem deja două ipoteze. Alte gânduri se

adaugă apoi primelor. Curiozitatea e mare, puterile însă mici. De unde să afle scribul despre cine să amintească în acest loc? Dar, apoi, fiindcă a găsit de fiecare dată apelativul „Fiul Statuii” aşezat lângă Al Unsprezecelea şi fiindcă acela a încercat mereu să scape de acel supranume, pentru că a început să înţeleagă ce se a scunde sub poreclă, lucrurile au început să se lămurească.

O legendă despre un tânăr îndrăgostit din Rodos, citită întâmplător şi reţinută providenţial, avea să se insinueze tot mai mult ca o posibilitate îndrăzneaţă. Povestea sună astfel: un tânăr învăţat a acuzat, în faţa tribunalului din Atena, pe un negustor bogat că ar fi săvârşit o serie de nereguli în dauna statului, cu scopul de a-şi umple în mod ilicit propriile magazii cu produse. Procesul s-a terminat în favoarea tânărului, dar nu toate acuzele lui s-au putut dovedi în întregime. Aşa că negustorul n-a fost condamnat la moarte, însă a fost obligat să plătească mari daune cetăţii şi să părăsească pentru totdeauna Atena.

Omul a achitat uriaşa amendă, care l-a adus în pragul ruinei, apoi a plecat împreună cu familia la Rodos. Negustorul, fiind însă foarte priceput în comerţ, a reuşit să se refacă şi peste vreo zece ani să devină unul dintre personajele cele mai bogate ale patriei sale adoptive.

Acuzatorul, cel ce a fost cât p-aci să-l trimită la moarte, a venit şi el printr-o întâmplare la Rodos. (O altă variantă, mult mai colorată povesteşte cum tânărul ar fi fost prins de piraţi şi vândut la marele târg de sclavi de la Delos, unde ar fi fost cumpărat de fratele negustorului. Apoi acela ar fi fost cucerit de frumuseţea, cinstea şi învăţătura robului şi, recunoscându-l dintr-o familie de seamă, i-ar fi redat libertatea.) Oricum, omul nostru, pe care o să-l numim în continuare Leukos datorită pielii sale deosebit de albe, după cum o afirmă legenda, va veni, fără s-o bănuiască, pe urmele fostului adversar. (O altă sursă vorbeşte despre un

bărbat superb, cu pielea mai albă ca laptele, care ar fi fost adus ca slav în Rodos şi care ar fi luptat alături de rodieni împotriva lui Demetrios Poliorcetul, fiul lui Antigonos. Făcând minuni de vitejie, tânărul erou fu eliberat după victorie, drept mulţumire faţă de serviciile aduse cetăţii.) În orice fel a ajuns Leukos la Rodos, un lucru este subliniat de legendă: el s-a bucurat de la început de cel mai înalt prestigiu în rândurile localnicilor. Înfăţişarea-i impunătoare - mereu asemuită cu o statuie ieşită din marmura cea mai fină şi smulsă din nemişcarea ei de mâinile celui mai mare sculptor - împreună cu firea-i plăcută, binevoitoare şi pasională, faţa-i de copil, trădând atât nevinovăţia cât şi încăpăţânarea, precum şi privirea-i când hotărâtă, când melancolică, cunoştinţele-i nenumărate, culese nu numai prin învăţătură, dar şi prin nesfârşite călătorii, totul îl făcea să devină un punct de atracţie pentru cetate. Şi, dacă Shakespeare n-ar fi localizat iubirea lui Romeo şi a Julietei la Verona şi la Mantua, putea găsi un model asemănător la Rodos. Pentru că Leukos este cel ce se îndrăgosteşte de fiica negustorului pe care el însuşi l-a acuzat cu zece ani în urmă la Atena.

Legenda este cuprinzătoare şi amănunţită. Ea s-a păstrat în numeroase variante şi până şi finalul este diferit povestit în cele câteva ipostaze ce ne-au rămas. În cele mai multe versiuni dragostea se termină tragic, în altele, însă, se ajunge la o împăcare între socru şi ginere. Cea mai cunoscută vorbeşte despre un compromis straniu: Leukos se poate căsători cu aleasa inimii, dar numai pentru zece ani. Apoi trebuie să-şi primească pedeapsa de la tatăl soţiei. Este ciudat că nici povestea, în această desfăşurare din urmă, n-a fost folosită vreodată de tragedienii vremurilor noi, cei ce căutau cu atâta înfrigurare subiecte potrivite din antichitate.

Pentru scrib, însă, realitatea se restrânge implacabilă la

eroii şi la evenimentele firului scrierii. O poveste, oricât de seducătoare, nu-şi găseşte locul în demersul ei, decât dacă reprezintă o za din lanţul lung al Celor o Sută. A fost Leukos cel de Al Zecelea? Aceasta era întrebarea şi doar în funcţie de răspunsul dat merita să-i cerceteze în amănunte aventurile.

Nimic n-a reuşit scribul să afle despre copilăria celui de Al Zecelea. Fiul lui Nausiphoros şi al soţiei sale, persana cu care s-a unit în ziua când a avut loc nunta celor zece mii de oşteni de-ai lui Alexandru cel Mare cu zece mii de femei din vechiul regat al ahemenizilor, copilul acesta apare, în mod firesc, împreună cu părinţii lui la Massalia, după care orice consemnare în legătură cu el dispare. Dar, dacă n-a reuşit să găsească alte date despre tinereţea lui, dacă n-a reuşit să-i afle identitatea printre cei veniţi într-un fel sau altul la Rodos, a avut norocul să descopere al cui fiu era tatăl Astronomului, nepotul lui Nausiphoros. Într-un loc însuşi Titus Livius îi pomeneşte numele. Acum firul se leagă retrospectiv. Ar fi posibil, ba este chiar probabil ca povestea dragostei dintre Leukos şi Arete să fi fost îmbogăţită de imaginaţia şi de dorinţele povestitorilor. Dar sâmburele de adevăr se lasă scos la lumină, chiar dacă forma sa originală nu mai poate fi stabilită. Leukos, fiul lui Nausiphoros şi nepotul Philadelphului, poate să-şi preia numele: Al Zecelea se aliniază în lungul şir.

După ce şi-a găsit cu certitudine omul, scribul a considerat că merită să transcrie legenda cât mai fidel, ca fiind unicul fragment al biografici cât de cât cunoscute a lui Leukos. Dacă avem în vedere că asediul de aproape un an al Rodosului s-a petrecut în 306/307 î.e.n. şi că Nausiphoros s-a căsătorit prin 324 î.e.n., rezultă că Leukos n-a putut fi decât un băieţandru, atunci când a sosit pe insulă. Şi, deoarece venirea lui trebuia să se fi întâmplat înaintea începerii împresurării Rodosului de către Demetrios, vârsta

eroului ne apare şi mai fragedă. (Fără să vrea, scribului îi apare din nou în faţă imaginea lui Romeo, şi el, după legendă, incredibil de tânăr pentru mentalitatea omului din secolul al XX-lea.) Dar, dacă mai punem la socoteală faptul că acest flăcăiandru l-ar fi acuzat cu... alţi zece ani în urmă pe negustorul bogat din Atena, anacronismul devine absolut evident. Aici chiar şi o discrepanţă de puţini ani ar apare decisivă, Leukos trebuind să fi atins majoratul pentru a-l fi putut incrimina pe tatăl Aretei. Din punctul de vedere al scribului, situaţia devenise descurajantă: atât căsătoria celor zece mii din Babilon, cât şi asediul Rodosului sunt evenimente a căror datare nu suferă dubii. Descendenţa lui Leukos atârna de un singur fir. Să fi avut Nausiphoros un alt fiu înaintea celui de Al Zecelea? Nici asta nu se putea, deoarece la vârsta căsătoriei, însuşi fostul paj al lui Alexandru, atât de precoce în întâmplări şi experienţă, abia împlinise optsprezece ani. Oricât de grăbit ar fi fost să-şi asigure un urmaş, nici măcar el n-ar fi putut să facă să dispară diferenţa de cel puţin doisprezece ani, ce i-ar fi îngăduit unui Leukos major să acuze pe cineva la Atena prin anul 317 î.e.n. Pentru aceasta tatăl şi fiul ar fi trebuit să fie aproape de aceeaşi vârstă, sau să-i despartă doar... şase-şapte ani. Fiul şi tatăl cam de aceeaşi vârstă! Asta l-a făcut pe scrib, poate şi sub influenţa celebrei tragedii de sub al cărei model i-a fost atât de greu să se elibereze, să presupună că duşmănia dintre Leukos şi tatăl Aretei va fi fost, de fapt, ecoul unor mai vechi dispute între taţii îndrăgostiţilor. Şi iată şi noua ipoteză: Nausiphoros a plecat din Atena după moartea lui Aristotel. Prestigiul şi funcţiile i-au fost importante, de ce să nu se fi încumetat să depună o acuzare împotriva unui negustor pe care-l considera necinstit? Oricum, e o posibilitate mult mai plauzibilă decât aceea ca procesul să fi fost pornit de un june ce, chiar dacă s-ar fi folosit de stima de care se bucura tatăl, nu putea în

nici un caz să fi avut vârsta necesară intentării unui proces. Deci părinţii s-au înfruntat în faţa Atenei, iar deznodământul disputei l-a făcut pe tatăl Aretei să-l urască pentru vecie pe cel ce era cât pe-aci să-l piardă. Ura s-a transmis în mod firesc şi asupra fiului, iar restul poveştii este uşor de acceptat. Poate cu excepţia faptului că Leukos fusese foarte tânăr atunci când s-a acoperit de glorie în timpul asediului Rodosului. Dar şi tatăl său îl însoţise, copil fiind, pe Alexandru în Asia, iar unchiul murise şi mai tânăr, întrucât complotase împotriva marelui cuceritor. Dar de unde prestigiul de om învăţat la o asemenea vârstă? Oamenii mai exagerează şi, dacă ne gândim că de la Alcibiade încoace puţini oameni s-au bucurat de faima unei frumuseţi atât de desăvârşite, calităţile celelalte trebuiau să completeze de la sine portretul eroului exemplar. Şi, poate că tot datorită aceleiaşi trebuinţe de a-l face perfect, l-a adus povestea pe Leukos la Rodos în timpul asediului. Cine să se poată evidenţia mai mult decât un om pornind de la nivelul unui sclav? Un sclav de obârşie nobilă, desigur, fiindcă altfel iarăşi n-ar fi bine. De dragul unei reţete sigure câte nu se pot spune, şi-a zis scribul, fiind gata să accepte varianta care să-i convină cel mai mult drept varianta adevărată.

Să trecem, deci, viaţa celui de Al Zecelea la locul ei, şi-a zis el. Aşadar, fiul lui Nausiphoros părăseşte Atena împreună cu părinţii, atunci când nu mai era indicat ca un colaborator atât de strâns al lui Alexandru să rămână în metropolă. Soseşte cu familia la Massalia, iar pe urmă... Pe urmă începe o nouă problemă: de ce să fi plecat Al Zecelea singur, la vreo cincisprezece-şaisprezece ani la Rodos? Şi, dacă printr-o întâmplare nefericită a ajuns sclav şi a fost vândut la marele târg de la Delos, de ce, mai ales după ce a intrat în conflictul deschis cu tatăl Aretei, nu şi-a anunţat părintele, bogatul armator, cel ce desigur că nu s-ar fi

zgârcit la nici o sumă pentru a-l elibera? Se vede că scenariul ar mai trebui ajustat, dar scribul nu este decât scrib, el nu vrea să-şi depăşească în nici un fel condiţia. Chiar dacă, inconştient, i se mai întâmplă uneori să greşească şi să noteze şi amănunte ce nu s-au desfăşurat în întregime aşa cum le-a descris.

Ferice de scriitori! Ei, neîngrădiţi de nimeni, îşi aleg liberi eroii şi evenimentele. În schimb, scribii, aşa cum am spus... După moartea lui Alexandru, luptele dintre diadohi şi întemeierea statelor elenistice oferă mai multă materie epică decât alte secole întregi. O lume murea, o altă lume se năştea. Atât zbaterea naşterii, cât şi cea a morţii îngăduie apariţia unor caractere exemplare, a unor eroi puternici şi a unor destine demne de a fi imortalizate. Oameni care au influenţat pentru secole istoria, se luptau între ei. O perioadă mai mănoasă în subiecte este greu de imaginat. Scriitorul priveşte în jur şi n-are decât să aştearnă pe hârtie ceea ce îi convine mai mult. Iar dacă potecile i se întrerup, poate să arunce poduri imaginare oriunde şi să plece mai departe.

Scribul, în schimb, trebuie să se ţină doar de albia ce i-a fost indicată. N-are voie să meargă nici în dreapta, nici în stânga, chiar dacă la câţiva paşi se află evenimente extrem de interesante. Cel de Al Zecelea a plecat la Rodos şi scribul este obligat să-l urmeze. Cel de Al Zecelea s-a îndrăgostit de fata duşmanului său (ori a duşmanului tatăl său), iar îndrăgostiţii sunt indiferenţi la tot ce se întâmplă în jur. Vieţile lui Leukos şi a Aretei s-au aprins, au ars şi s-au mistuit până la scrum în dogoarea acestei iubiri fără margini, iar scribul trebuie s-o descrie aşa cum a fost sau, cel puţin, aşa cum este încredinţat el că a fost. O singură consolare mai rămâne Leukos s-a stabilit la Rodos şi nu într-

un ungher nenorocit al lumii, a venit aici când cetatea s-a aflat la începutul apogeului ei, i-a străbătut străzile după marea victorie şi a fost implicat în înălţarea statuii considerate una dintre minunile lumii. Trebuie recunoscut, decorul putea fi mult, infinit mult mai şters. Scribului, căruia i-a fost îngăduit să-i urmărească pe primii dintre Cei o Sută lângă zidurile şi în grădinile Babylonului, care i-a întovărăşit pe lângă cei dintâi ahemenizi, dar şi pe lângă marii bărbaţi greci, care a putut să-i cunoască nemijlocit pe comandanţii ce au înrâurit istoria, dar şi pe alţii ce au modificat mult mai adânc spiritul oamenilor, acest scrib nu trebuie să se lamenteze. Şi nici că a fost martorul unei atât de mari iubiri, în loc să descrie o bătălie sângeroasă sau o domnie luxoasă nu trebuie să-l întristeze. Dimpotrivă.

Leukos a ajuns deci la Rodos fie mult după asediul lui Demetrios, în care caz ar fi putut să-l acuze pe tatăl Aretei personal, fie la timp pentru a lupta împotriva celebrului fiu al lui Antigonos. Pentru a îmbogăţi biografia personajului, legenda vrea ca Al Zecelea să fi fost implicat în ambele acţiuni. Acest lucru reprezintă un anacronism, dar nu trebuie insistat asupra lui. Pentru a respecta totuşi cronologia, scribul va spune doar că Leukos s-a putut afla de foarte mulţi ani la Rodos, la data când s-au desfăşurat evenimentele legate de marea sa dragoste. După calculele sale, calcule bazate pe puţinele repere sigure de care dispune (căsătoria celor zece mii de oşteni de-ai lui Alexandru cu fete din Persia, moartea lui Aristotel, plecarea lui Nausiphoros, *împreună cu familia*, din Atena şi stabilirea lui la Massalia, precum şi terminarea de către Chares a Colosului), Leukos a trăit treizeci şi unu ani. O vârstă ce-l face apt de a cunoaşte multe, de a se fi acoperit de glorie în lupte - chiar dacă nu neapărat la asediul Rodosului -, de a fi

călătorit - tradiţia massalioţilor şi îndeletnicirile tatălui sunt un argument în această privinţă - de a fi un bărbat în plină înflorire. Înalţi şi virili, mulţi dintre strămoşii lui Leukos s-au bucurat de o bună faimă printre contemporanii şi nu în ultimul rând printre femei.

Leukos - atâta se ştie - fie după ce şi-a recâştigat libertatea, fie că povestea cu căderea în sclavie este doar un condiment al legendei, a îndeplinit la Rodos funcţii în ierarhia militară. Poate că datorită legăturilor din tinereţe ale părintelui său, poate mulţumită faptului că el însuşi şi-a creat în timpul călătoriilor relaţii cu urmaşii prietenilor lui Nausiphoros, cariera i se sprijinea pe baze solide şi tatăl Aretei - oricât de mult l-ar fi urât - putea cu greu să-i facă vreun rău. (Cu atât mai puţin plauzibilă este o sclavie de durată a lui Leukos la Rodos.)

Arete. Arete avea la acea dată între paisprezece şi optsprezece ani. Aceasta concordă şi cu chipul ei din cântecele ce i-au descris iubirea, dar şi din imaginile plastice ce s-au păstrat. O splendidă amforă povesteşte, prin desenele ce o înconjoară ca un brâu pictat, patru scene din marea dragoste a lui Leukos şi a Aretei, înfăţişându-ne fata la o vârstă fragedă, cu atât mai mult cu cât, în opoziţie, un Leukos bărbos şi musculos pare mai degrabă un zeu fără vârstă. De altfel, scenele au fost multă vreme socotite a nara întâmplări cu personaje mitologice, iar în catalogul muzeului găsim inscripţia „Amforă cu Apollo şi Daphne”. La fel cum neidentificat rămâne şi un fragment de friză. Numele de „Vechi îndrăgostiţi” desemnând într-un alt catalog un crater pictat cu acelaşi subiect, denotă că amintirea lui Leukos şi a Aretei a început de mult să pălească. Dar că au fost doi dintre îndrăgostiţii de referinţă ai antichităţii, ne-o dovedesc până şi numai cele trei urme plastice unde apar şi - cine ştie? - multe altele pe care scribul nu le cunoaşte. Arete era deci foarte tânără şi în

toate trei locurile menţionate faptul acesta este evident. În imagini ea este plăpândă şi priveşte de fiecare dată în sus, către puternicul ei iubit. Este pe atât de subţire, pe cât de muşchiulos ni se înfăţişează Leukos. Este sensibilă, ştie să cânte la liră, instrument mânuit într-una din imagini şi de bărbat. Este blândă. Când vine însoţită de un leu, Leukos vrea să omoare bestia, dar Arete face animalul să i se întindă smerit la picioare. Este atât de blândă, încât nici fiarele cele mai fioroase nu-i fac nici un rău şi i se supun bucuroase. Iar poetul adaugă acestui tablou versurile:

Ferice muritorule care poţi concepe
Măreţia jertfei frumoasei Arete!
Nu te sfii, deşi nu oricine pricepe:
Bucuria şi deznădejdea au acelaşi izvor.
Nu te sfii, cântă-ne lacrima, poete,
Fericirile mari întotdeauna dor!

Iată dar, Arete e frumoasă şi capabilă de o mare jertfă. Arete este frumoasă deci şi atunci când păşeşte în nenorocire, îmbătată de elixirul dragostei. Este tânără, ceea ce o face mai gingaşă. Este hotărâtă, ceea ce o face mai matură. Ambele la un loc îi conferă atributele mai multor vârste deodată şi prin această îi iau orice vârstă. Ea devine asemenea lui Leukos şi asemenea zeiţelor. Dragostea n-o lasă să îmbătrânească. La fel cum nu îmbătrânesc nici nemuritorii, având zeii întotdeauna aceeaşi vârstă, de când s-au insinuat în conştiinţa primilor oameni.

Legenda lui Leukos şi a Aretei are o penetraţie de câteva sute de ani. Ea poate fi localizată în jurul anului 280 î.e.n., data când Chares termină Colosul. Se mai găsesc referiri mai mult sau mai puţin vagi la scriitorii din primul secol al

erei noastre. Iar pe mozaicuri romane chiar ceva mai târziu vom afla, de asemenea, imaginile de pe craterul amintit. Dar cum aceasta n-a fost singura pereche celebră de îndrăgostiţi, variantele mai privesc şi alte surse, astfel încât, până la urmă, prototipul înamoraţilor nu mai are o origine anumită. Până şi legenda propriu-zisă devine tot mai neclară şi, o dată cu vremea, confuziile se înmulţesc. După două secole, o relatare surprinzător de fidelă a aceleiaşi naraţiuni respectă în cele mai multe privinţe şi amănuntele, însă îl înlocuieşte pe Leukos cu Alcibiade.

Şi, în sfârşit, o altă caracteristică interesantă: în varianta povestită, autorii atestaţi sau cântăreţii anonimi nu uită să adauge că întâmplarea le este cunoscută de la străbunicii lor, care au fost martori oculari ai faptelor, afirmaţie făcută atât în secolul trei înaintea erei noastre, cât şi patru veacuri mai târziu. Naratorii păstrează de fiecare dată o distanţă convenabilă faţă de eveniment: în felul acesta totul devine credibil, pentru că nu s-a întâmplat decât cu trei generaţii în urmă, adică într-o perioadă încă asumabilă de către cititor şi ascultător. Dar străbunicul respectiv se află deja el însuşi la hotarul legendei, el fiind unicul personaj aparţinând ambelor lumi: a receptorilor povestirii, însă şi a poveştii propriu-zise. Precauţia nu este zadarnică: dacă întâmplările s-au petrecut cu două-trei generaţii în urmă, ele ne mai privesc direct. Drept dovadă, fiecare narator se grăbeşte să mai ajusteze puţin data, astfel încât să devină el însuşi strănepotul celui ce poate garanta pentru autenticitatea faptelor.

Şi acum povestea aşa cum ni s-a păstrat, făcând însă precizarea că scribul a încercat să realizeze o muncă de mediator între diferitele variante, folosind o metodă nu prea elevată, dar mai la îndemână: el a extras un fel de medie

aritmetică simplă între extreme, astfel încât a luat în considerare o rezultantă constând într-un text de mijloc. N-a adus în calcul acele elemente care dovedeau că avem de a face cu falsuri evidente sau cu anacronisme indiscutabile. De pildă, amănuntele despre căderea în sclavie a lui Leukos merg până la a-l imagina captivul unor tirani din Grecia Magna, tirani ce au trăit cu cel puţin o sută de ani înaintea evenimentelor naraţiunii noastre. O altă variantă îl duce pe prizonier în Palmyra, ca sclav al unui dinast timpuriu al acestui oraş. Făcând media, scribul crede că a dat o variantă posibilă şi, în orice caz, mai uşor de acceptat a marii iubiri a celor doi îndrăgostiţi din Rodos. Şi doar acele amănunte le-a adăugat „mediei”, acele nu multe amănunte, ce condimentează legenda şi care i-au plăcut prea mult, pentru ca să-l lase inima să le excludă. (Scribul nu este un istoric, altfel s-ar numi „istoric” şi nu „scrib”. Atunci când îi place ceva mult de tot şi când probitatea îi spune că nu greşeşte prea grav, atunci îşi permite aceste mici plăceri şi include în povestire şi date insuficient atestate. Iar dacă prestigiul nu-i este ştirbit, alţi scribi, ba chiar şi alţi istorici vor cita apoi din scrierile sale şi ceea ce l-a încântat cândva pe el va deveni argument de autenticitate. Dar pentru aceasta este bine ca scribul să-şi păzească bunul renume ca ochii din cap.)

Deci legenda: ea începe în cele mai multe variante cu un vis al Aretei. Unii autori uită s-o trezească şi visul, asemenea unor ghilimele deschise de un scriitor neglijent, dar neînchise niciodată, ne introduce într-un tărâm fără de întoarcere. Dar, mai mult ca sigur, fără intenţie. Efectul ar putea duce la consecinţe de interpretare greu de calculat. Însă ele ne-ar îndepărta de legenda însăşi. Arete, după ce s-a plimbat printr-un crâng de lângă casa părintească, se culcă în iarbă la umbra unui măslin. Cerul este albastru, iar la picioarele ei marea respira liniştită. Din cauza căldurii,

linia orizontului se pierde în aburi. Arete priveşte departe, spre locul unde marea ar trebui să se unească lin cu cerul, iar ochii încep să-i joace şi adoarme. Pleoapele i se închid şi pătrunde în vis, însă privirea i-a rămas mai departe agăţată de zarea albă, asemenea marmurei de Paros. Un vânt uşor începe să adie şi el devine tot mai puternic. Arete are impresia că priveşte în continuare zarea de marmură şi din piatră iese încet, cioplit de furtună, dăltuit de vânturi puternice şi de fulgere, o figură umană. Fata vede cu ochii măriţi de spaimă cum parcă însuşi Jupiter - dar pe el nu-l zăreşte - scoate din marmură silueta ce devine tot mai clară. Aşchii sar în toate părţile aruncate la mari depărtări. Una dintre aceste aşchii o loveşte pe Arete în picior, rănind-o. Fata ţipă scurt şi pierde pentru o clipă din ochi zămislirea figurii din marmură. În unele variante acesta este momentul când se trezeşte.

Cât a dormit, cerul s-a întunecat şi stropi mari de ploaie o silesc să se grăbească spre casă. Aici agitaţia este mare, deoarece cetatea se pregăteşte de apărare, o flotă uriaşă pregătindu-se s-o atace. Fata nu realizează prea mult din primejdie, îi lasă pe ceilalţi să se agite şi se retrage în camera ei. Întinzându-se pe pat, simte din nou durerea de la picior. Cercetează locul şi descoperă o rană mică, de mărimea unui sâmbure de măslină, dar suficient de mare pentru a împunge năprasnic. Însă uimirea este mai mare decât durerea: rana are contururile clar definite şi ele reprezintă în miniatură imaginea statuii văzute în vis. Fata priveşte tot mai tulburată rana şi ajunge să se îndrăgostească de amintirea din somn. Este prima ei dragoste şi partenerul are trăsături ideale.

Între timp cetatea este confruntată cu un asediu cumplit. Flota seleucidă este numeroasă şi bine înzestrată cu maşini de război. Întreaga populaţie a rodienilor participă la apărare. Bărbaţii, de la tineri la bătrâni, stau fără încetare

la posturi, femeile îngrijesc răniţii, pregătesc armele şi-şi jertfesc până şi părul pentru a confecţiona din el corzi pentru arcuri. Fără să crâcnească, îşi taie şi Arete pletele şi trebăluieşte şi ea acolo unde ar putea fi nevoie de ajutor. Dar, de câte ori are răgaz, se retrage într-un colţ mai ferit şi se aşază pe jos, privindu-şi rana de la picior. Din păcate, însă, plaga se vindecă, iar pielea începea să se refacă, ştergând imaginea scumpă. Degeaba îşi punea fata o faşă muiată în apă cu multă sare, degeaba ungea locul cu fierturi de plante, tinereţea victorioasă îi închidea rana. Poate că n-a ştiut ce buruieni să fiarbă, neavând pe cine să întrebe, fiindcă nu dorea să-i trădeze nimănui secretul ei cel mai drag. Poate că omul a cărei imagine o purta gravată pe propria piele se îndrăgostise de o alta. Poate că zeii erau geloşi pe ea şi nu-i îngăduiau să iubească atât de pătimaş ultima creaţie a lui Jupiter, de teamă ca bărbatul din marmură să nu-i împărtăşească dragostea. Oricum, spre disperarea Aretei, rana se vindecă.

În vreme ce fata suferea în taină cumplit, necazurile rodienilor erau tot mai mari şi tot mai evidente. Duşmanii erau prea numeroşi şi prea bine echipaţi, în vreme ce în cetate se făceau tot mai simţite lipsa combatanţilor şi a rezervelor. Acum nu luptau numai cetăţenii, ci şi sclavii. Acestora li s-a promis libertatea, dacă vor ajuta la salvarea Rodosului. Şi, într-o zi, Arete văzu aievea imaginea statuii din vis. Cel pe care-l întâlnise era un sclav cu pielea mai albă ca marmura, cu o înfăţişare de zeu, cu o faţă de copil, din care doar mandibula proeminentă trăda dârzenia, în vreme ce ochii sclipeau înşelător: când vesel, când melancolic. Dar ceea ce apărea mai izbitor era corpul din care muşchii ieşeau în evidenţă, de parcă în clipa aceea s-ar fi născut de sub loviturile năprasnice ale vântului şi ale fulgerului lui Jupiter. Atât de puternică se dovedi impresia aceasta, încât Arete se grăbi să-şi acopere faţa, de teamă

să n-o izbească alte cioburi de marmură. Dar frica nu dură decât un minut, nu mai mult decât îi trebuise pentru a reuşi să-şi dezlipească ochii de la Leukos, acest om cu pielea cea mai albă ce a existat vreodată. Apoi se grăbi să confrunte bărbatul viu din faţa ei cu imaginea acum palidă de pe rana aproape vindecată. Era ca un portret făcut de cel mai bun pictor. De încântare şi datorită surprizei, fata ţipă din nou. (După alte variante aici s-ar fi trezit ea abia din vis.) Auzindu-i icnetul, bărbatul o zări şi el. O privi lung şi - spune legenda - atât de pătrunzător, încât Arete se pomeni din nou cu părul lung, curgându-i, ca înainte de a şi-l tăia, în plete pe umeri.

Traiul omenirii este asemenea istoriei unui singur om. Bătrânul picoteşte în fotoliu, uitând de el şi de cele din jur. Dar prin faţa ochilor săi pe jumătate adormiţi se perindă scene de mult uitate din tinereţea îndepărtată. Scribul, fiind contemporan celui de Al o Sutălea, are şi el dreptul de a fi uitat multe. Având atâţia străbuni, şi etatea lui este venerabilă. Pentru cele mai multe evenimente memoria i-a slăbit, iar pentru a se mai putea sluji de reperele care-i mai stau la îndemâna are nevoie de ochelari cu lentile groase şi de o mulţime de opuri îngălbenite de vreme. Dar, spre dimineaţă, când îi vine şi lui vremea să adoarmă, îşi aduce aminte de lucruri ce s-au petrecut în copilăria spiţei sale. Vede totul atât de clar, încât sticlele groase de la ochelari nu i-ar putea oferi niciodată asemenea scene limpezi. Apoi adoarme obosit şi uită aproape tot. Doar unele episoade îl mai tulbură necrezut de vii. Şi atunci, asemenea Aretei trezindu-se sub coroana celui mai bătrân măslin din crâng, nici scribul nu mai ştie cu precizie ce a fost vis şi ce a fost realitate. Şi, tot asemenea fetei, un semn palpabil îi spune că totul a fost.

Una dintre scene scribul o vede, de parcă s-ar fi întâmplat ieri: cea în care Leukos înalt, puternic, alb ca

marmura unei statui albe, scrutează de pe o stâncă marea. Aşa cum stă nemişcat, pare într-adevăr o statuie. Alături de el, strâns lipită de pieptul lui, Arete priveşte în aceeaşi direcţie. Agăţată cu braţele de trupul iubitului, părul ei negru contrastează puternic cu pieptul lui alb. Amândoi se uită în acelaşi punct. Ochii lor ard.

Atât. Atât îşi aminteşte şi, deşi imaginea este atât de limpede încât scribul ar putea să numere şi firele din barba lui Leukos, scena nu se leagă nici de un început, nici de un sfârşit, sau măcar de o continuare. Numeroase speculaţii oferă, de aceea, posibile urmări. De pildă, cei doi privesc spre punctul unde marea se îngemănează cu cerul, locul în care ar fi fost zămislit Leukos de către Jupiter. Sau ar putea fi interpretat şi pur romantic episodul. Dar, tot în spiritul legendei, să acceptăm că pe mare s-au ivit corăbiile aducătoare de libertate. Ptolemeu, numit din clipa aceea Soter-Izbăvitorul, vine în sprijinul cetăţii ce-l ajutase şi ea cu ani în urmă. Despresurarea Rodosului după un asediu atât de lung şi de crâncen permite să fie uitate toate suferinţele: prestigiul unor oameni ce au reuşit să reziste atât de eroic, face înconjurul lumii cunoscute. Leukos este eliberat şi se bucură de onoruri. El devine comandantul unei trireme şi se pregăteşte să fie numit de rodieni navarhul întregii lor flote. Acum, când războiul a devenit o amintire încărcată de episoade eroice, a sosit vremea bucuriei neîncătuşate. Nu mai este indecent să te bucuri, nu mai este nepotrivit să fii fericit. Alături nu se mai moare de foame, săgeţile inamice nu mai ucid prieteni şi vecini. Dragostea a devenit potrivită într-o cetate ce-şi sărbătoreşte triumful. Leukos şi Arete nu se mai ascund. Sunt văzuţi împreună şi are loc şi întâlnirea oşteanului cu bogatul negustor Lichias, viitorul lui socru. Dar - vai! - acesta îl recunoaşte din prima clipă: alesul fiicei sale nu este altcineva decât omul care i-a cerut cu zece ani în urmă moartea la Atena, omul care i-a făcut pe heliaşti să-

l condamne şi din cauza căruia a trebuit să părăsească Atica mai sărac decât un sclav. Lichias, tatăl Aretei, îi povesteşte fiicei lui cine este bărbatul de care s-a îndrăgostit.

Lucrurile au luat turnura unei tragedii. Scurta perioadă de fericire de la sfârşitul războiului şi până la întâlnirea dintre Leukos şi Lichias pare un vis. Până şi grozăvia asediului pare un vis frumos. Pe vremea aceea dragostea lor s-a ascuns doar de suferinţa celorlalţi. Acum Arete trebuie să aleagă.

— Am fost fericită sau, dimpotrivă, jalea a fost cea care m-a cuprins în clipa când tatăl meu mi-a mărturisit adevărul despre Leukos? se socotea fata.

Se spune că doar în clipa morţii poate răspunde cineva la întrebarea câta fericire şi câtă nefericire i-a împărţit viaţa. Şi Sofocle vorbeşte astfel. Şi, se pare că şi Solon ar fi fost de aceeaşi părere. Arete a auzit de prea multe ori această judecată, dar nu era de acord cu ea: Arete a fost fericită atâta timp cât a ştiut că l-a cunoscut pe Leukos şi cât timp a fost încredinţată că acesta trăieşte. Pentru că Arete a ştiut că Leukos o va iubi, la rândul lui, câtă vreme inima nu va înceta să-i bată în piept.

Din punctul acesta legenda se bifurcă, se trifurcă şi se ramifică în atâtea variante, încât depinde de hazard ce continuare să fie povestită mai departe. Totul devine posibil. Chiar şi un deznodământ fericit. Dacă am arătat de la început unele dintre anacronismele cele mai evidente ale naraţiunii, din locul acesta încolo ele nici măcar nu mai trebuie consemnate, atât sunt de la îndemâna chiar şi pentru cititorul cel mai superficial. Confruntarea dintre Leukos şi Lichias ajunge uneori să atingă dimensiuni colosale, antrenând în conflict şi zeii. Alteori calendarul

istoriei este dat cu nonşalanţă înapoi, Ptolemeu este trimis spre alte meleaguri şi Leukos este cel ce apare cu o flotă salvatoare, în timp ce Lichias este pus între duşmanul său personal şi binefăcătorul cetăţii, care l-a primit şi pe el cu zece ani în urmă cu braţele deschise. Dar de cele mai multe ori cea care se găseşte între ciocan şi nicovală este fata. Ea este când singurul copil al familiei, unicul sprijin şi nădejdea părintelui ce a crescut-o cu nenumărate dovezi ale unei iubiri capabile de orice sacrificiu, când sora mai mică şi răsfăţată, favorita tuturor şi, prin urmare, păzită de toţi. Din clipa în care începe confruntarea dintre tată şi iubit, orice variantă pare să fi fost amintită. Dar toate converg apoi în încercarea nereuşită a celor doi îndrăgostiţi de a părăsi insula.

Din mulţimea de variante, scribul va aminti doar trei:

1. Familia Aretei, recunoscând în Leukos pe duşmanul de moarte al lui Lichias, îi interzice fetei să-şi mai întâlnească iubitul. Leukos s-a purtat ca un erou la apărarea Rodosului, familia Aretei este dispusă să uite trecutul, dar nu vrea să mai ştie de existenţa duşmanului ei. La început Arete este consemnată în casă, apoi dusă de fraţii ei la Halicarnas. Leukos însă apare peste tot şi el. Nici plecarea mai departe, la Milet, nu se dovedeşte suficientă. Atunci fraţii hotărăsc s-o mărite pe sora lor cu un milesian. Acesta este însă omorât chiar în ajunul nunţii. Vina cade pe Leukos, însă eroul reuşeşte să fugă. Arete şi fraţii ei se întorc la Rodos. Printr-o întâmplare sunt descoperiţi adevăraţii ucigaşi ai mirelui Aretei. Fata nu ştie dacă să se bucure pentru că iubitul ei este nevinovat, sau să fie tristă fiindcă acela n-a intervenit şi n-a întreprins până la urmă nimic, atunci când ea fusese cât pe-aci să se căsătorească forţată de fraţii ei. Dar Leukos reapare şi îndoielile Aretei se spulberă de îndată ce-l vede. Acum fraţii vor s-o mărite în Rodos. De data aceasta iubiţii hotărăsc să fugă.

2. Familia Aretei nu este atât de paşnică. Ea nu se mulţumeşte doar să-i interzică fetei dragostea faţă de Leukos, ci vrea şi răzbunarea conflictului petrecut cu zece ani în urmă. Unul dintre fraţi îl provoacă în plină stradă pe Leukos şi acesta, după ce încearcă în mod zadarnic să-l potolească şi să evite un incident sângeros, este obligat să se apere. Net superior în luptă, Leukos îl răneşte pe fratele Aretei. Confruntarea devine deschisă. Ceilalţi fraţi se grăbesc să răzbune rana mezinului. Din nou încearcă Leukos să evite lupta, din nou îi este imposibil s-o facă. Acum lucrurile se termină mai rău şi primul născut al lui Lichias moare străpuns de pumnalul celui care şi-a dorit să-i devină cumnat. Pasibil de pedeapsa cu moartea pentru crimă, Leukos fuge din Rodos. Însă dorul de Arete nu-l lasă să se îndepărteze de insulă. Revine sub înfăţişarea unui cerşetor şi reuşeşte să pătrundă astfel travestit în casa lui Lichias. Este batjocorit şi lovit de cei ai casei, doar fata este singura ce-l primeşte cu bunăvoinţă. Însă nici măcar ea nu-l recunoaşte. Leukos vine iarăşi, de data asta îmbrăcat în haine femeieşti. Acum se lasă recunoscut de Arete. Iubita îi face reproşuri că nu îi mai pasă de ea. El pretinde că inima lui a fost tot timpul alături de a ei şi, drept dovadă, îi spune că ştie tot ce făcuse în lipsa lui. Îi povesteşte scena cu cerşetorul şi fata se lasă din nou convinsă. Auzind atâtea amănunte, crede că într-adevăr zeii i-au îngăduit iubitului să fie încontinuu de faţă şi s-o păzească nevăzut de ochii muritorilor. Cei doi hotărăsc să fugă împreună.

3. Lichias şi Leukos, din consideraţie faţă de Arete, acceptă iniţial să ignore trecutul. Dar prietenii sunt cei ce-i instigă. Pe de o parte apropiaţii negustorului îi aduc aminte de obligaţiile faţă de familie şi faţă de el însuşi de a nu lăsa nerăzbunate nenorocirile abătute asupra alor săi, din cauza sicofantului în care s-a erijat Leukos la Atena cu zece ani în urmă; pe de altă parte, prietenii celui de Al Zecelea - să-l

numim şi aşa! - îi pun tânărului în faţă următoarea enigmă: dacă acum este de acord cu Lichias, înseamnă că a greşit în momentul când l-a acuzat, iar dacă nu-şi retrage învinuirile vechi rezultă că nu poate să fie de acord cu incriminatul, trebuind deci să lupte şi de astă dată împotriva lui. Discuţiile dintre taberele prietenilor celor doi ajung de domeniu public şi atât Lichias cât şi Leukos sunt atraşi în vârtejul disputei. Aceasta, aşa cum se întâmpla de obicei, degenerează sub impulsul unor argumente prea făţişe. Leukos îşi dă seama că îi va fi imposibil să poată menţine şi o aparenţă de pace cu tatăl Aretei şi hotărăşte, ca singură soluţie, să fugă împreună cu fata. Dar până să îndeplinească pregătirile necesare, lucrurile avansează prea mult şi întreaga cetate pare împărţită în două tabere, iar argumentele se năruie în bătăi, apoi în adevărate lupte de stradă. Ameninţată cu un neaşteptat război civil, cetatea hotărăşte îndepărtarea celui ce se află la originea tulburărilor - Leukos. Doar vitejia şi marile-i merite din timpul războiului cu seleucizii îl scutesc pe cel de Al Zecelea de o condamnare la moarte. Însă de plecat trebuie să plece şi încă pe loc. Leukos părăseşte Rodosul, dar rămâne pe aproape, prin cetăţile vecine şi trimite mereu mesageri Aretei. Într-o noapte revine cu o barcă şi acostează într-un loc dinainte stabilit, unde este aşteptat de fată. Fuga lor pare să aibă sorţi de reuşită.

Am amintit aceste trei variante, precizând însă că, fidel principiului mediei, scribul a dat trei rezultante ale mai multor versiuni. Exagerările mari, precum şi faptele cu totul incredibile au fost eliminate cu bună ştiinţă.

Din momentul în care cei doi tineri vor să fugă din Rodos, versiunile se adună din nou într-un singur şuvoi, redat mai mult sau mai puţin fidel. În ultima clipă fraţii fetei (sau prietenii lui Lichias, sau oamenii legii - cei ce l-au prevenit pe Leukos că în cazul când va reveni pe insulă va fi ucis -,

sau prietenii mirelui hărăzit de Lichias pentru fiica sa) surprind perechea care tocmai se pregătea să urce în barcă. Urmează o luptă scurtă, dar deosebit de sângeroasă, Leukos, deşi singur, dă dovadă de cunoscutele-i calităţi de oştean încercat şi ucide mai mulţi atacatori. Din noapte, însă, apar noi agresori: aceştia sunt soldaţii unei cetăţi rivale (sau piraţi fenicieni), ce încearcă să năvălească asupra Rodosului. În prima clipă apariţia lor naşte confuzie. Noii veniţi îi propun lui Leukos să lupte alături de ei împotriva cetăţii care l-a izgonit şi l-a condamnat, uitând câte servicii i-a făcut. Dar Leukos refuză El preferă să-şi folosească puterea de partea oamenilor lui Lichias, argumentând că nu va fi niciodată în stare să omoare un om de care îl leagă frăţia de arme. Acum incidentul se transformă într-o bătălie în toată legea. Iarăşi dă Leukos dovadă de vitejie fără seamăn şi iarăşi îi ucide pe toţi cei ce se încumetă să se apropie. Dar năvălitorii sunt prea mulţi şi alţii sosesc într-una de pe corăbiile ancorate în larg. Leukos este grav rănit sub ochii Aretei, care, înnebunită de durere, cere ajutorul zeilor şi încearcă să-i panseze cu straiele ei rănile.

În sfârşit, trezită de larma bătăliei, intervine şi populaţia cetăţii. Agresorii, nemaibucurându-se de avantajele surprizei atacului prin surprindere, sunt obligaţi să se retragă. Dar în fuga lor, ei îi iau ostateci şi pe Leukos şi pe Arete, ducându-i pe corăbiile lor. Leukos este grav rănit şi ştie că va muri. Însă mai ştie că pe Arete o aşteaptă sclavia. Adunându-şi ultimele puteri, o prinde pe fată în braţe şi sare cu ea în valuri. Săgeţile trase în urma lor de către invadatorii puşi pe fugă îl rănesc din nou, dar nu-l pot opri să-şi ducă preţioasa comoară până la mal. Aici, istovit, moare îmbrăţişat de Arete.

Continuarea este la fel de frumoasă şi reprezintă singurul episod preluat aproape identic în toate variantele. După moartea lui Leukos, Aretei i se redeschide vechea rană de la picior. Plaga ia - ca şi pe vremuri - contururile iubitului. Cu cât trece timpul, rana devine tot mai adâncă şi chipul lui Leukos apare tot mai limpede. Cetatea, pentru care eroul s-a jertfit de două ori, începe să simtă remuşcări faţă de modul cum l-a tratat pe Leukos. O dată cu trecerea vremii, chipul celui de Al Zecelea se apropie tot mai mult de ideal. Abia au trecut câteva săptămâni de la moartea sa şi iubitul fiicei lui Lichias devine unul dintre eroii Rodosului. Chares din Lindos, elevul lui Lisip, căruia i se comandase o statuie impozantă, menită să aducă aminte urmaşilor de jertfa şi gloria învingătorilor lui Demetrius în cel mai crunt şi cel mai măreţ asediu, are nevoie de un model semnificativ, sortit să întruchipeze imaginea luptătorului biruitor. Leukos, cel cioplit în spuma mării de fulgerele lui Jupiter, se reîntoarce în nemişcare. Topind metalul rezultat din maşinile de război părăsite de Demetrios, sculptorul a obţinut o cantitate imensă de bronz, pe care începe s-o prelucreze. El, care s-a distins de asemenea în apărarea Rodosului în acele memorabile luni ale asediului şi a luptat uneori umăr la umăr cu Leukos, poate deci preţui din plin vitejia. Dar chipul eroului se apropie tot mai tare de ideal, pierzându-şi orice individualitate. Acesta este lucrul pe care un grec, ce se mai mândreşte pe deasupra de a fi fost elevul lui Lisip, doreşte cel mai mult să-l evite. Privindu-i statuia, oamenii trebuie să-şi amintească de Leukos şi prin intermediul acestuia să fie copleşiţi de grandoarea curajului şi a abnegaţiei pentru cetate. Fără un chip concret, totul nu rămâne decât un frumos şi bine intenţionat discurs cu o vagă valoare generalizatoare.

Leukos, cel ce o scurtă perioadă a acţionat printre muritori, poate fi şi în continuare văzut aşa cum a fost. Mai

mult chiar, rana de pe piciorul Aretei se agravează tot mai evident şi înfăţişarea eroului devine tot mai clară, de parcă plaga n-ar fi decât o oglindă. Fata vine zilnic la şantierul unde-i ridică sculptorul lucrarea şi acesta foloseşte contururile cheagurilor de sânge ca model pentru opera pe care o înalţă.

Ambiţia rodienilor era mare şi cea a lui Chares nu mai puţin. Opera lui trebuia să fie pe măsura evenimentului imortalizat. Material avea destul. Şi oameni să-l ajute, de asemenea. Nici timpul nu-i era îngrădit. Iar vitejia pe care trebuia şi voia s-o imortalizeze avea un chip şi, printr-o minune dorită de zei, chipul acela îi stătea mereu la îndemână în rana fetei. Toate condiţiile îi erau îngăduite şi el era încredinţat că nu avea voie să greşească. Deşi munca la care se înhămase întrecea în dificultate orice lucrare anterioară, Chares ştia că monumentul său trebuia să fie perfect. Dar zeii nu dau niciodată nimic, fără a-şi aminti mai târziu de cadoul făcut şi cerând apoi o răsplată cu dobândă. Condiţiile oferite elevului lui Lisip le compensau prin aceea că pentru prima oară un sculptor lucra fără a putea să-şi vadă opera decât în clipa când aceasta va fi gata. Personajul proiectat era atât de mare, încât să poată fi zărit de la mari depărtări din largul mării. Însă asta îndemna să fie ridicat treptat, părţile adunându-se în numeroase luni de muncă, lunile succedându-se în ani. În toată această vreme, Chares - şi la fel ca el şi oricine altcineva - nu putea să vadă decât nişte schele mai mult sau mai puţin diforme, în orice caz total diferite de modelul urmărit. Era ca şi cum un orb ar fi trebuit să realizeze lucrul pe care să-l admire apoi cel mai mult văzătorii. Şi, de multe ori, Chares însuşi se simţea ca un orb. Ca un orb înconjurat de o mulţime de ochi spionându-l neîncetat. Sigur, şi Phidias a primit doamnele

să-i viziteze atelierul în timp ce realiza marea statuie a lui Zeus din Olympia. Şi veniseră în atelierul maestrului nu numai doamne, ci şi multe alte personaje şi oricine a vrut. Dar una este să te urmărească iscoditor lumea în timp ce şi tu poţi vedea ce ai făcut, unde ai greşit şi ce trebuie să îndrepţi pe dată şi alta e să asişti la naşterea unui lucru care refuza să se trădeze: ce concluzii puteai trage, de pildă, văzând nişte tuburi uriaşe de bronz cotit, convulsionat, ridicat spre cer, nereprezentând aproape nimic, doar ideea de picioare a ceva ce nu exista încă? Şi, pe măsură ce pe aceste picioare se mai ridica şi torsul, totul se aglomera într-o masă infirmă, mai degrabă înspăimântătoare în neterminarea ei, trădând la repezeală orice stângăcie care există şi care nu se află decât în însuşi misterul corpului omenesc. Nemaivorbind de faptul că şi aceste pastişe monstruoase erau acoperite de schelele ce constituiau o îmbrăcăminte şi mai absurdă...

Nu, nu era uşoară munca lui Chares. Omul stă în picioare şi muşchii i se adună în anumite forme, fixându-i echilibrul, dar uriaşa statuie nu putea să-şi găsească stabilitatea decât în repartizarea savantă a materialului folosit. Oricât aveai impresia că sub puterea artei bronzul s-ar transforma în oase şi muşchi, el nu a rămas decât tot bronz şi trebuia să cunoşti toate legile echilibrului pentru a putea să repartizezi greutăţile astfel încât să nu tragă în nici o parte, dar nici să nu trădeze vreo clipă forma pentru care a preconizat artistul colosul. Una este ca o figură din marmură, sau din orice alt material, să ţină o mână ridicată, atunci când această mână este mai grea de două sau de trei ori că o mâna obişnuită, dar cu totul alta este ca acel membru să-i aparţină unui uriaş, cântărind astfel la fel de mult ca o corabie. Şi cum nu poţi ţine un vas pe suprafaţa mării fără să-l faci să alunece pe apă, pare la fel de imposibil să ţii suspendat acel braţ legat de corp doar prin puterea

mişcării. Nu era uşoară munca lui Chares, a „sculptorului orb”, cum s-a supranumit el însuşi, pentru că nu putea vedea decât cu mintea, dar nu şi cu ochii opera pe care o zămislea. Însă cel ce făcea să fie şi mai grea munca aceasta era artistul însuşi. Pe măsură ce colosul se ridica şi se putea deja sesiza ceva din el, Chares devenea tot mai nemulţumit şi tot mai arţăgos. La un moment-dat un muşchi de la piciorul stâng al uriaşului i se păru cu puţin mai dezvoltat decât omologul său drept. Fu cât pe-aci să dărâme tot ce se făcuse până atunci, pentru a repara greşeala. Nu l-au putut lămuri decât cu un singur argument: greşeala nici nu exista, piciorul stâng, aflându-se într-o sensibil altă poziţie decât cel drept, îşi scotea şi muşchii în mod diferit în evidenţă. Chares nu se lăsă uşor convins şi trebui să mai treacă o vreme, în care disputele erau purtate de cele mai competente personalităţi, până să renunţe artistul la pretenţia de a lua totul de la capăt. Dar din când în când mai revenea la ipotetica greşeală descoperită şi atunci ameninţa cu toată seriozitatea că va distruge lucrarea.

Statuia creştea şi, sosind de departe, oamenii de pe corăbiile diferitelor seminţii vedeau în cel mai important port al răsăritului ridicându-se o construcţie de mărimi cu totul şi cu totul neobişnuite. Colosul, îmbrăcat în schele, deşi remarcabil de la mari depărtări, nu-şi trăda încă formele. Anii treceau şi şantierul se ridica întruna, devenind un reper pentru călătorii veniţi din Asia.

Însă tot anii adânceau şi rana ce constituia modelul ales de Chares pentru realizarea sculpturii. Ceea ce la început a părut să fie o simplă ciudăţenie, un miracol, o oglindă oferită de zei pentru chipul eroului dispărut, s-a transformat cu timpul într-o plagă adâncă şi tot mai dureroasă. Dar evoluţia era înceată şi, asemenea tuturor evenimentelor ce se desfăşoară abia perceptibil, nu i-a făcut pe oameni să se

îngrijoreze prea tare. Cum plaga, pe măsură ce se adâncea, aducea la iveală noi amănunte ale imaginii lui Leukos, Arete, cu cât suferea mai mult, cu atât se simţea mai fericită cu durerea ei.

Iniţial, nişte medici chemaţi s-o ajute au recomandat ca locul să fie înfăşurat într-o legătură de frunze ale unor anumite plante. Acestea ar putea să închidă rana, asigurară ei, iar vindecarea ar fi aproape sigură. Dar Arete tocmai acest lucru nu-l dorea sub nici un motiv: închiderea rănii şi dispariţia chipului iubit. Ea argumenta că poartă un însemn divin, ce nu trebuie să fie înlăturat, la fel cum nu trebuie făcut să dispară nici un mesaj vizibil al zeilor. Explicaţia i-a fost acceptată şi cum, la început, durerile n-au apărut încă, iar rana evolua atât de încet, chiar şi rudele rămaseră încredinţate că trupul tinerei femei se va vindeca de la sine. „Arete” înseamnă „virtute”. Virtutea înseamnă desăvârşire.

Rana Aretei n-a fost tratată în nici un fel de medici. La câteva luni după moartea lui Leukos, iubita îi născu un fiu. După naştere, starea mamei a rămas multă vreme bună. Dar situaţia aceasta se dovedi înşelătoare. Un medic a examinat-o trei ani mai târziu şi putu sesiza evoluţia. Plaga crescuse îngrijorător atât la suprafaţă, cât mai ales în profunzime. Faţă de dimensiunile acestei răni neobişnuite, durerile i se păreau doctorului neînsemnate. Şi iarăşi Arete refuză orice tratament. Suferinţa i se părea dulce şi, venind deseori în port pentru a asista la ridicarea colosului, obişnuia să spună că trăia chinurile unei noi faceri: usturimile rănii, simţea ea, se datorau naşterii statuii lui Leukos.

Colosul din Rodos, se zice, ar fi fost ridicat într-o perioadă de doisprezece ani. Acceptând această cifră şi coroborând-o cu deznodământul legendei, putem calcula şi viaţa Aretei.

Se povesteşte că iubita lui Leukos era tot mai bolnavă: pe măsură ce statuia lui Chares se desăvârşea, se adâncea tot mai mult şi rana de pe corpul ei, cotropindu-i până la urmă întregul trup. În ziua cea mare, când schelele au fost îndepărtate şi colosul s-a arătat falnic privirilor, Arete, toată numai carne vie, muri privindu-şi iubitul care domina acum cerul albastru al Rodosului. Nemaiputând să se deplaseze până în port la inaugurare, ar fi fost dusă în crângul de pe dealul din apropierea casei părinteşti, de unde, cu ani în urmă uitându-se în aceeaşi direcţie, spre locul unde marea se îngemănează cu cerul, ar fi văzut fulgerele lui Jupiter dăltuindu-l pe Leukos. Acesta s-a plimbat o vreme printre muritori, rămânând acum nemişcat la dimensiunile la care, prin arta lui Chares, l-a proiectat însuşi părintele zeilor. Sau poate că nici nu stă în nemişcare colosul, poate că doar dimensiunile lui uriaşe îi permit să trăiască în alt timp, un timp proporţional cu viaţa-i nesfârşită, ce-l face să se deplaseze în ritmul nemuritorilor, în ritmul eternităţii. Dându-se la o parte schelele, Arete îşi văzu iubitul apărând ca de sub dalta lui Jupiter însuşi. Privelişte acoperea în intensitate până şi durerile îngrozitoare de care era chinuită. Muri fericită.

Legendele se despart aici iarăşi: alte variante povestesc că imensa statuie ar fi continuat să existe îndrăgostită de Arete, rămasă totuşi în viaţă, ceea ce ar fi stârnit mânia lui Jupiter. Acesta ar fi lovit de supărare pământul cu pumnu-i uriaş şi un cutremur năprasnic ar fi dărâmat colosul. Acelaşi seism ar fi crăpat pământul şi în locul unde se afla Arete, înghiţind-o. Cei doi tineri s-ar fi reîntâlnit într-o peşteră (sau pe un ostrov) şi ar fi trăit acolo viaţa eternă a îndrăgostiţilor, asemenea Penelopei şi a lui Telegonos sau a Circei şi a lui Telemah pe insula Araea.

Colosul din Rodos, una dintre cele şapte minuni ale lumii antice, s-a prăbuşit într-adevăr în urma unui cutremur, după ce a dominat priveliştile timp de numai cincizeci şi şase de ani. Oricât de tânără ar fi fost Arete la moartea lui Leukos, adăugând cei doisprezece ani cât a durat munca lui Chares la ridicarea operei sale şi cei cincizeci şi şase de ani cât a stat colosul în picioare, iubita celui de Al Zecelea trebuia să fi avut o vârstă venerabilă la acea dată. Să vorbeşti despre „cei doi tineri”, referindu-te la Leukos şi Arete în momentul nefastului cutremur, nu poate fi decât o figură de stil. Dar, dacă pentru îndrăgostiţi timpul stă în loc, putem să acceptăm şi această variantă.

Nu atât de bine s-a sfârşit, se pare, viaţa artistului. Deşi privită cu maximă admiraţie de către toată lumea, deşi devenită un simbol al înfloritorului Rodos învingător, statuia i se părea lui Chares tot mai nereuşită. Alţii spun că artistul şi-ar fi dat seama că lucrarea avea un grav viciu de construcţie, care a făcut-o să se prăbuşească atât de curând. Prevăzând ceea ce avea să se întâmple doar printr-o minune abia peste cincizeci şi şase de ani, Chares s-ar fi sinucis. După o altă variantă, rana care a omorât-o pe Arete îşi avea corespondenţa într-o rană la fel de adâncă ascunsă în trupul şi în sufletul lui Chares. După ce şi-a terminat opera, sculptorul n-a mai găsit un motiv suficient de puternic pentru a îndura suferinţa şi s-ar fi omorât. Şi încă o versiune: Jupiter i-ar fi luat minţile lui Chares, iar acesta, pretextând mica inexactitate de la picior (adevărată sau imaginară), ar fi vrut să distrugă colosul, motiv pentru care ar fi fost omorât de către cetăţeni. Oricum, Chares, care n-a fost decât un executant, un personaj în piesa lui Leukos şi a Aretei, a supravieţuit istoriei, în vreme ce protagoniştii s-au retras în dragostea lor, contopindu-se în mulţimea nesfârşită a eroilor iubirii.

Legenda despre Leukos, legenda despre Al Zecelea, ameninţă pentru un moment să-l răpească pe erou din lanţul nevăzut al Celor o Sută. Revenirea-i în anonimat pare providenţială. Celebri sau apropiindu-se doar de celebritate, urmaşii Primului au dispărut cu toţii în negura istoriei. Excepţiile ar fi tins să se rupă din şir. Dar n-ar fi fost decât o aparenţă.

Povestea lui Leukos şi a Aretei, perechea exemplară de îndrăgostiţi din Rodos, s-a pierdut, la fel cum s-au pierdut atâtea legende celebre timp de o sută sau de o mie de ani. Renumele lui Leukos a intrat de două ori în statuie: o dată fiind pomenită doar opera lui Chares, a doua oară vorbindu-se despre un îndrăgostit ce nu trebuie jignit de nici un alt înamorat. În evul mediu tot ce a rămas din legendă a fost statuia Comandorului luată în derâdere de Don Juan. Şi chiar dacă în statuia Comandorului nimeni n-a mai recunoscut un urmaş de-al Primului - dându-i o altă origine simbolului -, este plăcut de ştiut că albul Leukos, unul dintre Cei o Sută, a avut grijă de puritatea iubirii timp de atâtea veacuri. Şi nu există nici un motiv să ne împiedice să credem că Al Zecelea, spiritul celui ce a însufleţit vechea legendă, mai trăieşte şi azi, ocrotindu-i pe îndrăgostiţi.

AL UNSPREZECELEA

Astronomul (292 î.e.n. - 224 î.e.n.)

DESPRE DUREROASA FAŢĂ A CUNOAŞTERII

Pe Al Unsprezecelea îl vom numi „Astronomul”, aşa cum a fost cunoscut şi la vremea lui. I s-a dat această poreclă pentru a fi deosebit de un alt personaj având iniţial acelaşi nume, dar care, pentru diferenţiere, a devenit „Oratorul”. Numele este foarte important în destinul unui om - şi porecla, de asemenea. Şi iarăşi spun: „Nomen et omen”. Dar atât oamenii intră în uitare, cât şi cuvintele ce-i desemnează. Şi într-un caz şi în celălalt, fenomenul este datorat faptului că indivizii şi cuvintele se aseamănă prea mult între ele şi, de la un moment-dat, nu mai pot fi desluşite din mulţimea din care fac parte. Doar oamenii şi poreclele deosebite nu se pot confunda uşor. Printre ele, „Astronom” li s-a spus la prea puţini inşi, iar ei au putut lesne să-şi păstreze individualitatea.

Deci şi Astronomul s-a numit (la început) altfel, el însuşi fiind cel ce a încurajat orice tendinţă de a primi o nouă poreclă, într-atât îşi ura primul apelativ. La început i s-a spus „Fiul statuii”. Şi iată confirmarea cea mai bună pentru cele afirmate mai sus: cel pe care l-am numit Leukos a avut şi un nume şi a fost şi un om, dar amândouă au intrat în

uitare, doar statuia căreia i-a stat drept model a rămas. Şi statuia l-a înghiţit. „Fiul statuii” a crescut şi a părăsit Rodosul. Bunicul său trăia la Massalia, era bogat, îl aştepta la el. Iar Al Unsprezecelea i-a acceptat şi sprijinul şi ascendenţa: Al Unsprezecelea îşi spunea „Nepotul lui Nausiphoros”. Dar Al Unsprezecelea nu ducea lipsă de nimic nici la Rodos. Cetatea dominată de monumentul lui Leukos vămuia tot comerţul cu răsăritul, Lichias, bunicul dinspre mamă, era mai bogat ca oricând, iar renumele părintelui mort pentru libertatea cetăţii îi deschidea toate uşile. Că i se spunea „Fiul statuii” nu-i plăcea fiindcă, printre altele, simţea în măreţia apelativului şi o tentă peiorativă. Ca să-i dea alt înţeles, ar fi trebuit să facă el însuşi ceva măreţ sau măcar deosebit. Dar ce lucru ieşit din comun se mai poate realiza într-o lume unde totul a mai fost şi totul va mai fi? Până şi scurtul şir al strămoşilor cunoscuţi i-ar fi putut dovedi Astronomului că predecesorii i s-au ocupat cu atâtea lucruri, încât cu greu ar născoci mintea unui muritor ceea ce zeii au premeditat. Însă pentru Al Unsprezecelea lista strămoşilor se reducea doar la tată şi la bunici. Şi, dacă se gândea la acest lucru, trebuia să constate că până şi cei puţini ştiuţi fuseseră puşi în situaţii cu totul şi cu totul deosebite, fuseseră paji ai celui mai mare cuceritor al lumii şi apoi piaza bună a aceluia, fuseseră guvernatori şi comandanţi militari, dar şi autori de cărţi şi de tratate, armurieri şi membri în conducerea fiecărei cetăţi unde s-au nimerit să trăiască; fuseseră negustori bogaţi, condamnaţi şi repuşi în drepturi, luptători pentru libertate şi sclavi, eroi pe câmpul de luptă şi pe stadioane, acuzatori şi acuzaţi, damnaţi şi glorificaţi până a ajunge emblema dominatoare a unui loc. Ar fi fost suficient să-şi ia în considerare doar bunicii şi tatăl, pentru a constata că oamenii trecuseră prin atâtea situaţii greu de conceput, de regizat şi de imaginat, încât era foarte puţin

probabil să fi putut măcar dori, darămite şi obţine pe pământul acesta un destin mai deosebit decât soarta hărăzită celor ce i-au fost strămoşi.

Scribul îi consemnează gândurile, temerile şi nădejdile şi are convingerea că în cazul celui de Al Unsprezecelea problemele existenţiale depăşeau cadrul comun. Nu era vorba numai despre faptul general, făcând că plictiseala şi teama de plictiseală să se opună în mod paradoxal spaimei faţă de scurgerea nemiloasă a timpului. Al Unsprezecelea se împotrivea zădărniciei prin dorinţa de extraordinar. Cu aceasta scribul a trebuit să înceapă să se obişnuiască: goana după realizări durabile şi după fapte colosale venea la Cei o Sută din dorinţa de a opri timpul. Nici unul dintre ei n-a spus: „Să fac aceasta şi apoi fie ce-o fi!” Toţi au ştiut că prin realizările lor vor dăinui în memoria urmaşilor şi prin ei vor învinge duratele.

Notând despre Astronom, scribul regăseşte mai toate ideile directoare risipite în Cei o Sută. Nu întotdeauna ceea ce este cel mai valoros cuprinde şi cele mai multe sugestii. Câteodată propunerile vin şi din surse mai puţin reuşite.

„Fiul statuii” nu dorea să rămână la Rodos. Altfel, îşi spunea, ar fi fost condamnat pentru vecie să nu existe decât prin amintirea părintelui său, anulându-şi de la început orice şanse proprii. Descendenţa din Leukos o simţea strivitoare: Al Unsprezecelea a preferat să devină Astronomul, nepotul lui Nausiphoros şi niciodată fiul lui Leukos. Aşadar, plecând din casa lui Lichias şi cunoscând soarta extraordinară a tatălui, a bunicilor şi atâtor altor oameni, se aştepta ca şi el să fie cât de curând târât în vârtejul unor evenimente ieşite din comun. Dar nu se petrecu nimic. Traversă cu bine podul de insule care îl despărţea de continent, petrecu fără incidente câteva luni la Atena, plecă mai departe în Grecia Mare iar ţelurile i se realizau cu fidelitate. Nimic deosebit nu intervenea şi

Astronomul ar fi fost bucuros să fie atacată corabia, să fie vândut ca sclav de piraţi, să i se întâmple orice numai să i se contrazică planurile netezi, pe care a ştiut el însuşi să le conceapă. La Massalia, în casa bunicului dinspre tată, îi trecu prin gând să forţeze şi el Coloanele lui Hercule şi să întindă limitele cunoaşterii peste întinderile cercetate de Pytheas. Pe astronom nu-l interesa câtuşi de puţin comerţul, însă era dispus să încerce tot, să-şi rişte chiar şi viaţa pentru a le descoperi massalioţilor un nou drum al cositorului şi al ambrei şi pentru a confirma în felul acesta o vocaţie extraordinară, chiar dacă de explorator şi de geograf. Dar timunii cetăţii tăceau când îi întrebai despre cei mai mari navigatori ai lor. Erau ei atât de dezamăgiţi că Pytheas şi Euthimene nu le-au adus profituri imediate sau i-a convins expediţia în emisfera hiperboreală că nu există nici un drum pe ape spre marea ce înconjoară Europa pe la răsărit? Nimeni nu mai vorbea despre asemenea lucruri şi doar Nausiphoros, cel care s-a implicat atât de mult în destinul lui Pytheas, doar Nausiphoros mai credea în himerele aceluia. Totuşi, să străpungi blocada punilor, ca să poţi trece printre stâncile Kalpe şi Abyla, nu mai nădăjduia nici măcar bunicul.

Astronomul petrecu mai multe luni la Massalia. Însă şederea aici, în continuare, i se părea tot mai fără de rost. Tinereţea-i nerăbdătoare precum şi spaima că el, om viu din carne şi oase, va fi în curând înghiţit cu totul de faima unei statui din metal inert, îl făceau să tânjească neîntârziat după acţiune. Şi nu după orice acţiune: după o faptă aptă să-l aşeze deasupra renumelui Colosului din Rodos, o faptă - oricare ar fi ea - care să-i dea dreptul la o existenţă proprie. Chiar admiţând că Pytheas a fost un mincinos şi n-a văzut ceea ce a pretins că a văzut, că totul n-a fost decât rodul unei lăudăroase imaginaţii, el, nepotul lui Nausiphoros, va găsi drumul pe ape al ambrei şi al

cositorului. Şi al blănurilor. Şi ce dacă subiectul îl interesa prea puţin? Principalul era ca pe contemporani să-i copleşească cu realizarea aceasta. Şi ce dacă nu se mai putea trece printre Coloanele lui Hercule? În cazul că ar exista într-adevăr calea presupusă pe la răsărit, de ce să nu încerci drumul invers, pornind prin Pontul Euxin. Nu trebuie trecut neapărat prin ţara celţilor, se poate încerca şi prin cealaltă extremitate, prin ţara dacilor şi a sciţilor. Dar marinarii mai bătrâni dădeau din cap cu neîncredere. Avea nepotul lui Nausiphoros hărţi să-i arate drumul spre estul continentului, să-l ducă spre Marea de Răsărit, cea care înconjoară Europa în partea aceea? Nu există un lucru mai groaznic decât să bâjbâi pe mare fără să ştii încotro s-o iei, fără să ştii dacă te apropii sau dacă, dimpotrivă, te îndepărtezi de ţelul propus.

— Nu-i adevărat, se revoltă Al Unsprezecelea, exploratorii habar n-au ce surprize îi aşteaptă şi totuşi merg înainte, având apoi satisfacţiile rare de a descoperi locuri pe care până atunci doar zeii le-au văzut! În clipele acelea fericirea lor devine desăvârşită, deoarece ating hotarul când pentru un scurt timp se aseamănă întru-câtva chiar cu nemuritorii.

— Da, i se răspundea, da, dar exploratorii, plecând în căutarea unor locuri necunoscute, navighează în speranţa de a descoperi ţinuturi noi şi nu au neapărat un scop precis, cum ar fi cel de a găsi calea ce ar duce la Marea de Răsărit. Una este să te mulţumeşti cu ceea ce-ţi oferă soarta şi alta să cauţi ceva anume. Şi, în afară de asta, Pontul Euxin a fost umblat şi se cunosc toate popoarele ce-l înconjoară. Dacă ar exista într-adevăr un drum să pornească de acolo înspre emisfera boreală, atunci secretul acela ar fi păzit cu străşnicie de băştinaşi şi, decât să-l trădeze, aceştia mai degrabă te-ar induce în eroare. După echivocul reuşitei experienţei lui Pytheas, nici un marinar nu va fi dispus să mai plece fără o hartă de nădejde, care să-l călăuzească

Al Unsprezecelea voia acţiune, dar la Massalia nu se întâmpla nimic. Iar timpul trecea şi el era tânăr şi nu avea răbdare. Până la urmă a ajuns să obosească şi să nici nu prea creadă în expediţia despre care tot vorbea, dar un alt plan nu avea şi prea se lăudase cu itinerarul ce-l va urma pentru a se putea lăsa păgubaş, aşa dintr-o dată. Cineva l-a sfătuit să plece la Alexandria şi să caute acolo o hartă, care să-i confirme intenţiile. Într-adevăr, dacă exista undeva în lumea cunoscută o asemenea hartă, aceasta nu putea să fie decât la Alexandria. Pentru Al Unsprezecelea, născut în Insula Rodos, „buricul navigaţiei”, (dacă Atena mai era încă „buricul pământului”) şi al cărui bunic era un bogat proprietar de corăbii, un fapt extraordinar nu se putea petrece decât pe apă. Aşa că plecă la Alexandria pentru a căuta acolo, la Museion, premisa scrisă a celor ce ar fi trebuit să urmeze în lupta cu mările. Nu se poate ca zeii să-i fie atât de potrivnici, încât să-i refuze acţiunea ce şi-o dorea aşa de mult! se amăgea el. Dar de ce să nu se poată aşa ceva din partea nemuritorilor, Astronomul n-ar fi ştiut, nici chiar dacă şi-ar fi pus cu adevărat problema.

Alexandria îl întâmpină maiestuoasă. Înainte de a începe căutarea unui manuscris misterios, menit să-i justifice expediţia, Al Unsprezecelea cedă ispitei de a se lăsa pentru câteva zile vrăjit de oraş. Colindă prin Brucheion, îi admiră palestra şi teatrul, trecu prin faţa templului lui Poseidon şi printre Acele Reginei, urcă în Peninsula Lochias şi contemplă palatul regal şi templul Artemisei, pentru a reveni în Brucheion şi a se minuna în faţa Kaisarionului. Şi zilnic vizita alte locuri neaşteptate şi alte edificii impozante, parcuri minunate şi monumente celebre. De fiecare dată descoperea câte un nou loc: gimnaziul, hipodromul şi pe urmă Serapeionul, întrecând prin frumuseţe tot ce şi-a

putut imagina până atunci. Zilele dedicate colindatului oraşului se făcură săptămâni şi Al Unsprezecelea continua să bată metropola, uitând parcă de ce veni la Alexandria, făcându-şi în fiecare seară severe reproşuri şi nerezistând tentaţiei de a o lua a doua zi de la capăt. Drumul ambrei şi al cositorului, himerele massalioţilor, erau tot mai departe. Dar deja noi iluzii îi luau locul. Dacă merită să fie ceva cucerit în lumea asta mare, atunci acel lucru nu putea să fie decât Alexandria, localitatea cea mai frumoasă, cea mai completă, cea mai cosmopolită ce a existat vreodată de la strălucirea Babylonului încoace. Nu degeaba Alexandru cel Mare a murit în Babylon şi a fost înmormântat în marea sa ctitorie din nordul Africii: el a transmis măreţia celui mai fascinant oraş, propriului său oraş, celui ce-i va purta numele până la sfârşitul lumii. Cucerind un asemenea loc, îşi spunea Al Unsprezecelea, cucereşti lumea.

Alexandria nu te putea dezamăgi în nici un chip. Acelaşi fast, aceeaşi diversitate, acelaşi univers nesfârşit întâlnit pe străzi, îl găseai amplificat de mii şi mii de ori printre sulurile Museionului. După câteva zile, Al Unsprezecelea dobândi convingerea că în biblioteca aceasta puteai da peste documente în legătură cu absolut tot ce s-a gândit de la potop încoace şi chiar şi până la potop. Problema era doar să ştii să te descurci printre manuscrise. Dar faptul era cumplit: de atâta amar de vreme oamenilor le-au trecut prin cap nenumărate idei şi după un timp altora li s-a părut adevărat chiar contrariul celor gândite de cei de dinaintea lor! Însă nu s-au pierdut nici argumentele primilor şi nici cele ale celor ce i-au urmat. Iar mai târziu, în mod firesc, iarăşi s-a întors faţa adevărului şi noi dovezi s-au adăugat celor anterioare, confirmându-le, dar şi contrazicându-le. Şi toate acestea se păstrau, încât Al Unsprezecelea a ajuns să creadă că este doar funcţie de noroc să găseşti în noianul de informaţii cele ce duc într-o direcţie sau cele ce duc în

direcţia contrară. Biblioteca nu reprezenta decât chipul unui uriaş labirint, una dintre multele înfăţişări ale labirinturilor existente aici, în nordul Africii, în Egipt, în ţara labirinturilor. Dar nepotului lui Nausiphoros îi lipsea o Ariadnă să-l ajute, să-i dea un fir pe care să se ţină, pentru că el uita de fiecare dată de ce a intrat în bibliotecă şi se lăsa amăgit ba în stânga, ba în dreapta, până ce-i ieşeau cu totul din minte hărţile căutate. Pe vremea Astronomului, Marele Labirint din Hawara era mai des pomenit printre minunile lumii chiar decât piramidele. Nu degeaba de aici s-ar fi inspirat Dedal în construcţia din Creta. Dar căile bibliotecii se dovedeau şi mai întortocheate. Şi nu ajungea nici măcar să-l întreb pe cineva de locul unde trebuie să-ţi cauţi informaţiile: în Museion locuiau şi studiau pe cheltuiala statului filosofii şi geografii, istoricii şi astronomii, matematicienii şi poeţii. Pe cine să întrebi? Oricare dintre aceştia reprezenta o părticică din labirint, dar o părticică reproducând la scară redusă toate meandrele, contradicţiile şi nesfârşitul sulurilor. Aici, vorbind cu unul şi apoi cu încă unul, şi cu un al treilea, ajungeai la concluzia că fiecare reprezentant al Museionului rosteşte o altă limbă, că fiecare îşi are convingerile lui şi că fiecare nu face decât să contrazică argumentele celorlalţi. Dar în curând i se relevă că nu-l deruta decât reflectarea înşelătoare a oglinzii: cărturarii îşi pierdeau multe ore în discuţii şi, putând vorbi între ei cu atâta uşurinţă, cum nu era în stare Al Unsprezecelea să o facă niciodată, nici măcar cu unul singur, se dovedea că doar nivelul gândirii şi mai ales mulţimea cunoştinţelor - pe care le posedau făceau atât de dificilă înţelegerea lor. Nepotul lui Nausiphoros trebui să trăiască o jumătate de an printre savanţi, pentru a pricepe că ei te pot învăţa enorm de multe, dar că drumul prin labirint are nenumărate ţinte. Ajutorul învăţaţilor este indispensabil. Însă nici pe departe suficient. Tezeu a avut o sarcină mai uşoară: el a ştiut că nu

trebuie să caute decât minotaurul, pe când în Biblioteca din Alexandria uitai de cele mai multe ori până şi de scopul iniţial.

Hărţile pentru care venise, şi pe care le căuta, erau adesea completate cu texte despre marinărit. Ocazia se arăta unică: dacă tot i-au nimerit aceste texte în mână, de ce să nu le studieze - o călătorie adevărată nu se face cu degetul pe hartă, ci pe nişte mări de multe ori neprietenoase, pe care trebuia să înveţi să le spui. La un moment-dat ajunse să citească mai mult tratatele de navigaţie decât să cerceteze imaginile drumurilor maritime propriu-zise. Învăţă o mulţime de lucruri despre modul cum trebuie ales lemnul pentru carena navei, dar şi principiile ce stau la baza stabilirii copacului din care se face catargul. Citi o sumedenie de indicaţii în legătură cu modul cum se alcătuieşte corabia, cu punctele de greutate a căror repartizare trebuie fidel respectată, cu felul cum aceste puncte de greutate sunt mereu corectate cu ajutorul pânzelor şi al lopeţilor, cu specificitatea formelor şi a materialelor, cu proprietăţile plutirii, cu rezistenţa la frecare, dar şi cu modul în care vopselele şi lacurile pot ajuta, însă şi strica. Citi o droaie de suluri şi fiecare propoziţie îl trimitea la alte trei şi fiecare lucru nou învăţat îi spunea că abia acum poate concepe alte cinci, acestea, la rândul lor, trebuind şi ele desluşite. Nu reuşea să înveţe decât singur, furând de ici şi de colo, pentru că, întrebând savanţii, aceştia îi ţineau dizertaţii complicate şi de cele mai multe ori parcă divagând voit de la problema concretă, pe care ar fi dorit s-o afle el. Însă nici să colinzi solitar prin labirint nu puteai, deoarece riscai să nu vezi ceea ce trebuia văzut şi de fiecare dată, după o discuţie cu unul dintre învăţaţi în legătură cu un text anume, recitind sulul, Al Unsprezecelea îl percepea într-o lumină cu totul nouă. Mai limpede? Greu de spus. Parcă mai lipsită de echivoc era

fiecare propoziţie atunci când cunoscuse mai puţine despre cele consultate. Dar descoperirile acestea erau ireversibile: chiar dacă ar fi vrut să uite ce a citit, pentru a avea din nou imaginea pură de dinainte, lectura cvasivirgină devenea imposibilă. De la tânărul intrat voios în bibliotecă nu i-a mai rămas aproape nimic altceva decât voinţa de a preface porecla de „Fiul statuii” într-o alta, bazată pe o lucrare proprie, pe un fapt extraordinar pe care să-l fi săvârşit singur, indiferent de originea sa. Atunci, cu câteva luni în urmă, intrase în Museion cu gândul de a afla câteva informaţii, puţinele ce credea că-i lipsesc pentru a putea porni în importanta-i călătorie spre Marea de Răsărit. Acum aproape că a uitat de acel proiect, dar i-a dispărut şi siguranţa în faţa sulurilor: ele l-au lăsat să privească o clipă într-o lume din care n-a apucat să vadă mult mai departe de garduri, dar şi un crâmpei din ceva, ceva ce l-a vrăjit fără a i se înfăţişa decât insinuant, persistând ca într-o amintire aproape uitată. Al Unsprezecelea hoinărea acum tot mai puţin pe străzile drepte, prin parcuri şi case de distracţii. Drumurile îi oscilau mai nou aproape exclusiv între Museion şi Serapeion, între cele două mari biblioteci şi câteodată între locurile unde puteau fi întâlniţi anumiţi învăţaţi, de la care spera să mai afle o lămurire în plus.

Firea omului este complexă şi de aceea acţiunile unuia nu se aseamănă niciodată cu acţiunile altor oameni. Dar cuvintele sunt sărace: pentru felul de a studia al unuia şi pentru felul de a studia al altuia (cu totul diferiţi ca temperament, structură, ambiţii şi putere de muncă şi de judecată) scribul nu are la dispoziţie expresii diferite. Şi totuşi este departe de a fi identic ceea ce face primul şi ceea ce face celălalt. De pildă, Al Unsprezecelea nu era unul dintre studioşii tineri - după cum ar părea din relatarea

imperfectă de până aici -, unul dintre studioşii tineri ce îşi strică ochii buchisind din zori şi până în noapte - şi uneori mai mult -, care are pielea galbenă de atâta stat printre manuscrise încât până la urmă, asemenea animalelor luându-şi nuanţa ierburilor printre care-şi duc viaţa, ajung şi ei de culoarea înscrisurilor consultate. Al Unsprezecelea nu era nici măcar unul dintre discipolii reprezentând speranţa şi mândria vreunui maestru, care să vadă în el pe continuatorul şi desăvârşitorul muncii sale. Şi nu era Al Unsprezecelea nici măcar un îndrăgostit de sulurile cercetate de la o vreme cu atâta sârg. El nu era decât unul dintre mulţii rătăciţi în labirint, unul dintre cei care, odată intraţi, nu mai ştiau cum trebuie ieşit, dar care, mai mult decât atât, au uitat pur şi simplu că mai există o lume şi în afara acelui loc. (Una dintre armele cele mai cumplite ale labirinturilor este tocmai aceea: de a acapara toate simţurile şi de a-l face pe cel rătăcit să-şi piardă memoria în folosul singurei sale îndeletniciri, aceea de a amuşina pereţii printre care cutreieră.)

Fără să iubească sulurile, Al Unsprezecelea se afunda tot mai mult printre ele şi cu cât îi era mai clar cât de puţin ştie, cu atât avea mai intens iluzia că această ştiinţă vagă poate fi totuşi opusă cunoaşterii celor mulţi. De la unii dintre învăţaţii locului a deprins să vorbească împănându-şi frazele cu termeni şi, exprimându-se altfel, i s-a schimbat şi modul de gândire. Înclinaţia spre lecturile cu subiect geografic l-a înzestrat cu tot felul de cunoştinţe ciudate vizând locuri şi obiceiuri, cunoştinţe devenite apoi argumente infailibile, prin faptul că nu puteau fi controlate de nimeni. Copaci care fie că erau foarte înalţi, fie că rodeau fructe fantastice (câteodată chiar animale), munţi semeţi, construcţii extraordinare şi uzanţe stranii, bine potrivite în expuneri, îi dădeau, se pare, un stil inconfundabil discursului. Apariţia îi era înşelătoare, mai

ales că, după ce s-a băgat de câteva ori în vorbă cu savanţii autentici şi după ce a trebuit să părăsească disputele, făcându-se de râs, limbajul i-a devenit insinuant, ambiguu, fără a se referi niciodată la un lucru anume, prudenţa câştigată obligându-l să se asigure de fiecare dată de o uşiţă de refugiu, în caz că s-ar fi aflat de faţă cineva cunoscător în subiectele respective. Dar erau destui auditori ce puteau fi uşor îmbrobodiţi, mai ales că Al Unsprezecelea a învăţat între timp o mulţime de denumiri rare, cuvinte preluate din alte limbi, nume de locuri şi de autori care nu se aflau la îndemână. Cu ajutorul unor asemenea cunoştinţe, se întâmpla ca şi cei mai culţi dintre interlocutori să se prindă în cursă şi, încurajat de succes, Al Unsprezecelea mai lansa şi informaţii pe care nu le citise niciunde, dar care ştia că nu pot fi controlate prea uşor. Devenise în curând cunoscut ca un fel de atoateştiutor, fără a se putea anume preciza în ce domeniu s-ar remarca în primul rând. Nu era nici matematician, nici geograf, nici filosof de alt soi şi nici astronom nu se considera încă. (Cine să ştie că nici cunoştinţe suficiente nu avea şi că din tânărul venit cu un an înainte la Alexandria n-a mai rămas decât nerăbdarea teribilă, cea care l-a mânat aici?) Şi fiindcă nu se arăta în stare - şi era conştient că nu e - să susţină o dispută de înaltă ţinută cu personalităţile cu adevărat mari, adoptase o mină de om imposibil - aşa cum îi stă bine unui geniu -, evitând cu dispreţ orice întâlnire ce i-ar fi putut aduce vreun prejudiciu şi blagoslovindu-i doar pe cei inferiori lui cu înţelepciunea sa. Dar renumele îi tot creştea, iar el nu putea fi uşor contrazis: un om ce nu se supune nici unui examen adevărat, dar cucereşte totuşi prin cunoştinţele-i stranii o lume, nu poate fi considerat decât drept o personalitate ciudată, dar totuşi o personalitate. Până la proba contrarie.

Deci, pentru că venise totuşi printre suluri cu intenţia de a găsi un drum care să-l ducă la Marea de Răsărit, cea care ar înconjura la est insula aceasta mare numită Europa, citise foarte multă geografie, preluând de la autorii respectivi informaţiile cele mai ciudate şi ştirile cele mai fantastice, dar se preocupase şi de mecanică, de geometrie şi, nu în ultimă măsură, de astronomie. Aceasta era ştiinţa ce i se părea cea mai prielnică speculaţiilor cu care se obişnuise să se avânte în discuţii. Aruncând din când în când informaţii rare sau pur şi simplu scornite în argumentaţii, el demonstra celor ce-l ascultau tot felul de fapte nici măcar bănuite de aceştia până atunci, darămite să le mai fi şi auzit de la altcineva înainte. Cu atât mai mult prestigiul celui de Al Unsprezecelea creştea, iar apelativul de „Astronom” îi era atribuit tot mai des. Doar că era un astronom ce nu se baza pe observaţii, ci doar pe cunoştinţe citite, auzite sau, aşa cum am spus, inventate, la nevoie. Astronomia îl mai atrăgea şi fiindcă harta cerească îl ducea aproape de o altă ştiinţă, şi ea suficient de stranie şi de atrăgătoare totodată pentru oricine: astrologia. Însă întrucât îi lipseau cunoştinţele celor mai mari astronomi, dar şi astrologi, avea nevoie de o poziţie singulară sau cel puţin excentrică, astfel încât refuzul de a participa la orice fel de dispute cu marii respectivelor ştiinţe să-şi aibă justificarea într-un exclusivism fundamentat pe o concepţie unică, dar cu totul particulară. Într-o colectivitate formată din atâţia învăţaţi, bineînţeles că deosebirile de vederi erau frecvente, fiecare dintre şefii de direcţie având alături câte un detaşament întreg de sprijinitori, unii chiar mai îndârjiţi decât purtătorul de cuvânt al grupării. Şi, deşi ceea ce se numea acum Şcoala de la Alexandria se înarmase cu un prestigiu nemaiîntâlnit poate de la Pythagora, având astfel linii de forţă ferme şi acceptate neabătut, mai existau, şi nu

numai printre figurile periferice, temerari dispuşi să calce cărări neumblate. Unul dintre aceştia era Aristarch din Samos, astronom, personalitate cu un prestigiu foarte mare, suficient de solid pentru a-şi putea permite ceea ce altora le-ar fi fost interzis prin convenţie. Aristarch susţinea, fără a fi câtuşi de puţin primul, dar sprijinindu-se pe argumente puternice, că nu pământul ar fi cel în jurul căruia s-ar învârti soarele, planetele şi bolta cerească, ci că soarele ar fi cel ce s-ar afla în centrul universului. Dar el şi-a expus teza după ce şi-a câştigat renumele în contribuţii numeroase, măcar ele acceptate şi acceptabile pentru ceilalţi învăţaţi şi, prin aceasta, şi de către mulţime. Cum heliocentrismul era totuşi o idee prea neobişnuită pentru cei mulţi, Astronomul s-a agăţat imediat de ea, modificându-i sensul şi ajungând să intre în contradicţie cu însuşi cel ce o expusese. Pentru că pe cel de Al Unsprezecelea nu-l interesau nici observaţiile care ar fi sprijinit ideea, nici consecinţele obiective ce ar fi provenit de aici, nici teoria elipselor, nici contraargumentele cărora (unora) nici Aristarch nu le putea încă opune soluţii rezonabile. Pe el îl interesa doar faptul că a ajuns la un punct de plecare mai puţin folosit, de unde putea proceda la ridicarea unui eşafodaj fantastic propriu. De aceea, când, după câteva generaţii, a învins pentru un mileniu şi jumătate orientarea geocentristă a lui Ptolemeu şi când Aristarch intră în uitare şi afurisenie, şi cărţile Astronomului au fost considerate dăunătoare şi, drept urmare, înlăturate. Chiar şi cele câteva rare trimiteri, prin care prezenţa i-a mai reapărut pâlpâind palid în secolul al XVI-lea, au ajuns să fie considerate unanim ca ecourile unor aberaţii. Cu atât mai puţin au reuşit să-l readucă la o faimă de care, la vremea lui, totuşi s-a bucurat. Dar faima aceasta n-a fost şi n-a putut să fie de origine ştiinţifică. Ea s-a menţinut şi s-a transmis mai mult în cercurile largi ale populaţiei, ce se lăsa

amăgită pe de o parte de faptul că Astronomul îşi propaga învăţătura la Alexandria, adică în locul cel mai autorizat al lumii ştiinţifice şi, pe de altă parte, de mulţimea de termeni şi date cu care îşi condimenta nepotul lui Nausiphoros opera. Cărţile lui nu erau uşor de citit, ele făceau trimiteri permanente la cele mai diferite surse, preluând denumiri şi informaţii avându-şi - în unele cazuri - fiecare în parte povestea fascinantă. Dar aceleaşi cărţi, învesmântate într-o haină atât de doctă, aveau şi proprietatea rară de a instiga cititorul. Ceea ce nu-i permiteau complexele şi prudenţa justificată în discuţiile libere, dispărea cu totul atunci când vorbea în scris. În fragmentele ce ne-au rămas din principala-i lucrare, „*Despre natură*”, ca şi în alte câteva fragmente, precum şi în singură carte păstrată în întregime (deşi paternitatea ei rămâne contestată), „*Despre cercurile vieţii*”, ne putem convinge de puterea de seducţie, raportată la mentalitatea vremii, a unui stil cu totul şi cu totul unic în literatura realizată în Alexandria secolului al III-lea înaintea erei noastre. Şi chiar dacă tocmai această unicitate este contestată de o parte dintre puţinii cercetători ce s-au ocupat de Astronom, presupunându-se că ar mai fi existat şi un alt autor contemporan, căruia să-i aparţină cel puţin „Cercurile vieţii”, argumentele nu se bazează nici pe stil, nici pe conţinut, ci doar pe dovezi lingvistice, deşi extrapolările şi părţile corupte nu mai pot fi astăzi delimitate cu precizie.

Pornind de la căutarea ipoteticei Mări de Răsărit, Astronomul a ajuns la găsirea a cu totul altor „mări” şi la fundamentarea unei teorii care azi ni s-ar părea naivă, dar care la vremea ei era foarte bine sistematizată, o teorie care, pretindea autorul ei, se bază atât pe exclusivitatea cunoştinţelor din astronomie, astrologie şi a oricărei forme de mantică, cât şi pe reinterpretarea diferitelor fenomene şi „semne” a căror origine porneşte din acţiunea nemijlocită a

zeilor.

Pentru a-i înţelege concepţia, trebuie făcută o precizare, un fapt trecut cu vederea de către (puţinii) comentatori de mai târziu, aceia ce au repetat fraze de genul: „heliocentriştii din Alexandria, Aristarch din Samos, Astronomul şi ceilalţi... etc.”. Respectivii exegeţi, alăturându-i pe Aristarch din Samos cu Astronomul, uită sau mai degrabă nu cunosc polemica acerbă izbucnită între cei doi, atunci când Cleanthes Stoicul l-a acuzat pe primul dintre ei de ateism. Astronomul, după ce iniţial căutase pe toate căile tovărăşia spirituală a lui Aristarch din Samos, obţinând astfel un statut cert şi pentru el însuşi, a găsit în atacul Stoicului motivul de a se despărţi de cel ce poate ar fi fost dispus să-l accepte şi să-l ia sub autoritatea sa. Dar momentul acesta a fost mai adânc pentru evoluţia nepotului lui Nausiphoros decât şi-a închipuit el însuşi, atunci când a făcut pasul de a se alătura lui Cleanthes: în clipa când l-a acuzat şi el pe Aristarch, justificându-şi argumentele, şi-a formulat pentru prima oară şi teoria metaastronomică. Să fi fost întreaga operă a celui de Al Unsprezecelea rodul acestei întâmplări? În orice caz, punctul ei de răscruce sigur. Şi nici nu este singurul exemplu în istorie, când se naşte o teorie dintr-o simplă nevoie de argumentare într-o dispută pornită din cu totul alte raţiuni.

Aristarch din Samos a fost acuzat de impietate şi ateism, deoarece, situa nu pământul în centrul universului, ci soarele, deoarece efectua măsurători între corpurile cereşti şi se insinua tot mai mult cu calculele sale într-un teritoriu exclusiv, în tărâmul nemuritorilor. Acesta, mai mult decât lipsa de credinţă în zei, era motivul pentru care s-a ridicat Cleanthes (şi apoi şi ceilalţi) împotriva sa. Pe de altă parte, şi Al Unsprezecelea credea că soarele se află în centrul lumii, sau mai degrabă accepta această idee preluată de la

incriminat, făcuse şi el afirmaţii în legătură cu o sumedenie de atribute ale corpurilor cereşti, stabilise şi el distanţe şi raporturi, ba, mai mult, dezvăluise adevărate lumi paralele sau contrarii pe un tărâm înstrăinat şi el în felul acesta de la zei. Dar acuzaţia de ateism n-a fost cotată la fel nici în decursul timpului şi nici chiar în una şi aceeaşi perioadă. Anaxagoras din Clazomene a trebuit să se justifice într-un proces de impietate, pe când celebrul lui elev, Pericle, nu. Socrate a fost acuzat şi de introducerea unor divinităţi străine în cetate, pe când pe poeţii Eschil sau Euripide nu i-a învinovăţit nimeni. Mai mult ca sigur că incriminarea lui Aristarch din Samos nu s-ar fi răsfrânt şi asupra Astronomului. Dar Al Unsprezecelea s-a îndepărtat ostentativ de fostul model. În discursul împotriva lui Aristarch, Astronomul nu aduce acuze implicite, ci construieşte o teorie care ea însăşi vrea să excludă ideile celuilalt. Nu ne avântam să pretindem că aceasta a fost prima formulare a „Teoriei apotropaice”, cum avea să fie cunoscută opera Astronomului, deoarece nu avem nici o dovadă că în alte scrieri, pierdute, autorul ei să n-o fi enunţat deja mai devreme. Al Unsprezecelea a scris mult, în lucrările lui se poate sesiza o fervoare a argumentaţiei, autorul se sfădeşte întruna cu cineva, de parcă ar fi fost tot timpul obligat să convertească la adevăr nişte fanatici ai convenienţelor şi ai unor greşeli de mult înrădăcinate. Poate că tocmai de aici rezultă plăcerea la lectură oferită de scrisul său contemporanilor, mai cu seamă că în text nu lipseau trimiteri polemice la persoane cunoscute ale acelei vremi. Toate complexele celui de Al Unsprezecelea răbufneau în scris şi această descătuşare se producea cu mult zgomot. De aceea poate că un alt prilej şi incriminarea altcuiva să-i fi servit la un expozeu anterior, deşi ocazia de a se despărţi de cel ce a impus heliocentrismul nu s-a putut ivi decât atunci când s-a ridicat Cleanthes împotriva lui

Aristarch din Samos.

Astronomul nu renunţa la ideea că pământul s-ar afla undeva excentric şi că soarele ar sta în mijlocul lumii. El venea cu alte argumente şi cu alte calcule în sprijinul afirmaţiilor proprii însă nu se baza decât pe citate din alţi autori, unii de o notorietate incontestabilă. Se pricepea foarte bine să răstălmăcească propoziţii întregi şi, la nevoie, trunchia citatele sau le corupea. Dar avea nevoie de un pământ ce nu se afla la mijlocul universului, fiindcă doar astfel îi putea spori relativitatea şi lipsa de unicitate. O planetă ca şi pământul sunt mai multe, spunea Astronomul, iar relaţia dintre aceste multe planete se exprimă prin pământ şi antipământuri. Nu un singur antipământ, ca la Pythagora, ci mai multe. Pluralitatea opoziţiilor dintre diferitele lumi paralele dau complexitatea morală a universului. Dacă ar exista un singur pământ, n-ar exista motive ca oamenii să facă şi fapte bune şi fapte rele, în accepţiunea tradiţională a cuvântului. Într-un univers unic toată lumea ar proceda după un singur cod moral, devierile fiind cu totul şi cu totul întâmplătoare - lucru ce nu este conform cu realitatea. Să presupunem acum că ar exista doar un pământ şi un antipământ, aşa cum se afirmase la Crotona. În cazul acela tot ce ar fi alb într-o parte ar fi negru în cealaltă, tot ce ar corespunde noţiunii de „bine” pe pământ ar fi egal cu „rău” pe antipământ. Dar este cunoscută influenţa soarelui, a lunii, a planetelor şi a celorlalte stele asupra tuturor fiinţelor şi lucrurilor de pe Terra. Din vremurile arhaice învăţaţii ne-au transmis table ale zodiacului şi momentul efemer al hărţii cereşti a putut fi descifrat pentru a explica o mulţime de fapte şi nu în ultimul rând acţiunile oamenilor. În scurgerea nesfârşită a marelui an universal, trecerea unui pământean este infinit

mai neînsemnată decât căderea unui singur bob de nisip în Marea Clepsidră. Dacă, aşadar, există o influenţă atât de mare între planete şi viaţa oamenilor, este evident că atracţiile exercitate între pământ şi antipământ sunt cele ce ne dau şi contrariile în comportamentul uman: pământul îşi exercită legea lui, în vreme ce antipământul ar încerca să-şi impună propriul cod. Din această luptă dintre două sfere de influenţă s-ar naşte polii categoriilor morale, de pildă. Dar oamenii nu sunt numai buni şi numai răi, iar judecata acţiunilor lor nu este posibilă pornind numai în două direcţii contrarii. Faptele muritorilor se pot aprecia în nenumărate chipuri, de la acţiunile simple, cotidiene, până la cele extraordinare: iată, un cetăţean l-a pălmuit pe un alt cetăţean; gestul lui este profund regretabil dintr-un punct de vedere, dar scuzabil, dacă ne gândim că pălmuitul a adus un prejudiciu colectivităţii. Gestul este însă încă o dată reprobabil, întrucât dacă fiecare om ar proceda la fel ca şi agresorul, încercând să-şi facă singur dreptate, fără a apela la legile statornicite, s-ar recădea în justiţia primitivă şi subiectivă a omului arhaic. Totuşi, nu se poate uita că pălmuitul tocmai se lăuda cu fapta sa în faţa unor tineri, iar o atitudine pasivă din partea agresorului ar fi întărit spusele infamante în prezenţa unui auditoriu influenţabil. Luând, însă, în considerare exemplul dat de agresor tinerilor, li se insuflă o altă atitudine reprobabilă. Şi tot aşa s-ar putea discuta până la nesfârşit, şi asta fără a se mai analiza şi prejudiciul adus cetăţii de către victimă, în care caz discuţia s-ar lărgi încă şi mai mult.

Cunoaşterea se află câteodată doar la capătul unui labirint[1], afirma Al Unsprezecelea, iar lucrurile şi faptele nu

[1] Referirile Astronomului la labirinturi şi în special la marele labirint egiptean, care se afla la o sută de stadii de Arsinoe (loc călcat şi de personajul nostru) sunt dese şi de multe ori utilizate cu valoare de argument. Dar la fel de minuţioase (ca tot ce a scris) par să fie si descrierile altor labirinturi, unele pe care le localizează în ţinuturi

sunt numai albe şi numai negre, motiv pentru care este nevoie de o explicaţie în plus, explicaţie posibilă doar dacă acceptăm că nu există numai un pământ şi un antipământ, ci o mulţime de pământuri complementare ce se influenţează reciproc. Nici unul dintre ele nu te află în centru, toate au o mişcare circulară în jurul unui alt corp, în jurul soarelui, în felul acesta orânduindu-se diferitele pământuri în poziţii relativ efemere unul faţă de celălalt. De aceea o influenţă este câteodată mai mare şi altă dată mai stinsă, în funcţie de apropierea sau depărtarea faţă de antipământul respectiv, la fel cum şi pământul nostru va fi considerat drept antipământ pe un alt antipământ.

Infinitatea structurilor materiei şi în primul rând infinitatea aparitiilor celei mai fine materii, cea din care este alcătuit sufletul, cel ce se află în spatele acţiunilor oamenilor, se datorează, spunea Astronomul, acestor factori: momentului distinct din Marele Timp, cel care dă poziţia pământului faţă de corpurile cereşti şi poziţia relativă a pământului faţă de diferitele antipământuri. Însă deoarece doar antipământurile sunt contrare pământului, nu şi celelalte corpuri cereşti, pentru a-şi apăra categoriile

---

fabuloase, dar incluse şi ele printre dovezile aduse. De pildă, în extremul răsărit s-ar afla un labirint, in interiorul căruia s-ar găsi unicul material apt de a respinge orice influenţă de pe antipământuri. Un talisman din acel material l-ar feri pe purtător de multe necazuri provenite sub formă de impulsuri din afara Terrei, dar l-ar priva si de înrâuriri pozitive. Pentru că nu toate influenţele resimţite sunt dăunătoare. Doar o folosire corectă a talismanelor ne poate ajuta cu adevărat, repeta mereu Astronomul, amintind că şi ele, asemenea unui leac prost administrat, mai mult strică. În legătură cu labirintul din extremul răsărit, se pare că tot de Al Unsprezecelea a fost cel ce a lansat o mulţime de legende, unele păstrate, dar, fiindcă valoarea talismanului s-a pierdut, materialul ascuns, fireşte, a primit cu totul alt rol, de obicei nemaifiind altceva decât un bulgare mare de aur sau un diamant uriaş. Cum comorile sunt, de regulă, legate de forţe malefice ce împiedică accesul la ele, istoriile rezultate şi-au pierdut demult semnificaţia iniţială.

morale, oamenii vor trebui să lupte să fie cât mai fideli binelui de pe această planetă şi să se opună din toate puterile contrariilor. Principala armă împotriva influenţelor de pe antipământuri ar fi diferitele talismane ce ar crea o rezistenţă sporită în faţa acelor autorităţi. În acest scop, Astronomul a alcătuit lungi liste despre materialele din care trebuiau fabricate acele amulete şi momentul când trebuiau purtate şi schimbate între ele, el recomandând seturi întregi, ale căror elemente erau folosite într-o ordine strictă, în funcţie de nişte criterii expuse cu minuţiozitate[1]. Aşa, de pildă, Astronomul nu făgăduia că influenţele de pe antipământuri nu se puteau înlătura, pentru aceasta forţa unui biet muritor e cu totul insuficientă, dar se puteau deturna acele influenţe, la fel cum o oglindă bine orientată poate reflecta razele soarelui. În concepţia Astronomului, amuletele aveau tocmai rolul acesta de oglindă, ele aruncând înapoi influenţele care nu erau decât contrariile categoriilor noastre. Însă nici această reflectare nu era indiferent cum se făcea, trebuind avut grijă ca influenţele să nu ajungă într-un loc nepotrivit, de unde s-ar fi putut întoarce lesnicios şi pe neaşteptate din nou pe Terra.

Astronomul a scris mult şi, pornind de la acele idei - pe care scribul le-a simplificat în mod nepermis, făcându-le astfel mult mai ridicole, cu totul altfel decât au părut la vremea lor -, a reuşit să construiască un sistem strâns articulat, sistem ce a stat multe secole la baza practicilor

[1] Materialele din care se fabricau amuletele erau sau foarte ciudate sau foarte greu de obţinut. Drumul lor trecea deseori prin labirinturi şi într-un fragment păstrat dintr-o scriere a Astronomului ne este înfăţişată schiţa unui asemenea labirint. Desenul de pe tavanul Vilei Sforza din Milano este aproape identic cu modelul Astronomului. Şi alte desene, precum ciudatul proiect labirintic al oglinzilor al lui Leonardo da Vinci, par să-şi aibă sursa de inspiraţie din scrierile Astronomului, iar cele preluate de Dührer chiar mai mult. (Lucru nu prea surprinzător, cel puţin prin prisma faptului că în veacul lui Leonardo este probabil să se fi găsit mai uşor un manuscris al Astronomului decât acum.)

manticii, din care s-au extras numeroase explicitări ale unor fenomene şi care a fost la originea unor informaţii păstrate până în vremurile noastre. Despre toate aceste trei consecinţe s-ar putea scrie cu uşurinţă câte un volum şi, în parte, lucrul acesta s-a şi făcut, dacă luăm în consideraţie câteva contribuţii apărute în zilele noastre sub forma unor teze de doctorat.

Tatăl celui de al Unsprezecelea a dispărut în chipul statuii creată de Chares şi devenită una dintre minunile lumii antice. Astronomul însuşi a dispărut după „Teoria apotropaică”. Teoria, înainte de a fi uitată, a fost supusă mai întâi criticilor, apoi batjocorită şi întâmpinată cu hohote de râs, pentru ca, la urmă, să fie interzisă de aceiaşi care au încercat să-i elimine şi pe Aristarch din Samos, pe Copernic, pe Giordano Bruno sau pe Galilei. Nimerit printre nume atât de ilustre, Astronomul ar fi trebuit să se bucure de o nouă faimă postumă. Dar Inchiziţia e excomunicat şi genii şi şarlatani, astfel încât simpla infamare de către Sfântul Oficiu nu ajuta în această privinţă.

Deja din timpul vieţii, însă, Astronomul a avut mult de îndurat, iar renumele câştigat l-a plătit cu suferinţe. Rănile pricinuite orgoliului său n-au fost vindecate niciodată: crizele ereditare de melancolie erau alimentate şi de eşecurile pe care vanitatea trebuia să le înregistreze. Dar şi pentru Al Unsprezecelea, ca şi pentru toţi Cei o Sută, aceeaşi speranţă, chiar dacă neverbalizată, stăruia în noapte. Şi era cu atât mai perceptibilă, cu cât noaptea părea mai neagră. Când se simţea deznădăjduit, şi Al Unsprezecelea se întorcea la străbuni, în timp ce gândurile i se legau de urmaşi. Poate că dacă n-ar fi resimţit atâta deznădejde, n-ar fi cunoscut şi atâta speranţă. Urmaşul îi exista şi el. Potenţialitatea îngăduia orice vis.

Scopul este adevărat, şi l-a atins: devenise cunoscut prin propriile-i însuşiri, prin propriile-i forţe, nu mai era „Fiul statuii”, multă lume nici măcar nu ştia că Leukos i-a fost tată sau că Leukos a fost cel după care s-a ridicat Colosul din Rodos. Dar nici noua postură a celui de Al Unsprezecelea nu era mai uşoară, poziţia în cercurile ştiinţifice din Alexandria îi devenea tot mai şubredă şi faptul că s-a dezis de Aristarch - cel ce, oricum, s-a bucurat în timpul vieţii de un prestigiu unanim - nu l-a scutit de neplăceri. În primul rând, ambiţia de a fi primit printre savanţii de la Museion, pensionari ai statului, nu i-a fost satisfăcută niciodată. Toate demersurile, toate intrigile şi toate polemicile deschise nu l-au ajutat cu nimic. Nu numai că nu a fost admis să locuiască în Museion şi că n-a primit indemnizaţia corespunzătoare (de care în mod obiectiv nici nu avea nevoie, mijloacele moştenite de la cei doi bunici bogaţi înlesnindu-i o viaţă lipsită ele griji materiale), dar atmosfera creată în jurul lui l-a făcut chiar nedorit în Alexandria. Cărţile nu i-au fost incluse în listele operelor exemplare, ceea ce atrăgea după sine că nu erau recomandate pentru a fi copiate şi traduse numele său n-a devenit nici măcar un arhetip al impostorii sau al naivităţii. Ceea ce-l durea cel mai mult îl constituia faptul că savanţii şi autorii cei mai diferiţi îl ignorau în scrierile lor, fiind Astronomul dispus să accepte orice reproş, numai să-i fie pomenit numele. Dacă totuşi cineva îl amintea în vreun context, el dădea o asemenea importanţă faptului, încât nu se sfia să scrie o carte întreagă pornind de la pretextul respectiv.

Faima oamenilor este ciudată. Marele public cunoştea în amănunţime scrierile Astronomului, muritorii dădeau bani grei unor pedagogi să le explice părţile pe care nu le pricepeau, se băteau pentru listele ce prevedeau modul cum trebuiau folosite amuletele. Cel puţin până la ocupaţia

romană şi depăşind cu mult graniţele Egiptului Elenistic, practicile preluate din cărţile Astronomului au fost la mare cinste, ele fiind aplicate de cele mai diferite categorii sociale, unele dintre proceduri fiind apoi luate în primire de tradiţia populară şi de religiile ce s-au format. În multe locuri se mai foloseşte şi azi în popor obiceiul de a ţine potcoave în casă sau de a bate una în cuie la poartă sau de gard. În listele Astronomului potcoava fusese amintită şi în legătură cu ea s-a păstrat un capitol întreg. Astăzi se aruncă potcoava peste umăr, atunci practicile erau mult mai complicate fiind în funcţie de zodie, de an şi de alţi câţiva facturi. De pildă, un calendar pe mai multe secole preciza poziţia relativă a pământului faţă de planete şi antipământuri. Astfel, existau ani faşti şi ani nefaşti pentru anumite acţiuni. Poziţia potcoavei, direcţia în care trebuiau să-i fie îndreptate braţele, precum şi indicaţiile dacă să fie expusă sau acoperită erau prevăzute cu minuţiozitate. Practicile de azi fiind mult mai simple, şi explicaţiile etnografilor sunt mult mai simple. Şi acesta nu este decât un exemplu din multele la îndemână. Astronomul „a dat lovitura”, cum s-ar spune astăzi, pun faptul că şi-a sistematizat atât de mult învăţătura, dând peste tot argumente preluate din citate trunchiate sau nu, folosindu-se de prestigiul unor nume incontestabile şi întorcând o terminologie proprie, ce mai înainte trebuia învăţată, încât teoria apotropaică putea fi cu greu deosebită de omul de rând de oricare dintre cele mai pretenţioase concepţii filosofice ale vremii. Ba, de multe ori, Astronomul părea chiar mai „ştiinţific”.

Deşi popularitatea teoriei sale depăşea cu mult popularitatea celor mai autorizaţi cărturari, totuşi faptul că nu era acceptat de savanţi rămânea una dintre marile-i suferinţe, suferinţă ce nu se lăsa amăgită nici dacă îşi spunea că doar invidia şi spiritul de gaşcă al învăţaţilor

oficiali îl înlătură din societatea lor.

Unul dintre cei ce-l acceptase totuşi, după Aristarch din Samos, de care s-a dezis atât de jalnic, n-a fost altul decât Arhimede din Syracuza. Acesta meşterea tot felul de maşinării şi le explica principiul şi probabil că ar fi fost capabil să inventeze şi aplicaţii nemaipomenite, dacă n-ar fi crezut, la fel ca şi ceilalţi învăţaţi, că în primul rând venea principiul, adică esenţa, şi nu consecinţele, pe care pretindea că oricine le poate extrage. Dar Astronomul gândea altfel şi, frecventându-l în aceeaşi măsură pe Arhimede, cât şi pe alţii, care se ocupau cu problemele de mecanică, a ajuns să fabrice el însuşi o serie întreagă de mici ansambluri ce se mişcau singure şi produceau impresia unor obiecte vrăjite în ochii celor mulţi. De pildă, şurubul fără de sfârşit al lui Arhimede se preta la multe realizări. Primul lucru construit de Astronom era un model planetar, în care pământul şi antipământurile începeau să se rotească pe orbitele hărăzite lor. Mici deviaţii ale traseelor erau explicate pe baza forţelor de atracţie, cărora trebuiau să le facă faţă corpurile cereşti.

Dar Astronomul n-a pus în faţa oamenilor numai modelul său planetar. El a început să le smulgă admiraţia şi teama şi prin alte maşinării, funcţionând nu puse în mişcare de o manivelă vizibilă de privitori, ci de o forţă nedivulgată, de parcă ar fi reuşit să le insufle viaţă acelor obiecte. Printre ele, un omuleţ - care azi ar fi fost numit robot - era capabil să se plimbe pe o masă, să ridice o amforă şi să toarne vinul în cupe. Omuleţul acesta a ajuns de o notorietate atât de mare la Alexandria, încât a intrat şi în zicători, iar datorită lui, faima celui de Al Unsprezecelea în rândurile mulţimii a crescut infinit mai mult decât datorită polemicilor ştiinţifice. Omuleţul a fost cerut şi de suveran şi Astronomul i-a făcut şi lui unul, dar din aur. Acum mulţimea începea să se teamă de Al Unsprezecelea şi să-i atribuie puteri primite

direct de la zei, sau mai degrabă de la forţele întunericului. Deşi nu i-a făcut nimănui nici un rău, Astronomul, datorită firii ciudate, al modului revendicativ de a fi, al faptului că se afla într-o veşnică dispută cu toată lumea, a devenit un personaj luat în seamă mai curând ca un vrăjitor decât ca un om de ştiinţă original. Faptul nu era caracteristic pentru societatea lumii sale, unde minunile se săvârşeau la tot pasul sau fapte neînţelese se catalogau drept minuni, dar unde autorii acestor fapte erau nemuritorii sau cel puţin oameni manipulaţi de către zei. Un vrăjitor în carne şi oase, bucurându-se de putere şi iniţiative proprii nici nu era uzual şi nici nu intra în rândurile concetăţenilor posibil de întâlnit prea uşor.

Iar el pretindea nu numai că a citit despre nişte munţi extraordinari aflaţi în extremul răsărit, dar că le cunoştea şi secretul. Astfel, susţinea, munţii aceia erau atât de înalţi, încât vârfurile lor nu puteau fi văzute decât în puţine zile foarte limpezi, dar şi atunci piscurile se relevau privirii despărţite de baza lor prin gulere imense de zăpadă veşnică. Însă, spunea Astronomul, totul nu era decât o iluzie: cum să fie vârfurile lipsite de nea, iar altitudinile mai joase nu? La mijloc se aflau roci foarte bogate în substanţe uşor atractibile de magnetul unor antipământuri, astfel încât munţilor respectivi li s-au smuls vârfurile, ce stau acum suspendate de cer, întotdeauna în direcţia antipământului ce le-a atras. Şi fenomenul acesta n-ar fi fost unic: Astronomul pretindea că în tot extremul răsărit ar exista şi palate cu turnuri atârnate în aer, unde nu se putea accede decât pe nişte scări rabatabile. Aplicaţia e la îndemână, le spunea ascultătorilor şi cititorilor uimiţi. A trebuit doar să fie stabilizat materialul atât de uşor de atras de un anumit antipământ şi fixată poziţia necesară, ca această atracţie să se exercite. Din păcate, se confesa în continuare Astronomul, un asemenea material este foarte

scump şi nu se găseşte decât la mari depărtări. Spre liniştea celui de Al Unsprezecelea, nimeni nu s-a grăbit să-i finanţeze o expediţie pentru a-i aduce o piatră de construcţie atât de specială, cu toate că proiecte par să fi existat.

Nimeni nu punea la îndoială existenţa acelor roci, din moment ce era de notorietate că tot în extremul răsărit s-ar găsi şi munţi de magnet, astfel încât este imposibil să-i urci dacă ai şi un singur ac la tine, deoarece vei fi atras de stâncă şi strivit de ea, la fel cum, de pe corăbiile navigând în larg, aceiaşi munţi atrag toate obiectele metalice şi - dacă sunt prea multe la bord - chiar şi vasele întregi.

Prin născocirile sale, Astronomul nu şi-a atins scopul ultim: ele au devenit cu vremea autonome, izgonindu-l din fiinţa lor pe cel ce le-a dat viaţa. Şi nu tocmai de uitare îi era cea mai mare frică celui de Al Unsprezecelea?

Când s-a întors Arhimede la Syracuza, Astronomul a plecat cu el. Ducea cu sine modelul planetar, o mulţime de cărţi scrise de el şi câteva care îi furnizau dovezi în favoarea teoriei apotropaice, apoi omuleţul din bronz, capabil să servească vinul dintr-o amforă şi proiectul unui alt omuleţ, la care lucra de mult, pe care-l făcuse deja public la Alexandria, dar nu-l terminase încă. Plecarea din oraşul ce nu l-a acceptat aşa cum şi-ar fi dorit-o - deşi nu l-a respins în nici un fel, doar că nu i-a dat onorurile visate - s-a transformat totuşi într-un eveniment pe măsură. Totuşi! Curiozitatea stârnită de omuleţul său năstruşnic întrecea modul în care era ignorat de către învăţaţi. Arhimede însuşi privea cu îngăduinţă la agitaţia prietenului său, nu-i încuraja invenţiile, se amuză de teoria apotropaică, dar îl considera pe Astronom un om inteligent şi cu o cultură ieşită din comun, capabil să explice o serie de fenomene şi să-ţi povestească ore în şir despre animale şi plante ciudate, care - de ce nu? - poate că trăiau într-adevăr

undeva la extremităţile lumii. Şi, la urma urmei, nici teoria apotropaică n-a putut fi spulberată de către ceilalţi învăţaţi, altfel desigur că ar fi făcut-o, ei cei ce nu se îndeletniceau decât cu polemicile. În ceea ce-l privea, Arhimede nu era preocupat cu asemenea probleme şi de aceea nici nu se pronunţa în legătură cu ele. Îl luă cu el pe Astronom şi acesta trebui să-i promită că-i va dărui şi lui Hieron al doilea suveranul Syracuzei, un omuleţ de aur de soiul celui făcut cadou lui Ptolemeu.

La Syracuza Astronomul fu primit de două ori bine: o dată pentru că l-a precedat faima de filosof, adică de om ştiutor de toate, dar şi de fondator al unei teorii unitare şi mai ales de constructor de maşinării extraordinare, de practician al nemaipomenitului şi de cunoscător al întregului trecut, prezent şi viitor, făcându-l un personaj aproape legendar: pe de altă parte, pentru că trăind în preajma lui Arhimede, se bucura şi de prietenia lui Hieron, regele cetăţii. Dar, aşa cum se întâmplă de atâtea ori, când vanitatea este satisfăcută, rodul muncii păleşte. La Syracuza activitatea nu i-a mai fost atât de fertilă ca la Alexandria. „Sclavul mecanic”, maşinăria pe care a vrut s-o facă încă de la venire, a fost singura sa realizare. Se pare că figurina din lemn şi metal, îmbrăcată în haine adevărate, era capabilă să-ţi deschidă uşa, să-ţi aducă ligheanul pentru spălat picioarele şi orice alt lucru spre care o orientai. Ea a avut un succes uriaş şi o copie a ei a fost plasată în palatul regelui. Pe lângă toate, „sclavul mecanic”, având şi darul de a nu putea vorbi, nu putea răspunde obraznic stăpânului. La naşterea lui se pare că ar fi contribuit şi Arhimede, distrat de gravitatea cu care-şi lua în serios Astronomul jucăria.

La Syracuza, în faţa intrării spre palatul lui Hieron, Astronomul îşi instală modelul planetar, pus în funcţiune de

un sclav special pregătit pentru a-l manevra ascuns de ochii privitorilor. Ansamblul trebuia să fie o replică care să depăşească faimosul glob plasat în curtea din faţa palatului Atalizilor din Pergamon.

Dar alte realizări Al Unsprezecelea n-a mai avut, odată plecat din Alexandria. Nici cărţi nu ne-au rămas şi este probabil să nici nu fi existat; nici teoria apotropaică nu s-a mai dezvoltat, nici lucrări noi de geografie nu a mai dat. Astronomul, cel ce până atunci trebuise să se exprime în scris, reuşise să-şi construiască la Syracuza o atitudine şi o ţinută aptă de a cuceri auditoriul, nemaiavând nevoie să-şi piardă vremea cu cărţile. Devenise un fel de atracţie a cetăţii şi o mulţime de oameni veneau de pretutindeni, pentru a-l asculta şi pentru a-i pune întrebări. El răstălmăcea întâmplări şi vise, explica tot felul de semne, însă putea oferi lămuriri şi asupra unor fenomene încă obscure. Altă dată se învrednicea să dea sfaturi, iar acestea se bazau întotdeauna pe nişte mici fabule cu un subiect analog. Astronomul devenise personajul cel mai căutat, dar şi cel mai temut din vremea sa, o vreme din care n-au lipsit totuşi oamenii mari. Pe lângă renumele de a fi priceput în toate, el a fost poate şi primul personaj din istorie a cărui faimă de savant a fost legată de un ipotetic sprijin primit, chipurile, de la nişte forţe rele. Astronomul a fost primul om de ştiinţă damnat, primul geniu al întunericului, precursorul celebrilor doctori vrăjitori ai evului mediu. Puterile ce-l inspirau, se spunea că ar fi provenit din infern şi el însuşi ar fi coborât în fiecare noapte pentru două ore în Hades, discutând acolo cu stăpânii săi, dar şi cu sufletele morţilor, care-l informau despre tot ce s-a întâmplat şi avea să se mai întâmple. Modul cum i-ar fi torturat în aceste ocazii pe bieţii răposaţi, pentru a le stoarce destăinuirile, precum şi alte legende ţesute în jurul lui l-au făcut un personaj

înfricoşător[1]. La aceasta a contribuit şi felul propriu de a se exprima despre moarte: ca despre un teritoriu accesibil. Într-o perioadă când un urmaş al lui Aristipp din Kyrene vedea în moarte unica soluţie pentru evitarea obstacolelor aflate în faţa fericirii, Astronomul se exprima despre tărâmul umbrelor ca despre una dintre multele regiuni exotice descrise cu atâta minuţiozitate în cărţile sale. Pe un asemenea om nimeni dintre contemporani nu-l considera şarlatan, cum nu s-au sfiit să-l catalogheze secole mai târziu exponenţii altor mentalităţi. Nimeni nu-l considera şarlatan, dar toată lumea era mai mult sau mai puţin înfricoşată: cineva vorbind cu acelaşi firesc despre ţinuturile cunoscute ca şi despre cele necunoscute, trebuie să dispună de o forţă capabilă a ţine la respect orice ameninţare. Un asemenea om nu poate inspira decât teamă: aliaţii îi sunt necunoscuţi, puterea şi intenţiile reale, de asemenea.

Astronomul n-a mai scris nimic la Syracuza, dar mai mulţi discipoli i-au notat faptele şi viaţa. Însă aceste lucrări s-au pierdut şi există temeiuri destule de a susţine că dispariţia lor n-a fost întâmplătoare. Figura Astronomului apare atât de asemănătoare ca cea a „doctorului eretic” din evul mediu, încât viaţa lui pare un accident de datare, de parcă în cazul său Timpul însuşi ar fi făcut o greşeală. Azi mai cunoaştem doar două nume de autori care s-au ocupat (poate) exclusiv de viaţa şi opera maestrului lor, cel ce a primit în istorie apelativul de Astronomul: unul ar fi fost Amphikrate din Syracuza şi celălalt Eudoxiu din Rodos.

[1] Încă în evul mediu, o piesă populară, plasându-şi acţiunea la Atena, are ca personaj principal un învăţat păstrând toate semnele celui de Al Unsprezecelea. Ca să fie înlăturat, se recurge la singura perioadă când devine vulnerabil: noaptea, în cele două ore când sufletul său lipseşte, fiind plecat în Hades. În timp ce doarme, doctorul blestemat este ucis, iar sufletul nu mai are un trup în care să se întoarcă la revenirea din împărăţia umbrelor.

Despre ei ştim doar din scrierile altora şi numai în treacăt. Nici un fragment din opera lor nu ne-a rămas.

Una dintre întâmplările Astronomului, cunoscută dintr-o relatare după Amphikrate, se referă la modul cum a explicat Al Unsprezecelea delegaţiei venite tocmai din Chersones posibilităţile pe care le aveau cetăţenii din locul acela îndepărtat de a-şi păstra independenţa. (Însuşi faptul că era solicitat de oameni sosiţi de la asemenea distanţe dovedeşte prestigiul enorm al Astronomului printre contemporani). Răspunsul a fost următorul: aducând drept mărturii vechi liste chaldeene şi altele de dinainte de potop, calculând după ele poziţia astrelor dintr-un anumit moment trecut similar celui prezent, stabilind pe aceleaşi baze şi poziţia antipământurilor din cele două momente, dar evocând pentru aceasta surse de mare autoritate - însă imposibil de verificat -, Astronomul le desluşi chersonesienilor că situaţia lor nu se deosebea prin nimic de o situaţia existentă cu exact şaptesprezece mii opt sute optzeci şi opt de ani în urmă, atunci când strămoşi cu o civilizaţie avansată şi-au văzut independenţa în acelaşi mod ameninţată. Astronomul le sugeră jertfele aduse de predecesorii lor şi le arătă unde au greşit ei, însă le indică şi obiectele cu valoare de talisman, mult mai puternice decât efectul oricărui sacrificiu, obiecte ce puteau fi astfel folosite încât răul să se lovească de ele şi să fie îndreptat spre unul dintre antipământuri, în aşa fel încât să nu mai fie azvârlit prin reflectare înapoi. Venind tot timpul cu argumente de genul „Pythagora a spus!”, Astronomul părea şi el infailibil. Chersonesienii s-au întors în cetatea lor şi peste o vreme sosi în Syracuza un mesaj de mulţumire către Astronom, arătându-se totodată că sfaturile primite şi-au atins scopul.

(Foarte probabil ca Amphikrate să mai fi relatat multe asemenea reuşite ale celui de Al Unsprezecelea. Câteva mai sunt pomenite, însă descrierea nici uneia n-a mai fost

citată şi de alţii şi deci nu ne-a mai parvenit. Cel puţin scribul nu ştie mai mult. Dar, oricum, multe astfel de relatări are motive temeinice să le considere aprocrifice: faima nu naşte numai exagerări. Uneori faima este generatoare şi de minciună.)

Despre ultimii ani ai Astronomului ne-au rămas legende. Ele s-au bucurat de o oarecare popularitate până în evul mediu, existând şi unele surse scrise. Dar acestea ne-au parvenit atât de corupte, încât atât personajul cât şi faptele i-au devenit de nerecunoscut. De aceea, se pare că este mai bine ca aceste titluri nici măcar să nu mai fie numite. S-a ajuns în cele mai multe cazuri până acolo încât nepotul lui Nausiphoros să fie identificat cu unul sau altul dintre slujitorii cu rang înalt din ierarhia peste care trona Mephisto. Printre sarcinile ce le-ar fi executat pentru diabolicul său stăpân, acest personaj damnat:

- ar fi realizat maşinării, în context cu credinţele din evul mediu, animate de spiritul răpit al celui căruia i-au fost hărăzite;
- ar fi încheiat târguri cu muritorii în numele stăpânului său, slujindu-i exemplar o perioadă de ani, spre a le câştiga apoi pentru veşnicie sufletele;
- ar fi adus în sprijinul activităţii proprii o sumedenie de animale şi plante exotice, care de care mai fantastice.

O piesă medievală intitulată „Vampirul din Syracuza” ne înfăţişează şi alte activităţi monstruoase ale personajului, având în arsenalul său - primit de la Belzebuth în persoană - şi plante carnivore şi peşti zburători. Însă atât plantele carnivore, cât şi peştii zburători au fost descrişi de Astronom în lucrarea „*Despre natură*”, peştii zburători fiind, de fapt, în accepţiunea lui, nişte aberaţii ale faunei pământului provenite din faptul că memoria confuză îi

obligă pe anumiţi peşti, trăitori sub formă de păsări pe un antipământ, să se lase atraşi de respectivul corp ceresc-frate prin reminiscenţele lor de zbor. La rândul lor, plantele carnivore erau de mai multe ori pomenite, din leşurile încă nedigerate de ele putându-se face talismane de cea mai mare valoare.

Exemplele pot continua. Dar ceea ce rămâne sunt două fapte unanim acceptate: în primul rând că Astronomul şi-a petrecut ultimii ani la curtea lui Hieron al Doilea (în apropierea lui Arhimede) şi că s-a bucurat acolo de o mare faimă. (Există şi o legendă, după care Astronomul s-ar fi deplasat şi la Roma pentru a fi consultat înaintea bătăliei de lângă Insulele Aegate, în urma căreia Sicilia va fi organizată drept prima provincie romană. Deoarece cu ocazia aceea teritoriile de sub stăpânirea lui Hieron al Doilea au rămas libere, tranzacţia a fost atribuită Astronomului. Un argument în plus îl constituie şi faptul că romanii asediază şi ocupă Syracuza abia după moartea celui de Al Unsprezecelea[1]. În al doilea rând, toate sursele asimilează morţii Astronomului un mare cutremur de pământ. În privinţa aceasta legendele se interferează între ele. Data tradiţională a morţii Astronomului este anul seismului când s-a dărâmat şi Colosul din Rodos. Ceea ce dovedeşte că, mai presus de prestigiul şi de viaţa personală a nepotului lui Nausiphoros, subconştiinţa poporului n-a uitat că el era „Fiul statuii”, ba, mai mult, că într-o mare măsură Al Unsprezecelea, cel ce a fost capabil să manipuleze atât de diabolic sufletele muritorilor, ar fi fost el însuşi doar spiritul colosului ridicat şi doborât de voinţa zeilor. (Însă interpretarea aceasta este oricum ulterioară: cel puţin un scurt răstimp după moartea celui de Al Unsprezecelea, survenită la Syracuza, cei de faţă n-au putut afla de

[1] Dar şi după cea a lui Hieron al Doilea...., în condiţiile în care succesorul acestuia a trecut de partea Cartaginei!

cutremurul care a zguduit insula Rodos. Dacă Astronomul a murit în acelaşi timp cu prăbuşirea Colosului, stabilirea coincidenţei nu s-a putut face decât după ce a sosit şi informaţia despre catastrofa din Rodos. Dar, pentru ca să se poată face legătura între evenimente, trebuia să fi existat o prezumţie, iar această prezumţie pare o speculaţie ulterioară.)

Oricum, renumele lui malefic a fost atât de puternic, încât s-a transmis şi urmaşilor. După cum vom vedea, chiar şi nepotul Astronomului va avea de suferit de pe urma acestei faime.

Din foarte puţinele urme concrete, scribului i-a fost greu să reconstituie o figură mai consistentă. Cel pe care l-a numit, „Astronomul”, ar fi putut foarte bine să se numească şi „Fiul statuii” şi „Apotropaicul”, şi „Geograful”, şi „Antiaristarch” şi încă în multe alte feluri. Dar dacă este necesară o muncă dârză şi puţin noroc spre a-i extrage din uitare pe mulţi dintre Cei O Sută, pare uimitor la câte eforturi a fost obligat scribul pentru a-l scoate din umbră pe cel ce, la vremea lui, a fost un personaj mai celebru şi mai temut decât atâţia suverani. Din multe scrieri ale primului „savant damnat” nu ne-a mai rămas nici măcar un fragment, iar teoria apotropaică a fost răstălmăcită de atâtea ori, coruptă şi vulgarizată până la deformare totală, încât ne este imposibil s-o mai putem evalua corect. Discipolii nu i s-au dovedit pe măsura ucenicilor marilor şefi de şcoală, personalităţi capabile să impună şi pentru posteritate prestigiul maestrului. Ei nu s-au numit nici Platon, nici Anaximandru sau Anaximene. Atât Amphikrate din Syracuza, cât şi Eudoxiu din Rodos sunt nume puţin ştiute chiar şi de bunii cunoscători ai antichităţii. Ei n-au fost gânditori de prim rang şi nici apţi să reia în toată

plasticitatea şi forţa ei gândirea Astronomului, neavând, deci, puterea de a o feri de uitare. Comparaţii plastice de genul „peştelui invizibil”, adică a peştelui ce stă între alge şi-şi ia culoarea mediului înconjurător, astfel încât ţi-e imposibil să-l poţi observa chiar când se află în faţa ta, pe de o parte, şi imaginea unui antipământ sesizabil doar în perioada de eclipsă faţă de un alt antipământ, pe de altă parte, nu ne-au rămas decât foarte puţine. Apoi, să nu uităm, cel care ar fi putut fi numit foarte bine şi Antiaristarch a fost taxat doar drept heliocentrist, omiţându-se toate disputele dintre cei doi şi fiind obligat să suporte întreaga prigoană a veacurilor următoare, prigoană terminată doar o dată cu reabilitarea lui Giordano Bruno, Copernic sau Galilei. Astronomul n-a fost nici atât de iscusit ca Tycho-Brahe, pentru a putea oferi soluţii de compromis, dar, ca să fim drepţi, nici n-a avut cum intui aspectele „ereziei” sale. N-a fost reabilitat - ar fi spus Astronomul, dacă ar mai fi putut s-o facă -, pentru simplul motiv că, în cazul lui, adversităţile - durând două milenii - au reuşit să distrugă întreaga-i operă. Ceea ce a rămas este atât de lacunar, încât aberaţiile ce i-au fost atribuite şi însăşi inacceptabilitatea pentru omul de azi a valorii talismanelor au dus la dispariţia sa, probabil, pentru totdeauna. Scribul însuşi, aruncând o ultimă privire peste urmele adunate, îşi dă seama cât sunt de instabile şi cât de greu este ca pe baza lor să poţi reconstitui nu figura omului, dar măcar dimensiunile reale ale operei.

Dar şi Speranţa celui de Al Unsprezecelea a rămas intactă. Pe de o parte, n-ar fi exclus ca în următorii ani, poate chiar foarte în curând, să fie descoperite (TOTUŞI!) elemente mai revelatoare în legătură cu activitatea sa, astfel încât opera să-i fie din nou discutată, iar autorul să se

bucure de o nouă viaţă, iar, pe de altă parte, faptul că nu avem nici un fel de date despre naşterea fiului lui, nu ne-a putut împiedica să reconstituim - şi încă surprinzător de exact pentru cazul dat - biografia celui de Al Doisprezecelea. Chiar dacă (încă?) nedezgropat în întregime din uitare, Astronomul rămâne o za puternică, capabilă să menţină nefrânt lanţul seminţiei sale.

AL DOISPREZECELEA (265 î.e.n. - 238 î.e.n.)

DESPRE PARALIZANTA CUNOAŞTERE A VIITORULUI

Iată ce am scris într-unul dintre ultimele rânduri despre Astronom: „... faptul că nu avem nici un fel de date despre naşterea fiului lui, nu ne-a împiedicat să putem reconstitui - şi încă surprinzător de exact pentru cazul dat - biografia celui de Al Doisprezecelea". Deci „surprinzător de exact". Ciudată imprudenţă din partea unui scrib să spună aşa ceva! El trebuie să caute anumite texte, pe care nu are decât să le copieze. Treaba lui este să caligrafieze literele frumos, cât mai frumos, şi să nu care cumva să corupă textul. Asta spre cinstea renumelui său. Dar în nici un caz nu are voie să emită aprecieri. Fiecare om trebuie să-şi ştie lungul nasului. Motivând că nici el nu este decât un om şi că, deci, şi el e bântuit de păreri, că acest lucru este în folosul operei[1], nu face decât să-şi dea importanţă. Dar lipsa de modestie se plăteşte: iată, chiar şi afirmaţia gratuită cu acel „surprinzător de exact" nu vine decât să-l umple de ridicol pe autorul ei - cine, care mare scriitor, care mare analist se poate lăuda că ar fi în stare să descrie „surprinzător de exact" viaţa unui semen? Şi atunci s-o facă un simplu scrib? Şi încă la o distanţă de peste două milenii?

[1] Altfel ingeniozitatea umană ar fi utilizat demult maşini şi nu indivizi vii pentru munca de scrib.

Nu-i prea mult?

În afara lipsei de modestie, afirmaţia aceasta s-ar fi putut naşte şi din amănuntul că Al Doisprezecelea a trăit prea puţin şi că viaţa i-a fost înceţoşată de o boală năprasnică, observată de contemporani, şi de o alta şi mai năprasnică, pe care a trebuit s-o poarte solitar. Văzând numai ceea ce au văzut şi trecătorii întâmplători, al căror destin s-a interferat cu destinul său, scribul poate într-adevăr spune că viaţa celui de Al Doisprezecelea a fost cunoscută „surprinzător de exact". Dar dacă nici măcar relatările indiferente ale contemporanilor nu au avut nici o clipă pretenţia de a fi elucidat biografia fiului Astronomului, cum a putut să creadă scribul că a izbutit să pătrundă atât de simplu chipul intim al unei vieţi?

Ce a ştiut scribul atunci când a făcut afirmaţia asta iresponsabilă? Că Al Doisprezecelea s-ar fi născut, după socoata anilor noştri, în 265 î.e.n., sau, după cum ar fi spus syracuzanii, cu un an înaintea izbucnirii primului război punic. Că, o dată cu stabilirea tatălui la Syracuza, a rămas pentru totdeauna acolo; că, deşi şi-a înjghebat - mai ales la insistenţele părinţilor - o familie, a locuit în continuare în casa părintească împreună cu soţia şi cei trei fii. Aceasta era uşor de reconstituit: Al Doisprezecelea fiind însemnat de boala sfântă, este de acceptat că nu era capabil să trăiască independent şi să-şi mai vadă şi de familie. Dar câţi epileptici n-au ajuns şi la celebritate, darămite la un trai de sine stătător? Numai că Al Doisprezecelea mai suferea şi de o altă maladie, mult mai cumplită, o maladie care a făcut din el un infirm în ochii celor ce l-au cunoscut. Sigur, cineva, stând mai toată ziua în casă sau ieşind doar pentru puţină vreme, în special seara, pentru a se plimba pe malul mării, întovărăşit de credincioasa-i soţie şi de unu sau doi sclavi, nu putea să fi dus o existenţă prea complicată, mai cu seamă că nici cărţi n-a scris, nici de averea familiei nu s-

a ocupat în vreun fel, nici alte lucrări deosebite n-a dat. Este o minune şi că a putut să-şi îndeplinească datoria de a perpetua spiţa. Viaţa i s-a scurs liniştită în răcoarea încăperilor şi mângâiată de boarea mării. A murit la douăzeci şi şapte de ani, pe vremea când tatăl se afla în culmea popularităţii şi când primul război dintre Cartagina şi Roma se terminase. Da, privită astfel, descrierea aceasta este într-adevăr „surprinzător de exactă”. Şi totuşi...

În afară de boala sfântă, Al Doisprezecelea era măcinat şi de o altă boală, ca un blestem: lumea spunea despre el că duhuri rele i-au luat minţile, iar tatăl îl ţinea sub supraveghere în casă, fiindcă fiul reprezenta reclama cea mai rea pentru teoria apotropaică. Dacă nici pe propriul fiu n-a reuşit să-l apere prin talismane Astronomul de nenorociri, ar fi putut gândi oamenii, atunci unde ar fi puterile grozave despre care se vorbea atâtea? Păzit de familie, supravegheat în continuu de un sclav, Al Doisprezecelea a trăit izolat de la vârsta adolescenţei, de când au apărut primele semne ale nebuniei. Şi, pentru că viaţa lui a trecut atât de ascunsă de priviri străine, scribul a fost tentat să preia ceea ce reprezenta versiunea oficială: fiul Astronomului, suferind de boala sfântă, era capabil să spună în transă fapte inspirate direct de zei. În restul timpului stătea în casă şi studia toată ziua, pregătindu-se să păşească pe urmele eruditului său tată. Dacă n-a făcut-o, aceasta s-ar fi datorat doar morţii timpurii.

Scribul s-a străduit să nu pomenească până acum numele sub care au pătruns Cei O Sută în istorie, folosindu-se doar de apelative ce azi nu mai spun nimic sau pe care pur şi simplu le-a inventat el. În felul acesta nu poate aduce argumentele ce-i stau la îndemână, deoarece toate citatele analiştilor se referă la numele consacrat al eroilor, lucru

care scribul consideră în continuare că nu are sens. De aceea, nădejdea lui este ca cititorul să-l creadă pe cuvânt. Să-l creadă, de pildă, că Titus Livius, pomenind despre fiul Astronomului, îl numeşte bolnav nu de boala sfântă, ci de o rătăcire ciudată a minţilor în cel mai concret sens al cuvântului, iar Eudoxiu din Rodos aminteşte despre „rătăcirea printre timpuri şi spaţii a fiului autorului teoriei apotropaice”. Amphikrate din Syracuza este însă mai exact: el povesteşte că Al Doisprezecelea nu era în stare să se menţină în timpul prezent şi că gândurile şi întreaga-i conştiinţă rătăceau încolo şi încoace, în vreme ce trupul rămânea de faţă. Dar despre fiu nu se putea crede acelaşi lucru ca despre tată: când Astronomul pleca pentru două ore în fiecare noapte în Hades pentru a-i iscodi pe morţi, trupul îi rămânea neînsufleţit, asemenea unui buştean dintr-un arbore tăiat. Pe când fiul se menţinea şi pe mai departe legat de corpul său, excursiile sufletului reflectându-se în comportamentul de neînţeles pentru contemporani al celui ce - în parte - rămânea totuşi şi printre ei. Amphikrate vorbeşte despre unele dintre aceste rătăciri ale celui de Al Doisprezecelea, dar nici el nu a intuit realitatea decât până la un punct. Este adevărat, el s-a aflat poate cel mai aproape de adevăr, dovadă o altă frază, rămasă prin intermediul unui fragment din Amphikrate citat de... Strabon. Iată ce spune marele geograf: „Amphikrate din Syracuza mai aminteşte în opera citată (despre acelaşi Astronom) că ar fi avut un fiu care, deşi rămânea de fiecare dată de faţă, se spune că ar fi avut însuşirea de a-şi despica sufletul în două, o parte din el călătorind în locuri şi în timpuri mai apropiate sau mai îndepărtate, relatându-le apoi celor ce se aflau prezenţi lucruri aflate acolo unde se găsea în clipa aceea partea plecată a sufletului său. Mulţi nu-l credeau, mulţi spuneau că e nebun, majoritatea nu putea face legăturile între faptele şi descrierile povestite.

Totuşi, s-a întâmplat să zugrăvească în detalii foarte exacte meleaguri şi obiceiuri ce abia mai târziu au fost cunoscute de către greci şi de aceea n-ar fi exclus ca şi alte cuvinte de ale lui să se lege de regiuni pe care încă nu le cunoaştem”.

Am reprodus acest lung citat, fiindcă este ultima relatare avută despre fiul Astronomului şi pentru că ea a reprezentat momentul care l-a făcut pe scrib să-şi revizuiască afirmaţia cum că viaţa celui de Al Doisprezecelea ar fi fost cunoscută surprinzător de exact.

Încă din copilărie, Al Doisprezecelea se manifesta de multe ori rămânând minute în şir cu ochii rătăciţi. Câteodată mimica îi reflecta spaimă, alteori încântare, uneori stările îi erau atât de puternic exteriorizate, încât puteai bănui cu destulă exactitate conţinutul halucinaţiilor şi al delirului. (Se întâmpla ca în afară de mimică să rostească şi cuvinte, dar rareori se putea înţelege conţinutul acestora.) Multă vreme apropiaţii credeau că emite sunete fără sens, în transă, dar s-a întâmplat ca un sclav provenit dintr-un ţinut de dincolo de celţi să recunoască aproape cuvânt cu cuvânt tot ce a spus copilul aflat în criză, reuşind chiar să intre în contact verbal cu el. În alte dăţi, însă, vorbele au rămas neînţelese şi pentru acel translator întâmplător. Dar prezumţia că fiul Astronomului vorbea în transă limbi îndepărtate şi nu bolborosea simple sunete fără sens s-a insinuat ca o ipoteză plină de farmec, ce-i dădea şi mai multă greutate şi mister tânărului atins de boala sfântă. Oricum, încă de atunci se pare că ar fi încolţit ideea - devenită apoi de notorietate - cum că Al Doisprezecelea - asemenea pomenitului de noi Hermotimus din Clazomene - ar avea capacitatea de a rătăci, în transă fiind, în locurile cele mai îndepărtate, admirând privelişti încă nevăzute de ochii vreunui grec şi respirând miresme

nerespirate încă de nimeni. Imaginaţia bogată a oamenilor se lăsa puternic excitată de descrierile fabuloase ale celor ce pretindeau că l-ar fi întovărăşit pe Alexandru cel Mare în campaniile sale sau pe celebrii navigatori în căutare de zări noi. (Şi nu în ultimul rând, printre aceştia, un strămoş pe linie directă al celui de Al Doisprezecelea, un om învăluit cu totul în legendă, un armurier din Massalia zăpăcise şi el minţile oamenilor cu descrierile lui extraordinare.)

(O precizare se impune: scribul, coborând în istorie, încearcă tot timpul să vadă cu ochii celor de atunci. Şi iarăşi doreşte să uite tot ce ştie azi, pentru că, altfel, logica secolului XX ar contrazice multe din acţiunile primilor dintre Cei O Sută. O mentalitate poate fi privită critic, dar niciodată exclusă, atunci când vrei să înţelegi un om sau un timp Mai cu seamă în ceea ce-l priveşte pe Al Doisprezecelea, acest strămoş fără nume, privirea din veacul fuziunii nucleare ar distruge legenda cu totul. Recitind această viaţă, pe faţa scribului se iveşte un zâmbet. Dar rândurile rămân pe hârtie)

Mai trebuiră să treacă mulţi ani ca această prezumţie să-şi găsească o confirmare şi încă alţii până ce rătăcirile să-i fie recunoscute la adevăratele lor dimensiuni. Acel prim contact, reuşit de sclavul ce-şi spunea cimerian, s-a păstrat ca un moment izolat şi aproape uitat. El n-a făcut decât să nască ideea că Al Doisprezecelea rătăceşte într-adevăr pe meleaguri bine precizate în momentele de transă şi că bolboroseala ciudată emisă are corespondenţe în limbi puţin cunoscute în Syracuza. Dar mai târziu, un negustor din populaţia moesilor, adus de afaceri din Peninsula Balcanică în casa Astronomului şi dorind un talisman pentru băiatul său bolnav, dădu de Al Doisprezecelea, care în general era bine păzit să nu întâlnească străini. Asistând şi la o criză de-a adolescentului, acel negustor trac reuşi nu numai să înţeleagă cuvintele tânărului, dar să şi intre în

dialog cu el. Conversară despre ţinuturi ce le erau parcă la amândoi la fel de familiare, folosindu-se în discuţie de repere cunoscute doar de obişnuiţii locurilor respective. Se dovedi că, vorbind între ei în limba acelei ţări, Al Doisprezecelea, deşi nu călcase niciodată mai la nord de Syracuza, era capabil să construiască itinerarii pe care până şi umblatul negustor le parcursese doar până la un punct. Iar rigurozitatea amănuntelor era atât de puternică încât, mărturisi mai târziu tracul, tânărul fie că avea o memorie cu totul şi totul ieşită din comun, fie că vedea în clipele acelea scenele aievea în faţa ochilor. În ziua aceea, Al Doisprezecelea îi povesti despre dacii de la miazănoapte de Istru şi descrise cu o nedisimulată participare un sacrificiu către Zamolxe, sacrificiu la care tocmai asista. Negustorul din neamul moesilor a avut de destule ori ocazia să fie de faţă la scene asemănătoare, dar relatarea i se păru mai exactă decât dacă ar fi făcut-o el însuşi. În legătură cu o altă conversaţie, avută câteva zile mai târziu, când adolescentul a făcut o nouă criză, negustorul n-a mai putut da nici o confirmare: băiatul pretindea că se află din nou printre moesi, dar în nişte condiţii noi, că această populaţie ar fi fost inclusă într-un stat puternic, condus de regele Burebista. Alte două convorbiri n-au mai putut fi defel continuate, deoarece tânărul pomenea mereu detalii, însă celălalt nu le cunoştea, chiar dacă mai putea urmări cuvintele şi dacă mai recunoştea din când în când locuri şi vechi obiceiuri.

Negustorul din neamul moesilor a mai rămas câteva luni în casa Astronomului, dar Al Doisprezecelea se îndepărta tot mai mult de el. În loc să priceapă treptat mai multe din spusele celui aflat în transă, îl putea urmări tot mai puţin, încetul cu încetul ajungând să nu mai priceapă nici cuvintele băiatului rătăcea acum pe cu totul alte meleaguri, vorbind alte graiuri şi referindu-se la alte realităţi.

Totuşi, în ultima seară înainte de a pleca moesianul din Syracuza, pe când corabia îl aştepta pregătită în port pentru ca dimineaţa să ridice ancora, cei doi, negustorul şi Al Doisprezecelea aflat din nou în transă, mai purtară o ultimă conversaţie, băiatul părând să treacă prin momente care pe celălalt l-au tulburat profund. Al Doisprezecelea povestea despre fapte şi locuri pe care străinul le cunoştea şi nu le cunoştea: le cunoştea, fiindcă erau întâmplări petrecute pe meleagurile natale şi pe alte pământuri ce le-a călcat nu o dată, dar şi fiindcă era vorba în ele despre oameni pe care-i ştia foarte bine, dar parcă... parcă şi despre el! Iar acesta era punctul neînţeles de negustorul din Moesia: cuvintele tânărului spuse în transă nu erau asemănătoare vorbelor oracolelor; ele erau clare şi se constituiau în relatări limpezi, sugerând mereu că Al Doisprezecelea se afla de faţă în timpul unor acţiuni ce tocmai se petreceau şi că el nu făcea decât să le descrie pe măsură ce le vedea. Însuşi negustorul era personaj în această întâmplare a discuţiei lor din urmă, nu personajul principal, dar totuşi unul dintre cei prezenţi, iar faptele erau credibile şi conţineau amănunte pe care doar cineva din neamul moesilor le putea recunoaşte. Întâmplarea se petrecea de data asta la nord de Istru, într-o davă dacică. Moesianul nu-şi amintea s-o fi vizitat vreodată. Printre celelalte personaje se afla şi un tânăr bărbat, părând să fie unul dintre fiii negustorului. Dar acel fiu, la data când povestea Al Doisprezecelea, nu avea decât doisprezece ani. Însă relatarea era atât de colorată, încât, după semne inconfundabile, străinul putu să-şi recunoască băiatul peste alţi vreo cincisprezece ani. Asta îl făcu să se cutremure: Al Doisprezecelea nu rătăcea numai în teritorii nestrăbătute de el niciodată, dar şi în timpuri diferite de cel în care-i rămânea trupul. Ceea ce explica multe din povestirile sale. Întâmplarea de la miazănoapte de Istru se termină tragic:

călăreţi străini, purtând căciuli bogate de blană, atacară aşezarea şi omorâră tot ce întâlniră în cale. Fiul negustorului pieri în acel măcel, în timp ce tatăl scăpă.

— Foarte rar, îi spuse Al Doisprezecelea, se întâmplă să pot povesti cuiva propria-i moarte. Doar sfârşitul meu mi-l ştiu prea bine.

Ceilalţi din încăpere nu puteau participa la discuţie, deoarece fiul Astronomului vorbea din nou într-un grai străin.

— N-o să-l las niciodată pe acest fiu al meu să treacă mai sus de Istru, se încăpăţână negustorul. În felul acesta proorocia ta nu va avea cum să se adeverească.

De obicei, Al Doisprezecelea nu răspundea în starea aceea la întrebări. De data asta însă spuse:

— Eu nu proorocesc nimic. Eu nu fac decât să spun ceea ce văd. Şi ceea ce văd este adevărul.

Observând cei de faţă că a început să se închege un dialog între tânărul aflat în transă şi străinul din neamul moesilor, cerură imediat să li se traducă şi lor înţelesul cuvintelor. Dar negustorul îl întrebă în aceeaşi limbă necunoscută pe Al Doisprezecelea:

— Şi moartea ta? Cum e moartea ta, de spui că o vezi de atâtea ori?

— Eu văd moartea mea şi moartea mea face atunci parte din adevăr.

— Atunci... ? Şi ce este adevărul?

— Adevărul este ceea ce văd.

Apoi băiatul vorbi despre alte lucruri şi negustorului îi fu imposibil să mai intre în contact cu el. După o vreme nici sensul şi apoi nici cuvintele nu le mai pricepu. Încetul cu încetul, vorbele celui de Al Doisprezecelea se transformară într-o bolboroseală ininteligibilă, la fel cum ininteligibilă i-a fost vorbirea şi până atunci pentru ceilalţi ascultători. Nemaipricepându-l, străinul începu să analizeze partea pe

care a înţeles-o. În special definiţia adevărului îl nemulţumi profund: ceea ce vedem este de prea multe ori închipuire, cel mai des doar o părere şi absolut întâmplător şi neştiut de noi este momentul când realitatea ni se relevă prin văz. Şi chiar dacă ni se relevă, neştiind când se petrece acest moment, noi îl lăsăm să treacă neştiut, asemenea celorlalte momente. De aceea, îşi continuă străinul din neamul moesilor gândul, dacă doar pe atât se bazează adevărul băiatului, înseamnă că şi întâmplarea din dava dacică poate să fie doar o fantoşă, o iluzie, neatingându-i niciodată fiul. Dar speranţa aceasta era firavă: un om în transă nu este decât gura unui zeu - ceea ce spune el atunci nu este ceea ce văd ochii unui muritor de rând[1].

Ros de îndoieli şi chinuit de spaimă, negustorul nu putu să le povestească decât crâmpeie celor de faţă, crâmpeie din crâmpeiele relatării ascultate.

Trebuiră să mai treacă ani până ce Astronomul să poată înţelege acele fragmente, atunci când ele se vor fi adăugat deja unor alte crâmpeie, atingând limita când vorbele ajung a spune ceva. Pe negustorul din neamul moesilor nu l-a mai întâlnit niciodată.

Şi anii trecură. Al Doisprezecelea purta diferite amulete prescrise de tatăl său, astfel încât răul din el fu trimis spre antipământuri. Răul acesta nu s-a întors niciodată reflectat spre Terra. Deocamdată. Deşi unele guri rele spuneau că Astronomul, printre multele arme cumplite pe care le cunoştea, ar fi posedat-o şi pe aceea capabilă de a extrage

[1] Câteodată aceste credinţe ale contemporanilor în adevărul celor spuse de Al Doisprezecelea în transă depăşesc simpla naivitate. Nu este însă nici prima şi nici ultima oară când oamenii se lasă seduşi de o explicaţie stranie a unui lucru pentru ei de neînţeles. Dorinţa motivării cât de cât logice a unui fenomen, pentru care lumea nu era pregătită, a dus întotdeauna la teorii pe cât de tentante, pe atât de aberante.

- prin puteri apotropaice - boala dintr-un individ, de a o îndepărta până la distanţe vizând planetele cele mai excentrice tocmai în momentele când acele planete, în funcţie de poziţia lor relativă, preiau funcţiile unei oglinzi, redirijând toate relele din nou spre Terra, însă în aşa fel încât să-i ajungă exact pe acei muritori ce-i predestina Al Unsprezecelea în acest scop. Teama faţă de Astronom era atât de iraţională încât, se pare, unele cetăţi ar fi încercat să apeleze la sprijinul lui pentru a aduce molime în rândurile duşmanilor. Însă faptul că Astronomul nu ar fi acceptat nici o ofertă, oricât de generoasă, pentru a satisface asemenea pretenţii, ne îndreptăţeşte să credem că şi insistenţele au încetat şi că din acest aspect al faimei „primului savant damnat” nu a rămas decât teama ca faţă de o ameninţare potenţială, oricând posibilă, dar niciodată întâmplată.

Oricum, boala fiului Astronomului se ameliora, chiar dacă foarte încet şi chiar dacă mai permitea unele răbufniri spectaculoase. La aceasta se mai poate adăuga şi faptul că - pe ascuns, pentru a-i nu-i strica prestigiul tatălui, în sensul că ar fi pus sub îndoială credinţa familiei în eficacitatea teoriei apotropaice - mama a dormit împreună cu Al Doisprezecelea o noapte într-o peşteră renumită pentru puterile ei tămăduitoare. Acolo, printre câini şi şerpi, printre mulţi alţi bolnavi cărora li s-au dat în prealabil cupe cu băuturi liniştitoare, somnul acela benefic a contribuit - poate - şi el la recuperarea băiatului.

Dar pentru că accesele, deşi tot mai rare, erau tot mai spectaculoase, Astronomul continua să-şi supravegheze sever feciorul, limitându-i viaţa la hotarele locuinţei şi la scurte plimbări însoţite seara pe malul mării. La care se adaugă faptul că, la vârsta potrivită, îl căsători, iar peste un an deveni şi Al Unsprezecelea bunic.

Naşterea copilului - şi apoi a încă doi fraţi ai acestuia -

constitui un eveniment ce-l modificase profund pe Al Doisprezecelea. În sfârşit, se părea că şi-a găsit liniştea. Stătea ore în şir şi privea bebeluşul în tăcere, fără ca să afle vreodată cineva la ce se gândea între timp. Doar privirea îi spunea multe: uneori era de o bucurie fără margini, alteori melancolic, câteodată neliniştit. Niciodată în preajma fiilor săi n-a fost cuprins de accese, deşi mama bănuia că în prezenţa copiilor crizele se petreceau în interiorul lui. Ea, fiind obişnuită să-l observe de atâţia ani, sesiză că, uneori, în timp ce se afla de mai multe ore în faţa unuia dintre copii, privindu-l în linişte, începea să-şi mişte abia perceptibil buzele. Nici o şoaptă nu se putea auzi atunci din gura sa, însă mama era convinsă că el continua în acele momente să spună vorbele neînţelese rostite adesea în transă. Doar corpul îi rămânea scutit de convulsii, de parcă în prezenţa copiilor sufletul celui de Al Doisprezecelea putea ieşi mai uşor din închisoarea trupului, pentru a cutreiera apoi în voie în spaţii şi în timp. Starea celui de Al Doisprezecelea se ameliora, dar mama era înnebunită de spaimă ca nu cumva boala să fi fost absorbită de copii. Şi chiar după ce aceştia au crescut sănătoşi, bunica lor nu se putea despărţi de teama că boala să nu izbucnească dintr-un moment în altul.

În jurul vârstei de douăzeci de ani, Al Doisprezecelea făcu o criză mai cumplită decât de obicei. Se plimba pe malul mării, era singur în seara aceea, întovărăşit doar de sclavul care avea ordin de a nu-l slăbi nici o clipă din priviri şi de a-l împiedica, la nevoie, să părăsească itinerariul ce-i fusese îngăduit. (Dar mai niciodată n-a fost cazul să se intervină în această privinţă: Al Doisprezecelea îşi urma stereotip drumul şi s-a opus chiar el să meargă într-o seară mai departe de punctul extrem al domeniului familiei, atunci

când soţia l-a rugat s-o facă. Se părea că-i era groază de necunoscutul care, pentru trupul său, începea dincolo de strâmtele locuri cu care se obişnuise, spre deosebire de sufletul deprins să-i hoinărească aiurea.) Criza aceea fu atât de cumplită, încât sclavul se sperie şi strigă după ajutor. Fu auzit de unul dintre romanii mişunând acum prin oraş. Acesta se aplecă asupra bolnavului, însă, auzindu-i bolboroseala, deveni atent la cele spuse de Al Doisprezecelea. După ani de zile, aceasta a fost cea de a doua întâmplare când s-a nimerit să se afle de faţă cineva, capabil să înţeleagă graiul locului unde tocmai rătăcea sufletul fiului Astronomului.

Nu era latina cea în care vorbea de data asta Al Doisprezecelea, ci un dialect al unei limbi din nord. Am putea spune că a fost cu totul uimitor că s-a întâmplat să se afle de faţă un om crescut taman în locurile de unde provenea acest dialect, dar nu este aşa. Pe de o parte, ziceau oamenii, nu este nimic uimitor în ceea ce doresc zeii să înfăptuiască, pe de altă parte, ne place să ne minunăm doar în cărţile scriitorilor de diferitele coincidenţe, în timp ce viaţa aranjează lucrurile de atâtea ori într-un mod mult mai straniu decât este un om în stare să premediteze şi, în sfârşit, dacă ne gândim că atâţia ani băiatul a tot vorbit în transă fără a-l înţelege nimeni - cu singura excepţie deja menţionată -, era firesc ca până la urmă să mai apară cineva care să fie în stare să-i înţeleagă spusele.

Romanul acela a ascultat relatarea bolnavului - atât de exactă, încât aveai impresia că el vede tot ceea ce tocmai descrie -, i-a tradus-o sclavului, iar acesta a povestit-o mai departe. Descrierea era logică, însă contravenea făţiş realităţilor timpului, aşa încât părea mai plauzibil să-l consideri cu minţile rătăcite pe cel ce afirma asemenea lucruri. Era vorba, în cele spuse de bolnav, despre cucerirea Syracuzei de... către romani, aliaţii de atunci ai cetăţii,

despre un bătrân cocoţat pe ruinele unei case, blestemându-i pe soldaţii care-i prădau avutul, despre oameni fugind înnebuniţi pe străzi şi pieţe, fără să li se facă vreun rău fizic, dar fiind despuiaţi de toate bunurile lor, despre nişte bărbaţi înarmaţi ducând o ultimă rezistenţă inutilă pe Epipolee. Apoi povesti despre câteva scene crude, la care parcă asista în clipa aceea plin de groază, la excese pe care ostenii îmbătaţi de victorie le-au săvârşit împotriva ordinului de a cruţa vieţile oamenilor. Poveşti despre o fată din Ahradina, înălţimea ce domina centrul oraşului, fată smulsă de soldaţi şi dusă într-o casă vecină, pustie acum, despre ţipetele ei şi despre rânjetele bestiale ale agresorilor, despre un bărbat care a vrut să-i sară în ajutor şi care, fiindcă s-a opus atacatorilor, a fost ucis pe locul unde se distrau legionarii, despre un alt bătrân sosit şi el acolo, promiţându-le romanilor aur în schimbul fetei, despre scena ce se prelungea şi despre faptul că bătrânul a adus într-adevăr aurul făgăduit şi care i-a fost luat fără ca distracţia să înceteze, despre gălăgia venind de departe, din spatele zidurilor ce înconjurau Neapolele, gălăgie din care nu se putea deduce din Ahradina dacă semnifică o ultimă rezistenţă a oraşului sau dacă reprezintă un alt loc al jafului.

Relatarea părea atât de vie, atât de convingătoare, încât era greu să iei în considerare anacronismul: faptul că nu cartaginezii ar fi cei ce ar devasta oraşul, ci romanii, marii aliaţi. Dar cel care auzea toate aceste grozăvii n-avea timp de îndoieli, relatarea continua cu descrierea cadavrelor şi a incendiilor şi se reîntorcea mereu la învingătorii ce se distrau cu fata. Nimic nu cruţa urechile ascultătorului: şi cruzime, şi inconştienţă, şi beţia victoriei, şi deznădejdea paralizantă a celor înfrânţi. Până şi o altă scenă incredibilă fu amintită: moartea lui Arhimede, ucis de un soldat roman şi înmormântat cu onoruri de către aceiaşi învingători. Totul

era incredibil şi totul era foarte viu. Şi, atunci, fata strigă prin gura celui de Al Doisprezecelea:

— Iată ce s-a ales din mine! Iată ce s-a ales din Syacuza! Viitorul mi se pare un monstru cu douăzeci şi şapte de capete şi trei sute douăzeci şi şapte de ochi! Iar limbile sale sunt nenumărate: câte una pentru fiecare om!

Apoi vocea bolnavului se gâtui. Sunete ininteligibile se amestecară o vreme cu frânturi de fraze, cu părţi de cuvinte, cu vocale disparate, iar gura i se umplu de spumă. Sclavul se grăbi să-i vâre o cârpă între dinţi, pentru ca să nu-şi muşte limba. Abia spre miezul nopţii, suferindul adormi.

L-au dus acasă, însă cele spuse au fost tăinuite cu grijă. Sclavul fu omorât, iar străinul trebui să părăsească în grabă cetatea. Dar nu se viciase în felul acesta nici legea ospitalităţii: străinul însuşi fusese atât de tulburat, încât dori singur să se îndepărteze cât mai repede de tânărul acela atât de ciudat, prin gura căruia nu ştiai cine vorbeşte şi dacă este bine să-l asculţi sau nu. Relatarea aceasta nu era folositoare pentru nimeni. Bolnavul nu-şi aducea aminte de ea. Doar că într-o zi întâlni pe malul mării o fetiţă jucându-se împreună cu alţi copii în nisip. Al Doisprezecelea se opri în faţa ei şi o măsură îndelung, apoi strigă:

— Tu eşti cea de care-şi vor bate joc învingătorii! Tu eşti chipul Syracuzei!

Nu-l pricepu nimeni, dar peste ani, când Al Doisprezecelea va fi de mult mort, după ce nici regele Hieran nu va mai fi în viaţă, după ce Syracuza va trece de partea punilor cei ce au avut cunoştinţă de această relatare atât de tăinuită de fiul Astronomului trăiră o grozăvie prin care parcă mai trecuseră. Faptul era atât de cumplit, sentimentul atât de straniu, încât fiecare simţi un sacrilegiu în al mai împărtăşi şi altora. Şi n-au făcut-o nici după ce vremurile s-au mai liniştit.

Redusă la viaţă, viziunea celui de Al Doisprezecelea muri cu totul.

Dar vorbele sale fură tot mai mult înţelese de alţii. Verbele, dar nu şi sensul lor. Multora dintre povestirile celui de Al Doisprezecelea li se căuta tâlcul, fără ca acesta să poată fi descifrat, pentru simplul motiv că (poate) nici nu exista.

Un ligur, trecând prin Syracuza şi aflat în casa Astronomului cu scopul de a primi un talisman tămăduitor pentru fratele lui, care avea picioarele paralizate, fu martor la o altă criză a celui de Al Doisprezecelea, dar fu şi singurul dintre cei de faţă ce i-a înţeles cuvintele. Ceea ce a tălmăcit el nu a putut fi explicat nici atunci şi nici altă dată. După ce s-a stabilit că bolnavul avea capacitatea de a emigra şi în timp, s-a crezut, că Al Doisprezecelea ar fi relatat lucruri al căror soroc nu venise, motiv pentru care nu puteau fi ÎNCĂ înţelese. Şi cu mult, multe alte prilejuri s-a dat această explicaţie.

În ziua aceea ligurul a tradus: „Bolnavul vede un câmp larg şi pavat tot cu o piatră atât de bine lucrată, încât nu se pot desluşi spaţiile dintre diferitele bucăţi. Parcă s-ar afla pe un platou înalt şi foarte neted. O mulţime de oameni stau înşiraţi în acel loc şi alţii vin întruna. Printre ei, bolnavul pomeneşte un nume: Ţipor. Pe platou se află şi alte persoane, mult mai puţine decât cele înşirate, ultimele păzindu-le parcă pe primele. Tot spaţiul este dominat de un fum puternic şi din toate părţile se aud ţipete. Nu e nici târg de sclavi şi nici procesiune religioasă nu e. Scena este nesfârşită şi parcă fără de sfârşit. Şi vaietele celor încolonaţi sunt parcă aceleaşi: copiii smulşi de lângă mame, bătrânii de lângă cei ce-i sprijineau, femeile de lângă soţii lor. Este foarte frig, însă nimeni nu se plânge de frig; e o

gălăgie îngrozitoare, dar nimeni nu pare s-o audă, fiecare fiind parcă atent doar la propriu-i glas”. (Al Doisprezecelea aminti şi de nişte lupi, asmuţiţi din când în când de cei părând a fi paznicii, iar oamenii care au auzit despre această relatare au căutat şi simbolul lupilor. Mai târziu, peste ani, alţii au încercat să-i identifice, văzând în acele animale fiarele sălbatice stârnite în arenă asupra altor oameni. Dar existau şi amănunte ce nu se potriveau. Şi iarăşi, după alţi ani, s-au făcut noi asociaţii. Aproape de zilele scribului, într-o gară din Polonia ocupată, scena a reapărut ca o străfulgerare. Apoi - cel puţin pentru o vreme - şi această poveste a fost uitată cu totul.)

Relatarea celui de Al Doisprezecelea a fost lungă, însă deşi ligurul traducea conştiincios tot ce auzea, acţiunea nu mai avansa deloc. Bolnavul amintea iarăşi şi iarăşi acele strigăte disperate, aceleaşi vaiete, aceleaşi comenzi. Fumul, provenit de la nişte maşinării ale unor zei subpământeni şi însoţit din când în când de un şuierat macabru, nici nu se înteţea, dar nici nu se ridica de tot. Tabloul însuşi părea să provină din infern: buni sau răi, bogaţi sau săraci, vinovaţi sau nu, toată mulţimea aceea, fiinţe nici vii, nici moarte, se tânguia în lipsa unui Haron să-i treacă Aheronul. Dar ei parcă ştiau că şi în eventualitatea că luntraşul s-ar ivi, el nu-i va lua în luntre, deoarece ei nu s-au bucurat de ritualurile obişnuite şi nu li s-a lăsat nici măcar obolul de plată. Ei nu erau încă nici morţi, pentru a-şi găsi liniştea.

Doar scribul, cel ce a „văzut” şi viaţa celui de Al Doisprezecelea şi gara de triere a acelui lagăr de exterminare nazist, doar scribul este capabil să facă unele eventuale legături. Dar, ştiind prea multe, n-ar fi exclus să forţeze şi el - fără să vrea - lucrurile.

Vorbele celui de Al Doisprezecelea păreau fără de început şi fără de sfârşit, povestea nici măcar nu se repeta,

ci trena în aceleaşi descrieri, privite de fiecare dată din alt punct. Până ce bolnavul păru să dea de o figură cunoscută, o femeie, un personaj pe care unii l-au identificat apoi în fata batjocorită de învingători în relatarea cuceririi Syracuzei. Ea, cea care pătimise atâta în acel delir, se afla din nou printre victime.

Când îi auzi vocea, Al Doisprezecelea păru s-o recunoască întru totul:

— Nici un Orfeu? Nu mai există nici un Orfeu? strigă fata, chemând un salvator s-o ducă iarăşi printre vii. Dar invocaţia ei era pur retorică.

Încetul cu încetul, ligurul se poticni tot mai des în traducere, până ce nu reuşi să mai desluşească nimic. Buzele bolnavului se mişcau în continuare neliniştite, apoi spuma le acoperi ca şi lava craterului unui vulcan agitat. Al Doisprezecelea adormi, în sfârşit, dar cei ce l-au cunoscut şi au ajuns să afle până la urmă această relatare, i-au căutat şi pe mai departe semnificaţiile. Fără a le găsi vreodată. Şi iar au spus oamenii: „Poate că timpul acestei poveşti n-a venit încă". Şi se încurcau şi pe mai departe în amănunte.

Pe lângă toate, nu fiecare scenă apărută în stare de transă avea epica ei. O parte din ele nu erau decât simple tablouri vivante. Sau poate nu-şi mai aducea ulterior Al Doisprezecelea aminte începutul şi sfârşitul, în unele cazuri? Una dintre aceste scene reprezenta o stradă pavată, pe care uneori se apropia alteori se îndepărta un personaj anume, întotdeauna acelaşi. Al Doisprezecelea ştia că vede un „strămoş al lui Ţipor" - sau un urmaş al aceluiaşi -, dar nu ştia cine a fost Ţipor. Momentul acesta nu avea nici debut, nici intrigă, nici deznodământ. Personaju1 umbla pe stradă.

O altă relatare, căreia nu i s-a găsit descifrarea, provine aproximativ din aceeaşi perioadă cu cea despre mulţimea terorizată de pe platou. Al Doisprezecelea povesti în ziua aceea despre un singur personaj şi, fiindcă vorbea în greacă, s-a crezut o vreme că acţiunea trebuia să se petreacă întruna dintre insulele din Marea Egee. În Lemnos, a pretins cineva crezând a fi recunoscut dialectul, în Samotrace susţinea altcineva, aducând argumente de acelaşi ordin. Pe urmă, însă a fost descoperită o remarcă iniţial neluată în seamă: bolnavul ar fi afirmat că n-ar fi decât un simplu călător „care a văzut toate astea”- şi acum le povestea.

Aici trebuie făcută o precizare: cam de pe vremea când împlinise douăzeci de ani, Al Doisprezecelea era însoţit mereu nu numai de un sclav, menit să aibă grijă de el să nu se îndepărteze prea mult de locurile permise şi să-i dea sprijin atunci când izbucnea o nouă criză, dar şi de un al doilea sclav, acesta având ştiinţă de carte şi purtând asupra lui cele necesare pentru a nota tot ceea ce vorbea bolnavul în transă. O asemenea măsură de prevedere ar fi trebuit să permită să ne rămână o parte din descrierile acestor deliruri, dar în legătură cu fidelitatea transcrierii trebuie păstrate nenumărate rezerve, cel ce le-a notat neposedând de cele mai multe ori limba în care se exprima Al Doisprezecelea, aşa încât completa lacunele cu sunete ce i se păreau lui că s-ar potrivi. Multe protocoale nu aveau de aceea nici un sens, iar altele, scrise în limbi pe care sclavul poliglot le înţelegea mai mult sau mai puţin, conţineau numeroase alte lacune şi, probabil, şi foarte multe confuzii de termeni. Unele dintre aceste înscrisuri ni s-au păstrat, în ciuda faptului că Astronomul le ţinea la loc sigur, cu intenţia clară de a le distruge în clipa când riscau să ajungă pe mâini străine. Ele au reprezentat sursele inestimabile -

descoperite într-un corpuscul de texte vechi - de care s-a putut servi scribul în munca sa. Dar fiindcă aceste însemnări sunt aşa cum sunt, nici măcar scribul nu garantează de autenticitatea fiecărui cuvânt.

Iată, deci, ce a văzut călătorul grec - din Lemnos sau din Samotrace - pe insula unde a întâlnit unicul personaj al acestei întâmplări, personaj numit de el la un moment dat dintr-un motiv necunoscut „Marele Eunuc”: acţiunea se petrece undeva în mările sudului, poate nu departe de ţărmul sud-estic al Africii, poate şi mai departe, în apropiere de India sau oriunde altundeva la limita Oceanului. Vegetaţia luxuriantă, peştii zburători şi animalele ciudate ne trimit spre aceste locuri. Omul însuşi, acel individ solitar, era îmbrăcat în straie ciudate, folosea un mie obiect din care scotea fum pe nas şi pe gură şi vorbea o limbă în care „nu te puteai înţelege”. El şi-a condus oaspetele într-o grotă straniu amenajată, unde maşinării ciudate îndeplineau diferite sarcini, al căror rost grecul nu l-a putut pricepe. Dar străinul urmărea cu atenţie munca bizară a acelor maşinării şi nota fără întrerupere ceva ce părea a fi rezultatul acelei munci. Grecul a stat cu „Marele Eunuc” două zile şi două nopţi: în tot acest timp gazda n-a mâncat nimic şi n-a pus o clipă capul jos pentru a dormi; n-a manifestat nici teamă şi nici n-a luat vreo măsură de siguranţă, atunci când oamenii grecului au pătruns în grotă. Părea convins că nu poate fi atacat, sau poate că pur şi simplu nu ştia că există agresori şi victime. Atunci când unul dintre marinari a luat o maşinărie mică în mână, cu gândul de a o duce pe vas, aceasta s-a dezintegrat într-o pulbere fină, apoi a dispărut şi acel praf. Indigenul, cel ce a observat totul, n-a dat nici un semn de nelinişte, văzând cum i-a dispărut un lucru. El continuă să noteze conştiincios tot ce realizau celelalte maşinării.

În relatare se povesteşte cum călătorul grec ar fi plecat

de pe insulă, lăsându-l pe ciudatul ei stăpân în grota unde-şi vedea de lucrările sclavilor săi mecanici. O furtună cumplită l-ar fi obligat să se întoarcă, pentru a-şi repara corabia. „Marele Eunuc” se afla tot în grotă şi îşi vedea pe mai departe de ale lui. Oamenii exploratorului ar fi tăiat nestingheriţi copacii trebuincioşi, ar fi făcut reparaţiile necesare şi ar fi dus cu ei, drept amintire, păsări şi plante de pe insulă. Abia ieşiţi din nou în larg, amintirile luate se transformară şi ele, asemenea acelei mici maşinării, într-un praf fin, apoi dispărură cu totul.

Atunci au hotărât să revină pentru a treia oară. Dar abia apropiindu-se de ţărmurile verzi, văzură un fum negru acoperind cerul şi simţiră nişte zdruncinături îngrozitoare. Corabia se legănă deasupra valurilor gata de a fi înghiţită, iar călătorii putură vedea jerbe de foc urcându-se spre cer şi insula întreagă frământată de cutremur şi dispărând sub ape. Ceva, ca un vulcan cumplit, răsturnă ostrovul, făcându-l să se întoarcă pentru totdeauna în Ocean. (Bazându-se pe acest fragment, unii comentatori au vorbit despre Atlantida. Dar continuarea îi contrazice imediat.) Îngroziţi de spectacolul la care au asistat, dar fericiţi că în mod incredibil au scăpat cu viaţă, grecul şi marinarii lui s-au grăbit să părăsească în cea mai mare viteză nişte locuri atât de primejdioase. Însă n-au navigat decât două zile şi au dat de o nouă insulă, unde, debarcând, l-au găsit pe acelaşi străin cu straie ciudate, notând mai departe într-o grotă identică aceleia vizitate pe pământul abia înghiţit de ape. Totul s-a repetat în acelaşi mod: şi prima întâlnire, şi întoarcerea forţată şi cea de a treia revenire, şi explozia cumplită a vulcanului. Şi, cale de drum de două zile, o nouă revedere şi reluarea aceluiaşi scenariu.

Apoi vorbele bolnavului nu s-au mai înţeles şi gura i s-a umplut de spumă.

Nimeni n-a reuşit vreodată să explice această povestire,

iar după atâtea încercări neizbutite, oamenii au şi uitat-o. (De altfel, poate că şi interpolările şi pasajele corupte să fi îndepărtat-o atât de mult de o explicaţie verosimilă.)

Al Doisprezecelea s-a născut într-o zodie prea puţin favorabilă. Poate că dacă n-ar fi fost fiul autorului teoriei apotropaice, soarta îi era alta. Dar ce reclamă pentru tată ar fi constituit un urmaş bolnav vorbind lucruri de neînţeles şi nereuşind să facă nimic în viaţă până la douăzeci şi cinci de ani, fără a se arăta vreo perspectivă ca măcar mai târziu să se ivească vreun prilej de a se afirma într-un domeniu oarecare? Sigur, s-ar fi putut pune şi altfel problema, iar mama - ca orice mamă - o şi punea altfel: „boala sfântă” nu e o boală ca oricare alta şi chiar şi prin numele ei îi arată caracterul deosebit şi demn de stimă; vorbele rostite în transă erau comparabile cu cuvintele spuse de Pythea (mai limpezi însă) şi doar încăpăţânarea tatălui de a-l ţine izolat l-a privat de un renume, poate uriaş; faptul că şi-a asigurat nu un urmaş, ci trei, trebuia pus de asemenea pe cântar, mai ales că toţi cei trei băieţi erau sănătoşi. Nu, dacă privim prin ochii mamei situaţia celui de Al Doisprezecelea, lucrurile nici nu erau atât de grave.

Dar dacă nu ne luă nici după tată şi nici după mamă, ci apreciem destinul celui de Al Doisprezecelea chiar prin optica acestuia? Greu de dat răspuns, deoarece astăzi nu mai avem nici o informaţie în această privinţă. După toate aparenţele, fiul Astronomului părea până la vârsta de douăzeci şi cinci de ani dacă nu fericit, măcar pe deplin împăcat cu soarta. Îşi petrecea mai tot timpul printre cărţi şi printre mulţimea de câini, care, se spunea, mişunau în casa tatălui său ca în templul lui Ardranos. Niciodată n-a făcut nici cea mai mică încercare de a depăşi limitele impuse de Astronom de a ajunge în oraş, de a se întâlni şi

cu alte persoane, de a-şi urma voinţa în vreo direcţie anume. Singurele lui ieşiri din perimetrul stabilit au fost prilejuite de acea unică încercare a mamei de a-l vindeca în timpul unui somn printre câini şi şerpi, într-o peşteră celebră, şi cele câteva plimbări în Insula Ortygia, unde templul străvechi al lui Apollon părea să-i ofere o linişte aparte. În clădirea aceea scundă toţi muşchii feţei i se destindeau şi stătea ore în şir zâmbind şi gândind cine ştie unde. Să fi fost atât de lipsit de ambiţii sau pur şi simplu sărac la minte? Cunoştinţele sale generale n-ar indica în nici un caz oligofrenia. Al Doisprezecelea s-a bucurat de o instrucţie îngrijită şi a uimit toţi dascălii avuţi prin memoria-i ieşită din comun. (Ba, se spune, pedagogii lui ar fi fost surprinşi şi de anumite date ivite din gura elevului lor, date pe care nici ei nu le cunoşteau, pe care, deci, nu i le-au putut transmite, dar care, la o verificare migăloasă şi nu întotdeauna lesnicioasă, se dovedeau exacte. Totuşi, poate că aceasta nu reprezenta decât un ecou al legendei.) Doar că memoria îi era inegal exploatată: uneori Al Doisprezecelea nu răspundea în nici un fel, alteori dovedea că tot ce a auzit vreodată i-a rămas înmagazinat pentru vecie. Ferestrele creierului i se deschideau după un orar de nimeni ştiut.

Al Doisprezecelea părea cu totul nepăsător faţă de privaţiuni şi trăia după o filosofie care îi spunea că faptele oamenilor sunt atât de perisabile, încât este absolut indiferentă străduania de a realiza lucruri deosebite. De aceea îşi economisea întreaga energie pentru călătorii în timp şi spaţiu. Iar preţul plătit pentru ele era pe măsură: ele îi sugeau întreaga viaţă şi fiecare revenire se dovedea mai dificilă, şi fiecare criză mai gravă. Dar dacă se prelungeau perioadele când nu era bântuit de deliruri, mama sa avea impresia că fiul ei le regretă. Era de parcă el îşi dorea boala asemenea unui împătimit, suportând cu greu frustrarea de

la obiectul viciului. Ce l-a putut face să-i placă atât de mult „călătoriile” acestea, este greu de spus, cu atât mai mult cu cât relatările pricepute se refereau mai ales la scene coşmareşti, la care se implica prin apropierea faţă de evenimente. Poate o curiozitate nestăpânită de a afla locuri şi personaje noi, poate o plictiseală nesfârşită faţă de prezentul ce - totuşi! - nu-l satisfăcea, poate speranţa nedezminţită niciodată că, printre atâtea scene cumplite, trebuie să apară şi altele, răscumpărându-le pe primele, poate o asumare miraculoasă a logicii dezvoltării ducându-l la concluzii pe care halucinaţiile nu făceau decât să le confirme. Sau poate că a sorbit într-una dintre întrupările sale din izvorul Lethe şi setea stârnită nu şi-a mai putut-o astâmpăra... Toate aceste ipoteze se leagă unele de altele. Să fi fost boala celui de Al Doisprezecelea boala unui vizionar, a unuia dintre mulţii „vizionari” ai istorici? Unele indicii ne fac să credem că Astronomul ar fi văzut în felul acesta manifestările fiului său. Şi mai putem să bănuim, pe baza aceloraşi indicii, că nu numai prejudecăţile şi propriile-i interese i-ar fi dictat atitudinea faţă de cel de Al Doisprezecelea, ci şi o spaimă neînţeleasă faţă de revelaţiile desluşite în delirurile băiatului bolnav. Şi iarăşi nevoia unei explicaţii, oricât de absurde, îi dicta atitudinea.

În ultimii doi ani de viaţă, Al Doisprezecelea pare să-şi fi schimbat poziţia faţă de existenţă. Tot atunci a încercat să noteze şi el o parte dintre cele trăite de sufletul său în momentele când hoinărea departe de Syracuza. Nu ne-a rămas nici un rând original din aceste încercări şi nici nu ne putem exprima asupra conţinutului lor. Al Doisprezecelea, care, de cele mai multe ori, uita cu totul cele ce i s-au relevat în stare de transă, ar fi putut foarte greu să mai noteze lucrurile şterse de somnul greu de după acces. Să fi

recurs la un sclav să noteze totul „pe viu” era la fel de dificil, pe de o parte pentru că acel sclav s-ar fi jucat cu propria-i viaţă, pe de altă parte fiindcă nu exista cineva să posede toate limbile şi toate graiurile în care delira şi, deci, n-ar fi putut transcrie ceea ce nu pricepea.

Şi azi unii oameni în Sicilia îşi mai amintesc legenda după care un tată ar fi fost obligat să-şi ucidă fiul, deoarece acesta prorocea pieirea statului şi-i descuraja, astfel, pe oameni în momentele grele. Al Doisprezecelea nu numai vorbea, dar, mai nou, şi scria. Acest lucru devine evident tot din precizările istoricilor. Cineva a comparat fragmentele celui de Al Doisprezecelea cu Cărţile Sibilinice. Dar asta numai fiindcă tradiţia romană intra triumfătoare în lume. Dacă a scris într-adevăr ceva, fiul Astronomului n-a apucat, nici să-şi sistematizeze diferitele deliruri, punându-le într-o ordine cât de cât coerentă (cronologică, de pildă), nici să formeze un sistem unic al unei „dialectici aplicate”, după cum se pare că visa. Fragmentele sale puteau fi considerate cel mai mult nişte bruioane pentru o lucrare pe care doar timpul vieţii lui zbuciumate ar fi putut-o constitui, indiferent de modul cum au ajuns aceste bruioane că fie puse în slove.

Este probabil că Astronomul să fi strâns cu grijă scrierile datorate fiului său, dar că acesta l-ar fi înspăimântat în aşa o măsură încât el însuşi, departe de a le folosi, s-a îndepărtat tot mai mult de mantică, închinându-şi timpul meşteririi unor oameni mecanici mai mult sau mai puţin izbutiţi.

Vremurile erau tot mai grele, Syracuza se afla între două mari puteri în plină încleştare, punii deveneau agresivi şi, stimulaţi de geniul unor comandanţi energici, ameninţau nu numai Roma, dar şi pe toţi cei ce nu se aflau alături de Cartagina. Stabilirea împărţirii lumii de către diadohi era iarăşi ameninţată. Prorocirile celui de Al Doisprezecelea,

chiar dacă nu explicite, chiar dacă nu slujeau un scop anume, puteau semăna confuzie şi descurajare. Puţinele amănunte ale unui viitor confirmând acele deliruri puteau deveni, cu timpul, mai multe. O direcţie se insinua şi nu direcţia dorită de Astronom, şi nici cea visată de Syracuza. Nimănui nu i-ar fi slujit notiţele celui de Al Doisprezecelea. Ele nu trebuiau să cadă pe mâini nepotrivite. Şi un lucru, dacă există, nu este niciodată destul de păzit.

Se pare, însă, că grijile pe care şi le făcea Al Unsprezecelea erau cu totul ignorate de fiul său: acesta nu voia nici el să-şi înstrăineze notiţele, tot ceea ce dorea reprezenta doar un fel de joc, o revenire la o lume care şi lui i se părea străină imediat ce o părăsea, dar care-i mai servea drept refugiu în clipele când sufletul îi refuza o perioadă mai lungă să hoinărească pe tărâmuri şi în timpuri noi. Doar acest „surogat pentru zile negre” îl interesa, nimic mai mult. La fel cum nu l-a interesat niciodată orice depăşea limitele ce i-au fost stabilite pentru a se mişca, cum nu l-au interesat niciodată întâlnirile cu alţi oameni în carne şi oase, cum părea să fie satisfăcut pentru totdeauna de micul univers unde îi trăia trupul. Doar copiii, copiii şi-i admira ore în şir, în tăcere, abia lăsându-şi buzele să se mişte în linişte. El n-a vrut niciodată să-şi arate notiţele altcuiva şi - în fond - nici nu avea cui s-o facă, cercul lui de cunoştinţe fiind atât de restrâns. Dar nelinişte a tatălui exista. Şi pericolul, de asemenea.

Şi nici măcar notiţele acelea nu s-au născut atât de uşor, pe cât ar fi de bănuit: ele n-au fost doar rodul unor simple transcrieri a celor spuse de Al Doisprezecelea în stare de transă. Acesta însuşi le-a revăzut şi recitit cu uimire şi încântare. Şi pentru el erau la fel de noi ca pentru oricare altcineva, care le-ar fi parcurs pentru prima oară. Dar un sentiment incert de deja trăit se insinua în ele imposibil de explicitat şi acest sentiment îi dădea un conţinut de

intimitate. Aventurile parcurse deveneau astfel o repetare. Şi îi aparţineau. Însă ele îi dădeau şi o mulţime de informaţii - confirmate sau nu -, făcându-l să ştie mai multe decât ceilalţi oameni. Un fel de pudoare îi interzicea să se folosească de ele. Să le pomenească. Să le aducă drept argumente. Ele, aceste stări şi aceste informaţii, îl făceau întotdeauna să fie privit altfel de către ceilalţi oameni. Şi acest lucru devenise o realitate, ce l-a izolat şi mai mult. Cercul sau de cunoştinţe se restrângea încontinuu, unii mai plecau, alţii mai mureau, nimeni nou nu mai era admis. Nu din cauza interdicţiilor Astronomului: din proprie voinţă.

Dar în ezitările celui de Al Doisprezecelea a intervenit şi o frământare de conştiinţă: din experienţa lui, nici o proorocire, a lui sau a altcuiva, nu a putut vreodată să aducă alinarea. Sigur, acesta era un lucru imposibil de afirmat cu voce tare, el ar fi anulat dintr-o dată credinţa în necesitatea consultării oracolelor, a preoţilor, a manticii în general. Ce muritor ar fi dispus să accepte ideea că dacă există o posibilitate de a-ţi cunoaşte viitorul, să renunţi de bunăvoie la ea?

Într-o zi avu o discuţie cu tatăl său şi îi ceru să uite tot ceea ce a învăţat din studiul aşezării atât de efemere a corpurilor cereşti.

— Ceea ce a mai fost va mai fi şi, dintre atâtea variante posibile, lucrurile ajung să se repete întocmai prin însăşi epuizarea posibilităţilor. Dar conştiinţa a ceea ce va urma nu aduce decât nerăbdare, melancolie şi tristeţe. Şi până la urmă disperare şi nimicnicie. Cunoaşterea viitorului le-ar lua muritorilor şi ultima iluzie în legătură cu libertatea lor de voinţă.

Însă Astronomul nu putea accepta asemenea gânduri: dacă n-ar fi mantica, n-ar fi nici o posibilitate de comunicare cu nemuritorii, comandanţii n-ar mai şti sub ce auspicii să înceapă bătăliile, legiuitorii n-ar putea fi siguri de hotărârile

lor, marile ctitorii s-ar clădi pe temelii întâmplătoare.

Dar nu discutau despre acelaşi lucru şi fiului îi deveni evident că dialogul nici nu putea avea loc. El nu-şi mai mărturisi tatălui trăirile, nu-i mai preciză că rătăcirile în timp nu sunt decât actele împrăştiate ale unei realităţi continue, evită să-i mai spună chiar şi ceea ce ar fi fost în stare să-i spună.

În unele naraţiuni despre „savantul damnat" există şi episodul despre drama relaţiilor cu urmaşul său: în anumite variante, tânărul este o fire frivolă, care nu-şi pricepe tatăl şi colaborează la pierderea acestuia prin inconştienţă; în altele, fiul nu se poate ridica la sfera preocupărilor părintelui, provocând o ruptură ce duce de multe ori la tragedie; altă dată, tânărul vrea să se folosească de puterile oculte ale savantului pentru realizarea unor scopuri meschine, atunci când tatăl este cinstit şi a unor ţeluri umanitariste, atunci când tribulaţiile bătrânului se opun binelui general; dar mai există şi motivul în care fiul joacă rolul ucenicului vrăjitor, declanşând un mecanism atât de teribil, încât „savantul damnat" nu-l poate opri decât prin sacrificarea băiatului (la care, de cele mai multe ori, ţine şi a cărui moarte face parte din preţul îngrozitor al reuşitei). Poate că una dintre rădăcinile acestei credinţe s-a extins şi asupra legendelor despre Astronom fiindcă, vorbindu-se despre el, s-a vorbit şi despre tragedia care l-a obligat să-şi ucidă fiul, pentru că acesta ar fi încercat să-i folosească într-un mod dăunător ştiinţa. (Povestea se potriveşte atât de bine cu spiritul poeţilor greci, încât răspândirea şi credibilitatea de care s-a bucurat e de înţeles.)

Dar realitatea nu este aceasta. Astronomul nu şi-a omorât fiul şi tânărul nu s-a amestecat nici o clipă în îndeletnicirile tatălui. Şi nu este adevărat nici că Al Doisprezecelea ar fi fost asasinat la ordinul lui Hieron al Doilea, regele care a ştiut, la umbra Romei, să păstreze

suveranitatea şi prosperitatea Syracuzei şi care ar fi fost îngrozit de zvonul conform căruia lupta supuşilor săi ar putea fi descurajată de prezicerile catastrofale ale fiului Astronomului.

Nimeni nu l-a întrebat vreodată pe Al Doisprezecelea ce se va întâmpla, nimeni nu i-a cerut părerea cum să procedeze în virtutea prezumtivului viitor, nimeni nu şi-a sondat trecutul prin prisma delirului fiului celui de Al Unsprezecelea. Prea puţini au ştiut de particularităţile bolii acestuia, prea puţini au venit în contact direct cu el, prea puţini l-au văzut altfel decât ca pe fiul Astronomului, atins de boala sfântă şi studiind retras tainele lumii. Nu altul a fost renumele celui de Al Doisprezecelea şi lumea l-a respectat ca atare, fără să-i treacă prin cap cuiva să-i exploateze darurile.

Sfârşitul fiului Astronomului trebuie legat de soarta notelor după delirurile sale, de acele scrieri ce au fost comparate ulterior cu „Cărţile sibilinice”. Niciodată aceste manuscrise n-au fost pomenite altfel decât aflate într-o deplorabilă stare, lacunele şi suprascrierile făcând de la început toate trimiterile să se refere doar la existenţa unui text care, cel puţin din câte ştie scribul, n-a fost niciodată cunoscut în întregime. Ceea ce duce la concluzia că încă iniţial notiţele au fost sever cenzurate fie de Astronom, fie chiar de Al Doisprezecelea. Puţinele fragmente lizibile se refereau la ţinuturi irecognoscibile, puţinele exemple redate nebazându-se pe trimiteri la textele propriu-zise, ci la relatări ale unor martori sau ale unor oameni care au notat doar ecouri ale tradiţiei orale. Tot ce ar fi putut servi drept indiciu pentru scurgerea evenimentelor reale a fost eliminat cu ostentaţie, păstrându-se doar acele descrieri de locuri exotice, de obiceiuri neîntâlnite de nimeni şi de evenimente

pe care contemporanii nu le puteau include în seriile cunoscute. Dacă am păstra totuşi comparaţia cu „cărţile sibilinice”, noi, cei ce privim cu ochii şi cu ştiinţa de azi a istoriei citatele de pe unele fragmente, am putea recunoaşte unele similitudini cu evenimente care au avut loc mult mai târziu.

Dar mai ştim că Al Doisprezecelea devenise un duşman tot mai fervent al proorocirii, al oracolelor şi al manticii. De multe ori argumenta acest lucru spunând că nici măcar zeii nu-şi cunosc viitorul, nu din cauză că le-ar fi imposibil să-l descopere, ci întrucât cunoaşterea ar distruge până şi libertatea lor. Cu atât mai puţin ar trebui muritorii să se avânte pe un tărâm atât de straniu, atât de paralizant pentru întreaga lor fiinţă. Fiul Astronomului s-a modificat mult în ultimii ani de viaţă: devenise toi mai neliniştit şi începuse să caute contactul şi cu alţi oameni decât îi permitea limitarea impusă de tatăl său. Dar nu-l interesau decât aceia ce au fost la Delphi, la Dodona sau oriunde vorbea un oracol. Se linişti atunci când îşi dădu seama că nici din gura Pythiei, nici din cea a lui Peleas şi nici din vreo altă sursă răspunsurile nu erau directe şi că ele trebuiau interpretate. Măcar această interpretare mai permitea libertate şi posibilitate de decizie. Oracolele nu-l mai interesau. Apoi nu-l mai interesă nici ştiinţa tatălui, din acelaşi motiv, şi nici prevestirile altor specialişti în ghicirea viitorului. O reconstituire perfectă a unor momente îndepărtate ce au mai fost, pentru a fi aflate cele ce vor veni, i se părea, spre fericire, imposibilă cu ajutorul puterilor de care dispunea la ora aceea omul. Din partea celorlalţi, pericolul cumplit de cunoaştere a celor ce vor urma nu era mai mare decât şansa simplei întâmplări oferite de zei.

Singura fereastră cu adevărat deschisă rămâneau crizele. De ele îi era tot mai frică. Sentimentele sale faţă de boală

deveniră insuportabile: pe de o parte, nerăbdare pătimaşă şi curiozitate bolnăvicioasă de a trăi noi experienţe pentru excursiile sufletului, pe de alta, spaima de a nu cunoaşte ceea ce nu voia să ştie, şi anume cum i-a aşternut soarta restul vieţii. Plus că fiecare cunoaştere ar fi dus, inevitabil, la impietate. Or pe zei, gândea Al Doisprezecelea, nu trebuie să ajungi să-i judeci. Iată: Pythagora, în coborârile-i în Hades, i-a întâlnit pe Homer şi pe Hesiod pătimind, fiindcă s-au erijat în arbitrii faptelor nemuritorilor.

Însă nu făcea decât să se mintă singur: din halucinaţii timpurii, el aflase suficiente scene pentru a-şi putea reconstitui o mare parte a trecutului şi a viitorului. Dacă poate că a bravat atunci când a afirmat cu mulţi ani în urmă că şi-a văzut moartea şi că „moartea sa făcea parte din adevăr”, acum amintirile acelea îl constrângeau, îl înnebuneau de spaimă şi-l făceau să se revolte împotriva lor. În succesiunea evenimentelor trăite în crize, urmau întâmplări ce vor trebui parcurse şi în această cealaltă viaţă a lui. Printre imaginile ce nu se lăsau descifrate, urmau întâmplări nu într-atât de groaznice încât să nu poată fi suportate, ci cumplite prin aceea că ar fi fost uşor de evitat după gândirea comună a muritorilor. Iar el ştia că nu este în stare a le elimina. (Eliberat de prezenţa strivitoare a zeilor, scribului îi vine greu să urmărească dilema atât de tragică a fiului Astronomului.)

„Între excursiile sufletului şi viaţa liniară din restul timpului, am ajuns să le prefer de o mie de ori pe primele. Sigur, cealaltă înseamnă familia, băieţii, patria şi tabieturile, fiinţa mea cea mai intimă, în ultimă instanţă. Însă vai de cel ce-şi cunoaşte viitorul, pentru el şi plăcerile propriului univers au dispărut!” spune autorul unei scrisori anonime, cuprinse într-un corpuscul de texte antice aflat rătăcit printre rafturile bibliotecii mănăstirii din Ferme zu Chiuso. (Asemenea manuscrise disparate oferă întotdeauna cele

mai mari satisfacţii cercetătorului, atunci când le poate găsi locul în registrele lumii.) Sigur, este imposibil de atribuit cu precizie această scrisoare - din care am extras citatul - fiului Astronomului. Dar ea se potriveşte de minune logicii sale. În ultimele luni de viaţă a trăit cu spaima că ar putea fi singurul muritor introdus atât de departe în descifrarea viitorului şi îl îngrozea în primul rând că a apucat să-şi cunoască atât de amănunţit propria viaţă, că soroacele se tot apropiau şi că el trebuia să li se supună asemenea unei muşte hipnotizate de privirea păianjenului.

Soroacele se apropiau, iar el rupea degeaba notiţele făcute după relatările crizelor, degeaba încerca să le modifice, degeaba se străduia să uite totul. Nimic nu putea sta în calea destinului.

O scenă „văzută” îl fascina: nişte orientali murind voluntar pe rug în faţa senatului roman. Uimirea privitorilor. Siguranţa protagoniştilor. Moartea ca argument. Propria moarte: ce argument mai greu există?

„Viaţa nu este decât o continuă deteriorare. Norocul nostru este că nu vedem cu ochii de azi ceea ce o să fim mâine şi că nu putem fi mâine martorii zilei de poimâine. Totul se distruge: faţa, pielea, gândirea, puterea, creativitatea. Insuportabil este spectacolul pentru cel ce-l poate vedea” mai spune manuscrisul citat. Şi el se termină astfel: „Mă apropii, mă apropii neîncetat. Mi-e imposibil să fac un pas spre stânga, mi-e imposibil să fac un pas spre dreapta. Nu pot decât să-mi urmez drumul şi să mă apropii neîncetat. Dar speranţa nu este pierdută: fiii, cei cărora le-am dat viaţă, o vor lua de la capăt. Şi ei nu vor şti, ei nu vor avea sentimentul acesta îngrozitor de paralizant”.

Se pare că motivul pentru care a luat decizia supremă a fost acela că a ajuns să-i fie teamă că într-una dintre ieşirile

sufletului său ar fi putut da şi de sfârşitul fiilor lui. Acela ar fi fost lucrul ce nu l-ar fi putut suporta. Spaima de acea posibilitate creştea continuu şi el nu i se mai putea opune.

Într-o seară, în timp ce băieţii se jucau în jurul lui în grădina de deasupra mării, Al Doisprezecelea se culcă pe o canapea potrivită la umbră, între frunze şi, urmărindu-i nevăzut de nimeni, îşi tăie venele. *Avu foarte puternic impresia că a reuşit să contrazică ceea ce a văzut de atâtea ori, glasul destinului*. Trăindu-şi acest triumf, pentru prima oară după multă vreme îşi privea copiii liniştit.

Anexă

„HANNIBAL AD PORTAS” SAU CUM NU POT FI ÎNŞELATE CUVINTELE

De ce-i atât de roşu soarele şi de neobişnuit de palid, acolo, la apus,ascuns după nori?

O vrabie uriaşă, cu trompă de elefant, planează leneşă pe deasupra copacilor, pe deasupra oamenilor, pe deasupra cailor neliniştiţi. O vrabie uriaşă şi umedă, gata să lase să se scurgă numai apă peste trupurile răsfirate în vale. Are ochii mici vrabia cu trompă de elefant, are ochii mici chiar şi atunci când, brusc, scapără un fulger din ei, înainte de a se arunca peste lume. Oamenii privesc cerul, de unde nu plouă, pentru că vrabia îşi continuă zborul spre alte zări, se grăbeşte, îşi şterge contururile şi dispare spre miazănoapte. Şi depărtându-se, devine nor ca toţi norii din stolul alb-murdar ce se pierde pe după dealuri.

De la poalele dâmbului te privesc doi oameni: un sirian şi un cretan. Stau cu ochii ridicaţi spre tine şi aşteaptă răspunsul.

Dar Hannibal nu-şi poate lua ochii de la cer. Cu greu se răstoarnă pe un cot - stătuse întins până atunci pe spate, cu mâinile sub ceafă - şi vede fire de iarbă, câteva gâze, un picior al cuiva mai încolo, un copac şi tabăra întinsă până în zare. (Lângă colină, de jur-împrejur, sunt înşiraţi călăreţii libieni, mai încolo, izolaţi, spaniolii, galii, campanii, ligurii şi grecii de tot soiul. Iar în margini, ca un zid de împrejmuire, călăreţii numizi. Şi ici colo câte un cartaginez...)

Hannibal îi socoteşte pe toţi cartaginezii în minte şi ochii i se întorc la cer, la soarele roşu ce începe să apună. Aşteaptă cu nerăbdare luna, marea lui iubită, zeiţa Dibo, Astarte care l-a sfătuit dintotdeauna. Dar soarele e încă agăţat de crengile copacilor şi, cu o mişcare bruscă, Hannibal se ridică de pe pământul unde stătuse culcat. Împreună cu el sar în picioare mai mulţi bărbaţi, iar ceilalţi, oamenii de la poalele colinei şi cei răspândiţi mai încolo, se întrerup din mişcări şi-şi întorc faţa spre el.

În prima clipă te sperii de gestul prea brusc, dar ştii prea bine ce se aşteaptă de la tine, că mişcarea aceasta rapidă n-a putut fi înţeleasă decât drept rezultatul lungii tale tăceri, că toţi doresc HOTĂRÂREA, hotărârea neluată. ÎNCĂ...

Hannibal roteşte încet capul, privind oamenii, dar gestul este de-acum studiat, mişcarea a fost învăţată în atâtea campanii. Bărbaţii îşi înfig unghiile în palme şi vocile în atâtea limbi se sting. Doar caii nechează sălbatic, speriaţi de vreme şi de neliniştea prea bruscă a stăpânilor lor.

— V-am ascultat pe toţi, spune Hannibal cu voce tunătoare, iar gândurile-i alunecă vâscoase. Incapabil să şi le adune, vorbeşte în continuare, ştiind prea bine ce trebuie să spună şi oamenii îi sorb cuvintele.

Scena aceasta a avut loc aproape identic de atâtea ori, încât, în mod logic, astfel trebuie să se întâmple şi de astă dată. S-a desfăşurat ea din nou? Le-a vorbit, şi acum Hannibal oamenilor sau au avut aceştia doar impresia că l-au auzit? O za în lungul şir se numeşte Hannibel şi nimic şi nimeni n-o poate scoate de acolo. Gândul acesta îl liniştеşte. Până îl uită.

Un vânt rece se ridică din depărtare, fluturând veşmintele.

— Hieronimus, rege al Siracuzei, a fost bătut şi silit să se închidă în propria-i casă, spune sirianul fără să-şi mişte

buzele.

— A căzut şi Capua, spune cretanul.

Liniştea s-a spart şi murmurul vocilor umple iarăşi golul. „Cretanul minte, gândeşte Hannibal, cretanul minte! Capua a fost dată drept pierdută de opt ori până acum şi Capua a rezistat de fiecare dată!” Dar simte o senzaţie de neplăcere, când Hanno cel Tânăr deschide gura, pentru a-l pune pe cretan la punct. Discuţiile interminabile se redeschid, oamenii se reapucă de treburile întrerupte, ştiind că hotărârea se amână încă o dată.

Sau poate că Hannibal renunţă să le răspundă, să ridice capul, să se scoale în picioare. Moleşeala, moleşeala aceea l-a cuprins încă din Spania şi revine în valuri tot mai des, îi închide ochii, îl împiedică să urmărească firul gândurilor. Ştie că nu e boală, că e doar o stare, o stare de...

Îi caută privirile - Hannibal o ştie prea bine -, dar el nu poate să-şi ia ochii de la cerul ce începe să se întunece. O moleşeală, moleşeala care l-a cuprins în Spania, moleşeala despre care nimeni nu ştie nimic şi nici nu va şti vreodată, oboseala periodică divizându-i şirul gândurilor...

Se discută iarăşi despre Capua, despre fanatismul romanilor, capabili să susţină simultan patru fronturi, fără a mai socoti şi regiunile şi provinciile nemărginite care, de regulă, tot fronturi erau. Şi încă o dată vechile aluzii la ocazia pierdută după Canae, după marea victorie din Apulia, atunci când, în urma bătăliei de la Ausidus, Roma tremura îngrozită în faţa unor cartaginezi dezlănţuiţi. Neplăcerea se transformă în enervare şi-l trezeşte din moleşeală, din moleşeala aceea stupidă ce l-a cuprins periodic deja din Spania şi care persistă acum tot mai des, nebănuită de nimeni la bărbatul energic capabil să uimească întreaga lume.

— Ajunge! spune Hannibal

Dar, deşi privirile străbat până la el, Hannibal simţindu-le

în aerul din jur, ele nu pot să-i conducă gândurile, aşa că rămâne mai departe culcat pe spate, cu faţa spre cer. Şi între timp senzaţia aceea de ceva uitat, de ceva pierdut, îi stăruie în creieri şi gândurile sapă neputincioase şi caută în zadar ideea frumoasă, moartă în timp ce se năştea. *Ideea aceea... Şi negăsind, nemaiamintindu-ţi în mintea ta misterul sublim, îl cauţi în afară şi te agăţi cu simţurile de primul fir de iarbă, de piciorul acela (al cui?), de copacii din vale, de vocile oamenilor şi de praful stârnit de călăreţii numizi, cingătoarea taberei tale*. Furtuna dispare la miazănoapte şi doar praful mai colindă printre oamenii din tabără.

— Hieronimus, spune sirianul fără să-şi mişte buzele, Hieronimus, rege al Syracuzei, a fost bătut şi închis în propria-i casă.

— Capua n-o să mai reziste dacă nu... vocile se amestecară şi, *înălţânu-ţi ochiul spre boltă, vezi în albastrul cristalin (răsfrânt ca într-o oglindă) mulţimea de bărbaţi şi femei agitându-se pe o limbă de pământ împinsă nesigur în mare. Şi vezi pământul nou născut, botezat de cei-ce-au-fost-dinainte: Khardon, de greci şi Kharta-hadatha, de fenicieni. (Şi în timp ce stirpea devenea tot mai viguroasă, s-a întărit şi locul. La început acesta n-a fost legat de lumea mare decât printr-un gât subţire de adolescent, dar în curând s-a îngroşat pentru a putea susţine noua frunte a Africii - Cartagina. Mai vezi mulţimea agitându-se, bărbaţi discutând cu gesturi largi în Byrsa, în faţa templului lui Emun, îi vezi certându-se, împăcându-se, linguşindu-se şi încăierându-se. Le VEZI vocile ce urcă în oraşul nou, certuri şi şoapte ce se caţără prin străzile largi, prin străduţe, în sus pe Hegelia şi iar în jos în cele două porturi, vezi soarele şi femeile şi copiii, mulţi cartaginezi, mulţi străini, toţi grăbiţi. Şi vezi în oglinda oglinzii din nou cerul. Şi-ţi cobori privirea.)*

Se înnoptează încet: în seara aceasta amurgul stă suspendat pe voci - pe vocile oştenilor din tabără, pe vocile celor rămaşi acasă - astăzi şi ieri şi demult...

— Din Macedonia, regele Filip îţi trimite veşti: romanii...

Şi acolo tot romanii...

Şi zarea îşi deschide ochiul - şi zarea are tot un singur ochi ca tine, poate şi-o fi pierdut şi cerul celălalt ochi undeva într-o mlaştină sau pe o culme de munte înzăpezit.

Te uiţi ochi în ochi cu bolta şi e firesc să începi să lăcrimezi, dar îţi struneşti voinţa, ţi-o încordezi şi aştepţi. Şi cerul se concentrează la rândul său şi-şi deschide tot mai mult privirea mereu mai adâncă, mereu mai plină. Până se face noapte. De când o aştepţi? Şi de când vine la întâlnire, prinsă şi ea în vrajă?

Într-o altă noapte, când patria fusese în primejdie, ai asistat la sacrificarea unui copil cartaginez. Ai privit cerul, aşa cum stăteai în mijlocul mulţimii, şi ai văzut-o. Nu mai erai copil şi încă nu deveniseşi bărbat, dar ai simţit fiorul ce străbătea din privirea ei. Oamenii o numeau Astarte. Şi îi mai spuneau şi Dibo şi o considerau zeiţă. O priveau şi li se părea că ea nu-i vede. Atunci aprindeau ruguri de sacrificiu, ca ea să-i desluşească din înălţimea unde se afla. Sau poate pentru că, dimpotrivă, ei sunt cei ce nu vor putea s-o vadă niciodată în toată măreţia ei. (Oricum, ochii nu li se întâlneau. Doar câteodată li se părea că o sclipire li se adresa izolată şi de neînţeles. Dar asta se întâmpla foarte rar şi, apoi, erau prea preocupaţi cu tălmăcirea acelei frânturi de comunicare pentru a se mai ocupă de Luna-Zeiţă.)

ATUNCI ai deprins jocul de care nu te-ai mai putut dezbăra: tu comunicai cu zeiţa, o vedeai şi te vedea. Ai cunoscut-o mai bine în Spania, întins nopţile în cortul tău fără acoperiş. Şi ai mai regăsit-o de câteva, ori în braţele femeilor, în braţele acelor femei în trupul cărora a coborât

Astarte. Şi dintre toate zeiţele şi dintre toţi zeii numai pe ea ai iubit-o şi ai fost gelos pe ceilalţi nemuritori ce i-au stat în preajmă. De aceea, în momentele pe care le-ai putea numi „de moleşeală", nu te interesează că...

— ... iar în ceea ce priveşte situaţia Tarentului, aceasta este deocamdată mai...

Se vorbeşte într-o feniciană stâlcită şi Hannibal se scoală de jos.

Eşti gelos pe recunoaşterea izolării acelora, acelora care, în calitate de nemuritori, au stat în preajma zeiţei, eşti gelos pentru recunoaşterea izolării lor, pentru miturile de care se bucură, pentru puterea lor...

— Iar în ceea ce priveşte situaţia Tarentului, aceasta este deocamdată mai...

Îţi mişti, în sfârşit, ochiul spre ei. Vorbesc toţi în acelaşi timp, răspândind în jur o limbă feniciană stâlcită (ei fiind şi libieni, şi iberi, şi celţi, şi campani, şi liguri, şi greci, şi numizi, şi mai sunt şi câţiva cartaginezi printre ei), dar toţi vor să folosească prilejul de a te convinge, de a se afirma, de a fi înţeleşi. De TINE. Şi toţi vor Roma.

Îi priveşti.

Le-ai refuzat odată Roma şi au primit în schimb doar câteva regiuni, cele pe care au reuşit să le ajungă în marşuri de o zi sau două. Au jefuit casele şi câmpiile şi ţie ţi se părea că făceau dreptate. Au omorât romani şi ţie ţi se părea că s-au acoperit de glorie. Dar Roma nu le-ai dat-o.

Şi iarăşi senzaţia aceea a lucrului uitat, a gândului întrerupt. Ce era? Te scoli în picioare: ai privit luna, ţi s-a înţepenit privirea. Încerci s-o descâlceşti, dar te pierzi iar în ochii avizi ai celor ce aşteaptă.

Îi asculţi. Le auzi vorbele, gândurile. Gândurile. Şerpi de ape mult unduitoare, rar în clocot, muşcând din mâl, mereu din mâl. Îţi ţii răsuflarea pentru a le auzi şoaptele, gândurile vorbesc şi sâsâie în taină - taină pentru cine le aude. Se

înghesuie îngrozitor. Te încordezi pentru a le simţi mirosurile. Câte nu se pot povesti după mirosurile gândurilor? Încerci să le vezi culorile. Ţi s-a povestit odată despre tablourile pe care le desenează gândurile, despre culorile lor nemărginite: de soare, de apă, de văzduh şi de lemn. După culorile gândurilor tale, ţi s-a spus, te judecă zeii. Dar cum să desluşeşti gândurile - şerpi de ape încolăciţi în virogi?

Te scoli în picioare. Mişcările tale nu sunt decât pilde de energie descătuşată. Oamenii îţi aşteaptă cuvântul. Trebuie să le vorbeşti, deschizi gura şi ţi-o închizi iar. Trebuie să le spui ce ai de zis, să le transmiţi hotărârea ta. Hotărârea. Soroc de gând în jug.

În loc de aceasta, te scoli în picioare şi ceri să ţi se aducă arcul, tolba cu săgeţi, cuţitaşul. Te dezbraci şi părăseşti movila aproape gol. Trebuia să le transmiţi hotărârea ta, dar n-ai hotărât încă nimic, ai gândit ceva şi ţi-ai întrerupt gândul. Te scoli şi pleci în recunoaştere.

(Mai târziu, analiştii vor susţine că obişnuiai să te duci din când în când în recunoaştere, îmbrăcat sumar şi neînsoţit de nimeni. Aceiaşi amintesc şi că oamenii te iubeau şi-ţi purtau admiraţie pentru curajul tău. Pe urmă, toată lumea s-ar fi obişnuit cu plimbările tale singuratice.)

Fugi uşor printre oşteni şi dispari în întuneric. E noapte, O NOAPTE CU LUNĂ. Te strecori încă printre copaci, dar îţi încetineşti paşii, deşi ai mai putea alerga. Tu poţi alerga oricât.

Urmăreşti atent pământul, încerci să citeşti hieroglifele umbrelor, pădurea scrie cu desene complicate, mişcătoare în mersul tău. Încerci să-ţi aminteşti gândul, ai impresia că-l scriu copacii în iarbă. E greu: citeşti pământul.

Te opreşti. Va trebui să iei hotărârea.

— Hannibal! o şoaptă. Hannibal! un strigăt. Fata cu tenul tuciuriu te cheamă de după un tufiş. Pe toţi vă cheamă Hannibal, chicoteşte, aşezându-se lângă tine. Hannibal sau Hamilcar sau Hasdrubal sau Hanno... Pe toţi vă cheamă la fel!

Tu ştii că fata îşi râde de tine, deşi fără răutate. Dar mai ştii că asemănările de nume...

— Hannibal!

Din nou n-ai vreme să-ţi sfârşeşti gândul - din umbră o umbră te strigă. Fata cu părul creţ te cheamă de după copaci.

— Hannibal!

Te întorci brusc, intri şi tu în întuneric.

N-a trecut multă vreme de când oamenii-ţi căutau privirea. Erai frumos, erai însuşi chipul victoriei şi-al răzbunării neamului tău. Ai pierdut un ochi în Apenini şi acum oamenii-ţi evită faţa, obrazul desfigurat - celălalt chip al victoriei şi-al urii, al vitejiei ce te-a stăpânit mereu. Nu vrei să-i arăţi fetei cicatricile, pătrunzi adânc în întuneric, acuma-i ea în lumină, o prinzi de umeri şi o tragi după tine în hău.

— Hannibal, Hannibal! chicoteşte în şoaptă fata. Hannibal, Hasdrubal, Hamilcar, Hanno - pe toţi vă cheamă la fel. Hannibal, Hasdrubal sau Hanno!

Ne cheamă la fel, gândeşti, dar oare numai ne cheamă la fel? Era roşu sângele lui Hannibal, nenorocosul amiral înfrânt la Myla şi-n Sardinia, crucificat de proprii marinari şi era roşu şi sângele celuilalt Hannibal, crucificat în faţa zidurilor din Tunes. De unde marea durere şi ură? Oare numai ne cheamă la fel?

Fata şopteşte cuvinte într-o limbă oarecare, îi percepi râsul şi murmurul muşchilor, tu intri tot mai mult în umbră. O tragi după tine: a ieşit şi ea din luminiş, nu-i mai distingi faţa. În spatele ei sunt copacii şi luna: zeiţa Astarte coboară

foşnind pe ramuri. Ţii puternic fata, care începe să se zbată. O strângi între degete, o frângi. N-o mai vezi. E întuneric, copacii trosnesc tot mai tare, luna-i ascunsă în sputele trupului prăbuşit peste tine. Îi dai drumul să cadă; ea cade între frunze.

Bolta de lumină cedează brusc. Printre ramurile universului o pată de lună se aruncă pe un sân, dispare, revine din nou în timp ce copacii gem şi se rup sub Astarte - ce pătrunde sfredelind în femeie.

E noapte. Mângâi solemn catifeaua cu palma rotundă, carnea din piatră imaculată; urmăreşti cu buricele degetelor nervurile, munţii - cuprinzi luna. E luna, zeiţa Astarte culcată-n frunziş.

E linişte-n adâncul gândurilor, mugetul valurilor n-ajunge la fund. Şi doar aici, la izvorul simţurilor, se decantează ideile, întorcându-se pure din ghemul raţiunii încâlcit de atâţia ani-gânduri, ani-simţuri, ani-rătăciri. Se deşiră ghemul, îi desfaci cu unghiile nodurile şi tragi cu dinţii laţurile. Şi doar un fir mai rămâne încâlcit pe mosor - e gândul căutat de atâta vreme, gândul uitat neterminat.

Un Malchus, Mago şi fiii au atacat şi-au cucerit părţi din Sicilia şi Sardinia, excluzându-i pe romani de la comerţul din sud de frumoasele dealuri. A fost vremea de aur a urii împlinite. Ura - strigăt înăbuşit, înghiţit înainte de a ieşi din găoace, răsfirându-se în nervi, în organe şi-n sânge. Ura se depune de-a lungul traiectelor, le îmbracă, şi le strangulează în hainele ei, nemairămânând cu timpul decât ea singură - sângele-ură, nervul-ură. Lipitoare.

Ai mâinile grele şi trupul ţi-e greu, îţi închizi pumnul fără a putea să-l strângi, iar sfârcul îţi scapă printre degete. O mână - a ta, a ei? -, o mână apucă firesc cuţitaşul cu lama de aur roşu şi-l smulge din sfoara cu care ţi-era prins de gât. O mână - a ei, a ta? - străpunge luna. Aurul sfredelind munţi şi nervuri scoate la lumina tremurătoare aur, izvoare

de lună topită. Astarte se zbate sângerând.

Te scuturi şi, nesigur pe picioare, te înapoiezi, împleticindu-te, pe drumul pe unde ai venit. Nu te mai concentrezi la poteca ce o străbaţi - un instinct tainic te orientează întotdeauna pe orice cale ai păşit chiar şi o singură dată. Dai la o parte ramurile cu mâinile, dar ajungi să nu te mai fereşti, verdeaţa se agaţă cu spinii de tine şi ajungi istovit în tabără. Sângerezi. Eşti aproape gol şi porţi doar arcul şi tolba cu săgeţi. Şi un şnur în jurul gâtului, un şnur de care nu mai atârnă nimic.

Hannibal trecu în noaptea aceea prin tabără spre colina din mijloc, acolo unde era locul său. Oamenii se sculau în picioare şi-i trezeau pe cei ce dormeau. Şi-l vedeau: groaznic cu ochiul orb şi cu trupul zdrelit; numai ură din ochiul viu, numai ură din trup, numai ură încercând să-şi azvârle în ură spaima din suflet. Conducătorul armatei Cartaginei, conducătorul bărbăţiei ei, al vieţii ei, stătea pe colină gata de a vorbi.

Şi oamenii aşteptau hotărârea.

Cerul s-a înnourat, aerul e negru.

Deschizi gura şi o închizi, dar acum ştii că vei vorbi, experienţa şi succesele te-au învăţat de atâta timp să te adresezi oştenilor.

— Te tero Roma..., începi şi nu gândeşti niciunde, vorbele ies singure, scăpate ca din praştie, nu le mai controlezi - ai mai putea oare s-o faci?

— Te ameninţ, Romă, cu mâna goală, daţi-mi arme şi fugiţi! tună vocea lui Hannibal şi el creşte groaznic, umbră neagră pe colină. Nimeni nu se miră văzându-l, auzind ciudata ameninţare. Da, cumplită, arătarea întunecată din vârful dâmbului poate ameninţa şi cu mâna goală...

Şi continui în latină, pentru că pe romani îi ameninţi, ei

trebuie să audă. Să audă şi să tremure!

— TE TERO, ROMA, MANU NUDA; DATE TELLA, LATETE!

Oamenii tac, au obosit prea aşteptând această clipă, au strigat, s-au agitat, au ţesut intrigi, s-au luptat pentru ea. Acum tac. Ca orice fiinţă obosită de zbucium, o dată cu aflarea deciziei - oricare ar fi ea - gândul se prăbuşeşte istovit în somn.

„Te tero Roma.. străbate munţii, dispare în depărtări.

(Se spune că ameninţarea s-a auzit până la Roma, că strigătul ei a făcut să vibreze templele zeilor şi casele muritorilor, că vuietul ei a mişcat din loc pietrele de la fundamentul clădirilor şi a înclinat coloanele din pieţele publice. Se mai spune că, asurziţi de zgomot, oamenii au trebuit să-şi astupe urechile cu ceară, dar, cu toate că nu mai auzeau nimic din afară, în sufletul lor pătrundeau încet-încet zgomotele spaimei ce nu se mai stingea.)

Istoviţi, bărbaţii se pregătesc să se culce la loc. Însă cuvintele pierdute în depărtare, în munţi, se întorc în ecou. Sunetele se alungesc, se întind, se desprind din cuvinte, vin singure înapoi realcătuite după bunul lor plac.

„Te-te-ro-ro-ma-ma-nu-nu...

Blestemul a fost rostit şi o clipă te-ai liniştit şi tu. Linişte trecătoare a simţămintelor obosite, prea epuizate pentru a putea dormi Aşa că se trezesc din nou: sentimentele, sentimentele şi raţiunea. Îţi revin în memorie pasurile Apeninilor cu opintelile oamenilor şi gâfâiala animalelor, ai un rictus la amintirea mâlurilor Arnusului, revezi oşteni înfundaţi în mlaştini, elefanţi căzuţi în genunchi şi murind până la unul, simţi iar praful, sudoarea şi strigătele mercenarilor, bărbaţii obişnuiţi să îndure şi să tacă. Şi noaptea aceea cu torţe, cât vedeai cu ochii doar mâl printre torţe, stele pe cer, torţe în mâl, noaptea aceea ciudată cu strigăte printre stelele din mâl, cu voci printre torţele din cer. Noaptea ochiului tău.

Un frison îţi străbate corpul. Spaima ameninţând, bâlbâiala iese la iveală.

Istoviţi, oamenii se culcă la loc. Dar ecoul se întoarce în munţi. Sunetele se alungesc, se întind, se desprind din cuvinte, vin singure înapoi. Mai multe, mai multe. Strivesc totul în cale.

Ascultaţi oameni cu toţii cum râd munţii! Hohotesc şi din spatele lor râde-n întuneric Spania. O boare îngheţată tremură înspre voi.

Barbare tună acum silabele:

Te-te-ro-ro-ma-ma-nu-nu-da-da-te-te-la-la-te-te!

şi oamenii mai realcătuiesc: „Te tero Roma, manu nuda, date tella, latete!”

şi iar:

Te-te ro-ro ma-ma nu-nu da-da te-te la-la te-te

şi Hannibal nu mai aude decât bâlbâiala îngrozitoare. Şi încă o dată şi încă o dată se întorc silabele punctate de ecou.

(Doar aici se întorc cuvintele astfel. La Roma ele şi-au păstrat întreaga ameninţare. Şi ameninţarea aceasta revine o dată cu sunetele, uitând parcă de la cine provine şi împotriva cui a fost îndreptată. Sau poate că ecoul a avut darul de a extrage din ameninţare şi propria spaimă a celui ce a tunat. Şi pentru o singură clipă în istorie, pe colina taberei punilor, ameninţarea şi deznădejdea şi-au dezvăluit unicul trup, ale căror două ipostaze înşelătoare au bântuit vremurile în încercarea de a părea două forţe diferite.)

Ai ameninţat Roma, dar ţi-a fost şi ţie frică, ai înşelat Roma, dar n-ai putut înşela ecoul: vorbele se întorc înapoi, BÂLBÂIALA îngrozitoare a gândului tău. Cuvintele se întorc...

E linişte. Tot mai rar pufnesc munţii:

— Te tero Roma...
— Te-te ro-ro ma-ma...
În sfârşit, au adormit şi oamenii. Transpiră şi vorbesc prin somn. Luna se retrage, rămâne doar femeia din pădure şi zumzetul nopţii:
— ... la-la te-te... LATETE!”

Iar Hannibal îşi aminteşte. El za neînsemnată, el punte între ce-a fost şi ce vă mai fi. În întunericul nopţii, la orizont se simte o lumină. Nu este nici soarele pregătindu-se să răsară şi nici luna retrăgându-se. Speranţa arde. Flăcările ei se simt cu o clipă înainte de a se face ziuă.

Iar Hannibal îşi aminte te. Za neînsemnată, punte între ce-a fost şi ce va mai fi. În întunericul nopţii, la orizont se sesizează o lumină. Nu este nici soarele pregătindu-se să răsară şi nici luna stingându-se. Speranţa arde triumfal. Flăcările ei se simt cu o clipă înainte de a putea fi văzute.
Totul e linişte acum. Linişte.

AL TREISPREZECELEA

Katoptronos (242 î.e.n. - 183 î.e.n.)

DESPRE PURITATEA AJUTORULUI ŞI A OGLINZII

„**Katoptron**” înseamnă în limba greacă „oglindă”, iar numele celui de Al Treisprezecelea se trage indiscutabil de aici. Dar acesta nu este un nume, ci o poreclă ulterioară. Asta fiindcă, oricât de predestinată ar fi o denumire, întotdeauna faptele sunt cele ce o preced şi nu invers.

În secolul al II-lea înaintea erei noastre se pare că stirpea Celor O Sută a atins o culme a sinusoidei drumului urmat. Din pragmaticii negustori şi sfetnici, din celebrii comandanţi şi guvernatori au apărut acum exponenţii himerelor, al căror campion se pare să fi fost Al Doisprezecelea. Încă puternic ancorat în domeniul acestuia, să fi fost Katoptronos şi cel ce a început drumul de întoarcere spre real? În Al Treisprezecelea găsim omul care a încercat să dea chipul cel mai concret cu putinţă iluziilor, printre care tatăl său n-a făcut decât să rătăcească.

Al Doisprezecelea a avut trei copii. Katoptronos a fost unul dintre ei şi, întrucât ne lipseşte şi cea mai vagă referire despre ceilalţi doi, vom urma unica potecă rămasă din încrucişarea unde l-am părăsit pe fiul Astronomului. Scribul

a ales această soluţie după o lungă ezitare, care i-a amânat destul continuarea redactării poveştii Celor O Sută. Pe deasupra, probabil influenţaţi de renumele celui de Al Doisprezecelea, mulţi analişti îl plasează şi pe fiul său în mai multe locuri deodată. (Dar poate că ne aflăm doar în faţa unor anacronisme sau... a prelungirii propriului renume al personajului nostru.) Astfel încât a trebuit să examineze cu toată seriozitatea ipoteza dacă nu cumva sub numele de Katoptronos se ascunde un cuplu de gemeni Şi, chiar dacă în viaţă întâmplările nu-şi caută întotdeauna rezolvarea cea mai simplă, scribul n-are la dispoziţie o altă conduită mai logică decât aceea ce-l îndeamnă să procedeze asemenea unui râu: să nu încerce să urce munţii, ci să urmeze albia săpată printre stânci, atunci când nu s-a putut altfel, dar şerpuind prin sol moale şi rozând încet-încet spre direcţia cea mai convenabilă. (Nici trecutul nu este un teritoriu prin care se poate penetra mai uşor.)

Atunci când a părăsit Al Doisprezecelea această lume, familia i-a rămas şi pe mai departe la Syracuza, în casa Astronomului. La moartea tatălui, Katoptronos avea optsprezece ani[1] şi, admiţând că a fost fratele cel mai mare, lui i-a revenit să poarte de grijă pe mai departe alor lui. Este vremea când Hieron, regele Syracuzei, l-a trimis la Roma, călătorie despre care avea să povestească Al Treisprezecelea însuşi mai târziu; la fel cum în tinereţe trecuse şi prin Grecia. Acestea sunt însă doar nişte reminiscenţe. Ele au fost pomenite mereu la trecut. Prezentul a început o dată cu sosirea personajului la Alexandria. Restul e la fel de incert ca „negura înaintaşilor” şi „aura urmaşilor”. Al Treisprezecelea se află - ca toţi

[1] După alte surse, copiii au fost mici, atunci când Al Doisprezecelea s-ar fi sinucis. Dar datele avute la dispoziţie îl fac pe scrib să încline spre prima supoziţie.

ceilalţi - la mijloc.

Dacă ar fi fost posibil ca un om să-i fi cunoscut în acelaşi timp pe Astronom, pe vremea când acesta a început dificila vânătoare a gloriei la Alexandria, şi pe nepotul său, Katoptronos, la aceeaşi vârstă a ambiţiilor totale, cutreierând arterele drepte ale oraşului, prea puţine asemănări l-ar fi izbit. Însă, peste timp, toate deosebirile se şterg mai uşor. Al Treisprezecelea s-a dovedit un demn urmaş al bunicului. Dar avea o fire mult mai deschisă şi un fel de a fi ce-l făcea plăcut. Dacă bunicul s-a izolat după un zid larg de aroganţă şi solitudine ostentativă, din aerul bosumflat de pe faţa de copil caracteristică mai tuturor Celor O Sută, n-a rămas la Katoptronos decât o privire ce le seducea pe femei. Gata să lege prietenii cu oricine, foarte multă lume a putut să-l cunoască şi unii au lăsat mărturii despre el. Se pare că a fost de la început foarte săritor, oferindu-şi sprijinul în treburi concrete. În ciuda renumelui de erudit, biblioteca îl atrăgea mai puţin. Era priceput în meşterit şi, dintre toate lucrurile seducătoare ale marelui oraş, construcţia de pe Insula Pharos îl cucerise pe de-a-ntregul. Realizarea arhitectului Sostrat îl izbise atât prin dimensiuni, cât şi prin unicitatea ei. Sus, pe ultima terasă, petrecea ore lungi de visări. De acolo putea vedea până la orizont şi de cele mai multe ori imaginaţia zărea mai departe chiar decât ochii. Dimensiunile îşi pierdeau valorile tradiţionale, perspectivele se inversau. Aerul câştiga noi consistenţe, cerul se oglindea în mare şi pământul în cer. După o vreme uitai care era imaginea reală şi care cea oglindită şi, cu timpul, şi aceste deosebiri dispăreau. Omogenizarea duce la împăcare cu sine, şi doar atunci când apărea câte un nor schimbând reflexia în refracţie, toate neliniştile se trezeau. Norii deveneau oglinzi în oglindă. Efectul lor era tulburător. Tot ce părea simplu până atunci, îşi arăta convulsiile ascunse. Norii acţionau ca o

centură: ei limitau punctele de vedere şi impuneau o anumită direcţie privirii. Tot ce fusese sesizabil în realitate sau în imaginaţie de la înălţimea turnului lui Sostrat, era captat şi revenea diformat din oglindă plantată în oglindă.

Dar reveriile celui de Al Treisprezecelea nu erau întotdeauna solitare pe terasa Farului. Despre Heron din Alexandria se spune că ar fi fost elevul lui Ktesibios din Alexandria - fondatorul mecanicii şi rivalul lui Arhimede în inventarea celor mai mari maşini de război -, dar, de regulă, se trece cu vederea că a fost în aceeaşi măsură şi discipolul Astronomului. El a găsit ca o sfântă obligaţie să se ocupe de nepotul celui ce l-a introdus în ştiinţa fantasmelor tehnice. Geometrie, geodezie, mecanică şi optică, iată domeniile în care l-a iniţiat Heron pe Katoptronos şi toate acestea erau foarte concrete şi foarte aplicabile în practică. Iar fantasmele bunicului, preluate sub forma unor mici divertismente mecanice de către Heron, ofereau o dimensiune palpabilă viselor şi dădeau impresia că permit scurte priviri în lumea nemuritorilor.

Demonstraţiile practice şi măsurătorile din far se dovedeau mult mai atrăgătoare decât orice scriere din incinta Museionului. Iar ceea ce pe Heron doar îl amuza, pe Al Treisprezecelea pur şi simplu îl încânta. De pildă, tritonii din cele patru colţuri ale terasei se spune că ar fi fost ulteriori perioadei elenistice. Numai că nimeni nu precizează despre ce tritoni este vorba. Se ştie doar că primul dintre ei scotea un răget atunci când în depărtare se arăta o corabie inamică, apoi că al doilea urma mereu cu braţul poziţia soarelui, că al treilea ar fi indicat momentul scurgerii timpului şi că... în al patrulea colţ s-ar fi găsit faimoasa oglindă. Dar aceasta este doar o reconstituire. Una dintre cele multe. Şi se uită de fiecare dată că toate încercările nu sunt decât reconstituiri ale unei reconstituiri. Se pare că încă de pe vremea lui Ptolemaios VI Philometor,

primii tritoni ar fi fost îndepărtaţi de pe far, sub pretext că acela ce dădea alarma la apariţia la orizont a unor duşmani ar fi ajuns să deranjeze liniştea oraşului şi când nu era cazul. În amintirea figurilor dispărute, s-ar fi construit apoi cele pomenite în diferitele scrieri ale călătorilor şi istoricilor. Dar primele, cele originale, au fost opera lui Heron din Alexandria şi ale lui Katoptronos din Siracuza. Şi n-au fost trei tritoni, ca în reconstituirea ce a dăinuit câteva secole, ci patru. Câteodată este uimitor cum legenda reuşeşte să acopere evidenţele: cine ar fi îndrăznit pe vremea lui Katoptronos să încalce atât de evident legile simetriei şi cui i-ar fi fost permis acest lucru? Atunci de ce nu s-a reluat modelul exact câteva secole mai târziu? Pentru că Al Patrulea triton făcea un lucru de neacceptat. Şi n-a mai fost acceptat, chiar cu riscul coruperii simetriei. Mai rămâne o singură întrebare: de ce n-a fost înlocuit al patrulea triton cu un altul, aflat într-o acţiune convenabilă? Probabil că din pietate şi din dorinţă de fidelitate: ceea ce a existat iniţial, se presupunea, nu va mai putea fi depăşit, iar să transformi o capodoperă nu-i era îngăduit nimănui. Pe de altă parte, minunea minunii era oglinda. Prezenţa ei, se spera, putea acoperi orice gol. Şi, într-adevăr, l-a mascat cu desăvârşire.

Al Treisprezecelea se afla la Alexandria de mai multe luni, atunci când Heron, din necesităţile unei demonstraţii, dar şi din joacă, a construit primul triton, cel ce urmărea cu braţul mişcările soarelui. Katoptronos s-a bucurat de figură ca un copil. Şi a reuşit să transmită entuziasmul tuturor celor veniţi să admire minunea. Celelalte trei figuri au reprezentat o comandă a regelui şi la ele au lucrat atât maestrul, cât şi discipolul. Ba, cel de al doilea cu mult mai multă însufleţire decât primul. Pentru Heron, tritonii au fost rezultatul unui divertisment şi îndeplinirea unei comenzi. Se pare că aportul său a fost tot mai scăzut, pe măsură ce Al Treisprezecelea îşi intra în atribuţiuni. Dar deoarece

renumele Astronomului s-a dovedit atât de efemer şi pentru că nici Katoptronos n-a dat cercetări fundamentale, n-a lăsat lucrări scrise şi s-a dedicat exclusiv concretizării unor himere - astfel încât amintirea i-a rămas de domeniul fantasticului palpabil, în care s-a complăcut să trăiască toată viaţa - şi cele mai multe dintre realizările lui au trecut în seama lui Heron. Al patrulea triton era îndreptat spre oraş. El nu scruta depărtările în căutarea unor duşmani, nu urmărea rotirea eternă a soarelui şi nu se preocupa de măsurarea timpului efemer. Al patrulea triton râdea. Râsul său era la fel de puternic, ca şi răgetul celui ce dădea alarma. El putea fi auzit în toate cartierele Alexandriei şi mai departe - după legendă -, chiar şi până în Numibia. Multă vreme s-a crezut că mecanismul îi era pus în funcţiune de către Al Treisprezecelea, atunci când acesta considera că una dintre hotărârile majore luate în oraş e greşită. Pe urmă, când tritonul a râs şi în lipsa lui Katoptronos, s-a bănuit că unul dintre ucenicii acestuia ar fi pornit maşinăria. Cu timpul s-a considerat că tritonul însuşi începea să-şi rostogolească imensele hohote peste Alexandria. Izbucnirile îi erau atât de autentice, încât deveneau molipsitoare şi, atunci când se încovoia de râs, toţi cei ce-l auzeau izbucneau şi ei într-un delir colectiv. Acesta se manifesta ca o boală. Ptolemaios V Epiphanes l-a făcut să tacă şi, dacă nu l-a scos de acolo, e doar pentru a nu strica simetria grupului. Mai târziu, o singură dată se spune că ar mai fi râs tritonul îndreptat cu faţa spre oraş.

Tritonii de pe terasa superioară a farului l-au făcut dintr-o dată celebru pe cel de Al Treisprezecelea. Era momentul înşelător când omul are impresia că reprezintă ceva prin el însuşi, ceva mai important decât locul propriu în colectivitate. Sentimentul acesta îmbată şi pe mulţi îi

pierde. Al Treisprezecelea şi-a revenit la timp şi în felul acesta şi-a recâştigat şi dreptul la Speranţă. Zeiţa Elpis îi surâdea iarăşi. Al Treisprezecelea devenise cel mai renumit discipol al lui Heron şi, se spunea, singurul în stare să-i ducă mai departe opera. Prin prisma aceasta trebuie apreciată şi legenda, conform căreia Katoptronos ar fi fost constructorul oglinzii de pe Farul din Alexandria. Povestea este mult posterioară evenimentelor, dar de mare popularitate până spre sfârşitul evului mediu. Nimeni n-a precizat cu certitudine cine ar fi fost constructorul oglinzii şi, cât timp s-a mai ştiut de fiul celui de Al Doisprezecelea, locul gol a fost umplut cu el (sau cu ei - deoarece despre Katoptronos, după cum vom mai vedea, s-a vorbit şi la plural). Scribul a preluat acest punct de vedere: acceptând că el porneşte de la premisa că personajul a existat cu adevărat, din moment ce i-a stabilit şi locul în lanţul Celor O Sută, el îl va admite şi ca pe autorul oglinzii amintite şi peste două milenii cu admiraţie şi descrise în tomuri întregi. Exagerarea calităţilor ei ţine de legendă şi germenul real nu mai poate fi delimitat cu certitudine. Însă nici nu trebuie ignorat cu totul. Oglinda, se afirmă, ar fi fost elementul cel mai spectaculos al ultimei dintre cele şapte minuni ale lumii antice. (Ultima din punctul de vedere al cronologiei construcţiei ei, chiar dacă unii autori o plasează, din alte considerente, a doua, sau, alţii, a patra în listele lor.) Pe de altă parte, etimologia numelui celui de Al Treisprezecelea e atât de evident legată de (o) oglindă, încât, pe lângă celelalte activităţi catoptrice bazate pe speculaţii, apare firesc să ne referim şi la exemplarul cel mai celebru, cu atât mai mult cu cât şi tradiţia (pentru o vreme) i l-a atribuit.

Începutul legendei pare să se fi inspirat din realităţile tehnice ale timpului şi nu tinde să depăşească în nici un fel probabilul. Atât Ktesibios, cât şi Arhimede - ca să dăm numai două nume celebre - au realizat maşinării de război

ce au entuziasmat contemporanii. Ktesibios a părăsit însă oglinzile, găsind în mecanismele pe bază de aer comprimat soluţiile următoarelor sale invenţii. Arhimede a continuat să folosească puterea razelor captate de diferitele materiale reflectorizante. O oglindă montată pe un turn atât de înalt ca Farul din Alexandria, din aceleaşi motive apare de aceea nu numai posibilă, dar şi probabilă. Prezenţa lui Heron şi a lui Katoptronos întăresc ipoteza.

Apoi farul a devenit nu numai cel mai important edificiu de acest soi din lumea antică, dar şi o minune. Iar o minune trebuie să aibă şi calităţile miraculoase care s-o justifice. Azi, la sfârşitul secolului al XX-lea, marile oglinzi ale telescoapelor astronomice nu depăşesc decât puţine, şi într-o proporţie redusă, recordul diametrului presupusei oglinzi din Alexandria. (S-au folosit şi urmaşii lui Aristarh de această posibilitate de cercetare?) Jurgis Baltrusaitis pomeneşte erori de transcriere a unor date, erori ce au dus şi ele la hiperbolizarea calităţilor miracolului de care ne ocupăm. Dar, oricum, un miracol se naşte din miracol. Sostrat, se spune, ar fi clădit turnul pe un fundament de sticlă, apoi s-a afirmat că fundamentul era reprezentat de patru crabi din acest material. Amănuntul măreşte fabulosul. Însă nu suficient. Oglinda oferea mult mai multe posibilităţi. Dar să nu ne aventurăm în exagerările istoriei apocrife, deoarece am risca să-l pierdem din nou pe Al Treisprezecelea, pe care abia l-am putut prinde în propriul nostru reflector.

Despre Katoptronos s-a afirmat că a reuşit să scruteze şi la mari depărtări, şi în trecut şi în viitor, precum şi în interiorul oamenilor. Asta n-au susţinut-o scriitorii târzii, ci contemporanii. Nici o dimensiune nu i-a rămas astfel nepătrunsă şi razele oglinzilor sale penetrau prin orice strat, oricât de opac. Însăşi prezenţa omului era tulburătoare. Katoptronos devenise, puţin după ce a

terminat tritonii un personaj recunoscut de toată lumea pe stradă. Era tânăr, era înalt, avea tenul foarte alb şi o faţă de copil. Se bucura de intrare liberă oriunde şi de multe ori se spunea despre el că ar fi fost văzut în acelaşi timp în mai multe locuri. Se arăta prietenos şi săritor. Nu puţină lume a încercat să profite de pe urma lui şi nimeni n-a fost vreodată refuzat. Îl recunoştea ca maestru pe Heron şi se revendica şi din învăţătura bunicului său, cel ce purtase cognomenul „Astronomul”. Dar mai pretindea că a împrumutat cunoştinţe şi din unele scrieri rămase de dinainte de Potop. (În alt loc se pomeneşte despre biblioteca pierdută din Atlantida.) Oamenii îi cereau automate, însă el era convins că mai mult decât „Servitorul mecanic”, făcut de bunicul său, nici nu se poate realiza şi nici n-ar avea rost. În schimb, atenţia îi era atrasă tot mai mult de catoptrică; aici credea el că moştenirea lui Heron se putea îmbogăţi. Ni s-a păstrat o anecdotă ce-l plasează într-un palat din Alexandria, unde ar fi fost nu întâmplător invitat. Gazda, un armator bogat, l-ar fi copleşit cu laude, ca să-i ceară apoi să-i construiască un echipaj de automate pentru una dintre corăbii.

— Ce rost ar avea asemenea marinari? ar fi întrebat Al Treisprezecelea, la fel de curtenitor ca întotdeauna.

— Dar tocmai tu nu-ţi dai seama? Pe de o parte, oamenii mecanici n-ar cere de mâncare, pe de altă parte, n-ar obosi, n-ar fi nemulţumiţi şi ar putea fi foarte greu învinşi de piraţi. Cu un asemenea echipaj făcut de tine şi cu o corabie special pregătită de mine, am cuceri comerţul pe orice mare. Am împărţi câştigul şi ne-ar merge bine la amândoi.

— Nu cred că aş fi în stare să fac un asemenea echipaj. Automatele mele s-ar pricepe, eventual, să tragă la lopeţi. Dar ar fi destul de complicat să le pui în mişcare. S-au gândit şi alţii, mai deştepţi ca mine, la aşa ceva.

— Dacă îmi faci un asemenea echipaj, insistă armatorul,

vei avea bani destui pentru toată viaţa.

— Nu pot să fac ceea ce-mi pretinzi. Ceea ce-mi ceri tu, depăşeşte puterea zeilor. Dar sper să nu te superi pentru atâta lucru pe mine. Vreau să-ţi povestesc ceva care să te convingă şi astfel să rămânem prieteni. În Atlantida, se zice, ar fi existat automate mult mai perfecţionate decât suntem noi capabili să ne imaginăm. Dar un conducător înţelept le-a interzis. El era de părere că atât pentru automatele lipsite de fiorul sufletului, cât şi pentru oameni, posibilităţile întrec de cele mai multe ori scopurile. O lege dată de acel înţelept cerea ca fiecare lucru să fie mai înainte analizat în finalitatea sa şi abia pe urmă realizat. Un armator, mai puţin deştept decât tine, ar fi reuşit să construiască o flotă al cărei echipaj era format în mare parte din automaţi. (O asemenea performanţă nu era deloc excepţională pentru civilizaţia lor.) Atâta doar că într-una din călătorii, automatele s-au revoltat şi l-au omorât nu numai pe armator, care însoţea expediţia, dar şi pe ceilalţi oameni[1].

— Asta nu se poate! Automatele sunt nişte jucării.

— Noi, aici, în Alexandria, le considerăm jucării. Însuşi marele Heron le considera aşa. La fel şi Arhimede. Dar lucrurile sunt ceea ce le consideri că sunt. Apoi, dacă se modifică ele, ajungi să-ţi modifici şi tu părerea.

— Aiurea! Automatele nu se bucură de suflet.

— Cât timp? După această experienţă nu s-au mai construit automate în Atlantida.

— De unde ştii?

— Am citit.

— Atunci ai citit şi cum se pot face asemenea armate de automate.

— Nu. Cei ce le-au interzis au fost suficient de înţelepţi să

[1] Câteodată scribului îi vine să creadă că unii autori moderni au cunoscut în amănunte scrierile străvechi. Căci, oricum, nu anticii au fost cei care s-ar fi putut inspira din scriitorii vremurilor noastre.

distrugă şi schemele de construcţie.

— Şi cu echipajul de automate care, spui, s-a răsculat, ce s-a întâmplat? Nici asta nu se mai află în scrieri!

— Ba da. Dar nu-ţi spun.

— De ce?

— Pentru că vreau să rămânem prieteni. Dar, dacă doreşti, n-ai decât să cotrobăi şi tu prin bibliotecă. Şi dacă o să găseşti acele înseninări, n-o să le mai povesteşti nici tu altora.

— Aşa crezi?

Dar fie că nu le-a găsit, fie că Al Treisprezecelea a avut dreptate, armatorul n-a mai pomenit niciodată despre echipajul de automate al atlanţilor.

Ca şi maeştrii lui, într-adevăr, nici Katoptronos nu s-a ocupat de fiinţele mecanice altfel decât ca de nişte amuzamente, însă oglinzile îl fascinau. Se pare că şi-a însuşit şi el credinţa că scopurile trebuiesc să primeze asupra realizărilor. Şi, cel puţin după tradiţie, filosofia sa de viaţă ar fi fost în general tributară unui amestec între adevărurile unor civilizaţii legendare şi, altele, ale timpurilor lui. De pildă, era de părere că obiectele nu pot şi nu trebuie să înlocuiască munca omului, dar că ele sunt predestinate prelungirii simţurilor. Axiologia, spunea el, se face prin intermediul judecăţii zeilor, munca prin eforturile oamenilor, iar cercetarea cu ajutorul simţurilor ajutate de obiecte. Poate de aceea s-a vorbit atât despre calităţile de observator ale oglinzii: ea ar fi fost capabilă să descopere amănunte la mari depărtări (de pildă, să observe în detalii forfota de pe străzile Romei, la fel cum, cu ajutorul ei, se putea citi un papirus, dacă era scos din sulul său de bronz la Atena şi îndreptat în direcţia optimă), dar ea ar fi fost în stare să scruteze şi în timp, ignorând scurgerea acestuia,

reuşind să desluşească la fel de bine prezentul, trecutul şi viitorul. Această proprietate a fost cel mai mult speculată de autorii târzii şi în special de cei din evul mediu: observaţiile îndreptate spre trecut îi ating până şi pe morţii din Hades, cele referitoare la prezent rup toate distanţele, eliminând orice fel de bariere strategice, iar cele aţintite spre viitor reînvie forme arhaice de prezicere şi dau naştere la noi ramuri ale manticii. În Katoptronos se uneau semnele malefice ale bunicului şi ale tatălui. Să ne amintim că deja Astronomul a fost solicitat să extragă răul din oameni, să-l trimită pe un antipământ şi acesta - transformat nu în altceva decât într-o oglindă - să-l azvârle înapoi asupra duşmanilor. Reflectarea malefică devine astfel tradiţie. Iar călătoriile sufletului celui de Al Doisprezecelea, sfidând distanţele şi timpurile, întăresc şi ele prestigiul puterii personajului nostru. Dar forţa aceasta se înfăţişa, într-adevăr, ca înspăimântătoare. Firea deschisă şi caldă a lui Katoptronos nu i se potrivea deloc. În prezenţa lui, oglinzile păreau benefice. Mai târziu, o dată cu dispariţia sa şi cu dezvoltarea legendei, amintirea ajunge să sperie. Chiar dacă n-ar fi trebuit să suporte consecinţele faptului că a fost urmaşul Astronomului şi discipolul lui Heron, renumele eroului devine foarte repede după moarte malefic. Atunci când Seneca va pretinde că doar suprafaţa liniştită a apei este o oglindă binefăcătoare şi că materialele prin care se construiesc oglinzi artificiale nu fac decât să incite viciile şi abuzurile, reacţia faţă de amintirea moştenirii lui Katoptronos va fi pecetluită. O asemenea moştenire colosală necesită un suport pe măsură: Al Treisprezecelea putea orice cu ajutorul instrumentului lui. Secolele următoare au întărit această convingere. Un document al unui proces de vrăjitorie din evul mediu pomeneşte alături de alte nume ale necuratului, ce l-ar fi inspirat pe inculpat, printre Satan, Mephistopheles, Belzebuth etc. şi pe

Katoptronos... Al Treisprezecelea devine astfel un duşman al Binelui, al Credinţei, al Mântuitorului. Al oamenilor. Dar, în mod ciudat, nimeni şi niciunde nu pomeneşte decât de instrument - de oglindă - şi nu şi de fapte. Ce acţiuni ar fi săvârşit Katoptronos cu ajutorul oglinzii, nu se aminteşte niciunde. Întreaga-i biografie se transformă într-un simplu stigmat. Or omul, despre care s-a încumetat scribul să povestească, a fost mult mai mult decât atât.

Omul a avut o viaţă şi viaţa i s-a derulat în întâmplări zilnice. Că acestea au fost uitate, se datoreşte poate şi concepţiei amintite, conform căreia faptele ar fi subordonate şi întâmplătoare faţă de primatul ţelurilor. Pragmatismul, cerând scopurilor să fie scuzate de mijloace, îi era cu totul străin. Iar întrebarea retorică (dar nu numai), dacă există scopuri în lipsa faptelor, nici nu o putea concepe. După peste două milenii, scribul nu mai are la îndemâna mărturii utile pentru reconstituirea fidelă a vieţii celui de Al Treisprezecelea. Încercările scribului s-ar putea să semene, poate, cu desenele din evul mediu, ilustrând, în concepţia timpului, dispărutele minuni ale lumii antice. Şi n-ar fi exclus ea, asemenea acelor imagini fantastice, şi demersul scribului să fie contrazis ulterior în mod evident de realitatea apărând - aproape în mod nesperat - la lumină. Scribul nu este atât de nerod încât să creadă că a ajuns la esenţa lucrurilor, dar el speră că, adunând într-o înşiruire logică mărgelele colierului, acesta ar putea fi admirat dintr-o nouă perspectivă. În legătură cu Katoptronos, el n-a beneficiat decât de mărturia unor texte vechi, poate nici măcar originale, unele sigur grav corupte. În total aluzii directe sau indirecte la persoana celui de Al Treisprezecelea n-a găsit decât şase. Însă cel puţin una o poate asocia doar cu mare bunăvoinţă celorlalte cinci. Asta

în antichitate. În literatura arabă a mai dat de o trimitere la cineva; după toate probabilităţile Katoptronos, acelaşi, găsindu-se pomenit sub alt nume şi de către Maimonide. În evul mediu creştin, aluziile la el sunt infamante. Mai târziu Katoptronos dispare. Îl mai regăsim o singură dată printre personajele unui roman ştiinţifico-fantastic. Un critic de prestigiu încearcă să-l identifice cu eroi ai legendelor despre creatorii de automate, dar să-l aduci în preajma Golemului sau... chiar a lui Pinocchio este cam mult. Asemenea mărturii nu au avut cum să-l ajute pe scrib. Doar primele.

De aceea, scribul a încercat să construiască mai multe variante, astfel încât să poată alcătui şi un portret şi un scenariu plauzibil. Dar ce este şi ce nu este plauzibil în legătură cu cineva, despre care nu se mai ştie aproape nimic? Sărăcia faptelor, în acest caz, scribul roagă să-i fie iertată. El n-a pus pe hârtie decât puţinele ecouri ce i-au parvenit. Şi acestea n-au fost numeroase şi poate nici puterile lui n-au fost deosebite.

Şi, iar, pe scurt: Al Treisprezecelea, nepotul Astronomului, a venit la Alexandria pentru a-şi desăvârşi educaţia, după ce a călătorit în Grecia şi la Roma. După cum spune şi Timaios din Priene, făcea parte dintr-o familie bine văzută, fiind însărcinat încă din timpurie tinereţe cu o solie de către regele cetăţii. Bunicul şi tatăl au fost oameni renumiţi pentru erudiţia lor şi se bucurau de o faimă specială, despre ei spunându-se că ar fi fost în stare să săvârşească lucruri pe care alţi muritori nu le-au putut realiza. Acest straniu prestigiu s-a transmis şi asupra tânărului. La Alexandria a intrat în biblioteci, dar a ajuns curând sub influenţa lui Heron, elevul lui Ktesibios şi al bunicului. A contribuit la realizarea primului triton de pe far şi a fost, se pare, autorul unic al celorlalţi trei. A refuzat să facă automaţi care să suplinească munca omului şi şi-a

orânduit viaţa după precepte ce pretindea că le-ar fi preluat de la civilizaţii dispărute. Multe informaţii i-ar fi parvenit prin mijlocirea lui Pythagora şi a discipolilor de la Crotona. De pildă, de la Archinte din Tarent, inventatorul arhaic al porumbelului automat zburător, despre care mai ştia toată lumea prin tradiţia orală, dar ale cărui principii nu le mai cunoştea mai nimeni. La un moment dat încearcă să refacă pe viu o comunitate de genul celei preconizate de Pythagora. Dar deosebirile erau evidente. Pe Katoptronos nu-l interesa, bunăoară, politicul. Ptolemaios nu avea de ce să se teamă. Prozeliţii celui de Al Treisprezecelea îşi vedeau de ale lor.

Asta e tot ce ştie scribul. În continuare, viaţa lui Katoptronos începe să se confunde cu ideile sale. Mai înainte acestea sunt compilaţii ale unor teze preluate. Apoi linia se individualizează. Munca constituie singurul elixir al vieţii muritorilor, pretindea el, şi omul este dator să-şi apere cu orice preţ acest elixir. Pentru că până la urmă viaţa şi munca se confundă. De aceea nu trebuiesc născocite automate care să preia munca. Ele ar prelua şi o parte din viaţa omului. Dar dacă munca reprezintă plăcere, şi plăcerea reprezintă tot muncă. Ceea ce înseamnă că viaţa trebuie trăită din plin. Obiectele, sunt destinate prelungirii simţurilor, ele pot multiplica senzaţia muncii şi a vieţii. Dintre toate obiectele, cel mai minunat rămâne oglinda. Ea ne poate dubla, tripla sau înmulţi la infinit senzaţiile şi fiecare reflectare ne oferă o nouă viaţă.

Şi în continuare: toate acţiunile au sens dacă au un scop bine definit şi liber acceptat. Munca sclavului, de pildă, nu are sens pentru acela, pentru că nici scopul nu-l interesează şi nici nu e chemat să-şi accepte necesitatea eforturilor. Pentru emulii lui Katoptronos cea mai importantă parte a iniţierii era înţelegerea scopurilor.

Prin prisma aceasta, de aici încolo putem să-l urmărim cu

un grad de certitudine pe Al Treisprezecelea până la capătul călătoriei sale. Spectaculosul zilnic repetat îşi pierde spectaculozitatea. Astfel putem admite că viaţa lui Katoptronos avea să curgă lină până la sfârşit. În fine, felul lui de a fi, deschis şi sociabil, i-a făcut pe contemporani să excludă existenţa unor mari furtuni în sufletul personajului. Al Treisprezecelea a făcut parte dintre acei oameni ce şi-au clădit legenda din tinereţe şi au putut trăi conform ei. Cei ce încearcă, dar nu reuşesc acest lucru, devin nişte caraghioşi sau nişte dezaxaţi. Puţini izbutesc să facă firesc nefirescul. Ei ajung reformatori sociali, culturali sau religioşi. Katoptronos n-a vrut să fie nici una din toate acestea. Nici filosof, nici om de ştiinţă, nici politician el a fost toate la un loc. N-a vrut nimic altceva, decât să-şi urmeze calea. Dacă ar fi trăit cu peste două mii de ani mai târziu, poate că mass-media ar fi făcut din el un star. Aşa, renumele îi venea uşor deformat din spatele zidului grupului pe care l-a constituit.

Dar acest grup nu era în nici un caz exclusiv. Putea adera oricine la el şi, după cum vom vedea, însuşi Katoptronos şi ucenicii lui se străduiau să nu se îndepărteze de oameni.

Al Treisprezecelea reuşise să câştige un personaj bogat, un grec, pentru ideile lui. Timotheos se numea grecul şi era fiul lui Archelaos din Naucratis. Prietenia cu tânărul şi mereu accesibilul Katoptronos devenise în curând atât de puternică, încât inventatorul putea dispune după bunu-i plac, şi în modul cel mai firesc, de averea înstăritului admirator. (Deşi „admirator” este foarte puţin spus.) Însă Katoptronos avea nevoie de mai mult. El era acum înconjurat de o mulţime de pierde-vară, dar şi de tineri studioşi. Al Treisprezecelea îi învăţa principiile elementare ale mecanicii, dar cu precădere legile opticii. În afară de

aceasta, îi făcea să gândească asemenea lui, catoptrica nefiind pentru el decât un aspect al unei mult mai vaste concepţii de viaţă. De aceea, ca să poată gândi şi trăi la fel, Al Treisprezecelea şi mulţimea de discipoli s-au mutat împreună şi, deoarece Timotheos era cel mai bogat dintre ei, au făcut din casa acestuia şi căminul lor. Ulterior renumele lui Timotheos avea să decadă şi multă vreme a mai existat o expresie: „Asemenea lui Timotheos în mijlocul grupului”, ceea ce semnifică un intrus incapabil, însă perseverent. Tradusă în latină, fraza aceasta şi-a păstrat sensul, chiar dacă absolut nimeni nu mai ştia cine a fost acel nefericit Timotheos. Aprecierea a fost, totuşi, nedreaptă. Prietenul lui Katoptronos, după ce s-a pomenit, cu o mulţime de oameni în casa lui, după ce a acceptat să-i hrănească pe toţi, s-a angajat să le ofere şi mijloace materiale pentru a-şi vedea de ale lor. Pentru aceasta nu mai avea timp să se ocupe numai de aceleaşi lucruri ca şi ceilalţi, el devenind un fel de administrator al întregii comunităţi. Când oamenii lui Katoptronos au început să câştige ei înşişi suficienţi bani pentru a se întreţine, ba chiar să le şi prisosească, Timotheos a fost cel ce le-a gospodărit fondurile.

Între timp, Katoptronos n-avea decât să se concentreze întru totul asupra cercetărilor. El ştia că în diferite temple existau oglinzi astfel dispuse, încât la originea câte unei coloane apărea o anumită figură reflectată, de obicei zeul tutelar al lăcaşului, figură ce nu putea fi recunoscută în „original” de către privitor, oricât ar fi căutat-o. Mai ştia că în Civilizaţiile Vechi oglinda avea puteri magice uitate şi că nu departe de locul unde se găseau ei găzduiţi în casa lui Timotheos, la doar câteva sute de stadii distanţă, se aflase pe vremuri o oglindă, pe care nu avea voie s-o folosească decât faraonul. Cei vechi credeau în puterea generatoare a oglinzilor, în realitatea celor reflectate, în faptul că această

reflectare îşi poate câştiga, în anumite condiţii, autonomia. În ademenea cazuri, iniţial, proprietăţile reflectatului sunt egale cu cele ale originalului. Dar Katoptronos, mare admirator al lui Democrit, considera că asemenea originalului, nici reflectatul nu are cum să fie format din altceva decât din atomi. Altfel ar trebui să considerăm oglinditul nefiinţă, deşi el poate fi perceput senzorial. Or dacă există şi este format din atomi, înseamnă că reflectatul are şi o consistenţă proprie, o greutate, o temperatură şi un gust specifice. Dar fiindcă în anumite poziţii ale oglinzii reflectatul apare într-un fel şi în alte poziţii într-alt fel, rezultă că depinde de ştiinţa catoptricii rezultatul ce-l putem obţine dintr-o oglindă. Katoptronos era ferm încredinţat că o oglindă ştie nu numai să regenereze modelul, multiplicându-l la dorinţa şi la priceperea fizicianului, dar şi să amelioreze acel model înainte de a-i oferi un trai autonom. Tot restul vieţii a încercat să determine proprietăţile materiale ale reflectatului.

În timp ce Timotheos administra veniturile comunităţii, Katoptronos a găsit un scop imediat, ca etapă a marelui ţel - pentru care era încredinţat că are la îndemână şi mijloacele necesare realizării: momentul când oglinditul va putea fi cântărit de sine stătător i se părea doar o problemă de timp. Dar, împreună cu ceilalţi discipoli, se îndeletnicea şi cu „teatre de oglinzi”, organizând spectacole cu ajutorul cărora distra publicul, aducea venituri şi atrăgea atenţia mulţimii asupra noii zeităţi pe care o impuneau: Oglinda. Iniţial, aceste reprezentaţii erau organizate după un model rămas încă de la Heron: o cutie căptuşită cu oglinzi avea în ea mai multe figuri, ce puteau fi mânuite cu ajutorul unor tije. Interiorul cutiei era luminat de lumânări, iar prin nişte orificii asistenţa urmărea figurile mişcătoare reflectate în

zeci de imagini. Spectacolul fascina şi degaja o undă de mister. Cutiile, uşor de transportat, erau plimbate pe străzile oraşului. De multe ori, seara, ele puteau fi închiriate de cei avuţi pentru distrarea oaspeţilor lor.

Pe măsură ce succesul acestui gen de reprezentaţii creştea, Katoptronos, în răgazul dintre două cercetări propriu-zise, perfecţiona cutiile. Figurile deveneau mai numeroase, spaţiile mai mari, printre oglinzile căptuşind pereţii interiori au început să apară şi câteva concave, ce deformau imaginea elementelor mobile. Apoi un perete, slujind drept fundal, a devenit un fel de caleidoscop, mai multe bucăţi de sticlă de diferite culori schimbându-şi poziţia şi irizând în toate nuanţele în reflexele celorlalţi pereţi. Ulterior au apărut şi câţiva muzicanţi, care acompaniau cele ce se petreceau în cutii, creând şi mai multă atmosferă. Îţi următoarea etapă, lumânările din interior au fost mascate şi lumina, venind din locuri nebănuite, mărea misterul. Spectacolele ambulante aduceau venituri şi prestigiu, dar Al Treisprezecelea imaginã şi nişte reprezentaţii într-un loc anume predestinat, unde totul se putea realiza la o scară mult mai mare; trucurile erau mai uşor de pus la punct cu ajutorul unor instalaţii speciale, ce nu trebuiau să fie văzute de spectatori, iar locurile acestora erau plasate într-un întuneric compact. Şi repertoriul se diversificase, spectacolele primiseră scenarii coerente. Cutiile magice „ale lui Heron din Alexandria”, cum au fost cunoscute în istorie, au depăşit nordul Africii. Ele îşi fac intrarea în Magna Greciae şi de aici pătrund până în inima republicii romane. Ele cunosc o vogă nemaipomenită şi ne-au rămas şi două scenarii sub forma unor texte de tragedie adaptate anume pentru „teatrul de oglinzi”. Dar cel mai mare rafinament în „efecte speciale”, cum le-am numi astăzi, l-a atins acest gen de spectacole sub supravegherea lui Katoptronos în

sala special amenajată din casa lui Timotheos. Un secol mai târziu, reprezentaţiile mai aveau loc, însă au degenerat în scene de groază, implicând uneori şi unii spectatori în calitate nu de actori involuntari, ci chiar de victime. Motiv pentru care au fost interzise şi întregul aranjament imaginat de Katoptronos în casa unui oarecare Timotheos a fost desfiinţat. „Cutiile magice” au supravieţuit, deşi nu mai constituiau decât accesorii ale unor ambulanţi. Piesele scrise pentru reprezentaţiile teatrului lui Katoptronos s-au pierdut întâmplător sau cu bună ştiinţă.

Pe vremea celui de Al Treisprezecelea, în casa lui Timotheos se petreceau încă lucruri mult mai benigne şi Katoptronos le folosea doar ca amuzament. A fost partea cea mai puţin serioasă în intenţie a activităţii sale, însă cea care a cucerit cel mai mult. Atunci când spectacolele au căzut în coşmar şi groază şi iniţiatorul lor nu mai era de mult în viaţă, ele au venit în întâmpinarea sinistrei faime postume a lui Katoptronos.

Al Treisprezecelea considera că, dacă obiectele au menirea să vină în prelungirea simţurilor noastre, oglinda era cea mai aptă să facă acest lucru. Şi dacă era chemată în scopuri serioase, atunci la fel de serios se dovedea şi ţelul ei de a umple viaţa oamenilor prin joc. Bonom şi prietenos, Katoptronos nu ştia să glumească gratuit. Mecanismele lui Heron deveniseră parte a modului de viaţă preconizat de nepotul Astronomului. Al Doisprezecelea trăise în lumea lui de fantome, Al Treisprezecelea dorea să pună mâna pe ele, să le măsoare şi să le includă în circuitul oamenilor.

Dacă renumele celui de Al Treisprezecelea a ajuns atât de macabru înainte de a intra în uitare, iniţial legenda i-a fost mult mai favorabilă. Dar fiindcă răul este, în general,

reprezentat prin culoarea neagră şi binele cu cea albă, nu este de mirare că primul este în stare să acopere atât de uşor şi atât de nemilos pe cel din urmă. Katoptronos locuia împreună cu prietenii în casa lui Timotheos, iar majoritatea timpului şi-l petrecea, ca şi pe vremuri, pe terasa cea mai înaltă a farului. Uneori îi ducea acolo cu el şi pe câţiva dintre numeroşii săi copii. Aici şi-a instalat celebra oglindă, cea mai mare realizată până atunci şi despre care aveau mai târziu să circule atâtea legende fantastice. Aici a făcut cele mai multe şi cele mai celebre încercări de catoptrică. Cu ajutorul marii oglinzi, asociate cu altele mai mici, reuşea să privească stelele, pe care nu le-a mai văzut nici un om înaintea sa, izbutea să observe marea până la cele mai mari depărtări, era în stare să-i facă pe curioşi să vadă oameni şi clădiri din Alexandria în poziţii înclinate, cu capul în jos sau umflându-se şi ciocnindu-se între ele. Uneori, dintr-un anumit punct, putea fi zărit el însuşi venind prin aer pe deasupra mării. Katoptronos a mai inventat şi un sistem de comunicare la distanţă cu ajutorul marii oglinzi. El le transmitea corăbiilor aflate la depărtări considerabile anumite mesaje şi era în stare să perceapă răspunsurile primite. În cadrul unei asemenea demonstraţii, marinarii de pe corabia cu care intrase în contact, au pretins că în schimbul de mesaje Katoptronos s-ar fi aflat pe vasul lor, în timp ce suficienţi martori afirmau că Al Treisprezecelea se găsea în turn, el fiind cel ce supraveghea din apropiere experienţa. Cineva de bun simţ a pretins atunci că ar fi fost vorba despre doi gemeni şi, deoarece explicaţia aceasta ar fi lămurit şi alte semne de întrebare, ea a fost acceptată. Într-aşa măsură încât, într-unele din puţinele surse unde l-am mai găsit pe Katoptronos, se vorbeşte despre „cei doi gemeni”, iar în alta despre „gemeni” (putând fi vorba deci chiar de mai mulţi). În aceste pasaje, Katoptronos este pomenit la plural, dând impresia că nici nu era vorba de o

ipoteză, ci despre o certitudine.

Alături de numele lui Katoptronos, se mai pomeneşte câteodată şi cel de Dodekamisios. (Aresta era - şi mai este şi azi - uzual pentru fiecare al doisprezecelea copil al unei familii din Rodos, dar Al Treisprezecelea nu era nici al doisprezecelea fiu al tatălui său şi nici nu era originar din Rodos. Aşadar, Dodekamisios trebuie să fi fost unul dintre discipolii nedespărţiţi ai lui Katoptronos, unul dintre cei cu care împărţea atât locuinţa lui Timotheos, cât şi concepţiile de viaţă.) Mai târziu personajul se întoarce la Rodos şi instalează pe Colos, de asemenea, o oglindă cu scopul de a percepe vasele de la mari depărtări, de a intra în contact cu ele şi de a fi în stare să prevină oraşul în eventualitatea apropierii unei forţe duşmane de pe mare. În cazul Colosului, oglinda ar fi fost fixată de pieptul figurii, sub forma unui talisman. Numai că uriaşa statuie din Rodos s-a prăbuşit atunci când Katoptronos se mai afla încă la Syracuza şi din programul catoptric nu se realizase încă nimic, nici măcar intenţia. Dar fiindcă a intrat în tradiţie ca Al Treisprezecelea să fie pomenit în mai multe locuri deodată, după aceeaşi logică şi realizările lui cele mai de seamă trebuiau să fie fixate în punctele cele mai celebre ale momentului. Oglinzi de semnalizare au realizat, deci, cei doi gemeni la Alexandria şi la Rodos. Oglinzi incendiare la Alexandria şi la Syracuza, pentru ca mai târziu „geamănul din Syracuza” să fie substituit cu Arhimede. (Despre care, în paranteză fie spus, dacă ar fi să credem tot ce s-a colportat, atunci faptele s-ar exclude de multe ori unele pe altele. De pildă, este greu de acceptat ca un om atât de implicat în apărarea cetăţii să se adâncească în calcule teoretice tocmai atunci când aceeaşi cetate trece prin momentele cele mai dramatice ale înfrângerii, aşa încât nici măcar să nu realizeze că romanii au străpuns asediul.) Dar nu numai localităţi cunoscute au fost legate de prezenţa

„gemenilor”. Şi personaje celebre au fost puse în relaţie cu ei: Hannibal şi Scipio, numit Africanul, au murit în dizgraţie în acelaşi an, după ce nu cu multă vreme în urmă au reprezentat speranţele (un timp împlinite) ale popoarelor lor. Moartea aproape simultană a celor doi mari competitori a fost atribuită, de asemenea, puterii catoptrice a încercărilor conjugate ale celor doi gemeni.

Totuşi, oricât de fantastică, legenda se întoarce mereu la far. Iar acesta nu şi-a trădat niciodată principala menire, aceea de a-i călăuzi pe navigatori. Oglinda lui Katoptronos capta lumina soarelui, a lunii sau a focului întreţinut cu grijă în interiorul turnului şi o împrăştia până departe. Misiunea asumtă era sfântă şi venea şi în continuarea directă a crezului celui de Al Treisprezecelea, cum că obiectele sunt chemate să prelungească simţurile: farul te ajuta să vezi mai departe. Iar oglinda sa trebuia să fie cea mai pură, deoarece numai aşa putea să străpungă opacitatea celorlalte obiecte. Katoptronos pretindea că fiecare lucru are putere reflectorizantă şi depinde doar de curăţenie ca oglinditul să poată ieşi la lumină sau nu; apa pură este o oglindă, cea murdară nu, metalul curat reflectă razele soarelui, cel ruginit nu ş.a.m.d. Chiar şi omul pur devine oglinda în care se pot recunoaşte semenii, în timp ce prefăcutul şi impostorul încearcă uneori conştient, alteori nu, să-i ducă în eroare. Felul de a fi al lui Katoptronos îi îngăduia să se poarte ca idealul său dintre obiecte: era deschis şi acum devenise şi programatic uşor penetrabil. Nimic din renumele lui postum nu se justifică prin faptele vieţii sale. Ceea ce au înţeles din biografia lui inchizitorii, cei ce l-au pomenit în societatea unor chipuri ale satanei, contravine flagrant intenţiilor şi acţiunilor personajului. *Modelul* i-a fost oglinda, *conţinutul vieţii* i l-au împlinit experienţele catoptrice şi *misiunea* îi era farul. Acesta a devenit una dintre minunile lumii nu numai datorită

dimensiunilor ieşite din comun, pentru că putea lumina la cele mai mari depărtări, dar în primul rând fiindcă a fost cel mai eficient dintre toate construcţiile asemănătoare ridicate până atunci şi încă multă vreme mai târziu. Katoptronos însuşi s-a implicat direct în salvarea a nenumăraţi marinari şi, dacă în antichitate farurile au fost de obicei acuzate că-şi aruncă lumina asemenea unor astre, putând fi uşor confundate cu ele, asemănarea cu un corp ceresc a turnului din Alexandria a venit ca un omagiu.

Legendele de mai târziu au înghiţit cu totul această importantă faţă a activităţii celui de Al Treisprezecelea, întrucât ea se opunea prea făţiş unui renume malefic ce se răspândea cu atâta succes. La fel cum riscantă ar fi fost şi afirmaţia inversă, după care Katoptronos ar fi reuşit, cu ajutorul oglinzii şi al unor instalaţii rotitoare, să imprime luminii farului o strălucire discontinuă, asemenea pâlpâitului instalaţiilor moderne, astfel încât de departe să fie clar că se vede farul şi nu un astru, sortit să-i încurce şi mai mult pe navigatori. De asemenea, rămânea incontrolabilă lista corăbiilor salvate în timpul vieţii celui de Al Treisprezecelea: trei sute paisprezece, opt sute sau peste zece mii (!).

Nimic din toate astea nu se mai poate verifica. Dar tot ceea ce pare mai fantastic a avut mai multe şanse să supravieţuiască. Ultimele experienţe ale personajului au fost descrise şi ne-au rămas în cărţi. Timaios din Priene pretinde că Al Treisprezecelea, convins de consistenţa materială a oglinditului, şi-a dedicat ultimii ani ai vieţii realizării unui pod de apă liniştită, care să poată aduce vasele aflate în pericol până în rada portului. Aceasta ar fi fost o minune, însă mai târziu s-a renunţat la ea.

Deoarece numai o oglindă pură îşi păstrează proprietăţile

nealterate, lui Katoptronos i se părea firesc ca ea să fie deservită de nişte oameni pe măsură. Dar, oricât de atenţi, adulţii se alterează. De aceea prefera să-şi ducă numeroasele odrasle cu el pe terasa turnului şi să le înveţe să mânuiască sistemul complicat de oglinzi. Povestea spune că, în angrenajul imaginat, o anumită oglindă mai mică trebuia să aibă o înclinaţie specială faţă de marea oglindă, lucru posibil doar dacă se mărea considerabil raza. Unul dintre copiii lui Katoptronos ar fi coborât atunci pe o scară din frânghii în afara turnului până la o distanţă calculată, de unde şi-ar fi focalizat oglinda. Odată, când asupra pământului şi a mării bântuia o furtună cumplită şi când valuri uriaşe zvârleau corăbiile dintr-o parte în alta, când cerul devenise negru şi farul reprezenta singurul reper, băiatul, cu mâinile îngheţate şi epuizat de oboseală, îi strigă tatălui că nu mai rezistă pe scara atât de expusă la vânt şi ploaie. Dar corăbii se mai aflau în primejdie destule şi lumina farului era singura lor nădejde. Katoptronos nu putea lăsa băiatul să-şi părăsească postul. Copilul ar mai fi rezistat cât ar mai fi rezistat, însă, după o vreme, scoţând un strigăt înspăimântător, care ar fi acoperit până şi zgomotul valurilor furioase, s-ar fi prăbuşit în hău. Tatăl l-ar fi auzit şi ar fi îndreptat o altă oglindă spre el şi, prinzându-l în focar, ar fi reuşit, prin înclinaţii succesive, să-l aducă înapoi pe terasa turnului. După care ar fi trimis un alt băiat pe scara de frânghii, pentru a continua munca de orientare a echipajelor aflate în primejdie.

În cutiile magice ale teatrului ambulant şi în cabinetul optic, Katoptronos a introdus şi unele oglinzi menite să deformeze privitorul, făcându-l ba foarte gras, ba foarte subţire, ba înlocuind capul omului cu un cap de cal. Lumea se amuza la asemenea privelişti şi le accepta cu plăcere.

„Oglinzile care te fac să râzi” au devenit celebre, însă printre ele au apărut şi unele ce nu numai că te amuzau, ci îţi arătau şi caracterul. Privindu-te în ele, vedeai şi ceea ce doreai să se ştie, dar şi ceea ce erai obişnuit să ascunzi. Imaginile reflectate erau indubitabile. Asemenea tritonului, care hohotea atunci când oamenii se complăceau sub nişte legi nepotrivite, şi „oglinzile adevărului”, cum au fost numite, au ajuns să deranjeze. Prima reacţie a fost aceea că mânuitorii cabinetelor de oglinzi erau obligaţi să avertizeze ori de câte ori aveau la ei asemenea exemplare. Cine voia, se putea uita la ele; cine nu, nu. Unii preferau să se vadă doar singuri, pentru a-şi cunoaşte mai bine firea, dar fără a risca în felul acesta să-i dezamăgească şi pe alţii. „Uită-te în oglindă, să vezi cum eşti!” a devenit o expresie cu un sens precis, pierdut cu vremea. Teama faţă de „oglinzile adevărului” a fost mai mare decât interesul faţă de avantajele, pe care ar fi putut să le aducă. Nimeni nu a dorit să le folosească în nici un fel şi ideea de a fi utilizate în urmărirea juridică nu a avut nici un răsunet. Mantica a luat şi ea măsuri de apărare: orice formă de prezicere în oglindă a fost interzisă, fiind permise doar unele materiale reflectorizante indirecte, cum ar fi fost, de pildă, apa sau unghia. Cei ce ghiceau în continuare cu ajutorul oglinzii, o făceau ilegal şi pe riscul lor. Poate şi de aceea, păstrându-se ilicitul procedeului, vrăjitoarele evului mediu nu puteau fi despărţite de oglinzile lor malefice. Acum Katoptronos devenise iniţiator al mai multor practici suspecte. În timp ce el îşi continua netulburat traiul, având grijă să rămână cât mai pur pentru a nu-şi aburi oglinzile, renumele începea să i se altereze ireversibil. Totuşi, meritele sale în orientarea corăbiilor de pe mare n-au putut fi neglijate. În povestirile despre Farul din Alexandria se aminteşte, de obicei, despre un bărbat învăţat care-şi petrecea nopţile veghind focul şi marea oglindă. Tradiţia basmului cere ca paznicul de far să

fie bătrân, încât să se poată spune despre el că s-a născut o dată cu farul. (Dar nici asta nu este decât tot o metaforă: însăşi construcţia farului a necesitat mulţi ani, iar când acesta a fost în sfârşit terminat, Katoptronos încă nu se născuse. Pe de altă parte, Al Treisprezecelea a trăit cincizeci şi nouă de ani. Datele naşterii şi morţii sale, în măsura în care putem lua de bune reperele, sunt relativ certe: el s-a născut cu ceva mai mult de o olimpiadă mai târziu decât data terminării de către Sostrat a Farului şi a murit în anul când şi-au sfârşit zilele Hannibal şi Scipio Africanul. Deci Katoptronos n-a fost un moşneag atunci când supraveghea orientarea corăbiilor din larg, la fel cum şi expresia „la fel de bătrân ca şi Farul" este tot o metaforă ulterioară, deoarece am văzut că Al Treisprezecea nu s-a născut o dată cu construcţia lui Sostrat, iar Farul însuşi nu era bătrân la acea dată.) Deşi moşneagul de pe terasa superioară a turnului, cel ce scruta zările cu instalaţia-i măiastră, ajutat fiind în această activitate de o mulţime de copii, copiii săi, vede într-o noapte în sticla oglinzii o corabie ciudată, care se lupta din greu cu valurile. (O altă scurtă paranteză se impune: în secolul nostru, în timp ce Erich von Däniken îşi lansă cutezătoarele ipoteze, existau şi o mulţime de alţi savanţi şi publicişti ce încercau să desluşească în vestigii cât mai timpurii sâmburi ai unor civilizaţii pierdute. Mai mulţi autori identifică oglinda Farului din Alexandria cu un radar ultraperfecţionat. Fără a se lansa în asemenea speculaţii, scribul trebuie să recunoască şi el că de foarte multe ori descrierile oglinzii lui Katoptronos sunt izbitor de asemănătoare, cel puţin în funcţiile lor, cu ceea ce ştie astăzi un nespecialist în legătură cu radarele.) Noaptea era neagră, cerul acoperit cu nori grei, iar atelajele, urcând din greu rampele pentru a căra lemnele de foc, nu mai pridideau. Toată lumea disponibilă era mobilizată, până şi puzderia de copii se grăbea să ajute la

căratul manual al combustibilului de la prima terasă în sus. Dar ploaia cădea în rafale şi perdeaua de apă nu se lăsa străpunsă. Katoptronos însuşi abia era în stare să localizeze în oglinzi pentru scurte răstimpuri corabia, ce apărea şi dispărea după valuri de apă şi întuneric. Cu atât mai puţin probabil era ca echipajul să poată distinge printre stihii lumina Farului, pentru a se putea orienta spre el. Cerând mereu mai multă lumină, pentru a o putea focaliza cu lentilele, Al Treisprezecelea reuşi până la urmă să potrivească o rază şi s-o îndrepte spre corabia, despre care abia mai târziu s-a aflat că se găsea la mii de stadii distanţă, întorcându-se dinspre Sicilia. Lumina aceasta era atât de clară, încât, uimiţi, oamenii putură vedea de pe terasa turnului tot ce se petrecea pe puntea ambarcaţiunii. Situaţia echipajului era critică: catargul se prăbuşise, oamenii căutau disperaţi câte un obiect ferm, de care să se ţină, vasul însuşi era lăsat să lupte singur, cum o şti, cu furtuna. Era unul dintre puţinele momente când zeii nu le mai dădeau oamenilor nici măcar iluzia deciziei. Fiecare muritor nu mai ştia decât că trebuie să se ţină strâns, cât mai strâns de scândura prinsă, să nu-i dea drumul pentru nimic în lume şi să prefere să coboare cu corabie cu tot în adâncul mării, chiar şi până în Hades, dacă s-ar fi putut, numai să nu scape din îmbrăţişare bucata aceea de lemn. Katoptronos încercă să le trimită pe rază obiecte folositoare, frânghii, topoare, scânduri şi le-ar fi trimis şi cele necesare reparării corăbiei după furtună, dar nimic nu-i mai putea face pe cei de pe punte să întindă mâna după alte obiecte. Ei nu ştiau decât că trebuie să stea cramponaţi de lemnul de care au reuşit să se agaţe, indiferenţi parcă şi la rostogolirea valurilor, impasibili şi la direcţia unde erau târâţi. Acesta era un vas roman, se spune, şi Katoptronos îşi înfipse raza în el şi, trăgând uşor cu oglinzile, raza se micşora încet-încet şi aducea cu ea, şi corabia. Era de parcă

Al Treisprezecelea ar fi prins un peşte mare şi acum l-ar fi scos la mal cu grijă, să nu-l rănească. Însă corabia şi echipajul ei au fost promise deja de Poseidon uneia dintre numeroasele-i iubite. Aşa că zeul, supărat de intervenţia lui Katoptronos, ar fi lovit cu tridentul raza coborând din far, ar fi rupt-o şi ar fi dezlegat în felul acesta vasul, făcându-l să plutească iarăşi neputincios spre locul hărăzit de el. Atunci, se spune, Katoptronos însuşi ar fi coborât pe raza proiectată de oglindă şi ar fi reînnodat-o de ciotul catargului sfărâmat. Poseidon ar fi lovit din nou cu tridentul, dar n-a mai nimerit raza, ci pe Katoptronos însuşi, care ar fi dispărut în beznă. Legată trainic, corabia romană a reuşit să se refugieze în portul Alexandria. Dispariţia lui Katoptronos ar fi fost definitivă, şi dublă. În acelaşi timp, un vas cartaginez s-ar fi aflat şi el rătăcit în haosul aceleiaşi furtuni. Al Treisprezecelea l-ar fi salvat, cu acelaşi preţ, şi pe el. Este încă un argument pledând că ar fi fost doi gemeni, ce s-au ascuns sub numele de Katoptronos.

Sfârşitul celui de Al Treisprezecelea a supravieţuit în variante. Se mai spune că o altă furtună (sau aceeaşi) ar fi surprins o corabie în larg. Văzând că oamenii sunt incapabili de a mai colabora la propria lor salvare, Katoptronos şi-ar fi trimis imaginea reflectată în ajutorul echipajului aflat în primejdie. După această versiune, multiplicarea eroului nu s-ar fi produs la naştere, nefiind deci vorba de gemeni, ci prin proprie voinţă şi abia la sfârşitul vieţii (la fel cum mai există şi alte relatări despre apariţia eroului în timpul activităţilor sale în mai multe locuri deodată. Dar acesta era un fenomen atribuit, după cum am văzut şi din relatarea noastră, la numeroase personaje.) Atunci când imaginea reflectată - dar acum absolut independentă - ar fi fost lovită de tridentul lui Poseidon, cealaltă imagine - să-i spunem „originală” - s-ar fi grăbit să termine munca întreruptă. Această a doua imagine n-ar fi fost şi ea atinsă de furia

zeului, ci ar fi găsit că este mai rezonabil să-i vină în întâmpinare. Acel Katoptronos, paznicul de far, s-ar fi oferit să urmeze el destinul corăbiei condamnate, în schimbul salvării echipajului.

Oricum, toate legendele converg în acelaşi final: Katoptronos a dispărut pentru totdeauna, sacrificându-şi viaţa pentru a salva o corabie de dezastru.

Se spune că al patrulea triton ar fi râs în hohote de tunet ultima dată atunci când a dispărut pentru totdeauna Al Treisprezecelea. Semnul ar fi fost interpretat de contemporani drept urarea de bun venit a nemuritorilor către eroul pe care-l primeau în rândurile lor. Mai târziu legenda a fost răstălmăcită şi râsul tritonului ar fi fost dat de zgomotul prăbuşirii lui Katoptronos în infern.

Aşa cum se întâmplă de atâtea ori, şi Katoptronos şi-a câştigat notorietatea cu preţul pierderii complexităţii. Iniţial măcar a fost un personaj contradictoriu. Germenele diabolicului sălăşluia în el. Însă orgoliul de a salva oameni încă nu-i era contestat. În mai multe naumahii[1], romanii au mai putut asista la intervenţiile unui personaj dintr-un turn, personaj ce venea cu ajutorul unor oglinzi în sprijinul naufragiaţilor. Şi chiar dacă numele i s-a transformat şi apoi pierdut cu totul, trăsăturile lui Katoptronos se mai puteau recunoaşte. Alte cioburi s-au risipit în alte direcţii. Hannibal şi Scipio Africanul au fost şi ei recunoscuţi mai târziu ca două imagini diferite şi contradictorii, în veşnică luptă, ale aceleiaşi identităţi. Când una s-a prăbuşit, s-a prăbuşit şi cealaltă. Amestecul lui Katoptronos ar fi fost incontestabil: când dispare el, dispar şi ceilalţi doi... Anul morţii celor trei concordă. Printre atâtea romane complicate câte s-au tot scris, nici un subiect nu trebuie să ne mai mire. Acesta din

[1] Spectacole ale unei bătălii navale date într-un amfiteatru.

urmă a fost propus de un autor latin, după un citat din acelaşi Timaios din Priene, dar, după câte ştim, tema n-a fost dezvoltată niciodată. Ca şi în alte privinţe, Katoptronos n-a supravieţuit decât ca o veşnică potenţialitate. Omul n-a scris nimic, iar lucrările sale de catoptrică au rămas închise în maşinăriile pierdute şi ele. Poate că a murit într-adevăr într-o acţiune de salvare a unui echipaj aflat în pericol. Până la un punct, metafora este destul de străvezie.

Cabinetele de oglinzi au continuat să aibă mare vogă la Roma şi n-au fost dispreţuite de împăraţi. Se pare că deja Al Treisprezecelea ar fi încurajat exportul lor. Prin cutiile sale revenea şi el într-un fel în Italia şi în Grecia, locurile călătoriilor lui de iniţiere din tinereţe, care i-au lăsat o imagine idilică şi care apăreau des în vorbirea sa, ca nişte imagini dintr-o ţară a făgăduinţei încă oricând posibilă. Că aceste cabinete au fost preţuite încă multe secole, ne-o dovedeşte şi faptul că Teodosiu cel Mare este cel ce le interzice abia la sfârşitul secolului IV e.n. În ceea ce priveşte meşteşugul celui de Al Treisprezecelea, nici acesta n-a fost uitat prea repede. Dovadă că tritonii au fost refăcuţi (trei dintre ei) la multă vreme după moartea lui. În fine, ce s-a întâmplat cu comunitatea din casa unui oarecare Timotheos, nu mai ştie nimeni.

Plătindu-şi parcă datoria faţă de apă, cea care l-a adus pe valuri pe primul ascendent cunoscut al celui de Al Treisprezecelea, acesta s-a întors, se pare, în apă. Dar, între timp, urmaşii Primului au cunoscut măreţia şi mizeria şi au trăit în imperii demult apuse. Chiar şi un om atât de învăţat precum Katoptronos vorbea în acelaşi timp despre Atlantida şi despre învăţaţii chaldeeni. Pentru mulţimea lui de copii, Babylonul reprezenta o amintire pe care doar basmele o mai puteau cuprinde. Ei erau oamenii unui timp

nou. Continuitatea Primului a fost asigurată. Şi Speranţa de asemenea. Drumurile descendenţilor au dus la Roma şi de acolo din nou în lumea întreagă. Care acum a devenit, parcă, mai mare.

De unde vine şi unde duce acest periplu de zeci de generaţii? Şi cine îi dă puterea de a continua mereu şi mereu? Există oare o combustie mai puternică decât speranţa nedefinită?

Dacă droaia de copii ai celui de Al Treisprezecelea ar fi avut la îndemână oglinzile magice ale tatălui, poate că şi-ar fi dat seama că depinde doar de înclinaţia razei pentru a se vedea cât de aproape sau cât de departe este un anumit lucru. Iar prezentul se află în centru, ca o piatră aruncată în apă, printre cercurile ce se grăbesc s-o înconjoare. Şi dacă n-ar fi nici piatra, n-ar fi nici cercurile.

Aproape sau departe, această veşnică iluzie!

CUPRINS

ARGUMENT.....5

PRIMUL (556 î.e.n. - 538 î.e.n.).....8

VENIND PE APE CA SARGON, REGELE, ŞI CA MOISE, THEONOMUL.....8

AL DOILEA (539 î.e.n. - 486 î.e.n.).....39

DESPRE IMPOSTURĂ ŞI MISTIFICĂRI.....39

AL TREILEA (503 î.e.n. - 479 î.e.n.).....71

DESPRE NECRUŢĂTOAREA LUPTĂ CU SPAIMELE.....71

AL PATRULEA.....103

Philopater (484 î.e.n. -?).....103

DESPRE LEGENDĂ ŞI VREMELNICIE.....103

AL CINCILEA.....135

Persanul (459 î.e.n. - circa 376 î.e.n.).....135

DESPRE LOCUL FIECĂRUIA ÎN LUNGA SCURGERE.....135

AL ŞASELEA.....168

Philadelphul (434 î.e.n. - 347 î.e.n.).....168

DESPRE FAŢA ÎNGROZITOARE A GENIULUI (Un dialog pierdut al lui Platon).....168

ANEXĂ.....202

„CHIRCIT PE BUCATA LUI DE PĂMÂNT”.....202
AL ŞAPTELEA.....246
Nihilistul (408 î.e.n. - 353 î.e.n.).....246
ÎN CĂUTAREA CELUI MAI PROST OM DIN LUME.....246
AL OPTULEA.....280
Philantropul (384 î.e.n. - 341 î.e.n.).....280
DESPRE LIMITELE MORŢII.....280
AL NOUĂLEA.....311
Nausiphoros (342 î.e.n. - 262 î.e.n.).....311
ULTIMA LIMITĂ A CUCERITORULUI.....311
AL ZECELEA.....341
Leukos (323 î.e.n. - 292 î.e.n.).....341
DESPRE CHIPUL MONUMENTAL AL DRAGOSTEI.....341
AL UNSPREZECELEA.....370
Astronomul (292 î.e.n. - 224 î.e.n.).....370
DESPRE DUREROASA FAŢĂ A CUNOAŞTERII.....370
AL DOISPREZECELEA (265 î.e.n. - 238 î.e.n.).....405
DESPRE PARALIZANTA CUNOAŞTERE A VIITORULUI.....405
Anexă.....437

„HANNIBAL AD PORTAS” SAU CUM NU POT FI ÎNŞELATE CUVINTELE.....437

AL TREISPREZECELEA.....450

Katoptronos (242 î.e.n. - 183 î.e.n.).....450

DESPRE PURITATEA AJUTORULUI ŞI A OGLINZII.....450

Redactor: Ion Anghel
Tehnoredactor: Ioan I. Iancu

Bun de tipar: 30.10.1987
Apărut: 1988
Coli tipar: 23,5

Tiparul executat la
Întreprinderea Poligrafică „Banat”
Timişoara, Calea Aradului nr. 1
sub comanda nr. 60/1987